

શાર્દૂલ વિક્રીન્તિ.

જો જવ્યા જવવારિઘૌ નિરવધૌ નક્રૌધવત્ સંઘ્રમાત્ ।
ઝામ્યન્તઃ કથમપ્યવાપ્ય સુકૃતાત્માનુજ્યજન્માન્નૃતં ।
તત્સાફલ્યકૃતે વિધત્ત વિનયેનારાધનં સાધનં ।
શ્રી સિષ્ઠં પરમેષ્ઠિનામતિતરાં શર્મદ્રુમાંજોધરમ્ ।

હે ભવ્ય શ્રવો ! અપાર એવા ભવ સમુદ્રમાં જળજલની પેઠે સશ્રમથી ભમતાં ભમતાં કોઈક પ્રાણના ઉદયથી મરુપ્ત જન્મ પામીને તેને સફળ કરવા માટે જલદીથી સુખરૂપ વૃક્ષને વૃદ્ધિ કરવામાં મેધ સમાન પત્ર પરમેષ્ઠિનું વિનય વડે આરાધન કરો.

ઉપદેશપ્રાસાદ. વ્યાખ્યાન ૧૨ સુ.

પ્રસ્તાવના.

આ હપદેગમાસાદ ગ્રંથ શ્રી વિજયલક્ષ્મીમૂર્તિ અત્યંત ઉપકારક રચ્યો છે. તેની અંદર સંખ્યાબંધ કથાઓ દાखद કરવા હપરાંત ગાહ્યાધાર પણ પુષ્કલ દાखद કર્યા છે. મધ્યમ બુદ્ધિવાળા વાંચકોને માટે તો આવા ગ્રંથની યાસ આવશ્યકતા છે. આ ગ્રંથને અત્યુપયોગી જાણીને તેનું જાણાંતર કરાવવાનું વહુ વર્ષ અગાજ અમે શરૂ કરેલું તે દરમ્યાન આ પહેલો જાગ વીજા તરફથી વહાર પાઠવાની તૈયારી સાંજલવામાં આવતાં તેના પ્રસિદ્ધ કર્ત્તને દલ્હી છપાયેલ જાગ વાંધ્યા વિના મંગાવ્યો તો તેની અંદર અફરો હપરાંત અર્થ ને જાવાર્થની પણ પારાવાર મૂલ્યો જોડ તેમાંની કેટલીક દલ્હી મોકલી તે તેમણે પોતાની બુકની સાથેજ છપાવીને પ્રગટ કરી પરંતુ વાંચનારાઓ દરેક સ્થલ વાંચતાં શુદ્ધિપત્ર તરફ જોતા નથી તેથી તેનો પૂરતો હપયોગ થડ જલ્થો નહીં. ત્યાર પછી અમે વીજો જાગ તેની સાથે મલ્હીને બપાવ્યો અને ત્યાર પછીના ત્રણ જાગો સ્વતંત્ર છપાવી પ્રગટ કર્યા. પહેલા જાગની શુદ્ધ આલ્પત્તિ કરવા ઘણી ચીવટ હતી છતાં ગ્રંથ પૂરો કર્યા પછી તે કામ હાય ઘરવાનો વિચાર રાલેલો હોવાથી ને વિચાર આજે પાર પડ્યો છે. ગ્રંથ પૂરો થયાઃ ગયો છે ને આ પહેલો જાગ પણ શુદ્ધ સ્પિતિમાં પ્રગટ કર્યો છે. પ્રથમ બપાયેલ આ જાગની બુક જો કે હાલમાં વીજકુલ મલ્હી શક્તી નથી પરંતુ જેમણે તે સ્તરીલેલ છે તેમને મેલ્લી જોનાં આમાં ને તેમાં કેટલો તફાવત છે તે સેમજી શકાય નેમ છે.

આ વિજાગમાં પ્રથમના ચાર સ્તંજનું જાણાંતર સમાલેલું છે. તેમાં ૬? વ્યાખ્યાન આવેલો છે. આ જાગમાં ઁકલો સમક્તિનો વિષયજ સમાલેલો છે. પ્રારંજમાં મંગલચરણ કરી મંગલ કરવાની આવગ્યકતા સિદ્ધ કરી પહેલા વ્યાખ્યાનમાં જિનેશ્વરના ૩૪ અતિશયનું વર્ણન કર્યું છે તે વાંચવા યોગ્ય છે. ત્યાર પછીના ત્રણ વ્યાખ્યાનમાં મમક્તિના જેદો વિગેરે વતાવવામાં આવેલ છે. તે સાથે દરેક વ્યાખ્યાનમાં ઁક ઁક કથા પણ આપવામાં આવી છે. પાંચમા વ્યાખ્યાનથી સમક્તિના ૬૭ જેદની વ્યાખ્યા શરૂ થાય છે. ઁ ૬૭ જેદના વર્ણન હપર ઁકંદર ૫૩ વ્યાખ્યાન છે ને તેની અંદર ૬? કથાઓ આપવામાં આવેલી છે. ને કોષ્ટકની રીતે આ નીચે વતાવવામાં આવેલ છે. કેવડના ૪ વ્યાખ્યાન સમક્તિના જેદો વિગેરે વતાવવા માટે છે. તેમાં પ્રથમના ૩ વ્યાખ્યાનમાં સમક્તિના રોચક કારક ને દીપક

જાણ કેદ છે, તેનું વર્ણન કરી તેની ઉપર જાણ કયાઓ પણ આપેલી છે. હે-
તું ને વધારાનું (૬૧ મું)-વ્યાખ્યાન સમકિતના વસ્તુસ્વરૂપ માટે છે. તે સ્વાસ વાં-
ચવા યોગ્ય છે. આ વ્યાખ્યાન વધારાનું પટ્ટા માટે છે કે આ ગ્રંથનું નામ હપદેશ-
રૂપી પ્રાસાદ પટ્ટો મહેલ છે, તેમાં સ્તંભ (ધાંજલાઓ) ૩૪ રાખ્યા છે, તે દરેક
સ્તંભમાં ૧૫-૧૫ વ્યાખ્યાનો આપવામાં આવ્યા છે, પટ્ટો એકંદર ૩૪ સ્તંભમાં
મળીને વર્ષના દિવસ જેટલા અર્થાત્ ૩૬૦ વ્યાખ્યાનો છે. આની મતલબ એવી
છે કે વ્યાખ્યાન કર્તા મુનિ દરરોજ એક એક વ્યાખ્યાન વાંચે તો એક વર્ષ સુધી
પઢેલો પડેલો આ ગ્રંથ છે. આ અપેક્ષા ૪ સ્તંભમાં ૬૦ વ્યાખ્યાન જોઈએ તેમાં
૬૧ મું દાખલ કર્યું છે તે વધારાનું છે. જેથી પ્રાંતે પણ ૩૬૦ ને બદલે ૩૬૧ વ્યા-
ખ્યાન કરવામાં આવ્યા છે.

સમકિતના ૬૭ જેદ.

તેના પર વ્યાખ્યાન.

તેમાં આવેલ કયાઓ.

૪ શ્રદ્ધા.	૪ વ્યાખ્યાન.	૪ કયાઓ.
૩ લિંગ.	૩ "	૩ "
૧૦ વિનય.	૩ "	૩ "
૩ શુદ્ધિ.	૪ "	૪ "
૫ દૂષણ.	૫ "	૭ "
૮ પ્રજાવક.	૧૨ "	૧૩ "
૫ ભૂષણ.	૫ "	૭ "
૫ લક્ષણ.	૫ "	૬ "
૬ યતના.	૨ "	૨ "
૬ આગાર.	૬ "	૮ "
૬ જાવના.	૧ "	૧ "
૬ સ્થાન.	૩ "	૩ "
૬૭	૫૩	૬૧

આ વિનાગમાં આવેલા ૬૧ વ્યાખ્યાનો અને તેમાં આવેલી એકંદર ૬૭
કયાઓની અંદર સ્વાસ કરીને પ્રારંભના અને પ્રાંતના ચાર ચાર વ્યાખ્યાનની
અંદર થતેલું સમકિતનું સ્વરૂપ ને તેના જેદો વિગેરે લક્ષ પૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે.
તદુપરાંત છ સ્થાન હપરના ૩ વ્યાખ્યાનમાં ગૌતમાદિક ગણધરની ૩ કયાઓ છે
તે પણ સ્વાસ વાંચવા યોગ્ય છે. તેની અંદર કેટલુંક તત્વજ્ઞાન સમાવેલું છે. સાતમા
વ્યાખ્યાનમાં આવેલી જમાલીની કથામાં ને ૧૫ મા વ્યાખ્યાનમાં આવેલ વીજા

નિહવની કથામાં પણ વહુ સમજવા જેવું છે. કથાના રસીકો માટે આઠ પ્રજાવકના ઘાર ઉપરના ૧૨ વ્યાખ્યાનમાં સમાવેલ ૧૩ કથાઓ અને કાકજંઘ કોકાશની કથા વિગેરે ધ્યાસ વાંચવા હાયક છે. એકંદર રીતે વિચારીએ તો આ આશ્વો વિજાગ વાંચવા હાયક છે. આ વિજાગમાં પ્રથમ સ્કંધ^૧ પૂર્ણ થાય છે.

ગ્રંથને ઉપયોગી બનાવવા માટે ગ્રંથકારે અનેક શાસ્ત્રોની જે જે સહાદતો આપી છે તે પ્રસ્તાવીક જે જે શ્લોકો આપેલા છે તે તમામ અર્થ સાથે આ જાણાંતરની અંદર પણ આપવામાં આવેલા છે જેથી આ જાણાંતર વહુ ઉપયોગી બનેલ છે.

પાંચે વિજાગની અંદર કયા કયા વિષયો દાખલ કરેલા છે તે અમે પાંચમા વિજાગની પ્રસ્તાવનામાં તમામ બતાવેલ છે. તે સાથે પાંચે જાગમાં આવેલ તમામ કથાઓનું હીસ્ટ્ર અક્ષરોનુક્રમે લેવડના વિજાગની પ્રતિ આપવામાં આવેલ છે.

આ ગ્રંથકર્તાના ચરિત્ર સંબંધી વધારે હકીકત ન મળી શકવાથી અમે તે સંબંધી વિશેષ લખી શક્યા નથી પરંતુ જો કોઈ મુનિમહારાજ કે ગૃહસ્થ તે સંબંધી સ્વર આપશે તો અમે જુદું પણ તેમનું ચરિત્ર વહાર પાઠવા ફચ્છી-પ ઢીપ.

સમકિત ધર્મ માત્રનું મૂલ છે.^૨ સમકિત શિવાયનો ધર્મ તે અંક વિનાના ગૂંચ જેવો છે. તેથી સમકિતની અજિલાષા પ્રથમ કર્તવ્ય છે. આ વિભાગ ધ્યાસ સમકિતના અજિલાષીને માટેજ છે, તેથી તેમણે આ વિજાગનો હાજ લેવાની ધ્યાસ જરૂર છે.

પારંજમાં વધારે લખીને હસુક વાંચનારાઓને ન રોકતાં તેમની સાથેત વાંચવાની લાગણીને તેજ થવા માટે અનુક્રમણિકા વાંચી જવાની જલામણ કરી આ હંકી પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. પરમ કૃપાલુ પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે કે તેમની કૃપાથી આ વિજાગ અનેક જન્ય જીવોને સમકિતની પ્રાપ્તિના નિમિત્તભૂત થાઓ અને અમારો પ્રયાસ સફલ નિવડો. તથાસ્તુ.

આશ્વિન.
સંવત ૧૯૬૭.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સજ્ઞા,
જાવનગર.

૧ સંઘ ઇટલે મહેલના વિભાગ-રૂમ-હોલ. સમકિતના સ્વરૂપ સંબંધી પહેલો સંઘ આ વિભાગમાં પૂર્ણ કરેલ છે તે પ્રવેશક રૂમ છે ૨ આની પુષ્ટિ માટે જુઓ વ્યાખ્યાન ૫૪ ઇં

આનંદ પ્રેસ.

છન્દ હરિગીત.

ઉત્તમ મશીન કશી ન ચિન્તા, પુનિત સર્વે પ્રબંધ છે,
વળિ ટાર્કિય કાગળ તેમ કમ્પોઝીટર જત્યાબંધ છે.
અતિ શુદ્ધ તેમ સક્ષાધદાર છપાય છે અન્યો જ્યહાં;
એ પ્રેસ છે “આનન્દ” માટે તુર્ત આવી મળે ત્યહાં. ૧

श्री उपदेश प्रासाद जाषांतर.

भाग पहलो.

स्थंज १ धी ४. व्याख्यान ६१ नी अनुक्रमणिका.

स्तंज १ दो.

व्याख्यान १ हुं.

मंगळाचरण..... १

चोत्रीश अतिशयोनुं वर्णन. ५

व्याख्यान २ जुं.

समकित विषे..... १३

महावळ राजकुमारनुं दृष्टांत. १४

व्याख्यान ३ जुं.

समकित पामवाना वे हेतु. १७

कृषिवळ (खेहुत)नुं दृष्टांत..... २०

व्याख्यान ४ हुं.

समकितना त्रण नेद. २३

श्रेणिक राजानुं दृष्टांत. २५

व्याख्यान ५ मुं.

समकितना ६७ बोद्धनी शरुआत.

चार श्रप्ता.

परमार्थ संस्तव (प्रथम श्रप्ता)... ३०

अजयकुमारनुं दृष्टांत. ३०

व्याख्यान ६ हुं.

मुनि पर्युपास्ति (वीजी श्रप्ता) ... ३६

पुण्यचूडा साध्वीनुं दृष्टांत..... ३६

व्याख्यान ७ मुं.

व्यापन्नदर्शनी त्याग(त्रीजी श्रप्ता). ४३

जमाझिनुं दृष्टांत. (प्रथम निन्हव) ४४

व्याख्यान ८ मुं.

पाखंरी वर्जन(चोयी श्रप्ता) ४७

गौतम स्वामीनुं दृष्टांत. ४९

व्याख्यान ए मुं.

समकितना त्रण दिंग.

शुश्रूषा(पहेलुं दिंग). ५६

सुदर्शनश्रेष्ठीने अर्जुनमाळीनुं दृष्टांत ५७

व्याख्यान १० मुं.

धर्मराग (वीजुं दिंग)..... ६०

चिदातीपुत्रनुं दृष्टांत. ६०

व्याख्यान ११ मुं.

वैयावृत्य (त्रीजुं दिंग). ६३

नंदिषेणनुं दृष्टांत..... ६४

व्याख्यान १२ मुं.

विनयघार

दश प्रकारनो विनय. ६७

जुवनतिझकप्रबंध. ७०

व्याख्यान १३ मुं.

विनय प्रशंसा. ७३

विनय प्रसंगे श्रेणिक प्रबंध. ७३

व्याख्यान १४ मुं.

अविनयनां फळ..... ७७

कूदवाढकलुं दृष्टांत..... ७७

व्याख्यान १५ मुं.

समकितनी त्रण शुद्धि..... ७९

मनशुद्धि उपर जयसेनानुं दृष्टांत. ८४

स्तंज २ जो.

व्याख्यान १६ मुं.

मनशुद्धिउपर आनंदभावकलुं दृष्टांत ८९

व्याख्यान १७ मुं.

वचन शुद्धि विषे..... ९३

कालिकाचार्यनुं दृष्टांत. ७४
 व्याख्यान १८ मुं.
 कायशुद्धि विषे. ७४
 वज्रकर्णनुं दृष्टांत. ७४
 व्याख्यान १९ मुं.
 समकितना पांच दूषण. १०१
 शंका उपर वे वाळकनुं दृष्टांत. १०२
 तिष्यगुप्त (बीजा) निन्हवनुं दृष्टांत. १०२
 निन्हवोनी नोंध. १०४
 व्याख्यान २० मुं.
 बीजा आकांक्षा दूषण विषे. १०६
 जितशत्रु राजा नेतेना मंत्रीनी कथा. १०६
 सर्व देवनी जक्ति करनार श्रीध-
 रनुं दृष्टांत. १०७
 व्याख्यान २१ मुं.
 श्रीजा विचिकित्सा दूषण विषे. ११०
 दुर्गंधा राणीनुं दृष्टांत. १११
 व्याख्यान २२ मुं.
 मिथ्यात्वी प्रशंसा चोथा दूषण विषे. ११४
 सुमति नागिद्वनुं दृष्टांत. ११५
 व्याख्यान २३ मुं.
 पांचमा मिथ्यादृष्टि संस्तव दूषण विषे ११८
 धनपाळ कविनुं दृष्टांत. ११८
 व्याख्यान २४ मुं.
 आठ प्रजावक.
 पहेळा प्रवचन प्रजावक. १३०
 वज्रस्वामीनुं दृष्टांत. १३०
 व्याख्यान २५ मुं.
 बीजा धर्मकथक प्रजावक. १३४
 सर्वज्ञसूरिनुं दृष्टांत. १३५
 व्याख्यान २६ मुं.
 लपदेशान्निध उपर नंदियेणनुं दृष्टांत १४०

व्याख्यान २७ मुं.
 श्रीजा वादी प्रजावक विषे. १४४
 मल्लवादीसूरि प्रबंध. १४५
 व्याख्यान २८ मुं.
 देवसूरिनुं दृष्टांत. १४८
 व्याख्यान २९ मुं.
 वादने योग्य पुरुषना लक्षण. १५४
 वृष्टवादीसूरि ने सिद्धसेन दिवा-
 करनुं दृष्टांत. १५४
 व्याख्यान ३० मुं.
 चोथा निमित्त प्रजावक विषे. १६४
 जज्ञवाहुस्वामीनुं दृष्टांत. १६४

स्तंज ३ जो.

व्याख्यान ३१ मुं.
 पांचमा तपस्वी प्रजावक विषे. १६८
 काष्टमुनिनुं दृष्टांत. १६८
 व्याख्यान ३२ मुं.
 ठठा विद्या प्रजावक विषे. १७१
 श्री हेमचंद्रसूरिनी कथा. १७२
 व्याख्यान ३३ मुं.
 सातमा सिद्ध प्रजावक विषे. १७७
 पादद्विसूरिनुं दृष्टांत. १७८
 व्याख्यान ३४ मुं.
 आठमा कवि प्रजावक विषे. १८२
 श्री हरिजज्ञसूरिनी कथा. १८२
 व्याख्यान ३५ मुं.
 बीजा अतिशयवाळाकविनुं स्वरूप. १८७
 श्री मानतुंगमूरिनो प्रबंध. १८८
 श्री वप्पजहीसूरिनो प्रबंध. १९०

व्याख्यान ३६ मुं.	
समकितना पांच भूषण.	
पहेलुं स्थैर्य नूषण.	१९९
सुलसा चरित्र.	१९९
व्याख्यान ३७ मुं.	
बीजुं प्रजावना नूषण.	२०४
देवपाळ राजानी कथा.	२०४
व्याख्यान ३८ मुं.	
त्रीजुं क्रियाकुशलता भूषण.	२०७
उदायी राजानी कथा.	२०७
व्याख्यान ३९ मुं.	
चोथुं अंतरंग जक्ति नूषण.	२१३
एक स्त्रीनुं दृष्टांत.	२१३
जोर्णश्रेष्ठीनी कथा.	२१४
व्याख्यान ४० मुं.	
पांचमुं तीर्थसेवा नूषण.	२१६
द्वौकिक तीर्थसेवापर तुंवनीनुं दृष्टांत	२१७
सुतीर्थ यात्रापर त्रिविक्रमनी कथा	२१८
व्याख्यान ४१ मुं.	
समकितना पांच दक्षण.	
पहेलुं शम दक्षण.	२२०
कुरगुरु मुनिनी कथा.	२२०
व्याख्यान ४२ मुं.	
बीजुं संवेग दक्षण.	२२४
निर्ग्रथ (अनाथी) मुनिनी कथा.	२२४
व्याख्यान ४३ मुं.	
त्रीजुं निर्वेद दक्षण.	२२८
हरिवाहन राजानी कथा.	२२८
व्याख्यान ४४ मुं.	
चोथुं अनुकंपा दक्षण.	२३५
चंरुकोशिकनी कथा.	२३६

चार राणीओनुं दृष्टांत	२३७
व्याख्यान ४५ मुं.	
पांचमुं आस्तिक्यता दक्षण	२३९
पद्मशेखर राजानी कथा.	२३९
स्थंज ४ थो.	
व्याख्यान ४६ मुं.	
समकितनी ठ यतना.	
पहेली वे यतना विषे.	२४३
संग्रामसूर राजानी कथा.	२४३
व्याख्यान ४७ मुं.	
वाकीनी चार यतना विषे.	२४७
सदादपुत्र श्रावकनी कथा.	२४८
व्याख्यान ४८ मुं.	
ठ आगार विषे	२५१
पहेलो राजाजियोग आगार.	२५२
कार्तिक श्रेष्ठिनुं दृष्टांत.	२५३
कोशा गणिकानी कथा.	२५४
व्याख्यान ४९ मुं.	
बीजो गणाजियोग आगार.	२५६
सुधर्म राजानी कथा.	२५६
व्याख्यान ५० मुं.	
त्रीजो वृत्तिकांतर आगार.	२६२
अचंकारी जटानी कथा.	२६३
व्याख्यान ५१ मुं.	
चोथो गुरुनिग्रह आगार.	२६६
सुलसनी कथा.	२६७
आरोग्य द्विजुं दृष्टांत.	२६८
व्याख्यान ५२ मुं.	
पांचमो देवाजियोग आगार.	२७१
नमि राजर्षि प्रत्येकबुद्धनी कथा	२७२

व्याख्यान १३ मुं.

ब्रह्मो वद्वान्नियोग आगार. २७७

सुदर्शन श्रेष्ठीनी कथा ... २७७

व्याख्यान १४ मुं.

समकितनी ठ ज्ञावना..... २७२

विक्रम राजानी कथा. ... २७३

व्याख्यान १५ मुं.

समकितना ठ स्थान.

प्रथमना वे स्थान विषे. २७७

ईन्द्रभूति (गौतम) नो प्रबंध २७७

व्याख्यान १६ मुं.

त्रीजा चोथा स्थान विषे. २७६

अग्निचूतितुं दृष्टांत. २७७

व्याख्यान १७ मुं.

पांचमा ठठा स्थान विषे. ३०१

प्रज्ञास गणधरनो प्रबंध. ... ३०२

(सरसठ जेदनुं विवरण संपूर्ण.)

व्याख्यान १८ मुं.

समकितना अन्य प्रकारो. ३०७

रोचक समकित उपर.

कृष्ण वासुदेवनो प्रबंध... ३१०

व्याख्यान १९ मुं.

कारक समकित विषे..... ३११

काकजंघ ने कोकाशनी कथा..... ३११

व्याख्यान २० मुं.

दीपक समकित विषे. ३२७

अंगारमर्दक सूरिनो प्रबंध. ... ३३०

व्याख्यान २१ मुं.

समकितनुं वस्तु स्वरूप..... ३४३

बुद्धिना आठ गुण. ... ३६३

स्थंज ४ थो संपूर्ण.

॥ श्री उपदेशप्रासाद त्राषान्तर ॥

। स्तंभ પહેલો ।

વ્યાખ્યાન ૧ હું.

મંગળાચરણ.

સ્વસ્તિશ્રીદો નાભિઞ્જૂર્વિશ્વવન્ધુ—ર્ગીર્વાણાથ્યો વસ્તુતસ્તત્ત્વસિન્ધુઃ
નાસ્વદ્દીપ્યાનિર્જિતાદિત્યચન્દ્રઃ, સત્ત્વાનવ્યાદાદિમોઽયંજિનેન્દ્રઃ ૧

નાવાર્થ—“ જે નાજિરાજાના પુત્ર કબ્યાણ અને લક્ષ્મીને આપનારા છે, સમગ્ર વિશ્વને વન્ધુ સમાન છે, પરમાર્થથી તત્ત્વજ્ઞાનના સાગર સમાન છે, જેની દેવતાઓ પ્રાર્થના કરે છે, અને જેણે પોતાની દેદીપ્યમાન કાન્તિથી સૂર્યચંદ્રને જીતેલા છે એવા આ પ્રથમ જિનેન્દ્ર (ઋષભસ્વામી) સકલ જીવોનું રક્ષણ કરો. ”
શ્રીઞ્જૂપનાન્નિજનપાન્વયપુષ્કરત્વે, ચિદ્રૂપદીધિતિગણૈ રવિરેવ યોઽન્જૂત।
સ્વીયૌજસા શમિતમોહતમઃસમૂહો, કલ્યાણવર્ણવિજુરસ્તુવિભૂતયે સઃ ૨

નાવાર્થ—“ પૃથ્વીનું પાલન કરનાર શ્રીમાન્ નાજિરાજાના વંશરૂપી આકાશમાં જે (પ્રજુ) સમ્યગ્જ્ઞાન રૂપો કિરણોના સમૂહવત્ સૂર્ય સમાન થયા, અને જેમણે પોતાના તેજથી મોહરૂપી અન્યકારના સમૂહનો નાશ કર્યો તે સુવર્ણ સમાન કાન્તિવાળા પ્રજુ અમારી સંપત્તિની વૃદ્ધિ માટે યાત્રો. ”

મોક્ષલક્ષ્મીના અદ્વિતીય હેતુ રૂપ, ત્રણ લોકની લક્ષ્મીના સદ્વિતીય^૧ હેતુરૂપ, આત્મસ્વરૂપને પ્રકટ કરનાર અને ગંજીરતારૂપ લક્ષ્મીને ઉત્પન્ન કરવામાં સાગર સમાન એવા શ્રી વિશ્વસેન રાજાના પુત્ર શ્રી શાન્તિનાથ સ્વામીનો હું આશ્રય કરું હું.

મોહરૂપી અસુરનો નાશ કરવામાં નારાયણ (વિષ્ણુ) જેવા અને કામદેવનો નાશ કરવામાં મહાદેવ (શંકર) જેવા તથા મનને જીતનારા તેમજ પાણિગ્રહણ

કર્વાના મીપે કરીને તિર્યંચોપર દયા કરવાને માટેજ રથમાં વેઠેલા એવા શ્રી નેમિ-
નાથ પ્રજ્ઞા અમોને સુખ આપનાર થાઓ.

શંખને ધારણ કરનાર (શંખેશ્વર) કૃષ્ણે જેની પ્રાર્થના કરી છે, તથા જે
નાયના પણ નાથ છે એવા હે વામા રાણીના પુત્ર શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ સ્વામી ! તમે
જયવંતા વર્તો. એ પ્રમાણે જિનેશ્વર થકી ત્રિપદીરૂપ વર્ણને પામેલા એવા ગા ધરોણ
જેમની સ્તુતિ કરી છે એવા તથા જે પાર્શ્વનાથ સ્વામીના ઉપનામની સંખ્યા
અન્તારિક્ષ, નવપદ્મવ વિગેરેનામોવને જિનનતુ લક્ષણના પ્રમાણ જેટલી એટલે એક
હજાર ને આઠના કરેલી જગત્ પ્રસિદ્ધ છે તે સુખદાર્થી સંખ્યાની હું હર્ષ પૂર્વક
સ્તુતિ કરું.

જે સિદ્ધાર્થરાજાના પુત્ર અનંતજ્ઞાન રૂપી કલ્પાદ્રુના નન્દનવન સમાન
હે, સંસારના તાપ નાશ કરવામાં વાવનઃચંદન જેવા છે, જેમણે અનિર્દિત વચનવર્ણ
વિશ્વને વિકસિત કર્યું છે, અને જેમણે પોતાના (તીર્થંકરના) જન્મની પૂર્વના ત્રીજા
જન્મમાં અગિયાર લાસ ઔશી હજારને પાંચસો માસદ્વમણ કર્યો છે તે શ્રી વીરસ્વામી
જયવંતા વર્તો.

નવ્ય પ્રાણીઓને અર્ચન કરવા યોગ્ય, કામદેવને જીતનારા, સ્વયંચૂ તથા
સંસારનો નાશ કરનારા એવા શ્રી અજિતનાથ સંજવનાથ વિગેરે તીર્થંકરો ગ્રંથના
વક્તા અને કર્તા વિગેરે શુદ્ધ આત્માવાળા સત્પુરુષોને સુત્રના કારણચૂત થાઓ.

પ્રથમ પંચપરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરીને હું આ ઉપદેશપ્રાસાદની વૃત્તિ તેમાં
વર્ષના દિવસ પ્રમાણે ત્રણસોને સાઠ વ્યાખ્યાનો કહેલાં હોવાથી અબ્દદિનપરિમિ-
તા નામની કરું છું. આ સ્થળે હું પ્રથમ ત્રણ પ્રણવ (ઉંકાર) સ્થાપીને પછી ત્રણ
આકાશવીજ (હ્રીં) સ્થાપીને અને પછી સરસ્વતીવીજ (ૐ)ને સ્થાપીને—એ રૂપ
મંત્રને નમન કરીને આ શાસ્ત્ર શરૂ કરું છું.

જેમ વાલકનું કાઠું થોવનું વોલેલું વચન પણ પિનાની પાસે જોડે છે, તેમ
આ મારું પ્રજ્ઞાપ રૂપી વચન પણ શ્રુતધરોની પાસે સત્યપણાને પામજો. જેમ કોઈ
તૃપાતુર માણસ ક્ષીર સાગરમાંથી ઘોરું જલ લઈને પણ પોતાની તૃપ્તિ દૂર કરે છે,
તેમ હું ઘણા શાસ્ત્રોમાંથી ઘોરું થોરું ગ્રહણ કરીને આ વ્યાખ્યા લખું છું, તેથી
હું નિંદ્ય નહીં થાઉં. આ ગ્રંથમાં પ્રથમ એક એક શ્લોક કહીને તેના ઉપર ગદ્યમાં

एक एक दृष्टान्त आपेक्षुं छे, तेथी तेनी संख्या पण वर्षना दिवस प्रमाणे त्रणसो ने साठनी थयेदी ठे.

दरेक ग्रंथनी शुरुआतमां नमस्कार^१ रूप, ग्रंथनी वस्तुनुं प्रदर्शन^२ करवा रूप अथवा आशीर्वाद^३ रूप मंगळ विघ्नना नाश माटे तथा शिष्ट जनना आचारनुं पावन करवा माटे करवुं जोड़ए. कहुं छे के—

श्रेयांसि बहुविघ्नानि, नवन्ति महतामपि ।

अश्रेयसि प्रवृत्तानां, क्वापि यान्ति विनायकाः ॥ १ ॥

भावार्थ—“ महापुरुषोने पण श्रेयना कार्यमां घणां विघ्नो आवे ठे, अने अशुभ कार्यमां प्रवर्तेवा माणसोनां विघ्नो दूर जतां रहे ठे. ”

तेथी करीने ग्रन्थना आरंभ i विघ्नसमूहनी शान्ति करवा माटे उपर कहेलुं मंगळ शास्त्रना आरंभमां, मध्यमां अने अन्तमां करवाने इच्छेलुं ठे. अहीं कोइ शिष्य प्रश्न करे के “ स्याद्वाद धर्मना वर्णन रूप आ ग्रन्थ होवार्थी समग्र ग्रन्थज मंगळ रूप ठे; तो पर्वा शास्त्रना आरंभ, मध्य अने अन्तमां मंगळ करवानी शी जरूर छे ? कैमके मंगळ करवातुं कांइ पण प्रयोजन रहेतुं नथी. ” आ प्रश्नतुं गुरुमहाराज समाधान करे ठे के “ हे शिष्य ! ‘ मंगळ करवातुं कांइ पण प्रयोजन नथी ’ ए जे तें मंगळ नहीं करवामां हेतु (कारण) आप्णो ने हेतु असिद्ध ठे. कारण के—शिष्यजनो निर्विघ्नगणे ग्रन्थ पूर्ण करी शके (अन्यास करी शके, तेद्वारा माटे आरंभमां मंगळ करवुं जोड़ए, तेज ग्रन्थ शिष्यजनोना हृदयमां सुदृढ थवा माटे मध्यमां मंगळ करवुं जोड़ए; अने तेज ग्रन्थ शिष्य प्रशिष्यादिक परंपराए करीने सर्वने उपकारी थवा माटे अन्त्य मंगळ करवानी जरूर ठे. माटे तें मंगळ नहीं करवागां बतावेतुं कारण असिद्ध ठे. ते विषे प्रगंसनीय भाष्य रूपी धान्य उत्पन्न करवामां गृध्र^४ समान श्री जिनजन्मणि महाराजे कहुं छे के—

तं मंगलमाईए, मज्झे पज्जनए य सत्थस्स ।

पढमं सत्थत्थाविग्घ, पारं गमनाय निदिट्ठं ॥ १ ॥ इत्यादि

१ जेना इन्द्रदेवताने नम कर करवाना आवे ते २ जेना प्रष्टन ग्रन्थनो विषय दे जाज्जना आवे ते ३ जेना आशीर्वादिनु वचन कहेवामा आवे ते

જાવાર્થ—“શાસ્ત્રના પ્રારંભમાં, મધ્યમાં અને અન્તમાં મંગલ કરવું જોઈએ. તેમાં પ્રથમ મંગલ શાસ્ત્ર અને તેના અર્થનો નિર્વિઘ્ન પાર પામવા માટે કહેલું છે.” ઇત્યાદિ.

તેમજ હે શિષ્ય ! શિષ્ટજનોનો આ મંગલ કરવા રૂપ આચાર પણ અવશ્ય જોવામાં આવે છે. શિષ્ટ કોણ કહેવાય છે ? શાસ્ત્ર રૂપ સાગરના પારને પામવા માટે જેઓ શુદ્ધ વ્યાપારમાં પ્રવર્તે તે શિષ્ટજનો કહેવાય છે. કહું છે કે—

શિષ્ટાનામયમાચારો, યત્તે સંત્યજ્ય દૂષણમ્ ।

નિરન્તરં પ્રવર્તન્તે, શુદ્ધ એવ પ્રયોજને ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—શિષ્ટજનોનો આ આચારજ હોય છે કે તેઓ દૂષણનો ત્યાગ કરીને નિરન્તર શુદ્ધ કાર્યમાંજ પ્રવર્તે છે.

બલી બુદ્ધિમાન પુરુષો ફલની ઇચ્છાવાળાજ હોય છે, કેમકે પ્રયોજન વિના તો માર્ગમાં પફેલી કાંઠાવાલી માંચલીતું ઉપમર્દન કરવાની જેમ નિષ્ફળ પ્રયત્ન થાય છે; તેથી તેવી શંકા ટાલવા માટે, બુદ્ધિમાન પુરુષોને આ ગ્રંથના પઠનપાઠનમાં પ્રવૃત્ત કરવા માટે તથા ઉપદ્રવોનો નાશ કરવા માટે ગ્રંથકાર ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર કરવા પૂર્વક સંવંધ, અન્નિધેય અને પ્રયોજનને સૂચવનાર પ્રથમ શ્લોક કહે છે—

એન્દ્રશ્રેણિનતં શાન્તિનાથમતિશયાન્વિતમ્ ।

નત્વોપદેશસદ્માર્થ્યં ગ્રન્થં વદ્યે પ્રવોધદમ્ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—ઇન્દ્રોના સમૂહવરે વંદના કરાયેલા અને અતિશયોથી યુક્ત એવા શાન્તિનાથ સ્વામીને નમસ્કાર કરીને હું પ્રવોધને આપનારા આ ઉપદેશપ્રાસાદ નામના ગ્રંથને કહું છું.

વિસ્તારાર્થ—હું ઉપદેશપ્રાસાદ નામના ગ્રંથને કહું છું. એ રીતે ક્રિયાપદનો સંવંધ છે. તેમાં ‘ઉપદેશ’ પટલે હંમેશા વ્યાખ્યાન આપવાને યોગ્ય એવા ત્રણસો ને એકસઠ દૃષ્ટાન્તોનું ‘સઙ્ગ’ પટલે સ્થાન (મહેલ-પ્રાસાદ), તે નામનો ગ્રંથ હું કહું છું. તે ગ્રંથ કેવો છે ? તેનું વિશેષણ કહુ છે કે ‘પ્રવોધદમ્’ પટલે સમ્પન્ન જ્ઞાનને આપનાર-ઉત્પન્ન કરનાર છે. તે ગ્રંથ શું કરીને કહું છું ? નમસ્કાર કરીને કહું છું. અર્થાત્ મન વચન કાયાવરે નમસ્કાર કરીને કહું છું. કોને નમસ્કાર કરીને ? શાન્તિનાથને-અચિરા માતાના પુત્રને-વિશ્વસેન રાજાના પુત્ર સોલમા

તીર્થીકરને. તે શાન્તિનાથ કેવા છે ? ચોસઠ ઈન્દ્રો, વાર ચક્રવર્તી, નવ વાસુદેવ, નવ પ્રતિવાસુદેવ, નવ વલ્લદેવ, તથા ગણધરો, વિદ્યાધરો અને મૃગેન્દ્રો (સિંહ) વિગેરેના સમૂહવચ્ચે નમસ્કાર કરાવેલા છે. વળી કેવા છે ? અપાય અપગમ વિગેરે ચાર^૧ અથવા પ્રકારાંતરે ચોત્રીશ અતિશયોથી યુક્ત છે, એવા શાન્તિનાથ સ્વામીને પ્રણામ કરીને હું હપદેશપ્રાસાદ નામના ગ્રંથને કરું હું. આ પ્રમાણે પ્રથમ શ્લોકનો વિસ્તરાર્થ છે.

આ પ્રથમ શ્લોકમાં ‘અતિશયોથી યુક્ત’ એવું શાન્તિનાથનું વિશેષણ આપ્યું છે. તેમાં તેમના ચોત્રીશ અતિશયો સૂચવ્યા છે. તે અતિશયો પૂર્વાચાર્યની ગાથા-વચ્ચે વતાવે છે—

ચતુરો જન્મપ્પજિઈ, ઈક્કારસ કમ્મસંઘણ જાણ ।

નવદસ ય દેવજણિણ, ચત્તીસં અહસણ વન્દે ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ તીર્થીકરોને જન્મથી આરંજીને ચાર અતિશયો, કર્મના સંક્રયથી ઉત્પન્ન થયેલા અગીયાર અતિશયો અને દેવતાઓ કરેલા ઓગણીશ અતિશયો હોય છે. તે ચોત્રીશ અતિશયવાળા જગવાનને હું વંદના કરું હું.

તે અતિશયો આ પ્રમાણે છે—

(૧) તીર્થીકરનો દેહ સર્વ લોકો કરતાં શ્રેષ્ઠ (લોકોત્તર) અને અદ્ભૂત સ્વરૂપવાન હોય છે, તથા વ્યાધિ રહિત અને પરસેવો તથા મેલ રહિત હોય છે.

(૨) તીર્થીકરોનો શ્વાસોશ્વાસ કમલના પરિમલની જેવો સુગંધી હોય છે.

(૩) જિનેશ્વરોનું માંસ અને રુધિર ગાયના દૂધ જેવું હલ્કું (શ્વેત) હોય છે. તથા (૪) જગવાનનો આહાર અને નિહાર ચર્મચક્ષુવાળા પ્રાણીઓને (મનુષ્યા-દિકને) અદૃશ્ય હોય છે, પરંતુ અવધિ વિગેરે જ્ઞાનવાળા પુરુષો તો જોઈ શકે છે. આ ચારે અતિશયો જગવાનને જન્મસમયથી જ ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે જ્ઞાનાવરણીયાદિક^૨ ચાર ઘાતિકર્મોના ક્ષયથી ?? અતિશયો ઉત્પન્ન થાય છે તે વતાવે છે—

૧. જ્ઞાનાતિશય, વચ્ચનાતિશય, પૂજાતિશય ને અગાધાપગ્નાતિશય એ ચાર

૨. જ્ઞાનાવરણીય, ઘર્શનાવરણીય, મોહનીય, અને અન્નરાય એ ચાર ઘાતિકર્મ છે તેના ક્ષયથી પ્રાણને કેવલજ્ઞાનાદિ પ્રગટ થાય છે

(१) जगवानना समवसरणी भूमि मात्र एक योजन बिस्तारवाली होय ठे, तोपण तेइदी चूमिमां करोमो देवताओ, मनुष्यो अने तिर्यचोनो समावेश थाय ठे, अने परपर संकोचनी बाधा रहित सुखे वैसे ठे.

(२) जगवंते देशनामां कहेदी पांत्रीश गुणोधी युक्त अर्थ मागधी जाषा देवताओ, मनुष्यो अने तिर्यचोने पोतपोतानी जाषामां समजावाथो धर्मनो अवबोध करनारी थाय ठे. तथा ते वाणी एक योजनना समवसरणमां रहेला सर्व प्राणीओने एक सरस्वी रीतेज सांजळवामां आवे ठे. जो के जगवंत तो एकज जाषामां उपदेश आपे ठे, परंतु वरसादना जळनी जेम ते जाषा जिन जिन जीवो रूप आश्रयने पामीने ते ते जीवोनी जाषापणे परिणाम पामे ठे. ते विषे कहुं ठे के—

देवा दैवीं नरा नारीं, शवराश्चापि शावरीम् ।

तिर्यञ्चोपि हि तैरर्श्वीं, सेनिरे जगवद्गिरम् ॥ १ ॥

जावार्थ—जगवाननी वाणीने देवताओ दैवी जाषा माने ठे, मनुष्यो मा-
नुषी भाषा माने ठे, जिह्वा दोको पोतानी जाषा माने ठे अने तिर्यचो पण पोतानी
(पशु पक्षीनी) जाषा बोलाय ठे एम माने ठे.

आवा प्रकारना जुवनादुत्त अतिशय विना समकाळे अनेक प्राणीओनो
उपकार थड शकतो नथी. आ संबंधमां एक जिह्वतुं दृष्टांत ठे—

सरःशरस्वरार्थेन, जिह्वेन युगपद्यथा ।

सरो नत्थीति वाक्येन, प्रियास्तिस्रोऽपि बोधिताः ॥ १ ॥

जावार्थ—सरोवर, वाण अने सारो कंठ ए त्रणे अर्थ कहेवानी इच्छा-
वाळा कोइ जिह्वे “ सरोनत्थि—सर नथी. ” ए वाक्ये करीने पोतानी त्रणे
स्त्रीओने समजावी दीधी ते दृष्टांत आ प्रमाणे ठे.

कोइ एक जिह्व ज्येष्ठ मासमां पोतानी त्रण स्त्रीओने साथे दडने कोइ गाम
तरफ जतो हतो. मार्गमां एक स्त्रीएतने कहुं के “ हे स्वामी ! तमो सुकंठधी गायन
करो, के जे सांजळवाथी मने आ मार्गनो श्रम तथा सूर्यनो ताप बहु दुःसह न
थाय. ” बीजी स्त्रीए कहुं के “ हे स्वामी ! तमे जळाशरमांथी कमळनी सुगन्ध-
वाहुं शीतळ जळ द्यावी आपीने मारी तृपातुं निवारण करो. ” बीजी बोली के

“हे पति! मने मृगनुं मांस लावी आधीने मारी हुधानुं निवारण करो.” आ प्रमाणे ते त्रणे स्त्रीओनां वाक्यो सांजळीने ते निह्वे ‘सरो नत्थि’ ए एकज वाक्यधी ते त्रणेने जवाव आण्यो. तेमां पहेली स्त्री एम समजी के “मारो स्वामी कहे ठे के मारो ‘सरो’ एटले स्वर-सारो कंठ नयी; तेथी शी रीते गान करुं?” बीजीए धारुं के “सरो एटले सरोवर कोइ आटझामां नयी, एटले क्यांघी पाणी लावुं?” बीजी समजी के “सरो एटले शर-वाण नयी, तो शी रीते मृगने मारीने तेहुं मांस लावी शकाय ?”

आ प्रमाणे भिह्वना एकज वाक्यधी ते त्रणे स्त्रीओ पोताना कहेवानो उत्तर सांजळीने स्वस्थ घड; तो जगवाननी वाणी तो उपमारहित तथा वचनने अगोचर ठे, एटले ते वाणीधी अनेक प्राणीओ समजे, तेमां शुं आश्चर्य ठे ? कहुं ठे के—

नयससशतीससजंगीसंगीतसंगतिम् ।

शृण्वन्तो यद्गिरं जव्या, जायन्ते श्रुतपारगाः ॥ १ ॥

जावार्थ—“सात नयना सातसो जांगाधी अने सप्त जंगीनी रचनाधी मिश्रित-युक्त भगवाननी वाणी सांजळीने अनेक जव्य प्राणीओ श्रुतना पारगामी थाय ठे.” इति द्वितीयोऽतिगयः

(३) जगवानना मस्तकनी पाछळ वार सूर्यविवनी कान्तिधी पण अधिक तेजस्वी अने मनुष्योने मनोहर लागे तेहुं जामंनळ एटले कान्तिना समूहनो उद्योत प्रसरेवो होय ठे. श्री वर्धमान देशनामां कहुं ठे के—

रूवं पिच्छंताणं, अशुद्धहं जस्स होउ मा विग्घं ।

तो पिंडिज्जए तेअं, कुणंति भात्मंलं पिट्ठे ॥ १ ॥

जावार्थ—“जगवंतुं रूप जोनाराने तेहुं अतिशय तेजस्वीपणुं होवाधी सामुं जोवुं अत्यंत दुर्बल घड पने ठे, तेज न यवा माटे ते सर्व तेजनो एकत्र पिंन घडने जगवंतना मस्तकनी पाछळ रहे ठे, जेधी जगवंतुं रूप जोनाराओ सुखे सुखे जगवंतनी सामुं जोड शके ठे.

(४) दयाना अचितीय निधि समान जगवान जे जे स्थळे विहार करे

છે તે તે સ્થળે સર્વ દિશાઓમાં પચીશ પચીશ યોજન અને હંચે નીચે સામા વાર સામા વાર યોજન એમ પાંચસો^૧ ગાહ સુધીમાં પ્રથમ થયેલા જ્વરાદિક રોગો નાશ પામે છે, અને નવા રોગો ઉત્પન્ન થતા નથી.

(૫) હપર કહ્યા પ્રમાણે જગવાનની સ્થિતિથી પાંચસો ગાહ સુધીમાં પ્રાણીઓને પૂર્વ જવમાં વાંધેલાં અને જાતિથી ઉત્પન્ન થયેલાં (સ્વાજ્ઞાવિક) વૈર પરસ્પર વાધાકારી હોતાં નથી.

(૬) હપર કહ્યા પ્રમાણેના પાંચસો ગાહ સુધીમાં ઇતિઓ (સાત પ્રકારના: હપદ્રવ), તથા ધાન્યાદિકને નાશ કરનારા તીમો, સૂના અને હંદર વિગેરે ઉત્પન્ન થતા નથી.

(૭) હપર કહી તેટલી જૂમિમાં મારી (મરકી), હુષ્ટ દેવતાદિકે, કરેલો ઉત્પાત (હપદ્રવ) અને અકાલ મૃત્યુ થતાં નથી.

(૮) તેટલી જૂમિમાં અતિદૃષ્ટિ એટલે હપરાહપર નિરંતર વરસાદ થતો નથી કે જેથી ધાન્યમાત્ર કોહી જાય.

(૯) તેટલા સ્થલમાં અનાદૃષ્ટિ-સર્વથા જલનો અજાવ થતો નથી કે જેથી ધાન્યાદિકની નિષ્પત્તિ ન થાય.

(૧૦) તે સ્થળે હુર્જિદ્ધ-હુકાલ પડતો નથી.

(૧૧) પોતાના રાજ્યના લગ્નકરનો જય (હુલ્હમ વિગેરે) તથા વીજા રાજ્ય સાથે સંગ્રામાદિક થવાનો જય ઉત્પન્ન થતો નથી.

આ પ્રમાણે કર્મફલજન્ય ? ? અતિશયો જાણવા.

હવે દેવતાઓએ કરેલા ઓગણીશ અતિશયો આ પ્રમાણે—

(૧) પ્રજુ જે સ્થળે વિચરે ત્યાં આકાશમાં દેદીપ્યમાન કાંતિવાહું ધર્મને પ્રકાશ કરનાર ધર્મચક્ર ફરે (આગલ ચાલે).

(૨) આકાશમાં શ્વેત ચામરો વંને વાહુ ચાલે.

(૩) આકાશમાં નિર્મલ સ્ફાટિક મણિનું રચેલું પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ચાલે.

૧ દરેક દિશામાં પચીશ પચીશ યોજન એટલે સો સો ગાહ મઝીને ચાર દિશાના ચારસો ગાહ તથા હપર અને નીચે સાઠ ચાર સાઠ ચાર યોજન એટલે પચાસ પચાસ ગાહ મઝીને સો ગાહ, સર્વ મઝીને પાંચસો ૧૮, આ પ્રમાણે અગિયારમાં અતિશય સુચી સમજાવું.

(૪) આકાશમાં જગવાનના મસ્તક પર ત્રણ ઢત્ર રહે.

(૫) આકાશમાં રત્નમય ધર્મધ્વજ પ્રજ્ઞની આગલ ચાલે. સર્વ ધ્વજની અપેક્ષા આ ધ્વજ અત્યંત મોટો હોવાથી તે ઇન્દ્રધ્વજ પણ કહેવાય છે.

આ પાંચે અતિશયો જ્યાં જ્યાં જગદ્ગુરુ જગવાન વિહાર કરે ત્યાં ત્યાં આકાશમાં ચાલ્યા કરે છે, અને જ્યાં જ્યાં જગવાન વેસે ત્યાં ત્યાં યથાયોગ્ય ઉપયોગમાં આવે છે. એટલે કે—ધર્મચક્ર તથા ધર્મધ્વજ આગલના જાગમાં રહે છે, પાદપીઠ પણ તલે રહે છે, સિંહાસન ઉપર પ્રજ્ઞ વેસે છે, ચામણે બીજાસે છે, અને ઢત્રો મસ્તક પર રહે છે.

(૬) માશ્વણની જેવા કોમલ, સુવર્ણના નવ કમલો દેવો રચે છે, તેમાં વે કમલ ઉપર તીર્થંકર જગવંત પોતાના વે પણ રાખીને ચાલે છે. વાકીના સાત કમલો જગવાનની પાઠલ રહે છે, તેમાંથી વે વે કમલો ક્રમસર જગવાનની આગલ આગલ આવ્યા કરે છે.

(૭) તીર્થંકરના સમવસરણ ફરતા મણિનો, સુવર્ણનો અને રૂપાનો એમ ત્રણ ગઢ દેવતાઓ રચે છે. તેમાંનો જગવાનની પાસેનો પહેલો ગઢ (પ્રાકાર) વિચિત્ર પ્રકારના રત્નોમય વૈમાનિક દેવતાઓ વનાવે છે, વીજો એટલે મધ્ય પ્રાકાર સુવર્ણમય જ્યોતિષી દેવો વનાવે છે, તથા ત્રીજો એટલે વહારનો પ્રાકાર રૂપાનો જીવનપતિ દેવતાઓ રચે છે.

(૮) તીર્થંકર જ્યારે સમવસરણમાં સિંહાસન પર વેસે છે, ત્યારે તેનું મુખ ચારે દિશામાં દેરાય છે. તેમાં પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખીને પ્રજ્ઞ પોતેજ વિરાજે છે, વાકીની ત્રણ દિશામાં જિનેન્દ્રનાજ પ્રજ્ઞાવથી તેમના જેવીજ રૂપવાન સિંહાસન વિગેરે સહિત ત્રણ મૂર્તિઓ દેવતાઓ વિકુર્વે છે. તે રચવાનો હેતુ એ છે કે સર્વ દિશાઓમાં વેઠેલા દેવો વિગેરેને પ્રજ્ઞ પોતેજ અમારી સામે વેસીને અમને ઉપદેશ કરે છે એવો વિશ્વાસ આવે છે.

(૯) જ્યાં જ્યાં પ્રજ્ઞ સ્થિતિ કરે છે, તે તે સ્થળે જિનેશ્વરની ઉપર દેવતાઓ અશોક તરુ રચે છે. તે અશોક વૃક્ષ કૃપ્પજસ્વામીથી આરંજીને શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામી સુધી ત્રેવીશ તીર્થંકરો ઉપર તેમના પોતાના શરીરના માનથી વાર ગુણો હંચો રચવામાં આવે છે, અને મહાવીરસ્વામી ઉપર વત્રીશ ધનુષ હંચો રચવામાં આવે છે. કહું છે કે—

ઉસન્નસ્સ તિન્નિ ગાહય, વત્તીસધણ્ણિ વઙ્ગમાણસ્સ ।

સેસજિણાણમસોહં, શરીરહં વારસગુણો ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—ઋપજસ્વામી ઉપર ત્રણ ગાહ હંચો અશોક વઙ્ગ હોય છે, વર્ધ-
માન (મહાવીર) સ્વામી ઉપર વત્તીશ ધનુષ હંચો હોય છે, અને વાકીના જિનેશ્વ-
રો ઉપર તેમના શરીરથી વાર ગુણો હંચો હોય છે.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—“આવશ્યક ચૂર્ણિમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના સમવસરણના પ્રસ્તાવમાં કહ્યું છે કે—અસોગવરપાયવં જિણહચ્ચતાહં વારસગુણં સક્કો વિહવ્વહિત્તિ—ઇન્દ્રે જિનેશ્વરની હંચાઈથી વાર ગણો હંચો અશોક નામનો શ્રેષ્ઠ તરુ વિકુલ્યો. ને અહીં તો વત્તીશ ધનુષ હંચો કહ્યો, તે કેમ સંજ્ઞે?” આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ છે કે—“આવશ્યક ચૂર્ણિમાં જે વારગણું હંચાઈતું પ્રમાણ કહ્યું છે, તે કેવલ અશોકવૃક્કનું કહ્યું છે, અને અહીં જે વત્તીશ ધનુષનું માન કહ્યું છે, તે સાલ વૃક્ક સહિત અશોકવૃક્કનું પ્રમાણ કહેલું છે. અહીં પણ અશોકવૃક્ક તો વાર-ગણોજ સમજવો. એટલે મહાવીરસ્વામીનું શરીર હંચાઈમાં સાત હાથ છે, તેને વાર-ગણું કરવાથી ચોરાણી હાથ એટલે એકવીશ ધનુષ હંચો અશોકવૃક્ક, અને તેના પર અગીયાર ધનુષ હંચો સાલવૃક્ક હોવાથી વત્તે મઠ્ઠીને વત્તીશ ધનુષનું માન સમજવું. આ પ્રમાણે પ્રવચનસારોદ્ધારની વૃત્તિમાં કહેલું છે. ”

(૧૦) જ્યાં જ્યાં તીર્થંકર વિચરે ત્યાં ત્યાં કાંઠાઓ અધોમુલ્ય થઈ જાય છે. એટલે માર્ગમાં રહેલા કાંઠાઓની આળીઓ નીચી જાય છે.

(૧૧) જ્યાં જ્યાં જગવંત ચાલે છે ત્યાં ત્યાં વૃક્કો જગવાનને પ્રણામ કરતા હોય તેમ નીચા નમે છે.

(૧૨) જગવાન લીલા સહિત જે સ્થળે વિચરે છે, ત્યાં આકાશમાં દેવહંસ-
ભિ વાગ્યા કરે છે.

[૧૩] ભગવંત જ્યાં વિચરે છે ત્યાં સંવર્તક જાતિનો વાયુ એક યોજન પ્રમાણ પૃથ્વીને શુદ્ધ કરીને [કચરો વિગેરે દૂર કરીને] સુગંધી, શીતલ અને મંદ મંદ તેમજ અનુકુલ વાયુ છે, તેથી સર્વ પ્રાણીને તે સુખકારી પાય છે. તે વિષે શ્રીસમવાયાંગમાં સુત્રમાં કહ્યું છે કે—સીયદ્ધેણં સુહસાસેણં સુરજિણાં મારુણં જોયણ પરીમંરુહં સન્વઠં સમંતા પમજ્જિત્તિ ॥

શીતલ, સુરક્ષસ્પર્શવાલો, અને સુગંધયુક્ત એવો પવન સર્વ દિશાઓમાં ચોતરફ એક એક યોજન સુધી ભૂમિ પ્રમાર્જન કરે છે. ”

(૧૪) જગદ્ગુરુ જિનેશ્વર જ્યાં જ્યાં સંચાર કરે છે ત્યાં ત્યાં ઘાસ, મોર અને પોપટ વિગેરે પક્ષીઓ પ્રજાને પ્રદક્ષિણા દે છે.

(૧૫) જે સ્થળે પ્રજા વિરાજે છે, ત્યાં ધૂળી શમાવવા માટે ઘનસારાદિ યુક્ત ગંધોદકની વૃષ્ટિ થાય છે. (મેઘકુમાર દેવો આ વૃષ્ટિ કરે છે.)

(૧૬) સમવસરણની જૂમિમાં ચંપક વિગેરે પાંચ રંગના પુષ્પોની જાનુ પ્રમાણ (દ્વિચણ સુધી) વૃષ્ટિ થાય છે. અહીં કોઈ શંકા કરે કે “ વિકસ્વર અને મનોહર પુષ્પોના સમૂહથી વ્યાપ્ત એવી યોજન પ્રમાણ સમવસરણની પૃથ્વી ઉપર જીવદયામાં રસિક ચિત્તવાળા મુનિઓનું રહેવું તથા જવું આવવું શીરીતે યોગ્ય કહેવાય, કેમકે તેથી તો જીવનો વિઘાત થાય. ” આ શંકા ઉપર કેટલાએક એવું સમાધાન આપે છે કે “ તે પુષ્પો દેવોએ વિકુર્વેલા હોવાથી સચિચજ હોતાં નથી ” પરંતુ આ જવાબ યુક્ત નથી. કેમકે તે પુષ્પો માત્ર વિકુર્વેલાં જ હોય છે એમ નથી, પરંતુ જલ તથા સ્થલના ઉપજેલા પુષ્પોની પણ દેવો વૃષ્ટિ કરે છે. તે વિષે આગમમાં પણ કહ્યું છે કે—

“ વિટટ્વાઈં વિ સુરજિ જલ્લથલયં દિવ્વકુસુમનીહારિં
પકિરંતિ સમંતેણં દસધ્ધવણં કુસુમવાસંતિ ॥ ”

જાવાર્થ—“ નીચાં વીંટવાલાં, સુગંધવાળા અને જલ સ્થલમાં ઉત્પન્ન થયેલાં એવાં પંચરંગી દિવ્ય પુષ્પોની વૃષ્ટિ દેવતાઓ ચોતરફ વિસ્તારે છે. ”

આ પ્રમાણેનો સિધ્ધાન્તનો પાઠ જોઈ (સાંજલીને) કેટલાએક પંક્તિમન્યો સ્વમતિ કલ્પનાથી એવો ઉત્તર આપે છે કે “ જે સ્થળે મુનિઓ બેસે છે તે સ્થળે દેવતાઓ પુષ્પવૃષ્ટિ કરતા નથી. ” આ ઉત્તર પણ સત્ય નથી. કેમકે મુનિઓ જે સ્થળે બેઠા હોય, ત્યાં જ કાષ્ઠની દશાનો આશ્રય કરીને ઇટલે કાષ્ઠની જેમ સ્થિર તેઓએ બેસી જ રહેવું જોઈએ એવો કાંઈ નિયમ નથી, પરંતુ કારણવશે તેઓનું ગમન આગમન પણ સંભવે છે. માટે અહીં સર્વ ગીતાર્થને માન્ય એવો ઉત્તર આપે છે કે “ જેમ એક યોજન જેટલી સમવસરણની જૂમિમાં અપરિમિત સુર, અસુર, નર અને તિર્ય-

ધોતું પરસ્પર મર્દન થતાં પણ તેઓને કાંઈ પણ વાધા થતી નથી. તેમ જાનુ પ્રમાણ પુષ્પોના સમૂહ ઉપર મુનિગણ તથા વિવિધ જન સમૂહના ચાલવાથી પણ તે પુષ્પોને કાંઈ-પણ વાધા થતી નથી. પરંતુ જાણે અમૃત રસથી સિંચન કરાતા હોય, તેમ તે પુષ્પો ઉદ્ભવ વિશેષ ઉદ્ભાસ પામતા જાય છે. કેમકે અનુપમ એવા તીર્થકરોનો પ્રજાવ અર્ચિત્ય છે.

(૧૭) તીર્થકરોના મસ્તકના કેશ, દાદી, મૂઠ, તથા હાથ પગના નख वृद्धि પામતા નથી. (નિરંતર એકજ સ્થિતિમાં રહે છે).

(૧૮) તીર્થકરોની સમીપે સર્વદા ઓઢામાં ઓઢા એક કરોડ ભવનપતિ વિગેરે ચારે નિકાયના દેવો રહે છે.

(૧૯) જિનેશ્વર જે સ્થાને વિચરતા હોય, ત્યાં નિરંતર વસંત વિગેરે સર્વ ઋતુના મનોહર પુષ્પ ફળાદિકની સામગ્રી મળત થાય છે, એટલે ઋતુઓ પણ વધી અનુકૂલ વર્તે છે.

આ પ્રમાણે તીર્થકરોના સર્વ મઠીને ચોઝીશ અતિશયોતું વર્ણન જાણવું. આ અતિશયોમાં કોઈ ઠેકાણે સમવાયાંગની સાથે કાંઈ કાંઈ ફેરફાર જોવામાં આવે છે, તે મતાન્તર જાણવું. તે મતાન્તરનું કારણ તો સર્વજ્ઞ જાણી શકે છે.

મૂળ શ્લોકમાં ' અતિશયાન્વિતમ્ ' અતિશયોષ્ કરીને યુક્ત, એવું જે પદ કહેલું છે તેની આ વ્યાખ્યા કરવામાં આવી. એવા અતિશયોવાળા વિશ્વસેન રાજાના કુલમાં તિલ્લક સમાન અને અચિરા માતાની કુક્ષિ રૂપી શુક્તિ (છીપ) ને વિષે મુક્તા (મોતી) સમાન સોલમા તીર્થકર શ્રી શાન્તિનાથ સ્વામીને નમસ્કાર કરીને એટલે ઉપહાસનો ત્યાગ કરવા પૂર્વક મન, વચન, કાયાની શુદ્ધિથી પ્રણામ કરીને અનેક શાસ્ત્રના અનુસારે આ ઉપદેશ માસાદ ગ્રંથ હું રહું છું.

આ શાસ્ત્રમાં સંવંધ વાચ્ય વાચક દ્વક્ષણ છે. આ ગ્રંથમાં જે અર્થ છે તે વાચ્ય છે, અને તે અર્થને કહેનારો આ ગ્રંથ તે વાચક છે. આ ગ્રંથમાં વ્યાખ્યાન કરવા યોગ્ય અર્હેષ્ઠર્મના ઉપદેશનું નિરૂપણ કર્યું છે, તે આ શાસ્ત્રનું અનિધેય છે. તથા આ ગ્રંથનું પ્રયોજન બે પ્રકારે છે. એક ગ્રંથકર્તાનું અને બીજું શ્રોતાનું. તે બંનેને પણ પર (મધાન) અને અપર (ગૌણ) એવા બે પ્રયોજન રહેલા છે. તેમાં ગ્રંથકર્તાને પર પ્રયોજન મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થવા રૂપ છે અને અપર પ્રયોજન

જીવ્ય જીવોને વોધ પમારુવા રુપ ઢે. તેવીજ રીતે શ્રોતાને પણ સ્વર્ગ તથા મોક્ષની પ્રાપ્તિ રુપ પર પ્રયોજન ઢે, અને શાસ્ત્રતત્ત્વના વોધ રુપ અપર પ્રયોજન ઢે. આવા પ્રકારનું ઇટલે સંવંધ, અજિધેય અને પ્રયોજનવાલું શાસ્ત્ર બુદ્ધિમાનોને તેમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર થાય ઢે.

અહીં પ્રથમ શ્લોકમાં ‘ અતિશયાન્વિતમ્ (અતિશયો વને યુક્ત) ’ એવું જિનેશ્વરનું જે વિશેષણ આપ્યું ઢે તે (અતિશયો) નું વર્ણન ટીકાકારે ઘણું વિસ્તારથી કર્યું ઢે તે જાવ મંગલ હોવાથી, સર્વ વિઘ્નનું વિનાશક હોવાથી તથા સર્વ કલ્યાણના કારણ રુપ હોવાથી કર્યું ઢે.

“ જે મનુષ્યો જિનેશ્વરના અતિશયોનું આ વર્ણન નિરંતર પ્રાતઃકાલે સંભારે ઢે, તેઓ સમગ્ર સમૃદ્ધિ યુક્ત થાય ઢે. ”

इत्यद्भदिनपरिमितोपदेशप्रासादग्रंथस्यवृत्तौ जिननमस्कार-
करणातिशयवर्णनरूप प्रथम व्याख्यानम् ॥ १ ॥

વ્યાખ્યાન ૨ જું.

સમકિત વિષે.

અહીં પ્રથમ સર્વ સમૃદ્ધિનાં નિધાનરુપ, સર્વ ગુણોમાં મુખ્ય અને સમગ્ર ધર્મકાર્યોનાં મૂલ કારણરુપ સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરુપ કહું છું.—

“ દેવત્વધીર્જિનેષ્વેવ, મુમુક્ષુ ગુરુત્વધીઃ ।

ધર્મધીરાર્હતાં ધર્મે, તત્સ્યાત્સમ્યક્ત્વદર્શનમ્ ॥ ૧ ॥ ”

જાવાર્થ—“ રાગદ્વેષને જીતનારા જિન કહેવાય છે. તે નામ જિન, સ્થાપના જિન, ધ્રુવ્ય જિન અને જાવ જિન, એમ ચાર પ્રકારે છે. તે જિનેશ્વરોને વિષેજ

દેવબુદ્ધિ રાખવી, તથા જવ (સંસાર) થકી પોતાના આત્માને મુક્ત કરવાને ઇ-
ચ્છનાર જે મુમુક્ષુ પુરુષો, તેમને વિષેજ ગુરુપણાની બુદ્ધિ રાખવી, તેમજ દુર્ગતિમાં
પરતા જીવોને ધારણ કરનાર જિનેશ્વરમણીત ધર્મ, તેનેજ વિષે ધર્મપણાની શ્રદ્ધા
રાખવી, તે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. ”

જો કે દર્શન શબ્દને ચક્રુથી જે જોવામાં આપે તે દર્શન એમ પણ કહેવાય
હે, પરંતુ આ જૈનશાસનમ તો સત્યદેવ, સત્ય ગુરુ અને સત્ય ધર્મના તત્ત્વનું જે સંશયા-
દિક સહિત સમ્યગ્જ્ઞાન, તેને સમ્યગ્દર્શન કહેલું છે. તેવું જ્ઞાન દર્શનમોહનીય ક-
ર્મના ક્રય, ભવશમ, કે ક્રયોપશમથી પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી જિનેન્દ્રના દરેક વચન ઉ-
પર દૃઢ વિશ્વાસરૂપ વિશિષ્ટ પ્રકારના સદ્જાવને ‘ દર્શન ’ જાણવું. આ ‘ સમકિત ’
શબ્દના કહેલા અર્થને દૃઢ કરવા માટે મહાવલ્લ નામના રાજકુમારનું દૃષ્ટાંત છે તે
નીચે પ્રમાણે—

સમકિત ઉપર મહાવલ્લ રાજકુમારનું દૃષ્ટાંત.

હસ્તિનાપુરમાં વલ્લ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને પ્રજાવતી ના-
મે રાણી હતી. તે રાણીએ સિંહના સ્વપ્નથી સૂચવન થયેલા એક શૂરવીર પુત્રને જ-
ન્મ આપ્યો. તેનું નામ મહાવલ્લ રાખ્યું. તે કુમાર અનુક્રમે યુવાવસ્થા પામ્યો, ત્યારે તે-
ને જોગ જોગવવામાં સમર્થ થયેલો જાણીને તેના પિતાએ એક દિવસે આઠ રાજ્યક-
ન્યાઓ સાથે પરણાવ્યો. અને તે આઠે સ્ત્રીઓને માટે રાજાએ સુવર્ણના આઠ મહે-
લ્લ બંધાવી આપ્યા. તે સ્ત્રીઓને તેમના પિતાઓએ પ્રેમ પર્વક આઠ કરોડ સોનૈયા,
આઠ કરોડ રૂપૈયા, આઠ મુગટ, આઠ જોની કુંડલ, આઠ નંદાવર્ત, તથા સર્વ
પ્રકારના રત્નમય આઠ જહાસન વિગેરે ઘણી વસ્તુઓ આપી. (આ હકીકત
શ્રી જગવતી સૂત્રમાં છે). તે આઠે સ્ત્રીઓની સાથે જોગવિલાસ કરતાં મહાવલ્લ
કુમારે કેટલોક કાલ નિર્ગમન કર્યો.

એકદા વિમલનાથ સ્વામીના સંતાનીઆ ધર્મઘોષ નામે સૂરિ પાંચસો મુનિ-
ના પરિવાર સહિત હસ્તિનાપુરના ભદ્રાનમાં સમવસર્યો. તેમનું આગમન સાંજલીને
પૌરલોકોની જેમ તે રાજકુમાર પણ પોતાની સર્વ સમૃદ્ધિ સહિત તેમને વંદના કરવા
માટે ગયો. સૂરીશ્વરને વંદના કરીને કુમાર યોગ્ય સ્થાને બેઠો. તે સમયે મુનીશ્વરે દે-
શના આપી કે—

“ असारेमेव संसार—स्वरूपमिति चेतसि ।

विज्ञाव्य शिवदे धर्मे, यत्नं कुरुत हे जनाः ॥

जावार्थ—“ हे जव्यजनो ! ‘ आ संसार निस्सारज छे ’ एम जाणीनि मोक्ष आपनार एवा धर्मेने विषे यत्न करो. ”

सर्व धर्मकृत्योनुं मूळ समकित छे. अर्ने ते समकित देव गुरु तत्त्वने विषे सम्यक् श्रद्धानयी प्राप्त थाय छे. अणुव्रतो के महाव्रतो, दान, जिनपूजा, क्रिया, जप, ध्यान, तप, सर्व शास्त्राज्यास, तीर्थयात्रा अने गुणनी उपार्जना—ए सघळां समकित सहित होय तोज मोक्षने अर्थे थाय छे, तेथी प्रथम तेनो आश्रय करो.”

इत्यादि गुरुमुखयी देशना सांजळीने वैराग्य पामेदा महावळ कुमारे कहुं के—
“ हे जगवंत! हुं अरिहंतना कहेला मार्गेने हर्ष पूर्वक सर्दहुंहुं तेथी मातापिताने पुढीने हुं आपनी पासे दीक्षा अंगिकार करीश. ” आचार्य कहुं के “ हे वत्स ! धर्मकार्यमां प्रतिबंध करीश नहीं. ” पढी महावळ कुमारे घरे जइ मातापिताने प्रणाम करीने कहुं के—“ तमारी आझाथी हुं धर्मघोष आचार्य पासे दीक्षा ग्रहण करीश. ” ते सांजळीने तेमणे महावळ प्रत्ये कहुं के “ हे वत्स ! तुं अमने प्राणथी-पण प्रिय छे तेथी तारो वियोग अमे एक क्षणमात्र पण सही शकीए तेम नथी, तेथी ए वातज तुं बोलीश नहीं. हे पुत्र ! ज्यांसुधी अमे जीवीए त्यां सुधी तो तुं घरमांज रहे. ” ते सांजळीने कुमारे माताने कहुं के “ हे माता ! पहेहुं कोण मृत्यु पामशे अने पढी कोण मृत्यु पामशे ? ते कांइ जाणी शकातुं नथी, तेथी मने चारित्र लेवानी आज्ञा आपो के जेथी तमारी कुक्षिथी पामेदा मनुष्य जन्मने हुं सफल करूं. जेम पूर्वना अनन्त जवोमां थयेदी अनन्त माताओ अंक विनाना भीरु-नी जेम निष्फल थइ तेम तमे न थाओ ; तमे तो शुच अंक (एक वे विगरे) नी जेम सार्थ थाओ. ” आ प्रमाणेना ते कुमारना आग्रहनो त्याग कराववाने असमर्थ थयेदा तेना मातपिता तेना दास जेवा थइ गया.

एकदा राजाए महावळ कुमारने स्नेह पूर्वक पोताना राज्यासन पर वेसाकी सुवर्णना, रुपाना, रत्नना अने माटीना एकसो ने आठ आठ कळशो वने राज्या-न्निषेक कर्यो. पढी ते बोल्या के “ हे वत्स ! कहे, हवे अमे शुं करीए ? ” तयारे कुमारे कहुं के “ हे पिता ! आपणा कोशमांथी त्रण दारख सोनैया क्षइने

तेमांथी मारे माटे एक लाख सोनैया आपी ^१ कुत्रिकापणमांथी पात्रां लावो, एक लाख सोनैया आपी^२ रजोहरण (ओघो) लावो, अने मात्र चार आंगळ राखी वाकी-ना सर्व केश कातरी नांखवा माटे एक लाख सोनैया आपीने एक हजामने बोलावो.” ते सांजळीने राजाए पण तरतज तेना कह्या प्रमाणे कथुं. पछी स्नान करी दिव्य चंदननो शरीरे लेप करी, सर्व उत्तम अलंकारो धारण करी, हजार मनुष्योथी वहन कराय तेवी शिविकामां आरुढ थडने कुमार गुरु पासे आव्यो. ते वखते तेना मातपिताए कुमारने कहुं के “हे पुत्र ! आ दुर्बल चारित्र्ये ग्रहण करीने तारे तेनुं पावन करवामां अत्यंत यत्न करवो. ” एम कहिने आचार्यने प्रणाम करी तेओ पोताना नगरमां पाछा गया.

पछी महावळ कुमारे पोताना हाथे पंचमुष्टि लोच करी ते गुरुना हाथे दीक्षा ग्रहण करी.

त्रण गुप्ति अने पांच समितिथी युक्त एवा महावळ मुनिए विनय पूर्वक चौद पूर्वनो अज्यास कर्षो, विविध प्रकारनी तपस्याओ करी अने वार वर्ष सुधी अस्वद्वित चारित्र्यनुं पावन करीने सर्व पापनी आलोचना करीने तथा प्रतिक्रमोने एक मासना अनशन वरे काळधर्म पापी ब्रह्म नामना पांचमा देवदोकां दश सागरोपमननी स्थिति (आयुष्य) वाळा देव थया.

चौद पूर्वी जघन्यथी पण लांतक नामना लक्षा देवदोके जाय ठे, उतां अर्हां महावळ मुनिने पांचमा देवदोके जवानुं कथुं, तेनुं कारण कांडक पण विस्मरण विगरे हेतुथी चौद पूर्वथी न्यून ज्ञान हशे एम संज्ञे ठे.

त्यांथी आयुष्य कथे चवीने ते महावळ मुनिनो जीव वाणिज्य नामन^१ गाममां कोइ मोटा श्रेष्ठीने घेर सुदर्शन नामे पुत्र पयो. अनुक्रमे युवावस्था पास्यो. एकदा ते पुरना लुधानमां समवसरेला श्री महावीर स्वामीना चरणकमळने वंदना करवा माटे ते गयो. त्यां स्वामी सर्व जीवना हितने माटे समयथी आरंजीने सर्व काळना स्वरूपनुं निरूपण करता हता. ते सांजळीने विस्मय पामेला सुदर्शन श्रेष्ठीए प्रभुने पछ्युं के “ हे जगवन् ! काळ केउला प्रकारनो ठे ? ” स्वामीए जवाव आप्यो के “ हे सुदर्शन ! काळ चार प्रकारनो ठे. प्रमाणकाळ, यथायुनिवृत्ति-

કાલ, મૃત્યુકાલ અને અધ્ધાકાલ. ” હે સ્વામી ! પ્રમાણકાલ કોને કહેવો ? “ પ્રમાણ કાલ વે પ્રકારનો છે. ચાર પહોરનો દિવસ અને ચાર પહોરની રાત્રી વિગેરે. ” હે સ્વામી ! યથાયુનિવૃત્તિ કાલ એટલે શું ? “ હે સુદર્શન ! નારકી જીવે તથા દેવતાએ જે પ્રમાણે આયુષ્ય વાંધ્યું હોય, તે પ્રમાણે પૂરેપૂરું તે જોગવે, તેને યથાયુનિવૃત્તિ કાલ કહે છે. ” હે સ્વામી ! મૃત્યુકાલ એટલે શું ? “ હે શ્રેષ્ઠી ! જીવ શરીરથી જૂદો પડે, અથવા શરીર જીવથી જુદું પડે, તે મૃત્યુકાલ કહેવાય છે. ” હે ભગવાન ! અધ્ધાકાલ એટલે શું ? “ હે શ્રેષ્ઠી ! અધ્ધાકાલ ઘણા પ્રકારનો છે. સમયકાલ અને આવલીકા કાલથી આરંજીને ઉત્સર્પિણી અપસર્પિણી સુધીનો સર્વ કાલ અધ્ધા કાલ કહેવાય છે. ” આ પ્રમાણે સાંજલીને તેણે પૂછ્યું કે “ હે જગવાન ! પલ્લોપમ અને સાગરોપમ જેવો મોટો કાલ શી રીતે પૂર્ણ થાય ? ” મન્ત્રુ બોલ્યા કે “ હે સુદર્શન ! પૂર્વે તેં પણ તેવો કાલ અનુજન્મ્યો છે. પૂર્વ જન્મમાં તું વ્રહ્મ દેવલોકમાં દશ સાગરોપમના આયુષ્યવાલો દેવ હતો. ” इत्यादि तेना पूर्वजन्तुं वृत्तान्त मन्त्रुए कहुं. ते सांजलीने सुदर्शनने वैराग्य उत्पन्न થયો. તેથી તરતજ તેણે સ્વામી પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

આ પ્રમાણે તે મહાવલ્લના જીવ સુદર્શને વીજા જન્મમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરીને ફરી ચૌદ પૂર્વનો અગ્ન્યાસ કર્યો. અનુક્રમે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મોક્ષપદ પામ્યો.

“ દેવ, ગુરુ અને ધર્મરૂપ તત્ત્વને વિષે જેની કામધેનુ સમાન યથાર્થ બુદ્ધિ થાય છે તેમને સર્વ સમૃદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. તેવા સમ્યગ્દર્શનથી મહાવદ્ધ રાજા મોક્ષ પર્યન્તની સમૃદ્ધિ પામ્યો. ”

इत्यद्वदिनपरिमितोपदेशप्रासादग्रंथस्यवृत्तौ प्रथम
स्थाने द्वितीयं व्याख्यानम् ॥ २ ॥

વ્યાખ્યાન ૩ જું.

સમકિત પામવાના વે હેતુ વિષે.

તીર્થકૃત્પ્રોક્તતત્ત્વેષુ, રુચિઃ સમ્યક્ત્વમુચ્યતે ।

લજ્યતે તત્સ્વજાવેન, ગુરુપદેશતોઽથવા ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ તીર્થકરે કહેલા તત્ત્વોને વિષે જે રુચિ-શ્રદ્ધા હોવી, તે સમ્યક્ત્વ-સમકિત કહેવાય છે. તે સમકિત સ્વજાવથી અથવા ગુરુના ઉપદેશથી એમ વે પ્રકારે પ્રાપ્ત થાય છે. ”

તીર્થકરોએ નવ તત્ત્વો કહેલાં છે. તેમને વિષે જે રુચિ-શ્રદ્ધા થવી, તે સમકિત એટલે સમ્યક્ શ્રદ્ધા કહેવાય છે. શ્રદ્ધા વિનાનાં માત્ર જ્ઞાનથીજ ફળ સિદ્ધિ થતી નથી. તત્ત્વજ્ઞો પણ જો શ્રદ્ધા રહિત હોય તો તેઓ આત્મહિત લક્ષણ ફળને પામતા નથી. શ્રુતજ્ઞાનના ધારક ઠતાં પણ અંગારમર્દક આચાર્ય જેવા અજ્ઞવ્ય અને વીજા દૂરજ્ઞવ્ય પ્રાણીઓ જગતના નિષ્કારણ વત્સલ એવા જિનેશ્વરનાં કહેલાં તત્ત્વો ઉપર શ્રદ્ધા રહિત હોવાથી શાસ્ત્રોક્ત, તથા પ્રકારના, આત્મહિત રૂપ ફળને પામ્યા નથી. એમ શાસ્ત્રમાં સંજ્ઞાય છે.

સમકિત વે રીતે પ્રાપ્ત થાય છે. સ્વજાવથી અથવા ગુરુના ઉપદેશથી. સ્વજાવથી એટલે ગુરુ વિગેરેના ઉપદેશની અપેક્ષા રહિત સ્વાજાવિક હ્યોપશમથી પ્રાપ્ત થાય તે, અને ઉપદેશ એટલે ગુરુએ કહેલા ધર્મોપદેશનું શ્રવણ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય તે.

આ અનાદિકાલથી ચાલ્યા આવતા સંસારરૂપી સાગરને વિષે પમેલો પ્રાણી જન્યત્વના પરિપાકને લીધે પર્વતપરથી નદીનાં પમેટ્ટા પથ્થરના^૧ ન્યાયે કરીને અનાજોગપણથી યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરે છે. અધ્યવસાય વિશેષરૂપ તે યથાપ્રવૃત્તિકરણવડે એક આયુ કર્મવિના વીજાં જ્ઞાનાવરણાદિક સાત કર્મોને પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા જાગે ન્યૂન એમ એક સાગરોપમ કોટકોટીની સ્થિતિવાલાં કરે છે. અ-

હોં તે જીવને કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા અત્યંત નિવિરુ રાગદ્વેષના પરિણામરૂપ કર્કશ અને હુર્જેદ એવી ગ્રંથિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ગ્રંથિ સુધી અજન્મ જીવો પણ અનંતી-વાર આવે છે અને તેને યથાવૃત્તિકરણવરુ ગ્રંથિ પ્રદેશ પામીને અરિહંતની વિ-નૂતિ જોવાથી શુન્નજાવમાં વર્તતા સતા શ્રુતસામાયિકનો દ્વાજ થાય છે, પરંતુ વી-જો કાંઈપણ આત્મિક દ્વાજ થતો નથી. અને તે ગ્રંથિને પામીને કોઈ જન્મ પ્રાણી પરમ વિશુદ્ધિવરુ ગ્રંથિનો જન્મ કરવા રૂપ અપૂર્વકરણ^૧ કરીને મિથ્યાત્વની સ્થિ-તિ જે અંતઃકોટાકોટીની છે, તેમાંથી અન્તમુહૂર્તકાલ સુધી તેના દલ્હિયાં પ્ર-દેશથી પણ ન વેદવા પરુ તેવું અન્તરકરણ કરે છે. ત્રણ કરણનો અનુક્રમ આ પ્રમાણે છે.—

જા ગંઠી તા પદમં, ગંઠીસમચ્છેયજં જવે વીઝં ।

અનિયટ્ટીકરણં પુણ, સમ્મત્તપુરસ્કહે જીવે ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—ગ્રંથિ સુધી આવે ત્યારે પહેલું કરણ (યથાપ્રવૃત્તિ) હોય છે, ગ્રંથિનો ઢેદ કરે ત્યારે વીજું કરણ (અપૂર્વ) હોય છે અને તે જીવ જ્યારે સ-મકિતની પાસે આવે અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ પામવાને વચ્ચે તે વીજું અનિયટ્ટીકરણ પ્રાપ્ત થાય છે.

અહીં મિથ્યાત્વની સ્થિતિના વે વિજાગ થાય છે. તેમાંની પહેલી અન્ત-મુહૂર્ત પ્રમાણ સ્થિતિને જોગવીને વીજીઃ ઉપશમન કરેલી સ્થિતિમાં અંતરકરણન પ્રથમ સમયે જીવ સમ્યક્ત્વ પામે છે. કહું છે કે—

આન્તમૌહૂર્તિકં સમ્યગ્દર્શનં પ્રાપ્નુવન્તિ યત્ ।

નિસર્ગહેતુકમિદં, સમ્યક્શ્રદ્ધાનમુચ્યતે ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—મધ્યના અન્તમુહૂર્તમાં જે સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે, તે સમ્યક્ શ્ર-દ્ધાવાહું નિસર્ગ સમકિત કહેવાય છે.

ગુરુપદેશમાલંબ્ય, પ્રાહુર્જવતિ દેહિનામ્ ।

યત્તુ સમ્યગ્શ્રદ્ધાનં, તત્સ્યાદધિગમજં પરમ્ ॥ ૨ ॥

જાવાર્થ—ગુરુના ઉપદેશને અવલંબન કરીને (સાંજઢીને) પ્રાણીઓને સમ્યક શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે, તે અધિગમજ નામતું વીજું સમકિત કહેલું છે.

અધિગમસમકિત ઉપર કૃષીવલ (છેવુત)નું દૃષ્ટાન્ત^૧ વલ્લાદપિ શ્રાઘજનસ્ય દીયતે, સદર્શનં સર્વસુખેકજન્મજૂઃ । વ્યદીધપદ્ધીરજિનસ્તદુદ્યમં, શ્રીઘૌતમેનાપિ ન કિં કૃષીવલ્લો ॥૧॥

ભાવાર્થ—“શ્રાવકને વલ્લાત્કારે પણ સર્વ સુખના અદિતીય કારણ રૂપ સમકિત આપવામાં આવે છે. તેવો ઉદ્યમ શ્રીમહાવીર સ્વામીએ શ્રીઘૌતમ ગણધર પાસે કૃષીવલ્લ ઉપર કરાવ્યો હતો. તેની કથા આ પ્રમાણે—

એકદા જંગમ (ચાલતા) કલ્પવૃક્ષ જેવા જગવાન મહાવીર સ્વામીએ માર્ગે વિહાર કરતાં ઘૌતમ ગણધર પ્રસ્યે કહ્યું કે—“હે વત્સ ! જે આ સમીપે (થોડે દૂર) કૃષીવલ્લ દેખાય છે, તેને પ્રતિબોધ કરવા માટે તું જલદી જા, કેમકે તેને તારાથી જ મોટો લાજ પ્રાપ્ત થશે. ” તે સાંજઢીને જગવાનની આજ્ઞા અંગીકાર કરી ઘૌતમ સ્વામી તે છેડૂત પાસે ગયા. અને કહ્યું કે—“હે જદ્ર ! તું કુશલ તો છે ને? અરે જાઃ ! આ છેતી કરવાવને અનેક ઘીન્દ્રિય વિગેરે જીવોનો વધ કરી જા માટે પોગટ પાપ વાંધે છે ? પાપકુટુંબના પોપણને માટે આવાં કર્મો કરીને તું તારા આત્માને અનર્થમાં જા માટે નાંચે છે ? સાંજઢ, —

સંસારમાવલ્લ પરસ્સ અઢ્ઠા, સાહારણં જં ચ કરેઃ કમ્મં ।

કમ્મસ્સ તે તસ્સ ઉવેયકાલે, ન વંધવા વંધવયં ઉવિંતિ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—જે માણસ સંસારમાં આવીને પરને ઇચ્છે કુટુંબાદિકને માટે છેતી વિગેરે સાધારણ કર્મ કરે છે, તે માણસને જ તે કર્મનો વિપાક ઉદયમાં આવે ત્યારે તેનાં ફલ જોગવવાં પડે છે, તે વચ્ચે તેના વાંધવો તે ફલ જોગવવા આવતા નથી.

માટે હે જાઃ ! તપસ્યા (ચારિત્ર) રૂપી વહાણનો આશ્રય કરીને આ જવસમુદ્રને તરી જા ” આ પ્રમાણેના ઘૌતમ સ્વામીના વચનામૃતથી આર્દ્ર થયેલો તે છેડૂત વોલ્લો કે—“હે સ્વામી ! હું જાતે વ્રાહ્મણ હું. મારે સાત પુત્રીઓ છે. તે સર્વનાં છુપ્પર ઉદરની પૂર્તિ કરવા માટે હું અનેક પાપ કર્મો કરું હું. હવે અત્યારથી

आप ज मारा बंधु समान अने माता समान ठो. आप जे आज्ञा करशो ते प्रमाणे हुं करीश. तमारं वचन उलंघीश नहीं.” ते सांजळीने श्रीगौतम स्वामीए तेने साधुवेष आप्यो, तेणे तत्काळ स्वीकार कयों. पढी ते कृपीवद्ध साधुने साथे द्वाङ्गे श्रीगौतम स्वामी प्रभु पासे जवा चाढ्या. त्यारे ते वोढ्यो के—“हे पूज्य ! आपणे क्यां जवुं ठे ?” गौतम स्वामी वोढ्या के—“ज्यां अमारा पूज्य गुरु विराजे ठे त्यां आपणे जवुं छे, ” ते सांजळीने ते खेडूत वोढ्यो के—“आप तो सुर असुर ना पण पूज्य ठो, ठतां आपने पण पूज्य एवा गुरु ठे ? तो ते वळी केवा हशें ?” त्यारे गौतम स्वामीए ते खेडूतनी पासे जगवानना गुणोतुं वर्णन कयुं, ते गुणो सांभळवार्थी तेणे तरतज सबकित प्राप्त कयुं. आगळ चाळतां तीर्थकरना अद्भुत अतिशयोनी समृद्धि जोड्ने तेणे विशेषे करीने समकितने दृढ कयुं. ठेवटे ज्यारे परिवार सहित श्री वीरस्वामीने तेणे साक्षात् जोया, त्यारे तेना मनमां प्रभु उपर द्वेष उत्पन्न थयो. श्री गौतम गणधरे ते खेडूतने कहुं के “हे मुनि ! श्रीजिनेश्वरने वंदना करो.” त्यारे ते गौतम गणधर प्रत्ये वोढ्यो “हे महाराज ! जो आ तमारा गुरु होय, तो मारे आ प्रव्रज्यातुं कांड पण प्रयोजन नथी. तमारो शिष्य थवार्थी सयुं ! आ तमारो वेष द्वाङ्गे. हुं तो मारे घेर जड्श.” एम कहने ते साधुवेषनो त्याग करी मुठी वाळीने नाठो. ते वखते ते खेरूतनी तेवी चेष्टा जोड्ने इन्ध विगेरे सर्वे हसता हसता वोढ्या के “अहो ! श्रीगौतम गणधरे शिष्य तो बहु सारो कयों !” तेवी अद्भुत स्थिति जोड्ने गौतम गणधरे किंचित् द्वाज्जा पामी भगवानने तेना वैतुं कारण पूछुं. त्यारे जगवान वोढ्या के “हे वत्स गौतम ! आ खेरूते तमे कहेद्या अरिहंतना गुणोतुं चिंतवन करतां ग्रंथिजेद कयों ठे तेथी तमने तथा तेने मोटो द्वाज्ज थयो छे. हवे मने जोड्ने तेने जे छेप उत्पन्न थयो तेनुं कारण कहुं जुं ते सांजळो—

पूर्वे हुं पोतनपुर नगरमां प्रजापति राजानो पुत्र त्रिपृष्ठ नामे वासुदेव हतो, ते वखते त्रण खरुनो स्वामी अश्वग्रीव नामे प्रतिवासुदेव हतो. एकदा सज्जामां वेठेद्या अश्वग्रीव राजाए कोड निमित्तियाने पोताना मरण विषे प्रश्न कयों. एट्ठे ते निमित्तिआए कहुं के “तमारं मृत्यु त्रिपृष्ठना हाथर्थी थशे.” ते सांजळीने अश्वग्रीव राजा त्रिपृष्ठ उपर छेप राखीने निरंतर तेने मारवाना उपायो करवा द्वाग्यो. परंतु तेना सर्व उपायो निष्फळ गया. ते अश्वग्रीवना पुरोद्यानमां तेनुं एक शालिकेज्ज हतुं. तेमां आवीने एक सिंह निरंतर अनेक मनुष्याने उपद्रव करतो हतो. ते

સિંહને મારવાને કોઈ પણ સમર્થ થયું નહીં. તેથી તે શાલ્વિક્ષેત્રના રક્ષણને માટે અશ્વગ્રીવે પોતાના સંમીયા સર્વ રાજાઓને આજ્ઞા કરીને વારા પ્રમાણે એક એક રાજાને તે ક્ષેત્રના રક્ષણ માટે આવવાનું ઠરાવ્યું. એ પ્રમાણે આવતાં અન્યદા પ્રજા-પતિ રાજાનો વારો આવ્યો. તે વચ્ચે ત્રિપૃષ્ઠ કુમાર પિતાને જતાં અટકાવીને પોતે તે અપદ્રવનું રક્ષણ કરવા માટે માત્ર એક સારથિનેજ સાથે રાત્રી રથમાં બેસીને ત્યાં ગયો. પછી તે શાલ્વિક્ષેત્ર પાસે જઈને સિંહને બોલાવ્યો, કે તરતજ તે સિંહ ત્રિપૃષ્ઠની સામે ધસ્યો. તેને ત્રિપૃષ્ઠે બે ઓછ પક્ષીને શુક્તિસંપુટની જેમ ચીરી નાંખ્યો. તે વચ્ચે મરવા પડેલો તે સિંહ પોતાની નિંદા કરવા લાગ્યો કે—“ અહો ! હું સિંહ છતાં પણ એક મનુષ્ય માત્રથી જ મરાણો. ” તેને શ્વેદ પામતો જોઈને ત્રિપૃષ્ઠના સારથિએ તેને શાંત કરવા માટે મધુર વાણીવચ્ચે કહ્યું કે—“ હે સિંહ ! આ કુમાર વાસુદેવ યવાના છે, તેને તું એક રંક મનુષ્ય જેવા ન જાણીશ, તું નરેન્દ્રના હાથથી મરાયો છે, તેથી શા માટે શોક કરે છે ? મનુષ્ય લોકમાં આ ત્રિપૃષ્ઠ કુમારજ એક સિંહ છે, અને તું તિર્યક્ યોનિમાં ઉત્પન્ન થયેલો સિંહ છે. ” આ પ્રમાણેના શાંતિના વાક્યો સાંજઢીને હર્ષ પામેલો સિંહ સમાધિ પૂર્વક મરણ પામ્યો.

પછી તે ત્રિપૃષ્ઠ, સારથિ અને સિંહ એ ત્રણેના જીવો જવસાગરમાં ઝમળ કરતાં કરતાં સાંપ્રત કાલે તે ત્રિપૃષ્ઠનો જીવ તે હું થયો હું, સિંહનો જીવ તે કૃષી-વલ્લ થયેલો છે, અને સારથિનો જીવ તે તું ઇન્દ્રજીતિ (ગૌતમ) થયો છે. પૂર્વ જન્મે તમે મધુર વાણીવચ્ચે તેને પ્રસન્ન કર્યો હતો, અને મેં તેને માર્યો હતો, તે કારણ-થી આ જન્મમાં તેનો તમારાપર સ્નેહ છે અને મારાપર દેષ છે. આ પ્રમાણે આ જવ-નાટકમાં સ્નેહ ને વૈરનું કારણ જાણી લેવું. પરંતુ તે સ્નેહીત શુક્તપક્ષીઓ થયો છે. ઇચ્છે જે જીવને અર્થ પુદ્ગલપરાવર્તન સંસાર વાકી રહ્યો હોય, તે શુક્તપક્ષીઓ કહેવાય છે, અને તેથી વધારે સંસાર જેને વાકી હોય તે કૃષ્ણપક્ષીઓ કહેવાય છે. ”

આ પ્રમાણે જગવંતના મુખથી સાંજઢીને ઘણા જીવોએ સમક્તિ ઉપાર્જન કર્યું (સમક્તિ પામ્યા).

“ હે ગૌતમ ! તારાથી વેધમ્નીમાત્ર સમક્તિ પામેલો તે સ્નેહીત અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તની અંદર મોક્ષપદને પામશે. તેથી તને તેને પ્રતિબોધ કરવા માટે મેં મોકલ્યો

हतो. " आ प्रमाणे ते खेडूतलुं वृत्तांत सांजळीने इन्द्र विगेरे समकितमां सुदढ थया. तेवी रीते हे नव्य प्राणीओ ! तमारे पण चित्तमां चिरकाळ पर्यंत समकित-ने स्थिर करवुं.

इत्यद्वदिनपरिमितोपदेशप्रासादवृत्तौ प्रथम
स्तंभे तृतीयं व्याख्यानम् ॥३॥

व्याख्यान ४ थुं.

समकितना त्रण जेद विषे.

समकितने ज्ञानचारित्र करतां पण अधिक कहुं ठे ते आ प्रमाणे—

श्लाघ्यं हि चरणज्ञानवियुक्तमपि दर्शनम् ।

न पुनर्ज्ञानचारित्रे, मिथ्यात्वविषदूषिते ॥ १ ॥

ज्ञानचारित्रहीनोऽपि, श्रूयते श्रेणिकः किल ।

सम्यग्दर्शन माहात्म्यात्तीर्थकृत्त्वं प्रपत्स्यते ॥ २ ॥

जावार्थ—“ ज्ञान अने चारित्र विनालुं एकलुं समकित पण प्रशंसाने पात्र ठे; परंतु मिथ्यात्वरूपी निपथी दूषित थयेला ज्ञानने चारित्र श्लाघ्य नथी. जुओ! श्रेणिक राजा ज्ञान अने चारित्र रहितज हता एम संजळाय ठे, परंतु सम्यग्दर्शन (समकित)ना प्रजावर्षी ते तीर्थकर थवाना ठे, अर्थात् तेमणे तीर्थकर नाम कर्म बांधुं ठे. ”

अहीं कोइ शंका करे के “ श्रेणिक राजाए त्रण प्रकारना समकितमांथी कया समकितवने तीर्थकर नाम कर्म उपार्जन, कर्तु ? ” तेनो जवाव ए ठे के “ स-

મ્યક્ત્વના ત્રણ પ્રકાર છે.—ઔપશમિક, ક્યોપશમિક અને ક્ષાયિક. તેમાં જન્મ-થી આચ્છાદન કરેલા અગ્નિની જેમ મિથ્યાત્વમોહની અને અનંતાનુવંધિની ચોકની (ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ) નો ઉપશમ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય તે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. આ સમકિત અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને પૂર્વે કહેલા ત્રણ કરણ કરવા પૂર્વક અન્તર્મુહૂર્તની સ્થિતિવાલું થાય છે. અને તે ચારે ગતિના જીવો પામી શકે છે. અથવા આ સમકિત ઉપશમ શ્રેણિપર આરુઢ થયેલા મુનિને ઉપશાંતમોહ નામના અગ્યારમા ગુણઠાણે પ્રાપ્ત થાય છે. તે વિષે શ્રી જિનજન્નગણિ મહારાજ મહાજ્ઞાણમાં કહે છે કે—

ઉવસામગમ્મિ સેઢિગયસ્સ હોઈ ઉવસામિત્તં તુ સમ્મત્તં ।

જો વા અકયતિપુંજો અરુવિયમિચ્છો દ્વહઈ સમ્મં ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ ઉપશમશ્રેણિપર આરુઢ થયેલાને ઔપશમિક સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે (હોય છે). અથવા જેણે ત્રણ પુંજ કર્યા નથી અને મિથ્યાત્વ રૂપાવ્યું નથી એવો જીવ એ સમકિત પામે છે. ”

મિથ્યાત્વ મોહની તથા અનંતાનુવંધિ કપાયની ચોકની—તેમાં જે હૃદય આવી હોય, તેનો દેશથી નિર્મૂલ નાશ કરે, અને હૃદયમાં નહીં આવેલીનો ઉપશમ કરે, એ નાશ દૃઢે ક્ય અને ઉપશમ એ વસ્ત્રે વસ્ત્રે યુક્ત એવું જે સમકિત તે ક્ષાયોપશમિક કહેવાય છે. આ સમકિતની સ્થિતિ ઢાસઠ સાગરોપમ જ્ઞાણેરી છે.

ત્રીજું ક્ષાયિક સમકિત દૃઢે જેમાં સમકિત મોહની, મિથ્યાત્વ મોહની અને મિશ્ર મોહની તથા અનંતાનુવંધિ ચાર કપાય એ સાત પ્રકૃતિનો નિર્મૂલ નાશ થાય તે. આ ક્ષાયિક સમકિત સાદિ અનંત સ્થિતિવાલું હોય છે. કેમકે તે આવ્યા પત્રી જતું નથી. આ ક્ષાયિક સમકિતના પ્રજાવથીજ શ્રેણિક રાજાએ તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધ્યું છે. તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—

ન સેણિઠ આસિ તયા વહુસ્સુજં, ન વા ય પન્નત્તિધરો ન વાયજં ।

સો આગમિસ્સાઈ જિણો જવિસ્સઈ, સમ્મિરુક પન્નાઈ વરં રુ દંસણં । ૧ ।

જાવાર્થ—“શ્રેણિક રાજા વહુશ્રુત ન હોતા, તેમજ પ્રજ્ઞાસિને ધારણ કરનારા નહોતા. તો પણ તે આગામી ચોવીશીમાં તીર્થંકર યનાર છે, તેથી તત્ત્વ

प्रज्ञावाळुं समकितज श्रेष्ठ ठे अम जणाव ठे.” आ श्लोकनो जावार्थ तेना दृष्टां-
तथी जाणवा योग्य ठे ते आ प्रमाणे—

दृढ समकित उपर श्रेणिक राजानुं दृष्टान्त.

राजगृही नगरीमां श्रेणिक राजा राज्य करतो हतो. ते नगरीनी बहार
गुणशील नामना चैत्यमां एकदा जगतस्वामी श्रीमहावीर प्रभु समवसर्या. ते वखते
चेवणा राणीने लक्ष्ने श्रेणिक मोटा सैन्य सहित प्रभुने वांदवा गयो. जिनेश्वरने
वंदना करीने ते योग्य स्थाने वेठो. ते वखते तेणे कोइ कुष्ठीने पोताना कोढनो
रस (परु विगेरे) दड दडने प्रभुने पगे चोपडतो जोयो. ते अयुक्त कार्य जोइने राजा
ते कुष्ठी उपर अति क्रोधायमान थयो. तेवामां प्रभुने छींक आवी, त्यारे ते कुष्ठी वो-
ढ्योके “मरो.” थोमीवारे राजाने छींक आवी, त्यारे ते वोढ्योके “चिरकाळजीवो.”
तेवामां अजयकुमारने छींक आवी, त्यारे ते वोढ्योके “मरो अथवा न मरो.”
तेदळामां कावसूकरिक नामना चांमळने छींक आवी, त्यारे ते वोढ्योके “ म मर
ने म जीव.” आ प्रमाणे ते कुष्ठी वोढ्यो. तेमां जगवानने मरवानुं कहेळुं सांजळीने
अधिक क्रोध पामेळा श्रेणिके विचार्युं के “ अहो! आ कुष्ठी केवो छुष्ट ठे ?
एने जरूर सजा करवी जोइए. ” एम विचारीने राजाए पोताना सेवकोने आज्ञा
करी के “ आ कुष्ठी समवसरणी बहार नीकळे एटवे तेने पकमी दजो. ”
पढी ते कुष्ठी बहार नीकळ्यो त्यारे राजसेवको तेने पकमवा गया, तेदळामां तो
ते आकाश मार्गे उमी गयो. एटवे सेवकोए आवीने राजाने कथुं के “ ते तो
कोइ देव हतो, तेथी आकाश मार्गे जतो रहो. ” ते सांजळीने राजाए प्रभुने पूछ्युं
के “ हे जगवान ! ते कुष्ठी कोण हतो, अने तेणे आवी चेष्टा केम करी ? ”
प्रभुए कथुं के “ हे राजा ! ते कुष्ठी मनुष्य नहेतो, पण ते तो दुर्दुरांक नामनो
देव हतो. तेणे तो वावनाचंदनवने अमारा चरणनी पूजा करी ठे, पण दैवी माया-
थी तमने कुष्ठनी भ्रांति थड हती. ” राजाए फरीथी पूछ्युं के “ हे स्वामी !
ते देवता शी रीते थयो ? ” त्यारे तीर्थपति बोढ्या के—

कोशांवी पुरीमां सेरुक नामनो एक ब्राह्मण रहेतो हतो. ते त्यांना शता-
नीक राजानी सेवा करतो हतो. एकदा राजाए प्रसन्न थडने तेने वरदान मागवानुं
कथुं, त्यारे ते ब्राह्मणे पोतानी स्त्रीनो अजिमाय दडने राजा पासे माग्युं के “ हे

राजा ! मने आ नगरमां हमेशां मिष्टान्न जोजन तथा उपर एक महोर दक्षणा मळे, तेहुं ठरावी आपो. ” ते सांजळीने राजाए कांश्क हसीने ते प्रमाणे ठरावी आप्युं. पढी ते ब्राह्मण हमेशां जुदे जुदे घेर जोजन करवा लाग्यो. परंतु दक्षणा-ना दोजथी करेदा जोजननुं वमन करीने ते एकथी वधारे घेर जमवा जवा लाग्यो. तेथी ते थोडा काळमां कुष्टी थयो. ते जोड्ने राजाए तथा तेना कुटुंबे तेनुं अपमान कर्तुं. तेथी ते कुष्टी क्रोधायमान थयो. पढी तेणे एक बोकनो आणाव्यो अने तेने पोताना कुष्टनो रस चोपनी चोपनीने वास विंगेरे खवराववा लाग्यो. तेथी ते बोकडानुं दोही विंगेरे सर्व कुष्टमय थड गयुं. पढी ते ब्राह्मणे एक दिवस पोताना पुत्र विंगेरे कुटुंबेने कहुं के “ आपणा कुळनी एवी रीत ठे के ज्यारे कोइ वृष्ट थाय, त्यारे ते पोताना पुत्रादिकने एक बोकनाना मांसनुं जोजन करावीने पढी ते तीर्थगमन करे ठे, माटे तमे सौ आ बोकनानुं मांस खाओ, अने मने रजा आपो.” ते सांजळीने ते पुत्रादिके कबूल कर्तुं. एटवे ते सर्वेने पेदा बोकनानुं मांस खवराववा-वने कुष्टी वनावीने ते ब्राह्मण रात्रिने समये घरमांथी नीकळी गयो. वनमां भ्रमण करतां विविध प्रकारनी औपधिओना मूळ धोवाड्ने आवेहुं कोइ खावोचियानुं पाणी पीवाथी ते व्याधि रहित थड गयो. एटवे ते पाडो पोताने घेर आव्यो, अने पोताना पुत्रोने कहुं के “ तमे मारुं अपमान कर्तुं, तेनुं आ फळ तमने प्राप्त थयुं अने हुं तो व्याधि रहित थड गयो. ” आ सर्व वृत्तांत जाणीने पौरहोकोए ते ब्राह्मणने घणी निर्जत्स्ना (निंदा) करीने काढी मूक्यो. एटवे ते राजगृह नगरे आवी दरवाजा पासे वेडो. तेवामां अहीं अमारुं समवसरण थयुं. ते वखते अमने वांदवाने उत्सुक थयेदो द्वारपाळ ते सेरुक ब्राह्मणने दरवाजा पर चोकी करवा राखीने समवसरणमां आव्यो. पाळ ते ब्राह्मणे पुरदेवनी पासे वनां, पक्वान्न विंगेरे घाणुं नैवेद्य पुरजनेए मूकेहुं हतुं ते कंज सुधी ठांसी ठांसीने खायुं. पढी अत्यंत तृषा लागवाथी पाणी पाणी करतो मृत्यु पामीने ते दरवाजानीज पासेनी वावमां देरुको थयो.

एकदा फरीथी अमारुं समवसरण अहीं थयुं. ते वखते अमने वंदन कर-वानी उत्कंठा वाळी पाणी जरनारी स्त्रीओना मुखथी अमारुं आगमन सांजळीने ते देरुकाने जातिस्मरण झान थयुं. तेथी ते देरुको अमने वांदवा माटे वावमांथी वहार नीकळी मार्गमां कूदतो कूदतो आवतो हतो, तेवामां तमे पण ते रस्तेथी

अहीं आवता हता, एटवे तमारा घोळाना पग नीचे दवाइने अमारा ध्यानमां मरण पामी सौधर्म देवद्वोकमां दर्डरांक नामे देवता थयो.

ते देव आजे इन्चे पोतानी सजामां करेली तमारा समकितनी प्रशंसा सांजळीने ते पर श्रद्धा नहीं आववाथी तमारी परीक्षा करवा माटे अहीं आव्यो. अने तेणे कुण्डना मीषथी गोशीर्षचंदन वने अमारी नक्ति करी. ”

आ प्रमाणे ते देवतुं वृत्तांत सांजळीने श्रेणिक राजाए फरीथी प्रजुने पूछुं के “ हे जगवान ! ते देवताए आपने ठीक आवी, त्यारे मरवानुं शा माटे कहुं, मने चिरकाळ जीववानुं शा कारणथी कहुं, अजयकुमारने जीव अथवा मर एम केम कहुं अने काळसौकरिकने म मर ने म जीव एवुं शा हेतुथी कहुं ? ” जिनेश्वर वोढ्या के “ हे राजा ! ते देवे नक्तिना रागथी अमने एम कहुं के—हे स्वामी ! तमे समग्र कर्मनो क्षय करीने जन्म जरा मरण विगरेथी रहित स्वानाविक सुखवाळा मोक्ष पदने जलदी पामो. तमने चिरकाळ जीववानुं एवा हेतुथी कहुं के—तमे जीवता ठो त्यां सुधी राज्यसुखने अनुभवो ठो, पण मरी गया पडी घोर नरकमां जवाना ठो, माटे घणो काळ जीवता रहो, एम कहुं. तथा अजयकुमार मंत्रीने जे कहुं ते एवा हेतुथी कहुं के—ते जीवतो सतो अहीं सुखो जोगवे छे, अने मरण पामीने सर्वार्थसिद्ध विमानमां देव थनार ठे, माटे मरो अथवा जीवो एम कहुं. अने काळसौकरिकने एवा अजिप्रायथी कहुं के—ते अहीं जीवीने हमेशां पांचसो पामानो वध करे छे, अने मरीने घोर नरकमां जवानो छे, माटे तेने जीववानुं के मरवानुं एके लाजकारी न होवाथी म मर म जीव एम कहुं. ”

आ सर्व खुदासा सांजळीने राजा आश्चर्य पामी फरीथी जिनेश्वरने वंदना करीने वोढ्यो के “ हे स्वामी ! मारी नरकगति न थवा माटे तेना निवारणनो उपाय बतावो. ” प्रजु वोढ्या के “ पूर्वे मिथ्यात्वपणामां जे नारकीतुं आयुष्य वांध्युं ठे ते अवश्य जोगवतुंज परमेश्वर, तेनी बीजी प्रतिक्रिया ठे ज नहीं. ” आ प्रमाणे कहा ठतां पण श्रेणिके वधारे आग्रह करवाथी तेने बोध थवा माटे प्रजुए कहुं के “ हे राजा ! जो तुं तारी कपिद्धा नामनी दासीने हाथे मुनिने दानअपाव, अथवा हमेशां पांचसो पशुनो वध करनार काळसौकरिकने एक दिवस हिंसाकर्मथी अटकाव, तो तारे दुर्गतिनां जतुं न पने. ” ते सांजळीने राजा ‘ आ कार्य-तो मारा कवजानुं छे ’ एम धारतो पोताना नगर तरफ चाव्यो.

मार्गकां दंडुरांक देवे राजानी परीक्षा करवा माटे नदीमां जाळ नांखीने माळवां पकमता एक मुनिनुं रूप वताव्युं, पडी ते मुनिने मत्स्यनुं मांस खातो दी-
 ठो. एट्ये राजाए तेने कहुं के “ हे साधु ! आ दुष्कर्म करवुं मूकी दे. ” त्यारे
 ते साधु वोढ्यो के “ हुं एकद्वोज आवुं कर्म करुं लुं एम नथी, पण महावी-
 र स्वामीना सर्व शिष्यो मारा जेवाज ठे. ” ते सांजळी श्रेणिके तेने कहुं के “अ-
 रे ! तारुंज आवुं हीनभाग्य ठे, वाकी वीरपरमात्माना शिष्यो तो गंगाना जळ जे-
 वा पवित्र-पुण्यस्वरूप ठे. ” एवी रीते तेनी निर्जत्स्ना करीने राजा नगरीमां प्रवे-
 श करे ठे तेवामां तेणे एक युवान साध्वीनुं रूप जोयुं. ते साध्वीए हाथे पगे अ-
 द्यतानो रस दगड्यो हतो, यथायोग्य सर्व अद्वंकारो अंगपर धारण कर्यो हतां,
 नेत्रमां काजळ आंज्युं हतुं, मुख तंवोळधी जरेलुं हतुं अने गर्जवती हती. तेने
 जोडने राजाए कहुं के “ हे जळी साध्वी ! आवुं शासन विरुद्ध आचरण केम
 करे ठे ? ” त्यारे ते वोढी के “ हुं एकद्वीज आवी लुं एम नथी, पण सर्व सा-
 ध्वीओ आवीज ठे. ” ते सांजळीने राजाए कहुं के “ अरे पापिणी ! तारुंज
 आवुं अभाग्य ठे, के जेथी आवुं विरुद्ध आचरण करे ठे अने वोले ठे. ” ए
 प्रमाणे तेनो तिरस्कार करीने राजा आगळ चाढ्यो. तेवामां ते देवताए पोतानुं दि-
 व्य स्वरूप प्रगट करी राजाने प्रणाम करीने कहुं के “ हे राजा ! तने धन्य ठे. इ-
 न्हे जे प्रमाणे तमारी प्रशंसा करी हती तेवाज तमे ठो. जेम समुद्र मर्यादा न मूके
 तेम तमे तमारा सम्यक्त्वनी मर्यादानो त्याग कर्यो नहीं. ” इत्यादि स्तुति करीने
 ते देव राजाने एक दैवी हार तथा वे क्षौम वस्त्र आपी अदृश्य थयो.

राजाए पोताना महेष्टमां आवी कपिद्धा दासीने वोढावीने कहुं के “तुं मुनिने
 तारा हाथे दान आप. ” ते वोढी के “ हे स्वामी ! मने एवी आज्ञा न आपो,
 हुं दान नहीं आपुं. तमे हुकम करो तो हुं अग्निमां पेलुं, विप खाळुं, पण ए
 कार्य नहीं करुं. ” तेनां आवां वचनो सांजळीने कादसौकरिकने वोढावी तेने
 कहुं के “ तुं मात्र एकज दिवस पामानो वध करवो तजी दे. ” ते वोढ्यो के “ हे
 स्वामी ! हुं जन्मथी दररोज पांचसो जीवनो वध करुं लुं ते हुं मूकीश नहीं. मारुं
 आयुष्य घणुं गयुं ठे, हवे थोरुं वाकी ठे, तेथी तेदला माटे हवे प्राणीवधने शा
 माटे तजुं ? शी रीते म्रुं ? मोटो समुद्र तरीने नाना खावोची/आमां कोण हवे ? ”
 ते सांभळीने हास्य करता राजाए तेने एक मोटा अंधकूपमां नखाव्यो. धीजे

दिवसे प्रातःकाळमां राजा प्रजु पासे जइ तेमने वंदना करीने वोढ्यो के “ हे प्रजु! में काढसौकरिकने पामाना वधथी एक दिवसने माटे अटकाव्यो ठे. ” त्यारे प्रजु वोढ्या के “ ते काढसौकरिके कुवामां रखा रखा माटीना पांचसो पामा करीने तेनो वध कर्यो ठे. ” ते सांजळीने राजाए जिनेश्वरने कहुं के “ हे नाथ ! कृपानिधि एवा आपनुं शरण मूकीने हुं कोने शरणे जाळं. ? ” जिनेन्ज वोढ्या के “ हे वत्स ! खेद न कर. तुं समकितना प्रजावथी आ जवथी त्रीजा जवे मारी जेवो पद्मनाभ नामे तीर्थंकर थवानो ठे. ” (आ स्थाने विस्तार घणो ठे, ते उपदेशकंदली नामना ग्रंथथी जाणवो.) ते सांभळीने हर्ष पामी पोताना नगरमां आवी श्रेणिक राजा निरंतर धर्मकृत्यो करवा द्याग्यो. ते त्रण काळ जिनेश्वरनी पूजा करतो अने ह्रींमेशां जिनेश्वरनी सन्मुख एकसो आठ सुवर्णना चोखा वने साथियो पूरतो, परंतु स्वयंचूरमण समुधना मत्स्यतुं जहण करवाना त्याग जेट्ठो पण ते नियम लइ शकतो नहीं. एवो विरतिरहित ठतां पण द्वायिक समकितना वळथी ते वहेतिर वर्षना आयुष्यवाळो, सात हाथ उंचो अने श्रीमहावीरनीज जेवो आवती चोवी-शीमां प्रथम तीर्थंकर थरो.

“ श्रेणिक राजानो जीव पहेली नरकमां चोराशी हजार वर्षतुं आयुष्य जोगवीने शुच नाव वने द्वायिक समकितना प्रजावथी तीर्थंकरपणाने पामशे. ”

इत्यद्भिनपरिमितोपदेशप्रासादग्रंथस्यष्टौ प्रथम
स्थंजे चतुर्थं व्याख्यानम् ॥ ४ ॥

વ્યાખ્યાન ૬ મું.

સમકિતના સમસઠ જોદમાંના પહેલા ચાર શ્રદ્ધાના જોદ-
પૈકી પરમાર્થ સંસ્તવ નામની પ્રથમ શ્રદ્ધાના સ્વરૂપ વિષે.

જીવાજીવાદિતત્ત્વાનાં, સદાદિસત્ત્વજિઃ પદૈઃ ।

શશ્વત્તચ્ચિન્તનં ચિન્તે, સા શ્રદ્ધા પ્રથમા ભવેત્ ॥ ૧ ॥

જ્ઞાવાર્થ—“ જીવ, અજીવ વિગેરે તત્ત્વોનું સત્ વિગેરે સાત પદોવળે ચિ-
ત્તમાં નિરંતર ચિંતવન કરવું, તે પ્રથમ શ્રદ્ધા કહેવાય છે. ”

જે પ્રાણોને ધારણ કરે તેને જીવ કહીએ અને તેથી વિપરીત-પ્રાણર-
હીત તે અજીવ કહીએ. મૂલ શ્લોકમાં જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વો એમ કહ્યું છે,
તેથી આદિ શબ્દવળે પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, વન્ધ અને મોક્ષ એ સા-
ત તત્ત્વો ગ્રહણ કરવા. તે તત્ત્વોનું ઢતાપણું, સંખ્યા, ક્ષેત્રસ્પર્શ, કાલ, અન્તર, ભાવ
અને અવ્યવહૃત્વ એ સાત સ્થાનકોવડે નિરંતર મનમાં ચિંતન કરવું, તે પરમાર્થ સં-
સ્તવ નામની સમકિતની પહેલી શ્રદ્ધા કહેવાય છે, તેનું વીજું નામ પરમરહસ્ય પ-
રિચય પણ કહેલું છે.

અંગારમર્દક આચાર્ય વિગેરેને પણ પરમાર્થ સંસ્તવ વિગેરે તો સંજવે છે, એ-
મ કોઈ શંકા કરે, તો તે શંકા કરવાપણું નથી; કેમકે આ શ્રદ્ધામાં કેવલ તાત્ત્વિક
શ્રદ્ધાવાળાનેજ અધિકારી ગણેલા છે અને અંગારમર્દક જેવા મિથ્યાત્વીને તાત્ત્વિક
શ્રદ્ધાનો વિજ્રકુલ સંજવજ નથી. આ પહેલી શ્રદ્ધા ઉપર અન્નયકુમારનું દૃષ્ટાન્ત છે
તે નીચે પ્રમાણે—

અન્નય કુમારનું દૃષ્ટાન્ત.

ઔત્પત્યાદિધિયાં સન્ન, અન્નયો મંત્રિણાં વરઃ ।

તત્ત્વપરિચયાદાપ, સર્વાર્થસિદ્ધિકં સુખમ્ ॥ ૧ ॥

जावार्थ—“ औत्पातकी विगेरे बुद्धिना स्थान रूप मंत्रिवर अजयकुमार तत्त्वना परिचययी सर्वार्थसिद्धिनुं सुख पांम्यो. ”

राजगृह नगरमां प्रसेनजित राजा राज्य करतो हतो. तेने श्रेणिक विगेरे सो पुत्रो हता. एकदा राजाए “ राज्यने योग्य कयो कुमार छे ? ” तेनी परीक्षा करवा माटे ते सो पुत्रोने एकेक खीरनो थाळ आपी साधे जमवा वेसाड्या. पढी ज्यारे तेओए जमवानुं शरु कर्युं, त्यारे राजाए अत्यंत चूख्या थयेद्वा कूतराओ तेमना तरफ डोरी मूकाव्या. ते कूतराओने आवता जोतांज एक श्रेणिक सिवाय बीजा सर्वे कुमारो जम्या विनाज खीरथी खरफेद्वा (एवा) हाधे उजा थडने नावा. श्रेणिक कुमार तो जेम जेम कूतराओ पासे आववा दाम्या, तेम तेम पोताना जाड्ओना थाळ तेमने आपतो आपतो पोताना घाळनी खीर खावा दाम्यो. ए प्रमाणे ते पुरेपुरं जम्यो. आ वृत्तांत जाणीने राजाए नदाणुं कुमारोनी प्रशंसा करी, अने श्रेणिकनी निंदा करता सता तेने कहुं के “ तें कूतराओ साधे जोजन कर्युं तेयी तने धिक्कार छे. ”

एकदा फरीथी परीक्षा करवा माटे खाजां, दारु विगेरे करंडीआमां भरीने तेनां ढांकणां बंध करी ते उपर सीझ मार्या. तथा माटीना कोरा घमा पाणीधी नरीने ते उपर पण सीझ कर्या. पढी ते करंसीआओ अने ते घमाओ कुमारोने आपीने राजाए कहुं के “ तमारे आ सीझ तोड्या विना कंमि-यामांथी पक्वान्न खावुं अने घमाओमांथी पाणी पीवुं. ” एम कहिने तेओने एकान्त स्थळमां राख्या. पढी सर्व कुमारोने चूख लागी, पण तेओने खानानो उपाय सूझ्यो नहीं. ते जोडेने श्रेणिके करंसीआओने हलावी हलावीने तेनी वांसनी सळीयोना डिद्रोमांथी ते पक्वान्नो भूको काढी. काढीने तथा घमाओने दूगमां बीटीने भीनां थयेद्वां ते वल्लोने नीचोवी नीचोवीने सर्व कुमारोने वृष कर्या. ते हकीकत सांजळीने राजाए श्रेणिकनी बुद्धिधी अतःकरणमां प्रसन्न थया उतां उपरथी निंदा करी के “ पक्वान्नो चूको करीने रांकनी जेम खाधो, तेनी बुद्धि रांक जेवी जाणवी. ”

एकदा राजमहेलमां अग्नि लागी, ते वखते राजाए कुमारोने आडा आपी के “ जेनाथी जे चीज देवाय ते दड द्यो. ” ते सांजळीने सर्वे कुमारो मणि माणिक्य विगेरे जवाहीर दड आव्या. अने श्रेणिके तो राजाना जयना प्रथम

चिन्ह रूप जंजा लीधी. ते सांजळीने पण राजाए श्रेणिकनी निंदा करी, अने तेनुं जंजसार नाम पाडयुं.

पढी राजाए श्रेणिक सिवाय बीजा सर्वे कुमारोने जूदा जूदा देशो आप्या, पण श्रेणिकने कांड आप्युं नहीं. तेथी अपमान पामेदो श्रेणिक गुप्त रीते राजगृह नगरमांधी नीकळी गयो. अनुक्रमे चावतां चावतां ते वेनातट नगरे पहाँ-च्यो. ते नगरनी अंदर प्रवेश करी श्रेणिक कोइ जद्र नामना श्रेष्ठीनी दुकानेवेगो. ते दिवसे श्रेणिकना पुण्यप्रज्ञावथी ते श्रेष्ठीने वेपारमां घणो लाज थयो. तेथी तेणे श्रेणिकने पूछुं के “ हे पुण्यनिधि ! आजे तमे कोना अतिथि थवाना ओ ? ” श्रेणिके हास्य करतां जवाव आप्यो के “ आपनाज. ” ते सांजळीने श्रेष्ठीए हर्षित थइ विचार कर्यो के “ आजे स्वप्नमां में मारी पुत्रीने योग्य वर जोयो हतो तेज आ जणाय ठे, माटे वहु ठीक थयुं. ” एम विचारीने श्रेष्ठी दुकान बंध करी श्रेणिकने पोतानी साथे पोताने घेर दइ गयो. त्यां गौरवने योग्य अवा ते श्रेणिक नी तेणे जोजनादिकवने सारी परोणागत करी. पढी पोताना कुडुंबीओने बोलावनीने श्रेष्ठीए महोत्सव सहित विधिपूर्वक पोतानी पुत्री सुनंदाने श्रेणिक साथे परणावी. श्रेणिक तेणीनी साथे प्रीति पूर्वक क्रीडा करवा लाग्यो; केटकेक काळे सुनंदा गर्भवती थइ. ते वखते जिनपूजा करवी, हाथी उपर वेसवुं अने अहिंसानो पटह (अमारीपटह) वगनाववो, विगेरे तेणीने थयेला दोहदो श्रेणिके पूर्ण कर्यो.

अहीं राजगृह नगरीमां प्रसेनजित राजा श्रेणिकना जवाथी तेना वियो-गना दुःखवने अत्यंत दुःखी थइने तेनी शोध कराववा लाग्यो. अन्यदा कोइ सार्थना मुखथी ‘ श्रेणिक वेनातट नगरे ठे ’ एम सांजळयुं. तेवामां प्रसेनजित राजाने आयुष्यना अन्तने करनारो महा व्याधि उत्पन्न थयो, तेथी पोतानुं मृत्यु समीप जाणने तेणे श्रेणिकने तरत बोलाववा माटे राजसेवकोने सांदणीपर वेसा-कीने वेनातट तरफ मोकड्या. तेमणे श्रेणिक पासे आवीने राजानी अंतस्थिति-वाळी हकीकत कही. ते सांजळीने श्रेणिके सुनंदाने कहुं के “ हे प्रिया ! हुं मारा पिता पासे जाउं छुं, तमारे तो हाव अहींज रहेवुं योग्य छे, तेथी अहीं रहो अने जो तमारे आ गर्जथी पुत्र प्रसवे, तो तेनुं अजय नाम राखजो. ” ते सां-जळीने सुनंदा बोली के “ ज्यारे ते पुत्र आठ वरसनो थाय, अने मने पोताना पितानुं ठेकाणुं पूछे त्यारे मारे शो जवाव आपवो ? ” ते सांभळीने श्रेणिके खकी-

वने चारवट उपर आ प्रमाणे अक्षर लिखा के—

“ राजगृहे पाद्वि गाम गोवादि धवले टोने घर कहीया ”

“ राजगृह नगरमां ते गामना गोवाळ (राजा) अमे ठीए अने उज्जळ टोनावाळुं (राजमहेल) अमारुं घर ठे एम कहेजे. ”

आ विषय उपर धर्मोपदेशमाळामां नीचे प्रमाणे श्लोक ठे.—

गोपाद्वकाः पाण्मुरकुड्यवन्तो, वयं पुरे राजगृहे वसामः ।

आह्वानमंत्रप्रतिमानितीमान्, वर्णान् लिखित्वार्पयति स्मचास्यै॥१॥

जावार्थ—“ गो^१मुं पाद्वन करनारा अने श्वत वर्णनी र्जीतोवाळा राजगृहपुरमां अमे रहीए ठीए, आ प्रमाणे पुत्रमुं आह्वान करवाना (वोढाववाना) मंत्रनी जेवा अक्षरो लिखीने श्रेणिके तेणीने (सुनंदांने) आप्या. ”

पढी प्रियाने युक्ति प्रयुक्तिथी समजावी तेणीनी रजा दइने श्रेणिक राजगृह नगरे आव्यो, अने पिताना चरण कमळमां पसी नम्यो. तेने आवेळो जोइने राजाए हर्षनां अश्रुजळ साथे सुवर्णकळशना जळवने महोत्सव पूर्वक तेने राज्याभिषेक कयों. पढी राजाए तपश्चर्या अंगीकार करी. अने अनुक्रमे देव-लोकने पाम्यो.

श्रेणिके राजा थया पढी परीक्षा करी करीने चारसो नवाणुं मंत्रीओ कयों. पढी ते सर्वनो उपरी इंगिताकारवने पारका मननी वातने पण जाणे एवो मंत्री करवानी इच्छाथी तेणे परीक्षा करवा माटे पोतानी उर्मिका (बींटी) अक जळ विनाना उंमा कूवामां नांखीने आघोषणा करावी के “ आ उर्मिकाने जे पुरुष कूवाने कांठे रहीने पोताना हाथवने दइ दोशे ते सर्व मंत्रीओमां अग्रेसर (मुख्य) मंत्री थशे.” ते सांजळी सर्वे मंत्रीओ तथा बीजा घणा विचक्षण पुरुषो ते कूवा पासे आवीने ते मुद्रिका (बींटी) लेवानो प्रयास करवा लाग्या. पण सर्वे खेद पामी निराश थइने पाछा गया.

अहीं वेनातटमां सुनंदाए गर्भ समय पूर्ण थतां एक पुत्रने जन्म आप्यो.

१ पृथ्वीं पालन करनार राजा, बांजो अर्थ गायन पालन करनार गोवाळ.

તેનું અન્નયકુમાર નામ પાડ્યું. તે કુમાર અનુક્રમે મોટો થયો, તેને નિજાઠે મોકલ્યો, ત્યાં તે સર્વકલાઓમાં ઘણો નિપુણ થયો. એકદા તેને સાથે જાણનારા ઢોકરાઓ સાથે કાઝીયો થયો. એટલે તે ઢોકરાઓએ અન્નયને ‘વાપ વિનાના’ કહીને તેની મઝકરી કરી. તે સાંજઠીને અન્નયે અતિ સ્વેદયુક્ત થઈ માની પાસે જઈ તેને પૂછ્યું કે “હે માતા! મારા પિતા કોણ છે? અને ક્યાં છે?” સુનંદાએ કહ્યું કે “હે વત્સ! તે હું જાણતી નથી. કોઈ પરદેશી પુરુષ મને પરણીને થોડી મુદત અહીં રહીને ગયેલા છે. પરંતુ જતી વખતે તેણે આ ચારવટ ઉપર કાંઈક અદ્ધરો લખ્યા છે.”

તે સાંજઠીને અન્નયકુમારે ચારવટપરના અદ્ધરો વાંચી પિતાનું સ્વરૂપ જાણી માતાને કહ્યું કે “હે માતા! મારા પિતા તો રાજગૃહીનગરીના રાજા છે, માટે હવે આપણે ત્યાં જઈએ.” પછી નદ્ર શ્રેષ્ઠીની રજા લઈને અન્નયકુમાર પોતાની માને સાથે લઈ રાજગૃહનગરના ઉદ્યાનમાં આવ્યો. ત્યાં સુનંદાને વેસારીને અન્નયકુમારે ગામમાં પ્રવેશ કર્યો. પેલા કૂવા પાસે આવતાં ઘણા લોકોને ત્યાં એકઠા થયેલા જોડે-ને અન્નયે પૂછ્યું કે ‘અહીં કેમ ઘણા લોકો એકઠા થયા છે?’ ત્યારે તેઓએ તેને મુદ્રાનું વૃત્તાંત કહ્યું. તે સાંખઠીને કુમારે કહ્યું કે “એ વાત કાંઈ ડુપ્કર નથી. તરતજ વની શકે તેમ છે.” એમ કહીને તેણે કાંઠાપર રહીને એક ઢાળનો પિંચો તે મુદ્રિકા ઉપર નાંખ્યો, એટલે તે મુદ્રિકા ઢાળમાં ચોટી ગઈ. પછી તે ઢાળ સુકાઈ ગયું એટલે તે જલ વિનાનો કૂવો જલથી પૂર્ણ ભરી દીધો. તે વખતે પેલું શુષ્ક ઢાળું મુદ્રિકા સાથે તરીને ઉપર આવ્યું. અન્નયકુમારે તે પોતાને હાથે લઈ લીધું અને તેમાં ચોટી રહેલી થીંટી ડાલેનીને રાજાને મોકલી. આ વૃત્તાન્ત સાંખઠીને હર્ષ પામેલો રાજા શ્રેણિક જાતે કૂવા પાસે આવી કુમારને જોડે અત્યંત ખુશી થયો. પછી રાજાએ કુમારને આલિંગન દઈને પૂછ્યું કે “હે વત્સ! તું કયે ગામથી આવે છે? અથવા શું તું આજ ગામમાં રહે છે?” કુમારે પ્રણામ કરીને જવાબ આપ્યો કે “હે સ્વામી! હું વેનાતટ નામના પુરમાંથી આજેજ અહીં આવ્યો છું.” રાજાએ પૂછ્યું “તે ગામમાં એક ધન નામે શ્રેષ્ઠી રહે છે. તેને સુનંદા નામની પુત્રી છે. તેનું વૃત્તાંત તું કાંઈ જાણે છે?” કુમારે કહ્યું કે “હા જી. તેણીએ એક પુત્ર પ્રસવ્યો છે. તેનું નામ અન્નયકુમાર પાડ્યું છે. તે કુમાર રૂપ ગુણ અને ઉમ્મરવને મારી જેવો જ છે. હે સ્વામી! મને જોવાથી તેને જ જોયો, એમ જાણો. તેની સાથે મારે ગાઢ સ્નેહ છે. તેના વિના હું એક ક્ષણ પણ રહી શકતો નથી.” રાજાએ પૂછ્યું કે

“त्यारे तेने मूकीने तुं अहीं केम आव्यो ?” कुमार बोड्यो “तेने अने तेनी माताने अहीं समीपना उद्यानमांज मूकीने हुं अत्रे आव्यो हुं. ” ते सांजळीने राजा ते कुमारनी साथे उद्यानमां गयो, अने पोतानी प्रिया सुनंदाने मळ्यो. राजा-ए सुनंदाने पूछ्युं के “ ते वखते तने जे गर्भ हतो ते पुत्र क्यां ठे ? ”

सुनंदा बोड्यी के “ हे प्राणनाथ ! आ आपनी साथे आव्यो तेज ते पुत्र ठे. ” ते सांजळी राजाए कुमारने कहुं के “ हे वत्स ! तुं मारी पासे जूहुं केम बोड्यो ? ” तेणे जवाब दीधो के “ हुं निरंतर मारी माताना हृदयमां रहुं हुं; तेथी में तेवों जवाब आप्यो हतो. ” ते सांजळी राजाए आनंद पामी कुमारने पोताना खोळामां वेसाड्यो. पडी राजाए अति आनंद पूर्वक ध्वज तोरणथी शणगारेड्या राजगृहनगरमां सुनंदाने प्रवेश कराव्यो; अने अजयकुमारने चारसो नवाणुं मंत्रीओमां प्रधान मंत्रीनुं पद आप्युं. पडी ते बुद्धिशाली अजय-कुमारने आगळ करीने श्रेणिक राजाए घणा देशो साध्या. (पोताने तावे कर्या.)

एकदा श्रीमहावीर स्वामी राजगृहीना उपवनमां समवसर्या. तेमने वांदवा माटे अजयकुमार गयो. त्यां घणा देव, देवी, साधु, साध्वी विगेरेथी व्याप्त एवी जगवाननी पर्पदामां एक कृश गात्र वाला शान्त महर्षिने जोडने कुमारे जगवानने पूछ्युं के “ हे स्वामी ! आ महर्षि कोण ठे ? ” प्रभु बोड्यो के—ए वीतभयपत्तन-ना राजा नीतिमान उदायन ठे. ते राज्यावस्थामां मने वांदवा आव्या हता, त्यारे में तेने आ प्रमाणे धर्मोपदेश आप्यो हतो के—“संव्याना रंग जेवुं, पाणीना पर-पोटा जेवुं अने दर्जना अग्र जाग उपर रहेला जळना विंडु जेवुं आ जीवित चंचळ ठे. अने युवावस्था नदीना पूरनी जेवी वही जनी ठे तो हे पापी जीव ! तुं केम बोध पामतो नथी ? अहो ! मुक्तिना जेवुं सुख आ संसारमां कोड पण स्थळे नथी. आ विषय पर अंगारदाहकनुं दृष्टान्त ठे ते तमे सांजळो.—

अंगारदाहकनुं दृष्टान्त.

कोइ एक अंगारा (कोयड्या) नो वेपार करनार काष्ट वालीने तेना कोयड्या पारुवा माटे एक पाणीनो जरेड्यो घमो दइ वनमां गयो. त्यां काम करतां तृषा द्यागवाधी अनुक्रमे ते आखो घमो पाणी पी गयो. परंतु माथा पर सूर्यनो ताप होवाधी, पासे कोयड्या पारुवा करेला अग्निना तापधी तद्या द्याकना कापवा-

ना श्रमथी तेने अत्यंत तृषा द्यागी. तेथी पाणी विना ते मूर्खा खाझने निघावडा थयो. निद्रामां तेने स्वप्न आव्युं. तेमां ते पोताना घरमां रहेलुं सर्व जळ पी गयो. पडी अनुक्रमे सरोवरानुं, कूवाओनुं, नदीओनुं, तथा ठेवट सघळा समुद्रानुं जळ ते पी गयो. तो पण तेनी तृषा ढीपी नहीं. पडी एक जीर्ण कुवामां थोरुं पाणी हतुं, ते देवा माटे तेणे घासनो पूळो दोरमे बांधीने तेमां नांख्यो. ते पूळो बहार काढीने तेमांथी नीकळता जळ विंझुने जीज वरु चाटवा द्याग्यो. समुद्रना जळथी पण जेनी तृषा मटी नहीं, तेनी तृषा आ पूळामांथी झरता जळकणथी शी रीते नष्ट थाय ?

आ दृष्टान्तनुं तात्पर्य ए ठे के-स्वर्गादिकनां अनेक सुख जोगव्यां ठ-तां जेने तृप्ति थड नहीं तेने अल्प आयुषवाळा मनुष्य देहना अल्प सुखथी शी रीते तृप्ति थड शके ? जरावरुने जर्जरित अंग थया ठतां पण ते विषय सुखथी तृप्त थतो नथी.” आ प्रमाणेनी अमारी वैराग्यमय वाणी सांजळीने उदायन राजाने प्र-तिबोध थवाथी तेणे तरतज दीक्षा ग्रहण करी; आ चोवीशीमां आ ठेह्या राज-र्षि ठे. हवे पडी कोड पण राजा दीक्षा देखे नही. आ राजर्षि आ जवमांज सर्व कर्मनो क्षय करीने मोक्ष पद पामशे.

आ प्रमाणेनी हकीकत प्रचुना मुखथी सांजळीने अजयकुमारे पोताने घेर जझने श्रेणिकराजाने कहुं के “ हे स्वामी ! आपनी आज्ञाथी हुं दीक्षा देवा इच्छुं लुं, माटे आप कृपा करीने मने चारित्र अपावो. केमके पूज्य पिता ! मोटा पु-ण्यना उदयथी आप जेवा जैनधर्मी हितकारक पिता मळ्या ठे, अने साक्षात् जिनेश्वर श्रीमहावीर स्वामी गुरु मळ्या ठे; तेथी आवा संयोगमां पण जो हुं दुष्कर्मना मर्मनुं मयन न करी शकुं, तो पडी मारा जेवो धीजो कोण मूर्ख कहेवाय ? ” पुत्रनां आवां युक्तियुक्त वचन सांजळीने राजाए तेने आद्विगन दझने कहुं के “ हे वत्स ! ज्यारे हुं क्रोधथी तने ‘ अरे पापी ! मारी पासेथी दूर जा, मने मुख वतावीश नहीं ’ एवा वाक्य कहुं त्यारे तुं व्रत ग्रहण करजे. ” आ प्रमाणेना पिताना वचनने विनयवान अजयकुमारे अंगीकार कर्तुं अने जक्ति पूर्वक तेमनी सेवा करवा द्याग्यो.

एकदा आकरी शीतऋतुमां श्री महावीरस्वामी राजगृही नगरीना गुणशील चैत्यमां समवसर्या. ते वखते श्रेणिक राजा चेलणा राणी सहित प्रचुने

वांदवा गया. प्रज्जुने वांदी देशना सांजळीने राणी सहित पाण्डवे पहोरे पाठा वळतां मार्गमां नदीने कांठे एक साधुने कार्योत्सर्गे रहेला जोया. ते शान्त अने दान्त मुनिने वंदना करीने राजा पोताने घेर आव्यो. पढी रात्रे शयनगृहमां श्रेणिक राजा चेन्नणा राणी साथे कामक्रीडा करी आर्द्धिगन दडने सुइ गयो. निद्रामां राणीनो एक हाथ ओढेद्या वस्त्रधी वहार नीकळी गयो. ते हाथ टाढने वीधे ठरी जवार्थी राणी जागो गइ. पढी मुखधी सीत्कार शब्द करती राणीए ते हाथ तरतज सोरुमां दइ वीधो. ते वखत पेद्या नदी तीरे रहेद्या वस्त्र रहित मुनिनुं तेने स्मरण थइ आववार्थी ते. बोली के “ अहो ! प्राणनो पण नाश करे एवी उग्र टाढमां तेनी शी गति थती हरो ? ” आ तेणीनुं वाक्य अकस्मात् जागेद्या राजाना सांजळवामां आव्युं. तेथो तेणे विचार्युं के “ अहो ! आ राणी छुराचरणी जणाय ठे, आने मारा सिवाय बीजो कोइ पुरुष वधारे प्रिय द्यागे छे, तेथी खरे-खर आ व्यञ्जिचारिणी ठे, तो पढी बीजी सर्वे राणीओ पण व्यञ्जिचारिणी होय तेमां शुं आश्चर्य ! ” आ प्रमाणे मनमां रोपने धारण करता राजाए विचारमां ने विचारमां निद्रा रहित पणे रात्रि निर्गमन करी. “ घणुं करीने माहा माणसो पण पोतानी स्त्रीने स्नेहधी बोद्धावनार उपर पण इष्याळुं थाय ठे. ”

प्रातःकाळे राजाए अजयकुमारने बोद्धावीने आज्ञा करी के “ मारुं समग्र अन्तःपुर छुराचारी ठे, तेथी हमणांज आखा अन्तःपुरने सळगावी मूक. ” ते सांजळीने अजय बोव्यो के “ पितानुं वाक्य प्रमाण ठे. ” पढी श्रेणिक राजा तरतज जिनेश्वरने वांदवा गया. प्रज्जुना मुखधी धर्मदेशना सांजळ्या पढी राजाए प्रज्जुने पूछ्युं के “ हे स्वामी ! चेटक राजानी पुत्री (-चेन्नणा) ने एकज पति ठे के अनेक पति ठे ? ” स्वामीए उत्तर आप्यो के “ हे श्रेणिक ! तारी सर्व स्त्रीओ धर्मपत्नी (पतिव्रता) छे. गइ काळे अहींथी जतां तें तथा चेन्नणाए नदीतीरे जे मुनिने जोया हता, तेनुं स्मरण करीने मध्यरात्रे चेन्नणाए कहुं हतुं के “ आबी टाढमां तेनी शी गति थइ हरो ? ” परंतु बीजा आश्रीने ते बोली नथी. ” आ प्रमाणेना वचनो जगवानना मुखधी सांजळीने श्रेणिक राजा पोताना घर तरफ उतावळथो चाव्यो.

अहीं अजयकुमारे राजानी आज्ञा थया पढी विचार्युं के “ राजाए मने आज्ञा तो आपी ठे, पण ते कार्य सहसा करवाथी परिणामे अत्यंत दुःखदायी

थज्ञे. " एम विचारीने तेणे अन्तःपुरनी पासे रहेदा घासना घरो खाडी करी जीव जंतु रहित शोधावीने सळगावी मूक्यां. पडी जगवानना समवसरण तरफ ते चाड्यो. मार्गमां श्रेणिक राजा सामा मळ्या. तेणे अभयने पूज्युं के " तें शुं कर्तुं ? " अजय बोल्हो के " आपनी आज्ञा प्रमाणे कर्तुं ठे. " ते सांजळीने राजाए क्रोधथी कहुं के "मारी दृष्टिथी दूर जा, मने तारुं मुख देखामीना नहीं; आवुं साहस काम तारा विना बीजो कयो मूर्ख करे ? " ते सांजळीने " पितातुं वाक्य प्रमाण ठे " एम कहीने अजयकुमारे समवसरणमां जइ प्रभु पासे दीक्षा ग्रहण करी.

अहीं राजाए गाममां आवीने जोयुं, तो मात्र घासना घरोज सळगावेदा दीठा. एटवे तेणे विचार्युं के " अहो ! अजये मने कपट करीने छेतयो, जरूर तेणे दीक्षा लइ लांधी हशे. " एम विचारीने ते मुठी वाळीने दोमता पाठा समवसरणमां आव्या. त्यां तो अजयकुमारने व्रत लइने वेडेदा दीठा एटवे " तें मने छेतयो. " एम कहीने श्रेणिक राजाए तेमने वंदना करी. पडी क्षमा मागीने घेर गया. अजयमुनि प्रभु पासे रही चारित्र पाळी तपस्या करी काळ धर्म पामीने सर्वार्थसिद्धि विमानमां देवता थया.

" आ प्रमाणे गुणना स्थान रूप अजयमंत्रीए परमार्थ संस्तव नामनी प्रथम श्रध्दाने सफल करी, तेम हे नव्य जीवो! तमारे पण जो मुक्ति रूपी स्त्रीने आलिंगन करवानी इच्छा होयतो तमे पण ते प्रमाणे करो. "

इत्यह्मदिनपरिमितोपदेशप्रासादवृत्तौ प्रथम
स्तंजे पंचमं व्याख्यानम् ॥१॥

વ્યાખ્યાન ૬ ઠું.

સારી રીતે પરમાર્થને જાણનારા મુનિઓની સેવા કરવા
રૂપ મુનિ પર્યુપાસ્તિ નામની વીજી શ્રદ્ધા વિષે.

ગીતાર્થાઃ સંયમૈર્યુક્તાસ્ત્રિધા તેષાં ચ સેવનમ્ ।

દ્વિતીયા સા નવેચ્છ્રદ્ધા, યા વોધે પુષ્ટકારિણી ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“સંયમ યુક્ત એવા ગીતાર્થ મુનિઓની ત્રણ પ્રકારે સેવા કરવી તે
વીજી શ્રદ્ધા કહેવાય છે. તે શ્રદ્ધા વોધમાં એટલે તત્ત્વજ્ઞાનમાં પુષ્ટિ કરનારી છે.”

ગીત એટલે સૂત્ર અને અર્થ એટલે તે (સૂત્ર) ના અર્થનો વિચાર, એ વસ્તુ
જેને હોય તે ગીતાર્થ કહેવાય છે. સંયમ એટલે સર્વવિરતિ રૂપ સત્તર પ્રકારનું ચારિત્ર.
તે આ પ્રમાણે—પાંચ આશ્રવોથી વિરમવું, પાંચ ઇન્દ્રિઓનો નિગ્રહ કરવો, ચાર કપા-
યનો જય કરવો, અને ત્રણ દંત ધક્કી વિરામ પામવો. એ પ્રમાણેની વિરતિમાં
આસક્ત થયેલા તદ્દનીન મનવાળા મુનિઓની તથા જ્ઞાન અને દર્શનવાળાઓની
પણ મન, વચન અને કાયાવસ્થા સેવા કરવી એટલે વિનય કરવો, વહુમાન કરવું
અને જાતિ કરવી વિગેરે. નહીં તો હિંસા કરનાર વાઘરી પણ શિકાર હપર તાકી-
ને નમન કરે છે, અર્થાત્ નીચે નમે છે, તેની જેમ નમવું તે નિષ્ફળ જાણવું. આવા
ગુણવાળી શ્રદ્ધાને મુનિપર્યુપાસ્તિ નામની વીજી શ્રદ્ધા કહેલી છે. આ શ્રદ્ધા વ-
સ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણવામાં પુષ્ટિ કરનારી છે, અને સમ્યક્ત્વને સ્ફટિકની જેવું
સ્વચ્છ કરનારી છે. તે હપર પુષ્પચૂડા સાધ્વીનું દૃશ્ય છે તે નીચે પ્રમાણે—

પુષ્પચૂડા સાધ્વીનું દૃશ્ય.

ગીતાર્થસેવને સક્તા, પુષ્પચૂડા મહાસતી ।

સર્વકર્મદ્વાયાલ્લેજે, કેવલજ્ઞાનમુજ્વલમ્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ગીતાર્થ મુનિની સેવામાં આસક્ત થયેલી મહાસતી (સાધ્વી)
પુષ્પચૂડા સર્વ કર્મનો ક્ષય કરવાવસ્થા હજ્વલ કેવલજ્ઞાનને પામી. ”

आ जंबूद्वीपना जरतक्षेत्रने विषे पृथ्वीपुर नामना नगरमां पुष्पकेतु नामे राजा हतो. तेने पुष्पवती नामे राणी हती. तेणीए पुष्पचूड नामे पुत्र तथा पुष्पचूड नामे पुत्रीने युगद्वयपणे जन्म आप्यो. ते जाइ वेन वच्चे एट्ठो वधो स्नेह हतो, के एक क्षणमात्रनो वियोग यतां ते वच्चे मरवाने तैयार थइ जता हता, ते जोइने पुष्पकेतु राजाए विचार्यु “ जो आ वच्चेने जूदे जूदे स्थाने परणावीश, तो ते वच्चे परस्परना वियोगथी मृत्यु पामशे, तेथी ते वच्चेनेज हुं परस्पर परणावुं तो ठीक. ” एम विचारीने राजाए मंत्रीओने तथा पौरजनोने बोद्धावीने प्रश्न कर्यो के “ मारा अन्तःपुरमां जे रत्न उत्पन्न थाय, तेनो स्वामी कोण ? ” ते सांजळीने सर्व बोद्ध्या के “ हे नाथ ! आपना समग्र राज्यमां कोइ पण स्थळे उत्पन्न थयेद्या रत्नना आप स्वामी हो, तो पड्डी अन्तःपुरमां उत्पन्न थयेद्या रत्नना तो आप स्वामी हो, तेमां शुं कहेवुं ? तेना तो आपज स्वामी छे. अने अन्तःपुरमां उत्पन्न थयेद्या रत्ननी आप जे कांइ योजना करो ते अमारे मान्य छे. ” आ प्रमाणे कपट वचन वेर ते सर्वेनी संमति मेळवीने राजाए राणी तरफनो निषेध ठतां पण ते वच्चेना लग्न परस्पर कर्या. तेथी पुष्पवती राणी वैराग्य पायी तपस्या करीने स्वर्ग लोकमां देवता थइ.

केट्ठेक काळे पुष्पकेतु राजा मृत्यु पाम्यो, त्यारे पुष्पचूड राजा थयो. ते पुष्पचूडानी साथे विषय सुख जोगवतो काळ निर्गमन करवा द्याग्यो. “ अहो ! आ संसारमां कामांध पुरुष कार्याकार्यनो विचार करी शकतो नथी. ” हवे ते पुष्पवती राणानो जीव जे देव थयो हतो तेणे अवधिज्ञानवने पुत्र पुत्रीनुं अकार्य जोइने पूर्वनी प्रीतिना वशथी पुष्पचूडाने स्वप्नमां महा जय उत्पन्न करनारां नरको देखाड्यां. ते जोइने जय पामेड्यो पुष्पचूड्याए जाग्रत थइ ते स्वप्ननो सर्व वृत्तांत पतिने कह्यो. पड्डी राजाए प्रातःकाळे बौद्ध विगरे सर्व दर्शनीओने बोद्धावीने तेमने “ नरको केवा होय ? ” एवो प्रश्न कर्यो. तेना जवाबमां कोइए गर्जावासने नरक कह्युं, कोइए केदखानाने, कोइए दारिद्र्यने, अने कोइए परतंत्रणाने नरक कह्युं. ते सर्व मत सांजळीने राणीए कह्युं के “ तेवा प्रकारनां नरको होतां नथी. ” पड्डी राजाए अग्निकापुत्र आचार्यने बोद्धावीने नरकतुं स्वरूप पूछ्युं, त्यारे सूरिए कह्युं के “ हे राजा ! नरक सात छे. तेमां पहेद्या नरकमां एक सागरोपमनी, बीजामां त्रण सागरोपमनी, त्रीजामां सातनी, चौथामां दशनी, पांचमामां सत्तरनी, छठामां बावीशनी

अने सातमीमां तेत्रीश सागरोपमनी उत्कृष्ट स्थिति होय ठे, अने ते साते नरक पृथ्वीमां क्षेत्रथी उत्पन्न थयेत्री वेदना होय ठे. पांच नरकमां क्षेत्र वेदना साथे अन्योन्यकृत वेदना होय ठे, अने प्रथमनी त्रण नरकमां ते वे प्रकार उपरांत त्रीजी-परमाधामीकृत वेदना होय ठे. ” विंगेरे नरकनुं यथार्थ स्वरूप सांजळीने राणीए आचार्यने पूछुं के “ अहो ! आपने पण मारा जेवुंज स्वप्न आव्युं ठे के शुं ? ” गुरुए कहुं के “ हे नछे ! अमने कांइ स्वप्न आव्युं नथी, परंतु जिनेश्वरे कहेंदा आगमथी अमे तेनुं सर्व स्वरूप जाणीए ठीए. ” राणीए पूछुं “ हे पूज्य ! क्या कर्मथी प्राणी नरके जाय ? ” गुरुए कहुं के “ महा आरंजादिक कार्यों करवाथी अने विषय सेवनादिकथी जीव नरक जाय ठे. ” इत्यादि उपदेश सांजळीने राजाए तेमने विसर्जन कर्या.

वीजी राजे पेक्षा देवताए पूष्पचूळाने स्वप्नमां स्वर्गना मुख वताव्या. ते वृत्तांत राणीए राजाने कळो, त्यारे राजाए सर्व दर्शनीओने बोझावीने स्वर्गनुं स्वरूप पूछुं. तेना उत्तरमां तेओ बोझा के “ मनमां चित्तेवुं मुख प्राप्त थाय तेज स्वर्ग ” विंगेरे तेमना जवाबोथी संतोष कारक खुदासो नहीं थवाने दीधे राजाए अन्निकापुत्र आचार्यने बोझावीने स्वर्गनुं स्वरूप पूछुं, त्यारे गुरुए “ देवताओ अखंम यौवन-वाळा, जरा रहित, निरुपम मुखवाळा तथा सर्व अन्नंकारने धारण करनारा होय ठे. पहेळा देवओकमां ३२ लाख विमान छे, वीजामां २८ लाख ठे ” विंगेरे स्वर्गनुं यथार्थ स्वरूप कहुं. ते सांजळीने राणीए श्रद्धा पूर्वक पूछुं के “ हे गुरु ! ते स्वर्गना मुख शी रीते प्राप्त थाय ? ” गुरु बोझा के श्रावक धर्म अथवा साधु धर्मनुं सारी रीते सेवन करवाथी स्वर्गना मुख प्राप्त थाय छे. ”

ते सांजळीने प्रतिबोध पामेत्री राणीए पुष्पचूळ राजाने कहुं के “ हे नाय ! मने चारित्र्य देवानी आज्ञा आपो. ” त्यारे राजाए कहुं के “ हे प्रिया ! तारो वियोग एक क्षणवार पण हुं सहन करी गकुं तेम नथी. ” तो पण राणीए यणो आग्रह कर्यो, त्यारे राजाए कहुं के “ हे प्रिया ! जो तुं हमेशां अर्हान्हेवानुं अने मारे धरथीज आद्वार ग्रहण करवानुं कबुद्ध करे, तो हुं चारित्र्यनी संमति आपुं. ” ते सांजळीने राणीए ते अंगीकार कर्युं. पछी राजाए मोटा उत्सव पूर्वक अन्निकापुत्र आचार्य पासे राणीने दीक्षा अपावी.

केट्टाक काळ पत्री आचार्य श्रुतज्ञानना उपयोगधी दुष्काळ पडवानो

संभव जाणीने पोताना गडने बीजा देशमां मोकड्यो. अने पोते वृष् होवार्थी त्यांज रखा. ते वखते पुष्पचूडा साध्वी निर्दोष आहार द्यावीने आपवावने अग्नानवृत्ति गुरुनी वैयावृत्य करवा लागी. अनुक्रमे शुभध्यानवने कपक-श्रेणी पर आरुढ थडने ते केवळज्ञान पामी. तो पण गुरुनी सेवा करती बंध परी नहीं. उलटी गुरुनी इच्छानुसार आहार द्यावी आपीने तेमनी सेवा करवा द्यागी. तेथी एक दिवस गुरुए तेने पूज्युं के “ तुं मारा मननी इच्छाने हमेशां शी रीते जाणे छे ? ” साध्वीए जवाव दीधो के “ हे पूज्य ! जे जेनी पासे निरंतर रहे ते तेनी मनोवृत्ति केम न जाणे ? ”

एकदा वरसाद वरसतो हतो, ते वखते तेणीए आहार आणयो, त्यारे सूरिए पूज्युं के “ हे पुत्री ! तुं श्रुतने जाणे छे उतां आवा वरसादमां तुं आहार केम द्यावी ? ” तेणीए कहुं के “ जे जे प्रदेशमां अचित्त अप्कायनी वृष्टि थती हती, ते ते प्रदेशमां चाद्रीने हुं आहार द्यावी हुं. तेथी आ आहार अशुद्ध नथी. ” गुरुए पूज्युं “ तें अचित्त प्रदेश शी रीते जाण्यो ? ” तेणीए कहुं “ ज्ञानवने ” सूरिए पूज्युं के “ प्रतिपाति^१ ज्ञानवने के अप्रतिपाति^२ ज्ञान वने ? ” ते बोली के “ पांचमा ज्ञानवने (केवळज्ञानवने). ” ते सांजळीने सूरिए “ अहो ! में केवळीनी आशातना करी. ” एम कहीने तेने मिथ्या दुष्कृत आप्युं. पडी आचार्य तेमने पूज्युं के “ हुं मोक्ष पामीश के नहीं ? ” केवळीए कहुं के “ तमने गंगानदी उतरतां केवळज्ञान प्राप्त थशे. ” ते सांजळीने सूरि गंगानदी उतरवा मोटे केटझाक डोकोनी साथे नावमां वेठा. परंतु जे वाजु ते वेसे ते वाजुए नाव नमवा द्याग्युं. एवी रीते दरेक वाजुए सूरि वेठा, एटझे ते दरेक स्थान नमवा द्याग्युं, पडी सूरि मध्यमां वेठा. त्यारे आखुं वहाण रुववा लाग्युं. (आचार्य पूर्वजवमां पोतानी स्त्रीनु अपमान कर्तुं हतुं. ते स्त्री व्यन्तरी थड हती ते आ प्रमाणे सूरिने उपश्रव करती हतो.) तेथी डोकोए आचार्यने उपाकीने जळपां नारुया. ते वखते पेड्वी व्यन्तरीए जळमां शूळी उजी करीने तेमां आचार्यने परोव्या तो पण महात्मा आचार्य तो “ अहो ! मारा देहना रुधिर वने अप्कायना जीवो भरण पामे छे. ” एम जीवध्यानी जावना करवा

लांग्या. एम शुज जावनी वृद्धि यतां सर्व कर्मनो क्षय करी अंतकृत केवळी यझे तेज्जो तरतेज मोझे गया.

ते वखते नजीकमां रहेला देवोए तेमनो केवळज्ञाननो महोत्सव कर्यो. त्या-
रधी ते प्रयाग नामें तीर्थ थयुं. त्यां अन्य दर्शनीओ स्वर्ग सुख पामवाना हेतुधी
करवत मूकोवे छे.

पूष्पचूला साध्वी केवळीपणे पृथ्वी पर बिहार करी प्रांते सर्व कर्मनो क्षय
करी अनंत आनंद वाळा मोझ पदने पामी.

“आ पुष्पचूलातुं पवित्र चरित्र सांजळीने जे नव्य जीवो गुरु परिचर्या
करवामां तत्पर थाय छे ते परम सुखतुं धाम जे मोझ तेने मेळवे छे ”

इत्यद्वदिनपरिमितोपदेशप्रासादग्रंथस्यवृत्तौ प्रथम
स्थंने पठं व्याख्यानम् ॥ ६ ॥

व्याख्यान ७ मुं.

व्यापन्नदर्शनीनो त्याग करवा रूप त्रीजी श्रद्धा विषे.

व्यापन्नं दर्शनं येषां, निह्नवानामसद्ग्रहैः ।

तेषां संगो न कर्तव्यस्तच्छ्रद्धानं तृतीयकम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ कदाग्रहवने जेमनुं समग्रदर्शन नाश पाम्युं छे, एवा निह्न-
वोनो संग न करवो, ते त्रीजी श्रद्धा कहेली छे. ”

असद्ग्रहधी एटवे पोतानी मति कटपनाए मानेला मत उपर कदाग्रह रा-
खवाधी जेमनुं दर्शन एटवे सर्व नय विशिष्ट वस्तुना बोधरूप समकित नष्ट थयुं छे
तेवा निह्नवो समग्र वस्तुओमां यथावस्थित प्रतिपत्ति (श्रद्धा) ठतां पण कोड

एकाद अर्थमां अन्यथा मान्यतावाळा होय ठे. निहव एट्ळे जिनेश्वरना वचननुं निहव करे—अपद्वाप करे ते. तेवा निहवोना संगनो त्याग करवो. निहव शङ्कना उपद्वक्षणथी पासत्था, कुशीलीया विगेरेना संगनो पण त्याग करवो. अन्यथा समकितनी हानी थाय ठे. तेमनो त्यागं करवारुप आ त्रीजी श्रद्धा कहेवाय ठे. आ विषय उपर जेनुं समकित नष्ट थयुं ठे एवा जमाद्वि विगेरेना दृष्टान्तो ठे, तेमांथी प्रथम जमालिनुं दृष्टान्त नीचे प्रमाणे.

जमाद्विनुं दृष्टान्त.

कुंरुपुर नामना नगरमां श्री महावीरस्वामीनी बेननो दिकरो जमाद्वि नामनो राजपुत्र रहेतो हतो. ते जमाद्वि महावीरस्वामीनी पुत्री सुदर्शना साथे परणयो हतो. तेनी साथे विषय सुख जोगवतो सतो ते काळ निर्गमन करतो हतो.

एकदा विहार करतां करतां प्रभु ते नगरना उपवनमां समवसर्यो. तेमने आवेत्ता सांजळीने जमाद्वि बांदवा माटे गयो. त्यां प्रभुने प्रदक्षिणा पूर्वक वंदना करीने तेणे नीचे प्रमाणे देशना सांजळी—

गृहं सुहृत्पुत्रकलत्रवर्गो, धान्यं धनं मे व्यवसायलालः ।

कुर्वाण इत्थं न हि वेत्ति मूढो, विमुच्य सर्वं व्रजतीह जन्तुः।१।

जावार्थ—“ मनुष्य एम जाणे ठे के—आ घर, मित्र, पुत्र, स्त्री, धन, धान्य विगेरे सर्व मारा उद्योगनी कमाणी ठे, पण ते मूर्ख समजतो नथी के आ सर्वे अर्हीं मूकीनेज प्राणी परलोकमां एकल्लो जाय ठे. ”

आ प्रमाणे देशना सांजळीने वैराग्य पामेत्ता जमाद्वि पोताने घेर जइ घणा आग्रहथी माता पितानी आझा मेळवी. अने पांचसो कृत्रीओनी साथे प्रभुपासे दीक्षा ग्रहण करी. त्यारपडी हजार स्त्रीओनी साथे सुदर्शनाए पण दीक्षा लीधी. चारित्रनुं पावन करतां जमाद्वि अगीयार अंगनो अज्यास कर्यो. अन्यदा एकदा विहार करवानी प्रभु पासे आझा मागी. भावि लाल न जाणवाथी प्रभु मौन रखा, कांडपण उत्तर आप्यो न्हों. तोपण जमाद्वि पांचसो साधुओने लइने विहार करी श्रावस्ति नगरीए गयो. त्यां तिष्ठक उद्यानना कोइ यक्षना चैत्यमां रखो. रूक्ष अने नरस आहार करवार्थी केट्ठक काळे जमाद्विने

तीव्र दाहज्वर उत्पन्न थयो. तेनी पीनाथी तेना शरीरमां बेसवानी के उजा रहे-
वानी पण शक्ति रही नहीं, एक दिवस तेणे सावुओने कथुं के “ मोर माटे ज-
वदीधी संघारो करो, जेयी हुं मुड़ जडं. ” ते सांजळीने सावुओ संघारो करवा
लाग्या. जमाझिए दाहज्वरनी अधिक पीना थवाथी तरतज सावुओने पृथुं के
“ संघारो पाथर्यो के नहीं ? ” त्यारे सावुओए पयराइ रहेवा आव्यो हतो तेथी
अर्थो पयरायो हतो ठतां पण “ हा, पाथर्यो. ” एवो जवाव दीथो. ते जवाव
सांजळीने वेदनाथी विह्वल थयेझो जमालि तरतज उठीने मुवानी इच्छाथी त्यां
गयो, तो संघारो अर्थो पाथरेझो जेयो. तेथी ते क्रोध पाम्यो, अने “ क्रियमाणं
कृतं (करातुं कार्य करेहुं कहेवाय) ” एवं सिद्धान्तनुं वचन तेना स्मरणमां आव्युं.
तेज वखते मिथ्यात्वनो उदय थवाथी केटझीक युक्तिओ वने तेणे सिद्धान्तनुं ते
वचन असत्य ठे, एम विचार्युं. ते विचारवा लाग्यो के “ क्रियमाणं कृतं, चझमानं
चझितं ” इत्यादि जगवाननुं वचन असत्य ठे. एम आजे मने प्रत्यक्ष थयुं ठे. के-
मके आ संघारो हजु ‘ क्रियमाण ’ एट्ठे करातो ठे, ने ‘ कृतं ’ एट्ठे करेझो
नथी. माटे सर्व वस्तु कराती होय ते करेली कहेवाय नहीं. परंतु जे कार्य कयुं हो-
य-पूहं थइ गयुं होय तेज कयुं कहेवाय. जेमके घट विगेरे कार्य
क्रियाकाळना अंतमांज थयेहुं देखाय ठे. परंतु शिवस्यासादि^१ काळे घटरूपी
कार्य थयेहुं देखानुं नथी. आ वात वाळगोपाळथी आरंजीने सर्वजनने प्रत्यक्ष
सिद्ध ठे.” आ प्रमाणे विचारिने ते पोतानी कट्टिपत युक्तिओ सर्व सावुओने
समजाववा लाग्यो. त्यारे तेना समुदाय मांहेना स्वविर सावुओए तेने कथुं के
“ हे आचार्य ! ‘ क्रियमाणं कृतं ’ विगेरे जगवाननां वाक्यो सत्य ज छे. तेमां
कांड पण प्रत्यक्ष विरोध नथी. केमके एक घटादिक कार्यमां अवान्तर कारणो अने
कार्यो असंख्याता होय ठे. माटी लाववी, तेनुं मर्दन करीने पिरु वनाववो, तेने
चक्रपर चनाववो, दंरुथी चक्र जमाववुं, प्रथम शिव करवुं. पडी स्थासक करवुं,
इत्यादि घटरूपी सर्वे कार्यना कारणो ठे. अने ठेवटे दोरावने कापीने घटने चक्रथी
जूदो कयो त्यारे ज ते घटरूपी कार्य थयुं एम तमारं मानवुं ठे, ते अयोग्य ठे.
केमके घटरूप कार्य करती वेळाए दरेक समये अन्य अन्य कार्योनो आरंभ थाय ठे
अने ते कार्यो निष्पन्न थाय छे. केमके कार्यना कारणनो अने निष्पत्तिनो एक ज

काळ ठे. (कारणनो काळ जूदो अने निष्पत्तिनो काळ जूदो एम नथी) नेथी सर्व अवांतर कारणो अने कार्यो थड रहा पढी ठेड्डे समयेज परिपूर्ण घटनो आरंज थाय छे, तेज समये ते निष्पन्न थाय छे. (आ विषय उपर घणो विस्तार छे, ते महाज्ञाप्यथी जाणी देवो.) वळी हे जमाद्वि ! तमे संथारो अर्थो पाथरद्वो जोड़ने संथारो क्यो ज नथी ए प्रमाणे वोड्या, ते अयोग्य छे. केमके संथारो अर्थो पाथर्यो छे, एम तो तमे पण वोड्या, ते न पाथर्यो होत तो केम वोड्यात ? माटे प्रथमथी जेट्ठा आकाशप्रदेशमां संथारो पाथरवा मांड्यो तेड्ठा आकाशप्रदेश-मां तो ते पथराइ गयो छे. मात्र उपर पाथरवानां वत्तो वाकी छे. ते पथरायां नथी पण संथारो जेट्ठो पथराणो तेड्ठो तो पाथर्यो ज छे; ते कांइ हवे पाथरवानो नथी. माटे विशिष्ट समयनी अपेक्षावाळां जगवानना वाक्योमां कोइ जातनो दोष नथी.

आ प्रमाणे अनेक युक्तिओथी स्थविर साधुओए जमाद्विने समजाव्यो, तो पण ते समज्यो नहीं, त्यारे तेओ तेने ठोमीने वीरप्रभु पासे गया. पण सुदर्शनाए तो जमाद्विपरना अनुरागने दीधे तेनो मत कबुल क्यो. ते ढंक नामना कुंजारजातिना आवकने घेर रही हती. त्यां ढंकने पोताना मतमां लेवा माटे ते समजाववा लागी, एड्डे ढंके तेने मिथ्यात्व पामेद्वी जाणीने कहुं के “अमे तो कांइ एवी बातोमां समजता नथी.” पढी एक दिवस ढंक आवक निजानामार्थी ठाम काढतो हतो अने तेज ठेकाणे सुदर्शना साध्वी वेडी वेडी स्वाध्याय करती हती. तेने प्रतिबोध करवा माटे ढंके अग्निनो एक अंगारो तेणीना वल्ल उपर मुकी दीधो, तेथी ते कपनानो एक ठेम्नो वळी गयो. ते जोड़ने सुदर्शना वोद्वी के-“हे आवक ! तें मारो कपनो वाळी नाख्यो.” त्यारे ढंक बोड्यो के “अरे ! वळतुं होय ते वाळ्युं कहेवाय, एवो तो श्रीजगवाननो मत छे. तमे तो तेंवुं कयां मानो छे ? तेथी तमारा मते तो में कपनो वाळ्यो नथी, माटे तमे वाळ्यो केम कहो छे ? ” आ प्रमाणेलुं ढंकलुं वाक्य सांजळीने विचार करतां ते सुदर्शना बोध पामीने वोद्वी के “हे आवक ! तें मने ठीक प्रतिबोध पमाड्यो. हुं हवे ते संबंधि मिथ्याष्टकृत आपुं लुं.” एम कहींने ते जमाद्वि पासे जड़ तेने पण बोध करवा लागी. परंतु ते तो जरा पण बोध पाम्यो नहीं. तेथी तेने एकद्वो मूकीने सुदर्शना जगवाननी पासे गड.

एकदा जमाद्विए चंपा नगरीमां आवीने श्री महावीरस्वामीने कहुं के

।રા શિષ્યો ઢગ્ગસ્થપણે જ વિહાર કરે
તેથી હું તો સર્વજ્ઞ અરિહત થયો
હે જમાલિ ! તું એવું અસત્ય જાપણ
મણ ઠેકાણે સ્વલ્લના પામતું નથી.

આપ—“ આ લોક શાશ્વત છે કે
। કે અનિત્ય છે ? ” તે સાંઝલીને
ધારણ કર્યું, અને નિયંત્રિત કરેલા
વોલ્યા કે “ હે જમાલિ ! ઢગ્ગસ્થ
કે છે તે આ પ્રમાણે—જૂત, જવિષ્ય
છે, અને હત્તસર્પિણી તથા અવસર્પિણી
તેમજ દ્રવ્ય રૂપે કરીને આ જીવ શા-
દેવપણાના પર્યાયવસ્ત્રે અશાશ્વત છે. ”

જમાલિને શ્રદ્ધા થઈ નહીં. તેથી તે
મેથ્યાત્વી કરવા લાગ્યો. ઢેવટ મૃત્યુ
। તથા આલોચણ પ્રતિક્રમણાદિ ક-
વલ્લોકમાં તેર સાગરોપમના આયુષ્ય-

વાલા । કાલ્વણા દેવ થયાં. (આ જમાલિનું ચરિત્ર જગવતી સૂત્રમાં વિસ્તારથી
આપેલું છે).

“ શ્રી જિનેશ્વરે કહ્યું છે કે—દેવ, તિર્યંચ અને મનુષ્યના જન્મમાં પાંચ પાંચ
વાર હત્તપન થઈને તે જમાલિ ફરીને સમક્ષિત પામી સિદ્ધિ સુલ્લને પામશે. આ પ્રમા-
ણે શ્રી વીર પ્રાકૃત ચરિત્રમાં કહ્યું છે. ”

“ આ જમાલિનું ચરિત્ર સાંઝલીને જવ્યજીવોણ નદ્દર્શનીનો સંગ કરવો
નહીં. એવો સંગ પ્રાપ્ત થયાં ઢતાં પણ જેઓ ઢંક શ્રાવકની જેમ શ્રદ્ધાનો ત્યાગ ક-
રતા નથી, તેઓ સર્વ પ્રકારના સુલ્લને પામે છે. ”

इत्यद्भदिनपरिमितोपदेशप्राप्तादवृत्तौ प्रथम
स्तंभे सप्तमं व्याख्यानम् ॥९॥

व्याख्यान ८ मुं.

—*—*—

पाखंनिना वर्जनरूप चोथी श्रद्धा विषे.

शाक्यादीनां कुट्टीनां, बौद्धानां कूटवादिनाम् ।

वर्जनं क्रियते ज्ञेयैः, सा श्रद्धा स्यात्तुरीयका ॥ १ ॥

जावार्थ—“शाक्य विगरे कुट्टिओ (मिथ्यात्वीओ) तुं, बौधोतुं अने मिथ्याजापीओतुं वर्जन करवुं, ए चोथी श्रद्धा कहेली ठे. ”

शाक्य मतवाळा उन्मत्त जेवा थइने एवो उपदेश आपे ठे के—

न मांस जङ्गणे दोषो, न मद्ये न च मैथुने ।

प्रवृत्तिरेषा भूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला ॥ १ ॥

जावार्थ—“मांस जङ्गण करवामां, मद्य-मदिरा पान करवामां अने विषय सुख सेववामां दोष नथी. केमके प्राणीओनी एवीज प्रवृत्ति ठे, परंतु ते मांस जङ्गण विगरेथी निवृत्त थवामां मोडुं फल ठे.”

तेओ कोइ युवान स्त्रीने उद्देशीने कहे छे के—

पिव खाद च चारुलोचने, यदतीतं वरगात्रि तन्न ते ।

न हि जीरु गतं निवर्तते, समुदयमात्रमिदं कल्लेवरम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“हे सुन्दर नेत्रवाळी स्त्री ! तुं यथेच्छ खा, अने पी. हे सुंदर गात्रवाळी ! जे आ तारी युवावस्था गइ, ते तारी नथी अर्थात् पाठी फरीथी तने मळवानी नथी, केमके हे जीरु स्त्री ! जे कांइ गयुं ते पावुं आवतुं नथी. अने आ शरीर तो मात्र प्राहुणा जेवुं (थोरी सुदृढ रहेवातुं) ठे. ”

प्रथम श्लोकमां शाक्यादि दृश्युं ठे, ते आदि शब्दथी एकांत नयने अंगीकार करनारा सर्वे मिथ्यादृष्टि समजवा. कहुं ठे के—

जावइया वयणपट्ठा, तावइया चेव हुंति नयवाया ।

जावइया नयवाया, तावइयं चेव मिच्छत्तं ॥ १ ॥

વ્યાખ્યાન ૮ મું. પાશંકિના વર્જનરૂપ ચોથી શ્રદ્ધા વિષે. (૪૯)

જાવાર્થ—“ જેટલી વચન રચના છે, તે સર્વે નયવાદ છે. અને જેટલા નયવાદ છે, તેટલા મિથ્યાત્વના પ્રકાર છે. ”

તેથી શાક્ય મતવાળાનો તથા અન્ય મિથ્યાદૃષ્ટિઓનો પણ સંગ વર્જવો. વળી કુદૃષ્ટિ એટલે જેમનું દર્શન (શાસન) કુત્સિત છે—નિંદ્ય છે તેવા કુદૃષ્ટિ ત્રણસો ને ત્રેસઠ પ્રકારના હોય છે. આગમમાં તેના નેદ આ પ્રમાણે દેખાડ્યા છે.

અસિયસય કિરિયાણં, અકિરિયવાઈણ હોશ્ચુલ્લસી ૩ ।

અન્નાણિય સત્તઢી, વેણ્ણયાણં ચ વત્તીસં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“ ક્રિયાવાદીના એકસો ને એંશી નેદ છે, અક્રિયાવાદીના ચોરાશી નેદ છે. અજ્ઞાનવાદીના સઠસઠ નેદ છે અને વિનયવાદીના વત્રીસ નેદ છે ” કુલ ૩૬૩ નેદ છે.

તેવા કુદૃષ્ટિના સંગનો ત્યાગ કરવો. તથા વૌષ્ઠ એટલે ક્ષણિકવાદી તેમનો તથા મિથ્યાજ્ઞાપી—નાસ્તિકો, તેમનો સંગ શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા જવ્યપ્રાણીઓએ સર્વથા પ્રકારે તત્કાલ વર્જવો. તે ચોથી પાશંકિ સંગ વર્જન રૂપ શ્રદ્ધા જાણવી. આ હકીકતને દઢ કરવા માટે ઇન્દ્રજૂતિ (ગૌતમ)નું દૃષ્ટાંત કહે છે—

ઇન્દ્રજૂતિ [ગૌતમસ્વામી] નું દૃષ્ટાંત

ગુરું વીરં ચ સંપ્રાપ્ય, ઇન્દ્રજૂતિર્ગણાધિપઃ ।

જાતઃ કુસંગત્યાગેન, સપ્પર્મકથને રતઃ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ “ ઇન્દ્રજૂતિ (ગૌતમ) ગણધર મહાવીરસ્વામી ગુરુને પામીને કુસંગનો ત્યાગ કરી સપ્પર્મની પ્રરૂપણા કરવામાં આસક્ત થયા. ”

શ્રીમહાવીરસ્વામી કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી અપાપા નગરીના મહાસેન નામના ભદ્રાનમાં સમવસર્યા. તે ગામમાં સોમિદ્ધ નામના બ્રાહ્મણને ઘેર ચઢીને માટે અગીયાર વિદ્વાન બ્રાહ્મણો મળ્યા હતા. તેમાં ઇન્દ્રજૂતિ, અગ્નિજૂતિ વિગેરે પાંચ પંક્તિતો પાંચસો પાંચસો ગિપ્યો સહિત આવ્યા હતા. વે પંક્તિતો સામાત્રણસો સાડા-ત્રણસો ગિપ્યો સહિત આવ્યા હતા. અને ચાર પંક્તિતો ત્રણસો ત્રણસો શિપ્યો સહિત આવ્યા હતા. એ પ્રમાણે ૪૪૦૦ બ્રાહ્મણો એકઠા મળ્યા હતા. તે સમયે શ્રી વીરપ્રજ્ઞને વાંદવા માટે આકાશ માર્ગે આવતા અસંખ્ય સુર

असुरने जोड़ने तथा देवउन्दुजिना ध्वनिने सांजळीने ते पंक्तितो बोव्या के “अहो! अमारा यज्ञमंत्रोना आकर्षणशी आकर्षांने आ देवो साक्षात् अहीं आवे ठे” परंतु ते देवताओने चांदादना पामानी जेम ते यज्ञना स्थानने तजीने प्रभुपासे जता जोया, तेयी ते सर्वे ब्राह्मणो खेद पाम्या. तेओए लोकोना मुखशी सांजळ्यु के “आ देवताओ सर्वज्ञने बांदा जाय ठे.” ते सांजळीने ते सर्व ब्राह्मणोमां मुख्य इन्द्रभूति हतो, तेणे विचार कयों के “अहो ! हुं एकज सर्वज्ञ बतां शुं बीजो पण कोइ मनुष्य पोतानुं सर्वज्ञपणुं प्रसिद्ध करे छे ? कदाच कोइ धूर्त मूर्ख जनोने बेतरे, पण अहो ! आ धूर्त तो देवोने पण ठेत्या जणाय ठे के जेथी सरोवरने ठोरी जता देडकानी जेम, सारा वृक्षने तजी जता उंटोनी जेम, सूर्यना तेजेने तजी जता घुवमोनी जेम अने सुगुरुने ठोरी जता कुशिष्योनी जेम आ देवो यज्ञमंत्रपने तथा मने सर्वज्ञने पण ठोरीने तेनी पासे जाय छे. अथवा जेवो ए सर्वज्ञ हशे, तेवा ज आ देवो पण हशे, तोपण हुं आवा इन्द्रजाळीने सहन करी शकतो नथो. केमके आकाशमां वे सूर्य होइ शके नहीं, एक गुफामां वे केसरी सिंह रही शके नहीं अने एक म्यानमां वे तरवारो रहो शके नहीं.” ए प्रमाणे विचार करता ते इन्द्रभूति पण प्रभुने बांदांने पाछा आवता लोकोने जोड़ने पूछ्यु के “हे लोको ! ते सर्वज्ञ केवो छे ?” तयारे लोकोए तेमना आठ प्रातिहार्य विगरेनुं स्वरूप कह्युं. अने बोव्या के—

यदि त्रिलोकी गणनापरा स्यात्तस्याः समाप्तिर्यदि नायुषः स्यात् ।

परेपरार्ध्यं गणितं यदि स्याद्गुणैर्यनिःशेषगुणोऽपि स स्यात् ॥१॥

जावार्थ—“जो कदाच त्रण जगतना जीवो ते जगवानना गुणोनी गणना करवा तत्पर थाय, तेमां पण तेमना आयुष्यनी समाप्तिज न होय, अने परार्थशी पण अधिक संख्याना अंक होय, तो ते जगवानना समग्र गुणोनी गणना कदाच थड शके !”

आ प्रमाणे लोकोना मुखशी सांजळीने इन्द्रभूति विचार करवा लाग्यो के “खरेखर आ कोइ महाधूर्त जणाय ठे, के जेणे सर्व लोकोने जममां नाख्या छे. परंतु सूर्य जेम अंधकारने सहन न करे, अने सिंह जेम पोतानी केशवाळीना छेदने सहन न करे, तेम हुं तेने सहन करी शकीश नहीं. में मोटा मोटा वादी-

ओने मोटी सजामां मौन धारण करावुं ठे, तो आ मात्र घरमाज शूरवीर एवो मारी पासे कोण मात्र ठे ? जे वायुए मोटा हाथीओने उरुनी दीधा ठे, तेनी पासे रुनुं पुंजनुं शा हिसावमां ठे ?” आवां तेनां वचनो सांजळीने अग्निभूति बो-
 द्यो के “हे भाइ! आवा सामान्य धूर्त उपरतमारे शा मोटे पराक्रम फोरवुं जोडए ?
 शुं पक्षिराज (गरुड) नाना कीर्ताओ उपर पोतानुं पराक्रम वापरे ठे ? मोटे आवा वादीकीट उपर तमारे जाते शा मोटे प्रयत्न करवो जोडए ? हे वन्दु ! हुंज तेनी पासे जडश. एक कमळनो ठोरु उखेम्वा सारु शा मोटे औरावण हाथीने दड ज-
 वो जोडए ?” ते सांजळीने गौतमे पोताना जाड अग्निभूतिने कहुं के “हे जाड !
 ये सर्व वादीओनो पराजय कयों ठे, छातां आ मगना पाकनां रहेला कोरुनी जेम, घाणीमां आखा रहेला तडना कणनी जेम, अने अगस्तिए समुद्रनुं पान करतां वाकी रहेला जळविंडुनी जेम नाना खावोचीआ जेवो वाकी रह्यो छे. परंतु तेने ए-
 कने जित्याविना वधाने जित्या ते न जित्या बराबर उरे ठे, केमके एकवार शीयळ-
 नुं खंडन करनार सती स्त्री कायमने मोटे असती कहेवाय ठे. समुद्रमां रहेला वहा-
 णमां एक नातुं पण झिड होय, तो ते समग्र वहाणने डूबावी दे ठे. अहो ! मारा जयने दीधे गौम देशना पंमितो तो दूर देश जता रह्यो ठे, गुजरातना विघ्नानो जर्जरित थडने त्राम पाम्या ठे, माझव देशना पंमितो तो मृत्यु पामी गया ठे, अ-
 ने तिर्झंग देशमां उदय पामेला पंमितो अस्तने पाम्या ठे. विश्वने विषे मारी सामे वाद करे एवो एक पण पंमित रह्यो नथी. मात्र आ एकज धूर्त जेम देडको कृष्ण सर्पने द्वात मारवा तैयार थाय, जेम वळद औरावण हाथीने शींगना मारवा तैयार थाय अने जेम हाथी पोताना दांत बरे पर्वतने पारुवा यत्न करे, तेम मारी साथे वाद करवा डच्छे ठे. अथवा आणे अर्हा आवीने मने जे क्रोध पमाड्यो ठे, ते तेणे सूतेझो तिह जगाड्यो ठे. पोतानी आजीविकानी अने यशनी हानि पहुँ-
 चारुवा मोटे तेणे आवुं अविचारी कृत्य शुं कर्तुं ? आणे वायुनी सन्मुख रहीने अग्नि सळगाव्यो ठे, देहना सुखने मोटे कौचलतातुं तेणे आक्षिगन^१ कर्तुं ठे, अने शेषनागनी फणा उपरनो मणि देवा मोटे तेणे हाथ लावो कयों ठे. अरे ज्यांसुधी सूर्यनो उदय थयो न होय, त्यांसुधीज खद्योत अने चंड प्रकाश करी शके ठे पण सूर्यनो उदय थयो एट्टे खद्योत अने चंड क्यां जता रहे ठे. ए-

કજ સિંહના નાદ વડે સર્વ પશુઓ નાશી જાય છે. જ્યાંસુધી ગુફામાં રહેલા સિંહના પૂંઝમાના ઝપાટાનો શબ્દ સાંજલ્યો નથી, ત્યાંસુધીજ મદોન્મદ હાથી કાઢા મેઘની જેવી ગર્જના કરે છે. પરંતુ જેમ ટુપ્કાઢમાં ચૂર્યા માણસને ક્યાંઈથી અન્ન મળી જાય તેમ મને આજે મારા જાગ્યવશાત્ આ વાદી મળ્યો છે. માટે હવે હું તેની પાસે જાઉં. યમરાજને કાંઈ માલવવેશ દૂર નથી, ચક્રવર્તીને કાંઈ પણ અજેય નથી, પંક્તિને કાંઈ અજાણ્યું નથી, અને કલ્પવૃક્ષને કાંઈ પણ ન આપવા લાયક હતું નથી. તેથી આજે તેની પાસે જઈને તેનું પરાક્રમ જોઈ લઉં. સાહિત્ય શાસ્ત્ર, ન્યાય શાસ્ત્ર, વ્યાકરણ શાસ્ત્ર, હંદ: શાસ્ત્ર અને અલંકાર શાસ્ત્ર વિગેરે સર્વ શાસ્ત્રોમાં હું નિપુણ બું. કયા શાસ્ત્રમાં મારો પ્રયાસ નથી ? તેથી આ વાદીને હું જિતું, અને તેના સર્વફળાના આસ્વરને દૂર કરું. ”

પછી ગર્વિષ્ઠપણાના વચનોને ઘોઘતા તે ઇન્દ્રચૂતિપ દેહની કાંતિ વધારવાને માટે પોતાના શરીરપર વાર તિલ્લકો કર્યા, સુવર્ણનું ચઢોપવીત ધારણ કર્યું, અને ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેર્યાં. એ પ્રમાણે મહા આસ્વર કરીને પોતાના પાંચસો શિષ્યો સહિત ચાલ્યો. તે વચ્ચે તેના શિષ્યો તેની વિરુદ્ધાવલી બોલવા લાગ્યા કે “ જેના કંઠમાં સરસ્વતી દેવી આનૂપણ રૂપે રહી છે, જેણે સર્વ પુરાણો જાણેલાં છે, જે વાદી રૂપી કેળને કૃપાણ (સ્વર્ગ) સમાન છે, વળી વાદી રૂપી અંધકારને દૂર કરવામાં સૂર્ય સમાન, વાદી રૂપી ઘંટીને તોરવામાં મુદ્ગર સમાન, સર્વશાસ્ત્રોના આધારભૂત, સાક્ષાત્ પરમેશ્વર સ્વરૂપ, વાદી રૂપી ધ્રુવમને નષ્ટ કરવામાં સૂર્ય સમાન, વાદી રૂપી સમુદ્રનું શોષણ કરવામાં અગસ્ત્ય ઋષિ સમાન, વાદી રૂપી પતંગીયાને જસ્મ કરવામાં દીપક સમાન, વાદી રૂપી જ્વરનો નાશ કરવામાં ધન્વન્તરી વૈદ્ય સમાન, સરસ્વતીની કૃપાનાં પાત્ર, અને બૃહસ્પતિ (દેવગુરુ) પણ જેના શિષ્ય રૂપ છે, એવા હે જગવાન ! તમે જય પામો. ” આવી રીતે શિષ્યોના મુખથી બોલાતી વિરુદ્ધાવલીનું શ્રવણ કરતો તે ગૌતમ આગલ ચાલ્યો.

સમવસરણની નજીક આવતાં અશોકાદિક અતિશયોને જોઈને તથા જાતિવૈરાલ્યા પ્રાણીઓને વૈરનો ત્યાગ કરીને એકત્ર રહેલા જોઈને તે બોલ્યો કે “ અહો ! આતો કોઈ મહાશૂર્ત જણાય છે. ” ત્યારે તેના છાત્રો (શિષ્યો) બોલ્યા કે “ હે પૂજ્ય ગુરુ ! અમે આપની કૃપાવશે હમેશાં કરોમે વાદીઓનો જય કરવામાં સમર્થ છીએ, તો આ એકનો પરાજય કરવો, તેમાં તો શું ? અમારામાંનો એકજ ઢાઢ

तेनो निग्रह करवा समर्थ डे.” ते सांजळी गौतम समवसरणनी नजीक गयो. समवसरणना पहेंला पणधिया ठपर चली श्री वीरप्रभुने जोतांज तेने शंका (जय) उत्पन्न थइ. ते आश्चर्य पापीने विचारवा व्याग्यो के “ अहो ! आ ते कोण डे ? शुं सूर्य डे ? ना, सूर्यतो उण्ण किरणवाळो डे. त्यारे शुं आ चंड डे ? ना, तेने तो कडकं छे. त्यारे शुं मेरुपर्वत डे ? ना, ते तो अत्यंत कठिन डे. त्यारे शुं आ विष्णु डे ? ना, ते तो काळो डे. त्यारे शुं ब्रह्मा डे ? ना, ते तो जरावने आतुर डे अने वळी जरा (वृद्धावस्था) थी व्याप्त डे. त्यारे शुं कामदेव डे ? ना, ते तो शरीर विनानो छे. त्यारे शुं महादेव डे ? ना, ते तो वंठमां रहेला शोपनागधी जयंकर डे. परंतु आतो सर्व दोषधी रहिन अने समग्र गुणसमूहधी व्याप्त छे. माटे जरूर आ तो ठेला तीर्थकरज होवा जोडए. सूर्यनी जेम आना सामुं पण जोड शकाय तेम नथी अने छुस्तर समुद्रनी जेम आने लहंघन करी शकाय तेम नथी. हवे आनी पासे मारे मारं महत्त्व शी रीते साचवतुं ? अरे ! में मूर्खाए सिंहुना मुखमां हाथ नांख्यो अने बोरमीना जारुने आर्द्धिगन कर्युं, मारे तो एक तरफ पूर्यी जरेली नदी अने बीजी तरफ वाय ए न्यायना जेवुं थयुं. वळी एक खीलीने माटे आखो प्रासाद जांगवा कोण डे ? सुतरना तांतणा माटे आखो हार कोण तोने ? राख माटे चंदनना लाकमां कोण वाळे ? दोदा माटे समुद्रमां रहेला वहाणने कोण जांगे ? पण में तो ए सगळुं करनारनी जेम अविचारी कृत्य कर्युं डे. में छुर्वुष्टिए जगदिश्वरने जीतवानी इच्छा करी अने ते माटे अहीं आव्यो. परंतु आ जगन्नाथे कोड पण दिव्यप्रयोगधी मारं मन वश करी दीवुं के जेधी मारी आवी बुद्धि थइ. हवे आनी पासे हुं एक अझर पण शी रीते बोली शकुं ? अने तेनी पासे पण जी रीते जइ शकुं ? आ समये तो जन्मधीज आरंजीने सेवन करेला शंकर जो मारा यज्ञतुं रक्षण करे, तो वहु सारं. अथवा तो त्रण जगतने जीतनार आ प्रभुनी पासे शंकर पण शुं करी शके ? ते तो अत्यारे क्यांड नाशी गया जणाय डे. परंतु कोड पण प्रकारे जाग्यना वशधी जो अहीं मारो जय धाय, तो तो हुं त्रण जूवनमां पंक्तिशिरोमणि थाडं. ”

आ प्रमाणे ते विचार करता हता, तेड्यामां जगवंते तेने बोझाव्या के “ हे इन्द्रचूति गौतम ! तमने सुख साता वचें डे ? ” ते सांजळीने गौतमे विचार्युं के “ अहो ! शुं आ मारं नाम पण जाणे डे ? अथवा तो त्रण

જગતમાં પ્રસિદ્ધ એવા મારા નામને કોણ ન જાણે ? બાલ ગોપાલથી આરંભીને સર્વ કોઈ સૂર્યને જાણેજ છે, તે કોઈનાથી ઢાનો રહેતો નથી. પરંતુ આણે મને મધુર વાક્યથી બોલાવ્યો તેથી હું ધારું છું કે તે મારી સાથે વાદ વિવાદ કરવામાં વીહે છે. પણ હું એવા મીઠા વચનથી સંતોષ પામું તેમ નથી, જો એ મારા મનના સંશયને દૂર કરે, તો હું તેને સ્વરા સર્વજ્ઞ સમજું અને ત્યારેજ મન આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય. ” ગૌતમ આ પ્રમાણે વિચારે છે તેવામાં જગવાન બોલ્યા કે “ હે ગૌતમ ! જીવ છે કે નહિ ? તે વિષે તમારા મનમાં સંશય છે. ચારે પ્રમાણથી (પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, અપમાન અને શબ્દ પ્રમાણથી) જીવ ગ્રાહ્ય થઈ શકતો નથી, માટે જીવ છે જ નહીં એવું તમારું માનવું છે, પણ તે અસત્ય છે. કારણ કે તમે વેદપદનો સ્વરો અર્થ જાણતા નથી, તેથીજ તમને આ સંશય ઉત્પન્ન થયો છે. વેદમાં કહ્યું છે કે—

“ વિજ્ઞાનઘન એતેભ્યો જૂતેન્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાનુવિનશ્યતિ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ ” વિજ્ઞાન ઘન કેળ જીવ આ પંચ મહાભૂત થકી ઉત્પન્ન થઈને પાછો તે પંચ મહાચૂતમાંજ વિનાશ પામે છે તેથી તેની પ્રેત્યકેળ પરલોક સંજ્ઞા નથી. ” આવો અર્થ કરીને તમે જીવનો અજાણ સિદ્ધ કરો છો, પણ તે અર્થ અયુક્ત છે. કેમકે વિજ્ઞાનઘનનો અર્થ જીવ નથી, પણ પાંચ ઇન્દ્રિયો છે. તેથી ધતું ઘટાદિ પદાર્થોનું જે જ્ઞાન તે ઘટાદિ પદાર્થ નાશ પામે સતે નાશ પામે છે, તેથી તેની પ્રેત્ય સંજ્ઞા નથી. (આ પદનું સર્વ યુક્તિઓ સહીત વ્યાખ્યાન શ્રી વિવિશેષાવશ્યકથી જાણી લેવું.) તેમજ હે ગૌતમ ! જેમ દૂધમાં ઘી છે, તલમાં તેલ છે, કાષ્ઠમાં અગ્નિ છે, પુષ્પમાં સુગન્ધ છે તથા ચંદ્રજ્યોત્સ્નામાં અમૃત છે, તેમ જીવ પણ દેહમાં રહેલો છે. માટે જીવ છે, એમ સિદ્ધ થાય છે. ”

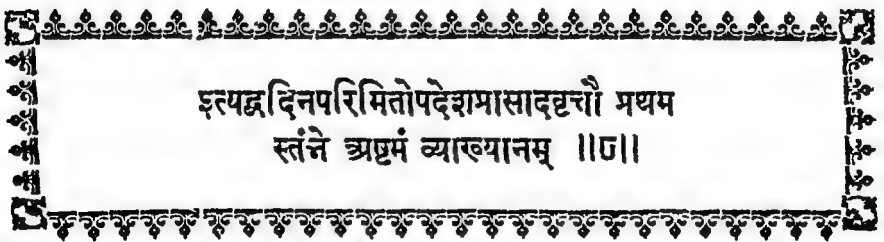
ફત્વાદિ યુક્તિ યુક્ત, જન્મ મરણ રહિત એવા જગવાનનું વચન સાંજળીને ગૌતમનો સંશય દૂર થયો. તેથી તેણે પાંચસો શિષ્યો સહિત જગવાનની પાસે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી. પછી પ્રજ્ઞના મુખથી “ અપજ્ઞર્ણ વા, વિગમર્ણ વા, ધુવર્ણ વા ”—ઉત્પન્ન થાય છે, મરે છે અને નિશ્ચલ જાવ છે. એ ત્રિપદીને પામીને તેમણે છાદશાંગીની રચના કરી. તેમાં ‘ અપજ્ઞર્ણ ’ એટલે જીવથી જીવ ઉત્પન્ન થાય છે તે નરનારીથી ગર્ભ ઉત્પન્ન થાય છે તે, જીવથી અજીવ ઉત્પન્ન થાય છે તે દેહથી નલ

વિગેરે ઉત્પન્ન થાય છે તે, અજીવથી અજીવ ઉત્પન્ન થાય છે તે ઇંદાદિકના 'ચૂ-ર્ણ'ની જેમ અને અજીવથી જીવ ઉત્પન્ન થાય છે તે પરસેવાથી જુ વિગેરેની ઉત્પત્તિની જેમ. એવી રીતે વિગમ-નાશમાં પણ ચાર જાંગા સમજવા. જીવથી*જીવ નાશ પામે છે, જીવથી અજીવ નાશ પામે છે, અજીવથી જીવ નાશ પામે છે અને અજીવથી અજીવ નાશ પામે છે. ધ્રુવપણામાં નિત્ય, અઢેદ્ય, અજ્ઞેદ્યાદિક જીવનું સ્વરૂપ જાણવું.

ગૌતમે દીક્ષા લીધાની વાત સાંજઢીને અગ્નિભૂતિ વિગેરે વીજા દશ પં-ક્તિ પળ અનુક્રમે જગવાનની પાસે આવ્યા. અને તેમના સંશયો દૂર થવાથી તે સર્વેળ પળ પોતપોતાના શિષ્યો સહિત દીક્ષા લીધી.

“ હે જન્ય પ્રાણીઓ ! આ ગૌતમ ગળધરનું ગુણોના મંદિર જેવું અને સર્વ સુખને આપનારું ચરિત્ર સાંજઢી કે જેથી મિથ્યા દર્શનનો નાશ થાય અને મોક્ષ સુખને પ્રાપ્ત કરનારું સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થાય. ”

-
- ૧ જીવ છકાય જીવોનો ઉપમર્દના કરે છે તે.
 - ૨ જીવ ઘટાદિ પદાર્થોનો નાશ કરે છે તે.
 - ૩ ચ્વડ્ગાદિકથી અથવા સોમલાદિકથી જીવ મરણ પામે છે તે
 - ૪ ઘડા સાથે પથ્થર અફઝાવાથી ઘડે નાશ પામે છે તે.

व्याख्यान ९ सुं.

—*—*—*

समकितना त्रण लिंगमांहेना पहेला शुश्रूषा नामना
लिंग विषे.

शुश्रूषा भगवच्छाक्ये, रागो धर्मे जिनोदिते ।

वैयावृत्त्यं जिने साधौ, चेति लिंगं त्रिधा भवेत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ श्री जिनेश्वरना वाक्यने विषे शुश्रूषा एट्ठे सांजळवानी इच्छा, जिनेश्वरे कहेला धर्मेने विषे राग-प्रीति अने जिनेश्वर तथा साधुओलुं वैयावृत्त्य-ए त्रण समकितनां लिंग ठे. ”

श्री अरिहंते कहेला वचनने सांजळवानी इच्छा निरंतर राखवी. केमके जिनवचन श्रवण कर्थाविना कांइ पण ज्ञानादिक गुण प्राप्त थतो नथी. आगम-मां कलुं ठे के—

सवणेण य नाणेय, विज्ञाणे पच्चस्काणे य संजमे ।

अनिहए तवे चेव, वोदाणे अकिरिय निव्वाणे ॥ १ ॥

जावार्थ—“ शास्त्र श्रवण करवाथी ज्ञान थाय, ज्ञानथी विज्ञान थाय, विज्ञानथी पच्चस्काण थाय, पच्चस्काणथी संयम थाय, संयमवने दोष रहित तप थाय, तपथी क्रियारहितपणुं प्राप्त थाय, पूर्व कर्म निर्जरे, नवा न बांधे अने क्रिया-रहित थवाथी निर्वाण-मोक्ष प्राप्त थाय. ”

श्रीहरिजिह्व सूरिए पण तेमज कलुं ठे के—

द्वारांजस्त्यागतो यच्छन्मधुरोदकयोगतः ।

बीजं प्ररोहमादत्ते तच्छत्तस्त्वश्रुतेर्नरः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जेम खारा जळना त्यागथी अने मीठा जळना योगथी बीज अंकुराने पामे ठे, तेम तच्छज्ञानना श्रवणथी मनुष्य ज्ञानने पामे ठे—ज्ञानरूप अंकुरा मगटे ठे. ”

तेथी करीने आ शुश्रूषा समकितनुं प्रथम द्विग छे. तेनी उपर सुदर्शन श्रे-
ष्टीनुं दृष्टांत छे ते आ प्रमाणे—

सुदर्शन श्रेष्ठी तथा अर्जुन माळीनुं दृष्टान्त.

राजगृह नगरमां अर्जुन नामनो एक माळी रहंतो हतो. तेने अत्यंत सुंदर अने युवावस्थाथी मनोहर बंधुमती नामे स्त्री हती. ते माळीने नगरनी बहार पचरंगी पुष्पोवाळो एक सुंदर वाग हतो. ते वागनी नजीकमां एक यक्षनुं देवळ हतुं. तेमां हजार पन्नतुं दोढातुं मुद्गर धारण करीने उजेळी मुद्गरपाणि नामना यक्षनी मूर्ति हती. ते यक्षनी पोताना कुळदेवतानी जेम ते माळी पोतानी स्त्री सहित नित्य अर्चा करतो हतो. एकदा महोत्सवनो दिवस होवाथी कोइ छ पुरुषो फरता फरता मुद्गरपाणि यक्षना देरामां आवी आनंद करता वेठा हता. तेवामां अर्जुन माळी पोतानी स्त्री सहित सुंदर पुष्पो लाइने यक्षनी पूजा करवा आव्यो. तेने आवतो जोइने पेढा ढए मित्रोए परस्पर विचार कयों के “आ माळीनी स्त्री अति स्वरूपवान ठे, माटे आ माळीने बांधी लाइने तेनी समझ ज तेनी स्त्री साथे आपणे क्रीडा करीए.” एम निश्चय करीने तेओ बाराणानी पाळळ बूपी रीते उच्चा रहा. पेढो माळी देरामां आवी पुष्प विगोरेथी यक्षनी पूजा करीने पंचांग प्रणाम करवा लाग्यो. ते वखते पेढा ढए मित्रोए एकदम बहार आवीने तेने बांधी लाधो. पछी तेनी समझ तेनी स्त्री साथे विदास करवा लाग्या. ते जोइने अर्जुन माळीने विचार थयो के “मारा जीवतरने धिकार ठे. केमके—

सह्यन्ते प्राणिजिर्वाढं, पितृमातृपराजवाः ।

नार्यापराजवं सोढुं, तिर्यञ्चोऽपि न हि क्त्वाः ॥ १ ॥

“प्राणीओ पिताना के माताना पराजवने सहन करी शके ठे, पण स्त्रीना पराजवने सहन करवामां तिर्यंचो पण समर्थ नथी.”

अहो ! मारा देखतां ज आ पशु जेवा पुरुषो पशुधर्मनुं आचरण करे ठे. ” एम विचारतो ते अर्जुन माळी मनमां ने मनमां यक्षने उपाखंज देवा लाग्यो के—“हे यक्ष ! खरेखर तुं पथयरमयज देव ठे, आट्टळा काळ सुधी में तारी पूजा

करी, तेतुं मने आ फल मळ्युं. ” ते समये यझे ज्ञानवसे ते सर्व जायुं, एट्ठे माळीना वचनथी अत्यंत क्रोधायमान थइने तेणे तेना देहमां प्रवेश कयों. पढी बांधेवा सर्व बंधन तोमीनें दोढानो मुद्गर उपासी तेना वसे वंधुमती सहित छे मित्रोने चूर्ण करी नांख्या. त्यारथी आरंजीने अर्जुनना शरीरमां रहेदो ते यज्ञ हेमेशां एक स्त्री सहित ठ पुरुषोने ज्यां सुधी मारतो नहीं, त्यां सुधी तेनो क्रोध शान्त थतो नहीं. आ सर्व वृत्तांत जाणीने ते नगरना राजा श्रेणिके पट्ट वगणावीने सर्व पौरजनोने खबर आपी के “ ज्यां सुधी ते अर्जुने सात माणसो मार्या न होय, त्यां सुधी कोइए नगर वहार नीकळवुं नहीं. ”

आ अवसरे श्री वीर प्रभु ते नगरना उद्यानमां समवसया. तेमनुं आगमन सुदर्शन नामना महा श्रावके सांजळ्युं, तेथी आनंद पामीने जिनेश्वरना वचनामृतेने पीवानी इच्छावाळा तेणे “ हुं जिनेश्वरने वांदवा जाळं हुं ” एम कही मावापनी रजा मागी. ते सांजळीने तेओ वोढ्या के “ हे वत्स ! त्यां जतां तने उपसर्ग थशे, मोटे अहींज रहीने भावथी प्रभुने वंदना कर. ” सुदर्शन वोढ्या “ हे मात पिता ! त्रण जगतना गुरु श्री जिनैचरना मुखथी उपदेशनुं श्रवण कर्या विना मारे जोजन करवुं पण कव्ये नहीं. ” ए प्रमाणे कही मात पितानी रजा लइ सुदर्शन श्रीवीर प्रभुने वांदवा चाढ्यो. मार्गे चाळतां तेणे क्रोधथी मुद्गर जंचो करीने जाणे कोप पामेदो यमराज ज होय नहीं तेम अर्जुन माळीने दूरथी आवतो जोंयो. एट्ठे तरतज जय रहित सुदर्शन शेठ पोताना वस्त्रना डेडा वसे पृथ्वीनुं प्रमार्जन करीने त्यां वेठो. पढी जिनेश्वरने नमस्कार करी, चार शरण अंगीकार करी, सर्व प्राणीओने खमावी, सागारी अनशन करी, उपसर्गनो नाश थया पढी ज पारीश, एवो निश्चय करीने कायोत्सर्ग कयों अने पंच परमेष्ठी महामंत्रनुं स्मरण करवा दाय्यो. अर्जुन माळीना शरीरमां रहेदो यज्ञ तेनी पासे आव्यो, पण मंत्रथी विष रहित करेवा अने खीळी दीधेवा सर्पनी जेम ते तेनो पराभव करवा शक्तिवान थयो नहीं, तेनो रोप नष्ट थइ गयो. पढी जय पामीने पोतानो मुद्गर लइ ते यज्ञ अर्जुनना शरीरमांथी नीकळी गयो. यज्ञना प्रवेशथी मुक्त थयेदो अर्जुन पण कापेवा वृक्षनी जेम तरत पृथ्वी पर पमी गयो. पढी थोमी वारे शुद्धिमां आवेवा अर्जुने सुदर्शन श्रेष्ठीने जोइ तेने पृथुं के “ तमे कोण ठो ? अने कयां जाओ ठो ? ” श्रेष्ठीए कहुं के “ हुं

સુદર્શન નામે શ્રેષ્ઠો હું. અને શ્રીવીર પ્રજ્ઞને વાંદવા જાઉં હું. તું પણ તે સર્વજ્ઞને વાંદવા ચાલ. ” તે સાંજલીને અર્જુન પણ તેમની સાથે જગવાનના સમવસરણમાં ગયો. પ્રજ્ઞને વાંદીને તે વચ્ચે આ પ્રમાણે દેશના સાંજલી—

“ હે જન્ય પ્રાણીઓ ! મોહથી અન્ય થયેલા આ જગતમાં મનુષ્ય જન્મ, આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુલ, શ્રષ્ઠાકુળ, ગુત્વચનું શ્રવણ અને કૃત્યાકૃત્યનો વિવેક એ મોઢા રૂપી મહેલ પર ચઢવાના પગથિયાંની પંક્તિ છે. તે પૂર્વે કરેલા સુકૃતના યોગથી જ પમાય છે. ” इत्यादि देशना सांजलीने કેટલાક નિયમ ગ્રહણ કરી સુદર્શન દેશ પોતાને ચેર ગયા.

અર્જુન માલીએ વૈરાગ્ય હત્યન થવાથી પૂર્વે કરેલા વધ સંવંધી પાપને હ-
ણવા માટે જગવાનની પાસે દીક્ષા લીધી. અને તે સાથેજ તેણે અગ્નિગ્રહ લીધો
કે “ હે વિષ્ણુ ! આજથી આરંજીને મારે આપની આજ્ઞાથી નિરંતર ષષ્ઠ (ઠઠ)
તપ કરવા વને આત્માને જાવતા સતા વિચરું. ” સ્વામીએ તેને યોગ્ય જાણીને
તેમ કરવાની આજ્ઞા આપી. પછી અર્જુન મુનિ ઠઠ ઠઠનો તપ કરતા વિચરવા
લાગ્યા. પારણાને દિવસે ગોચરી માટે તે ગામમાં જતા ત્યારે તેને જોઈને લોકો ક-
હેતા કે “ આણે મારા પિતાને મારી નાંચ્યો છે, કોઈ કહેતું કે આણે મારી માતાને
મારી નાંચી છે ” એમ કોઈ જાણે, કોઈ વેનને અને કોઈ છીને મારી નાચવાનું
કહી કહીને તે મુનિને ગાલો દેવા લાગ્યા, આક્રોશ કરવા લાગ્યા, મારવા લાગ્યા,
હિલ્લના કરવા લાગ્યા અને નિંદવા લાગ્યા. પણ તે મુનિ તેમનાપર મનથી પણ લે-
દ પામ્યાવિના સર્વ હપસર્ગ સમ્યગ્ પ્રકારે સહન કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં કોઈ વ-
ચન પારણાને દિવસે કાંઈ આહાર મળ્યો, તો તે જગવાનને નિવેદન કરીને મૂર્છા
રહિતપણે વાપરતા. એ પ્રમાણે હદાર તપકર્મવને આત્માને જાવતાં તે અર્જુનમાલી
મુનિએ કાંઈક જણા ઉમાસ વ્યતીત કર્યા. પ્રાંતે અર્ચા માસની સંલેખના કરીને અં-
તઃકૃત કેવલી થઈને અનન્તચતુષ્ટયવાળા મોઢા પદને પામ્યા.

હમેશાં સાત મનુષ્યોનો વધ કરનાર અર્જુન માલી, વીર જગવાનને પામીને,
અનુપમ અગ્નિગ્રહનું પાલન કરી કેવલ અન્તઃકૃત કેવલી થઈ સિદ્ધ પદને પામ્યો
અને સુદર્શન શ્રેષ્ઠી પણ સ્વર્ગના મુક્ત પામ્યો.

“ હે જન્ય જીવો ! આગમનું શ્રવણ કરવામાં જેનું ચિત્ત આદરવાનું છે

એવાં સુદર્શન, શ્રેષ્ઠીનું આ ચરિત્ર સાંજળીને જવસાગર તરવામાં નૌકા સમાન ધર્મનું શ્રવણ કરવામાં નિરંતર ચત્તન કરો. ”

આ સંબંધ અંતગમદશાંગ સૂત્રમાં પણ કહેલો છે.

इत्यह्मदिनपरिमितोपदेशप्रासाददृत्तौ प्रथम
स्तंत्ते नवमं व्याख्यानम् ॥ए॥

વ્યાખ્યાન ૧૦ મું.

સમકિતના વીજા ધર્મરાગ રૂપ લિંગ વિશે.

પાઠલા વ્યાખ્યાનના પ્રારંભના શ્લોકમાં ‘રાગો ધર્મે જિનોદિતે’ એ વીજું પદ કહ્યું છે. તેમાં ‘જિન’ એટલે રાગરૂપે રહિત જે તીર્થંકર તેમણે કહેલો ‘ધર્મ’ જે યતિધર્મ અને શ્રાવક ધર્મ, તેને વિશે ‘રાગ’ એટલે મનની અત્યંત પ્રીતિ રાખવી. શુશ્રૂષા નામના પહેલા લિંગમાં શ્રુતધર્મનો રાગ ઇચ્છેલો છે, અને અહીં ચારિત્રધર્મ ઉપરનો રાગ ઇચ્છ્યો છે, એટલો એ વચ્ચેમાં તફાવત છે. આ પ્રસંગ ઉપર ચિદ્વાતિ-પુત્રનું દૃષ્ટાંત છે તે આ પ્રમાણે—

ચિદ્વાતિપુત્રનું દૃષ્ટાન્ત.

તીવ્રેણ ધર્મરાગેણ, અર્ધં હુષ્ટમપિ સ્ફુટમ્ ।

ચિદ્વાતિપુત્રવત્સયઃ, ક્વયીકુર્વન્તિ દેહિનઃ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ પ્રાણીઓ ચિદ્વાતિપુત્રની જેમ હુષ્ટ પાપને પણ ધર્મ ઉપરના તીવ્ર રાગવશે તત્કાલ ક્ષય કરે છે. ”

ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠ નગરમાં યજ્ઞદેવ નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે અનિચ્છ એવા જૈનધર્મની નિંદા કરતો હતો. તે પંક્તિમાની બ્રાહ્મણને એકદા વાદ કરવા માટે

कोइ कुद्धक जैन मुनिए बोझाव्यो. ते वखते तेणे शरत करी के “ मने जे जीते, तेनो हुं शिष्य थाऊं. ” वाद करतां ते साधुए तेने जीती ब्रीधो, एट्ठे ते परा-जय पामीने तेनो शिष्य थयो. एकदा शासन देवताए यज्ञदेव साधुने कहुं के—“जेम माणस नेत्रवाळो छतां पण सूर्यना प्रकाश विना जोइ शकतो नथी, तेम जीव ज्ञान-वाळो छतां पण शुद्ध चारित्र विना मोक्षना सुखने जोइ शकतो नथी, माटे तमे चारित्रमां स्थिर थाओ.” शासन देवीए आम कहा छतां ते ब्राह्मण होवार्थी दु-गंछा ठोरतो न्हिं. एट्ठे के स्नान, दंतधावन विगेरे न करवार्थी तेने दुगंछा उत्पन्न थती. तेनी स्त्री तेना परनी प्रीतिने ठोरी शकी न्हिं, तेथी तेने वश करवा माटे तेणीए कामण कर्युं. तेथी शरीरे पीडा पामता ते ब्राह्मण मुनि शुद्ध चारित्रहुं पावन करीने देवता थया.

ते ब्राह्मणनी स्त्री पोताना कामणथीज पतितुं मरण थयेतुं जाणीने वैरा-ग्य उत्पन्न थवार्थी, चारित्र ग्रहण करी मुनिहत्याहुं पाप आठोच्या विना मरण पापीने स्वर्गे गइ.

ते ब्राह्मणदेव आयुष्य पूर्ण थये चवीने राजगृह नगरमां धना श्रेष्ठीनी चिदाती नामनी दासीनी कुक्षिथी पुत्रपणे उत्पन्न थयो. दोकोमां ते चिदाति-पुत्रना नामयी प्रसिद्ध थयो. तेनी स्त्री स्वर्गमांथी चवीने धना श्रेष्ठीना पांच पुत्रो उपर सुसुमा नामनी पुत्री थइ. धना श्रेष्ठीए ते पुत्रीने रमाववा माटे चिदातिपुत्रनी योजना करी. एकदा चिदातिपुत्रने सुसुमा साथे असभ्य क्रीडा करतो जोइने धना शेठे तेने काढी मूक्यो. ते सिंहगुहा नामनी चोरनी पट्टीमां जइने रह्यो. पट्टीपतिए पोताना अवसान वखते तेने पोताना पुत्रपणे स्थापीने पट्टीपति वनाव्यो. त्यां काम-देवना शस्त्रथी पीडा पामतो चिदातिपुत्र सुसुमानुं वारंवार स्मरण करवा द्याग्यो. एकदा ते पापीए सर्व चोरोने कहुं के—“ हे चोरो ! आपणे आजे राजगृह नग-रमां धना शेठने घेर चोरी करवा जइए. त्यांथी जे धन प्राप्त थाय ते सर्व तमारे देखुं, अने तेनी पुत्री सुसुमाने मारे देखी.” ए रीते व्यवस्था करीने राजिने समये ते सर्व चोरो धना शेठना घरमां पेठा. पछी धना शेठ विगेरेने अवस्थापिनी आपीने सर्व चोरो धन दइने नीकळी गया, अने चिदातिपुत्र सुसुमाने दइने नीकळ्यो. थोरी वारे श्रेष्ठी जागी उठ्यो. एट्ठे तेणे कळकळाट करीने सर्वने जगाड्या. पट्टी पोताना पांचे पुत्रो सहित नगरना कोटवाळ विगेरेने साथे दइने श्रेष्ठी चोरोनी

पाठळ चाट्यो. सर्व चोरो तेमने पाठळ आवता जोडने भय पामी सर्व धन ठोरी दडने जूदी जूदी दिशामां नाशी गया. ते धन लडने कोटवाळ विगेरे पाठा वळ्या, पण धनो शेठ तो पांचे पुत्रो सहित सुसुमानी शोध माटे आगळ चाट्यो. तेने तरवार सहित आवतो जोडने चिन्नातिपुत्र खरुग वडे सुसुमानुं मस्तक कापी धरु नीचे नांखी दड मस्तक हाथमां राखीने उतावळो नासी गयो. धन श्रेष्टी ते स्थाने आव्यो, त्यां सुसुमाने मरेळी जोडने क्षणवार विद्याप करी पाठो वळी पोताना नगरमां आव्यो.

धन श्रेष्टी बीजे दिवसे पुत्रो सहित श्री वीरप्रभु पासे धर्म सांजळवा गया. प्रभुए उपदेश आप्यो के—“ आ जगतमां मनुष्यो ‘ आ मारो पिता ठे, आ मारी माता ठे, आ मारा बांधवो ठे, आ परिजन ठे, आ स्वजनो ठे, अने आ दुन्य में उपार्जन कर्युं छे, एम माने छे. पण ते सर्व यमराजने वश ठे एम ते जाणता नथी.” इत्यादि जिनेश्वरनी वाणी सांजळीने प्रतिबोध पामेळा धन श्रेष्टीए दीक्षा ग्रहण करी. अने तीव्र तपस्या करीने स्वर्गे गया. तेना पांच पुत्रोए श्राद्ध धर्म अंगीकार कर्यो.

अहीं चिन्नाति दासीनो पुत्र हाथमां सुसुमानुं मस्तक लडने दोळ्यो जतो हतो अने ते मस्तकमांथी नीकळता लोही वने तेनुं आखुं शरीर लपियुं हतुं. ते थोमे दूर गयो, तेदयामां तेणे एक मुनिने कायोत्सर्गे रहेळा जोया. तेने जोडने चिन्नातिपुत्रे कहुं के “ हे मुनि ! मने जलदी धर्मोपदेश आपो, नहीं तो खड्ग वने आ स्त्रीना मस्तकनी जेम तमारुं मस्तक पण हुं डेदी नांखीश. ” तेसांजळीने मुनिए तेने योग्य पात्र जाणीने संक्षेपणीज ‘ उपशम विवेक अने संवर ’ ए त्रण पद कथा. ५डी तरतज नवकार मंत्र बोद्धता ते मुनि आकाश मार्गे उत्पती गया.

मुनिए कहेळा पदोने सांजळीने ते चोरपति विचार करवा दाय्यो के “ उपशमनो अर्थ शुं ? ” पोतेज विचार करीने मनमां बोळ्यो के “ उपशम एट्ठे क्रोधनी शान्ति, ते उपशम तो मारामां क्यां ठे ? विवकुल नथी. ” एम विचारिने तेणे हाथमांथी क्रोधना चिन्हचूत खड्ग नांखी दीधुं. फरी विचार करतां तेणे विवेक पदनो अर्थ जाण्यो के “ कृत्य (करवा दायक) ने विषे प्रवृत्ति करवी अने अकृत्यने विषे निवृत्ति करवी, ते विवेक. ते विवेक वने धर्म थाय ठे. तेवो

विवेक मारामां क्यां ठे ? केमके छुटताने सूचन करनारुं स्त्रीतुं मस्तक तो मारा हाथमां ठे. ” एम विचारिने तेणे स्त्रीना मस्तकनो त्याग कर्यो. पड्डी संवरनो अर्थ विचारतां तेणे जाएयुं के “ पांचे इन्जियो अने मननो निरोध करवो, ते संवर. ते संवर मारे स्वेच्छाचारीने-सर्व प्रकारे मोकळाने क्यांथी होय ? न होय. त्यारे तेने माटे प्रयत्न करवो जोडए. ” एम विचारिने पेड्या मुनि ज्यां उज्जा हता, तेज स्थाने पोते मुनिनी ज जेम कायोत्सर्ग करीने उज्जो रह्यो. अने प्रतिज्ञा करी के “ ज्यां सुधी मने स्त्रीहत्यातुं पाप स्मरणमां आवे, त्यांसुधी मारो देह हुं वोसरातुं हुं. अर्थात् त्यांसुधी मारे कायोत्सर्ग हो. ”

हवे नावमुनि थयेद्या चिलातीपुत्रतुं शरीर रुधिरची व्याप्त हतुं, तेथी तेना गंधर्या असंख्य कीमीओ एकठी थड, अने तेतुं शरीर चाबण्णी जेवुं करी नांख्युं. ते कीमीओ पगमां पेसीने खाती खाती मस्तके नीकळी. आ रीते अढी दिवस सुधी महा तीव्र वेदनाने सहन करतां ठतां ते किंचित् पण ध्यानथी चळित थया नहीं. प्रांते आयुष्य पूर्ण थवाथी ते महात्मा मृत्यु पामीने आठमा सहस्रार देवलोकां देवता थया.

“ हे ज्ञव्य प्राणीओ ! सद्वाक्यना अर्थने बुद्धि पूर्वक विचारिने चिदातिपुत्रे मोटां पापोनो नाश कर्यो, तेवी रीते तपे पण जो आश्रवोनो त्याग करशो, तो तमारा हाथमां ज मोक्ष लक्ष्मी क्रीमा करशे. ”

इत्यद्भदिनपरिमितोपदेशंप्रासादग्रंथस्यवृत्तौ प्रथम
स्थंजे दशमं व्याख्यानम् ॥ १० ॥

व्याख्यान ११ मुं.

समकितना त्रीजा वैयावृत्य नामना लिंग विषे.

नवमा व्याख्यानना प्रारंभना श्लोकमां “ वैयावृत्यं जिने साधौ, चेति लिंगं त्रिधा जवेत् ” ए ठेद्या वे पादमां ‘ जिन ’ एट्ठे रागादिक अद्वार

दोपनो जय करनारा देव अने तत्त्वने प्रकाश करनारा तेमज पांच प्रकारना आचार पाळवामां तत्पर 'साधु' तेगुरु. तेमां जिनेश्वरनी द्रव्य पूजा तथा ज्ञाव पूजा वरुं वैयावृत्त्य करवी अने गुरुनी अशन पानादिक वरुं 'वैयावृत्त्य' एटवे सेवा अवश्य करवी; ते प्राणीओने मोटो द्वाज करनार थाय छे, ए सतकितनुं त्रीजुं लिंग जाणवुं. ते उपर संप्रदायागत नंदिषेणनो प्रबंध छे ते आ प्रमाणे—

नंदिषेणनुं दृष्टान्त.

वैयावृत्यं वितन्वानः , साधूनां वरभावतः ।

वध्नाति तनुमान् नदिषणवत् कर्म सुन्दरम् ॥ १ ॥

ज्ञावार्थ—“अष्ट ज्ञावथी साधुओनी वैयावच करनार प्राणी नंदिषेण मुनिनी. जेम गुन कर्मने बांधे छे. ”

नंदि ग्राममां सोमित्र नामना ब्राह्मणने सोमित्रा नामनी स्त्रीथी नंदिषेण नामे पुत्र उत्पन्न थयो हतो. ते पुत्रनी वाढ्यावस्थामां ज तेना मा बाप मरण पाम्या हता. नंदिषेण मस्तकना केशथी ते पगना नख सुधी कझूपो हतो. बिल्वा-मानी जेम तेना नेत्रो पींजरा हता, गणेशनी जेम तेनुं उदर मोडुं हतुं, उंटनी जेम तेना ओष्ठ द्वांवा हता, अने हाथीनी जेम तेना दांत बहार नीकळेदा हता. तेने छुर्जागी जाणीने तेना स्वजनोए पण तजी दीधो हतो, तेथी ते पोताना मामाने घेर जड दासकर्म करवा लाग्यो. अत्यंत कझूपो होवाथी तेने कोइए कन्या आपी नही, तेथी बहु खेद पामेदा तेने तेना मामाए कहुं के “तुं खेद करीश नहीं, मारे सात कन्याओ छे, तेमांथी एक कन्या हुं तने आपीश.” एम कहोने तेणे पोतानी पुत्रीओने अनुक्रमे नंदिषेण साथे परणवानुं कहुं. त्यारे ते सर्व बोली के “अमे जेर खाइशुं, अथवा गळाफांसो खाइशुं, पण नंदिषेणने अंगीकार नहीं करीए.” ते सांजळीने तेनो मामो निरुपाय थयो, तेथी विशेष खेद पामेदो नंदिषेण तेना मामाना घरनो त्याग करी वनमां जइ भृगुपात करीने मरवा तैयार थयो. तेवामां तेने नजीकमां कायोत्सर्गे रहेदा एक मुनिए दीठो. तेथी तेने तेम करतो अट्कावीने भृगुपात करवानुं कारण पूछुं, त्यारे तेणे मुनिने प्रणाम करीने पोतानुं

वृत्तांत कही संजळव्युं. ते सांजळीने मुनि बोव्या के “ अरे मुग्ध ! निरंतर म-
 द्धिन देहवाळी, जेना शरीरना वार धारोमांघी मळ वहाज करे ठे एवी स्त्रीओ
 मां तुं आसक्ति न राख, वळी आवुं मरण करवाथी कांइ कर्मनो ह्य थवानो न-
 थी, जळटां कर्म वृष्टि पामे ठे. परंतु जों तुं सुखनी आशा राखतो होय तो जी-
 वनपर्यंत चारित्र धर्मनी प्रतिपादन कर के जेथी आगामी भवे तुं सुखी था. ” ते
 सांजळीने तेणे तरतज ते मुनिनी पासे प्रव्रज्या ग्रहण करी. गुरु पासे विनय पूर्वक
 धर्म शास्त्रोतुं पठन करतां ते गीतार्थ थया. अन्यदा ते नंदिषेण मुनिए अजिग्रह
 कयों के ‘मारे निरंतर ठठ तप करीने पारणाने दिवसे वृष्ट, ग्लान अने नाना सा-
 धुओनी वैयावच्च करीने पढी आंविळ करवुं. ’

आ प्रमाणेनो अविच्छिन्न अजिग्रह पाळतां एकदा इन्हे पोतानी सनामां
 नंदिषेणनी उग्र तपस्या साथे निश्चळ अजिग्रह विषे प्रशंसा करी. ते पर अवि-
 श्वास आववाथी कोइ वे देवताओ तेनी परीक्षा करवा माटे तेनी पासे आव्या.
 एक देवता ग्लान साधुनुं रूप धारण करीने गाम वहार रह्यो, अने बीजो देव
 साधुने रूपे नंदिषेण पासे आव्यो. ते वखते नंदिषेण मुनि ठठनुं पारणुं होवाथी
 पच्चख्खाण पारीने चोजन करवा वेसता हता, तेवामां पेढा छव्यसाधुए जाव-
 साधुने कथुं के “ अरे नंदिषेण ! तारो अजिग्रह कयां गयो ? आ नगरनी वहार
 एक ग्लान साधु अत्यंत तृपाक्रांत पमेढा ठे, तेनुं वैयावृत्य कर्था विना खावा
 केम वेसे ठे ? ” ते सांजळीने नंदिषेण मुनि पोतानुं जिह्वापात्र बीजा मुनि
 पासे मूर्कीने ते ग्लान साधु माटे प्रासुक जळ लेवा नीकळ्या. पेढा देवताए
 देवशक्तिवने सर्व घरे पाणी अनेपणीय करी मूकेतुं होवाथी नंदिषेण मुनिने
 घणा घेर फरवुं पमयुं. ठेवट एक घेरथी तेने शुष्क जळ मळ्युं, ते लइने पेढा
 साधु साथे नंदिषेण गाम वहार ग्लान साधु पासे गया. ते ग्लान साधुने अति-
 सारनो व्याधि थयेवो हतो, तेथी तेनुं शरीर नंदिषेण धोवा लाग्या, ते वखते
 ते देवे अत्यंत दुर्गंध विकर्षी. परंतु नंदिषेण तेथी खेद न पामता विचार कावा
 लाग्या के “ अहो ! कर्मनी गति विचित्र ठे, ते कोइने ठोरतुं नथी. ” एम
 शुद्ध जावना जावता ते ग्लान साधुने पोतानी खांध पर उपासीने ते उपाश्रय तरफ
 चाव्या. मार्गमां ते ग्लान साधुए वारंवार निहार करीने नंदिषेणनुं आखुं शरीर
 विष्टाथो लींपी दीधुं. तथापि नंदिषेणे जरा पण दुर्गंधा न करी. अने तेने

तेवी स्थितिमां उपाश्रये लावीने विचारवा लाग्या के “ अरे ! आ साधुने हुं केवी रीते रोग रहित करीश ? ” एम विचारीने ते पोताना आत्मानी निंदा करवा लाग्या. आवी रीते तेने वैयावृत्त्येने विषे निश्चळ जाणीने ते वने देवो प्रत्यक्ष थया अने तेमने वंदना करी, कृपा मागी, सुगंध पुष्पोदकनी वृष्टि करीने तेमनी प्रशंसा करता करता स्वर्गो गया.

नंदिपेण मुनिए ‘ वार हजार वर्ष सुधी तपस्या करी ’ एम नेमिचरित्रमां कहुं ठे, अने वसुदेव हिंढिमां पंचावन हजार वर्ष सुधी तपस्या कर्यानुं कहेहुं ठे.^१

ठेवट नंदिपेण मुनिए अनशन ग्रहण कर्तुं, ते वखते कोइ चक्रवर्ती राजा पोताना सर्व अन्तःपुर सहित तेने वांदवा आव्या. ते चक्रीनी अत्यंत स्वरूपवान स्त्रीओने जोड़ने पोतानी पूर्व स्थितितुं स्मरण धतां ते मुनिए “ आ तपस्याना प्रजावधी हुं स्त्रीवद्वज्ज थाउं ” एवं नियाणुं कर्तुं. पढी ते मुनि काळ धर्म पामीने सातमा महाशुक्र देवलोकमां देवता थया.

देवद्वोकथी च्यवीने नंदिपेणनो जीव सूर्यपुरमां अंधकट्टणी राजानी मुज्जझा नामनी राणीथी दशमो वसुदेव नामे पुत्र थयो. ते कुमार पूर्व जन्ममां करेला निदानने लीधे स्त्रीवद्वज्ज थयो. वसुदेव कुमार नगरमां ज्यां ज्यां फरतो, त्यां त्यां नगरनी स्त्रीओ पोताना गृहकार्यो मूकीने तेनी पाळळज जमती हती. तेथी लुछेग पामेला पौरजनोए समुद्रविजय राजाने विज्ञप्ति पूर्वक ते वृत्तांत जाहेर कर्तुं. ते सांजळीने राजाए पौरजनोने सारा उत्तरथी संतोष पमानी विदाय कर्या. पढी वसुदेवने बोलावीने तेणे कहुं के “ आजथी तारे आपणा राजगढमांज क्रीमा करवी, बहार नीकळवुं नहों ” वसुदेवे ते वाक्य स्वीकार्युं.

एकदा ग्रीष्मऋतुमां शिवा देवीए समुद्रविजयने विलेपन करवा माटे मोक-लेहुं चर्दननुं कचोलु लङ्घने जती दासीने जोड़ने वसुदेव कुमारें पूज्युं के “ हे दासी ! शुं लङ्घ जाय ठे ? लाव, मने आप. ” दासीए न आप्थुं एटले वसुदेवे वळात्कारे तेनी पासेथी लङ्घने पोताने शरीरे विलेपन कर्तुं. तेथी रुष्टमान थयेली दासीए कहुं के “ आवा अटकचाळा ठो, तेथीज धररूपी केदखानामां राख्या जणाय ठे. ” ते सांजळीने वसुदेवे पूज्युं के “ ए शी रीते ? ” त्यारे तेणीए पौरजनो संबंधी सर्व वृत्तान्त कही वताव्युं. ते सांजळीने पोतानुं अपमान

थयेद्वं जाणी रोषधी तेज रात्रि ए छानी रीते नगरीनी वहार नीकळी गया. अने पोतानी जंघा चीरीने तेना लोही वरुं दरवाजाना वारणा उपर तेणे दख्युं के “ जाइना अपमानधी वसुदेवे अहीं चितामां प्रवेश कयों ठे. ” पढी तेनी नजीकमांज एक चिता रची तेमां कोइ ममडुं सळगावीने वसुदेव देशान्तर चाढ्या गया.

गामे गाम फरतां अनुक्रमे वोंतेर हजार विद्याधर विगेरेनी कन्याओंने ते पराया. एकदा शौरिपुरमां रोहिणी राजपुत्रीनो स्वयंवर थतो हतो. ते समये घणा राजाओ अने राजपुत्रो त्यां आव्या हता. वसुदेव पण वामन अने कुब्जनुं रूप करीने त्यां आव्यो. सर्वे दोको तेने वामन रुपे देखता हता अने रोहिणी तेने मुळरुपेज देखती होती. तेथी मोहित थयेळी रोहिणीए बीजा सर्वनो त्याग करीने तेना कंठमां वरमाला आरोपण करी. ते जोइने समुद्रविजय विगेरे राजाओ क्रोध पामीने ते वामन साथे युद्ध करवा तैयार थया. वसुदेवे विचार्युं के ‘मोटा जाइनी साथे युद्ध करवुं योग्य नथी.’ तेथी तेणे पोताना नामधी अंकित एवुं वाण समुद्रविजय तरफ नांख्युं. ते वाण दइने जोतां ‘ वसुदेव तमने प्रणाम करे ठे ” एवा अद्दरो वांची समुद्रविजये जाण्युं के “ आ तो मारो नानो जाइ ठे. कोइ पण कारणने लीधे तेणें आवुं रूप धारण कयुं जणाय ठे. ” पढी युद्ध बंध करी सर्वे मळ्या, परस्पर आनंद थयो. अने वसुदेवनी साथे रोहिणीने परणावी. अने तेमने दइने समुद्रविजय पोताने नगरे गया.

केटलेक काळे हाथि, सिंह, चंद्र अने समुद्र ए चार स्वप्नो वरुं सूचन करेळा वळरामने रोहिणीए जन्म आप्यो. तयार पढी देवकीए सात स्वप्नधी सूचन करेळा वासुदेव (कृष्ण) ने जन्म आप्यो. (आ चरित्रनो विस्तार धर्मदास गणिना करेळा ग्रंथधी जाणी लेवो.) आयु पूर्ण थये वसुदेव मृत्यु पामीने स्वर्गे गया.

“ त्रोजा वैयावृत्त्य नामना लिंगने विषे दृढ निश्चयवाळा नंदिपेण मुनिवर राजाओंने पण प्रशंसा करवा लायक पदवीने पामीने छेवट मोक्ष सुखने पाम्या.

माटे हे नव्य प्राणीओ ! तमे पण वैयावृत्त्यने विषे यत्नवाळा थाओ. ”

इत्यद्भिनपरिमितोपदेशप्रासादग्रंथस्यवृत्तौ प्रथम
रथंजे एकादशं व्याख्यानम् ॥ १ ॥

व्याख्यान १२ सुं.

त्रीजा विनयछार विषे कहे ठे.

अर्हत्सिद्धमुनीन्धेषु, धर्मचैत्यश्रुतेष्वपि ।

तथा प्रवचनार्चायोपाध्यायदर्शनेष्वपि ॥ १ ॥

पूजा प्रशंसनं जक्तिरवर्णवादनानाम् ।

आशातनापरित्यागः, सम्यक्त्वे विनया दश ॥ २ ॥

भावार्थ—“ अर्हत, सिद्ध, मुनि, धर्म, चैत्य, श्रुत, प्रवचन, आचार्य, उपाध्याय अने दर्शनने विषे पूजा, प्रशंसा, जक्ति, अवर्णवादनो नाश अने आशातनानो परित्याग करवो, ए समकिन सूचक दश प्रकारनो विनय ठे. ”

विस्तरार्थ—सुर अने असुर विगरेनी करेली पूजाने जे अर्ह केळ हायक होय, ते अर्हत कहेवाय ठे.

उक्कोसं सत्तरिसयं, जहन्न वीसा य दस विहरन्ति ।

जस्मं पइ उक्कोसं, वीसं दस हुन्ति जहन्ना ॥ १ ॥

जावार्थ—“ एक काळे उत्कृष्टी एक सो ने सीतेर अने जघन्यथी वीश के दश तीर्थकरो विचरे ठे. जन्म आश्रीने उत्कृष्टी वीश एक काळे जन्मे ठे, अने जघन्यथी एक काळे दश तीर्थकर जन्म पावे ठे. ”

સિદ્ધ એટલે જેઓ કૃતકૃત્ય થયા છે તે. મુનિ એટલે મનન કરવાના સ્વજ્ઞાવવાળા, સત્ય વચનના પ્રકાશક. ધર્મ—એકઘી માંડીને ક્રાંત્યાદિ દશ પ્રકારનો. ચૈત્યો—ત્રણ જીવનમાં રહેલા શાશ્વતા અને અશાશ્વતા જિનજીવનો. તેમાં શાશ્વત જિન વિંવોની સંખ્યા આ પ્રમાણે છે.—

દેવેસુ કોઢિસયં, કોઢિ વાવન્ન લક્ષ ચણવઙ્ ।

સહસા ચણાલીસં, સત્તસયા સઠી અપ્પહિઆ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ દેવલોકને વિષે (વૈમાનિકમાં) એકસો વાવન કરોઠ, ચોરાણું લાખ, ચુમાલીશ હજાર, સાત સો ને સાઠ શાશ્વતા જિનવિંવો છે. ”

લક્ષક્રતિગં ઇગ્ગનવઙ્, સહસ્સ વિસા ય તિન્નિ સયા ય ।

જોહ્સ વજ્જિજ્ઞણં, તિરિયં જિણવિંજસંખ્ ઇમા ॥ ૨ ॥

જાવાર્થ—“ ત્રણ લાખ એકાણું હજાર ત્રણસો ને વીશ શાશ્વત જિનવિંવો જ્યોતિપિ શિવાય તિર્ગા લોકમાં છે. ”

તેરસ કોઠિસયાઙ્, ગુણનવઙ્ કોઢિ સઠિ લક્ષાઙ્ ।

જીવણવઙ્ગં મજ્જે, જોહ્સિયજીવણેસુ ય અસંખા ॥ ૩ ॥

જાવાર્થ—“ તેરસો ને નેવ્યાશી કરોઠ અને સાઠ લાખ શાશ્વતા જિનવિંવો જીવનપતિમાં છે, અને જ્યોતિપિના જીવન (વિમાન) માં તો અસંખ્યાતા છે. ”

કોઢિ સયાઙ્ પન્નરસ, કોઢિ વાયાલ્લ લક્ષ અરુવન્ના ।

ઠત્તીસં પુણ સહસાઙ્, અસિહિયાઞ્ સઘ્વગ્ગં ॥ ૪ ॥

જાવાર્થ—“ પનરસો ને વેંતાલીશ કરોઠ, અઠાવન લાખ, ઠત્રીશ હજાર અને ઈંશી—એટલી કુલ સંખ્યા શાશ્વતા જિન વિંવોની છે. (આ સંખ્યા વ્યંતરને જ્યોતિપિ શિવાય સમજવી.) ”

અશાશ્વતા એટલે જરતચક્રી વિગેરે કરાવેલા જિનવિંવો સમજવા.

શ્રુત એટલે દ્વાદશાંગી વિગેરે સૂત્રો. પ્રવચન—ચતુર્વિધ સંવ. આચાર્યો—ગચ્છાધિપતિઓ. ઉપાધ્યાયો—વાચના આપનારા (મુનિઓને જાણાવનારા). તથા

दर्शन ते जिनशासन अथवा सम्यक्त्व. ए अर्हत आदि दश पदोनो पूजा, प्रशंसा, चक्ति, अवर्णवाद वर्जन तथा आशातना परित्यागवने विनय करवो. बीजा ग्रंथो-मां विनयना घणा प्रकारो वताव्या ठे, परंतु अहीं तो दश प्रकारानोज स्वीकार कयों ठे. विनय उपर जुवनतिद्वक मुनिनो प्रबंध ठे ते आ प्रमाणे—

जुवनतिद्वक प्रबंध.

कुसुमपुरमां धनद नामे राजा हतो. तेने पद्मावती नामे राणी हती अने जुवनतिद्वक नामे कुमार हतो. एकदा धनद राजा मंत्रीओ सहित सभामां बेठो हतो, ते समये रत्नस्थळ नगरना राजा अमरचंद्रनो प्रधान राजानी आझाथी राजसज्जामां दाखल थयो. तेणे राजाने नमन करी योग्य स्थाने वेसी विज्ञप्ति करी के “ हे स्वामी ! अमारा राजा अमरचंद्रने यशोमती नामनी पुत्री ठे. ते एकदा पुष्पोद्यानमां क्रीडा करती हती, ते वखते तेणे विद्याधरीओना मुखथी गवाता तमारा पुत्र जुवनतिद्वक कुमारना गुणसमूहनुं श्रवण कर्तुं, त्यारथी ते यशोमती तमारा कुमारनुंज ध्यान करती महाकष्टे दिवसो निर्गमन करवा लागी. एकदा वियोगनी विधुरताथी कृश थयेली कुमारीने जोड्ने राजाए तेने कृश थवानुं कारण पूछ्युं, त्यारे तेणीए पोतानो मनोगत अजिप्राय तेने निवेदन कयों. ते सांजळीने अमारा राजाए मने आपनी पासे तमारा पुत्र साथे तेनो लग्न संबंध करवा माटे मोकळ्यो ठे. माटे आप ते हकीकतनो स्वीकार करी अमने आज्ञारी करो. ” आवां ते प्रधाननां वचनो सांजळीने धनद राजाए कुमारनो विवाह स्वीकार्यो अने ते प्रधाननुं सारुं सन्मान कर्तुं.

पडी शुभ दिवसे धनदराजानी आझाथी मंत्री अने सामंत राजाओ सहित राजकुमार जुवनतिद्वके लग्नने माटे प्रमाण कर्तुं. मार्गमां सिद्धपुर नामना नगर पासे आवतां कुमार एकदम आंखोबंध करी मूर्छा खाइ रथमां पडी गयो. तेने सर्वे बोझाववा लाग्या परंतु ते कुमार मुंगानी जेम एक अक्षर पण बोळ्यो नहीं. तेथी हिमवने करमाइ गयेला कमळनी जेवा मुखवाळा सचिवोए पुरमांथी घणा मांत्रिकोने बोझाव्या. परंतु तेमना सर्व प्रयोगो उखर जूमिमां वृष्टिनी जेम निष्फल थया. ते समये थोडे दूर कोइ केवळी सुवर्णना कमळ पत्र पर बेसीने देशना आप ठे एम सांजळीने ते मंत्रीओ केवळी पासे जइ तेमने वंदना करी देशना सांजळवा

लाग्या. केवळी जगवान बोव्या के “हे जग्य प्राणीओ ! आ संसार रुपी अगाध समुद्रमां मत्स्यादिकना समूहनी जेम संच्रमयी जटकता जीवो घणा कष्टयी, पूर्ण सत्कृत्यो वरे, अद्भुत मनुष्य जन्म पावे ठे. ते मनुष्य जन्मने सफल करवा माटे मोक्ष सुख रुपी वृद्धने वृद्धि करवामां मेघ समान गिनय वरे सिद्धादि परमेष्टीनुं आराधन करो. ”

इत्यादि देशना सांजळ्या पडी कंठीरव नामना मुख्य मंत्रीए प्रणाम पूर्वक केवळीने पूज्युं के “ हे जगवान ! ज्ञवनतिवृत्त कुमारेने अणचिंती दुःखप्राप्ति थवानुं शुं कारण ठे ? ” त्यारे केवळी बोव्या के “ धातकीखंमना भरतक्षेत्रने विषे ज्ञवनागार नामना पुरमां जेमणे पापसमूहने दूर कर्चो ठे एवा कोऽ सूरि पो-ताना गच्छ सहित पधार्या. ते सूरिनो एक वासव नामनो शिष्य महात्माआनो शत्रुरूप हतो. ते निरंतर दुर्विनय रूप समुद्रमां निमग्न रहेतो हतो. एकदा तेने आचार्ये उपदेश दीधो के “ हे वत्स ! विनय गुण धारण कर. कथुं ठे के—

विनयफलं शुश्रूषा, गुरुशुश्रूषाफलं श्रुतज्ञानम् ।

ज्ञानस्य फलं विरतिर्विरतिफलं चाश्रवनिरोधः ॥१॥

संवरफलं तपोवद्वमथ तपसो निर्जरा फलं दृष्टम् ।

तस्मात् क्रियानिवृत्तिः क्रियानिवृत्तेरयोगित्वम् ॥२॥

योगनिरोधाद्भवसन्ततिङ्गयः सन्ततिङ्गयान्मोक्षः ।

तस्मात् कट्याणानां, सर्वेषां जाजनं विनयः ॥ ३ ॥

जावार्थ—“ विनयनुं फळ गुरुनी सेवा करवी ते ठे, गुरु सेवानुं फळ श्रुतज्ञान प्राप्त थाय ते ठे, ज्ञाननुं फळ विरति प्राप्त थवी ते ठे, विरतिनुं फळ आश्रवनो निरोध थाय ते ठे, आश्रव निरोध (संवर)नुं फळ तप करवाने विषे वद्व-वान थवा रूप छे, तपनुं फळ कर्मनी निर्जरा थाय ते ठे, कर्म निर्जराथी क्रियानी निवृत्ति थाय छे, क्रिया रहित थवाथी अयोगिपणुं प्राप्त थाय ठे, योगना निरोधथी जवनी परंपरानो नाश थाय ठे, अने जव परंपराना ज्यथी मोक्षनी प्राप्ति थाय ठे. माटे विनय ए सर्व प्रकारना कट्याणोनुं भाजन ठे. ”

आ प्रमाणे विनय गुणने माटे गुरुए धणो उपदेश आप्यो, परंतु ते लढत शिष्यने तो ते उपदेश लढटो घेप रूप थयो. तेथी गुरुए तथा बीजा सर्वे मुनि-ओए तेनी लपेक्षा करी. एटझे क्रोध युक्त थइने तेणे प्रासुक जळमां गुरुने तथा बीजा मुनिओने मारी नांखवा माटे ताद्वपुट विष नाख्युं. अने पोते जयने द्वाधे त्यांथी नाशी जड कोड अराय्यमां जइने मुतो. तेवामां दावानळ सळगवाथी ते छुष्ट साधु रौघ ध्यानथी मृत्यु पामीने ठेली नरके गयो. अहीं सूरि विगेरेने पेलुं जळ पीतां शासन देवताए अटकाव्या.

पेलो वासव नरकथी नीकळीने मत्स्यादिक योनिमां अवतरीने घणां जवोमां जटक्यो, ते वासव हाडमां कांडक कर्मनी द्युतां थवाथी राजकुमार थयो ठे. हमणा पूर्वे करेला मानसिक ऋषिघात संवंधी शेष रहेला पापना लढयथी आवी लुर्दशाने पाम्यो ठे. हे मंत्री ! आ प्रमाणे में कहेलुं तेना पूर्वे जवतुं वृत्तांत तमे ते कुमारने कहेसो एटझे ते सज्ज थइ जशे. ”

केवळीना वचनने अंगीकार करीने मंत्री विगेरे सर्वकुमारनी पासे आव्या. पढी मंत्रीए तेने केवळीए कहेलुं वृत्तांत सांजळ्युं, के तरतज ते सज्ज थयो. पढी जातिस्मरण पामेलो कुमार केवळीने वांदवा आव्यो. मुनिने वंदना करीने पूर्वे कर्मनो झय करवाने माटे तेणे तरतज दीक्षा ग्रहण करी, तेनी साथे ते मंत्री विगेरेए पण वैराग्य पामी चारित्र अंगीकार कर्युं. राजकुमारी यशोमति आ वृत्तांत सांजळीने क्हाण वार मूर्छा पामी. पण पढी तरतज सज्ज थइने तेणीए पण संसारना क्हाणिक मुखथी वैराग्य पामीने मावापनी आझाथी चारित्र ग्रहण कर्युं. आ सर्व वृत्तांत राजसेवकोए जइने धनद राजाने निवेदन कर्युं.

जुवनतिव्रक मुनि तीर्थकरादिक दशे पदनो विजय करवा लाग्या. ते जोइने तेना गुरु पण तेना विनय गुणनी प्रशंसा करवा लाग्या. तेमणे बोंतेर द्वाख पूर्वे मुधी चारित्रतुं प्रतिपादन कर्युं. अने रुद्र ऐंशी द्वाख पूर्वतुं आयु-प्य पूर्ण करीने अंते पाठपोषगम अनशन ग्रहण करी केवळज्ञान पामी अनंत आनंदना साम्राज्य रूप मोक्ष पदने पाम्या.

“ हे जव्य जीवो ! आ जुवनतिव्रक मुनिना दृष्टांतने श्रोत्रघयना कुंम-ल रूप करीने (सांजळीने) अर्हदादिक दश पदनी निरंतर विनयसेवा करो

के जेघी शीघ्रपणे मोक्ष झड्डी तमारा उत्संगमां आवीने वैसे. ”

इत्यद्भिनपरिमितोपदेशप्रासादवृत्तौ प्रथम
स्तंभे षादशं व्याख्यानम् ॥ १२ ॥

व्याख्यान १३ मुं.

विनय प्रशंसा.

प्राप्नोति विनयाज्ज्ञानं, ज्ञानदर्शनं संज्ञवः ।

ततश्चरणसंपत्तिश्चान्ते मोक्षसुखं लभेत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ विनयघी ज्ञान प्राप्त थाय ठे, ज्ञानघी दर्शन-समकित प्राप्त थाय ठे, दर्शनघी चारित्र प्राप्त थाय ठे, अने तेघी अंतैमोक्ष सुख प्राप्त थाय ठे.”

श्रुतज्ञाननी इच्छावाळा पुरुषे तो विशेषे करीने गुरुजननो विनय करवो. विनय पूर्वक ग्रहण करेयुं श्रुत तत्काळ सम्यग् फळने आपे छे: ते शिवाय फळ आपनुं नघी. कथुं ठे के—

मातंगसूनोर्वरविष्टरस्याद्विद्या गृहीता फलति स्म शीघ्रम् ।

श्रीश्रेणिकस्येह यथा तथा स्यात्सप्रश्रयं शास्त्रमधीतमृध्यै॥१॥

जावार्थ—“ चांमाळना पुत्रने श्रेष्ठ सिंहासनपर वेसामीने श्रेणिक राजाए विद्या ग्रहण करी, त्वारे तेने शीघ्रतायी विद्यानुं फळ प्राप्त घयुं. तेबीज रीने शास्त्र पण जो विनय पूर्वक ग्रहण कर्तुं होय तोज ते सर्व प्रकारनी समृद्धिने माटे थाय ठे. ” ते दृष्टांत आ प्रमाणे ठे—

विनय प्रसंग उपर श्रेणिक राजानो प्रबंध.

राजगृह नगरमां श्रेणिक राजा राज्य करना हुना. एकदा श्रीबीर प्रजुना

मुखत्री सतीपणानी खात्री थवाने लीधे तेणे प्रसन्न थइने चेन्नणा राणीने कहुं के “ हे प्रिया ! वीजी राणीओ करतां वयारे सारो महेल्ल हुं तारा माटे कराववा इच्छुं लुं, तो ते केवो करावुं ? ” चेन्नणाए कहुं के “ हे स्वामी ! मारे माटे एक स्तंजवाळो प्रासाद करावो. ” ते सांजळीने राजाए एक स्तंजवाळो महेल्ल कराववा अजयकुमारने आझा आपी. अजयकुमारे सुतारोने वोढावीने हुकम कर्यो. एट्ठे ते सुतारो तेवा महेल्लने योग्य काष्ठने माटे अरण्यमां चोतरफ शोध करवा लाग्या. तेवामां तेमणे एक मोटा थरुवाळुं वृक्ष जोइने आनंद पामी विचार्युं के “ जरूर आ वृक्ष कोऽ देवताए अधिष्ठित होवुं जोइए, तेथी आ वृक्षने कापतां आपणा स्वामीन कांऽ पण विघ्न थवु न जोइए. ” एम विचारीने ते विघ्न दूर करवा सारु तेओए तेना अधिष्ठायक देवने उद्देशीने तेनी आराधना माटे उपवास कर्यो; अने गंध, धूप तथा पुष्पादिकधी तेनी पूजा करीने पोताने घेर गया. आ हकीकत जाणीने ते वृक्षनो अधिष्ठायक देव पोताना स्थाननो भंग थवाथी जय पामी अजयकुमार पासं जइ वोढ्यो के “ हे मंत्री ! हुं सर्व ऋतुना फळ पुष्पोथी सुंदर नंदन वन जेवो वाग वनावी, फरतो प्राकार करीने वचमां एक स्तंजवाळो महेल्ल तमने करी आपीश, परंतु तमे मारा स्थानरूप पेढा वृक्षने कपावशो नहीं. ” ते सांजळीने अजये तेहुं वचन स्वीकार्युं, एट्ठे ते अद्भुत शक्तिवाळा व्यन्तरे तत्काल पोताना कहेवा प्रमाणे महेल्ल वनावी दीधो. ते महेल्लमां राजानी आझाथी चेन्नणादेवी पद्महमां रहेती लक्ष्मीनी जेम निरंतर लीला करवा लागी.

एकदा ते नगरमां रहेनारा कोइ चांमळनी गर्जिणी स्त्रीने अकाळे केरी खावानो दोहद थवाथी तेणे पोताना पतिने केरी लावी आपवातुं कहुं. त्यारे ते चांमळ वोढ्यो के “ आ ऋतुमां केरी मळे नहीं, माटे क्यांथो लावुं ? ” स्त्रीए कहुं के “ चेन्नणा राणीना उद्यानमां सर्व ऋतुओना फळ पुष्प छे, माटे त्यांथी लावी आपो. ” चांमळे कहुं के “ ते वनमां राजानो घणो बंदोवस्त छे, परंतु कोऽक उपायथी लावीश. ” पडी ते चांमळ रात्रीने वखते ते उद्यान पासं जइ. तेना प्राकारनी बहार उजो रह्यो. अने अवनामिनी विद्याए करीने आम्रवृक्षनी शाखा नीचे नमावीने तेना परनी केरीओ तोनी लीधी. पडी उनामिनी विद्यावरुं पाडी शाखाने हतो तेम उंचो करी दीधी. एवी रीते करीने तेणे पोतानी स्त्रीनो दोहद पाली (स्त्रा प्रमाणे केरीओ देवाथी ते आंवा केरी विनानो थइ गयेल्लो

जोड़ने उद्यानना रङ्गके ते हकीकत राजाने निवेदन करी. राजाए अजयने बोलावीने कहुं के “ जेनामां आवी शक्ति ठे, ते अन्तःपुरमां पण केम प्रवेश करी न शके ? माटे ते चोरने सात दिवसमां पकरी द्वाव. नहीं तो चोरनी प्रमाणे तारो दंरु थरो. ” राजानी आज्ञा अंगीकार करीने अजयकुमार रात्री दिवस पुरमां अने पुर वहार चो तरफ तपास करवा माटे फरवा द्वाग्यो, परंतु चोर हाथ आव्यो नहीं. ठेवटे सातमी रात्रीने समये कोड नटनी रमत जेवाने माटे जुगारीओ, खीलंपटो, चोरो अने मांसदुग्धको एकठा थया हता, त्यां जइ पहोच्यो. नटन आववानी कांङ्क वार हती, तेथी अजये सर्व ढोकोने कहुं के—“हे जनो ! ज्यां सुधी नट आव्यो नथी, त्यां सुधी हुं एक वार्ता कहुं ते तमे सांजळो—

वसंतपुरमां एक जीण नामे निर्यन वणिक रहेतो हतो. तेने एक पुत्री हती. ते मोटी उम्मरनी थइ, तोपण तेने योग्य वर मळ्यो नहीं, तेथी योग्य वर मेळववा माटे ते कामदेवनी पूजा करवा लागी. एकदा ते कुमारी चोरीथी पुष्पो देवा माटे एक उद्यानमां पेठी. तेने उद्यानना रङ्गके पकरी. तेणीतुं अति सुंदर स्वरूप जोड़ने मोहित थयेला उद्यानपाळके तेणीनी कामक्रीना माटे प्रार्थना करी. त्यारेने कुमारीका धोळी के—“हुं हजु परणी नथी तेथी स्पर्श करवाने दायक नथी. कहुं छे के

अस्पृशा गोत्रजा वर्षाधिका प्रव्रजिता तथा ।

नाष्टौ गम्याः कुमारी च, मित्रराजगुरुस्त्रियः ॥ १ ॥

ज्ञावार्थ—“अस्पृशा (चांमाल विगेरे अस्पर्श जातिनी), एक गोत्रनी, मोटी उम्मरनी, दीक्षा लीधेव्ही, कुमारी, मित्रनी स्त्री, राजानी स्त्री अने गुरुनी स्त्री—आ आठ प्रकारनी स्त्रीओ अगम्य ठे. अर्थात् पर पुरुषे तेनो स्पर्श करवो ते पण योग्य नथी. ”

ते सांजळीने माळीए कहुं के “ ज्यारे तुं परणे त्यारे जो तुं प्रथम मारी पांस आववानुं कबुल करे तो अत्यारे तने ढोकी मूकुं. ” ते सरत अंगीकार करीने ते पोताने घेर गइ. केटलेक दिवसे ते कन्या योग्य पति साथे परणी. प्रथमनी रात्रीएज तेणीए एकांतमां पोताना पतिने माळीने आपेला वचननी वात कही. ते सांजळीने तेना पतिए विचारुं के “ अहो ! आ स्त्री सत्यप्रतिज्ञावाळी जणाय ठे. ” एम विचारीने तेणे तेणीने रजा आपी. एटले ते स्त्री मणि, मोती

अने सुवर्णना अद्वंकारो तथा उत्तम वस्त्रो पहरेरीने घर वहार नीकळी उद्यान तरफ चाव्ही. मार्गमां तेणीने चोर मळ्या. तेमणे तेणीने रोकी अने--सर्व वस्त्र तथा आभरण उतारी आपवानुं कहुं, त्यारे तेणीए पोतानुं वृत्तांत जणावीने कहुं के " हे जाइओ ! हुं जइने हमणां पाछी आवुं लुं, ते वखते तमारा कहेवा प्रमाणे करीश, अत्यारे मने जवा द्यो. " ते सांजळीने चोरोए तेने जवा दीधी. आगळ जतां एक क्षुधावने दुर्वळ थयेद्या राक्षसे तेने दीठी एट्ठे रोकी. तेने पण चोरनी पेठे सत्य वृत्तान्त कही पाछा आववानुं वचन आपीने माळी पासे गइ. माळीने कहुं के " में तने प्रथम वचन आप्युं हतुं, ते प्रमाणे हुं आजे विवाहित थवाथी तारी पासे आवी लुं. " ते सांजळीने माळीए विचार्युं के " अहो ! आ केवी सत्य प्रतिज्ञावाळी ठे ? " एम विचारीने तेणे तेने पोतानी वेन समान कही वस्त्र विगेरेथी सन्मान करीने रजा दीधी. पढी पाठां आवतां तेणीए राक्षस पासे आवी तेना पूडवाथी माळीए वेन तरीके गणी वस्त्रो आप्यानी सर्व वात कही. ते सांजळीने राक्षसे " अहो ! शुं हुं माळी करतां पण अधम लुं ? " एम विचारीने तेणीने मुक्त करी. त्यांथी आगळ चावतां तेणीनी राह जोइने वेठेद्या चोरो पासे ते आवी. चोरोना पूडवाथी तेणीए माळी तथा राक्षस साथे वनेव्ही हकीकत कही बतावी. ते सांजळीने " अहो ! शुं आपणे ते वने करतां अधम थइशुं ? " एम विचारीने तेओए पण वेन तरीके गणी तेणीने सन्मान पूर्वक रजा आपी. पढी तेणीए घेर आवीने सर्व हकीकत पोताना पतिने कही. ते सांजळीने ते पण आनंद पाम्यो, अने तेनी साथे सुखनो अनुभव करवा लाग्यो. "

आ प्रमाणे कथा कहीने अजय मंत्रीए सर्वने पूछ्युं के " हे लोको ! कहो ! ते स्त्रीनो पति, चोर, राक्षस अने माळी ए चारमां दुष्कर काम कोणे कर्युं ? " अजयकुमारना प्रश्नना उत्तरमां जेओ स्त्रीना इर्ष्यालु हता तेओ वोढ्या के " हे मंत्री ! नवी परणेव्ही पोतानी खुवसुरत युवान स्त्रीने माळी पासे जवानी रजा आपी, ते तेणीना पतिए बहु दुष्कर काम कर्युं. " जेओ कुधातुर हता तेओ वोढ्या के " राक्षस भूख्यो हतो, ठतां तेणीने जवा दीधी, माटे राक्षसे घाणुं दुष्कर काम कर्युं. " लपट पुरुषोए कहुं के " एवी स्वरूपवान स्त्रीने एमने एम पाढी

जवा दीधी ते माळीए बहु दुष्कर काम कथुं. ” ठेवट आम्र फळ चोरनार चांमळे पेढा चोरनी प्रशंसा करी. ते सांजळीने अजयमंत्रीए तरतज ते चांमळने पकड्यो. पड्ढी तेने दवावीने केरी चोर्या संबंधी पूढनां ते चांमळे स्त्रीनो दोहद पूर्ण करवा माटे विद्यानी सहाय वरे केरीओ दीधानुं कबूद कथुं. ते चांमळने राजा पासे दंड जडने अजयकुमारे तेनुं सर्व वृत्तान्त कथुं, एट्ठे राजाए तेनो वध करवानो हुकम कयों. त्यारे अजयकुमारे कथुं के “ हे स्वामी ! आनी पासेथी प्रथम अपूर्व एवी वन्ने विद्याओ तो ग्रहण करो, पड्ढी जेम योग्य लागे तेम करजो. केमके—

बाह्यादपि हितं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनम् ।

नीचादप्युत्तमा विद्या, स्त्रीरत्नं दुष्कुत्रादपि ॥ १ ॥

भावार्थ—“ बाळक थकी पण हित वचन ग्रहण करवुं, अशुचिमांथी पण कांचन दंड लेवुं, नीच माणस पासेथी पण उत्तम विद्या होय तो ग्रहण करवी, अने नीचा कुळमांथी पण स्त्रीरत्न ग्रहण करवुं,” आ प्रमाणे नितिशास्त्रुं कथन ठे.

अजयकुमारना आ प्रमाणेना कहेवाथी श्रेणिक राजाए सिंहासन पर बेठा बेठा ते चांमळने पोतानी सन्मुख नीचे वेसानीने तेनी पासेथी अवनामिनी अने उन्नामिनी ए वे विद्या शीखवा मांकी. परंतु घणीवार ते विद्या बोद्धतां ठतां पण राजाना हृदयमां पेठी नहों. त्यारे राजाए क्रोध पामीने कथुं के “ अरे चांमळ ! मने विद्या आपवामां पण तुं खोटाइ करेडे ? ” एम कहीने तिरस्कार करवा लाग्या. ते जोड अजयकुमारे कथुं के “ हे स्वामी ! जो विद्या ग्रहण करवी होय तो एने सिंहासन पर वेसानीने आप हाथ जोमी पृथ्वी उपर तेनी सन्मुख वेसो, तो विद्या आवमशे. ” ते सांजळीने राजाए तेम कथुं के तरतज जाणे हृदयमां लखेदी होय, एम ते वने विद्या दंड थड गड. पड्ढी विद्यागुरु थवाथी ते चांमळने अजये राजा पासेथी मुक्त कराव्यो.

“आ कथा उपरथी विनयज सर्वत्र फळदायी ठे एम समजीने विनय

पूर्वक श्रुतुं अध्ययन विगरे करुं. ”

इत्यद्वयदिनपरिमितोपदेशप्रासादग्रंथस्यवृत्तौ प्रथम
स्थाने त्रयोदशं व्याख्यानम् ॥ १३ ॥

व्याख्यान १४ सुं.

अविनयना फल विषे.

अन्वययी विनयतुं स्वरूप-कहीने हूवे व्यतिरेकयी तेनुं व्याख्यान करे ठे.

प्रकृत्या दुर्विनीतात्मा, गुरुव्रते प्रतिकूलधीः ।

संसारसागरे मग्नो, विनेयः कूलवालकः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ प्रकृतिधी ज अविनयवान (उद्धत) अने गुरुना वचनधी विपरीत वर्तनार कूलवालक साधु संसार सागरमां मूग्यो. ” तेनुं दृष्टांत आ प्रमाणे—

कूलवालकनुं दृष्टान्त.

कोइ एक आचार्यने एक अविनयी शिष्य हतो. तेने आचार्य तामना करे के शिखामण आपे, तो तेना पर गुस्से थतो. एकदा आचार्य ते शिष्यने द्वा-इने उज्जयंत (गीरनार) गिरिनी यात्रा करवा गया. त्यां ते शिष्य यात्रालु स्त्री-ओली उपर कुदृष्टि करवा लाग्यो, ते जोइने गुरुरूप तेने निवार्यो, तेथी ते गुरुना पर कोपायमान थयो. एट्ठे यात्रा करीने पात्रा वळतां गुरुनी पाछळ रहीने ते दुष्ट शिष्ये गुरुना चूरे चूरा करवाना हेतुथी एक मोटो पथरो गवमाव्यो. परंतु ते पथर गुरुना वे पग वच्चे थइने नीकळी गयो. आवा तेना दुष्ट कृत्यधी गुरुरूप तेने शाप आप्यो के “ हे घुरात्मा ! तूं स्त्रीधी विनाश पापीश. ” ते सांच-ळीने तेणे विचार कर्षो के “ ज्यां बीलकुल स्त्रीओज न होय, त्यां रहुं के जेथी

गुरुनो शाप मिथ्या थाय, ” पडी ते साधु कोइ नदीने सामे कांठे वस्ति विनाना जागमां जइ आतापना देवा दाय्यो. तेना उग्र तपना प्रजावधी ते नदी तेना तरफ वहेती बंध थडने बीजी तरफ वहेवा लागी, तेथी ते साधुनुं कूडवाद्युक एवं नाम दोकोए पारुनुं.

राजगृह नगरीना राजा श्रेणिके देवताए आपेन्न दिव्य कुंठनी जोमी, अद्वार चक्र (सेर)नो हार, अने दिव्य वस्त्रो सहित सेचनक हाथी पण पोताना पुत्र हृद्व विहद्वने आप्यो. तेथी गुस्से थयेझा कूणिके कांझक प्रपंच करीने पोताना पिता श्रेणिकने काष्ठना पांजरामां नांख्यो. केटकेक दिवसे राजा परलोकमां गये सते कूणिक नवी चंपा नामनी पुरी वसावीने तेमां काद्व, महाकाद्व विगेरे पोताना दश जाइओ सहित रह्यो. अन्यदा पोतानी राणी पद्मावतीना दररोजना आग्रहथी कूणिके हृद्व विहद्व पासे हार विगेरे चारे वस्तुओ मागी. तेथी बुद्धिमान एवा ते वने जाइओ “ आ मागणी अनर्थनुं मूळ ठे ” एम विचारिने पोतानी सारभूत सर्व चीजो दडने रात्रिए लुपी रीते त्यांधी नीकळी पोताना मातामह चेटक राजा पासे विशाळा नगरीए जडने रह्यो. कूणिकने तेनी खबर थतां तेणे दूत मोकद्वीने चेटक राजाने कहेवरान्युं के “ हृद्व विहद्वने अमने पाठा सोंपो. ” तेना जवावमां चेटक राजाए कह्युं के “ शरणे आवेझा दोहित्रोने हुं शी रीते तमने सोंपुं. ? ” दूते आवीने कूणिक राजाने ते बात करी. एटवे कूणिक अत्यंत क्रोध पापीने त्रण करोरु मुजयोना सैन्य सहित तथा पोतानी सरखा बळवान काळ महाकाळ विगेरे दशे जाइओ सहित चेटक राजा तरफ चाड्यो. चेटक राजा पण पोताना सामंत अद्वार राजाओ सहित कूणिकनी सामे आव्यो. परस्पर युद्ध प्रवर्त्युं. पहेझा दिवसना युद्धमांज चेटक राजाए देवताए आपेझा अमोघ बाण वने काळकुमारने यमराजना स्थानमां पहाँचाड्यो. एटवे वने दशकरो युद्धथी विराम पास्या. ए प्रमाणे दश दिवसे कूणिकना दशे जाइओने चेटक राजाए मारी नांख्या. चेटक राजाने दररोज एक ज बाण मुकवानो नियम हतो. पोताना दशे जाइओने मरायेझा जोडने शोकसागरमां निमग्न थयेझा कूणिके चेटक राजाने दुर्जय मानी अष्टम तप वने सौधमेंद्र अने चमेरेन्द्र-नुं आराधन कर्तुं. एटवे ते वने इन्डोए आवीने कूणिकने कह्युं के “ चेटक राजा जैन धर्मी होवाधी अमारो साधमीं ठे, माटे तेने अमे मारी शक्युं नहीं,

परंतु तारा देहनी रक्षा करशुं. " पढी चमेरेन्जे तेने महा शिवाकंटक अने रथ-मुशळ नामना वे संग्राम आप्यां. अर्थात् ते वे प्रकारना युद्ध शिखव्यां. तेमांना पहेला संग्राममां शत्रुना सैन्यमां एक कांकोरो नांख्यो होय, तो ते मोठे शिवा जेवो थडने शत्रुनो नाश करतो अने एक कांटो नांख्यो होय, तो ते शस्त्र रूप थडने नाश करतो. ते संग्राम करवा वने कूणिके एक दिवसे चेडाराजाना चोराशी लाख सुनटो-नो विनाश कर्यो. वीजे दिवसे ठनुं लाख योद्धानो विनाश कर्यो. तेथी त्रांस पामीने वीजे दिवसे चेडाराजाए श्रावक धर्ममां दृढ, निरंतर ठठ तप करनार अने महा पराक्रमी एवा नाग सारथीना पौत्र वरुण नामना पोताना सेनापतिने कहुं के " हे वीर ! आज ते तुं युद्ध करवा सज्ज था. " स्वामीनुं वचन अंगीकार करीने वरुण सेनापति कूणिकना सैन्य साथे लडाइमां उतर्यो. जवितव्यताने योगे कूणिकना सेनापति वरुणने वाणवेने मर्म स्थानमां वींध्यो, एटवे वरुणे पोतानो रथ वे त्रण पगलां पाछे हठावीने तीव्र वाणवेने ते सेनापतिने हणी नांख्यो. पढी तरतज ते वरुण युद्धभूमिमांथी नोकळीने दूर जइ दर्जनो संघारो. करी ते पर वेसीने आढावोचना प्रतिक्रमणा करी समाधि पूर्वक मरण पामीने अरुणाज नामना विमानमां चार पट्योपमना आयुष्यवाळो देवता थयो. त्यांथी चवीने ते वरुणनो जीव महाविदेहमां उत्पन्न थइ मोक्ष पदने पामशे. (वरुणनुं सविस्तर चरित्र जगवती सूत्रथी जाणी लेवुं.)

वरुणना गया पढी चेटक राजाए कूणिकना पर वाण मूक्युं, परंतु कूणिक-ना शरीर फर्तुं डन्जे वज्रनुं कवच करेलुं हतुं, तेथी ते वाण तेने अथमाइने भूमि-पर पमरुं. चेडाराजाने एकज वाण मुकवानी प्रतिज्ञा होवाथी तेणे वीजुं वाण मूक्युं नहों. वीजे दिवसे पाळुं तेणे वाण मूक्युं, तो ते पण निष्फळ गयुं. तेथी चेडा राजाए पोताना अमोघ वाणथी पण कूणिकने अजेय जाणीने पाळा वळी विशाला नगरीमां प्रवेश करी दरवाजा बंध कराव्या. एटवे कूणिके ते नगरी फरतो घेरो घाट्यो.

हवे रात्रीना समये हद्व अने विहद्व सेचनक हाथीपर आरुढ थइ नग-बहार नोकळी गुप्त रीते कूणिकना सैन्यमां प्रवेश करी तेना सैन्यने हणवा लाग्या. ए प्रमाणे हंमेशां पोताना सैन्यने घणुं हणानुं जोडने कूणिके पोताना सैन्य फरती

खाइ खोदावी तेमां गुप्त रीते खेरना अंगारा नंखाव्या, ते वातनी हृद्व विहृद्वने ख-
वर नहोती, तेथी तेओ हेमेशना नियम प्रमाणे सेचनकपर आरुढ थइने रात्रे कू-
णिकना सैन्य पासे आव्या. त्यां खाइनी नजोक आवतां हाथीए विजंगझानथी
वळता अंगारावाळी गुप्त खाइ जाणीने ' आ हृद्व विहृद्व विनाश न पामो '
एवा हेतुथी ते आगळ एक पगळुं पण चाव्यो नहीं. एटळे ते वने जाइओ तेने
अंकुशवने प्रहार करीने वोढ्या के " हे छुष्ट हाथी ! आजे तुं प्रतिकूल वर्तणुक
करे छे, ते तने योग्य नथी. " ते सांजळीने ते वनेने पोतानी पीठपरथी जूमिपर
उतारी दइने ते हाथी खाइमां पड्यो. तेनी अंदर रहेली अग्निना तापथी वळी
मरीने ते हस्ती पहेळा स्वर्गमां देवता थयो. ए प्रमाणे हस्तीने मृत्यु पामेवो जो-
इने वने जाइओ खेदयुक्त थइ विचार करवा लाग्या के " अहो ! आपणे आ
पशुथी पण अधन्य ङीये के जेथी एना जेटळुं पण आपणे जाणी श-
क्या नहीं. एतो खेर, पण आपणे आ जयंकर पापथी शी रीते छूटशुं ? " ए
रीते विचार करतां ते वनेने वैराग्य उत्पन्न थयो. तेथी तरतज शासनदेवीए ते-
मने उपासीने श्रीवीरप्रभु पासे मूक्या. एटळे ते वनेए जगवंतनी पासे दीक्षा ग्रं-
हण करी. अनुक्रमे तपस्या करीने ते वने जाइओ सर्वार्थसिद्ध विमानमां दे-
वता थया.

अहीं कूणिक राजाए मनमां एवी प्रतिज्ञा करी के "जो हुं मारा तीक्ष्ण
बाणोवने विशाखानगरीने खोदी न नाखुं, तो मारे अग्निमां प्रवेश करवो. " आवी
कठण प्रतिज्ञा कर्या ठतां पण ते विशाखानगरी जीती शक्यो नहीं, तेथी ते
अति खेदयुक्त थयो.

आ समये गुरुनी आझानो जंग करनार कूळवाल्क मुनि के जे नदीने
कांठे आतापना दोतो हतो, तेनापर कोप पामेवो शासनदेवी आकाशमां रहीने
कूणिक प्रत्ये वोढी के " जो मागधिका नामनी गणिका कूळवाल्क मुनिने चा-
रित्र ज्ञष्ट करीने दावे, तो तेनी सहायथी अशोकचंद्र (कूणिक) राजा विशा-
खानगरीने जीती शके; ते बिना ते नगरी जीती शकाशे नही. " ते सांजळीने
राजाए मागधिका गणिकाने बोझावीने सत्कार पूर्वक कूळवाल्कने भ्रष्ट करीने
आववानुं कथुं. ते वात अंगीकार करीने कपटथी श्राविकानो वेप दइ मागधिका

नदी तीरे रहेला ते मुनि पासे गइ. मुनिने वंदना करीने ते बोली के “ हे मुनि-राज ! स्थाने स्थाने चैत्योने तथा मुनिओने वंदना करीने मारे जोजन करवानो नियम ठे, आजे आपने अहीं रहेला जाणीने हुं वंदना करवा आवी बुं, माटे हे मुनिराज ! कृपा करीने निर्दोष जात पाणी ग्रहण करी मने कृतार्थ करो. ” एम कहिने तेणीए नेपाळाना चूर्णथी मिश्रित करेला सुंदर मोदक तेने वहोराव्या. ते खावाथी तेने तरतज अतिसारनो व्याधि थयो. तेथी तेणीए बीजी नानी नानी गणिकाओ पासे तेनी वैयावच्च करावी के जेथी ते मुनि थोनी मुदतमांज चारि-त्रथी ज्ञष्ट थइ तेने आधीन थइ गया. पछी तेने दइने ते गणिका कूणिक पासे आवी. कूणिके कुळवाढकने कहुं के “आ विशाद्वानगरी जीती शकाय तेम करो.” कूणिकहुं वचन अंगीकार करीने ते विशाद्वानगरीमां गयो. त्यां सर्वत्र भ्रमण करतां एक स्थाने तेणे मुनिसुव्रत स्वामीनो स्तूप जोइ विचार्युं के “ आ स्तूपना प्रजावथी आ पुरीने कोइ जीती शकतुं नथी. तेथी आनोज जंग करवा माटे प्रथम उपाय करवो जोइए. ” एम विचारीने गाममां फरवा द्याग्यो. तेने जोइने पौरखोकोए तेने पूछुं के “ हे मुनि ! आ नगरीनो उपजव क्यारे दूर थशे ? ” तेणे कहुं के “ आ स्तूपने तमे पानी नाखशो, त्यारे तमारो उपजव दूर थशे. ” ते सांजळीने दोको ते स्तूपने पारुवा द्याग्या. एटले तेमने विश्वास उत्पन्न कराववा माटे ते छुष्ट साधुए कूणिकने कहिने तेहुं सैन्य वे कोश दूर हठाव्युं. ते जोइने पौरजनोने मुनिना वाक्यपर विश्वास आव्यो. तेथी तेओए कूर्मशिक्षा पर्यंत सर्व खोदी नाख्युं, अने कूणिके घेरो घाड्या पछी वार वर्षे दोकोए पुरना दरवाजा उघाड्या, केमके कूणिक तो कपटथी दूर गयेदो हतो.

दरवाजा उघड्याना खबर सांभळी कूणिक राजाए आवीने नगरीपर ठापो मारी नगरीनो जंग कर्यो, ते वखते पण महान युध्द थयुं. कूणिकने चेला राजाना युध्द जेवुं युध्द आ अवसर्पिणीमां थयुं नथी. आ दम्राइमां एकंदर एक करोरु ने एंशी लाख सुजटो हणायो, तेमां दश हजार सुजटो मरीने एकज मान्दवीना उदरमां उत्पन्न थया, एक देवदोकमां गयो, एक उंचा कुळमां उत्पन्न थयो, अने बीजा सर्वे नरक गतिमां तथा तिर्यग्गतिमां उत्पन्न थया.

पछी चेटक राजा नगरी बहार नीकळ्या, ते वखते कूणिके तेमने कहुं के “हे पूज्य मातामह ! मने आज्ञा आपो. हुं आपनो पुत्र बुं. हुं शुं कर्क ?” चेटके

जवाव आप्यो के “ हे दौहित्र (दीकरीना पुत्र) ! एक क्षणवार उजो रहे. हुं हमणां आ वावमां स्नान करीने आवुं बुं. ” एम कहीने चेटक राजा वावमां जइ द्योदानी पुतळी कंठे बांधी समाधिमां तत्पर थइ वावमां पड्या. तेज वखते धरणेन्डे तेमने जीदी दीधा, अने ते पोताना जुवनमां (पाताळमां) दइ गया. त्यां चेटक राजा अनशनवरे कालधर्म पामीने सहस्रार देवदोकमां इच्छना सायानिक देवता थया.

पछी चेटक राजानो दौहित्र सुज्येष्ठानो पुत्र सत्यकि विद्याधर हतो, ते त्यां आवीने समग्र नगरीना द्योकोने नीलवंत पर्वत उपर दइ गयो. पछी कूणिक राजा पण पोतानी प्रतिज्ञा पूर्ण करीने पोतानी राजधानीमां आव्यो.

कूटवाल्क पण देवगुरुनी आशातना करवाथी अने मागधिका गणिकाना संगथी अनेक पापकर्मो करीने दुर्गतिमां गयो.

“ हे नय्य प्राणीओ ! जो तमारे मोक्ष सुखनी इच्छा होय तो आ कूटवाल्क साधुतुं अति दुरन्त चरित्र सांजळीने महा विषम विष समान गुरु महाराजनी आशातनानो त्याग करजो. ”

इत्यर्द्धदिनपरिमितोपदेशप्रासादवृत्तौ प्रथम
स्तंभे चतुर्दशं व्याख्यानम् ॥ १४ ॥

व्याख्यान १५ मुं.

चोथा त्रण शुद्धि नामना छार विषे.

मनोवाक्कायसंशुद्धिः , सम्यक्त्वशोधनी भवेत् ।

तत्रादौ मनसः शुद्धिः , सत्यं जिनमतं मुनेत् ॥ १ ॥

જાવાર્થ—“ મન, વચન અને કાયાની જે શુદ્ધિ, તે સમ્યક્ત્વને શોધન (શુદ્ધ) કરનારી થાય છે. તેમાં પ્રથમ મનની શુદ્ધિ કરવી, એટલે જિનમતને સત્ય માનવો. ”

‘ જિનમત ’ એટલે જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલ સમગ્ર પદાર્થોના જાવને પ્રગટ કરનાર છાદશાંગી રૂપ શાસ્ત્ર. તેને સત્ય માનવું, અને વીજાં સર્વ લૌકિક પરતીર્થીના શાસ્ત્રો—દર્શનો અસાર છે એમ માનવું. તેનું નામ મનઃ શુદ્ધિ કહેવાય છે.

મનઃશુદ્ધિ ઉપર જયસેનાનું દૃષ્ટાન્ત.

હજીયિની નગરીમાં સંગ્રામશૂર નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરીમાં વૃષજ નામે એક શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને જયસેના નામની સ્ત્રી હતી. તે સમક્તિવંત તથા પતિવ્રતા હતી. તે મોટી ઉમ્મરની થઈ તો પણ તેને કાંઈ સંતાન થયું નહીં. તેથી તેણીએ એકદા પોતાના પતિને કહ્યું કે—“ હે સ્વામિન્ ! સંતતિને માટે તમે ફરી વિવાહ કરો, કેમકે પુત્ર વિના આપણું કુલ શોષતું નથી. કહ્યું છે કે—

યત્ર નો સ્વજનસંગતિરુચ્ચૈ—યત્ર નો લઘુલઘૂનિ શિશૂનિ ।

યત્ર નાસ્તિ ગુણગૌરવચિન્તા, હન્ત તાન્યપિ ગૃહાણ્યગૃહાણિ ॥૧ ॥

જાવાર્થ—“ જેને ઘેર સ્વજનો એકઠા થઈને વેસતા નથી અર્થાત્ સ્વજનોની સંગતિ નથી, જે ઘરમાં નાનાં નાનાં વાલકો ક્રીડા કરતાં નથી અને જે ઘરમાં ગુણના ગૌરવપણાનું ચિંતન થતું નથી, તેવા ઘરો ઘરની ગણતરીમાં નથી. ”

તે સાંજલીને શ્રેષ્ઠી વોલ્યો કે—“ હે પ્રિયા ! તું કહે છે તે સત્ય છે, પરંતુ મારા ચિત્તમાં વિષયસુખની વિદ્વલ્લુપ્ત અગ્નિલાપા નથી. ” તે વોલ્લી—“ હે ” સ્વામી ! વિષય સુખને માટે ન પરણવું તે તો ઠીક છે, પણ સંતાનને માટે ફરી પરણવામાં કાંઈ સ્ત્રોતું નથી. ” તે સાંજલીને શ્રેષ્ઠી કાંઈ વોલ્યો નહીં, મૌન રહ્યો. તેથી જયસેનાએ જાતે તપાસ કરીને કોઈ શ્રેષ્ઠીની ગુણસુંદરી નામની કન્યાનું મારું કરી તેની સાથે પોતાના પતિને પરણાવ્યો. પછી ધીરે ધીરે જયસેના ઘરનો સર્વ કાર્યચાર ગુણસુંદરીને સોંપીને ધર્મચારાધનમાં તત્પર થઈ. કેટલોક કાલે ગુણસુંદરીને એક પુત્ર થયો.

એકદા ગુણસુંદરીની માતા વંધુશ્રીએ પુત્રીને પૂછ્યું કે—“હે પુત્રી! તારા પતિના ઘરમાં તને સુખ છે ના ? ” ગુણસુંદરી બોલી—“ હે માતા ! મને શોક્ય ઉપર આપીને પડી સુખની વાત શું પૂછે છે ? પ્રથમ માથું મુંઝાવીને પડી નક્કર શું પૂછે છે, અને પાણી પીને પડી ઘર શું પૂછે છે ? મને તો પતિને ઘેર એક ક્ષણ માત્ર પણ સુખ નથી ; મારો પતિ મારી શોક્ય ઉપરજ આસક્ત છે. ” વંધુશ્રી બોલી—“હે પુત્રી ! જો તે તારી શોક્ય રાગથી તથા કલ્યાણી તેવા વૃદ્ધ પતિને પણ વહન કરે છે, રીઝવે છે, તો પડી વીજાની શી વાત કરવી ? જ્યાં સાઠ સાઠ વર્ષના મોટા હાથીઓને વાયુ ભગલે, ત્યાં ગાયોની શી ગણના, અને મઝર વિગેરેની તો વાત જ શી કરવી ? તો પણ હે પુત્રી ! તું શાંતિ રાખ. તારી શોક્યના વિનાશનો હું કાંઈક ઉપાય કરીશ. તું હાલ તો તારે ઘેર જા. ”

એકદા જાણે સાક્ષાત્ રુદ્ર (શિવ) ની મૂર્તિ હોય, તેવો પ્રતાપી કોઈ કાપાલિકને જોઈને વંધુશ્રીએ પોતાના કાર્ય સાધવાના ફરાદાથી તેને અનેક રસ સંયુક્ત ઝોજન કરાવ્યું. કહ્યું છે કે—

कार्यार्थी नजते लोको, न कश्चित् कस्यचित् प्रियः ।

वत्सः क्षीरक्षयं दृष्ट्वा, परित्यजति मातरम् ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“લોકો કાંઈ પણ કાર્યને અર્થેજ વીજાને નજે છે, પણ સ્વજાવધી કોઈ કોઈને પ્રિય હોતોજ નથી. વાઝરનો પણ દૂધ નષ્ટ થયેલું જોડને તેની માતા (ગાય) નો ત્યાગ કરે છે. ”

પછી તે યોગી પણ હમેશાં જિજ્ઞાસે માટે ત્યાંજ આવવા લાગ્યો. અને વંધુશ્રી પણ તેને હમેશાં નવી નવી જિજ્ઞાસા આપવા લાગી. એકદા યોગીએ પ્રત્યુપકાર કરવા માટે તેણીને કહ્યું કે—“ હે માતા ! તારે કાંઈ કામ હોય, તો યુગીથી કહે કે તે હું કરી આપું. ” તે સાંજલીને વંધુશ્રીએ ગદગદ કંઠે પોતાની પુત્રીનું હુઃખ કહ્યું. ત્યારે યોગી બોલ્યો કે—“ હે માતા ! જયસેનાને હણીને મારી ઘેન ગુણસુંદરીને સુખી ન કરું, તો હું અગ્નિ પ્રવેશ કરું. ” એવી પ્રતિજ્ઞા કરીને તે પોતાને આશ્રમે ગયો.

પડી કૃષ્ણચતુર્દશીની રાત્રીએ તે યોગીએ સ્પશનમાં એક મનુષ્ય આણીને તેની પૂજા કરી. પછી વૈતાલી વિદ્યાનો જાપ કરીને તે મનુષ્યમાં વૈતાલીને પ્રત્યક્ષ

करी अर्थात् तेमां प्रवेश कराव्यो. पढी ते वेताळी बोळी—“ हे योगी ! जे काम होय ते कहे. ” योगी बोळ्यो—“ हे महाविद्या ! जयसेनाने मारी नांख. ” ते सांजळीने ते विद्या योगीनुं वचन अंगीकार करी जयसेना पासे गइ, पण त्यां तो सम्यक् प्रकारे निश्चळ चित्ते कायोत्सर्गमां स्थित थयेळी जयसेनाने तेणे जोइ. एटझे ते वेताळी धर्मना महिमाथी द्वेष रहित थइने जयसेनाने प्रदक्षिणा करी पाढी वळी स्पर्शानमां गइ. तेने विकराळ स्वरूपे आवती जोइने ते योगी जयथी नाशी गयो. बीजे दिवसे पण तेज रीते योगीए फरीथी वेताळी विद्याने मोकळी. ते वखते पण ते विद्या जयसेनाने कांइ पण करी शकी नहीं, अने अद्वाद्वाहास्य करती पाछी आवी. एम त्रण वार मोकळी, ने त्रण वार ते पाढी आवी. चोथी वार पोतानाज मरणना जयथी योगीए कहुं के—“ हे देवी ! वेमां जे छुष्ट होय, तेने जलदी मारीने आव. ” ते सांभळीने देवी जयसेना पासे गइ, पण तेने देव-गुरुनी जक्तिमां तत्पर जोइने त्यांथी पाढी वळी. तेवामां घर वहार कायचित्ता माटे नीकळेळी प्रमादी गुणसुंदरीने तेणे दीठी. एटले तेनेज खरुगवने मारीने देवी स्पर्शानमां आवी, योगीनी रजा दइ स्वस्थाने गइ. थोमीवार पढी जयसेना कायोत्सर्ग पारीने वहार नीकळी, त्यां गुणसुंदरीने मरेळी जोइने ते विचारमां पर्मी के—“अहो ! पूर्वना कोइ अशुज कर्मना उदयथी गारे माथे आ कडक आवसे. ” एम विचारीने ते उपध्वनी शांति माटे तेणे फरीथी कायोत्सर्ग कर्यो. प्रातःकाळे गुणसुंदरीनी मा बंधुश्री रात्रीमां शुं थयुं, तेनी खबर देवा उत्सुक थइ सती गुणसुंदरीने घेर आवी. त्यां गुणसुंदरीनेज मरेळी जोइने तेणीए पोकार करी राजाने जाहेर कर्युं के—“ हे राजा ! मारी पुत्रीने तेनी शोक्य जयसेनाए शोक्यपणाना द्वेषथी मारी नांखो छे. ” ते सांजळीने राजाए क्रोध पामीने जयसेनाने पोतानी पासे बोळावी पूछ्युं. जयसेना कांइ पण बोळी नहीं, तेवामां शासनदेवीनी प्रेरणाथी पेडो योगीज नगरमां बोझतो बोझतो अकस्मात् राजसज्जामां आव्यो. अने पोतानुं जयंकर रूप प्रगट करी बोळ्यो के “ निर्दोष जयसेनाने मूकीने छुष्ट गुणसुंदरीने मेंज महाविद्या पासे हणावी छे. ” एम कहीने ते संबंधी सर्व वृत्तांत राजाने कही वताव्युं. ते वखते शासनदेवताए पण जयसेना उपर पुष्पवृष्टि करी. राजाए “ बंधुश्रीज छुष्ट छे ” एम निश्चय थवाथी तेने गाम वहार काढी मूकी. ३. पढी राजाए जयसेनाने पूछ्युं के—“ हे गुणीयन्न वेन ! जगत्मां कयो धर्म

श्रेष्ठ ठे ? ते तुं कहे. ” जयसेना बोली के—“ स्याद्वादधी युक्त एवा जैनधर्म विना बीजा सर्व धर्मों एकांतवादी अने घणा दोष युक्त होवाधी आराधवा योग्य नधी. ” फरी राजाए पूज्युं के— “ हे शीद्ववंती ! गंगा, प्रयाग विगेरे तीर्थोंमां कयुं तीर्थ संसारतारक ठे ? ” जयसेना बोली—“ हे राजा ! लोकमां अमरसठ तीर्थों कहेवाय ठे, पण ते सर्वे आत्मधर्मने पुष्टि आपनारां नधी. तीर्थ तो मात्र एक सिद्धाचळज ठे. केमके ते गिरिपर कार्तिक शुद्धि पूर्णिमाए श्री रूपनदेवना पुत्रो जाविरु अने वाल्मिलीद्व मुनि दश करोरु साधुओ सहित मुक्ति पाम्या ठे. फागण शुद्धि दशमने दिवसे नमि अने विनमि नामना मुनि वे करोरु साधुओ सहित सिद्धि पदने पाम्या ठे. फागण शुद्धि आठमने दिवसे श्री ऋषभदेव स्वामी नवाणु पूर्व वखत ते गिरिपर आव्या छे. श्रीशांतिनाथ स्वामीए तेनापर चातुर्मास कयुं हतुं. ते वखने मुनि वेपे तथा श्रावक वेपे मळीने सतर करोरु मतुण्यो सिद्धि पाम्या हतां, बीजा तीर्थकर श्री अजितनाथ स्वामीना हाथधी दीक्षित थयेला पंचाणुं हजार साधुओ ते पर्वतपर चातुर्मास रखा हता. तेमांथी कार्तिक शुद्धि पूर्णिमाने दिवसे दश हजार साधुओ केवळ ज्ञान पामी मोक्षे गया हता. आसो शुद्धि पूर्णिमाए पांच पांरवो बीश करोरु साधुओ सहित सिद्ध थया हता. फागण शुद्धि तेरसने दिवसे शांव अने प्रद्युम्न कुमार साढा त्रण करोरु साधुओ सहित मुक्ति पदने पाम्या ठे. श्रीकाद्वस मुनि एकहजार साधुओ सहित, श्रीसुज्ज्वा मुनि सातसो मुनिओ सहित, श्रीरामचंद्र पांच करोरु मुनि सहित, श्रीरामना जाइ जरत त्रण करोरु मुनि सहित तथा श्रीवसुदेवनी वोंतेर हजार स्त्रीओमांथी पांत्रीश हजार स्त्रीओ तेंज सिद्धगिरिपर सिद्धि पदने पामी ठे, बीजी साढत्रीश हजार स्त्रीओ बीजे स्थाने सिद्धि पदने पामी ठे. तथा देवकी अने रोहिणी नामनी वसुदेवनी स्त्रीओ तो आगामी काळे तीर्थकर थवानी ठे. सुकोशद्व मुनि वाघणना कोद्वला उपसर्गधी काळधर्म पामीने मंगुद्वगिरि (सिद्धाचळनी एक डुंक) पर सिद्ध थया ठे. इत्यादि अनंत साधुओ ते गिरिपर सिद्धिपद पाम्या ठे, अने पामशे.

चैत्र शुद्धि पूर्णिमाने दिवसे ते गिरिपर श्रीपुंरुरीक गणधर पांच करोरु मुनिओ सहित सिद्ध थया ठे. माटे हे राजा ! एकवार श्री शत्रुंजयने जोवाधी (यात्रा करवाधी) सर्व तीर्थोंनी यात्रातुं फळ प्राप्त थाय ठे. ” आ प्रमाणे सां-

भळीने राजा विगेरे सर्व लोकोए श्री जैनधर्मेनो तथा श्री सिद्धाचळ तीर्थनो स्वीकार कर्यो—तेनेज मानवा लाग्या.

पळी राजाए जयसेनाने मोटा उत्सव पूर्वक तेने घेर मोकळो. केट-लेक काळे जयसेनाए प्रव्रज्या ग्रहण करी, अनुक्रमे तपस्या करीने सिद्धि पदने पामी.

“ स्याद्वाद धर्मेना विचारमांज चित्त राखनारी तथा मिथ्यादर्शनपर किंचित् पण राग नहीं राखनारी जयसेना मननी शुद्धिथी अनुक्रमे अनंत सुखवा-लुं मोक्षपद पामी. तेज प्रमाणे हे ज्ञव्य प्राणीओ ! तमे पण मनःशुद्धिने दृढ करो जेथी तमने पण कढ्याण परंपरा प्राप्त थाय. ”

इत्यद्भदिनपरिमितोपदेशप्रासादग्रंथस्यष्टौ प्रथम
स्थंभे पंचदशं व्याख्यानम् ॥ १५ ॥

॥ प्रथमः स्तंभः समाप्तः ॥

श्री उपदेश प्रासाद. स्तंभ बीजो.

व्याख्यान १६ मुं.

मनःशुद्धि विषे (जारी).

मनःशुद्धिमवित्राणा, ये तपस्यन्ति मुक्तये ।

हित्वा नावं जुजाभ्यां ते, तितीर्षन्ति महार्णवम् ॥ १ ॥

तदवश्यं मनःशुद्धिः , कर्तव्या सिद्धिमिच्छता ।

बह्वारंजेऽपि शुद्धेन, मनसा मोक्षमाप्नुते ॥ २ ॥

ज्ञावार्थ—“ मनशुद्धि राख्या शिवाय जे मनुष्यो मुक्तिने माटे तपस्या करे ते तेओ बहाणनो त्याग करीने वे हाथवरें महा समुद्रने तरवा इच्छे ते, अर्थात् समुद्र तरवामां बहाणनीज जरूर ते. ते स्थाने अही मनशुद्धि ते. तेथी मोक्षनी इच्छावाळा मनुष्ये अवश्य मनशुद्धि करवी. केमके बहु आरंजी ठतां पण जो मननी शुद्धि राखी होय तो ते मोक्षने पावे ते. ”

आ प्रसंग उपर आनंद श्रावकनो अधिकार ते ते नीचे प्रमाणे—

आनंद श्रावकनुं दृष्टान्त.

राजगृही नगरीमां आनंद नामे एक कुडुंबी रहेतो हतो. ते एकटा गुणशील नामना चैत्यमां श्रीवीरप्रभुनुं पधारुं सांजळीने पोताना स्वजनो सहित पगे चादृतो केवळीना पण ईश एवा जगवाननी पासे गयो. प्रभुने बंदना कांतकरीने अने मतनुं स्थापन करनारी बाणी सांजळवाथी ते प्रतिबोध पाम्यो. तेथी तेणे समकित सहित देशविरति ग्रहण करी. तेमां प्रथम द्विविध त्रिविधे करीने स्पृष्ट जीवहिंसा-दिक पांच अणुव्रत ग्रहण करी. तेमां चोथा व्रतमां पोतानी स्त्री शिवायनी

अन्य सर्व स्त्रीओनो त्याग कर्यो. पांचमा व्रतमां पोतानी इच्छानुसार डव्यनुं (परिग्रहनुं) प्रमाण कथुं के—रोकरु धनमां चार करोरु सोनामहोरो निधानमां, चार करोरु व्याजे फेरवामां अने चार करोरु वेपारमां राखवो, तेथी वधारे राखनुं नहीं. दश हजार गायोनुं एक गोकुळ कहेवाय छे, एवां चार गोकुळ, एक हजार गानां, खेतीने माटे पांचसो हळ अने वेसवा माटे चार वाहन राख्यां, तेथी वधारेनो त्याग कर्यो. ठठा दिग्व्रतनुं वर्णन आगळ व्रतना अधिकारमां कहेवाशे. सातमा व्रतमां अनंतकाय, अजह्म्य अने पन्नर कर्मादाननो त्याग कर्यो. दातणमां जेडीमधना काष्ठ शिवाय बीजानो त्याग कर्यो. मर्दन माटे शतपाक अने सहस्रपाक तेव विना बीजा तेवनो त्याग कर्यो. उद्वर्तन (पीठी)ने माटे घजं ने उपव्रेटना पिष्ट शिवाय बीजानो त्याग कर्यो. स्नानने माटे उष्ण जळना आठ माटीना घमाथी वधारे जळनो त्याग कर्यो. पहेरवामां उपरनुं अने नीचेनुं एम वे वस्त्रो शिवाय बीजानो त्याग कर्यो. विद्येपनमां चंदन, अगरु, कर्पूर अने कुंकुम विगेरे शिवाय बीजानो त्याग कर्यो. पुष्पोमां पुंरुरीक कमळ तथा मातृतीनां पुष्पो शिवाय बीजानो त्याग कर्यो. अलंकारमां नामांकित मुद्रिका (बॉटी) तथा कानना वे कुंरुळां शिवाय वाकीनो त्याग कर्यो. धूपमां अगरु अने तुरुष्क (दोवान) शिवाय बीजानो त्याग कर्यो. पेय (पीवा दायक) आहारमां मग चणा विगेरे तळीने करेव अथवा घीमां तळेद्या चोखाथी वनाववामां आवेव प्रवाही पदार्थ शिवाय बीजानो त्याग कर्यो. पक्वानमां घेवर अने खारुनां खाजां, जातमां कमळ-शाळीना चोखा, विदळमां मग अरुद अने चणा, घीमां शरदक्रतुमां धयेवुं गायनुंज घी, शाकमां मीठी मोडी ने पल्लवळ, मधुर पदार्थमां पळ्यंक, अन्नमां वडां, फळमां क्षीरामलक (मीठां आंवळां), जळमां आकाशथी पम्हेवुंज पाणी, मुखवासमां जायफळ, दलिंग, एलायची ककोल अने कपूर ए पांच वस्तुथी मिश्रित तंबोळ-एटली चीजो वापरची, ते शिवाय बीजानो त्याग कर्यो.

आ प्रमाणे तेणे जिनेश्वर पासे वारे व्रत ग्रहण कर्यो. (वाकीनां व्रतोनुं स्वरूप आगळ कहेवामां आवेशे). पडी नवतत्त्वनुं स्वरूप जाणनि ते आनंद श्राव-के पोताने घेर आवी पोतानी शिवानंदा नामनी स्त्रीने कथुं के “ हे प्रिया ! में आजे जैन धर्म अंगीकार कर्यो छे; तुं पण मज्जु पासे जइने ते उत्तम धर्मनो स्वी-कार कर. ” ते सांजळीने शिवानंदा तरतज पोतानी सखीओ सहित मज्जु पासे

गड. जिनेन्धने वंदना करी देशना श्रवण करीने तेणे पण श्रद्धा पूर्वक श्रावक धर्म अंगीकार कर्यो.

आ प्रमाणे देशविरति धर्म पाळवामां तत्पर एवा ते दंपतीए चौद वर्षे व्यतीत कर्या. एकदा मध्य रात्रिए जागृत थयेळ आनंद श्रावक धर्मचिंतवन करवा लाग्यो के “ अहो मारुं आयुष्य रागद्वेषमां-प्रमादमां घणुं व्यतित थड गयुं. कहुं ठे के—

लोकः पृच्छति मे वार्तां, शरीरे कुशलं तव ।

कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ १ ॥

“ लोक मने वात पृठ्ठे छे के तमारुं शरीर कुशल ठे ? परंतु शरीर ते कुशल क्यांधी होय ? केमके दिवसे दिवसे आयुष्य तो घटे ठे. ”

मोटे हवे हुं प्रमाद दूर करीने श्रावकनी प्रतिमानो अंगीकार करी यथा-शक्ति तेहुं पाळन करूं. ” एम विचारीने प्रातःकाले पोताना कुटुंबने तथा ज्ञाति-वर्गने बोझावी तेमने जोजन वस्त्रादिवरु संतोष पमामीने मोटा पुत्रने चार सोंपी पोते प्रतिमानुं वहन करवा तत्पर थयो.

प्रथम छ आगार रहित तथा शंका कांक्षादि पांच अतिचार रहित सम्यक्त्व नामनी पहेड्यो प्रतिमा एक मास सुधी धारण करी. पड्डी पूर्वनी (प्रथम पडिमानी) क्रिया सहित चार व्रतना पाळन रूप बीजी प्रतिमा वे मास सुधी धारण करी. पड्डी पूर्वनी क्रिया सहित सामायिक नामनी बीजी प्रतिमा त्रण मास सुधी वहन करी. पड्डी पूर्वनी क्रिया सहित चार मास सुधी चार पर्वणीए पौषध करवा रूप पौषध नामनी चौथी प्रतिमानुं वहन कर्युं. पड्डी पांच मास सुधी ते चारे पर्वणीना पौषधमां रात्रिना चारे प्रहर कायोत्सर्गें रही कायोत्सर्ग नामनी पांचमी प्रतिमा वहन करी. पड्डी छ मास सुधी अतिचार दोष रहित ब्रह्मचर्यनुं पाळन करवा रूप छडी प्रतिमा वहन करी. पड्डी सात मास सुधी सातमी सच्चित्तनुं वर्जन करवा रूप प्रतिमा धारण करी. पड्डी आठ मास सुधी पोते समग्र आरंभ न करवा रूप आठमी आरंभत्याग नामनी प्रतिमा धारण करी. पड्डी

१ अट्ठी, चतुर्दशी, पूर्णिमा ने अमावास्या—आ चार पर्वणीः तेम अट्ठी चतुर्दशी वे वे होवामो पुन दिवन ६ गणवा.

सेवकद्वारा पण कांड आरंज न कराववा रूप नवमी प्रतिमा नव मास सुधी वहन करी. पढी पोताने निमित्ते करेहुं जोजन न करवा रूप दशमी प्रतिमा दश मास सुधी वहन करी. पढी ठेढी अगियारमी प्रतिमा वहन करी तेतुं स्वरूप आ प्रमाणे-

खुरमुंनो दोएण वा, रयहरणं उवग्गहं च घेत्तूणं ।

समणज्जूयो विहरइ, धम्मं काएण फासंतो ॥ १ ॥

“ अस्त्राथी मुंरुन करावीने अथवा दोव करीने रजोहरण तथा पात्रादिक ग्रहण करी कायावने धर्मतुं पावन करतो सतो साधुनी जेम विचरे, अने कुटुंबमां ‘प्रतिमाप्रपन्नस्य श्रावकस्य जिह्वां देहि’ एम बोली जिह्वा मागे. ”

ए रीते अगियारमी प्रतिमा अगियार मास सुधी वहन करी. आ अगियारे प्रतिमापां पात्रली पात्रली प्रतिमाओ नेळी करवानीज समजवी अने ते सर्वे अतिचार पण दगाड्या विना पाळवानी समजवी. अगियारे प्रतिमा वहन करतां पांच वर्ष अने पांच मास व्यतीत थयां. ते प्रमाणे करतां आनंद श्रावकतुं चाळपी शरीर अने अंतस्थी मन अति कृश थयां. ते जोइने तेणे चार शरण पूर्वक अनशन ग्रहण कर्युं. ते अवसरे तेनी मनशुद्धि विशेष थवाधी तेने अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं.

तेवा समयमां ते गामनी वहार उद्यानमां श्री वीरस्वामी समवसर्यो. श्री वीरप्रभुने वंदना करी तेमनी आज्ञा द्वाडने गौतम गणधर गोचरी घाटे गाममां आव्या. त्यांधी निर्दोष आहार द्वाडने पाछा वळतां घणा दोकोना मुखथी आनंद श्रावकना अनशनतुं वृत्तांत सांभळीने गौतम स्वामी तेने शाता पूढवा गया. पोतानी पासे गणधर महाराजाने आवेद्या जोइने जक्तिनाववने आनंद श्रावके तेमना चरणकमळमां प्रणाम करीने पूज्युं के “ हे पूज्य ! श्रावकने पण अवधि ज्ञान थाय खरुं ? ” गौतम स्वामी बोड्या के “ उत्तम श्रावकने थाय. ” ते सांजळीने आनंद बोड्यो के “ हे जगवान ! मने तेतुं ज्ञान थयुं ठे. तेथी हुं उंचे सौधर्म देवदोक सुधी, नीचे दोदुक नरकावासा सुधी, तिरहुं दवण समुद्रने विषे त्रण दिशामां (पूर्व पश्चिम ने दक्षिण दिशामां) पांचसो योजन अने उत्तर दिशामां ह्रुड हिमाचळ सुधी सर्व वस्तुओ जोउं हुं. ” ते सांजळीने गणधर बोड्या के “ एट्ठुं

बहुं अवधिज्ञान गृहस्थीने संभवतुं नथी, मोटे तुं मिथ्या दुष्कृत आप. ” आनंदे कहुं के “ हे जगवान् ! असत्य बोझवानो मिथ्या दुष्कृत अपाय छे, मोटे आपे आप-वो जोड़ए. ” ते सांजळीने गौतम गणधर शंका चाम्या. एट्ठे तेमणे प्रजु पासे जडने तेनुं स्वरूप पूछुं. प्रजुए तेज प्रमाणे कहुं. एट्ठे गौतम गणधरे आनंद पासे आवीने मिथ्या दुष्कृत आपुं.

पढी आयुष्य पूर्ण थये आनंद श्रावक पंच नमस्कारनुं स्मरण करतो मृत्यु पामीने सौधर्म कटपमां अरुणाञ्ज नामना विमानमां चार पढ्योपमना आयुष्यवाळो देव थयो. त्यांथी चवीने महाविदेह क्षेत्रमां उत्पन्न थड मोक्षपदने पामशे.

आ चरित्र उपासक दशांग सूत्रमां तथा आनंद सुंदर (वर्धमान देशना) मां सविस्तर कहेवुं ठे, त्यांथी जाणी वेलुं.

“ हे श्रावको ! आ आनंद श्रावकनुं चरित्र श्रवण करीने आनंदमां तत्पर थड मनशुद्धि करवामां निरंतर आदरवाळा थाओ. ”

इत्यद्वदिनपरिमितोपदेशप्रासादवृत्तौ द्वितीय-
स्तंजे प्रेरणं व्याख्यानम् ॥ १६ ॥

व्याख्यान १७ मुं.

वचन शुद्धि विषे.

जीवाजीवादितत्त्वानां, प्ररूपकं सदागमम् ।

तद्विपरीतं वदेन्नाथ, सा शुद्धिर्मध्यगा जवेत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जीव अजीव विगरे तत्त्वोनी प्ररूपणा करनार आगममां तनुं जे स्वरूप कहेवुं होय ते प्रमाणेज कहेवुं, तेथी विपरीत कहेवुं नही, तेनुं नाम

વચનશુદ્ધિ કહેવાય છે. ”

સદાનેન ગૃહારંજો, વિવેકેન ગુણવ્રજઃ ।

દર્શનં મોક્ષસૌખ્યાંગં, વચઃશુદ્ધૈવ લલ્યતે ॥ ૩ ॥

જાવાર્થ—“ ગૃહસ્થાશ્રમ રુદા દાનવને ઓઢાયાય છે, ગુણનો સમૂહ વિવેકવને ઓઢાયાય છે, અને મોક્ષસુખના અંગનૂત દર્શન (સમક્તિ) વચનની શુદ્ધિથીજ ઓઢાયાય છે; અર્થાત્ દાન, વિવેક અને વચનશુદ્ધિવનેજ ગૃહસ્થ-પણું, ગુણસમૂહ અને સમક્તિ હોવાની રાત્રી યદ્ શકે છે. ”

આ પ્રસંગ ઉપર સંપદાયાગત કાલિકાસૂરિનો પ્રવંધ છે તે આ પ્રમાણે—

કાલિકાચાર્યનું દૃષ્ટાન્ત.

“ દત્ત રાજાના મામા કાલિકાસૂરિની પેઠે મહા પુરુષો સંકટમાં પણ અસલ્ય વોલતા નથી. ચંદનની સુગંધ તેને પથ્થરપર ઘસવાથીજ જળાય છે અને ફ-ક્તનો (શેરડીનો) અતિ મધુર રસ તેને પીલવાથીજ નીકળે છે. ”

તુરમણિ નામની પુરીમાં કાલિકા નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને જ-ઝા નામની વહેન હતી. તેને દત્ત નામે પુત્ર હતો. કાલિકા છિજે કેટલેક કા-લે ગુરુ પાસે ધર્મોપદેશનું શ્રવણ કરી વૈરાગ્યથી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. તેથી કોઈના અંકુશ વિના દત્ત અતિ ઉષ્કત યદ્ ગયો, સાંતે વ્યસનમાં આસક્ત થયો. કેટલેક કાલે તે દત્ત ત્યાંના જિતશત્રુ રાજાનો સેવક વન્યો. સેવા કરતાં રાજા તેનાપર પ્ર-સન્ન થયો, તેથી તેને અનુક્રમે પ્રધાન વનાવ્યો. પત્ની ધીરે ધીરે સર્વ રાજવર્ગને પોતાનો કરીને રાજાને પદભ્રષ્ટ કરી દત્ત પોતે રાજા થયો. તે પરલોકથી જય પા-મ્યા વિનાજ આશ્રવના કાર્યોમાં વ્યવનો વ્યવ કરવા લાગ્યો. મોટા મોટા યજ્ઞો કરી ઘણા જીવોની હિંસા કરવા લાગ્યો, અને તેમાં હળાતા પશુઓને જોડેને તે અતિ હર્ષ પામવા લાગ્યો.

અહીં કાલિકા મુનિ વહુશ્રુત થવાથી ગુરુષુ તેને સૂરિપદ આપ્યું. અન્યદા વિહાર કરતાં કરતાં કાલિકાચાર્ય તુરમણિ પુરીના લઘ્યાનમાં આવ્યા. તેમનું આ-ગમન જાણીને હુણ દત્ત રાજા પોતાની માતાના અગ્રહથી તેમને વાંદવા ગયો. મા-માને વંદના કરીને દત્ત તેમની સન્મુખ વેગે. પત્ની તેણે સૂરિને પ્રશ્ન કર્યો કે “હે-

मामा ! यज्ञ करवाथी शुं फळ प्राप्त थाय ?” तेना उचारमां गुरुए जीवदया रूप धर्मनो उपदेश कर्यो. त्यारे फरीथी दत्त बोव्यो के “ हे पूज्य ! हुं धर्म विषे प्रश्न करतो नथी, हुं तो यज्ञतुं फळ पूछुं छुं. ” आ प्रमाणे दत्त वारंवार पूजवाथी गुरु बोव्या के “ हे दत्त ! तुं जाणतो नथी के यज्ञतुं फळ नरकगमनज ठे, अने तेथी तारी पण नरकेज गति यवानी ठे. केमके द्वाैकिक शास्त्रमां पण कहे-
हुं छे के—

अस्थिन वसति रुद्रश्च, मांसे चास्ति जनार्दनः ।

शुक्रे वसति ब्रह्मा च, तस्मान्मांसं न जज्ञयेत् ॥ १ ॥

तिद्वसर्षपमात्रं तु, मांसं यो जज्ञयेन्नरः ।

स नरो वर्तते नरके, यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥ २ ॥

जावार्थ—“ प्राणीओनां हारुकांमां महादेव वसे छे, मांसमां जनार्दन (विष्णु) वसे ठे, अने वीर्यमां ब्रह्मा वसे ठे, माटे मांसतुं जज्ञण करवुं नह्यो. जे मनुष्य तळ अने सर्पवना दाणा जेटवुं पण मांस खायठे ते मनुष्य ज्यांसुधी आकाशमां सूर्य चंचनी हयाती ठे त्यांसुधी नरकमां रहे ठे. ”

बळी हे दत्त राजा ! तुं आजथी सातमे दिवसे कुंजिपाकनी वेदना जोगवीने नरके जइश. ” ते सांजळीने क्रोध पामेझा दत्त पूछुं के “ तेनी खात्री शी ? ” सूरि बोव्या—“ तारा मृत्युना समय पहेझां तारा मुखने विषे मनुष्यनी विष्टा पेशे. ” दत्त क्रोधथी पूछुं—“ हे मामा ! त्यारे तमारी शी गति घशे ? ” गुरु बोव्या—“ हुं स्वर्गे जइश. ” ते सांजळीने दत्त राजा खऊथी गुरुने हणवा इठतो सतो विचारवा द्वाग्यो के “ जो हुं सात दिवसथी वधोर जीवीश तो पडी जरूर आने मारी नांखीश. ” एम विचारिने सूरिने सात दिवस सुधी नह्यो जवा देवा माटे सखत चौकीपहेरामां राखीने पोते पोताना महेदमां जडने भरायो. पडी तेणे सूरिनुं वचन अन्यथा करवा माटे एक करोर सुजटोने पोतानी फरता राख्या, अने राजमहेद तथा राजमार्गने अत्यंत साफ करावीने कोइ पण जग्याए किंचित् पण अशुचि न रहे तेवो पाको बंदोवस्त कर्यो. तेवी रीते तेणे ठ दिवस महेदमांज रहीने निर्गमन कर्या. सातमे दिवसे तेने आंति घवाथी तेणे सात दिवस

पूरा थड़ गया एम धाँरुं. तेथी आज आठमो दिवस ठे एम धारी अश्व पर आरू-
ठ थड़ने हर्ष पूर्वक ते राजमार्गमां नीकळ्यो. ते समये एक माळी पुष्पनो जरेढो
करंभीयो दड़ने राजमार्गे जतो हतो. तेने भेरी विगेरेना शब्द सांजळवाथी अक-
स्मात् जानानी अत्यंत वाधा थड़ आवी. लोको घणा होवाथी बीजे जड़ शक्यो
नहीं. तेथी राजमार्गमांज तेणे युक्ति पूर्वक मळोत्सर्ग करी लीथो, अने तेना पर
पुष्पनो दगढो करीने ते आगळ चाढ्यो गयो; तेवामां दत्त राजा त्यांथी नीकळ्यो.
तेना घोरानो पग पेला पुष्पना दगढा पर पड्यो. एटले तेमांथी विष्टा उनीने तेनो
ठांठो राजाना मुखमां पेठो. तेथी आचार्यना कहेढा वचन पर विश्वास आवतां
राजाए पोताना सेवकोने पूछुं के “ आज केद्वामो दिवस थयो ? ” त्यारे तेओए
कहुं के “ आज सातमो दिवस थयो. ” ते सांजळीने राजा जंखवाणो थड़
पाठो फर्यो.

दत्त राजा ज्यारेसूरिपर क्रोधकरीने राजमहेलमां आवी ठ दिवस एकांतमांज
रहो हतो ते अवसरे सर्वे राजवर्ग दत्तथी विरूध थड़ने जितशत्रु राजाने राज्य-
गादी पर बेसारवानी युक्ति शोधता हता. तेथी सातमे दिवसे दत्त बहार
नीकळ्यो के तरतज तेओए जितशत्रु राजाने बंधनथी मुक्त करीने महेलमां
दाखल कर्यो. पडी दत्त ज्यारे मुखमां विष्टा पेसवाथी पाठो फरी राजमहेल पासे
आव्यो त्यारे ते राजवर्गे दत्तने एकाएक बांधी दड़ने जितशत्रुने स्वाधीन कर्यो.
तेने जोड़ने हर्ष पामेला जितशत्रु राजाए तेने कुंजीपाकमां नांखीने पकाव्यो. तेनी
महा पीमानो अनुजव करतो दत्त मृत्यु पामीने नरकनो अतिथि थयो. कालि-
कसूरि आयुष्यनो ह्य थये कालधर्म पामीने स्वर्गना अद्वंकारजूत थया.

“ आ कालिकाचार्यनुं दृष्टांत सांजळीने सर्वे प्राणीओए मृत्युना जयने
पण दूर तजी दड़ने सत्य वचनज बोद्धवुं. केमके वचनशुद्धिथी आ लोकमां
राजादिकथी सन्मान मळे ठे, अने परलोकमां स्वर्गनां मुख मळे छे. ”

इत्यत्र दिनपरिमितोपदेशप्रासादक्षितीयस्थं नस्य सप्तदशं व्याख्यानम्

व्याख्यान १८ मुं.

त्रीजी कायशुद्धि विषे.

खड्गादिजिर्जिद्यमानः, पीड्यमानोऽपि बन्धनैः ।

जिनं विनान्यदेवेभ्यो, न नमेत्तस्य सा ज्ञवेत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ खड्गादिकधी ठेदाता छतां अने वंधनवस्त्रे पीमाता ठतां पण जे मनुष्य श्री जिनेश्वर विना धीजा देवने न नमे, तेने कायशुद्धि होय ठे. ”

खड्ग विगेरे हथीयारोधी ठेदाता छतां अने रज्जु वेनी विगेरे वंधनोधी पीमाता ठतां तेमज महा संकटमां आवी पड्या छतां जे मनुष्य श्री जिनेश्वर विना बुद्ध, शंकर, स्कंद विगेरे अन्य देवोने नमस्कार न करे, ते सम्यग्दृष्टि प्राणीने त्रीजी कायशुद्धि जाणवी. आ प्रसंग उपर वज्रकर्णनो प्रबंध छे ते नीचे प्रमाणे—

वज्रकर्णनुं दृष्टान्त.

अयोध्या नगरीमां इन्द्रवाहु वंशी दशरथ राजा राज्य करता हता. तेमणे एकदा प्रसन्न थवाधी पोतानी कैकेयी नामनी राणीने वरदान आप्युं हतुं. ते तेणीए योग्य समये मागवा माटे थापण करी राख्युं हतुं. पत्नी रामचंद्रने राजगादी आपवाने वखते तेणीए ते वरदान मागीने रामचंद्रने वार वर्षनो वनवास अपाव्यो. तेथी राम, लक्ष्मण अने सीता वनमां गया. तेओ फरतां फरतां अनुक्रमे पंचवटीमां केटलोक वखत रहीने आगळ चादतां अवन्तीना प्रदेशमां आव्या. त्यां जुए ठे तो खुट्टी फुकानो सर्वे जातनी चीजोधी जरपूर परी हती, घरो धन अने सुवर्ण विगेरेधी पूर्ण ठतां उघामां पड्यां हतां, क्षेत्रोनां खळांओमां धान्यना दगड्याओ पड्या हता, तथा अश्वो, वळदो विगेरे पशुओ रक्षक विना स्वेच्छाए फरता हता. परंतु कोऽपण स्थाने कोऽ मनुष्य दृष्टिए परतो नहोतो. ते जोऽने रामे लक्ष्मणने पृच्छुं के “ हे वत्स ! आ वहुं मनुष्यविना शून्य केम जणाय ठे ? ”

त्यारे ब्रह्मण एक उंचा वृक्षपर चढीने चोतरफ जोवा द्वाग्यो. तेवामां एक पुरु तेना जोवामां आय्यो. ते पुरुषने बोद्धावतां तेणे आवीने ब्रह्मणने प्रणाम करी पडी ते पुरुषने ब्रह्मने ब्रह्मण मोटा जाइ पासे गया. रामे ते पुरुषने ते वृक्षान्त छयुं, त्यारे ते बोढ्यो के “ हे स्वामी ! सांजळो.

दशपुर नामना नगरमां वज्रकर्ण नामे महा पराक्रमी राजा ठे. ते स गुण संपन्न छातां चंद्रनी जेम मृगया (शिकार)ना व्यसनर्थी दूषित थयेछो हतो. एकदा ते केटवाक लुब्धको (पाराधीओ)ने ब्रह्मने वनमां गयो हलो. त्यां तेणे एक सगर्जा हरिणीने शरवने बांधी. तेथी तेणीना उदरमांभी गर्ज नीकळीने पृथ्वीपर पड्यो. ते गर्जने घरोळीनी कापेली पुंड्रिनीनी जेम तरफमणे जोडने ते वज्रकर्णनी हृदयमां दया आवी. तेथी ते पोताना आत्मानो निंदा करी द्वाग्यो के “ अहो ! में नरके जवा योग्य पाप उपार्जन कर्युं. ” इत्यादि पोतानो आत्माने निंदतो ते राजा निर्दयपणानो त्याग करीने वनमां आमतेम भ्रमण करतो हतो, तेवामांतेणे एक शिवातलपर वेठेवा शांत अने दांत एवा कोइ मुनिने दी ठा. तेमने प्रणाम करीने राजाए पूज्युं के “ हे महात्मा ! आ अरण्यमां रहिने तमे शुं करो ठे ? ” मुनिए जवाव आय्यो के “ हुं आत्महित करुं लुं. ” ते सांजळीने राजाए कयुं के “ हे स्वामी ! मने पण आत्महित पाय, तबो रस्तो बतावो. ” त्यारे मुनि बोढ्या के “ हे राजा ! सम्यग्दर्शन पूर्वक हिंसादिकनो त्याग करवो, तेज आत्महित ठे. तेमां सम्यक्त्वुं स्वरूप आ प्रमाणे ठे—

देवो जिणंदो गयरागदोसो, गुरु वि चारित्तरहस्स कोसो ।

जीवाइ तत्ताण य सदहाणं, सम्मत्तमेवं जणियं पहाणं ॥१॥

जस्सारिहंतं मुणिसत्तमेसु, मोत्तुं न नामेइ सिरो परस्स ।

निव्वाणसुक्काण निहाणगाणं, तस्सेव सम्मत्तमिणं विसुद्धं ॥२॥

भावार्थ—“ रागद्वेष वर्जित श्रीजिनेश्वरने देव, चारित्ररहस्यना निधि समान साधुओ ते गुरु, अने जीवादिक नव तत्त्वोतुं शुद्ध स्वरूप ते धर्म-तेनी जे सदहणा राखवो ते सर्वमां मुख्य एतुं समकित कहेवाय ठे. अरिहंत अने उत्तम साधुओने मूकीने बीजा कोडने जे मनुष्य मस्तक नमावतो नथी, तेनेज निर्वाणसुखना

तथान स्थान रूप आ विशुद्ध समकित ठे एम जाणवुं. ”

इत्यादि धर्मोपदेश सांजळीने वज्रकर्ण राजा प्रतिबोध पाय्यो. तेथी तेणे रु पासे समकित मूळ वार व्रत अंगीकार कर्चो. तेमां विशेषे करीने जिनेश्वर तथा निराज सिवाय वीजा कोडने न नमवानो नियम ग्रहण कर्चो. पत्नी ते पोताना गरमां गयो. घेर आव्या पळी तेने विचार थयो के—“ हुं अवन्ति नगरीना सिंहस्थ राजानो सेवक बुं; तेथी तेने मारे अवश्य प्रणाम करवा पडशे ने तेम त्रवारथी मारा नियमनां जंग यशे. ” एम विचारिने तेणे पोताना हाथनी एक प्रंगुडी करावी, तेमां मुनिसुव्रत स्वामीनी सूक्ष्म प्रतिमा करावी. पत्नी ज्यारे सिंहस्थ पासे जाय त्यारे ते अंगुडीने सन्मुख राखीने प्रणाम करवा लाग्यो, पटव्हे । मन वडे जिनेश्वरनेज प्रणाम करतो हतो, अने वहारथी (देखावमां) सिंहस्थ राजाने प्रणाम करतो देखातो हतो.

एकदा कोड खळ पुरुषे ते वृक्षांत सिंहस्थ राजाने निवेदन कर्चो. ते सांजळीने राजाए विचारुं के—“ अहो ! वज्रकर्ण केवो कृतघ्नी ठे ? के ते मारुं राज्य जोगवे ठे, ठतां मने प्रणाम मात्र पण करतो नथी. तेथी ते छुष्टनो दंरु कर-
शे, एज न्याय छे. ” एम विचारिने तेणे संग्रामने माटे रणजंजा वगमावी.

आ समये कोड पुरुषे वज्रकर्ण पासे जड कळुं के “हे साधमीं वज्रकर्ण राजा ! तमने जेम रुचे तेम करो. सिंहस्थ राजा तमारोपर चरुी आवे ठे. ” वज्रकर्ण पळ्युं के “ तुं कोण ठे ? अने कथां रहे ठे ? ” ते बोड्यो “ हे देव ! हुं कुंकिनपुरनो रहीश वृश्चिक नामनो श्रावक बुं. एकदा हुं घणां करीयाणां झडने लज्जयिनी नगरीमां गयो हतो. त्यां एक दिवस वसन्तोत्सवमां अनंगव्रता नामनी गणिकाने जोडने हुं तेनार मोहित थयो, तेथी तेणीने में मारुं सर्व धन आपी दी-
वुं, अने तेगोनी सांगे हुं विरगपुत्र जोगववा लाग्यो. एकदा ते गणिकाए सिं-
हस्थराजानी राणीनां आचूषणो जोडने पोतानां आचूषणोनी निंदा करी रोतां रोतां मने कळुं के “ जो तुं खरो मारो प्रियनम हो, तो राणीनां आचूषणो मने लावी आप. ” ते सांजळीने तेणीनुं वचन अंगीकार करी हुं रात्रीने समयेचोर। करवा माटे राजमहेद्वमां दाखव थयो. ते वखते राजा तथा राणी वातो करता हता. तेमां राणीए राजाने पळ्युं के “हे स्वामी ! आज तेमागमुखपर चिंता होय एमज-

णाय ठे, तो तमारे शी चिंता ठे ? ” राजाए जवाब आप्यो के—हे प्रिया ! मा-
तःकाळे वज्रकर्ण मारा खरुगथी मृत्यु पामशे, त्यारेज मारी चिंता दूर थशे. ” ते-
वी तेनी बातोयी तमारुं जैनधर्ममां दृढपाणुं जाणीने चोरीने तथा ते वेश्याने मूकी-
ने तरतज तमने कहेवा माटे आव्यो लुं. माटे हे वज्रकर्ण राजा ! हवे तमने जेम
योग्य द्वागे तेम करो. ” ते सांजळीने वज्रकर्ण राजाए ते श्रावकनो सारो सत्कार क-
रीने तेने विदाय कर्यो. अने पोते किह्वा बहारनां परांओने जांगीने सर्वेने किह्वामां
दंड छार बंध करीने रखो. मातःकाळ थतां सिंहस्थ राजाए आवीने ते नगरने धे-
रो घाट्यो अने वज्रकर्ण पासे दूत मोकट्यो. ते दूते आवीने वज्रकर्णने कहुं के “ हे
वज्रकर्ण ! ते वींटी पहेर्याविना अमारा स्वामी पासे आवी तेने प्रणाम करीने सु-
खेथी राज्य जोगव. नहींतो तारो नाश थशे. ” ते सांजळीने वज्रकर्णें कहुं के “ हे
दूत ! तारा राजाने कहे के—मारे राज्यतुं कांइ पण प्रयोजन नथी परंतु मने मात्र
धर्मछार आप के जेथी हुं बीजे स्थाने जइने मारा नियमतुं पावन करूं. ” ते
सांजळीने दूते जइने सिंहस्थने कहुं, तेथी सिंहस्थ क्रोध युक्त थइने ते पुर रुंधीने
रखो ठे. माटे हे रामचंद्र ! आ देश उजरु थवातुं ए कारण ठे. ”

ते सर्व वृत्तांत सांजळीने रामे लक्ष्मणने कहुं के “ हे वत्स ! आपणे पण
त्यां जइने आश्चर्य जोइए, तथा वज्रकर्णतुं साधर्मिवात्सल्य करीए (तेने सहाय
करीए). ” एम कहूनि राम, लक्ष्मण तथा सीता दशपुर तरफ चाब्या. त्यां राम
अने सीताने पुर बहार राखी लक्ष्मण एकदो गाममां गयो. वज्रकर्णें लक्ष्मणने
जोजनतुं निमंत्रण कर्तुं. त्यारे लक्ष्मणे कहुं के मारा मोटा भाइ तेमनी स्त्री सहित
गाम बहार देवकुळमां रहेला छे. ” ते सांजळीने वज्रकर्णें तेमने पण तेमावी द-
ड त्रणेने आदर पूर्वक जोजन कराव्युं. पडी रामना कहेवाथी लक्ष्मणे सिंहस्थ
राजा पासे जइने कहुं के “ हे राजा ! मने रामचंद्रे तमारी पासे मोकट्यो ठे. ते तमने
कहेवमावे ठे के—तमे वज्रकर्ण साथे युद्ध न करो. ” सिंहस्थ बोळ्यो के “ हुं
जरत राजनी आडा मस्तेके चढावुं लुं, पण कांइ रामनी आज्ञा मानतो मथी. ”
त्यारे लक्ष्मणे कहुं के “ तो युद्ध माटे तैयार था. ” ते सांजळीने क्रोध पामेदो
सिंहस्थ हस्तीपर आरुढ थड संग्राम करवा तैयार थयो. तेने एक झणवारमां जी-
ती दइने लक्ष्मणे पृथ्वीपर पानी वांधी लीधो. त्यारे ते बोळ्यो के “ में आज्ञान-
पणार्थी आपतुं अपमान कर्तुं ठे, आप मारा स्वामी ठो, तेथी जेम आपनी इडा

होय तेम करो. " ते सांजळीने लक्ष्मणें वज्रकर्णेने उज्जयिनीनो राजा करी सिं-
हरथने तेनो सेवक बनावी मुक्त कर्यो. पछी सर्वे पोतपोताने स्थाने गया, वज्रकर्ण
द्वीधेक्षा नियमतुं यथास्थित पावन करी सर्व जीवोने खमावी स्वर्गे गयो. त्यांथी
चवीने मोक्षपदने पामशे.

" हे नव्य जीवो ! आ वज्रवर्ण राजानुं चरित्र सांजळी कायशुद्धि
धरनारे जिनेन्द्र सिवाय बीजा कोझे नमन करवुं नहीं. जेथी करीने तमने जल-
दीथी मुक्तिरूपी स्त्री आर्त्तिंगन करशे. "

इत्यद्भदिनपरिमितोपदेशप्रासादद्वितीयस्थंनस्यअष्टादशंव्याख्यानम्

व्याख्यान १९ मुं.

समकितनां पांच दूषणो विषे.

शंकाकांक्षा विचिकित्सा, मिथ्यादृष्टिप्रशंसनम् ।

तत्संस्तवश्च पञ्चापि, सम्यक्त्वं दूषयन्त्यमी ॥ १ ॥

जावार्थ—“ शंका, आकांक्षा, विचिकित्सा, मिथ्यादृष्टिनी प्रशंसा अने
तेनो संस्तव (परिचय विगेरे), ए पांच समकितने दूषित करनारां (अति-
चार) ठे. ”

श्री अरिहंते प्ररुपेक्षा धर्मेने विषे संदेहनी बुद्धि राखवी, ते शंका क-
हेवाय ठे. ते देश थकी अने सर्व थकी एम वे प्रकारनी ठे. देशथी शंका एटले
जिनेश्वर प्ररुपित सर्व पदार्थोमां श्रद्धा राखे, पण अमुक एक वे ठेकाणे शंका
करे. जेम्के जीव ठे, ते वाततो खरी पण ते सर्वगत हशे के असर्वगत ? सप्रदे-
शी हशे के अप्रदेशी ? विगेरे एकाद अंशमां शंका करवी ते देशथी शंका कहेवाय

ढे. अने सर्वथी शंका एट्ठे तीर्थकर जाषित सर्वे पदार्थोमां शंका करे ते. आ ब-
ने प्रकारनी शंका सम्यक्त्वने दूषण रुप ढे.

शंकापर वे बाळकनुं दृष्टान्त.

कोइ ग्राममां कोइ एक स्त्रीने वे पुत्रो हता. तेमां एक पुत्र पोतानी शोक्यनो
हतो अने एक पोतानो हतो. ते वने डोकरा एक दिवस निशाळेथी घेर आव्या.
तेमने ते स्त्रीए मापपेया (अरुदनी रावडी) खावा आपी. ते खातां खातां तेमां
काळां फोतरां विगेरे जोडने पेढो शोक्यनो डोकरो विचार करवा द्वाग्यो के “ आ
रावनीमां माखीओ ढे. मारी माता ओरमान होवाथी तेणीए मने मक्किका नांखी-
ने आपी जणाय ढे. ” आ प्रमाणे शंका राखवाथी तेने वमन थयुं. तेज रीते हं-
मेशां शंका थवाथी हंमेशां वमन थतां तेने उर्ध्ववातनो महा व्याधि थयो, तेथी ते
डेवट मृत्यु पाम्यो. अने बीजा पुत्रे तो एवो विचार कर्यो के “ मारी माता मने म-
क्किकावाळुं नोजन आपेज नहीं. ” एम निःशंकपणे खावाथी ते सारो रह्यो. आ
दृष्टांतथी कोइ पण वावतमां शंका न करवी. शंकानो त्याग करवो. आ विषय उपर
बीजुं दृष्टांत कहे ढे—

तिष्यगुप्त निह्नवनुं दृष्टान्त.

श्री महावीर स्वामीने केवलज्ञान उत्पन्न थया पढी सोळ वर्षे बीजो
तिष्यगुप्त नामे निह्नव थया. तेजुं वृत्तांत आ प्रमाणे ढे—

राजगृही नगरीना गुणशील नामना चैत्यमां एकदा चौद पूर्वधारी वसु
नामना आचार्य पधार्या. तेमने तिष्यगुप्त नामे एक शिष्य हतो. एकदा आत्मप्रवाद
नामना पूर्वनो अज्यास करतां तेना जणवामां आ प्रमाणे सूत्रावापक आव्यो के—
“ एगे जंते जीवप्पएसे जीवे चि वत्तवं सिया ? नो इण्ठे समठे, एवं दो तिन्नि
संखिज्जा असंखिज्जा वा एगप्पएसुणं वि जीवे ? नो जीवे चि वत्तवं । कहं ?
जम्हा कसिणे पफिपुसुजोगागासपएसनुद्धे जीवे जीवे चि वत्तवं सिया इत्यादि—
“ हे जगवान ! जीवना एक प्रदेशमां जीव वत्तव्यता यड शके ? ” प्रचु कहे
“ ना, ए अर्थ समर्थ-योग्य नथी. ” आ रीते “ वे प्रदेशमां, त्रण प्रदेशमां, सं-
ख्याता प्रदेशमां, असंख्याता प्रदेशमां, डेवट एक प्रदेशे जणा एवा सर्व प्रदेशमां

જીવ કહેવાય કે નહીં ?” પ્રજ્ઞુ કહે—“ ના એ અર્થ પણ સમર્થ નથી. અર્થાત્ તે જીવ કહેવાય નહીં. ” ત્યારે જીવ ક્યારે કહેવાય ? પ્રજ્ઞુ કહે છે કે “ પરિપૂર્ણ લોકાકાશના પ્રદેશ જેટલા પ્રદેશ એકેક જીવના છે, તે સમગ્ર પ્રદેશને ‘ જીવ ’ કહીએ. ઇત્યાદિ. ” આ પ્રમાણે જાણતાં તિષ્ઠ્યગુણને એવી શંકા થઈ કે—“ જીવના એક છેલ્લા પ્રદેશમાં જ જીવ સંજ્ઞા રહેલી જણાય છે, વાકીના સર્વ પ્રદેશમાં જીવ સંજ્ઞા નથી એવું આ સૂત્ર સ્પષ્ટ વતાવે છે. ” આવા પોતાના મતને તે વીજાઓ પાસે પણ કહેવા લાગ્યો. તે જાણીને ગુરુએ મિત્ર રૂપ થઈ તેને કહ્યું કે, “ હે શિષ્ય ! જો તું જીવના એક વે વિગેરે પ્રદેશોમાં જીવપણું નથી સ્વીકારતો, અને માત્ર એક છેલ્લા પ્રદેશમાં જીવપણું માને છે, તો છેલ્લા પ્રદેશમાં પણ જીવપણું સિદ્ધ થશે નહીં. કેમકે સર્વતું પ્રદેશપણું તો સરખુંજ છે. તેથી જેમ રેતીના હજારો કળીયામાં તેલ નથી, તો તે તેલ એક છેલ્લા કળીયામાં પણ શી રીતે આવે ? માટે તારા માનવા પ્રમાણે તો જીવનો અજાવજ સિદ્ધ થશે. તે અજાવ તો તું માનતો નથી તેથી તેવો અર્થ તારે પણ ઇષ્ટ નથી. ” શિષ્યે પ્રશ્ન કર્યો કે “ હે ગુરુ ! આપે જે આ યુક્તિ કહી, તેથી તો આગમને વાધ આવે છે. કેમકે હમણાંજ આવેલા સૂત્રમાં એક વે વિગેરે પ્રદેશમાં જીવનો નિપેધ કરીને છેલ્લા પ્રદેશમાં જીવપણું કહેલું છે. તો આપ જગત્ત્રય જિનેશ્વરે કહેલા સૂત્રનો કેમ નિપેધ કરો છો ? ” ગુરુ વીઘ્ન્યો કે “ હે શિષ્ય ! જો તું સૂત્રને પ્રમાણ માનતો હો તો સાંજઝ, તેમાંજ કહ્યું છે કે ‘ પરિપૂર્ણ લોકાકાશ પ્રદેશ તુલ્ય જીવમાં જીવ સંજ્ઞા છે. ’ તેથી શ્રુતને પ્રમાણ માનનારાએ તો આમાં નવી કુયુક્તિઓ કરવીજ ન જોઈએ. સર્વે સમુદાય રૂપ જીવના પ્રદેશો જીવ છે. જેમ તંતુના સમુદાયનેજ પટ કહીએ ઢીએ. પણ એક વે વિગેરે તંતુમાં સમસ્ત પટ રહેલો નથી. માટે તારી શંકાનું સ્થાન રહેતું નથી. ” એ પ્રમાણે ગુરુએ સમજાવ્યા બતાં પણ તે તિષ્ઠ્યગુણ સમજ્યો નહીં. ત્યારે તેને ગુરુએ ગચ્છવહાર કર્યો.

પછી તે તિષ્ઠ્યગુણ વિહાર કરતાં એકઠા આમણકલ્પા નામની નગરીમાં ગયો. ત્યાં ગામની વહાર ઉદ્યાનમાં રહ્યો. ત્યાં મિત્રશ્રી નામનો એક શ્રાવક રહેતો હતો. તેણે તેને નિહનવ જાણીને પ્રતિવંધ કરવાના હેતુથી તેનો પાસે જઈ નિમંત્રણ આપ્યું કે “ આજે આહાર લેવા માટે તમારે જાતેજ મારે ઘેર આવવું. ” તે અંગીકાર કરીને તિષ્ઠ્યગુણ મિત્રશ્રીને ઘેર ગયો. મિત્રશ્રીએ તેને વહુમાન પૂરક આસન પર બેસાડી તેની સન્મુખ ઘણા ઉત્સાહ અને આનંદથી ઉત્તમ પ્રકારનાં અ-

नेक जह्म, जोज्य, अन्न, पान, व्यंजन, वस्त्र विगरेनो समूह धर्यो. पछी ते सर्वमांथ। छेद्वो एक एक अवयव दइने तेना पात्रमां मुक्यो. एटद्वे के पकवान, शाक विगरेनो एक एक कणीयो आप्यो. दाळ, कढी, जळ विगरेतुं एकेक बिंदु आप्युं, अने वस्त्रोमांथी एक एक ठेद्वो तंतु काढीने आप्यो. पछी ते श्रावके तेने नमस्कार कर्जो. अने पोताना सर्व बंधुजनोने कहुं के “ तमे सर्व आ साधुने वंदना करो. में आजे तेने परिपूर्ण प्रतिद्वान्या ठे. हुं आजे मारा आत्माने धन्य अने पुण्यवान मातुं हुं. केमके गुरु पोतेज मारे घेर पधार्या ठे. ” ते सांजळीने तिष्यगुप्त बोद्व्यो के “ हे श्रावक ! आवो एक एक कण आपीने तें आजे मारी हांसी करी ठे, ते तें योग्य कथुं नथी. ” श्रावक बोद्व्यो के, “ हे पूज्य ! तमारोज आ मत ठे, ते सत्यज होय, तो आ दारु तथा भात विगरेना ठेद्वो अवयवथी आपनी तृप्ति थवी जोइए अने आ एक ठेद्वो वस्त्रंतु शीतनुं रक्षण करनारो थवो जोइए, जो तेम न थाय, तो आपे कहेहुं सर्व जूहुं पडशे. ” ते सांजळीने प्रतिबोध पामेद्वो तिष्यगुप्त बोद्व्यो के, “ हे श्रावक ! तें मने सारो बोध आप्यो. श्रीवीर जगवानना वाक्यमां पमेद्वी शंका अत्यारे दूर थइ. ” पछी ते श्रावके जक्ति पूर्वक सारी रीते तेमने पढिद्वान्या. तिष्यगुप्त गुरु पासे जइ आद्वोयण प्रतिक्रमण करी श्रीजिनेश्वरनी आज्ञानुसार विचरवा द्वाग्यो. गुरुना चरणमां वर्ततां सम्यग् मार्गने पामीने तेनुं प्रतिपादन करी ते स्वर्गे गयो.

“ हे जग्य प्राणीओ ! आ तिष्यगुप्तनुं चरित्र सांजळीने श्रीजिनेश्वरना वचनमां किंचित् पण शंका करवी नहीं. केमके शंका सदबुद्धिने मझीन करे ठे. ”

अहीं निहवनो प्रसंग आववाथी सर्व निहवो क्यारे क्यारे थया ते बतावे ठे.

निह्नवोनी नोध.

१ श्री महावीर स्वामीना केवल ज्ञान पत्री चौद वर्षे जमाद्वि नामे निह्नव थयो. २ सोळ वर्षे तिष्यगुप्त थयो. ३ वसें चौद वर्षे अव्यक्त नामे निह्नव थयो. ४ वसें बीज वर्षे शून्यवादी थयो. ५ वसें अट्ठावीश वर्षे एक समये वे उपयोग कहेनार गंगदत्त थयो. ६ पांचसो चुंमाळीश वर्षे नोजीवतुं स्थापन करनार बह्मूरोह थयो. ७ पांचसो चौराशी वर्षे गोष्ठामाहिद्व थयो. ८ ठसोने न-

नव वर्षे सहस्रमद्व नामे दिगंबर मतने स्थापन करनार सर्वविसंवादी थयो. ए. डे-
वटे प्रतिमानुं खंडन करनार लुंकामति उत्पन्न थयो. *

आ प्रमाणे एकएक वाक्यना उध्यापनार पण निहत्त गणायेद्या होवाथी
जिनेश्वर जगवंते कहेद्या सूक्ष्म वादर स्वरूपमां किंचित् पण शंका न करवी. के-
मके एक अर्थमां पण संदिग्धपाणुं थवाथी ते कथक सर्वज्ञपणाना प्रत्ययने योग्य
रहेता नथी अने तेथी तेवी मिथ्या कल्पना करनारने मिथ्यादर्शन प्राप्त थाय डे
अने ते भवभ्रमणना हेतुचूत डे. वळी

यत्रापि मतिदौर्बल्यादिजिर्मोहवशात् क्वचित् ।

संशयो जवति तत्राप्रतिहतेयमर्गत्वा ॥ १ ॥

जावार्थ—“ तीर्थकरना जे वचनने विषे मतिनी दुर्वलतादिक कोइ पण
हेतुथी अथवा कोइ ठेकाणे मोहना वशथी संशय थाय डे ते समकित छारनी
अप्रतिहत अर्गद्वारूप डे. ” आ विषे सिद्धांतमां कहुं डे के—

कथय मझुव्वद्वेण, तत्थिहायरिय विरहणं वावि ।

नेयगहणत्तणेण य, नाणावरणोदयेणं च ॥ १ ॥

हेज्जदाहरणसंज्ञवे य, सझ सुट्ठु जं न वुज्झिज्झा ।

सव्वणुमयसवित्तहं, तहावि तं चित्तए मझ्यं ॥ २ ॥

जावार्थ— “ कोइ ठेकाणे मतिनी दुर्वलताथी (मंदताथी), तथाविध्
आचार्यना अज्ञावथी, ज्ञेयतुं ग्रहणपाणुं यथार्थ न थवाथी अने ज्ञानावरणीय
कर्मना उदयथी हेतु, उदाहरण विगेरेना संज्ञव उतां पण सूत्रतुं यथार्थ ग्रहण
थड न शके—बराबर समजवामां न आवे तोपण मतिमान पुरूपे एवुंज चित्तवतुं के
—सर्वज्ञतुं वचन अवितथ—निर्दोषज डे. ”

केडझाएक पदार्थो मात्र आगमगम्यज होय डे. एतद्वे ते पदार्थो आपणी

आ संज्ञा विगेरेनां प्रतिनी वस्तुदिने लोपे भूत्तो संभव छे तेथो अन्यथ यथार्थ होय ते प्रमाण ग-
णवा योग्य छे

જેવા પ્રાકૃત જનોના પ્રમાણની પરીક્ષાને અગોચર છે. પરંતુ તે પદાર્થો આપ પુરુષોના કહેલા હોવાથી સંદેહ કરવાને યોગ્ય નથી. ઇતિ શંકા દૂષણાધિકાર:

इत्युपदेशमासादे द्वितीयस्थंजे एको-
नविंशतितमं व्याख्यानम्

व्याख्यान २० सुं.

હવે આકાંક્ષા દોષને સ્પષ્ટ કરે છે—

देशतः सर्वतो वाप्यज्जिह्वाषः परदर्शने ।

स आकांक्षान्निधो दोषः, सम्यक्त्वे गदितो जिनैः ॥

જાવાર્થ—“દેશથી અથવા સર્વથી અન્યદર્શનનો જે અજિહ્વાષ તે સમ્ય-
આકાંક્ષા નામનો દોષ જિનેશ્વરોએ કહેલો છે. ”

કોઈ દર્શનમાં કાંઈક પણ જીવદયા વિગેરેનો વિષય સારો જોઈને તે દર્શન-
ની અજિહ્વાષા થાય, તે આકાંક્ષા કહેવાય છે. તેમાં દેશથી આકાંક્ષા ઇટલે કોઈ
એક જ દર્શનની અજિહ્વાષા અને સર્વથી આકાંક્ષા ઇટલે સર્વ પાંચની ધર્મોની અ-
જિહ્વાષા. જેમ બૌદ્ધ ધર્મ સારો છે તેમાં કાંઈ પણ કષ્ટ કરવાનું કહેલું નથી. તેમજ
કપિલ અને દ્વિજાદિકના ધર્મમાં પણ અહીં વિષયસુખો જોગવનાર પરજવમાં પણ
સુખ પામે છે, માટે એ ધર્મો પણ સારા છે. આ પ્રમાણેના વિચારોથી એકાંત સુખ આ-
પનાર જૈન દર્શનને દૂષિત કરે છે. આનો જાવાર્થ જિતશત્રુ રાજા ને તેના મંત્રીના
દષ્ટાંતથી જાણવો.

जितशत्रु राजा ने तेना मंत्रीनी कथा.

सर्व प्रकारना कट्याणना स्यान्नुत वसंतपुर नामे नगर छे. त्यां जितशत्रु

नामे राजा राज्य करे ठे. तेने मतिसागर नामे मंत्री ठे. एकदा राजाए चंद्रमाना किरण जेवा श्वेत वे अश्वो जोड़ने प्रसन्न थइ तेना मालिकने तेनुं मूख्य आपी खरीद कर्या. पडी तेनी परीक्षा करवा माटे मंत्री सहीत वने अश्व पर स्वार थइ मंडलि-
जमादि गति कराववा लाग्या. तेवामां वनमां रहेला लोकोए त्रास पमाड्या सता ते अश्वो कुशिष्यनी जेम विपरीत शिक्षा पामेद्या होवाथी पवननी गतिनी जेवी गति करीने तेमने कोइ मोटा जयंकर जगद्वामां लड गया. त्यां श्रम अने ह्युधाथी पीडा पामेद्या राजा अने मंत्रीए वनना फळो खाइने घणा दिवसो निर्गमन कर्या. केटलाक दिवसो गया पडी तेमनुं सैन्य के जे तेमने शोधतुं शोधतुं पाळळ आवतुं हंतुं ते तेमने मळ्युं. एटले सैन्य साथे राजा तथा मंत्री पोताना पुरमां गया. राजा जाते मूर्ख होवाथी तेणे रसोइयाओने कहुं के “ मारे माटे सर्व जातना पकवान तथा शाक विगेरे तैयार कर, कारण के हुं घणा दिवसथी चूख्यो लुं. ” रसो-
इआओए पण राजानी आकांक्षा प्रमाणे जूदा जूदा सर्व जातिना पकवान विगेरे वनावीने राजानी पासे मूक्यां. राजा पण ह्युधाथी पिडित थयेद्यो हतो तेथी जेम वरुवाग्नि समुद्रना जळनुं पान करतां तृप्ति न पामे, तेम राक्षसनी जेम सर्व आहार करतां पण तृप्ति पाम्यो नहीं. ठेवट घणो आहार करवाथी तेना पेटमां शूल उत्पन्न थयुं अने तेनी व्यथाथी तेज रात्रीए ते मृत्यु पाम्यो. पेद्या मंत्रीए तो घेर जड़ने थोरुं थोरुं पथ्य नोजन करवा मारुं अने साथे वमन तथा विरेचन पण लेवा लाग्यो. एटले नोजन पर अति आकांक्षा राख्या सिवाय पथ्य नोजन करवाथी ते सुखी थयो

आ दृष्टान्तो सारांश ए ठे के—राजा अने मंत्रीने स्थाने जीवो ठे, तेमां केटलाक राजा जेवा जीवो कांइक तपस्या विगेरे बाह्य गुणो जोड़ने जूदा जूदा दर्शननी आकांक्षा करे ठे. तेओ राजानी जेम तृप्ति पाम्या विना ज मृत्यु पामानि दुर्गतिना नाजन थाय ठे. अने जेओ स्याद्याद—अनेकांत धर्ममां निश्चळ रहे ठे, तेओ मंत्रीनी जेम सुखी थाय ठे. इति आकांक्षायां नृपमंत्रीपबंधः

आ प्रसंग उपर बीजुं पण दृष्टांत ठे ते नीचे प्रमाणे—

सर्व देवनी जक्ति करनार श्रीधर श्रावकनुं दृष्टांत.

गुणदोषपरिज्ञानात्, सर्वदेवेषु जक्तिमान् ।

યઃ સ્યાત્ શ્રીધરવત્પૂર્વ, સ તુ નૈવાશ્નુતે સુખમ્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ ગુણદોષ જાણ્યાવિના જે મનુષ્ય સર્વ દેવોને વિષે પ્રથમાવસ્થામાં શ્રીધરની જેમ જન્તિમાન થાય છે, તે પરિણામે સુખ પામતા નથી. ”

ગજપુરમાં શ્રીધર નામે એક વણિક રહેતો હતો. તે સ્વજ્ઞાવધીજ જ્ઞિક્ષિક હતો. તેણે એકદા એક મુનિ પાસે જૈન ધર્મનું શ્રવણ કર્યું, ત્યારથી તે હંમેશાં શ્રી જિનેશ્વરની ત્રિકાલ પૂજા કરવા લાગ્યો. એકદા શ્રી પ્રજ્ઞુ પાસે ધૂપ કરીને તેણે અન્નિગ્રહ કર્યો કે “ આ ધૂપ જ્યાં સુધી વહે ત્યાં સુધી મારે નિશ્ચલ વેસી રહે-તું; સ્વસ્તું નહીં, દૈવયોગે ત્યાં એક સર્પ નીકળ્યો તથાપિ શ્રીધર નિશ્ચલજ રહ્યો. એટલે સર્પ તેની પાસે આવી ઋસવા જાય છે, તેટલામાં તે શ્રીધરના સત્ત્વથી તુષ્ટમાન થયેલી દેવીએ તે છુટ્ટ સર્પને દૂર કરીને તેના મસ્તકનો મણિ લઈ શ્રીધરને આપ્યો. તે મણિના પ્રજાવધી શ્રીધરના ઘરમાં વૃષ્ટિથી લત્તાની જેમ લક્ષ્મી વૃષ્ટિ પામવા લાગી.

એકદા તેના કુટુંબમાં કોઈ પ્રકારનો વ્યાધિ આવવાથી કોઈએ તેને કહ્યું કે “ ગોત્ર દેવીની પૂજા કરવાથી ગોત્રમાં કુશલતા રહે છે. ” તે સાંભળીને જ્ઞિક્ષિક શ્રીધરે ગોત્રદેવીની પૂજા કરી. દૈવયોગે વ્યાધિ નિવૃત્ત થયો. અન્યદા એક વખત તેને પોતાને કાંઈ વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો, ત્યારે કોઈના કહેવાથી તેણે ચક્ષુની પૂજા કરી. એ પ્રમાણે લોકોનો કહેવાથી શાંતિના લાભને માટે તેમજ જાવિ રોગની નિવૃત્તિ માટે તે હંમેશા અન્ય અન્ય દેવોની પૂજા કરવા લાગ્યો. ‘ જાવુક જનો સત્સંગથી ગુણ અને અસત્સંગથી દોષને પામે છે. ’ કહ્યું છે કે—

એકે કેચિદ્યતિકરગતાસ્તુંવિકાઃ પાત્રલીલાં
ગાયન્ત્યન્યે સરસમધુરં શુદ્ધવશે વિલગ્નાઃ ॥

અન્યે કેચિદ્ અથિતસુગુણા દુસ્તરં તારયન્તે
તેષાં મધ્યે જ્વલિતહૃદયા રક્તમન્યે પિવન્તિ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ તુંવના તો વધાઈ એકજ જાતિના હોય છે પરંતુ તેમાં કેટલાક તુંવના કે જેઓ યતિ—મુનિના હાથમાં આવે છે તે પાત્રની શોજાને પામે છે, કેટલાક (ગર્વ્યા પાસે જવાથી) શુદ્ધ વાંસની સાથે જોડાઈને સરસ અ-

ને મધુર ગાયન કરે છે, કેટલાએક સારા દોરનાથી ગુંથાડને છુસ્તર એવા સમુદ્રથી મનુષ્યોને તારે છે અને તેમાંનાજ કેટલાએક તુંવળા (કાપાલીકના હાથમાં જવાથી) જ્વલિત (છુટ) છે હૃદય—મધ્ય જાગ જેનો એવા થઈને લોહીનું પાન કરે છે અર્થાત્ તે કાર્યમાં કામે લાગે છે. ”

એકદા તે શ્રીધરના ઘરમાં પ્રવેશ કરીને ચોર લોકોએ તેનું સર્વ ધન ચોરી લીધું. તેથી તે શ્રીધર અત્યંત શ્વેદ પામવા લાગ્યો. અનુક્રમે તેની એવી સ્થિતિ થઈ ગઈ કે ઘરમાં કાંઈપણ વસ્તુ ન રહી અને ઝોજનનો પણ સંદેહ થઈ પડ્યો. એવડ અત્યંત દુઃખી થવાથી તેણે અદ્ભુત કરીને સર્વ દેવની આરાધના કરી. ત્રીજે દિવસે દેવતાઓ વોટ્યા કે “ અરે ! તે શા માટે આમરું સ્મરણ કર્યું ? ” શ્રીધર વોટ્યો કે “ મને સમૃદ્ધિ આપો. ” ત્યારે તેઓ વોટ્યા કે “ તારી કુલદેવી પાસે જા. તે આપશે. ” એટલે શ્રીધર કુલદેવી પાસે જઈ અદ્ભુત કરીને બેઠો. ત્રીજે દિવસે તે પણ સમૃદ્ધિ માગવાથી વોટ્યા કે “ હે છુટ ! મારી પાસેથી જલ્દી ડાકો થા, તું તારા ઘર આગલ જે દેવોની પૂજા કરે છે તે તેને આપશે, તેમની પાસે જા. ” તે સાંજલીને શ્રીધરે ગૃહદેવોની આરાધના કરી. ત્યારે અંદર અંદર હસીને તેઓ વોલવા લાગ્યા. ગણપતિએ ચંમિકા દેવીને કહ્યું કે “ હે ચંમિકા ! તારા જન્મને મનવાંઘિત આપ. ” ચંમિકા વોટ્યા “ તેને તો પેટો યજ્ઞ મનવાંઘિત આપશે, કેમકે જુઓને તેને તેણે ડાંચા આસન પર બેસાડ્યો છે અને વાલી મારા પહેલાં તે હંમેશાં તે યજ્ઞનીજ પૂજા કરે છે. ” ત્યારે યજ્ઞ વોટ્યો કે “ એનું મનવાંઘિત શાસનદેવતા આપશે. ” આ પ્રમાણે સર્વે દેવોએ તેનું હાસ્ય કરીને હાસ્ય કરી. ત્યારે તે શાસનદેવીની આરાધના કરવા લાગ્યો. શાસનદેવી વોટ્યા કે “ હે મૂર્ખ ! તે આ વધું શું કર્યું ? ઘણી જુલ કરી, હવે વિકથા અને હાસ્યમાં તત્પર એવા કુદેવોને મૂકીને જે દેવના પણ દેવ છે, જેના આઠે કર્ણો ફીણ થયા છે અને જે કૃપાનાજ અવતારરૂપ છે એવા ત્રિકાલજ્ઞાની સર્વજ્ઞની અર્ચા કર કે જેથી ત્રણે જન્મમાં સુખ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. ” તે સાંજલીને શ્રીધરે તે પ્રમાણે કરવા માંડ્યું. પછી તેને આકાંક્ષા રહિત દૃઢ નિશ્ચયવાળો જાણીને શાસનદેવીએ ફરીથી મણિ આપ્યો. તેથી પાંચો સમૃદ્ધિવાન થયો અને પરજન્મમાં આસન્નાસિદ્ધ થયો. અર્થાત્ ધોના કાલમાં સિદ્ધિપદને પામ્યો.

“ હે જન્ય જીવો ! શાસ્ત્રનિધિ એવા આકાંક્ષા દોષનું સેવન કરનાર મ-

નુબ્ધ શ્રીધરની જેમ હાસ્યનું પાત્ર થાય છે. માટે જિનજ્ઞાસનને જાણનારાણ એ દોષ સેવવો નહીં ”

इत्यद्वदिनपरिमितोपदेशप्रासाददृष्टौ द्वितीय-
स्तंजे विंशतितमं व्याख्यानम् ॥ २० ॥

વ્યાખ્યાન ૨૧ મું.

ત્રીજા વિચિકિત્સા દોષ વિષે.

देशतः सर्वतो वापि, कृतक्रियाफलं प्रति ।

क्रियते हृदि सन्देहो, विचिकित्सान्निधः सकः ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ કરેલી ધર્મક્રિયાના ફલ પ્રત્યે દેશથી અથવા સર્વથી મનમાં સંદેહ કરવો, તે વિચિકિત્સા નામનો દોષ કહેવાય છે. ”

કરેલી રહેતી વિગેરે લૌકિકક્રિયાના ફલની જેમ સામાયિક વિગેરે ધર્મ-ક્રિયા કર્યાનું ફલ મને પ્રાપ્ત થશે કે નહીં ? એવી જે શંકા કરવી, તે વિચિકિત્સા કહેવાય છે.

અહીં કોઈને શંકા થાય કે. “ શંકા નામનો જે પહેલો દોષ કહ્યો તેમાં અને આ વિચિકિત્સામાં શો ફેર છે ? ” તેનો જવાબ એ છે કે, શંકા તો હવ્ય ગુણ પર્યાય રૂપ સર્વ પદાર્થમાં પ્રવર્તે છે, અર્થાત્ ધર્માસ્તિકાયાદિ હવ્યોમાં, તેના ગુણોમાં અને પર્યાયમાં નાના પ્રકારની હદ્ભવે છે; અને આ વિચિકિત્સા તો માત્ર કરેલી ક્રિયામાંજ પ્રવર્તે છે, ઇટલે શંકા અને વિચિકિત્સાના વિષયો જૂદા જૂદાજ છે. ” અથવા ત્રીજી રીતે વિચિકિત્સા ઇટલે મુનિનું મદ્ધથી મદ્ધિન શરીર જોઈને તેની જુગુપ્સા-નિંદા કરવી તે. જેમકે ‘ આ મુનિજનો પ્રાણિક જલ્થી શરીરનું પ્રહાલન (સ્નાન) કરતા હોય તો તેમાં શો દોષ લાગે ? ’ એમ ધારી તેમની જુગુપ્સા કરવી

ते पण विचिकित्सा कहेवाय ठे. आ विचिकित्सा पण श्री जिनेश्वर प्ररूपित धर्म पर अनास्ता (अश्रद्धा) रूप होवाथी समकितने दूषित करनार ठे. आ संबंधमां दुर्गंधा राणीनो प्रबंध जाणवो.

दुर्गंधा राणीनुं दृष्टान्त.

एकदा राजगृहीनो राजा श्रेणिक उद्यानमां समवसरेला श्री वीरप्रभुने वांदवा माटे सैन्य सहित जतो हतो. मार्गमां दुर्गंध सहन न थवाथी वस्त्रना छेकावमे नासिका बंध करीने चादता सैनिकोने जोडने राजाए पोताना कोइ सेवकने तेम करवानुं कारण पूछुं. त्यारे ते बोव्यो के “ हे स्वामी ! अहीं मार्गमां तरतनी जन्मेदी एक वाळीका पकी ठे, तेना शरीरमांथी अत्यंत दुर्गंध छूटे ठे. ” ते सांजळीने राजा “ ए तो पुद्गलनो परिणाम छे ” एम कही, ते वाळीकाने जोइ समवसरणमां गयो. श्री वीरस्वामीने प्रणाम करी देशना सांजळी अवसर जोडने राजाए ते दुर्गंधी वाळीकानो पूर्व जव पूछ्यो. जगवान बोव्या के “ अही नजीक रहेला शाद्वि नामना गामरामां धनमित्र नाम श्रेष्ठी रहेतो हतो. तेने धनश्री नामनी एक पुत्री हती. एकदा ग्रीष्म ऋतुमां श्रेष्ठीए तेना विवाहनो प्रारंभ कयों. तेवामां कोइ मुनिओ गोचरीने माटे तेने घेर आव्या. तेमने वहोराववा माटे श्रेष्ठीए पुत्रीने आज्ञा करी. एटले ते मुनिने वहोराववा गइ. परंतु कदिपण स्नान विलेपनादिक बडे शरीरनी सुश्रूपा नहीं करनारा ते महात्माओना वस्त्रोमांथी अने शरीरमांथी स्वेद तथा मळ विगेरेनी दुर्गंध आववाथी ते धनश्रीए पोतानुं मुख मरुचुं. विवाहनो उत्सव होवाथी सर्व अंगे अक्षंकारोथी शणगारायेली, मनोहर सुगंधी अंगरागथी विलेपन करायेली तथा युवावस्थाना उदयथी मचा थयेली ते धनश्रीए विचार कयों के “ अहो ! निर्दोष जैनमार्गमां रहेला आ साधुओ जो कदाच प्राप्तुक जळथी पण स्नान करता होय, तो तेमां शो दोष ? ” ए प्रमाणे तेणीए जुगुप्सा करी. पढी केटलेक काळे ते जुगुप्सा रूप पाप कर्मनी आबोचना कर्था बिना मरण पामी. ते अहीं राजगृहीमां ज एक गणिकाना उदरमां पुत्रीपणे उत्पन्न थड. ते पोताना दुष्कर्मने दीधे गर्भमां रही बती पण माताने अत्यंत असुख उत्पन्न करवा लागी. तेथी ते गर्भथी उद्वेग पामीने ते गणिकाए गर्भपातने माटे घणा आपथो कर्था. परंतु तेणीनुं आयुष्य दृढ होवाथी गर्भपात थयो नहीं. ठेवट समय पूर्ण थये ते पुत्रीने गणिकाए प्रसवी. जन्मथीज तेनी दुर्गंध दुःसह होवाने दीधे तेने ग-

ણિકાણ વિઠાની જેમ તજી દીધી. તેને તમે માર્ગમાં દીઠી. ”

આ પ્રમાણેગી તેની પૂર્વ હકીકત સાંજલીને શ્રેણિક રાજાણ “ હવે પઢી-તેની શી ગતિ થશે?” એમ પ્રજુને પૂછ્યું, ત્યારે જગવાન બોલ્યા કે “હે રાજા! તે છુર્ગ-ધાણ પૂર્વે કરેલી મુનિની જુગુપ્સારૂપ અશુભ કર્મનું ફલ સમગ્ર જોગવી લીધું છે; હવે તે મુનિને આપેલા દાનના જોગ રૂપ ફલને જોગવવાની છે. તેથી તેનું શરીર કસ્તૂરી અને કર્પૂર કરતાં પણ અધિક સુગન્ધિ થઈ ગયું છે. હે રાજા ! તે આઠ વર્ષની થશે, ત્યારે તારી પટ્ટરાણી થશે. તેની નિશાની એ છે કે—તમે વન્ને સો-ગઢે રમશો, તેમાં એવી શરત થશે કે ‘ જે જીતે તે હારનારના પૃષ્ઠ પર ચઢે. ’ પઢી તે રમતમાં તું હારીશ, ત્યારે તારા પૃષ્ઠ પર તે છુર્ગધા ચઢશે. ” તે સર્વ વૃત્તાન્ત સાંજલીને શ્રેણિક રાજા આશ્ચર્ય પામી પ્રજુને વંદના કરી પોતાને સ્થાને ગયો.

અહીં છુર્ગધાને જોડેને શ્રેણિક રાજા સમવસરણ તરફ ગયા, ત્યાર પઢી તેણીનું શરીર સુગંધમય થઈ ગયું હતું. તેવામાં ત્યાંથી કોડ ગોવાલની સ્ત્રી નીકળી તેણીએ તે વાલકીને જોડેને લઈ લીધી અને પોતે સંતતિ વિનાનો હોવાથી તેને પુત્રી તરીકે પાલિપોષીને મોટી કરવા માંની.

એકદા કૌમુદી ઉત્સવ આવતાં નગરીના સર્વ લોકો નગરની વહાર બધા-નમાં ક્રીડા કરવા ગયા હતા. તે વખતે સ્ત્રીઓની ક્રીડા જોવા માટે શ્રેણિક રાજા પણ અભયજીમારને સાથે લઈને ગયા. ત્યાં તે છુર્ગધા પણ પોતાની માની સાથે ઉત્સવ જોવા આવી. તેની સુંદર દેહલતા એવી હતી કે—

રયામા યૌવનશાલિની સુવચના સૌજાગ્યજાગ્યોદયા ।

કર્ણાન્તાયતલોચના કૃશકટી પ્રાગલ્ભ્યગર્વાન્વિતા ॥

રમ્યા વાલમરાલમન્થરગતિર્મત્તેજકુંજસ્તની ।

વિવોદ્ધી પરિપૂર્ણચન્દ્રવદના ભૃંગાલિનીલાલકા ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ તે સુંદર સ્ત્રી યુવાવસ્થાથી સુશોભિત હતી, તેનું વચન અતિ મિષ્ટ હતું, તે સૌજાગ્યરૂપ જાગ્યના હૃદયવાલી દેખાતી હતી, તેણીના લોચન કર્ણ-પર્યંત લીધે હતાં, તેણીનો કટિપ્રદેશ સિંહ જેવો કૃશ હતો, તે પ્રગલ્ભપણના ગર્વથી યુક્ત જણાતી હતી, તેણીની સુંદર ચાલ રાજહંસના વાલક જેવી મંદ અને

मने.हर हती, तेना सान मदीन्मत्त हायीना कुंभस्यरु जेवा पुष्ट होता, तेना ओष्ठ पाकेजा निवना फळ जेवा रक्त होता, तेनुं मुख पूर्णिमाना चंद्र जेनुं कान्तिमान हतुं, अने तेणीना केश ज्वरना श्रेणी जेवा उगम वर्णना होता.

आवी मनोहर स्वस्ववान ते गोपपुत्रीने जोडने श्रेणिक राजा तेणीना पर अत्यंत मोहित थड कामानुर थया. तेयी राजाए अजयने पण खबर न पडे तेवी रीते पातानो मुझिका (बीटी) तेणीना वस्त्रने छेड बांधी दीधी. धोनी बार राजाए पोताना हाथ साभे दृष्टि नांखी अजय कुमारने कथुं के “ मारी मुझिका अहीं पनी गड, ते कोड लड गय जणाय छे, माटे ते चोरने शेधी मारी पास लाव. ” ते सांभळीने सरळताया अभयकुमारे पितानुं वचन अंगीकार करी उद्यानना सर् दरवाजा बंध करावी एक दरवाजेयी सर्व मनुष्योने एक पडी एक जमनी लडने वहार काढवा मांड्या. सर्व स्त्रीओना हाथ तथा वस्त्रना डेमा बिगेरे तपारुतां तपासतां पेडो गोपपुत्रीनी ओढणीना डेमेरी ते मुझिका निकळी. ते लड अजयकुमारे तेणीन पूछुं के “ तें आ राजानी बीटी शी रीते दीधी ? ” तेण.ए काभे हाथ मूकोने कथुं के “ हुं कांइ पण जाणती नथी. ” तेणीना वचन.रय। तया तेणीना इंगित (आकार) परयी अजयकुमारे तेणीने निर्दोष धारोने विचारुं के “ आ गोपपुत्री चोर नथी, परंतु आताजर आसक्त थयेजा पितानुं आ कांय डे. ” एय विचारीने अजयकुमार तेणीने राजा पासे लड गया. अने राजाने कथुं के “ हे सगनी ! आणे आपना चित्तने चोर्तु डे, मुझिका चोरी नथी, माटे मुझिकानी बात करवी नकायी डे. ” राजाए ते बात कबूल करी. पडी तेणीना मावापने कहीने तेणीनी साये राजाए विवाह कर्यो अने तेने पट्टराणी बनावी.

एकदा राजा तथा दुर्गंधा पासे रमवा लाग्या, तेमां हारनारना पृष्ठ पर जीतनार चडे एवी शरत करी. तेमां राजा हायों. तेधी राणी राजाना पृष्ठ पर शंका रहित आरुढ थड. कथुं डे के—

कुत्रं स्वकृत्यैरकुत्रप्रसूतः, सन्मानितोऽपि प्रकटीकरोति ।

श्रीश्रेणिकांसे निदधे यदंधिर्दुर्गन्धया पण्यवधून्वत्त्वात् ॥१॥

जावार्थ—“ नीच कुलमां उत्पन्न थयेजो मनुष्य राजादिकवने मान

પામ્યો હોય, તોપણ તે પોતાનાં કૃત્યોએ કરીને પોતાનું નીચ કુલ પ્રગટ કરે છે. જુઓ ! હુર્ગન્ધા વેગ્યાની પુત્રી હોવાથી તેણીએ શ્રેણિક રાજાના સ્કન્ધ (સ્વાંધ) પર પગ ધારણ કર્યો. ”

તે વચ્ચે રાજાને શ્રીવીર પ્રજ્ઞનું વચન યાદ આવવાથી હસવું આવ્યું. રાણીએ તન્કાલ રાજાના પૃષ્ઠપરથી હતરી જડને અકસ્માત હાસ્ય થવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે રાજાએ તેણીના પૂર્વ જન્મથી આરંજીને હાસ્ય પર્યંતનું સર્વ વૃત્તાંત ભગવાનના કબા પ્રમાણે કહી સંજ્ઞાવ્યું. તે સાંજ્ઞીને તેણીએ વૈરાગ્ય પામી રાજાની રજા લઈ શ્રી વીરપ્રજ્ઞ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

“ આ શ્રેણિક રાજાની રાણી હુર્ગન્ધાનું ચરિત્ર સાંજ્ઞીને પુણ્યજ્ઞાલી જીવોએ મુનિઓની જુગુપ્સા કદાપિ પણ ચિત્તમાં ધારણ કરવી નહી. ”

इत्यद्भुतं परिमितो पद्मेशप्रासादवृत्तौ द्वितीयस्थंने एक-
विशतितमं व्याख्यानम्

વ્યાખ્યાન ૨૨ મું.

મિથ્યાત્વીની પ્રશંસા નામના ચોથા દૂષણ વિષે.

अतीतानागता ये च, सन्ति वा येऽन्यद्विगिनः ।

तेषां प्रशंसनं शंसाभिधो दोषश्चतुर्थकः ॥ ૧ - ॥

જાવાર્ય—“ જે અન્ય દ્વિગીઓ થઈ ગયા, થવાના છે, અને વર્તમાન કાલે હયાત છે. તેઓની પ્રશંસા કરવી, તે મિથ્યાત્વીની પ્રશંસા નામનું ચોથું સમકીતનું દૂષણ જાણવું. ”

આ દોષ પણ સર્વથી અને દેશથી એમ બે પ્રકારનાં છે. તેમાં સર્વે દ-

शेनो सत्य ठे, एम मानीने सर्वनी प्रशंसा करवी ते सर्वथी प्रशंसा दोष जाणवो. अने बौद्धनुं अमुक वचन अथवा सांख्यनुं अमुक वचन वधारे श्रेष्ठ ठे एम कही एकाद मतनी प्रशंसा करवी ते देशथी प्रशंसा दोष जाणवो. ए वच्चे प्रकारनां सम्यक्त्वना दोषनो त्याग करवो. आ विषयपर महानिशीथ सूत्रमां मुमति नागिद्वनुं दृष्टांत ठे ते आ प्रमाणे—

सुमति नागिद्वनुं दृष्टांत.

मगध देशमां कुशस्यळ नामना नगरमां जीवाजीवादिक तत्त्वोने जाण-
नारा मुमति अने नागिद्व नामना वे धनाढ्य ज्ञाडओ रहेता हता. केटव्हेक
काळे कोइ पापकर्मना उदयथी तेओ निर्धन थया, त्यारे ते वच्चेए परस्पर
विचार कयों के “ आपणे डव्य रहित थया बीए तेथी धन उपार्जन करवा
माटे परदेश जडए. ” एम विचारीने तेओ शुन दिवसे नीकळ्या. मार्गे
चावतां एक दिवस तेमणे एक श्रावक साये पांच साधुओने जता जोया. सारो
संघात मळ्यो जाणीने तेओ तेमनी साये चाव्या. केटव्हेक दिवसे ते साधुओनी
चेष्टा तथा वाणी उपरथी तेमने कुशीझीया जाणीने नागिद्वे मुमतिने कहुं के
“ आपणे आ साधुओ साथे चावतुं योग्य नथी, केमके में श्रीनेमिनाथना
मुखथी एक वार एम सांजळ्युं हतुं के ‘ एवंविहे अणगाररूवे जवंति, ते
कुसीद्वे, ते दिष्टिए वि निरखिळ न कर्पंति—एवा प्रकारना साधुना वेपधारी
होयठे, तेओने कुसीझीया जाणवा, तेओ दृष्टिथी पण जोवा योग्य नथी. ’ माटे हे ज्ञाड !
आपणे आ कुदृष्टि (मिथ्यादृष्टि) ओने ठोमीने आगळ जडए. ” ते
सांजळीने मुमतिए कहुं के “ हे नागिद्व ! तुं वक्रदृष्टिए दोष जोनारो
देखाय ठे, माटे आ साधुओ साथे वातो करवी तथा गमन विगेरे करवुं ते मने
तो योग्य लागे ठे. ” नागिद्वे जवाव आप्यो के “ हे ज्ञाड ! हुं मनथी पण
साधुना दोषने ग्रहण करतो नथी, परंतु मे जगवान तीर्थकरनी पासे कुशीझी-
याने नही जोवानो निश्चय कयों ठे. ” मुमति बोड्यो “ जेवो तुं बुद्धिविनानो
ठे, तेवो ते तीर्थकर पण हशे, के जेणे तने आवो निपेय कयों. ” ए प्रमाणे बो-
द्धता मुमतिना मुखने नागिद्वे पोताना हाथवने बंध कर्तु अने कहुं के “ हे वं-
धु ! अनंत संसारना कारणरूप वाच्य तुं न बोद्ध. तीर्थकरनी आशानना तुं न क-
र, आ साधुओमां वाळतपस्व पातुं जणाय ठे. केमके तेओ अनेक गुप्त विषया-

દિ દોષોથી દૂષિત છે, માટે હું તો તેમનો સંગ મૂકીને જાહું હું. ” સુમતિ બોલ્યો કે “ હું તો પ્રણાંત થતાં સુધી પણ એમનો સંગ ડોમવાનો નથી. ” તે સાંજઢીને નાગિદ્વ એકઢો જૂદો પડ્યો. પછી સુમતિએ તે સાધુઢો પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે પાંચ સાધુઢોમાંથી ચાર સાધુઢો તો ઢ્વનેક જવમાં પરિભ્રમણ કરી ઢેવટ મો-ક્રપદને પામશે. ઢ્વને પાંચમો તો ઢ્વજ્વ્ય હોવાથી ઢ્વનંત સંસાર જટકશે.

શ્રી ગૌતમ ગણધેરે જિનેશ્વરને પૂછ્યું કે “ હે જગવાન ! સુમતિ જ્વ્ય છે કે ઢ્વજ્વ્ય ? ” જગવાન બોલ્યા “ હે ગૌતમ ! સુમતિનો જીવ જ્વ્ય છે. ” ગૌતમે પૂછ્યું “ ત્યારે તે હાઢ્વ કદ ગતિમાં છે ? ” જગવાન બોલ્યા કે “ હે ગૌતમ ! કુશીઢ્વીપાની પ્રશંસા તથા જિનેશ્વરની ઢ્વશાતના કરવાથી તે પરમાર્થિક દેવપણે ઉત્પન્ન થયો છે. ” ગૌતમે પૂછ્યું “ હે જગવાન ! ઢ્વગઢ્વ ઉપર તેડું શું થશે ? ” પ્રજ્ઞુ બોલ્યા “ હે ગૌતમ ! તેણે ઢ્વનંત સંસાર ઉપાર્જન કર્યો છે તેથી ઢ્વનંતકાઢ્વ જટકશે તોપણ હું સંકેપથી કહું હું તે સાંજઢ્વ.—ઢ્વવણ સમુદ્ધમાં જે સ્થાને ગંગા ઢ્વને સિંધુ એ વે મોટો નદીઢ્વો પ્રવેશ કરે છે. તે સ્થાનની દક્ષિણ દિશામાં જંબુદ્વીપની જગતીની વેદિકાથી પંચાવન યોજન દૂર સામાવાર યોજનના વિસ્તારવાઢ્વો ઢ્વને સામા ઢ્વ યોજન ઢ્વંચો હસ્તિના કુંજસ્યઢ્વને ઢ્વકારે એક દ્વીપ છે. તે દ્વીપમાં કાજઢ્વ (મેસ), કેશ, મેષ ઢ્વને ઢ્વગરની કાંતિને તિરસ્કાર કરે તેવી કાંતિવાઢ્વી, જગંદરના વ્યાધિને ઢ્વકારે સુરતાઢ્વીશ ગુફાઢ્વો છે. તે ગુફાઢ્વોમાં જઢ્વચારી મનુષ્યો વડે છે. તેઢ્વો પ્રગ્વ સંહનનવાઢ્વા, ગદ્યપાન કરનારા, માંસ જઢ્વણ કરનારા, મસાના કુવા જેવી કાંતેવાઢ્વા, ઢ્વતિ પુર્ણ્ણી શરોરવાઢ્વા હોય છે. તેઢ્વો ઢ્વંરુગોઢ્વીકના નામે ઢ્વોઢ્વવાય છે. તેઢ્વોના ઢ્વંરુની ગોઢ્વીને ચમરી ગાયના પુઢ્વના કેશથી ગુંથીને કાન સાથે વાંધી વેપારીઢ્વો સમુદ્ધમાં પ્રવેશ કરે છે. તેના પ્રજાવથી તેમને કોરૂપણ જઢ્વજંતુઢ્વો ઉપજવ કરી શકતા નથી ઢ્વને સમુદ્ધમાંથી રત્નાદિક ઢ્વઢ્વને તે વેપારીઢ્વો કુશઢ્વ ફેંચે વહાર ઢ્વવે છે. ” તે સાંજઢ્વીને ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું કે “ હે જગવાન ! તે વેપારીઢ્વો કેવા ઉપાયથી તે ઢ્વંરુગોઢ્વીઢ્વો હે છે ? ” પ્રજ્ઞુ બોલ્યા કે “ હે ગૌતમ ! ઢ્વવણ સમુદ્ધમાં રત્ન નાપનો દ્વીપ છે. તેમાં રત્નના વેપારીઢ્વો રહે છે. તેઢ્વો સમુદ્ધની સમીપે જે સ્થાને ધંટીને ઢ્વકારે વજ્રગિદ્ધાના સંપુડો (વે પન) હોય છે, ત્યાં ઢ્વાવીને તે સંપુડો

હઘાની તેમાં ચાર મહાવિકૃતિઓ (મધ્ય, માંસ, મધ્ય ને માંસ) જરે છે. પત્રી જે સ્થાને તે અંરુગોલીઆ રહે છે, તે ઠેકાણે તેઓ મધ્ય માંસ વિગેરે લાડને આવે છે. તેઓને દૂરથીજ આવતા જોડને તે અંરુગોલીઆ તેમને હાળવા માટે દોમે છે. એટલે તે વેપારીઓ પગલે પગલે તેમને સ્વાદ માટે મધ્ય માંસાદિકથી જરેલાં પાત્રો મૂકતા મૂકતા એકદમ નાસવા માંડે છે. તે અંરુગોલીયા પણ તેમની પાઠલ માર્ગમાં પડેલા મધ્ય માંસના પાત્રોમાંથી માંસાદિ સ્વાદ સ્વાદ દોમે છે. ઢેવટે વજ્રશિલાના સંપુટો પાસે આવતાં તેમાં રહેલા મધ્યમાંસાદિક સ્વાદ માટે તેની અંદર તેઓ પેસે છે, એટલે તે વેપારીઓ પોતાને સ્થાને જાય છે. તેની અંદર મધ્યમાંસ સ્વાદ તેઓ પાંચ, ષ, સાત, આઠ, કે દશ દિવસો વ્યતીત કરે છે, તેટલામાં તે વેપારીઓ વલ્લભ પહેરી સ્વદ્ગ, જાણા વિગેરે શસ્ત્રો ધારણ કરી તે વજ્રશિલાના સંપુટો પાસે આવી સાત આઠ મંરુલ કરીને તે સંપુટોને ઘેરી લે છે. પત્રી તેઓએ પ્રયત્ન જે સંપુટોને હઘાડ્યા હતા, તેને ઢાંકી દે છે. તેમાંથી જો કદાચ એક પણ અંરુગોલીઓ નીકળી જાય તો તે સર્વેને મારી નાંખે એવો તે વલ્લભ હોય છે. પત્રી તે વેપારીઓ યંત્રવમે તે વજ્રની ઘંટીમાં તેમને દબાવે છે. પરંતુ તે અત્યંત વલ્લભ હોવાથી એક વર્ષે મહા વેદના પામીને મરણ પામે છે. તેમને દબાવતાં તેમના શરીરના અવયવો ચર્ણ (ઢોટ)ની જેમ વહાર નીકળતા જાય છે. તેમાંથી તે વેપારીઓ તેના અંડની ગોલીઓ શોધી લે છે. પત્રી તે ગોલીઓનો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ઉપયોગ કરી તેઓ સમુદ્ધમાંથી રત્નો ગ્રહણ કરે છે. હે ગૌતમ ! તે સુમતિનો જીવ પરમાર્થાર્થિકના જીવથી ચર્ચાને તે અંરુગોલિક મનુષ્ય થશે. ત્યાંથી ફરીને પરમાર્થાર્થિક થશે, પાત્રો અંરુગોલિક થશે. એ રીતે સાતત્ય કર્યા પત્રી અનુક્રમે વ્યંતર, વૃક્ષ, પક્ષી, સ્ત્રી, ઝાડી નરકે નારકી અને કુટ્ટી મનુષ્ય એવા જીવોમાં અનંતકાલ સુધી પરિવ્રમણ કરીને ઢેવટ કર્મનો ક્ષય થયે ચક્રવર્તી પદ પામી પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને મુક્તિ પામે. પેટો નાગિદ્ધ તો તેજ જીવમાં વાવીશમા તીર્થંકર પાસે દીક્ષા લાડને મુક્તિપદ પામ્યો છે. ” (આ પ્રવંધ વિસ્તારથી મહાનિશીથના ચોથા અધ્યયનમાંથી જોડ લેવો.)

“ આ સુમતિનું વૃત્તાંત સાંજીને જીવ પ્રાણીઓ, કુશીલીયાની પ્રશંસાનો નિરંતર ત્યાગ કરવો. કેમકે તેથી તે સુગતિને પામ્યો છે અને શુદ્ધ

સમકિતથી મુશોજિત એવો નાગિલ્લ તેજ જવે સારી સંગતિથી મોહપદને પામ્યો છે. ”

ઇત્યદ્વદિનપરિમિતોપદેશપ્રાસાદવૃત્તૌ દ્વિતીય-
સ્તંત્રે દ્વાવિંશતિતમં વ્યાખ્યાનમ્ ॥ ૨૨ ॥

વ્યાખ્યાન ૨૩ મું.

પાંચમા મિથ્યાદૃષ્ટિ સંસ્તવ નામના દૂષણ વિષે.

મિથ્યાત્વિજ્ઞિઃ સદ્દાદ્વાપો, ગોષ્ઠી પરિચયસ્તથા ।

દોષોઽયં સંસ્તવો નામ, સખ્યક્ત્વં દૂષયત્યસૌ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ મિથ્યાત્વીઓની સાથે વાતચીત, ગોષ્ઠી તથા પરિચય કરવો, તે સંસ્તવ નામનો દોષ કહેવાય છે. એ દોષ સમકિતને દૂષિત કરે છે. ”

મિથ્યાત્વીઓની સાથે પરિચય કરવાથી સમકિતમાં દોષ લાગે છે. તેમની ક્રીયાઓ સાંજલવાથી તથા જોવાથી સ્યાદાદ મતને નહીં જાણનાર મંદબુદ્ધિવાળા પુરુષને સમકિતથી જુદા થવાનો સંજવ રહે છે; પરંતુ સ્યાદાદના સંપૂર્ણ સ્વરૂપના જ્ઞાનવાળાને તે દોષ લાગતો નથી. કેમકે કેટલાક સમકિતવંતો મિથ્યાત્વીઓનો પરિચય બતાં પણ ગુણનેજ ગ્રહણ કરે છે, અને પોતાના સમકિતને હલ્લકા સ્ફુટ-તર-અતિ નિર્બલ કરે છે. તે હપર ધનપાલ કવિનું દૃષ્ટાંત છે, તે નીચે પ્રમાણે—

ધનપાલ કવિનું દૃષ્ટાંત.

ધારા નગરીમાં લક્ષ્મીધર નામે એક બ્રાહ્મણ હતો. તેને ધનપાલ અને શો-જન નામે બે પુત્રો હતા. તે બ્રાહ્મણના ઘરમાં કોઈ સ્થલ નિધિ દાંટલો હતો. તેની જરૂર પડતાં ઘણી જગ્યાએ શોધતાં પણ હાથ લાગ્યો નહીં. આજના ઘરમાં ચોતરફ

खोदी नांखुं, पण ते निधि देखायो नहीं, तेथी लक्ष्मीधर चिंतातुर थड गयो. एकदा स्वपर शास्त्रमां प्रवीण श्री जिनेश्वर सूरि धारानगरीमां पथार्या. तेमने लक्ष्मीधरे निधान विषे प्रश्न कयों. त्यारे सूरि बोल्या के—“ जो तुं तारा वे पुत्रो-मांथी एक पुत्र अमने आपे, तो तने निधान वतावीए. ” ते सूरिना वचनने लक्ष्मीधरे कवून्न कयुं एट्ठे आचार्य महाराजे अहिवल्लय चक्रने अनुसारे जोड्ने अमुक स्थाने निधि ठे, एम कहुं. त्यां खोदवार्थी लक्ष्मीधरने ते निधि हाथ लागयो. परंतु ते कबुद्धात प्रमाणे पुत्र आपी शक्यो नहीं. पछी केट्ठेक काळे पोतानो मरण समय नजीक आव्यो, त्यारे तेणे सूरि पासे करेळी प्रतिज्ञा स्मरणमां आववाथी खेद युक्त थड वन्ने पुत्रोने ते प्रतिज्ञा जणावो. ते सांजळीने नानो शोचन बोड्यो, “ हे पिना ! हुं तमने ऋण्णी मुक्त करीश. ” तेथी लक्ष्मीधरे संतांप पामी पोतानो देह ठोरु दीधो. पछी शोचने पोताना स्वजनोने पृछया विनाज गुरु पासे जड्ने दीक्षा ग्रहण करी.

अहीं धारा नगरीमां धनपाळनुं बहु मान होवाथी तेनाथी जय पामीने गुरुए माद्वय देशमां विहार करवो ठोरु दीधा, अने साधुओने पण निषेध कयों. गुरुनी साथे रहीं शोचन मुनि पण महा विद्वान थया. एकदा शोचनमुनि गोचरी माटे गया हुता, ते वखते तेमनु चित्त जिनेश्वरनी स्तुति रचवामां व्यग्र हुतुं. तेथी कोड थावकने धेरथी आहार लड्ने जरेळुं पात्र जोळीमां मूकवाने बदळे पासे पनेळुं पापाणनुं पात्र मूकी गुरु पासे आव्या. आहारने समये जोळीमां पथथरनुं पात्र जोड्ने शोचन मुनिनी स्पर्धा करनारा बीजा मुनिओ तेनी हांसी करता बोड्या के, “ अहो ! आजे शोचनने तो मांडा लाज्जनो उदय थयो. ” गुरुए शोचनने ते विषे पृछयुं, त्यारे तेणे वनेट्ठी हकीकत कहीने पोते करेळां जिनस्तुतिना काव्यो कही वताव्यां. ते सांजळी गुरु बहुज प्रसन्न थया.

एकदा गुरुए शोचनने कहुं के, “ हे वत्स ! तुं धारा नगरीए जड्ने जैनधर्मना छेपी तारा जाड धनपाळने प्रतिबोध कर. ” गुरुनी आज्ञा अंगी-कार करीने शोचन मुनि अवतीए गया. नगरमां पेसतां ज धनपाळ सामो मळयो. तेणे मुनिने जोड हास्यथी पृछयुं के, “ गर्जनदन्त जदन्त नमस्ते—हे गधेमाना सरखा दांतवाळा जगवंत ! तमने नमस्कार ठे. ” ते सांजळीने मुनि बोड्या के “ मर्कटकास्य वयस्य सुखं ते—मांकमानी जेवा मुखवाळा हे जाड !

તું સુત્રી છે ? ” આ પ્રમાણે મુનિના વચનની ચતુરાઈથી ‘મારો પરાજય થયો’ એમ વિચારતો ધનપાલ બોલ્યો કે, “ કસ્ય ગૃહે વસતિ નવ સાધો—હે સાધુ ! તમે ક્યાં ઉતરવાના છો ? ” મુનિએ જવાબ આપ્યો કે, “ યસ્ય રુચિર્વસતિ મમ તત્ર—જેનો અમને રાખવાની ઇચ્છા હોય તેને ઘેર અમારે રહેવું છે. ” તે સાંજલીને મુનિને વિદ્વાન જાણી ધનપાલ પોતાને ઘેર તેમને લઈ ગયો. પછી ધનપાલ ઝોજન કરવા વેસતો હતો, તેવામાં મુનિનું સ્મરણ થવાથી તેણે મુનિને વહોરવા માટે બોલાવ્યા. તે જ દિવસે ધનપાલને મારી નાંખવાના હેતુથી તેના કોઈ શત્રુએ તેના ઝોજનના મોદકમાં વિષ નાંખેલું હતું. તે મોદક લઈને ધનપાલ મુનિને વહોરવા લાગ્યો. તે જોઈ મુનિ બોલ્યા કે, “ આ મોદક અમારે કલ્પે નહીં. ” ધનપાલ બોલ્યો, “ કેમ ! શું આમાં ફેર વેર છે ? ” મુનિ બોલ્યા, “ હા, એમાં ફેર જ છે. ” તે સાંજલીને ધનપાલે તપાસ કરી, તો તેમાં કોઈ શત્રુએ ફેર નાંખેલું જણાયું. તેથી આશ્ચર્ય પામીને પોતાના જીવને વચાવનાર મુનિને તંણે પૂછ્યું કે “ હે મુનિ ! આ મોદકમાં ફેર છે, તેની તમને શી સ્વર પડી ? ” મુનિ બોલ્યા કે—હે ધનપાલ !

દૃષ્ટ્વાન્નં સવિષં ચકોરવિહગો ધત્તે વિરાગં દૃશો—

હંસઃ કૂજતિ સારિકા ચ વમતિ ક્રોશત્યજત્તં શુકઃ ।

વિષ્ટાં મુજ્જતિ મર્કટઃ પરમૃતઃ પ્રાપ્નોતિ મૃત્યું ક્ષણાત્

કૌઞ્ચો માવ્યતિ હર્ષવાંશ્ચ નકુલઃ પ્રીતિં ચ ધત્તે દ્વિકઃ ॥૧॥

જાવાર્થ—“ વિપવાલું અન્ન જોઈને ચકોર પક્ષી નેત્રમાં વિરાગ ધારણ કરે છે (નેત્ર મીંચે છે), હંસ શબ્દ કરે છે, સારિકા વમન કરવા લાગે છે, પોપટ વારંવાર આક્રોશ કરે છે, વનર વિષ્ટા કરે છે, કોયલ ક્ષણવારમાં મૃત્યુ પામે છે, કાંચ પક્ષી ખુશી થઈને નાંચે છે, નોલીયો હર્ષ પામે છે, અને કાંગમો પ્રસન્ન થાય છે. ”

આમાં ચિન્હો થતા હોવાથી મેં આ પંજરમાં રહેલા પોપટના આક્રોશ વને તેમાં વિષ છે એમ ધાર્યું. ” તે સાંજલીને વિસ્મય પામતા ધનપાલે મુનિને વાસ્તે દહીં લાવી તે આપવા માંડ્યું. ત્યારે સાધુ બોલ્યા કે “ આ દહીં ત્રણ દિવસનું હોવાથી અમારે કલ્પે નહીં. ” ધનપાલે પૂછ્યું કે, “ શું આ દહીંમાં જીવના

व्याख्यान ५३ मुं. पांचमा मिथ्यादृष्टि संस्तव नामना दूषण विषे. (१५१)

पत्नी गया ठे ? ” मुनिह हा कहने तेनी खात्री माटे तेमां अळतानो रस नांखी जीवो देखाळ्या. पत्नी धनपाळे मुनिने निर्दोष आहार आप्यो. मुनिना गया पत्नी धनपाळ जोजन करवा वेठो. जोजन करीने ते मुनि पासे गयो. वातो करतां धनपाळ बोड्यो के “ हे मुनि ! तमने जोडने मने मारो भाइ वारंवार याद आवे ठे. ” मुनि बोड्या के “ हे वयस्य ! तारी पासे (आ हुं) तारो जाडज वेठेडो ठे. ” एम कहने तेनी प्रतीतिने माटे पूर्वावस्थानी केडडीएक निशानीओ कही बतावी. ते सांजळीने खात्री थवाथी धनपाळ अति आनंद पास्यो. पत्नी शोजन मुनि केडलाक दिवस त्यां रही धनपाळने निश्चळ श्रावक वनावी अन्यत्र विहार करी गया.

धनपाळ पंरित जोजराजानी सजामां पांचसो पंमीतांमां मुख्य थयो. एकदा जोज राजा पांचसो पंमीतोने साथे वडने शीकार करवा वनमां गयो. त्यां राजाए एक वाणथी एक हरणने मार्युं. तेथी बीजा सर्वे पशुओ चारे वाजु नास-वा लाग्या. ते जोडने राजाए कविने पृछ्युं के—

किं कारणं तु कविराज मृगाश्च एते,
व्योमन्युत्पतन्ति विद्विखन्ति जुवं वराहाः ।

“ हे कविराज ! आ मृगजांओ आकाशमां कुदे छे, अने आ जुंमो (वराहो) पृथ्वीने खोदे ठे तेतुं शुं कारण ? ”

एक कविह जवावमां कहुं के—

देव त्वदस्त्रचकिताः श्रयितुं प्रयान्ति
एके मृगांकमृगमादिवराहमन्ये ॥ १ ॥

“ हे स्वामी ! आपना शस्त्रथी जय पापीने आ मृगो चंझमां रहेला मृगनो आश्रय लेवा माटे लंचे कुदे ठे, अने आ वराहो (जुंडो) आदि वराहनो आश्रय लेवा माटे पाताळमां जवा डेठे छे. ”

पत्नी राजाए धनपाळ पंरितने कहुं के “ तुं मारी मृगयातुं वर्णन कर. ”
त्यारे धनपाळ बोड्यो के—

रसातलं यातु यदत्र पौरुषं, कुनोतिरेषाऽशरणो ह्यदोषवान् ।

निहन्यते यद्वलिनातिपुर्वलो, हा हा महाकष्टमराजकं जगत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ आ वराह एम कहे ठे के—हे राजा ! तारुं पुरुषार्थ रसात-
लमां जाओ. आ प्रत्यक्ष अनिति ठे, केमके शरण रहित अने निर्दोष एवा दुर्वल
प्राणी बलवानबने हणाय ठे. अहो महा संकट ठे, के आ जगत् राजा बिनानुं
(नधणीयातुं) ठे.”

पदे पदे सन्ति जटा रणोत्कटा, न तेषु हिंसारस एष पूर्यते ।
धिगीदृशं ते नृपते कुविक्रमं, कृपाश्रये यः कृपणे मृगे मयि ॥ २ ॥

जावार्थ—“ अनेआ मृगो एम कहे ठे के—हे राजा ! संग्राममां शूरीर
एवा योद्धाओ आ छुनियामां पगळे पगळे (ठेकाणे ठेकाणे) ठे. तोपण तेअने.
विषे आ तारो हिंसारस पूरो यतो नथी ? के जेथी दयाना स्थानरूप एवा मारे
विषे तुं निर्दय थाय ठे ? माटे आवा तारा निंय पराक्रमने धिक्कार ठे.”

आ प्रमाणे धनपाळे करेहुं वर्णन सांजळीने राजाए क्रोधयुक्त दृष्टि
धनपाळने कहुं के—“ अरे धनपाळ ! आ तुं शुं बोद्धे ठे ? ” त्यारे धनपाळ
फरीथी बोद्धो के—“ हे स्वामी !

वैरिणोऽपि हि मुच्यन्ते, प्राणान्ते तृणजङ्गणात् ।

तृणाहाराः सदैवैते, हन्यन्ते पशवः कथम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ ज्यारे प्राण नाशनो बखत आवे, त्यारे शत्रुओ जो तृणनुं
जङ्गण करे—मुखमां तृण ले तो ते शत्रुओ उतां पण तेमने मूकी देवामां आवे ठे;
तो पडी आ निरपराधी पशुओ तो निरंतर तृणनोज आहार करनारा ठे तेमने
शी रीते हणी शकाय ? ”

ते सांजळीने राजाना हृदयमां दया उत्पन्न यइ. तेथी तेणे पोतानुं धनुष
तथा बाण जांगी नांखीने शिकार न करवानी प्रतिज्ञा करी. वनथी पाठा फरीने
नगर तर्फ जतां राजाए करावेहुं सरोवर आव्युं. ते जोइने राजाना कहेवाथी
एक कविण ते सरोवरनुं वर्णन कर्युं के—

व्याख्यान २३ मुं. पांचमा मिथ्यादृष्टि संस्तव नामना दूषण विषे. (१२३)

हंसैर्युक्तः प्रशस्तैस्तरङ्गितकमलैः प्राप्तरंगैस्तरंगै-
नीरैरन्तर्गजोरैश्चटुद्ववककुद्वग्रासद्वीनैश्च मीनैः ।
पाद्वीरूढदुमाद्वीतद्वसुतशयितस्त्रीप्रणीतैश्च गीतै-
र्जाति प्रक्रीमनाजिः क्लितिप तव चद्वच्चक्रवाकस्तटाकः ॥

जावार्थ—“ प्रशस्त हंसोए करीने, चपळ कमळोए करीने, रंगने प्राप्त
थयेद्या तरंगोए करीने, गंजीर जळवरे करीने. चंचल वगझाना समूहना कवळ
रूप थता मत्स्यो वरे करीने, पाळ उपर जगेद्या वृक्षोतळे मुबारेद्या वाळकोने
हॉचकावती स्त्रीओना मनोहर गीतोवरे करीने तथा बीजी अनेक क्रीमाओए
करीने युक्त अने चक्रवाक पक्षीओना मियुन जेमां रहेला ठे एहुं आ सरोवर
अत्यंत शोभा आपे ठे. ”

पछी राजानी आझाघी धनपाळ बोव्यो के—“ हे राजा !

एषा तटाकमिषतो वरदानशाळा,

मत्स्यादयो रसवतीप्रगुणा वभूव ।

पात्राणि यत्र वकसारसचक्रवाकाः,

पुण्यं क्रियद्भवति तत्र वयं न विद्मः ॥

जावार्थ—“ आ सरोवरना मीषयी श्रेष्ठ दानशाळा ठे, तेमां मत्स्य विंगेरे
जळजंतुओ रुपी पुष्कळ जोजन तैयार ठे, तेमां पात्र रूपे (खानारा) वगझा,
सारस अने चक्रवाक विंगेरे पक्षीओ ठे, तो आने विषे पुण्यकेतुं वतुं हगे, ते अमे
जाणता नथी. ”

ते सांभळीने राजाए क्रोधयुक्त दृष्टिची धनपाळ सासुं जोशुं. पछी सरो-
वरची नगर तरफ जतांमार्गायां राजानो यज्ञपंक्त्य आब्यो. ते मंरुपमां एक थांजळे
केट्याएक पशुओ बांधेद्या हता. ते पशुओनो पोकार सांभळीने राजाए कविओने
पूछुं के—“ आ पशुओ शुं कहे ठे ? ” त्यारे कोड एक कवि बोव्यो के—
“ हे राजा ! आ पशुओ कहे ठे के—

अस्मान् घ्नन्तु पदे पदे बलिकृते दग्धाश्च जग्धैस्तृणै-
रस्मत्कुक्षिररक्ता दक्षमनुजैर्नामोच्यते पश्चिति ।

जानीमो न कलत्रजेदविकलाः सत्कुत्पिपासा वयं
तेनास्मान्नय देव देवसदनं प्रार्थ्यामहे त्वामिति ॥ १ ॥

जावार्थ—“ अमने पगले पगले बलिकृते दग्धाश्च जग्धैस्तृणै-
रस्मत्कुक्षिररक्ता दक्षमनुजैर्नामोच्यते पश्चिति ।
जानीमो न कलत्रजेदविकलाः सत्कुत्पिपासा वयं
तेनास्मान्नय देव देवसदनं प्रार्थ्यामहे त्वामिति ॥ १ ॥

पढी राजानी आझाथी धनपाळ बोव्यो के—

नाहं स्वर्गफलोपजोगतृषितो नाश्वयर्थितस्त्वं मया
संतुष्टस्तृणजज्ञणेन सततं साधो न युक्तं तव ।

स्वर्ग यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे ध्रुवं प्राणिनो
यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभिः पुत्रैस्तथा बान्धवैः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ आ पशुओ कहे ठे के ‘हे राजा ! मने स्वर्गना जोग
जोगववानी तृणना नथी, तेमज तेने माटे में तमारी पासे प्रार्थना पण करी नथी;
हुं तो निरंतर तृणना जज्ञणेन संतुष्ट ज बुं. माटे तमारे मने हणवो योग्य नथी.
जो कदाच तमारा यज्ञ माटे हणवो प्राणीओ अवश्य स्वर्गज जता होय, तो तमे
माता, पिता, पुत्रो अने बांधवो वने यज्ञ केम करता नथी ?,”

आ प्रमाणे सांनळीने राजाए क्रोधथी धनपाळने कहुं के “ अरे ! आ
तुं शुं बोले ठे ? ” त्यारे फरी धनपाळ निःशंकपणे बोव्यो के “ हे स्वामी ! हुं
सत्य कहुं बुं. केमके—

यूपं कृत्वा पशून् हत्वा, कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।

यद्येवं गम्यते स्वर्गे, नरके केन गम्यते ॥ २ ॥

व्याख्यान २३ मुं. पांचमा मिथ्यादृष्टि संस्तव नामना दूषण विषे. (१५५)

जावार्थ—“ हे राजा ! यज्ञस्तंज रोपीने, पशुओंनो बध करीने तथा रुधिरनो कीचरु करीने जो कदाच स्वर्गें जवातुं होय, तो पत्नी नरके कोण जशे ? ”

हे राजा ! मांसमां दुग्ध थयेला आ राक्षस जेवा ब्राह्मणोए तमने आवा यज्ञनी प्रशंसा करीने कुमार्गे दोर्या ठे. आवा पशु बध करवामां कदी पण धर्म हो-यज नहीं ; केवळ महा पापज होय ठे. शास्त्रमां पण खरा यज्ञतुं स्वरूप तो एवुंज वताव्युं ठे के—

सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः, कर्माणि समिधो मम ।

अहिंसामाहुतिं दद्यादेवं यज्ञः सतां मतः ॥ ३ ॥

जावार्थ—“ सत्यरूपी यज्ञस्तंभ करीने तप रूपी अग्नि सलगावीने तेमां कर्मरूपी समिध (लाकडां) नांखी अहिंसारूपी आहुति देवी. ऐ खरो यज्ञ स-त्पुरुषोए मानेला ठे. ”

स्वर्गः कर्तृक्रियाप्रव्यविनाशे यदि यज्विनाम् ।

तदा दावाग्निदग्धानां, फलं स्याद्भूरि जूरुहाम् ॥ ४ ॥

जावार्थ—“ जो कदाच यज्ञकर्त्तानी क्रियाना अने द्रव्यना विनाशने वि-षे यज्ञाचार्यने स्वर्ग प्राप्ति थती होय तो दावानळधी वळेलां वृक्षोने घाणुं फळ मळवुं जोडण. ”

निहतस्य पशोर्यज्ञे, स्वर्गप्राप्तिर्यदीष्यते ।

स्वपिता यजमानेन, किं तु तस्मान्न हन्यते ॥ ५ ॥

जावार्थ—“ जो कदाच यज्ञमां हणेल्ला पशुने स्वर्ग प्राप्ति थाय छे, ते-टला माटे ते डच्छवामां आवतो होय तो ते यज्ञमां यजमान पोतानाज पिताने केम हणतो नथी. ”

आ प्रमाणे यज्ञनी निंदा सांचळीने राजाए धनपाळ सामुं वक्र दृष्टियी जोड तेना आखा कुटुंबनो निग्रह करवा विचार कर्यो. ते अजिप्राय धनपाळे जा-एयो. तो पण तेणे पोतानो सत्य बोझवानो नियम ओड्यो नहीं.

(१२६) उपदेशप्रासाद जापांतर—स्तंभ ५ जो.

आगळ चावतां राजा कोइ-शिवालयमां गयो. त्यां एक धनपाळ सिवाय वीजा सर्वेण महादेवने नमस्कार कर्यो. त्यारे राजाए धनपाळने पूज्युं के ' हे-धन-पाळ ! तुं आ महादेवने केम नमस्कार करतो नथी ? त्यारे तेणे निःशंकपणे ज-वाव आप्यो के—

जिनेन्द्रचन्द्रप्रणिपातदादसं, मया शिरोऽन्यस्य न नाम नाम्यते ।
गजेन्द्रगदस्थलदानदादसं, शुनीमुखे नादिकुलं निधीयते ॥१॥

जावार्थ—“ हे राजा ! जिनेन्द्ररूपी चंद्रने नमस्कार करवामां दादसा वाळुं मारुं मस्तक हुं वीजा कोइ पासे नमावतो नथी. केमके मदोन्मत्त हस्तीना गंरुस्थळमांथी ऊरता मदमां दादसा वाळो जमरनो समूह कदापि कूतरीना मुख-मांथी नीकळती दाळमां लीन थतो नथी. ”

ते सांजळीने राजा तेना पर विशेष क्रोध युक्त थयो. आगळ चावतां ते सर्वे पुरना छार पासे आव्या. त्यां राजाए आखा शरीरे कंपती एक मोशीने एक वाळकीना हस्तहुं अवघंवन करीने सन्मुख आवती जोइ. तेथी तेणे पंढितो-ने पूज्युं के “ आ वृष्ठा हाथ अने मस्तक केम धुजावे ठे ? ” त्यारे एक पंडित बोळ्यो के—

करकंपावइ तीर धुणो, बुढी काहु कहेइ ।

हंकारंता यमजनां, ननंकार करेइ ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे राजा आप कहो ठो के—आ वृष्ठा हाथ कंपावे ठे, अ-ने शीर धुणावे ठे, ते शुं कहे ठे ? (तेनो उत्तर) ते तेने हंकारता एवा यमना दूतोने ‘ ना, ना, हुं नही आवुं ’ एम कहे ठे. ”

ते वखते वीजो कोइ पंढित बोळ्यो के—

जरायष्टिप्रहारेण, कुब्जीभूता हि वामना ।

गततारुण्यमाणिक्यं, निरीकृतं पदे पदे ॥ १ ॥

जावार्थ—“ वृद्धावस्थारूपी लाकडीना प्रहारथी वांकी वळी गयेझी

आ वामन स्त्री पोताना चाट्या गयेला युवावस्था रूपी माणिक्यने पगळे पगळे शोधे ठे. ”

ते सांजळीने राजाए धनपाळने कहुं के—“ हे वक्रमतिवाळा धनपाळ ! आ वद्धा स्त्री आ वालिकाने शुं पूछे ठे ? ” त्यारे राजानो क्रोध शान्त करवा माटे धनपाळ बोळ्यो के—“ हे स्वामी ! आ वालिका प्रत्ये आ वृष्टा तेना प्रश्नाना उत्तर कहे ठेः—

किं नन्दी किं मुरारि किमु रतिरमणः किं नलः किं कुबेरः,
किं वा विद्याधरोऽसौ किमुत सुरपतिः किं विधुः किं विधाता ।
नायं नायं न चायं न खलु न हि न वा नापि नासौ न वैष
क्रीमां कर्तुं प्रवृत्तः स्वयमिह हि हले नृपतिर्भोजदेवः ॥ १ ॥

भावार्थ—“ मोक्षीने वालिका पूछे ठे के—‘ हे हले ! शुं आ महा-
देव ठे ? शुं विष्णु ठे ? शुं कामदेव ठे ? शुं नल राजा ठे ? शुं कुबेर ठे ? शुं ए
विद्याधर ठे ? शुं इन्द्र ठे ? शुं चन्द्र ठे ? के शुं ते ब्रह्मा ठे ? ’ मोक्षी कहंछे के
—ए नहीं, ए नहीं, ए नहीं, नका नहीं, ना, ना, ना, ना, तेओमांथी तो आ
कोइज नथी, (केमके तेओ सर्वे तो कळंकवाळा ठे. ३) परंतु आतो क्रीमा
करवा प्रवर्तेला भूपति भोजदेव छे. ”

आ काव्य सांजळीने जोज राजा प्रसन्न थयो, अने तेणे धनपाळने कहुं
के—“ हे पंक्ति, हुं प्रसन्न थयो हुं माटे वरदान माग. ” ते सांजळीने धनपाळ
बोळ्यो के—“ हे स्वामी ! जो आप प्रसन्न थया हो, तो मारी दीधेझी वस्तु
मने पाडी आपो. ” राजाए कहुं के—“ में तो तारुं कांइ दीधुं नथी. ” धनपाळ
बोळ्यो—“ हे नाथ ! तमे शिकारमां हरिणीनो वध कर्यो, ते वखते मारुं काव्य

१ नदी गव्हे आ नदराज छे ? ना, ते तो महालोभी हतो, आतो उदार छे, मुरारी के कृष्ण छे ? ना ते तो काव्य
हना, आ उज्ज्वळ छे. रतिना स्वामी कामदेव छे ? ना, ते तो अग विनानो छे, आ शुभ देहवाळा छे नल
राजा छे ? ना, ते तो जुगटियो हतो, वातो व्यसन रहित छे पुत्र छे ? नहीं, ते तो पराधिन छे, आ
स्वाधिन छे. विद्याधर छे ? ना ते तो आकाशना परे छे, आ तो जन्मान पर विचरें छे, सुरपति के इन्द्र छे ?
ना ते तो ध्यापित छे आ आप रहित छे. विष्णु के चंद्र छे ? ना ते तो बलंजी छे, आ निष्कलं छे. अश्व
छे ? ना ते तो रत्न छे, आ युवान छे

સાંજલીને તમને ક્રોધ થતાં મારી એક આંખ લેવાનું તમે ધાર્યું હતું, અને મરોવરના વર્ણન વચ્ચે વીજી આંખ લેવાનું ધાર્યું હતું, ત્યાર પછી સર્વ કુટુંબનો નિગ્રહ કરવાનું ધાર્યું હતું; માટે જાવથી ગ્રહણ કરેલાં મારાં બે નેત્રો મને પાઠાં આપો. તે સાંજલીને રાજાએ પ્રસન્ન થઈ ધનપાલને ક્રોધ હવ્ય આપ્યું. અને કહ્યું કે—“ તું શ્રાવક થવાથી સર્વજ્ઞપુત્ર થયો છે તે ન્યાયયુક્ત છે. ”

એકદા ધનપાલનું ચિત્ત વ્યગ્ર જોડેને જોજરાજાએ તેનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તે બોલ્યો કે “ હું હાલમાં યુગાદીશનું ચરિત્ર રહું છું. તેથી મનમાં વ્યગ્રતા રહે છે. ” પછી તે ચરિત્ર પૂર્ણ થયું. ત્યારે રાજાએ તેનું શ્રવણ કરવા માંડ્યું. તેનો અદ્-જુત રસ સાંજલીનાં રાજાએ વિચાર્યું કે “ આનો અર્થરૂપ રસ જૂમિપર ન પડે. ” એમ ધારીને તે પુસ્તકની નીચે એક મોટો સુવર્ણનો થાલ રાખાવ્યો. એવી રીતે તે ચરિત્રના રસનું પાન કરતાં તે રાજાને રાત દિવસની પણ સ્વપ્ન પડી નહીં. તે ચરિત્ર પૂર્ણ સાંજલી પછી રાજાએ ધનપાલને કહ્યું કે “ હે પંડિત ! જો તું આ ગ્રંથમાં વિનીતા નગરીને સ્થાને અવન્તી નગરી, ભરતચક્રીને સ્થાને મારું નામ અને આદી-શ્વરને સ્થાને મહાદેવનું નામ સ્થાપન કરે, તો આ ગ્રંથ સુવર્ણ અને સુગન્ધી જેવો અતિ શ્રેષ્ઠ થાય. અને જો તું તેમ કરે, તો હું તને એક કરોડ સોનામહોર આપું. ” તે સાંજલીને ધનપાલ બોલ્યો કે—

મેરુસર્ષપયોર્હસકાક્રયોઃ સ્વરતાક્ષર્યયોઃ ।

અસ્ત્યન્તરમઘન્ત્યાદેરયોધ્યાદેશ્ચ જૂપતે ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ હે રાજા ! મેરુ પર્વત અને સરસવના કણમાં, હંસ અને કા-ગમામાં તથા ગંધર્વા અને ગરુડમાં જેટલું અન્તર છે, તેટલું અંતર (અનુક્રમે) અ-વન્તિ, તું અને મહાદેવ તથા અયોધ્યા, જરત અને આદીશ્વરમાં છે. ”

તે સાંજલીને અતિ ક્રોધયુક્ત થઈ રાજા બોલ્યો કે “ અરે ધનપાલ ! આ-વાં વચન બોલતાં તારી જિહ્વાના સહસ્ર કકડા કેમ ન થયા ? ” તે સાંજલી ધન-પાલ નિઃશંકપણે બોલ્યો કે—

હે દોમુહય નિરસ્કર, લોહમંદ્ય નારાય કિત્તિ જાણિમો ।

ગુંજા હિ સમં કણયં, તુલ્યં ન ગણસિ પાયાલં ॥ ૧ ॥

व्याख्यान ५३ मुं. पांचमा मिथ्यादृष्टि संस्तव नामना दूषण विषे. (१५९)

जावार्थ—“ वे मुखवाळा,^१ निरक्षर^२ अने लोहमतिवाळा^३ हे नाराच (त्राजुं) अमे ते तने केटवुं कहीये ? ते चणोठीनी साथे सुवर्णने तोळ्युं ! ते करतां तुं पातादमां केम न गथुं ? ”

आ प्रमाणे पोतानी निंदा सांजळीने राजाए अति क्रोधथी ते ग्रंथने बाळी नांख्यो.

धनपाळ राजाना जयथी अने ग्रंथना नाशथी उदेंग पामी शोक सहित घेर आव्यो. त्यां तेनी तिव्रकमंजरी नामनी पुत्रीए पूछ्युं के “ हे पिता ! तमे आज शोकातुर केम ठो ? ” त्यारे पंभिते तेणीने सर्व वृत्तांत कहुं. पुत्री बोळी “हे पिता ! फिकर करो नहीं. मारे मुखे ते आखो ग्रंथ ठे, आप लखी द्यो.” ते सांजळीने हर्ष पामी पंभिते ते ग्रंथ दखी द्दीधो, अने पुत्रीना नामनी याद-गिरिमाटे तेणे ते ग्रंथनुं नाम तिव्रकमंजरी राख्युं. पढी राजाना जयथी धनपाळ पोताना कुडुंव सहित अन्य ग्रामे जइने रह्यो.

एकदा चोजराजानी सभामां कोइ पंभिते आवी सर्व विद्वानोनो पराजय कर्यो. तेथी खेद पामीने राजाए जाते जइ धनपाळने मनावी आदर सत्कार पूर्वक पोतानी नगरीमां आण्यो. धनपाळने आवेद्यो सांजळतांज ते विदेशी पंभित जय पामीने रात्रीने समये गुप्त रीते नाशी गयो. लोकमां जैनधर्मनी घणी प्रशंसा थड. धनपाळ राजानी पासे सुखेथी रह्यो. अने धर्मनुं आराधन करी अंते स्वर्गे गयो.

“ ज्यथी मिथ्यात्वीओनो परिचय ठतां पण जावथी पापसंगना नाशनी स्पृहावाळा धनपाळे सर्व दोष रहित समकितने दृढ धारण कर्युं. तेवी रीते सर्व जीवोए करवुं. ”

१ त्राजवाने वे छावडा, राजाने चालु काडक अने चालु काडक ११ वे मुख २ त्राजुं अने राजा बन्ने निरक्षर एटले मूर्ख. ३ त्राजवाने लोह—लोढाना मति—डाडा, राजाने लोह—लोभना मति—बुद्धि. कातिनो अलंत लोभ.

॥ इत्युपदेशप्रासादे द्वितीयस्तंभे त्रयोविंशतितमं
व्याख्यानम् ॥ ५३ ॥

व्याख्यान २४ सुं.

ठठो प्रजावक संबंधी अधिकार.

(पहेंला प्रवचन प्रजावक विषे).

कालोचितं विजानाति, यो जिनोदितमागमा

स प्रावचनिको ज्ञेयस्तीर्थ शुभे प्रवर्तकः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जे मुनि जिनप्ररुपित आगमनी समयने अनुसारे प्ररु-
पणा करी जाणे, तथा तीर्थने शुभ मार्गे प्रवर्तवे, ते प्रवचन प्रजावक क-
हेवाय ठे. ”

काळ एट्ठे सुषमा दुपमादिक^१ समयने विषे यथायोग्य जिनप्रणित सि-
ध्दांतने गौतमादिकनी जेम जे सूरि जाणे ते तीर्थ एट्ठे चतुर्विध संघने शुभ मा-
र्गमां (धर्म मार्गमां) प्रवर्तावी शके तेने प्रवचन प्रजावक जाणवो. तेनो जावार्थ
वज्रस्वामीना चरित्रधी समजी शकाय तेम ठे ते आ प्रमाणे—

वज्रस्वामीनुं दृष्टान्त.

यः पाद्वनस्थः श्रुतमध्यगीष्ट, षाण्मासिको यश्चरिताज्जिह्वाषी ।

त्रिवार्षिकः संघममानयद्यः, श्रीत्रज्जनेता न कथं नमस्यः ॥१॥

जावार्थ—“ जेणे पारणामां सुता सुता श्रुतनो अन्यास कर्यो, जे ञ्च
मासनी उमरे चरित्र देवान्ता अज्जिह्वाषी थया, अने त्रण वर्षनी वये जेणे संघने
मान आप्णुं, ते वज्रस्वामी केम नमस्कार करवा लायक न होय ? ”

तुंववन गामना रहीश धनगिरि नामना श्रेष्ठोए पोतानी सुनंदा नामनी
गर्भवती स्त्रीने सूकीने दीक्षा ग्रहण करी. पढी समय आवतां सुनंदाए पुत्र
प्रसव्यो. प्रसव समयेज माता पासे रहेदी स्त्रीओना मुखधी पितानी दीक्षानी

वात सांजळीने तेने जाति स्मरण थयुं. तेथी माताने उद्वेग पमाम्वा माटे ते निरंतर रुवा लाग्यो. तेना रुवाथी अत्यंत खेद पामेळी सुनंदाए कायर थडने विचार्युं के “ जो आना पिता अहीं आवे, तो आ बाळक तेने आपीने हुंसुखे रहूं. ” तेवा समयमां धनगिरि सहित सिंहगुरु ते गामे पधार्या. मध्याह्न समये धनगिरिए आहार देवा जवा माटे गुरुनी आज्ञा मागी. त्यारे गुरुए कथुं के— “आजे तने जे कांइ सचित्त कं अचित्त मळे ते विना विचार्ये तारे ग्रहण करवुं. ” धनगिरि गाममां जइ गोचरी माटे फरतां अनुक्रमे सुनंदाने घेर जइ चड्या. ते पोताना पतिने जोडने बोली के—“ हे पूज्य ! आ तमारा पुत्रने तमे दइ जाओ. ” एम कहोने तेणीए ते बाळकने साधुना पात्रमां मूक्यो. एट्ठे तेणीने धर्मद्वारा आपीने धनगिरि गुरु पासे दइ आव्या. दूरथी वज्र जेवा नारवाळी जोळी दइने आवता जोडने गुरुए ते जोळीमांथी बाळकने काढीने पोताना उत्संगमां दइ तेनुं वज्रकुमार नाम राखुं. पडो गुरुए ते बाळकने साध्वीना उपाश्रयमां सोंप्यो. त्यां पाळणुं बांधीने अविक्काओ तेनुं पावण पोषण करवा लागी. ते बाळक पाद-णामां सुतो सुतो साध्वीओ श्रुतनो अभ्यास करती हती तेनुं श्रवण करवाथी-ज अगीयार अंग शीखी गयो. अनुक्रमे ते त्रण वर्षनो थयो त्यारे तेना पिता तथा गुरु विहारना क्रमे फरीयी त्यां आव्या. ते अवसरे वज्रकुमारनी माता सुन-न्दाए आवीने मुनि पासे पोतानो पुत्र माग्यो पण तेमणे पात्रो आप्यो नहीं. एट्ठे सुनंदाए राजा पासे फरीयाद करी. त्यारे राजाए ठराव कयों के—“ ते बाळकनो पिता तथा तेनी माता तेने सज्जानी समझ बोद्धावे, तेमां जेनी पासे ते जाय, तेने ते पुत्र स्वाधीन करवो. ” पडो वज्रकुमारने सज्जामां बोद्धाव्यो, तेनी एक बाजुए थोमे दूर तेना पिताने अने बीजी बाजुए तेनी माताने वेसाड्यां. पडो हाथमां डाक, साकर, रमकमां विगेरे राखीने तेने बतावती सुनंदा बोली के— “हे पुत्र ! अहीं आव, अहीं आव, आ दे. ” ए सांजळीने दोज पमामती माताने जोड वज्र कुमारे विचार्युं के—“ माता ए तीर्थ रूप ठे. परंतु ते आ जव-मां ज सुख आपी शके ठे, अने गुरु तो दरेक जवमां सुख आपे ठे. ” एम विचारीने ते तेनी पासे न गयो. पडो तेना पिताए पोतानो ओघो (रजो-हरण) बतावीने कथुं के—“ आ दे ” एट्ठे ते दोरीने त्यां गयो अने पितानो ओघो लीधो. तेथी ते पुत्र तेमने आपवानो निश्चय थयो. एट्ठे सुनंदाए पण

वैराग्य पामीने दीक्षा लीधी. वज्रकुमारे पण गण वर्षनी वये चारित्र-अंगी-
कार कर्युं.

एकदा विहार करतां मार्गमां सर्व साधुमांथी वज्रस्वामीनी परीक्षा करवा
माटे तेना पूर्वभवनो मित्र के जे देवता थयो हतो तेणे जळनी दृष्टि करी. निरंतर
वरसाद परवाथी सर्व साधुओ दृष्ट नीचे उजा रही स्वाध्याय ध्यान करवा लाग्या.
पडी ते देवे मोटो सार्थ विकुर्वीने त्यां आबी पराव नांख्यो. अने आहारने माटे
मुनिओ पासे विनंति करवा गयो. त्यारे गुरु वोढ्या के “ वीजा कोझे आ व-
खते आहारनी इजा नथी. परंतु आ वज्रमुनि वाळक ठे, माटे तेने दंड जा-
ओ. ” ए प्रमाणे गुरुनी आज्ञा थतां वज्रमुनि ते सार्थवाहनी साथे आहार ले-
वा गया. ते देव घेवर विकुर्वीने मुनिने आपवा लाग्यो. त्यारे मुनिए तेनी सामे
जोयुं. तो तेनी अनिमेष दृष्टिणी तेने देवता धारी आहार लीधो नहीं. ते जोझे
प्रसन्न थइ ते देव वोढ्यो के “ हे मुनि ! हुं तमारो पूर्व भवनो मित्र देवता लुं.
तमारा चारित्रनी परीक्षा करवा माटे आव्यो लुं. पण तमारुं चारित्र चलित करवा
मारी शक्ति नथी. माटे हुं तमारापर प्रसन्न थयो लुं. तेथी तमे कांक्षण वरदान
मागो. ” ते सांजळीने वज्रमुनि कहुं के “ मारे कांक्षण इजा नथी. ” ते सां-
जळीने अधिक प्रसन्न थयेद्या ते देवे तेमने वैक्रियद्विधि आपी. फरीथी बीजी-
वार परीक्षा करीने आकाशगामिनी विद्या आपी. एवी रीते वज्रमुनिने अनेक
द्विधिओ प्राप्त थइ.

अनुक्रमे वज्रमुनि आठ वर्षना थया, त्यारे एक वखते गुरु वहिर्भूमि
गया हता अने बीजा मुनिओ गोचरी माटे गया हता, ते वखते वज्रमुनि सर्व सा-
धुओनी उपधी पासे जइ तेओ जे जे सूत्र जणता हता तेनी तेने उद्देशीने वा-
चना आपवा लाग्या. वहिर्भूमिनी आवेळा गुरुए ते वहुं सांभळ्युं तेथी तेने महा
विद्वान् जाणीने समग्र शास्त्रनो अभ्यास कराव्यो. पडी तेने योग्य जाणीने सू-
रिपद आप्युं. ते वज्रस्वामीनी वाणीथी प्रतिबोध पामीने पांचसं मुनिओ तेमना
परिवारमां थया. अने बीजा पण अनेक भव्य मनुष्याए त्रतो ग्रहण कर्या.

पाटलीपुरमां धनधेष्टीने रुक्मिणी नामे पुत्री होती. तेणीए साध्वीओना सु-
खथी वज्रस्वामीना गुणोनी प्रशंसा सांजळीने “ आ भवमां मारे वज्रकुमारनेज
पति करवो. ने सिवाय बीजा कोझे वरयुं नहीं. ” एवी प्रतिज्ञा करी. एकदा व-

ज्रस्वामी पाटलीपुर पधायो. ते खवर सांजळीने धनश्रेणी एक करोम - डव्य सहित रुक्मिणीने दंड गुरु पासे जड तेमने बंदना करीने बोव्यो के “ हे सूरि ! आ करोम डव्य सहित तमे आ मारी पुत्रीने ग्रहण करो (परणो) नहीं-तो ते मरण पामशे. ” वज्रस्वामी बोव्या के “ अमे साधुओ मद्रमलिन गात्रवाळी स्त्रीओनी डच्छाज करता नथी. ” इत्यादि वचनो वने रुक्मिणीने धर्मोपदेश आप्यो. जेथी तेणीए बैराग्य पामीने तरतज तेमनी पासे दीक्षा दीधी.

एकदा वार वर्षीं छुष्काळ पडवाथी समग्र संघ अत्यंत व्याकुळ थयो. ते जोडने वज्रस्वामी समग्र संघने एक कपडापर वेसामीने आकाशगामिनी विद्याना वळथी मृज्जिका पुरी (सुकाळवाळी नगरी) ए दंड गया. त्यां रहीने दिवसो निर्गमन करतां पर्युषण पर्व आव्यां. ते वखते ते नगरीनो राजा बौद्ध होवाथी तेणे जिनाद्वयने माटे पुष्प आपवानो निषेध कर्यो. तेथी ते वात संघे मळीने वज्रस्वामीने कही. एटवे सूरि आकाशगामिनी विद्यावने माहेश्वरी पुरीए गया. त्यां पोताना पितानो मित्र एक माळी हतो, तेने पर्युषणना उत्सवनी वात कहीने पुष्पोनी मागणी करी. तेणे एकवीश करोम पुष्पो एकठां करीने आप्यां. ते दंडने सूरि हिमवान पर्वतपर गया. त्यां दंडधी देवीए मोटं कमळ आप्युं ते दंड त्यांथी हुताशन यज्ञना वनमां आवतां तेणे घणां पुष्पो आप्यां. ते सर्व पुष्पो दंड पूर्वभवना मित्र जृज्जक देवे रचेद्या विमानमां वेसीने सूरि आकाश मार्गे सुभिक्षा पुरीमां आव्या. पडी ते पुष्पोथी महा महोत्सव कर्यो. जिनधर्मनी प्रभावना थड. ते जोड आश्चर्य पामेद्यो बौद्ध राजा पण श्रावक थयो.

एकदा वज्रस्वामीना शरीरमां कफनो व्याधि थयो. तेथी भोजन कर्या पडी खावा माटे एक सुंठनो ककनो तेमणे कानपर राखी मूक्यो. परंतु जोजन कर्या पडी ते खावानुं चूडी गया. ते ककनो प्रतिक्रमण समये कानपरथी पृथ्वी पर पड्यो. ते जोडने “ आवां असंभवित प्रमाद घवाथी हवे मृत्यु समय नजीक ठे ” एम निश्चय करी सूरिए पोताना शिष्य वज्रसेनने सूरिपदे स्थापन कर्या अने पोते स्थावर्त गिरिपर जड अनशन ग्रहण करीने स्वर्ग गया.

श्री वज्रसेनसूरि विहार करतां सोपारकंपुरे गया. त्यां जिनदत्त नामे एक श्रावक रहेतो हतो. त्यां छुकाळने दीये धान्य एटवुं वधुं मोंघुं हतुं के—वे चार माणसोने माटे पण एक दक्ष डव्यनो जोजन खर्च थतो हतो. ते श्रेणीए एक दंड-

अव्यनी हार्मली चमावी हती तेमां विष नांखी खाइ जइने तेणे मरवानो निश्चय कयों हतो. तेज समये सूरि तेनेज घेर गोचरी माटे गया. गुरुने वंदना करीने श्रेष्ठी बोढ्यो के “ हे गुरु ! आजे एक लक्षअव्यनुं आटवुं धान्य मळयुं ठे तेथी ते रां-धी तेमां विष नांखी ते अन्ननुं जक्षण करीने कुडुंब सहित मृत्यु पामवानो में विचार कयों ठे, कारणके आवा छुष्काळमां जीववा करतां मरवुं सारुं ठे. ” ते सां-जळी गुरु बोढ्या के “ हे श्रेष्ठी ! काळे पुष्कळ धान्य आ नगरीमां आवशे. अ-ने छुष्काळनो नाश यशे माटे तुं मरण पामवानो विचार करीश नही. ” गुरुनाक-हेवा प्रमाणे बीजेज दिवसे चारे वाजुथी पुष्कळ धान्य आव्युं. सर्वत्र सुकाळ थयो. ते जोइने श्रेष्ठीण वैराग्य पामी गुरु पासे दीक्षा दीधी. वज्रसेन सूरि पण-चार गणनुं स्थापन करीने जिनशासनना प्रज्ञावक थया. (आ चरित्र वधा-रे विस्तारथी आवड्यक निर्युक्तिनी मोटी टीकामां आपेवुं ठे. त्यांथी जा-णी देवुं.)

“ आ श्री वज्रस्वामीना रुपा चरित्रने हृदयरूपी कमलमां भ्रमरनी जेम धारण करीने समग्र सद्गुणोना सारभूत सिद्धान्तना पाठने विषे जव्य मनुष्योण निरंतर प्रयास करवो. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे द्वितीयस्तंभे चतुर्विंशतितमं
व्याख्यानम् ॥ २४ ॥

व्याख्यान २५ सुं.

बीजा धर्मकथक नामना प्रज्ञावक विषे.

व्याख्यानावसरे द्विधि, यः प्रयुज्योपदेशकः ।

स धर्मकथको नामा, द्वितीयोऽपि प्रज्ञावकः ॥ १ ॥

ज्ञावार्थ—“ व्याख्यानने अवसरे जे मुनि द्वाब्धिनो उपयोग करी उपदेश आपे ठे, ते धर्मकथक नामना बीजा प्रज्ञावक कहेवाय ठे. ”

व्याख्यानमां द्वाब्धि एटले अनुयोगने समये पोतानी शक्ति प्रगट करीने हेतु, युक्ति अने दृष्टान्तोवने बीजाने जे प्रतिबोध करे ठे तेज सूरि धर्मकथा कहेवाने योग्य ठे. परंतु जे सूरि घरामां रहेवा दीवाना जेमा मात्र पोतानेज प्रकाश करे ठे ते धर्मकथक थड शकता नथी. आ प्रसंग उपर सर्वज्ञसूरिनुं दृष्टान्त ठे ते आ प्रमाणे—

सर्वज्ञसूरिनुं दृष्टान्त.

श्रीपुरमां श्रीपति नामे एक श्रेष्ठी रहेतो हतो. ते समकितने धारण करनारो हतो. तेने कमळ नामे एक पुत्र हतो. ते धर्मधी पराङ्मुख अने साते व्यसनमां तत्पर हतो. देव गुरुनुं दर्शनमात्र पण ते करतो नही. तेने एकदा तेना पिताए उपदेश आप्यो के—

बोहत्तरीकदापंभिया वि पुरिसा अपंडिया चेव ।

सव्वकलाण वि पवरं जे धम्मकलं न याणंति ॥ १ ॥

ज्ञावार्थ—“ जे पुरुषो सर्व कळाओमां प्रधान एवी धर्मकळाने जाणता नथी तेओ वहांतेर कळाओमां पंभित होय तो पण तेमने अपंभित (मूर्ख) ज जाणवा. ”

ते सांजळीने कमळ बोधो के—“ हे पिता ! जीव क्यां ठे ? स्वर्ग क्यां ठे ? अने मोक्ष पण क्यां ठे ? ते सर्व आकाशने आद्विगन करवा जेवुं अने घोमाना शींगमा जेवुं केवल असत्यज ठे. तप, संयम विगेरे क्रियाओनी तमे प्रशंसा करो ठो, पण ते तो केवल अज्ञानी मनुष्योने ठेतरवा माटे ज कहेल ठे. ” इत्यादि कहीने कमळ गाममां फरवा चाट्यो गयो.

एकदा ते नगरमां शंकर नामना सूरि आज्या. तेनी पासं श्रेष्ठी कमळने द्वाब्धने गयो. श्रेष्ठीए गुरुने वंदना करी कमळने बोध आपवा कहुं. त्यारे गुरुए कमळनं कहुं—“ अमे धर्मोपदेश आपीये डीये. तेमां तारे वच्चे बोधवुं नही, आहुं अवळुं जोवुं नही, मात्र आपारा सन्मुख जोडने एक चित्ते श्रवण करवुं. ” एम कहीने गुरुए धर्मकथा कहेवा मांडी. प्राते कमळने पृच्छुं के—“ हे वत्स !

तुं कांड समज्यो ? तें कांड जाएयुं के नहीं ? ” ते बोव्यो—“ हे पूज्य ! में कांडक जाएयुं, अने कांडक न पण जाएयुं. केमके तमे बोवता हता, ते वखते तमारा कंडनी घंटनी लुंची नीची यती हती, तेमे एक सो ने आठ बार तो गणी; पण केटझाएक गरुवन वाला शब्दो तमे शीघ्रताथी बोव्या, ते वखते ते घंटनी केटझी बार लुंची नीची यड, तेनी संख्या हुं करी शक्यो नथी. ” ते सांजळीने सर्व सजाजनो हसवा द्वाग्या के—“ अहो ! आ श्रोता बहु रुनो जणाय ठे ! ” गुरुए पण तेने अयोग्य धारीने तेनी उपेक्षा करी.

वळी कोड एक दिवसे बीजा सूरि त्यां आव्या. तेनी पासे श्रेष्ठीए कमळनुं सर्व वृत्तांत कही तेने कोड पण रस्ते धर्म पमारुवा विनंति करी. त्पारे सूरिए कमळने बोलावीने कहुं के—“ हे वत्स ! तुं नीचे दृष्टि राखीने आमारे उपदेश एक चित्तथी श्रवण करजे. ” एम कहीने तेमणे व्याख्यान आपवा मांरुं. प्रांते कमळने “ शुं समज्यो ? ” एम पूछ्युं, त्पारे ते बोव्यो के—“ हे पूज्य ! आ विवरमांथी कीनीओ जती आवती हती तेनी संख्या में एक सोने आठ सुधी गणी. ” ए रीते हास्यवाळुं वचन सांजळीने बीजा श्रावकोए तेने काढी मूख्यो.

पड्डी कोड दिवसे उपदेशनी दब्धिवाळा सर्वज्ञ नामना सूरि ते नगरमां पधार्या. तेमने पण श्रेष्ठीए कमळनुं वृत्तांत कही तेने प्रतिबोध करवा विनंति करी. ते सांजळीने सूरिए कमळने बोलाव्यो. एट्ठे ते आवीने सूरि पासे वेजो. गुरुए विचार्युं के “ आने साम (मीठा द्वागे तेवा) वचनथी बोध करवो जोडए. ” एम विचारी गुरुए तेने पूछ्युं के—“ हे वत्स ! तुं कांड कामशास्त्र जाणे ठे ? ” कमळे कहुं के—“ हे गुरु ! हुं शुं जाणुं ? आप तेनो कांड सार होय, ते कहो ” गुरु बोव्या के—“ हे कमळ ! सांजळ, स्त्रीओ चार प्रकारनी होय ठे. पझिनी, हस्तिनी, चित्राणी अने शंखिनी. तेमां पझिनीं सर्वमां उत्तम कहेवाय ठे. अने पड्डी बीजी तेथी उतरती, बीजी तेथी उतरती अने चोथी सर्वथी कनिष्ठ ठे. तेमां पझिनी स्त्रीनुं दक्षण आ प्रमाणे ठे.—

व्रजति मृड सद्नीलं राजहंसीव तन्वी,

त्रिवलीवलितमध्या हंसवाणी सुवेपा ।

मृड शुचि दधु जुंक्ते मानिनी गाढलज्जा,

ધવલકુસુમલાસોવદ્ધજા પદ્મિની સ્યાત્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ પદ્મિની સ્ત્રી રાજહંસની જેમ મંદ મંદ લીલા સહિત ગમન કરે છે, તેણીના કુશ હૃદય ઉપર ત્રિવલી પમેલી હોય છે, તેણીની વાણી હંસ જેવી મધુર હોય છે, તેનો વેષ સુંદર હોય છે, તે શુદ્ધ અને કોમલ અન્નનો અલ્પ આહાર કરે છે, માનવાલી અને અતિ લજ્જાવાલી હોય છે, તથા તેણીને શ્વેત પુષ્પની જેવા વસ્ત્રો વધારે પ્રિય હોય છે. ”

આ પ્રમાણે ગુરુના મુખથી સાંજળી “ આ સૂરિ મહા પંક્તિ જણાય છે ” એમ વિચારતો કમલ પોતાને ઘેર ગયો. પછી વીજે દિવસે તે પોતાની મેલે-જ ગુરુ પાસે આવીને વેઠો. ત્યારે ગુરુએ ચિત્રણીનું લક્ષણ કહ્યું કે “ હે કમલ ! ચિત્રણી સ્ત્રીનું કામમંદિર (ગુહ્ય જાગ) ગોળાકાર હોય છે, વળી તે છાર કોમલ અને અંદર જલથી આર્પિત હોય છે, તથા તેના ઉપર રોમ ઘણા હોય છે. તેણીની દષ્ટિ ચપલ હોય છે, તે વાહ્ય સંજોગમાં (હાસ્ય ક્રીડાદિ કરવામાં) વધારે આસક્ત હોય છે, તે મધુર વચન વડે પતિને આનંદ આપનારી હોય છે, તથા તેણીને નવી નવી વસ્તુઓ વધુ ગમે છે. ” એ પ્રમાણે સાંજળીને કમલ ઘેર ગયો. વીજે દિવસે આવ્યો, ત્યારે ગુરુએ શંખિનીનું સ્વરૂપ કહ્યું. ચોથે દિવસે હસ્તિનીનું વર્ણન કર્યું. પછી પાંચમે દિવસે ગુરુએ કહ્યું કે “ હે કમલ ! સ્ત્રીઓના કયા કયા અંગને વિષે કયે કયે દિવસે કામ રહે છે, તે સાંજળ—

અંગુષ્ઠે પદગુલ્ફજાનુજઘને નાજી ચ વક્ત્રસ્થલે,

કક્ષાકંઠકપોલદંતવસને નેત્રેઽલકે મૂર્ધનિ ।

શુક્લાશુક્લવિજાગતો મૃગદશામંગેષ્વનંગસ્થિતિ—

મૂર્ધ્વાધોગમનેન વામપદગાઃ પક્ષ્મયે લક્ષ્યેત્ ॥ ૧ ॥

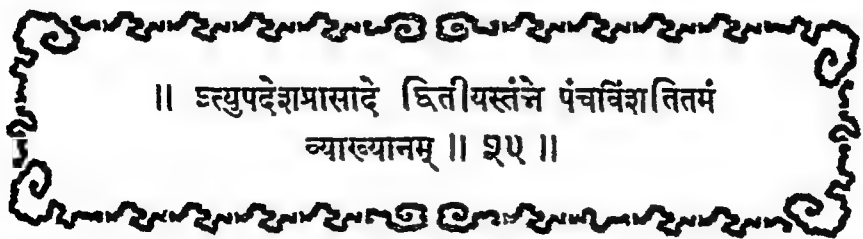
જાવાર્થ—“ પગનો અંગુઠો, ફળો, હાંટી, જાનુ, જઘન, નાજી, વક્ત્રસ્થલ (સ્તન), કક્ષા (કાલ), કંઠ, ગાલ, દાંત, ઓઠ, નેત્ર, કપાલ અને મસ્તક—એ પંદર અંગમાં સ્ત્રીઓને પંદર તિથિએ અનુક્રમે કામ રહે છે. તેમાં શુક્લ પક્ષને પરુવે અંગુઠે કામ હોય છે, ત્યાંથી ચમતો પુનમે મસ્તકે આવે છે અને કૃણ પક્ષમાં પરુવે મસ્તકે હોય છે ત્યાંથી હતરતો અમાસને દિવસે અંગુઠે આવે છે. ”

આ પ્રમાણે જાણીને જો સ્ત્રીના કામવાળા સ્થાને મર્દન કર્યું હોય, તો તે સ્ત્રી તત્કાલ વશ થાય છે. વશ થયેલી સ્ત્રીનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે. “વશ થવાને ઇચ્છતી સ્ત્રી પોતાનાં નેત્રને નમાવે છે, પુરુષના હૃદયપર પડે છે, તથા શ્વેતકુટીને વક્ષ કરતી શોજાને ઉત્પન્ન કરે છે અને સંયોગ થવાથી લજ્જાનો ત્યાગ કરે છે.” આ પ્રમાણેની વાતમાં રસ પરવાથી કમલ હમેશાં સૂરિની પાસે આવવા લાગ્યો અને કોઈ વખત શૃંગારનું, કોઈ વાર ઇન્દ્રજાલનું, કોઈ વાર વીજું વર્ણન સાંજઠીને ગુરુપર રાગી થયો. એમ કરતાં માસકલ્પ પૂર્ણ થયો, ત્યારે વિહાર કરતી બેઠાણ સૂરિ તેને કહ્યું કે “હે કમલ ! હવે અમે વિહાર કરીએ છીએ તેથી અમારા સમાગમના સ્મરણ માટે તું કોઈક નિયમ ગ્રહણ કર.” તે સાંજઠીને હાસ્યપર પ્રીતિવાળો કમલ હાંસી કરતો બોલ્યો કે “હે પૂજ્ય ! મારે ઘણા નિયમો છે, તે આપ સાંજઠો—મારી ઇચ્છાથી કોઈ વખત મરવું નહીં, પક્વાન્નમાં નઠીયાં ફટ વિગેરે ખાવાં નહીં, દૂધમાં થોરું દૂધ પીવું નહીં, આખું નાભિયેર મુઠમાં નાખવું નહીં, પારકું ધન લઈને પાલું આપવું નહીં, સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ધને પેલે પાર જવું નહીં, તથા ચાંમલની સ્ત્રી સાથે વિષય સેવન કરવું નહીં. વિગેરે ઘણા નિયમો મારે છે.” તે સાંજઠીને ગુરુ બોલ્યા કે “અરે કમલ ! અમારી સાથે પણ હાસ્ય કરવાથી અનેક જીવ ઉપાર્જન થાય છે. જેમ સોની સુવર્ણના વારંવાર જાંગીને, કું-રલ વિગેરે જૂદા જૂદા આકાર ધમે છે, તેમ ગુરુની આજ્ઞાતના પણ જીવને તિર્યંચ-પાણું, નારકીપાણું, અપ્કાયપાણું, પૃથ્વીકાયપાણું વિગેરે અનેક દુઃખવાળાં સ્થાનો આપે છે, માટે અત્યારે હાસ્યનો વખત નથી, તેથી કાફ પણ નિયમ છે.” તે સાંજઠીને કમલ જરા લજ્જા પામીને બોલ્યો કે—“મારા પાસોશમાં એક વૃષ્ઠ કુંજાર રહે છે, તેના માથાની ટાલ જોયા પછી મારે હમેશાં ખાવું, તે વિના મારે ખાવું નહીં. એ નિયમ આપો.” ગુરુએ તેવા નિયમથી પણ તેને લાભ થવાનો જાણીને તેને તે નિયમ આપ્યો. પછી તેને વરાવર પાલવાનું કહીને ગુરુએ અન્યત્ર વિહાર કર્યો. કમલ લોકલજ્જાથી પણ લીધેલા નિયમનું પાલન કરવા લાગ્યો.

એકદા કમલ રાજદારે ગયો હતો ત્યાં કામને પ્રસંગે વધારે રોકાવું પડ-વાથી મધ્યાહ્ન થઈ ગયો, જમવાનું ઘણું મોડું થયું. પછી ઘેર આવીને તે જમવા વેસે છે, તેટલામાં તેની માતાએ તેને નિયમ યાદ આપ્યો એટલે તે દિવસે તેણે કુંજારની ટાલ જોઈ નહોતી, તેથી જમ્યા વિના એકદમ તેને ઘેર જઈ સ્વર કાઢી,

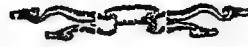
तो ते कुंजार गाम बहार माटी देवा गयो हतो. तेथी कमळ गाम बहार गयो अने दूरथी एक खाडामां बांको रहीं माटी खोदता ते कुंभारना माथानी टाळ जोडने ' जोड जोड ' एम बोळतो कमळ सुठी बाळीने घर तरफ दोड्यो. ते बखते ते कुंभारने माटी खोदतां सोनामहोरनो निधि प्राप्त थयो हतो. तेथी कमळना ' जोड जोड ' एवा शब्दो सांजळीने " ते आ निधि जोड गयो ठे, तेथी जो ते राजाने कहेसो, तो राजा सर्व निधि दड जसो. " एवी शंका थवाथी कुंजारे बूम मारीने कमळने कहुं के " अब्या कमळ ! अहीं आव, अर्थो नाग तारो. " ते सांजळतां ठतां पण कमळ तो ' जोड जोड ' एम बोळवा लाग्यो. ठेवटे कुंभारे कहुं के " अब्या ! आम आव, आ वधुं तुंज दड जा. पण ताणीने बोळ बोळ न कर. " ते सांजळीने कमळने कांडक शंका थवाथी ते तेनी पासे गयो तो निधि जोयो. एटळे कमळे ते दडने तेमांथी थोरुं धन कुंजारने आपी राजी कर्यो. पढी ते सर्व धन घेर लावीने तेणे विचार कर्यो के " अहो ! पृथ्वीपर जैनधर्मज श्रेष्ठ ठे के जे धर्मना हांसीथी राखेला अब्ब नियमवने पण मने आवो मोटो लाज मळ्यो. माटे जो दह श्रद्धाथी ते धर्म पाळ्यो होय तो केड्यो वधो लाज थाय ? " एम विचारने तेणे शुष्क हृदयथी गुरु महाराजने आमंत्रण करी थावकना वार व्रत तेमनी पासे ग्रहण कर्या अने ते व्रतोतुं आराधन करीने स्वर्गे गयो.

" सर्वज्ञ सूरिण नास्तिक एवा कमळने पण शास्त्रनी युक्तिओथी धर्म-मां दह कर्यो. आवो श्रेष्ठ आचार्यो ज नव्य पुरुषोनी जमता दूर करवामां समर्थ होय छे. "

॥ इत्युपदेशप्रासादे द्वितीयस्तंभे पंचविंशतितमं
व्याख्यानम् ॥ २५ ॥

व्याख्यान २६ मुं.

उपदेशाद्विधि उपर नंदिषेण मुनिनुं दृष्टान्त.

कोइ गाममां एक ब्राह्मण रहेतो हतो. धनना गर्वमे कुवेरनी पण स्पर्धा कोरे तेदुं तेनी पासे धन हतुं. एकदा तेणे यङ्गनो आरंज कयों. तेप्रां एक लाख ब्राह्मणने जोजन कराववानुं हतुं. ते काममां सहायनी जरूर होवाथी एक गरीब जैनब्राह्मणने कहुं के “तुं मने आ कार्यमां सहाय कर. ब्राह्मणनुं जोजन थइ रह्या पढी जे कांइ घी, अन्न विगेरे वधशे ते हुं तने तारी महेनत वंदेदां आपीश.” एवी शरत करीने ते जैन ब्राह्मणने ते कार्यमां सहायक कयों. अनुक्रमे लाख ब्राह्मणोतुं जोजन थइ रह्युं, त्यारे तेणे ते जैन ब्राह्मणने वधेदा चौखा, घी विगेरे आप्युं. ते दाइने ते गरीब ब्राह्मणे विचार कयों के “आ वस्तु न्यायोपार्जित ठे, शुद्धमान ठे अने प्रासुक छे तेथी कोइ सत्पात्रने आनुं दान करुं, तो ते घणा फळने आपनारुं थाय. शास्त्रमां कृपावंत परमात्माए कहुं ठे के—नायागयाणं कप्पणिज्जायं अस्सं पाणाइ दन्वाणं पराए जत्तीए अप्पाणुग्गहबुद्धीए संजयाणं अतिहिसंविजागो मुक्कफडो—न्यायथी^१ उपार्जन करेदा अने कटपनीय एवा अन्न पाणी विगेरे ज्वयो उत्कृष्ट जत्तिथी आत्माना अनुग्रहनी बुद्धिए जो संयम् धारी साधुने अतिधिसंविजाग करी आप्यां होय, तो ते मोक्षनुं फळ आपनार थाय ठे.” एम विचारी तेणे दया तथा ब्रह्मचर्यादिकने धारण करनारा केदवाएक गुणी साधर्मीओने जोजन माटे निमंत्रणा करी. जोजनने समये कोइ महाव्रतधारी मुनि मासकूपणने पारणे त्यां आव्या. ते जोइने ब्राह्मणे अति आदरसत्कारपूर्वक ते अन्नजळ विगेरे मुनिने वहोराव्युं. तेणे विचार्युं के “आ श्रावको करतां पण यतिरूपपात्र अति उत्तम ठे. कहुं ठे के—

मिथ्यादृष्टिसहस्रेषु, वरमेको ह्यणुवती ।

अणुवतीसहस्रेषु, वरमेको महाव्रती ॥ १ ॥

१ अर्हीचोमगीछें. न्यायागत द्रव्यने न्यायमा वापरु, न्यायागत द्रव्य अन्यायमा वापरु, अन्यायागत द्रव्यने न्यायमा वापरु अने अन्यायागत द्रव्य अन्यायमा वापरु आमो प्रथम भागो विशुद्ध छे.

महाव्रतिसहस्रेषु, वरमेको हि तात्त्विकः ।

तात्त्विकेन समं पात्रं, न जूतं न नविष्यति ॥ २ ॥

जावार्थ—“ हजार मिथ्यादृष्टि करतां एक अणुव्रती श्रावक श्रेष्ठ ठे, हजार अणुव्रतीओ करतां एक महाव्रती साधु श्रेष्ठ ठे, हजार महाव्रतीओ करतां एक तत्त्ववेत्ता मुनि वधारे सारो ठे. तत्त्ववेत्ताना जेवुं सत्पात्र आ जगतमां कोइ हतुं नहीं, ठे नहीं अने थशे पण नहीं. ”

पढी ते ब्राह्मण केटव्हेक काळे आयुष्य पूर्ण यतां मरीने सुपात्रदानना महिमाथी पहेला देवलोकां देवता थयो. त्यांथी आयुष्यने क्ये चवीने राजगृही नगरीमां श्रेणिक राजानो नंदिषेण नामनो पुत्र थयो. ते युवावस्था पाम्यो, त्यारे राजाए तेने पांचसो राजकन्याओ परणावी. ते स्त्रीओ साथे दोगुंदक देवनी जेम मनोहर जोगविज्ञासरूप सुखसागरमां ते मग रहेवा लाग्यो.

हवे पेढो लाख ब्राह्मणने जोजन करावनारो ब्राह्मण के जेणे पापानुबंधी पुण्य उपार्जन कर्तुं हतुं, ते तेवा प्रकारनुं विवेक रहित दान करवाथी घणा जवो-मां अटप अटप जोगादिक सुख जोगवीने कोइएक अरण्यमां हस्ती थयो. तेनुं नाम सेचनक पळ्युं. ते नाम थवानुं कारण ए हतुं के—आ हाथीनो पिता जे हाथी हतो, तेणे एवुं धार्युं हतुं के ‘ मारो पुत्र कोइ हाथी थशे, तो ते मनेज मारी-ने आ हाथणीओना टोळानो स्वामी थशे. ’ तेथी ते हाथी पोतानी हाथणीओ-मांथी जो कोइ हाथी (नर) ने जन्म आपती, तो ते वचाने ते मारी नांखतो हतो. एकदा एक हाथणीने प्रसूतिनो समय आव्यो. त्यारे तेणीए पोताना वचाने पण मारी नांखशे एवा भयथी ते हाथीने ठेतरिने एक तापसना आश्रममां जइ त्यां एक हाथी (नर) ने जन्म आप्यो. तेने तापसना कुमारोए उठेरी मोटो कयों. ते कुमारोनी संगतिथी ते हाथी (बाळक) पण पोतानी सृंदमां पाणी दांझे द-क्षोने सींचतो हतो. तेथी तेनुं नाम तापसोए सेचनक पळ्युं हतुं.

एकदा ते सेचनक हाथी फरतो हतो. तेवांमां तेणे पेढो हाथणीओना यूथनो स्वामी हाथी के जे पोतानो पिता थतो हतो, तेने जोयो. तेनी साथे युद्ध करतां ते सेचनके तेने मारी नांख्यो, अने पोते यूथनो स्वामी थयो. पढी तेणे पो-तानी मातानो प्रपंच जाणीने नवो हाथी उत्पन्न न घवा देवा माटे ते तापसोनो

आश्रम जांगी नांख्यो. तेथी खेद पामेद्या तापसोए तेनुं वैर देवा माटे श्रेणिक राजा पासे जडने ते सेचनकनी प्रशंसा करी “ हे राजा !

चत्वारिंशत्समधिकचतुःशतसुवह्मणः ।

स द्वीपो जडजातीयः ससांगं सुप्रतिष्ठितः ॥१॥

जावार्थ—“ चारसो ने चाव्हीश शुच दक्षणोथी युक्त अने साते अंगोमां सुप्रतिष्ठित एवो एक जड जातिनो हाथी अरण्यमां फरे ठे. ”

ते हाथी आपना राज्यमां शोजे तेवो ठे. ” ते सांजळीने श्रेणिक राजाए माणसो मोकळी केटद्याएक उपायो वरुने तेने पकमाव्यो. पळी ते सेचनकने अनुक्रमे पट्ट हाथी वनाव्यो. तेथी राज्यने योग्य एवा आहार वस्त्रो विगेरेथी पोषण करातो ते सुखी थयो. एक दिवसे पेद्या तापसो नगरीमां आव्या. त्यारे तेओए सेचनकनी पासे जडने कहुं के “ अमारा आश्रमने भांगी नांखवानुं आ फळ तने मळ्युं ठे. ” ते वचनथी मर्मस्थाननां बांधायेद्यो ते हाथी आद्यान स्तंज लखेनी नांखी वनमां जड फरीथी ते तापसोनो आश्रम जांगी नाखी अत्यंत तोफान करवा लाग्यो. राजाए घणो प्रयास कर्यो पण कोइ ते हाथीने पकमी शक्युं नही. तेथी राजाए नगरमां पट्ट वगमाव्यो के “ आ छुदम हाथीने कोइ पण शक्तिमान होय, ते पकमो. ” ते खांजळीने राजानी आझा लड नंदिपेण कुमारे तेने ‘ अप्पा चेव दमेअव्यो—आत्मानुंज दमन करवुं जोइए ’ इत्यादि वाक्योथी जाग्रत कर्यो. ते कुमारने जोइने सेचनके विचार्युं के “ आ कुमार मारो कोइ वखतनो संबंधी लागे ठे. ” एम तर्क वितर्क करतां तेने जाति स्मरणज्ञान थयुं, एटवे ते तरत ज शांत थड नंदिपेणनी पासे आचीने उजो रवो. तेणे तेने आद्यानस्तंजे लड जडने बांध्यो. आ हकीकत जोइ श्रेणिकादि विस्मय पाम्या.

अन्यदा श्री महावीर स्वामी वैभारगिरि पर समवसर्या. तेमने वंदन करवा माटे श्रेणिकराजा, अजयकुमार, नंदिपेण विगेरे गया. प्रभुना मुखथी देशनानुं श्रवण करी प्रांते राजाए प्रभुने पूज्युं के—“ हे स्वामी ! सेचनक हाथी नंदिपेण कुमारथी केम शांत थयो ? ” त्यारे प्रभुए नंदिपेणना सुपात्रदाननो तथा हाथीना जीवे करावेद्या दक्ष ब्राह्मणना भोजननो सर्व वृत्तांत कही संजळाय्यो. फरीथी

राजाए तेमनी जविष्यनी गति पूढी, त्यारे जगवान वोढ्या के—“ हे राजा ! न्यायथी प्राप्त करेवा चव्यनुं सुपात्रे दान करवाथी नंदिषेण कुमार अनेक दिव्य जोग भोगवी चारित्र ग्रहण करी स्वर्गमां जडने अनुक्रमे मोक्षपद पामशे, अने आ हाथीनो जीव पूर्वे पात्र अपात्रनो विचार कर्या विना दान करवाथी थोडा जोग पाम्यो ठे. परंतु हवे ते मरीने पहेळी नरकमां जशे. ” ते सांजळी नंदिषेण कुमारे प्रतिबोध पामी श्रावकधर्म अंगिकार कर्यो.

अन्यदा नंदिषेण चारित्र देवा तैयार थयो. ते वखते शासनदेवीए तेने कथुं के “ हजु तारे जोग कर्म घणा वाकी रह्या ठे, माटे हाड दीक्षा दइश न-हीं. ” एम निषेध कर्या उतां पण नंदिषेणे दीक्षा ग्रहण करी. जिनेश्वरे पण तेने निषेध कर्यो. तो पण तेणे पोतानो आग्रह मूक्यो नहीं, अने हर्षपूर्वक चारित्रनो स्वीकार करी जग्र तपस्या करतो ते प्रचुनी साथे विहार करवा दाय्यो. अनुक्रमे नंदिषेण मुनि अनेक सूत्रार्थना जाण थया.

केटकेकाले जोगावळी कर्मनो उदय थवाथी नंदिषेण मुनिने कामविकार उत्पन्न थवा दाय्यो—जोगनी इच्छा थवा दायी. तेने रोकवा माटे तेणे घणी जग्र तपस्या करवा मांकी, आतापना देवा मांकी, तोपण इन्द्रियोनो विकार शान्त पाम्यो नहीं. तेथी चारित्रनुं रक्षण करवाना हेतुथी पर्वतपर चढीने जंपापात करवानो तेणे विचार कर्यो. पढी जेवा ते पमवा जाय ठे तेवा शासनदेवीए तेने उपानी दीधा. अने कथुं के “ शा माटे फोकट मरवा धारो ठो ? जोग जोगव्या विना मरण थवानुं नथी. ” एम कह्नीने देवी अदृश्य थइ. पढी एक दिवसे ते मुनिए ठ-ठना पारणाने माटे गाममां फरतां अजाणतां एक गणिकाना घरमां पेसीने धर्म-द्वान्न आप्यो. ते सांजळीने वेश्या हसती हसती वोढीके “ हे साधु ! अपारे धर्मद्वान्ननुं कांइ काम नथी, अहीतो अर्थद्वान्न जोइए डीए. ” ते सांजळीने ‘आ खी मारी मजकरी करे ठे ’ एम विचारी अजिमानथी मुनिए उपरथी एक वृण खेंचीने द्वाविवडे दश करोम रत्ननी दृष्टि करी. ते जोडने आश्चर्य पामेळो वेश्या तेना चरणकमळेने भ्रमरीने जेम वळगी पनीने वोढी के “ हे प्राणनाथ ! अनाथ अने तमारापर अनुरक्त थयेळी एवी मने तजवाने तमे योग्य नथी. ” इत्यादि अनेक प्रार्थनानां वाक्यो सांजळीने देवीए कहेळा जोगकर्मनुं स्मरण करी तेना वच-नोथी रक्त थइ ते वेज्याने अंगीकार करी. परंतु ते वखते तेणे एवो अजिग्रह

હીધો કે “ અહીં આવતા નટવીટ પુરુષોને ધર્મોપદેશ આપીને તેમાંથી દરરોજ દશ જાણને પ્રતિબોધ પમાની તેમને દીક્ષા લેવા મોકલ્યા પછી મારે જોજન કરવું.” પછી મુનિવેષનો ત્યાગ કરી વેડ્યા સાથે કામક્રીલા કરતા સતા ત્યાં રહ્યા અને હંમેશાં દશ માણસોને પ્રતિબોધ કરી દીક્ષાગ્રહણ કરવા માટે પ્રમુ પાસે મોકલવા લાગ્યા. એવી રીતે વાર વર્ષ વ્યતીત થયા પછી એક દિવસ તેણે નવ માણસોને પ્રતિબોધ પમાડ્યો, પણ દશમો એક સોની કોઈ રીતે પ્રતિબોધ પામ્યો નહીં. જોજન સમય વીતી ગયો. વેડ્યાએ વે વચ્ચે રસોડ કરી, તે પણ ઠરી ગઈ. તેણી વારંવાર જોજન માટે બોલાવવા લાગી. ત્યારે તે બોલ્યા કે “ હજુ દશમો માણસ બોધ પામ્યો નથી.” તે સાંજઢી વેડ્યા હસીને બોલી કે “ હે સ્વામી ! ત્યારે દશમા તમે જ થાઓ ! ” તે સાંજઢીને નંદિષેણ તરતજ જોગકર્મ ક્ષીણ થવાથી બઢ્યા અને વેડ્યાએ ઘણા મોહક વાક્યોથી આગ્રહ કર્યા છતાં તેણીની કિંચિત્ પણ દરકાર કર્યા વિના તેને તૃણની જેમ ઢોઢી દડને જિનેશ્વર પાસે જઈ ફરીથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી, અને પોતાના છુર્કર્મની આઢ્ઢોચના કરીને નંદિષેણ મુનિ અનુક્રમે સ્વર્ગે ગયા.

“ હે જીવ્ય જીવો ! જેઓ આગમ વાક્યની યુક્તિ વને જવાજિનંદી જીવોને પણ પ્રતિબોધ પમાને છે, તેઓ નંદિષેણ મુનિની જેમ દિવ્ય જોગો જોગવીને અનુક્રમે સિદ્ધિપદને પામે ઢે. ”

॥ ઇત્યુપદેશપ્રાસાદે દ્વિતીયસ્તંત્રે પદ્મવિંશતિતમં
વ્યાખ્યાનમ્ ॥ ૨૬ ॥

વ્યાખ્યાન ૨૭ મું.

ત્રીજા વાદી પ્રજાવક વિષે.

બદ્ધાસ્પ્રમાણગ્રન્યાનાં, સિદ્ધાન્તાનાં વલ્લેન વા ।

યઃ સ્યાત્ પરમતોચ્છેદી, સ વાદીતિ પ્રજાવકઃ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ જે (સૂરિ) પ્રમાણ ગ્રંથોના વલ્લથી અથવા સિદ્ધાન્તના વલ્લથી પર મતનો ઝડેદ કરે છે, તે વાદી પ્રજાવક કહેવાય છે,

ચાર્વાકોઽધ્યક્ષમેકં સુગતકણ્ણુજૌ સાનુમાનં સશાબ્દં
તદ્દૈતં પારમાર્થઃ સહિતમુપમયા તત્રયં ચાક્ષપાદઃ ।

અર્થાપત્ત્યા પ્રજાકૃષ્ટદતિ તદલિલં મન્યતે જટ્ટ એતત્
સ્વાજ્ઞાવ્યે છે પ્રમાણે જિનપતિગદિતે સ્પષ્ટતોઽસ્પષ્ટતશ્ચ॥૧॥

જાવાર્થ—“ ચાર્વાક (નાસ્તિક) માત્ર એક પ્રત્યક્ષ જ પ્રમાણ માને છે. વૌશ્વ પ્રત્યક્ષ તથા અનુમાન એ વે પ્રમાણ માને છે. કણાદ મતવાળા પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને શબ્દ એ ત્રણ પ્રમાણ માને છે. પરમ આર્થ અક્ષપાદ (ન્યાય) મતવાળા તે ત્રણ સહિત ઊપમા સાથે ચાર પ્રમાણ માને છે. પ્રજાકર મતવાળા અર્થાપત્તિ સહિત પાંચ પ્રમાણ માને છે. જટ્ટ મતવાળા તે પાંચેની સાથે અજ્ઞાવ સહિત ૬ પ્રમાણ માને છે. અને જૈન મતવાળા તો સ્પષ્ટ તથા અસ્પષ્ટ એ વે જ પ્રમાણ માને છે. (સ્પષ્ટ એટલે પ્રત્યક્ષ અને અસ્પષ્ટ એટલે પરોક્ષ—વીજા સર્વ પ્રમાણો તેમાં અંતર્ગત થાય છે.)

તે પ્રમાણો જેમાં વર્ણવ્યા છે, તેવા ગ્રંથોને આધારે જે પરવાદીને જીતે છે, તે વાદી પ્રજાવક કહેવાય છે. તેનો જાવાર્થ મહાવાદી સૂરિના ચરિત્રથી જાણવો.

મહાવાદી પ્રવંધ.

ત્રગુકચ્છ (જરૂચ) નગરમાં રાજાની સમક્ષ વાદ થતાં વૌધ સાધુ બુદ્ધાનંદે જીવાનંદસૂરિને વિતંકાવાદ વચ્ચે જીતી લીધા. તેથી લજ્જા પામીને સૂરિ મહારાજ વલ્લજીપુરે ગયા. ત્યાં પોતાની વહેન ડુર્લભદેવીને તેના અજીતયશા, યક્ષ અને મહા નામના ત્રણે પુત્રો સહિત પ્રતિવૌધ પમાનીને દીક્ષા આપી. પછી તે ત્રણેને ગુરુ નયચક્રવાલ્લ ગ્રંથ વિના વીજાં સર્વ શાસ્ત્રો ખળાવ્યાં. ત્રણેમાં મહામુનિ વિશેષ બુદ્ધિમાન થયા.

એકદા “ જ્ઞાનમવાદ નામના પાંચમા પૂર્વમાંથી ઝડરોલ, વાર આરાવાલો દરેક આરાના આરંભમાં અને પ્રાંતે ચૈત્યપૂજાદિક મહોત્સવ કરીને વાંચવા લાયક અને દેવતાધિષ્ઠિત એવો છાદશાર નયચક્ર નામનો ગ્રંથ જ્ઞાનજંનરમાં છે, તે કોફેને

देखानुवो नहीं. ” एम पोतानी बहेन^१ साध्वीने जलामण करीने गुरु महाराजे अन्यत्र विहार कयों. एकदा महामुनिए पोतानी माताथी ठानुं ते पुस्तक कौतकथी दइने जुयामी प्रथम पत्रमां प्रथम आर्या आ प्रमाणे बांची.

“ विधिनियमजङ्गवृत्तिव्यतिरिक्तत्वादनर्थकमवोचत् ।

जैनादन्यच्छासनमनृतं जवतीति वैधर्म्यम् ॥ १ ॥ ”

आ प्रथम आर्या महामुनिए बांची, के तरतज ते पुस्तक शासनदेवीए हरी दीधुं. ते जोइ महामुनिए अति खेद सहित पोतानी माताने तथा संधने ते हकीकत यथास्थित कही बतावी. तेओए तेने घणो उपाखंज आप्यो. पढी महामुनिए ते ग्रंथनी प्राप्ति थाय त्यां सुधी ढए विकृतिनुं प्रत्याख्यान कयुं, अने केवल वादनुं पारणुं करीने ढह तप करवा लाग्या. चतुर्मासना पारणाने दिवसे संघे अत्यंत आग्रह करीने तेने विकृति ग्रहण करावी. पढी श्रीसंघे आराधेदी श्रुतदेवीए महसाधुनी परीक्षा करवा माटे रात्रीए आवीने तेने कहुं के—‘ के मिष्टाः ? ’—‘ कइ चीज स्वादीष्ट छे ? ’ मुनिए जवाब आप्यो के—‘ बह्माः—वाद’

त्यार पढी ढ मासे फरीधी शासन देवीए पूछुं के—‘ के न ? ’—‘ कोण नहीं ? (कइ वस्तु मिष्ट नहीं ?) त्यारे मुनिए कहुं के—‘ गुरुघृते न ’—‘ गोळ अने घी (मीठा) नहीं. ’ आवो प्रत्युत्तर सांजळीने तेनी धारणा-शक्तिथी तुष्टमान थयेदी देवीए ‘ वरदान भाग ’ एम कहुं. त्यारे तेणे ‘ नयचक्र पुस्तक आपो. ’ ए वरदान मागुं. एटले देवीए तेने ते पुस्तक आप्युं. तेथी ते महामुनि अधिक शोचा पाग्या. त्यार पढी केटलेक काले गुरु महाराज विहारना क्रमे पाडा त्यां पचार्या अने महाने सूरि पदे स्थापन कयों. श्री महामुनिए चोवीस हजार श्लोक प्रमाण पञ्च चरित्र रच्युं.

त्यार पढी महामुनि भृगुकच्छमां आय्या. त्यां शिवादित्य राजानी समक्ष बौद्ध साधु बुद्धानंद साथे तेमने वाद थयो. तेमां महामुनि नयचक्रना अजिमाय-

१ पोतानी बहेन साध्वी समक्ष महामुनि कयुं. एउ प्रभावक चरित्रमा छे.

२ देवीए ते पुस्तक तेने आप्युं नहीं, पण कयुं के ‘ ए ग्रंथ प्रगट थवायी, द्वेयी देवताओ उपदेव करी परंतु तेना एकज श्लोकथी तेम आया शासनो अर्थ जाणशो ’ एम कहो शासनदेवता अदृश्य थउ. त्यार पछे तेणे दस हजार श्लोक प्रमाण नयचक्र ग्रंथ नवीन कयों. एउ प्रभावक चरित्रमा कयुं छे.

ने अनुसारे ठ मास सुधी अविच्छिन्न वाग्धाराए पूर्व पढ़ कयों. ते पूर्व पढ़ने धारण करवामां अशक्त एवो बुद्धानंद पोताना मकाने नासी गयो, अने वादीना पूर्व-पढ़ने संजारी संभारीने खमीवमे दखवा मांड्यो, पण विस्मरण थवाथी दखी शकायुं नहीं. तेथी अत्यंत खेद पामता ते बुद्धानंदहुं हृदय फाटी गयुं, अने तत्काळ ते मृत्यु पाम्यो. प्रातःकाळे शासनदेवीए ते वृत्तांत मल्लसूरिने जणावी तेना पर पुष्पवृष्टि करी. पढ़ी राजाए मल्लसूरिने 'वादीमदजंजक' एवुं विरुद्ध आपी सर्व बौद्धोने पोताना देशमार्थी काढी मूक्या, अने पोते जैनी थयो. त्यार पढ़ी बौद्ध दोको फरीथी आ देशमां आव्याज नथी.

आ प्रबंध राजशेखर सूरिकृत ग्रंथमां नीचे प्रमाणे ठे—

खेटक (खेमा) पुरमां देवादित्य नामना ब्राह्मणने एक विधवा पुत्री ह-
ती. तेणे कोइ गुरु पासेथी सूर्यनो मंत्र पामीने तेनो जाप कयों. तेथी सूर्ये आवीने
तेणीनी उपर मोह पामी तेनी साथे जोग कयों. ते दिव्य शक्तिथी तेणी गर्ज-
वती थइ. गर्भनी वात जाणीने तेना पिताए तेने उपको आप्यो, त्यारे तेणीए य-
थार्थ वृत्तांत कल्यो. ते सांजळीने तेना पिताए बज्जाथी ते पुत्रीने बल्लजीपुरे मो-
कझी. त्यां तेणीए पुत्र तथा पुत्री युग्म रूपे प्रसव्यां. तेओ योग्य वयनां थयां त्यारे
पुत्र देखशाळामां जणवा गयो. त्यां निशाळना ठोकराओ नवापो (पिता विनानो)
कहीने तेनी मडकरी करवा लाग्या. तेथी तेणे तेनी माताने पूछ्युं के ' मारा पिता
कोण ठे ? ' तेना जवावमां माताए कयुं के ' हुं जाणती नथी. ' ते सांजळीने ते
पुत्र खेदयुक्त थइ मरवा तैयार थयो. ते वखते सूर्ये साक्षात् प्रगट थइने कयुं के " हे
वत्स ! हुं तारो पिता छुं. तारो जे कोइ पराजव करे, तेने तारे कांकरावती मारवो.
ते कांकरो तेने मारीने पाडो तारी पासे आवशे. " त्यारपढ़ी ते पुत्रे केटवाक वा-
ळकोने अने बीजा माणसोने हणया. ते जाणी बल्लजीपुरना राजाए तेनी तर्जना
करी, तेथी ते राजाने पण मारीने पोते शिवादित्य नामे राजा थयो. अनुक्रमे ते
जैनधर्मी थयो, अने तेणे शत्रुंजयगिरि उपर उद्धार कयों.

ते शिवादित्ये पोतानी वेनने भृगुकच्छना राजा साथे परणावी. तेणीने
मल्ल नामनो पुत्र थयो.

एकदा वल्लभीपुरमां देशत्यागनी प्रतिज्ञा पूर्वक राजानी समक्ष वाद यतां दैवयोगे बौद्धो जैनो नो पराजय कर्षो. तेथी जैन मुनिओ परदेशमां गया, अने राजा बौद्ध धर्मी थयो. ते राजानी बेने पोताना पतिना मरणथी वैराग्य पामीने पोताना मल्ल पुत्र सहित दीक्षा ग्रहण करी. ते मल्ल मुनिए महा प्रयासे नयचक्र ग्रंथ पामीने बौद्धो नो पराजय कर्षो. तेथी तेओने देशपार करी जैनो पाठा देशमां आव्या, अने शिखादित्य राजाने पण पाठो जैन धर्ममां दृढ कर्षो.

“हे नव्य प्राणीओ ! जिनशासनना प्रज्ञावनी उन्नति करवाधी पवित्रता करनारुं मल्लवादीनुं चरित्र सांजळीने काव्यादिकनी विचित्र द्वाब्धिवने जिनशासननी उन्नति करवा तत्पर थवुं. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे द्वितीयस्तंजे सप्तविंशतितमं
व्याख्यानम् ॥ २७ ॥

व्याख्यान २८ मुं.

वादी प्रज्ञावक देवसूरिनुं दृष्टान्त.

तर्ककर्कशवाक्येन, बुद्धिशालिमहात्मना ।

जेतव्या वादिनः सद्यः , शासनोन्नतिहेतवे ॥ १ ॥

जावार्थ—“ बुद्धिशाली महात्माए शासननी उन्नतिने मोटे तर्क (न्याय) शास्त्रना कर्कश (छुडोय) वाक्योवने करीने तत्काल वादीनो पराजय करवो. ”

आ श्लोकनो जावार्थ नीचेना दृष्टान्तवने जाणवो.

श्री पाटणमां सिद्धराज राज्य करतो हतो. ते वखते तेनी सभामां कुमुदचंद्र नामे दिगंबर आचार्य आव्या. राजाए पोताना मातामहनो (माताना पि-

तानो) गुरु होवाथी सत्कार पूर्वक रहेवा माटे मकान आप्णुं. पळी वाद करवा माटे राजाए हेमचंज सूरिने पूछ्युं, त्यारे तेओ वोल्या के “ वादीनी विद्याने तो-
रुनारा अने वादीरूप हाथीमां सिंहसमान श्री देवसूरिने बोलावो. ” ते सांजळी-
ने राजाए पोताना सेवको मोकळी श्री देवसूरिने तेभाव्या. राजाना आग्रहथी सू-
रिए सरस्वतीनी आराधना करी. त्यारे देवीए प्रत्यक्ष थड कहुं के “ वादी वै-
ताळ^१ शांतिसूरिए कोट्ठी उत्तराध्ययन सूत्रनी वृत्तिमां दिगंबरना मत खंरुनने प्र-
संगे वतावेद्या चोराशी विकटपोनो विस्तार करवाथी दिगंबराचार्यनुं मुख बंध थ-
शे. ” एम कहीने देवी अदृश्य थड. पळी सूरिए ते दिगंबराचार्यनी कया शा-
स्त्रमां कुशळता ठे ते जाणवा रत्नप्रज्ञाव नामना पोताना मुख्य शिष्यने तेनी पा-
से गुप्त रीते मोकळ्यो. ते रात्रीने समये गुप्त वेपे देवनी जेम त्यां गयो. तेने कुमु-
दचंद्रे पूछ्युं के “ तुं कोण छे ? ” तेणे कहुं “ हुं देव तुं. ” कुमुदचंद्रे पूछ्युं “ दे-
व कोण ? ” तेणे कहुं “ हुं. ” कुमुदचंद्रे पूछ्युं “ हुं कोण ? ” तेणे कहुं “ तुं
श्वान. ” कुमुदचंद्रे पूछ्युं “ श्वान कोण ? ” तेणे कहुं “ तुं. ” कुमुदचंद्रे पूछ्युं
“ तुं कोण ? ” तेणे कहुं “ हुं देव. ” एवी रीते चक्रभ्रमण^२ वादवके पोताने
देव अने तेने श्वान स्थापित करीने ते शिष्य पोताने उपाश्रये गया, आ प्रमाणे
चक्रदोष प्रगट करवाथी खेद पामेद्या दिगंबराचार्ये श्वेतांबरना कोड साधु आबी
मारी निंदा करी गया, एम जाणी देवसूरिपर एक श्लोक लखी मोकळ्यो के—

हंहो श्वेतपराः किमेष विकटाटोपोक्तिसंटंकितैः

संसारावटकोटरेऽतिविकटे मुग्धो जनः पात्यते ।

तत्त्वातत्त्वविचारणासु यदि वा हेवाकक्षेशस्तदा

सत्यं कौमुदचन्द्रमंग्रियुगलं रात्रिन्दिवं ध्यायत ॥ १ ॥

जावार्थ—“ अरे श्वेतांबरो ! खोटा आरुंबरवाळा वाक्योना प्रपंचे करी-
ने तमे आ मुग्ध लोकोने अति विकट एवा संसाररूपी अंधकूपना कोटरमां केम
नांखो छे ? जो कदाच तपारी तत्त्व अने अतत्त्वना विचारमां दोष पण झडा थती
होय, तो तमे साचेसाचुं रात्री दिवस मुकुदचंद्रना चरणयुग्मनुं ध्यान धरो. ”

१ आठ तेमने विस्द मळेलुं हनु.

१ कत्त्व ? अह देव । देव को ? अह । अह क ? त्वं आ । आ क ? त्वं । त्व क ? अह देव ।
आ प्रमाणे चक्रभ्रमणवाद समजवो.

दिगंवराचार्यें मोकलेलो आ श्लोक जोड्ने बुद्धिना वैभवथी चाणाक्यने पण नहीँ गणनारा—तेनाथी पण वधे तेवा देवसूरिना शिष्य मणिक्य मुनि नामना पंडिते नीचेनो श्लोक कर्यो.

कः कंठीरवकंठकेसरसटाञ्जारं स्पृशत्यंग्रिणा

कः कुन्तेन शितेन नेत्रकुहरे कण्डूयनं काङ्क्षति ।

कः सन्नह्यति पन्नगेश्वरशिरोरत्नावतंसश्रिये

यः श्वेतांबरशासनस्य कुरुते वन्द्यस्य निन्दामिमाम् ॥१॥

जावार्थ—“ एवो कयो पुरुष छे के जे सिंहना कंठनी केशवाळीना स-
मूहने पगवने स्पर्श करे ? एवो कयो पुरुष छे के जे तीक्ष्ण नाट्यावने नेत्रना गो-
दकनी खरज मटाडवा इछे ? अने एवो कयो पुरुष छे के जे शेषनागना मस्तक-
नो मणि दड अद्वंकार करवा तैयार थाय ? तेवो पुरुष तेज छे के जे श्वेतांबरना
पूज्य शासननी आबी निंदा करे ? ”

पढी रत्नाकर नामना साधुए पण एक श्लोक दख्यो.—

नग्नैर्निरुद्धा युवतीजनस्य, यन्मुक्तिरत्नं प्रकटं हि तत्त्वम् ।

तर्किकं वृथा कर्कशतर्ककेडौ, तवाजिद्वारोऽयमनर्थमूलम् ॥२॥

जावार्थ—“ अहो नग्न लोकोए स्त्रीओनुं मुक्तिरूपी रत्न बंध कर्तुं तेज
तेमणे पोतानुं तत्त्व प्रगट कर्तुं छे. तो हवे शामाटे कठिन एवा तर्क शास्त्रनी क्रीडा-
मां तुं फोगट अभिज्ञापा करे छे ? तेवी तारी अभिलाषा तारा अनर्थनुंज मूल
छे, एम समज. ”

आ वने श्लोक तेओए उपहास पूर्वक दिगंवराचार्य पासे मोकव्या.

राजानी राणी दिगंबरना पङ्कमां हती, तेथी तेणीए सन्न्यजनोने आ-
ग्रह पूर्वक दिगंबरनो जय थाय तेम करवानुं कही राखुं हतुं. पढी कुमुदचंद्रे पो-
ताना वादनो विषय दखीने आ प्रमाणे मोकव्यो.

केवलं हि दुःखं न भुञ्जइ, चीवरसहिअस्स नत्थि निव्वाणं ।

इत्थी हुवा न सिज्जई, इयमयं कुमुदचंदस्स ॥ १ ॥

जावार्थ—“ तीर्थकर केवल ज्ञान पास्या पड़ी आहार करे नहीं, वस्त्र धारण करनारनो मोक्ष थाय नहीं, अने स्त्री वेदे कोइ सिद्धि पामे नहीं, एवो कुमुदचंद्र दिगंबरनो मत छे. ”

ते श्लोकपर श्वेतांबरोए जवाव आप्यो के—

केवल्लि हुउ वि जुंजइ, चीवरसहिअस्स अत्थि निव्वाणं ।

इत्थी हुवा वि सिज्जई, इयमयं सियवयस्स^१ ॥ १ ॥

जावार्थ—“ तीर्थकर केवळी थया पड़ी पण आहार करे छे, वस्त्र धारण करनारनो मोक्ष थाय छे, अने स्त्री वेदे पण सिद्धि पदने पामे छे, एवो श्वेतांबरोनो मत छे. अथवा देवसूरिनो आ मत छे. ”

पड़ी निर्णयने माटे मुकरर करेला दिवसे सिद्धराजनी सज्जामां अए दर्शनना पंक्तितो सत्य तरीके वेत्ता. ते वखते कुमुदचंद्र वादी वाजतेगाजते राजसज्जामां आव्यो, अने राजाए मानपूर्वक आपेला उंचा सिंहासनपर चरनीने वेत्तो. श्री देवसूरि पण श्री हेमचंद्राचार्य सहित राजसज्जामां आवी एकज सिंहासनपर वने वेत्ता. वाढ्यावस्थाथी कांडक मुक्त थयेला एवा श्री हेमचंद्रसूरिने जोड़ने वृष्ठावस्थाए पहुँचेत्तो दिगंबराचार्य मठकरीमां बोढ्यो के “ पीतं तक्रं जवता—ते अश पीधी. ” ते सांजळीने हेमाचार्य तरतज बोढ्यो के “ अरे जन्मति ! आवहुं असमंजस भाषण केम करे छे ? श्वेतं तक्रं, पीता हरिद्रा ’ अश तो श्वेत-धोळी होय, अने पीत (पीळी) तो हळदर होय. (अहीं दिगंबरे पीत शब्द पीवाना अर्थमां लीधो हतो, तेनी मठकरी करवा माटे हेमाचार्य पीत शब्दनो पीळो अर्थ करीने बोढ्या.) ते सांजळीने दिगंबराचार्य दज्जा पामी नीचे जोयुं. पड़ी दिगंबरे पूजुं के “ तमारा वेमां वादी कोण छे ? ” त्यारे देवसूरि तेनो तीरस्कार करवा माटे बोढ्या के “ तमारो पराजय करवा माटे आ हेमचंद्र प्रतिवादी थशे. ” दिगंबराचार्य बोल्या के “ आ बाळकनी साये मारे वृद्धने शो वाद करवो ? ” ते सांभळीने हेमाचार्य बोढ्या के “ हे कुमुदचंद्र ! मोटो तो हुं हुं, अने तुंज बाळक छे. केमके हजु सुधी तें कटीए दोरो पण बांध्यो नयी, अने ब्रह्म

पण पहेरतां शीख्यो नथी. तो बाळक ते तुं के हुं ? ” आ प्रमाणे ते बन्ने बच्चे थ-
तो वितंभावाद राजाए निषेध कयों. पछी बन्ने पढ़ बच्चे एवी शरत थइ के “ जो
श्वेतांबरनो पराजय थाय, तो तेओए दिगंबरपणुं अंगीकार करवुं अने दिगंबरनो
पराजय थाय तो तेमणे देशनो त्याग करवो. ” एवी प्रतिज्ञा थया पढी स्वदेश
कडकंजीरु श्री देवसूरिण सय्य प्रकारना अनुवादनो परिहार कराववा तत्पर थइने
ते कुमुदचंदने कहुं के “ तमे प्रथम पढ़ करो. ” त्यारे ते दिगंबरे प्रथम राजाने
आशीर्वाद आप्यो के—

खद्योतद्युतिमातनोति सविता जीर्णोर्णनाभादय—

च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राड्यः ।

इत्थं वर्णयतो नञस्तव यशो जातं स्मृतेर्गोचरं

तत्तस्मिन् भ्रमरायते नरपते वाचस्ततो मुञ्जिता ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे राजा ! तमारा यशनी पासे सूर्य खद्योत (पतंगीया)
ना जेवो लागे ठे, चंद्र जीर्ण करोळीयाना पर जेवो लागे ठे, अने पर्वतो मच्छर
जेवा लागे ठे; छेवट तमारा यशहुं वर्णन करतां आकाश मारा स्मरण पथमां
आव्युं, परंतु ते आकाश पण तमारा यशनी पासे एक भ्रमर जेवहुं नानुं लागे
ठे, तेथी तमारा यशना वर्णन माटे कोड वस्तु नहीं देखावाथी मारी वाणीज
बंध थइ जाय ठे. ”

आ श्लोकमां छेवट—वाचस्ततो मुञ्जिता—मारी वाणी बंध थइ जाय ठे.
एम अपशब्द बोद्धवाथी सजामां वेठेडा प्रवीण पंक्तिए धार्युं के—“ आ वादी
पोताने हाथे ज बंधाइ जशे—हारी जशे. ” एम धारोने तेओ आनंद पाम्या.
त्यार पढी देवाचार्य राजाने आ प्रमाणे आशीर्वाद आप्यो.—

नारीणां विदधाति निर्वृतिपदं श्वेतांबरप्रोद्धसत्—

कीर्तिस्फातिमनोहरं नथपथो विस्तारजंगीगृहम् ।

यस्मिन् केवलिनो विनिर्मितपरोच्छेकाः सदा दन्तिनो*

राज्यं तज्जिनशासनं च जवतश्चौलुक्य जीयाच्चिरम् ॥ १ ॥

જાવાર્થ—“ હે ચૌદ્રુક્ય રાજા ! જે જિન શાસન સ્ત્રીઓને પણ મોક્ષ-સ્થાનની પ્રાપ્તિ થવાનું વિધાન કરે છે, જે શ્વેતાંવરો (સાધુઓ) ની હુદ્દાસ પામતી કીર્તિથી મનોહર છે, જે સપ્ત નય સંબંધી માર્ગના વિસ્તાર રૂપ જાંગાનું સ્થાન છે તથા જેમાં કેવલીને પણ આહાર કરવાનું વિધાન કર્યું છે, એવું જિનશાસન તથા તમારું રાજ્ય ચિરકાલ જય પામો. ” આ શ્લોકમાં કહેલા સર્વે વિશેષણો રાજ્યના પદ્ધતિમાં પણ આ પ્રમાણે દ્વાગે છે—“ જે રાજ્ય શત્રુઓને નિરાંતે રહેવા દેતું નથી, જે ગગનતટને શ્વેત કરીને હુદ્દાસ પામતી કીર્તિ વડે મનોહર છે, જે ન્યાય-વિસ્તારની રચના કરવાનું ઘર છે, તથા જેમાં શત્રુઓનો હચ્છેદ કરવામાં નિપુણ એવા હાથીઓ વિરાજમાન છે, એવું તમારું રાજ્ય ચિરકાલ જય પામો.”

પછી દિગંવરે સ્વલ્લના પામતી વાણી વડે કેટલોએક પોતાનો મત સ્થાપિત કરી શ્રી દેવસૂરિને તેનો જવાબ આપવાનું કહ્યું, ત્યારે શ્રીદેવસૂરિ ઉત્તરાધ્યયનની વૃત્તિમાં કહેલા ચોરાણી વિકલ્પો જવાવમાં મૂક્યા. તે વિકલ્પો સમજવાને પણ અશક્ત એવો દિગંવરાચાર્ય ફરીને તેનો તે પદ્ધતિ કરવા દ્વાગ્યો. તેના સર્વ પદ્ધતિને સૂરિએ અનેક યુક્તિથી તોળી નાંખી તેનો તિરસ્કાર કર્યો. એટલે ઢેવટે દિગંવર પોતેજ સત્તા સમક્ષ વોલ્યો કે—“ આ દેવસૂરિથી મારો પરાજય થયો. ” તે સાંજલીને રાજાએ પરાજય પામેલાનો જૂદો રસ્તો વતાવવા માટે તે દિગંવરને સત્તાના પાઠલા ધારથી કાઢી મૂક્યો. કુમુદચંદ્ર આર્તધ્યાન વડે કેટલોએક કાલે મૃત્યુ પામ્યો. રાજાએ શ્રી દેવસૂરિને મોટા ઉત્સવ પૂર્વક ઘણો સત્કાર કરીને ઉપાશ્રય તરફ વિદાય કર્યો. તે વખતે જિનશાસનની મોટી પ્રજાવના થઈ.

“ સ્યાદ્વાદ રત્નાકર નામના ગ્રંથને રચનાર અને વાદી રૂપ હાથીઓનો પરાજય કરવામાં સિંહસમાન શ્રી દેવસૂરિએ કુમુદચંદ્ર દિગંવરનો પરાજય કરી જિનશાસનની શોભા વધારી. તેવી રીતે ધીજાઓએ પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે શાસનની શોભા વધારવી.”

દ્યુપદેશપ્રાસાદે દ્વિતીયસ્તંભે અષ્ટાવિંશતિતમં
વ્યાખ્યાનમ્ ॥ ૨૮ ॥

व्याख्यान २९ मुं.

वादने योग्य पुरुषना दक्षिण विषे.

नयन्यासप्रमाणानि, प्रोक्तानि यानि शासने ।

तानि तथैव जानाति, स वादे कुशली भवेत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ शासनने विषे जे नय, निक्षेप अने प्रमाणो कहेझां ठे, ते सर्व यथार्थ रीते जे जाणें, ते वाद करवामां कुशळ होय छे. ” आ संबंधमां वृक्षवादीसूरिनुं दृष्टांत ठे ते आ प्रमाणे—

वृक्षवादीसूरिनुं दृष्टान्त.

विद्याधर गच्छमां श्री पादद्विसूरिनी परंपरामां खंदिलाचार्य पासे मुकुंद नामना एक वृक्ष ब्राह्मणे दीक्षा लीधी. ते वृक्ष मुनि रात्रे मोटे खरे पाठ गोखता हता. तेने गुरुए कहुं के—“ हे वरस ! रात्रे लंचे खरे जणवुं योग्य नथी. ” पढी दिवसे ते वृक्ष साधु लंचे खरे गोखता हता, ते सांजळीने श्रावको हसता हसता बोल्या के—“ आ वृक्ष साधु जणीने शुं सांवेहुं नवपह्णवित करशे ? ” ते सांभळीने खेद पामेझा वृक्ष मुनिए विद्या प्राप्तिने माटे सरस्वती देवी पासे बेसी एकवीश उपवास कर्या. तेथी तुष्टमान थयेझी ब्राह्मी देवीए कहुं के “ हे मुनि ! हुं तमारापर तुष्टमान थइं हुं, तेथी वरदान आपुं हुं के तमे सर्व विद्यासिद्ध थशो. ” ते वरदानथी आनंद पामेझा वृद्ध मुनिए चौढामां जइ एक सांवेहुं जमीनपर लज्जुं राखी तेने प्राप्तुक जळ वने सिंचवा मारुथुं. अने—

अस्मादृशा अपि जना, जारति त्वत्प्रसादतः ।

भवेयुर्वादिनः प्राज्ञा, मुशदं पुण्यतां, तदा ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे सरस्वती देवी ! अमारी जेवा जर मनुष्यो पण तारा प्रसादथी विद्वान वादी थइ जाय ठे, माटे आ मुशळ (सांवेहुं) पण पुण्यत याओ. ”

ए श्लोक बोलीने ते मुशळने पत्र, पुष्प अने फळ वाळुं (नव पद्धति) कर्युं. तेनो आवो चमत्कार जोडने गरुना नामथी सर्पनी जेम वादी दोको तेहुं नाम सांजळतांज नाशी जवा लाग्या. गुरुए तेने योग्य जाणीने सूरिपद आप्णुं.

ए समयमां देवधिं नामना ब्राह्मणनी देवश्री नामनी स्त्रीथी उत्पन्न थयेझो सिद्धसेन नामनो पंक्ति ब्राह्मण विक्रमराजानो घणो मानोतो हतो. ते मिथ्यात्वी होवाथी पोतानी बुद्धिना अतिशयपणाने लीधे आखा जगतने तण समान मानतो हतो. कहुं ठे के—

वृश्चिको विषमात्रेणाप्यूर्ध्वं वहति कंटकम् ।

विषजारसहस्रेऽपि, वासुकिर्नैव गर्वितः ॥ १ ॥

ज्ञावार्थ—“ वींझी थोरा विषथी पण गर्व पापीने पोतानो आंकनो लंचो राखे ठे, परंतु वासुकि नाग (तेनी दाढमां) हजार चार विष ठतां पण गर्व करतो नथी. ”

ए सिद्धसेने एवी प्रतिज्ञा करी हती के—“ मने कोइ वादमां जीते तेनो हुं शिष्य थड जाजं. ” एकदा वृद्धवादीनी कीर्ति सांजळीने तेने नहीं सहन करतो सिद्धसेन पादस्त्रीमां बेसी अनेक ठात्रो सहित जृगुपुर (जरुच) तरफ तेमनी सामे चाव्यो. मार्गमांज तेने वृद्धवादी मळ्या. परस्पर वातो करतां सिद्धसेने कहुं के—“ वाद करो. ” वृद्धवादी बोल्या के—“ बहु सारु, परंतु अहीं कोइ सज्य (मध्यस्थ) नथी, तेथी मध्यस्थ विना जय पराजयनी शी खात्री थाय ? ” ते सांजळीने गर्वथी लुप्त थयेझो सिद्धसेन बोल्या के—“ आ गोवाळ दोकोज मध्यस्थ थाओ. ” गुरुए ते वात मंजुर करी. गोवाळोने मध्यास्थ राखी कहुं के—“ हे सिद्धसेन ! प्रथम तुं ज वाद शरु कर. ” त्यारे ते सिद्धसेन तर्क शास्त्रनी अवच्छेदकावच्छिन्न प्रसंगवाळी शब्दोथी कठोर लागे तेवी संस्कृत वाणी लंचे स्वरे बोलवा लाग्यो. ते बहु वखत मुथी बोल्या, एटवे गोवाळीयाओए कहुं के—“ अरे ! आ तो वाचाळ जणाय ठे, कांइ समजतो ज नथी; केवळ जेंसनी जेम वरामा मारीने कानज फोकी नांखे छे. माटे आ तो मूर्खज ठे. तेथी हे वृद्ध ! तमे कांइ कानने सारुं लागे तेहुं बोझो. ” ते सांभळीने अवसरने जाणनारा सूरि नाटकने योग्य संगीतने अनुसारे गण, ठंद, ताझ

पूर्वक उंचे स्वरे ताळोटा देता बोव्या के—

न वि मारिइं न वि चोरिइं, परदारागमण निवारिइं ।

थोवा थोवं दाइइं, तउ सर्गिं टगाटग जाइयइं ॥ १ ॥

गेहु गोरस गोरमी, गज गुणिअण ने गान ;

ठ गग्गा जो इहां मीळे, तो सगहशुंशुं काम ॥ २ ॥

चूको चमरी चुंदमी, चोली चरणो चीर ।

ठहुं चचे सोहे सदा, सोहव तणुं सरीर ॥ ३ ॥

नावार्थ—“ कोइ प्राणीने मारवो नहीं, कोइतुं धन चोरतुं नहीं, परस्त्री प्रत्ये गमन करतुं नहीं अने थोमामांथी थोरुं पण दान आपवुं, तेथी तरतज स्वर्गें जवाय ठे. गोधम (घडं), गोरस (डुध, दहीं विंगेर), गोरमी (स्त्री), गज (हाथी), गुणीजननी गोष्टि अने गान (गानतान) ए ठ गकार जो अर्हाज मळे तो पढी स्वर्गंतुं शुं काम ठे ? चूडो, चमरी (केश), चुंदमी, चोली, चरणो (घाघरो) अने चीर ए ठ चकारवने सौजाग्यवती स्त्रीओतुं शरीर सदा शोजे ठे. ”

आ प्रमाणे सूरि बोलता हता, ते वखते तेमना शब्दनी साथे ते गोवाळीया पण गायन करता सता नाचवा कूदवा लाग्या अने बोव्या के “ आ सूरिए आ ब्राह्मणने हराव्यो. ” आ प्रमाणे पोतानी निंदा सांभळीने सिद्धसेने सूरिने कलुं के “ हे पूज्य ! मने दीक्षा आपो. ” सूरि बोव्या के “ हजु आपणे वाद माटे राजसभामां जइए. ” एम कहीने तेओ राजसभामां गया. त्यां पण अवसरना जाण सूरिए सिद्धसेननो पराजय कयों. तेथी सत्य प्रतिज्ञावाळा सिद्धसेने सूरिपासे दीक्षा ग्रहण करी. पढी अनुक्रमे ते जैनशास्त्रमां प्रवीण थया, त्यारे तेने सिद्धसेन दिवाकर एतुं विरुद आपी गुरुए तेने पोतातुं स्थान आप्युं. अर्थात् सूरिपदे स्थापन कर्था.

जव्य प्राणीओरुपी कमळने प्रबोध पमाडता सूर्य जेवा वादीन्ध सिद्धसेनसूरि अवन्ती नगरीमां आग्या. तेमने सर्वज्ञपुत्र कहेवाता सांजळी तेमनी परीक्षा करवा माटे विक्रमार्क राजाए तेमने मनथीज नमस्कार कयों. ते जाणीने स-

रिए तेने उंचे स्वरे धर्मज्ञान आप्यो, त्यारे राजाए कथुं के “हे मूरीन्ध ! नहीं नमस्कार करनारा अमने पण धर्मज्ञान केम आप्यो ?” मूरी बोझ्या के “हे राजा ! आ धर्मज्ञानरूप आशीर्वाद क्रोरु चिंतामणि करतां पण अधिक दुर्लभ ठे. तेवो आशीर्वाद मनयी नमन करता एवा तमने अमे आप्यो ठे. केमके—

‘दीर्घायुर्जव वर्ण्यते यदि पुनस्तन्नारकाणामपि
सन्तानाय च पुत्रवान् यदि पुनस्तत्कुर्कुटानामपि ।

तस्मात्सर्वसुखप्रदोऽस्तु जवतां श्रीधर्मज्ञानः श्रिये ॥१॥

जावार्थ—“ हे राजा ! तुं दीर्घ आयुष्यवालो था, एवो आशीर्वाद आपीए तो दीर्घ आयुष्य तो नारकी जीवोने पण ठे, सन्तानने माटे पुत्रवान् था ए-
आशीर्वाद आपीए तो कुकडाओने पण घणां बच्चां होय ठे, * * *
* माटे सर्व प्रकारनां सुख आपनार धर्मज्ञानरूपी आशीर्वाद तमारी दृक्कीने माटे हो. ”

उंचा हाथ करीने धर्मज्ञानरूप आशीष आपता सूरिना उपर संतुष्ट थ-
येला राजाए तेने कोटी डव्य आप्युं. परंतु निःस्पृही होवाची तेमणे ते द्रव्य ली-
धुं नहीं, एट्ठे राभाए श्रावकोने आप्युं, तेमणे जीर्णोद्धारादिकमां ते डव्यनो
व्यय कयों.

एकदा सूरि विहार करतां चितोरगढ़ गया. त्यां एक स्तंभ हतो. तेनी
अंदर पूर्वनी आम्नायवाळां पुस्तको गुप्त राखेलां हतां. तेने जळ, अग्नि, शस्त्र,
विगेरेयी अज्ञेय एवी औपधीओयी द्विप्त कोटो जोडने सूरिए ते सर्व औपधि-
ओ गंधवने ओळखीने तेनी प्रतिस्पर्धि औपधिओवने मिश्रित जळ त्रांटी ते स्तं-
भ कमळनी जेम विकसित कयों (खोड्यां). पत्री तेमांयी एक पुस्तक दृष्ट तेनुं
प्रथम पानुं वांच्युं, तो तेमां सरसव विद्या अने मुवर्ण विद्या ए वे विद्याओ
जोड. पहेली विद्यानो चमत्कार एवो हतो के ते मंत्रवने मंत्रेद्या जेट्या सरसव-
ना दाणा जळाशयमां नांखे, तेट्या थोमेस्वारो तेमांघी नीकळीने शत्रुना सैन्यनो
पराजव करी पात्रा अट्ठय थड जाय. बीजी विद्या एवी हती के, ते मंत्रवने मं-
त्रित कोट्या चूर्णना योगयी कोटी मुवर्ण उत्पन्न घाय. पत्री आगळ बीजुं पानुं

वांचवा जाय ठे, तेव्हां देवीए सूरिने निषेध करी हाथमांथी पुस्तक द्वाइ-द्वीधुं, अने ते स्तंज पण हतो तेम पाडो मळी गयो.

त्यांथी विहार करीने सूरि कुमारपुरे आव्या. त्यांना राजा देवपाळे सूरिने नमन करीने कहुं के “ हे गुरु ! मारा सीमाडाना राजाओ मारुं राज्य देवाने द्हे ठे, माटे जो आप कांइ कृपा करो, तो मारुं राज्य स्थिर थाय. ” ते सांभळीने गुरुए सरसव विद्याना बळे शत्रुना सैन्यनो पराभव कर्यो, तेथी देवपाळ राजा जैनधर्मी थइ आचार्यनो एकांत जक्त थयो. पडी राजाना आग्रहथी सूरि हमेशां सुखासनमां वेसी वंदीजनोथी स्तुति कराता राजसत्तामां जवा द्वाग्या. आ प्रमाणेना तेमना प्रमादनी वात सांजळीने तेमना गुरु वृद्धवादी वेष वदळीने त्यां आव्या. ते वखते सिद्धसेन सूरि राजसत्तामां जवा माटे नीकळ्या हता. तेना सुखासनना एक दंरुने वृद्धवादीए पोताना स्कंध उपर द्वाइ-द्वीधो. ते वखते अस्त-व्यस्त चावता ते वृद्धने जोडने गर्विष्ठ सूरि बोल्या के—“ हे वृद्ध !

सूरिजारजराक्रान्ते, स्कन्धोऽयं तव बाधति ।

जावार्थ—“ घणो जार उपारुवाथी तारा स्कंधने बाधा थाय ठे ? ” ते सांजळीने वृद्धवादी बोल्या के—“ हे सूरि !

न तथा बाधते स्कन्धो, बाधति बाधते यथा ॥ १ ॥

जेवो तमारो बाधति प्रयोग बाधा करे ठे तेवो मारो स्कंध मने बाधा करतो नथी. ” (आर्थी वृद्धवादीए एवो जवाव आप्यो के “ हे सूरि ! तमे बाधति ए अशुद्ध प्रयोग बोल्या ते मने घणो बाधा करे ठे; केमके बाधते बोलवुं जोइए.)

ते सांजळीने सूरिने शंका थइ के—“ जरूर मारा गुरु बिना बीजो कोइ मारी चूळ कोडे तेवो नथी. ” एम विचारीने ते तरतज सुखासनमांथी उतरी गुरुना पगमां पड्या. पडी पोताना प्रमादनी आलोचना द्वाइ राजानी रजा मागीने पोताना गुरु साथे त्यांथी विहार कर्यो.

केटलेक काळे वृद्धवादी स्वर्गे गया पछी एकदा ‘ मगदयाणं ’ इत्यादि प्राकृत जापानां सूत्रो बोलतां दोकोए मळकरी करी, तेथी दज्जा पामीने तथा वा-

व्यावस्थायीज संस्कृतनो अज्यास होवाधी अने कांङ्क कर्मना वशधी पण गर्व पामेदा सिप्पसेन सूरिए संघनी सपङ्क कहुं के “ हुं संघनी अनुमतिधी प्राकृत जाषामां रचायेदा सिद्धान्तोने संस्कृत जाषामां करुं. ” ते सांजळीने संघे यथार्थ स्वरूप कही बताव्युं के—

वात्सलीमन्दमूर्खाणां, नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ।

अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः , सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः ॥

जावार्थ—“ चारित्रनी इच्छावाळा एवा वाळ, स्त्री, मन्द अने मूर्ख मनुष्योना उपकारने मोटे तत्त्वज्ञ पुरुषोए सिद्धान्तने प्राकृत जाषामां कर्या छे. ”

अने बुद्धिमानने मोटे तो चौदे पूर्व संस्कृत जाषामांज रचायेदा अमे सांजळ्या छे. मोटे हे सूरि ! तमे श्री जितेश्वर विगैरेनी मोटी आशातना करी, तेने मोटे तमारे मोटुं प्रायश्चित्त करवुं परुशे. ” ते सांजळी सूरिए संघनी आझाधी साधुवेपने गोपवी अवधूतनो वेप धारण कर्यो, अने संयम सहित मौनव्रत धारण करी माणसो ओळखी शके नहीं तेम विचरवा लाग्या. एवी रीते सात वर्ष व्यतीत थयां, त्यारे सूरि उज्जयिनी गया. त्यां महाकाळेश्वर महादेवना देरामां रहा. महादेवने प्रणाम के बंदना कर्याविना तेनी उपर पग राखीने वेडा. ते जोडने तेना पूजारीए सूरिने पग उठावी नमन करवा कहुं, पण ते मौनधारी सूरि कांङ वोळ्या नहीं अने तेनुं कहेवुं सांजळ्युं पण नहीं. एटले पूजारीए राजाने जाहेर कर्युं. तेथी आश्चर्य पापीने राजाए त्यां आवी अवधूतने कहुं के “ अरे ! तमे महेश्वरने केम वांदता नथी ? ” सूरिए जवाव आप्यो के “ जेम कोइ ज्वरादित मनुष्य मोदक पचाववा समर्थ होतो नथी तेम आ देव मारी स्तुतिने सहन करवा समर्थ नथी. ” ते सांजळीने राजाए कहुं के “ हे जटिल ! एवुं असंजवित वचन केम बोझो ठो ? तमे स्तुति करो, अमे जोडए ठीये, के आ देव शी रीते सहन करी शकता नथी ? ” पडी सूरि वोळ्या—

स्वपञ्चुवं नूतसहस्रनेत्रमनेकमेकाङ्गरजावलिङ्गम् ।

अव्यक्तमव्याहृतविश्वलोकमनादिमध्यान्तमपुण्यपापम् ॥१॥

जावार्थ—“ पोतानी मेळे झानने प्रगट करनारा, ज्ञानरूपी हजारो

नेत्रने धारण करनारा, अनेक गुणवान, अद्वितीय अने अविनाशी जावलिंगने धारण करनारा, अव्यक्त, समस्त विश्वना जीवोने व्याघात नहीं करनारा, आदि मध्य अने अन्त रहित तथा पुण्य पाप रहित एवा देवने नमस्कार हो. ”

इत्यादि काव्योक्ते सूरि श्री महावीरस्वामीनी वत्रीश वत्रीशीवमे स्तुति करी. पढी मोटा महिमावाळा श्री पार्श्वनाथस्वामीनी स्तुति करी, तेमां कव्याण मंदिर नामना स्तोत्रतुं अगीयारमुं काव्य बोद्धतां ते शिवद्विंग फाटयुं अने तेनी अंदरथी वीजळीनी जेवी कांतिवालुं श्री अवन्तिपार्श्वनाथतुं विंव प्रगट थयुं. ते जोड़ने विस्मय पामेढा विक्रम राजाए सूरिने पूछयुं के “ हे स्वामी ! आ देव कोणे निर्माण कर्या ठे ? ” सूरि बोड्या “ आ अवन्ति नगरीमांज जज्ञश्रेष्ठीनी जज्ञा नामनी स्त्रीथी उत्पन्न थयेढो अवन्तीसुकुमाद नामे पुत्र हतो. ते युवावस्था पास्यो, त्यारे तेना मातपिताए तेने वत्रीश स्त्रीओ परणावी. ते सर्वनी साथे काम-विद्यास करतां ते काळ निर्गमन करतो हतो. एकदा ते गवाक्षमां बेठो हतो, त्यां आर्यसुहस्ती सूरिना मुखथी नखिनीगुल्म विमानना वर्णनवालुं अध्ययन सांजळी-ने तेने जातिस्मरण थयुं. एट्ठे तेणे सूरि पासे जड़ने पूछयुं के “ हे स्वामी ! शुं तमे नखिनीगुल्मविमानथी अहीं आव्या ठो ? ” गुरु बोड्या “ ना, परंतु तेहुं स्वरूप अमे श्री सर्वज्ञना कहेढा वचन (शास्त्र) परथी जाणीए ढीए. ” तेणे पूछयुं के “ हे गुरु ! ते विमान शी रीते प्राप्त थाय ? ” गुरुए कहुं—चारित्र्यो प्राप्त थाय. ते सांजळीने तरतज तेणे दीक्षा ग्रहण करी. पढी हमेशां तपस्या करवाने अशक्त होवाथी तेणे गुरुनी आज्ञा दइ स्मशानमां जइ अनशन ग्रहण कयुं. ते समये तेना पूर्वभवनी अपमानित स्त्री केजे शीयाळणी थइ हती ते पोतानां वचां सहित त्यां आवी, अने पूर्वना बैरने ढीधे ते मुनिना शरीरने चावीजवा लागी. त्रण प्रहरमां तेहुं आखुं शरीर तेणीए भक्षण कयुं. एट्ठे चोथा प्रहरमां ते मुनि शुभ ध्यानने योगे मृत्यु पामी नखिनीगुल्म विमानमां उत्पन्न थया. मातः-काळे ते सर्व वृत्तांत जाणीने वैराग्यथी तेनी माता जज्ञाए अवन्तीसुकुमाळनी एक गर्भिणी स्त्रीने मूकीने वाकीनी एकत्रीश स्त्रीओ साथे दीक्षा करी. योग्य काळे ते गर्भिणी स्त्रीने पुत्र प्रसव थयो. ते पुत्रे पोताना पिताना मृत्युस्थाने आ प्रासाद करावी तेमां आ पार्श्वनाथ स्वामीनुं विंव स्थापन कयुं हतुं. अनुक्रमे केट्ठेककाळे ब्राह्मणोए आ विंव उपर शिवद्विंग स्थापन कयुं. तेथी हे राजा ! ते शिव अमारी

करेदी स्तुतिने केम सहन करी शके ? ” ते वृत्तांत सांजळीने राजा घणोज प्रसन्न थयो, अने ते विंवनी पूजा माटे तेणे सो गाव आप्यां. पढी विक्रमराजा सूरिनी प्रशंसा करनां वोढ्या के “ हे गुरु ! तमारा जेवा महर्षिं हुनियांमां क्यांथी होय ? जाग्येज कोइक होय. केमके—

अद्वयो बहवः सन्ति, भेकजङ्गणदक्षिणाः ।

एकः स एव शेषः स्यात्, धरित्रीधरणक्षमः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ देमकानुं जङ्गण करवांमां प्रवीण एवा सपों तो हुनियांमां घणा होय छे, पण पृथ्वीने धारण करवांमां समर्थ एवो शेषनाग तो ते एकज छे. ”

इत्यादि गुरुनी स्तुति करीने राजा पोताने स्थाने गयो. आ प्रमाणे श्री जैन शासननी घणीज उन्नति थवाथी श्री संघ सूरि पर प्रसन्न थयो. तेथो सूरिनी आठोयणनां वाकी रहेलां पांचे वर्षों माफ करीने तेने पाडा सूरिपदे स्थापन कर्या.

एकदा कुवादी रुपी अंधकारनो नाश करवांमां सूर्य समान सूरि आंकार पुरे गया. त्यांना श्रावकोए तेमने विज्ञप्ति करी के “ हे स्वामी ! अर्हो मिथ्यात्वीओनुं घणुं जोर होवाथी तेओ जैनचैत्य करवा देता नथी. ” ते सांजळीने सूरि चार श्लोक (नवा) हाथमां बड विक्रम राजाना सजास्थानमां गया अने घारपाळना हाथमां एक श्लोक आपी ते राजाने आपवा कहुं. एटले तेणे जइने राजाने ते श्लोक आप्यो, ते आ प्रमाणे हतो.

भिक्षुर्दिट्ठकुरायातस्तिष्ठति द्वारवारितः ।

हस्तन्यस्तचतुःश्लोकः, किं वागच्छति गच्छति ॥ १ ॥

जावार्थ—“ कोइ जिष्ठु आपने मळवा आव्यो छे, ते घारपाळना अटकाववाथी घारे उजो छे, तेना हाथमां चार श्लोक छे, ते सजांमां आवे के जाय ? ”

ते वांची राजाए जवाव्मां एक श्लोक दाखी मोकळ्यो के—

दीयते दशद्वक्त्राणि, शासनानि चतुर्दश ।

हस्तन्यस्तचतुःश्लोक, यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जेना हाथमां चार श्लोक ठे तेमने दश द्वाख रुपिया अने चौद गाम आपवामां आवे ठे, हवे जो आववुं होय तो आवो, अने जवुं होय तो जाओ. ”

ते वांचीने सूरि सजामां गया, अने राजाए आपेला आसनपर सन्मुख वेठा. पन्नी सूरि चारे दिशाए रहीने एक एक श्लोक बोल्या, अने राजा दरेक श्लोके एक एक दिशा बदलीने वेठो, एट्ठे चार श्लोके करीने चारे दिशामां तेणे मुख कर्तुं. ते श्लोको आ प्रमाणे—

अपूर्वेयं धनुर्विद्या, जवता शिक्षिता कुतः ।

मार्गणौघः समज्येति, गुणो याति दिगन्तरम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे राजा ! तमे आवी अपूर्व धनुर्विद्या क्यांथी शीख्या ? के जेथी ‘मार्गण’ने समूह समीपे आवेठे, अने गुण दिगन्तमां जाय छे. ”

सरस्वती स्थिता वक्त्रे, वद्धमीः करसरोरुहे ।

कीर्तिः किं कुपिता राजन्, येन देशान्तरं गता ॥ २ ॥

जावार्थ—“ हे राजा ! सरस्वती तो तमारा मुखमां रही ठे, अने वद्धमी हस्तकमळमां रही ठे, परंतु कीर्ति तमारा पर कोपायमान केम थइ ? के जेथी ते देशांतरमां गइ. ”

सर्वदा सर्वदोऽसीति, मिथ्या त्वं स्तूयसे बुधैः ।

नारयो द्वेजिरे पृष्ठं, न वद्धः परयोषितः ॥ ३ ॥

“ हे राजा ! तमे सर्वदा सर्वतु दान करो ठो, एवी तमारी प्रशंसा पंक्ति लोको करे छे, ते खोटी ठे. केमके तमारा शत्रुने तमे तमारी पीठ आपता नथी, अने परस्त्रीने वद्धःस्थळ आपता नथी, माटे तमे सर्वतु दान करनार क्यां थया ? ”

१ मार्गण एट्ठे वाणनो समूह समीप आवे अने गुण-धनुपनी दोरी दिशाना अंतरमा जाय, ते विरोध भयो. तेना परिहारमां मार्गण-मागणनो समूह पास आवे, अने दयादिक गुणो अर्थात् गुणोनी कीर्ति दिगन्तमां जाय.

कीर्तिस्ते जातजाड्येव, चतुरंजोधिमज्जनात् ।

आतपाय धरानाथ, गता मार्तममंडलम् ॥ ४ ॥

“ हे राजा ! तमारी कीर्ति चार समुद्रमां मंगन धवाधी तेने जाणे दाढ चमी गड होय, तेम ते आतप देवा माटे सूर्यमंळ तरफ गड ठे. अर्थात् समुद्र पर्यंत विस्तरेल्ली तमारी कीर्ति स्वर्ग लोकमां पण गवाय ठे. ”

ते चारे श्लोके चारे दिशामां फरेल्लो राजा तुष्टमान थडने बोड्यो के “ हे सूरि ! आ चारे दिशामां फरीने में मारुं चारे दिशानुं राज्य तमने आपी दीधुं ठे, ते तमे ग्रहण करो ” सूरि बोड्या “ हे राजा ! अमारे निर्ग्रधने राज्यनुं शुं प्र-योजन ठे ? कांझ नवी. ” राजाए पृछ्युं “ त्वारे तमारी शी ड्डा ठे ? ” सूरि बोड्या “ ओंकारपुरमां महादेवना प्रासादधी उंचां चार छारनो प्रासाद करावी-ने तेमां श्री पार्श्वनाथना विंवने स्थापन करो. ” ते सांजळीने राजाए तेवी रीते करावी आप्युं.

पडी सूरि विचरता विचरता दक्षिण दिशामां गया. त्यां प्रतिष्ठानपु-र (पंठ)मां पोताना आयुषनो अंत जाणीने अनशन ग्रहण करी स्वर्ग निवास कर्यो. सूरिना मृत्यु समाचार चितोरगढ पहुँचामवा माटे त्यांना संघे एक हुशि-यार ब्राह्मणने मोकड्यो. ते ब्राह्मण चितोरगढमां आवीने गाममां टेन्न नांखतो अर्थो श्लोक बोडवा लाग्यो.

“ इदानीं वादिखद्योता, द्योतन्ते दक्षिणापथे ” ।

“ हाडमां वादीरूपी पतंगीयाओ दक्षिण देशमां प्रकाश करे ठे. ”

ते वे पद सांजळीने सिद्धसेन दिवाकरनी वेन सरस्वती नूरिना मरणनो निश्चय करी बोडवी के—

नूनमस्तंगतो वादि, सिद्धसेनो दिवाकरः ॥ १ ॥

“ अहो ! नकी वादी सिद्धसेन दिवाकर (सूर्य) अस्त पाव्यो ठे, एम आ ब्राह्मणना वे पदधी सिद्ध थाय ठे. ”

पडी ब्राह्मणे सर्व वृत्तांन यचार्य कही संजळ्यो. ते सांजळीने सर्व संघ घणो शोकानुर थयो.

“ જેમ સિંહનો શબ્દ સાંજલીને મોટા હસ્તીઓ પણ પોતાનો મદ તજી દે છે, તેમ દુશ્મવાદી અને સિદ્ધસેન દિવાકરનો શબ્દ સાંજલીને ન્યાયશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ વાદીઓ પણ ગર્વનો ત્યાગ કરે છે.”

॥ इत्युपदेशप्रासादे द्वितीयस्तंभे एकोनविंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ १६ ॥

વ્યાખ્યાન ૩૦ મું.

નિમિત્ત શાસ્ત્રના જાણ ચોથા પ્રજ્ઞાવક વિષે.

યોડષ્ટાંગનિમિત્તાનિ, શાસનોન્નતિહેતવે ।

પ્રોચ્યતે પ્રયુજ્યમાનશ્ચતુર્થોડ્યં પ્રજ્ઞાવકઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“ જે મુનિ અષ્ટાંગ નિમિત્તનો શાસનની ઉન્નતિને માટે ઉપયોગ કરે છે, તે ચોથો પ્રભાવક કહેવાય છે. ” આ પ્રસંગ ઉપર જણવાહુ સ્વામીનું દૃષ્ટાંત છે તે આ પ્રમાણે—

જણવાહુ સ્વામીનું દૃષ્ટાંત.

દક્ષિણ દેશમાં પ્રતિષ્ઠાનપુરને વિષે જણવાહુ અને વરાહમિહર નામના વેપંક્તિ જાડાઓએ યશોભદ્ર સૂરિની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અનુક્રમે મોટા જણવાહુએ ચૌદ પૂર્વનો અચ્યાસ કર્યો, તેથી તેને યોગ્ય જાણીને ગુરુએ સૂરિપદ આપ્યું. તેમણે દશવૈકાલિક, આવગ્યક વિગેરે દશ સૂત્રોપર નિર્બુક્તિ રચી. એકદા વરાહમિહરે જ્ઞાનની ગર્વતાથી મોટા જાડા પાસે સૂરિપદની માગણી કરી. ત્યારે મોટા જાડાએ કહ્યું કે—“ હે જાડા ! તું વિદ્યાન ઢો ઢતાં, અજિમાની હોવાથી તને સૂરિપદ આપવું યોગ્ય નથી. ” તે વાક્ય વરાહને ગમ્યું નહીં, તેથી તેણે સાધુનો વેપ ઢોરી દડ ફરીથી વ્રાહ્મણનો વેપ અંગીકાર કર્યો.

पत्नी दोकोमां प्रसिद्धि पाववा माटे ते एवी वातो करवा दाग्यो के—“ हुं वाढ्यावस्थाधी ज निरंतर ^१दग्नना विचारमां रहेतो हतो. एकदा गाम बहार एक गिद्धा पर में सिंह दग्न आळेखुं, पत्नी ते दग्नने एमतुं एम रहेवा दग्ने हुं घेर आवी सुतो. तेवामां मने स्मरण थयुं के ते सिंह दग्न चूसवुं चूडी गयो लुं, तेथी हुं ते दग्न भूसवा माटे त्यां गयो. तो ते दग्ननी उपर में सिंहने वेढेढो जोयो. तो पण तेनाधी जय पाम्या विना तेनी नीचे हाथ नाखीने में ते दग्न चूसी नाखुं, एट्टे ते दग्नना स्वामी सूर्ये मारी हिंमतथी प्रत्यक्ष थडने मने कहुं के—“ हे वत्स ! हुं तारापर प्रसन्न थयो लुं माटे तुं वरदान माग. ” में कहुं—“ जो तमे प्रसन्न थया हो तो मने तमारा विमानमां वेसामीने वधुं ज्योतिश्चक्र वतावो. ” तेथी मने तेणे विमानमां वेसामीने सर्व ग्रह नक्षत्रो विगेरेनी गति, मान विगेरे वतावुं. ते जाणीने हुं कृतार्थ थयो लुं. हवे हुं दोकोना उपकार माटेज फर्या करुं लुं. ” आ प्रमाणेनी ते ब्राह्मणनी हकीकत दोकोछारा राजाना सांजळवामां आवी, तेथी तेणे बराहने राज्यपुरोहित वनाव्यो.

बराह गर्वने क्षीधे श्वेतांवरो पर छेप राखी तेमनी निरंतर निंदा करतो हतो. ते निंदा सहन नहीं करनारा केटझाएक श्रावक जक्तोए जझवाहु स्वामी पासे जइ तेमने ते नगरे लावी मोटा उत्सव पूर्वक प्रवेश कराव्यो. तेमनुं आगमन सांजळीने बराहने घणो खेद थयो. थोरा दिवस पत्नी राजाने घेर पुत्रजन्म थयो. तेनी जन्मपत्रिका बराहे करीने तेनुं सो वर्षनुं आयुष्य नकी कर्युं, तथा बीजा पण केटझाएक शुभ योगोलुं वर्णन कर्युं. ते सांजळीने राजा प्रसन्न थयो. त्यारे बराह बोड्यो के—“ हे स्वामी ! आपने घेर पुत्रप्रसवनो हर्ष देखाडवा माटे गामना सौ दोको आवी गया, पण डर्घ्याळु जझवाहु श्वेतांवर आव्या नथी, माटे ते हरे विनाना जद्रवाहुने देशनीकाळनो दंरुज करवो जोइए. ” ते सांजळीने राजाए पोताना मंत्रीने सूरिपासे नहीं आववानुं कारण जाणवा माटे मोकड्यो. मंत्रीए सूरिने पूछुं, त्यारे सूरि बोड्या के—“ वे वखत जवा आववानो कडेश शा माटे करवो जोइए, केमके सानमे दिवसे ते पुत्र विद्यामीना मुखथी मरण पामशे. ” ते बात मंत्रीए जडने राजाने कही. ते

सांजळीने राजाए पुत्रना वचाव माटे आखा गामनी विद्वामीओ गाम बहार-
कादी मूकावी. सातमे दिवसे ते वाळकने तेनी धाव माता वारणामां बेठी बेठी
धवरावती हती, तेवामां अकस्मात् वारणानी अर्गळा जेने विद्वामी कहे ठे ते
वाळकना मस्तक पर पमी, अने तरतज ते मरण पाव्यो. तेथी राजाए वराहने
तिरस्कार कर्यो. पळी गुरुने राजाए पूछुं के—“ हे स्वामी ! तमे तेनुं सात
दिवसतुं आयुष्य शी रीते जायुं ? वळी तमे विद्वामीना मुखथी मरणनुं कहुं
हतुं, तेवी रीते न थयुं, तेनुं कारण शुं ? ” गुरुए जवाब आप्यो के—“ विद्वाम-
नीना मुखथी ज तेनुं मरण थयुं ठे. ते अर्गळाना अग्रजाग उपर बिजाडीनुं चित्र
ठे, ते जोड खात्री करो. आयुष्यनी वावतमां अमे पूर्वनी आम्नायने अनुसारे
द्वग्न लङ्गे शास्त्रानुसार निश्चय कर्यो हतो, अने वराहे तो पुत्रजन्म थया पळी
ज्यारे दासीए जंचा पीठ पर चमीने घंट वगाड्यो त्यारे पुत्रजन्म थयो एम
जाणी द्वग्न वीधुं हतुं तेथी तेना द्वग्नमां फरक पड्यो ठे. ” ते सांजळीने
वराहने धणो खेद थयो. एटवे ते सर्वे पुस्तकोने जळमां वोळी देवा तैयार थयो.
सूरिए तेनो निषेध करीने कहुं के—“ हे जाड ! ए सर्वे शास्त्रो सर्वज्ञ प्रणीत
होवाथी शुद्ध ज ठे.

अमंत्रमङ्गरं नास्ति, नास्ति मूलमनौषधम् ।

अनाथा पृथ्वी नास्ति, आस्नायाः खलु दुर्लभाः ॥ १ ॥

“ मंत्र विनानो एके अक्षर नथी, औषध विनानुं एक पण मूळीशुं
नथी अने नाथ विनानी जरा पण पृथ्वी नथी, परंतु तेनी आम्नाय प्राप्त थवी
दुर्लभ छे. ”

इत्यादिक समजावीने सूरिए तेने शांत कर्यो. पळी एक दिवसे राजाए
सूरिने तथा ब्राह्मणने पूछुं के “ आजे नवीन शुं थशे ? ते कहो. ” त्यारे व-
राह वोड्यो के “ आजे सायंकाळे अमुक स्थाने अकस्मात् जलदृष्टि थशे, अने मु-
क्कर करेला मंरुळमां एक वावन पळनो मत्स्य आकाशमांधी परुशे. ” पळी गुरु
वोड्या के “ ते वात खरी, पण एकावन पळनो मत्स्य परुशे अने ते मंरुळनी ब-
हार पूर्व दिशामां परुशे. ” सायंकाळे गुरुना दह्या प्रमाणे थयुं. तेथी राजाए जैन
धर्म अंगीकार कर्यो, वराहे खेद पामीने तापसी दीक्षा लोधी, अने अज्ञान कष्ट

करीने आयुष्य क्षये मरण पामी व्यंतर थयो. पूर्वनो छेप सांनरतां तेणे साधुओने उपद्रव करवा विचार्यु, पण तेमनापर तेनी शक्ति चाह्ती शकी नहीं, तेथी ते छुष्टे श्रावकोमां रोगो उत्पन्न करवा मांड्या. श्रावकोए गुरुने विज्ञप्ति करी, त्यारे गुरुए उपमर्गमात्रनो नाश करनार उपसर्गहर स्तोत्र वनावीने श्रावकोने तेनो हमेशां पाठ करवा कह्युं. तेथी ते व्यंतर श्रावकोने पण कांड करी शक्यो नहीं. ते ' उवसग-हर ' स्तोत्र हजु पण पाठ करवाधी उपद्रवोनो नाश करे ठे. अनुक्रमे अनेक नव्य जीवोने प्रतिबोध करी नम्रवाहु स्वामी स्वर्गे गया.

“ नम्रवाहु स्वामीए शुच निमित्तना वळधी राजाने जैनधर्मी कयों ; ते-वी रीते बीजाओए पण शासननी उन्नतिने माटे यथा शक्ति प्रयास करवो. ”

इत्युपदेशप्रासादे द्वितीयस्तंजे त्रिंशत्तमं

व्याख्यानम् ॥ ३० ॥

॥ इति द्वितीयस्तंजः ॥

श्री उपदेश प्रासादे

॥ तृतीयस्तंभः ॥

व्याख्यान ३१ मुं.

पांचमा तपस्वी प्रज्ञावक विषे.

विविधानिस्तपस्याजिजैनधर्मप्रकाशकः ।

विज्ञेयः पञ्चमो ज्ञव्यैः , स तपस्वी प्रज्ञावकः ॥ १ ॥

अर्थ—“ जे विविध प्रकारनी तपस्याए करीने जैन धर्मनो प्रकाश ते तपस्वीने ज्ञव्य प्राणीओए पांचमो प्रज्ञावक जाणवो.” आ प्रसंग उपर । मुनिनुं दृष्टांत ठे ते नीचे प्रमाणे—

काष्ठमुनिनुं दृष्टान्त.

राजगृह नगरमां काष्ठ नामे श्रेष्ठी रहेतो हतो. तेने वज्रा नामे कुलटा स्त्री हती. ते स्त्रीथी उत्पन्न थयेलो देवप्रिय नामनो तेने एक पुत्र हतो. ते द्वेखशाळांमां अ-
न्यास करतो हतो. ते श्रेष्ठीने घेर पुत्रनी जेम पालन करेलां पोपट, मेना अने कू-
कनो ए त्रण पट्टीओ हतां. एक ब्राह्मणना पुत्रने घरनी संज्ञाळ करवा राखेलो
हतो. एकदा श्रेष्ठी पोताना घरनो कार्यन्तार पोतानी स्त्रीने तथा मेनाने सोंपीने द-
क्षी मेळववा माटे परदेश गयो. पाळळ ते ब्राह्मणपुत्र युवावस्था पाम्यो, त्यारे वज्रा
तेनी साथे विषय मुख जोगववा लागी. एकदा ते वच्चेने विषयासक्त जोड़ने मेनाए
पोपटने कहुं के ‘ पापकर्ममां तत्पर थयेला आ वच्चेने आपणे निवारवा जोड़प.
त्यारे पोपट नोब्यो के—

उपदेशो हि मूर्खाणां, प्रकोपाय न शान्तये ।

पयःपानं जुजंगानां, केवलं विषवर्धनम् ॥ १ ॥

नावार्थ—“ मूर्खने उपदेश आपवो, ए तेने कोप उत्पन्न करवा माटे थाय ठे, पण शांतिने माटे थतो नथी. जुओ ! सर्पने जे दूधपान करावतुं, ते केवल विपनी वृद्धिने माटे ज थाय ठे. ”

माटे हे प्रिया ! हमणां तेमने उपदेश आपवानो समय नथी. ” ते सांजळीने मेना बोली के “ सत्य बोलवाथी जो कदाच मारुं अकाळे मृत्यु थाय, तो ते श्रेष्ठ ठे, पण आ पितातृव्य श्रेष्ठिना घरमां अकार्य थतुं जोतुं, ते श्रेष्ठ नथी ; हुं ते जोइ शक्ती नथी. ” आ प्रमाणे ते मेनाने बोद्धती सांजळीने वज्राए क्रोधथी ते मेनाने पकनी अग्निमां नांखी दीधी. ते जोइ पोपट तो मौन ज धारी रह्यो.

एकदा ते वज्राने घेर वे मुनि जिहाने माटे आव्या. तेमांथी वृष्ट मुनि ए लघुमुनिने कथुं के ‘ आ कूकडानुं मस्तक मांजर सहित जे खाय, ते राजा थाय. ’ ते वचन पेढा ब्राह्मणपुत्रे जीतनी आंधे उच्चा रहीने सांजळ्युं. पडी तेणे वज्राने कथुं के ‘ आ कूकडानुं मस्तक मांजर सहित रांधीने मने खावा आप. ’ ते सांजळीने वज्राए प्रथम ना कही, पण तेना वधारे आग्रहथी तेणीए तेम करवानुं स्विकार्युं. पडी ते कूकडाने मारीने तेने पकाववा माटे अग्निपर मूकथो. ते वखते ते ब्राह्मणपुत्र स्नान करवा गयो, तेवामां वज्राना पुत्रे देखशाळामांथी घेर आवी खावानुं माग्युं. एटले वज्राए तेना जारतुं कहेतुं चूडीजवाथी पेढा कूकडानुं मस्तक तेने खावा आप्युं. ते खाइने ते शाळामां गयो. थोनीवारे पेढो ब्राह्मण स्नान करीने घरे आवी खावा वेठो. ते वखते कूकडाना मस्तक विनानुं केवल शरीरतुं मांस जोइने ते वावत तेणे वज्राने पछ्युं. एटले तेणीए कथुं के ‘ मारा पुत्रने चूडीअ आप्युं ठे. ’ ते सांजळी क्रोधथी ब्राह्मण बोव्यो के ‘ जो तारा ठोकराने मारीने तेना पेटमांथी कूकडानुं मस्तक मने खावा आपीश तो आपणी प्रीतिनो जंग नहीं थाय, नहीं तो हुं तारी साथे प्रीति राखीग नहीं. ’ ते सांजळीने वज्राए तेम करवानुं स्विकार्युं. (कामी पुरुषो शुं शुं अकार्य स्विकारता नथी !) ते वात ते पुत्रनी धात्री (धाव माता) ए सांजळी. तेथी ते देखशाळामांथी परजायों ज पुत्रने

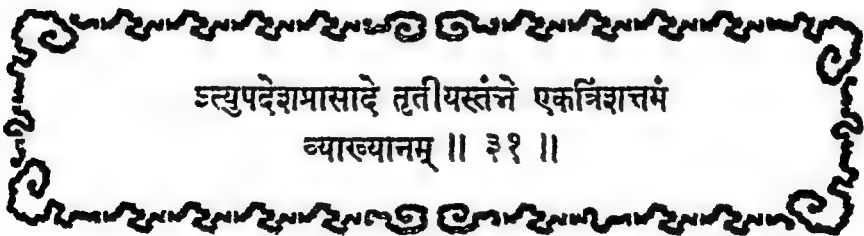
दइ करे वेसाकीने नगर बहार नीकळी. अनुक्रमे चादती चादती ते धात्री पृष्ठ-चंपा नगरीना उद्यानमां आवी. ते बखते ते नगरीनो राजा पुत्ररहित मरण पाये-दो होवाथी प्रधानोए पंच दिव्य कर्षीं हुतां. ते पंचदिव्ये उद्यानमां सुतेद्वापेला पुत्र-ने प्रमाण कर्षीं. तेथी प्रधानोए तेने राज्याभिषेक कर्षीं. एटवे ते धात्री सहित त्यां रही राज्यतुं पादन करवा द्वाग्यो.

अहीं केटवेक काळे काष्ठ श्रेष्ठी परदेशथी घेर आव्यो. त्यां पुत्र, धात्री, मे-ना अने कूकमो ए चार वस्तु तेणे जोड नहीं, तेथी तेणे पोपटने ते विषे पूछ्युं. त्यारे पोपट बोड्यो के ' हे श्रेष्ठी ! मने पांजरामांथी बहार काढो, तो हुं निर्भय थडने सर्व वृत्तान्त कहूं. ' त्यारे श्रेष्ठीए तेने पांजरामांथी मुक्त कर्षीं. एटवे ते पो-पटे वृक्षपर वेसीने वज्रा तथा ब्राह्मणना अयोग्य संबंधनी सर्व बात कही. ते सां-जळीने श्रेष्ठीए वैराग्य पामी तरतज दीक्षा दीधी.

राजाना जयथी वज्रा पण ब्राह्मणने दइ त्यांथी नीकळी गइ. तेओ चा-दतां चादतां दैवयोगे पुत्रना राज्यवाळा नगरमांज आवीने रखा. काष्ठ साधु पण विहारना क्रमे फरता फरता तेज नगरमां आव्या, अने अकस्मात् ते वज्राने-ज घेर जिह्वा देवा गया. वज्राए पोताना पतिने ओळखीने विचार्युं के ' जो आ मने ओळखशे, तो मारी हीदना करशे. ' पढी तेणीए जिह्वाणा पात्रमां जिह्वाणी साथे पोतातुं एक आजूषण मूकी दइ पोकार कर्षीं. तेथी राजसेवकोए ते साधुने चोर धा-रीने पकड्या अने राजा पासे दइ गया. ते बखते राजा पासे बेडेदी धात्रीए तेमने ओळखीने राजाने कहूं के ' आ तारा पिता छे. ' एटवे राजाए सर्व वृत्तांत जाणी पिताने हणवा इच्छती माताने गाम बहार काढी मूकी, अने पोते श्रावक थयो. पढी पोताना पिताने बहु आग्रहथी तेणे त्यां राख्या. राजा हमेशां सर्व समृद्धि सहित गुरुने वंदना करवा माटे जवा द्वाग्यो. ए प्रमाणे जैन शासननी उन्नति जोडने ब्राह्मणो छेप करवा द्वाग्या, तेथी तेओ मुनिनां छिड जोवा द्वाग्या. पण ते तपस्वी मुनिमां एक पण दूषण जोवामां आव्युं नहीं, तेथी निराश थडने ब्राह्म-णोए प्रपंच कर्षीं. तेओए एक गर्जवती दासीने अव्यनो दोज वतावीने कहूं के ' तुं आ साधुने कलंक आप. ' अव्यना दोजथी तेणीए हा कही. पढी काष्ठ साधु विहार करवा माटे तैयार थया अने राजा बिगरे घणा दोको त्यां आव्या. ते बखते पेडी दासी साध्वीनो वेप पहेरी मुनि पासे आवी सर्व सांजळतां बोदी के

‘ हे पूज्य ! आ तमाराधी रहेला गर्जने एमने एम मूकीने तमे विहार करो ठो, ते युक्त नथी. ’ एम कह्नीने तेणीए मुनिनुं वल्ल पकरुयुं. एट्ठे आश्वर्य पामेत्ता मुनि बोद्धा के ‘ हे मुग्धा ! शामाटे असत्य बोद्धीने तुं अमने कोप पमाने ठे ? ’ ते बोद्धी के ‘ हुं असत्य बोद्धती नथी. ’ ते सांजळीने शासननी उन्नतिने माटे सर्व लोक समझ द्वाविधान मुनि बोद्धा के ‘ जो आ गर्ज मारार्थी रहेलो होय तो ते तेमने तेम स्थित रहो, परंतु जो आ गर्ज मारार्थी रहेलो न होय, तो तत्काळ तेणीनी कुक्षि जेढीने नीकळी पमो. ’ एवं कहेलांज ते गर्ज तेनी कुक्षि-मांथी नीकळीने पृथ्वीपर पड्यो, एट्ठे जयथी कंपती तेदासी बोद्धी के ‘ हे पूज्य ! में ब्राह्मणोना कहेवाधी आहुं अकृत्य कर्तुं ठे, माटे मारापर कृपा करो. ’ एम कह्नीने ते मुनिना पगमां पफी. ब्राह्मणो पण कंपता कंपता त्यां आवीने मुनिना पगमां पड्या. पढी राजा विगेरेनी विनंतिथी मुनिनो क्रोध शांत थयो. सर्व लोको मु-निना उपदेशार्थी धर्म पाम्या, अने ब्राह्मणोए जैन धर्मनी निंदा करवी मूकी दीधी. मुनि पण उत्कृष्ट तपवने सर्व कर्मनो क्षय करी मुक्ति पदने पाम्या.

“ हे नव्य जीवो ! जो तमने मुक्तिना सुखनी अजिह्वाषा होय, तो आ काष्ठ मुनिनुं अद्भुत चरित्र सांजळीने विविध प्रकारनी तपस्याओ करी जिन धर्मनी उन्नति करो. ”

इत्युपदेशप्रासादे तृतीयस्तंजे एकत्रिंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ३१ ॥

व्याख्यान ३२ मुं.

ठठा विद्याप्रज्ञावक विषे.

मंत्रयन्त्रादिविद्याजिर्युक्तो विद्याप्रज्ञावकः ।

संघाद्यर्थे महाविद्यां, प्रयुञ्जयति नान्यथा ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जे मंत्र, यंत्र विगेरे विद्याथी युक्त होय, ते विद्याप्रज्ञावक कहेवाय ठे. ते विद्या प्रज्ञावक संघ विगेरेना कार्यने माटे महाविद्यानो उपयोग करे छे; बीजा कार्य माटे तेनो उपयोग करता नथी. ” अर्हीं हेमचंद्राचार्यनुं दृष्टांत छे ते नीचे प्रमाणे—

श्री हेमचंद्र सूरिनी कथा.

धंधुका गाममां मोढ ज्ञातिमां लसन्न थयेला चांगेदेवे देवचंद्रसूरि पासे दीक्षा दीधी. गुरुए अनुक्रमे तेनुं हेमचंद्रसूरि एवुं नाम पामयुं. अनुक्रमे पाटणमां कुमारपाद राजा थये सते श्री हेमसूरिए त्यां जइने उदयन मंत्रीने पूज्युं के—‘ राजा अमने कोइवार संजारे ठे के नर्हीं ? ’ उदयने कहुं के ‘ संजारता नथी. ’ त्यारे सूरिए कहुं—हे मंत्री ! आजे तुं राजाने एकांतमां कहेजे के ‘ आजे तमारे नवी राणाने महेद्वे सुवा जवुं नर्हीं. ’ मंत्रीए तेज प्रमाणे कहुं. ते रात्रे नवी राणीना महेद्व पर बीजळी पत्नी, तेथी ते महेद्व वळी गयो, राणी पण मृत्यु पामी. ते जोइ आश्चर्य पामेला राजाए मंत्रीने पूज्युं के, तने आची खबर प्रथम केवी रीते पत्नी ? ‘ आवुं उत्कृष्ट ज्ञान कोनुं ठे ? ’ त्यारे मंत्रीए ‘ हेमसूरिए ते वात कही हती ’ एम कहुं. ते सांजळीने राजा तरतज हेमसूरि पासे जइ तेमने प्रणाम करीने वोढ्यो के ‘ हे पूज्य ! आपनो मारापर परम उपकार ठे माटे आ राज्य ग्रहण करीने मारा पर अनुग्रह (कृपा) करो. ’ सूरि वोढ्या “ हे राजा ! अमोर राज्यनो स्वयं नथी, परंतु—

कृतज्ञत्वेन राजेन्द्र, चेत्प्रत्युपचिकीर्षसि ।

आत्मनीने तदा जैनधर्मे धेहि निजं मनः॥१॥

जावार्थ—“ हे राजेन्द्र ! जो तुं कृतज्ञपणाए करीने (करेला गुणना जाणवापणाए करीने) प्रत्युपकार कावा इच्छतो हो, तो आत्माने हितकारक एवा जैन धर्मेने विषे तारुं मन स्थापन कर. अर्थात् जैन धर्मेनो स्विकार कर. ”

ते सांजळीने राजा वोढ्यो, ‘ हे स्वामी ! आप जेम कहेसो तेम हुं करीश. ’ एकदा राजा सूरिने साथे दइने सोमेश्वरनी यात्राए गयो. त्या राजाए महादेवने वंदना करी. ते वखते राजाने ब्राह्मणोए कहुं क “ जैन धर्मीओ तेमना तीर्थकर

शिवाय बीजा देवने नमता नथी. ” ते सांजळीने राजाए सूरिने कथुं के ‘ हे पूज्य ! आप शिवने वंदना करो. ’ त्यारे सूरि बोव्या के—

भवबीजाङ्कुरजनना, रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य ।

ब्रह्मा वा विष्णुर्वा, हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥१॥

यत्र तत्र समये यथा तथा, योऽस्ति सोऽस्यन्निधया यथा तथा ।

वीतदोषकद्रुषः स चेन्नवानेक एव भगवन्नमोऽस्तु ते ॥ २ ॥

जावार्थ—“ जेना भवबीजना अंकुरने उत्पन्न करनारा रागादिक क्षय पावेद्या ठे, एवा ब्रह्मा, विष्णु, शिव के जिन जे होय, तेने मारो नमस्कार हो. जे ते समये, जे ते प्रकारे, जे ते नाम वने, जे ठे ते तुंज ठे. सर्व दोष अने पाप रहित जो कोइ होय तो तुं एकज ठे, माटेहे जगवान् ! तमने मारो नमस्कार हो.” १-२

आवी स्तुति सांजळीने राजा आश्चर्य पाय्यो. पड़ी तेणे गुरने कथुं के, ‘ हे पूज्य ! मत मतांतरनो आग्रह मूकीने खरं तत्व शुं ठे ? ते मने कहो. ’ सूरि बोव्या ‘ हे राजा ! शास्त्रनो संवाद दूर रहो, मात्र आ शिवज तमारी पासे तत्वतुं निरूपण करजो ते तमे आदरजो. पड़ी मध्यरात्रिए सूरिना ध्यानथी प्रत्यक्ष धडने शिवे राजाने कथुं के, हे राजा ! श्रीतीर्थकरोए प्ररूपित करेद्या स्याछाद तत्वतुं आचारण करवाथी तुं वांछित फळने पामीश. ते सांजळीने राजा समकितनी सन्मुख थयो.

एकदा वायुने स्थंजन करवानी क्रियामां एटव्हे शरीरमां चाद्वता वायुने रोकनी शरीरने हृदयकुं वनाववानी क्रियामां निपुण एवो देवबोधि नामनो ब्राह्मण कमळना नाळना दांसा करी, केळनां पांदरातुं आसन (शिविका-पादखी) करी, काचा सुतरना तांतणाथी ते नाळ अने पांदरां वांघी ते शिविका नाना शिष्योना स्कंधपर उपडावी, पोते तेमां वेसीने राजसत्तामां आव्यो. ते जोड विस्मय पावेद्या राजाए तेने सन्मान आप्युं. पड़ी पूजाने समये जिनेश्वरनी पूजा करता राजाने जोडने देवबोधि कथुं के, ‘ हे राजा ! तारा कुळवर्मतुं उद्वंघन करवुं तने युक्त नथी. कथुं ठे के—

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवंतु,

दक्षमीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टम् ।

अथैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा,

न्याय्यात्पथः प्रविचद्वान्ति पदं न धीराः ॥१॥

जावार्ध—“ नीतिशास्त्रमां निपुण एवा पुरुषो निंदा करो अथवा स्तुति (प्रशंसा) करो, दक्षमी प्राप्त थाओ अथवा मरजी मुजव चाही आओ, आजेज मृत्यु प्राप्त थाओ, अथवा बीजा युगमां मृत्यु थाओ, तोपण धीर पुरुषो कांइ पण दरकार राख्या विनाज न्यायना रस्तायी एक पगडुं पण चक्षित थता नयी. ”

माटे हे राजा ! तारे कुळपरंपरानो शिवधर्म ठोरुवो योग्य नयी. ” ते सांजळीने राजा वोढ्यो के “ सर्वज्ञे कहेद्वो होवायी जैनधर्मज सत्य ठे. ” देवबोधि वोढ्यो के “ हे राजा ! जो तने शिवधर्मनी प्रतीति आवती न होय, तो महेश्वरादिक त्रणे देवताओ अने तेमनी पूजा करता तारा पूर्वजोने साक्षात् अहीं आवेद्या जोइने तारा मुखयीज तेमने पूढी निश्चय कर. ” एम कहीने तेणे पोतानी विद्याशक्तियी ते देवोने तथा कुमारपाळना पूर्वजोने प्रत्यक्ष देखाड्या. ते देवो अने पूर्वजो वोढ्या के—‘ हे वत्स ! तारे देवबोधिना कहेवा प्रमाणे करवुं. ’ तेयी राजा विस्मय पामीने जन्म जेवो वनी गयो. त्यारे उदयन मंत्रीए कहुं के ‘ हे राजा ! हेमसूरि पण अनेक विद्यामां कुशल ठे. ’ ते सांभळीने राजा प्रातःकाळे देवबोधि विगेरेने दइने सूरि पासे वंदना करवा आव्या, ते वखते हेमचंद्रसूरि शरीरनी अंदरना पांचे (प्राण, अपान, व्यान, उदान अने समान) वायुने रुंधीने आसनयी कांइक जंचा रही व्याख्यान आपवा द्याग्या. ते वखते पूर्वयी संकेत करी राखेद्या शिष्योए सूरिनी नीचेयी आसन (पाट विगेरे) खेंची लीधुं. एटवे सूरि जमीनयी घणा जंचा रही व्याख्यान आपवा द्याग्या. ते जोइ राजा विगेरे सवें महा आश्चर्य पाम्या. पढी सूरि महाराजे ‘ अमारा देवोने जो. ’ एम कही कुमारपाळ राजाने एक ओरमामां दड गया. त्यां समवसरणमां रहेद्या चोवीश तीर्थकरोनी पूजा करता तेना एकवीश पेढीना पूर्वजोने तेणे जोया. तेओ (तीर्थकरो) पण वोढ्या के ‘ दयार्ध पाळवाधी तुंज विवेकी ठो, आ हेमसूरि तारा गुरु ठे, ते जेम कहे तेम करजे. ’ तथा तेना पूर्वजो पण वोढ्या के “ हे वत्स ! तें जैनधर्मनो आदर कर्यो, तेयी अमे सुगतिना जाजन थइ आवी महा ऋद्धि पाम्या ठीए. ”

एम कही ते सर्वे अन्तर्धान (अदृश्य) थया. ते जोइ हँचिका खाता मनवाळा राजाए सूरिने तत्त्व पूछ्युं के “ हे महाराज ! देवबोधिण वताव्युं ते सत्य के आ सत्य ? आ वावतमां मारुं मन चक्रमोळे चमयुं ठे. ” त्यारे सूरि बोध्या के “ हे राजा ! प्रथम देवबोधिण तने जे वताव्युं, तथा में तने जे आ वताव्युं ते सर्व इन्द्र-जाळ ठे. आकाशपुष्पनी जेम असत्यज ठे; परंतु तत्त्व तो जे तने सोमेश्वर महा-देवे कहुं हतुं तेज ठे. ” ते सांजळीने राजाए मिथ्यात्वनो त्याग कयों, अने अनु-क्रमे ते वारप्रतथारी थयो.

अन्यदा आश्विन मास आव्यो त्यारे नवरात्रिना दिवसे देवीना पूजारीए आवी राजाने कहुं के “ हे राजा ! कुळदेवीनी पासे वळिदान माटे सातमने दिवसे सा-तसो पामानो वध थाय ठे, आउमने दिवसे आउसां पामानो वध थाय ठे अने नोमने दिवसे नवसो पामानो वध करवामां आवे ठे. आवो तमारी वंशपरंपरानो नियम ठे. ते प्रमाणे जो न थाय तो देवी विघ्न करे ठे. ” ते सांजळीने राजाए सूरि पासे जड ते बात करी. त्यारे मूरि कहुं के “ जे दिवसे जेट्यां प्राणीओ हणाय ठे, ते दिवसे तेट्यां प्राणीओ ते देवीनी पासे धरीने कहेतुं के—‘ हे देवी ! आ शरण रहित पशुओ तमारी पासे मूक्यां ठे, हवे जेम तमने योग्य द्वागे तेम करजो ’ पत्री राजाए सूरिना कहेवा प्रमाणे कयुं. एट्ये देवीए एके प्राणीनुं जकण कयुं नही. परंतु नवमीनी रात्रिण हाथमां त्रिशूळने धारण करनारी कंठेश्वरी देवीए प्रत्यक्ष थड राजा पासे आवीने कहुं के ‘ हे राजा ! तें परंपराथी चावो आवती रीतने केम मूकी दीधी ? ’ राजाए जवाव आप्यो के ‘ हे देवी ! हुं जीतुं हुं त्यां-सुधी तो एक कीलीनो पण वध करीश नही. ’ ते सांजळीने क्रोध पामेव्री देवी राजाना मस्तकमां त्रिशूळ मारीने अदृश्य थड. ते देवीना प्रहारधी राजाना शरी-रमां तत्काळ कुष्ठ व्याधि उत्पन्न थयो, अने तेनी असह्य पीमा थवा द्वागी. तेथी राजाए अग्निमां प्रवेश करवानो विचार कयों. तेनो निषेध करीने उदायन मंत्रीए ते वृत्तान्त सूरिने जणाव्यो. त्यारे मूरि जळ मंत्रीने उदायनने आप्युं. ते जळ राजा पर डांटवायी तेनो देह सुवर्णनी कांति जेवो थड गयो. पत्री प्रातःकाले राजा गुरुने बांदवा गयो. उपाश्रयमां प्रवेश करतां ज राजाए एक स्त्रीनुं करुणावाळुं रुदन सांजळ्युं. एट्ये राजाए ते स्त्रीनी सन्मुख जोयुं तो रात्रे जोयेव्री देवीने त्यां रुदन करती दीठी. पत्री गुरु पासे जड राजाए कयुं के ‘ हे पूज्य ! थांभळे बां-

धेव्री आ स्त्रीने मूकी दो. सूरि बोल्या ' हे राजा ! तेणीनी पासेधी कांइ मागी
द्वे.' त्यारे राजाए पोताना आदार देशोमां जीव रक्षा माटे कोटवाळ (रसवाळ)
पणुं करवानुं मागुं. ते वात देवीए स्विकारी, एटवे ते बन्धन थकी मुक्त थइ अने
राजचवनना घारे जइने रही.

एकदा राजसभामां सूरिए स्थूलजद्र मुनिनी प्रशंसा करी के—

वेश्या रागवती सदा तदनुगा पद्मी रसैर्जोजनं

सौधं धाम मनोहरं वपुरहो नव्यो वयःसंगमः ।

कावोऽयं जगदावित्तस्तदपि यः कामं जिगायादरात्

तं वन्दे युवतिप्रबोधकुशलं श्री स्थूलजद्रं मुनिम् ॥१॥

जावार्थ—“वेश्या पोतापर रागवाळी अने निरंतर तेमने अनुसरनारी हती,
हमेशां छ रसवाळुं भोजन खावानुं हतुं, कामशास्त्रना चित्रवाळी शाळामां वसवानुं
हतुं, शरीर पण मनोहर हतुं, अवस्था पण युवान हती अने काळ पण वर्षाक-
तुनो हतो; तोपण जेणे आदर पूर्वक कामदेवने जोत्थो एवा स्त्रीजनोने प्रतिबोध
पमानवामां कुशळ श्री स्थूलजद्र मुनिने हुं वंदना करुं छुं.”

आ प्रमाणे सांजळीने राजानी पासे वेठेद्या छेपी ब्राह्मणो बोळ्यो के—

विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो ये चाम्बुपत्राशिन-

स्तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुव्रलितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।

आहारं सघृतं पयोदधियुतं जुञ्जन्ति ये मानवा-

स्तेषामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समावोक्तताम्॥१॥

जावार्थ—“ विश्वामित्र अने पराशर विगेरे ऋषिओ के जेओ जळ अने
पांदरां मात्रनोज आहार करता हता, तेओ पण स्त्रीनुं सुन्दर मुखकमळ जोशनेज
मोह पामो गया हता; तो जे लोको घृत, दूध अने दहीवाळो आहार करे, तेओने
इन्द्रियोनो निग्रह शी रीते कही शकाय ? अहो ! जुओ ! केवो दंज छे ? एटवे
जेनो केवो दंज करे छे ? ”

ते सांजळीने सूरिए तेनो जवाव आप्यो के “ हे राजा ! शीखनुं पाद्वन करवामां आहार के नीहार कारणचूत नथी. परंतु मननी वृत्तिज कारण ठे. केमके-

सिंहो वढी छिरदसूकरमांसजोजी,

संवत्सरेण रतिमेति किञ्चैकवारम् ।

पारापतः खरशिखाकणमात्रजोजी,

कामी जवत्यनुदिनं ननु कोऽत्र हेतुः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ वळवान सिंह हाथी अने सूकरनुं मांस खाय ठे, तोपण ते एक वरसमां एकज वार कामक्रीमा करे ठे, अने पारेवां मरकीया कांकरा अने जुवारना कण खाय ठे ते बत्तां तेओ हमेशां कामीज रहे ठे तो तेनुं शुं कारण ?”

ते सांजळीने कुवादीओनां मुख ज्याम थइ गयां. आ विगेरे अनेक प्रबंधो कुमारपाळना चरित्रथी जाणी लेवा. पढी सूरि पण अनुक्रमे अनेक जव्यजीवोने प्रतिबोध करीने तथा जैनधर्मनी प्रज्ञावना करीने स्वर्गे गया.

“ विद्यारूप कांतिवाळा, जैनधर्मरूप जगतने विषे सूर्य समान, अज्ञानरूप अन्धकारनो नाश करनार, अने चौलुक्य वंशमां सिंह समान कुमारपाळ राजाने प्रतिबोध पमारुनार एवा श्री हेमचंद्र गुरुने हुं नमन करुं बुं.”

॥ इत्युपदेशप्रासादे द्वितीयस्तंजे द्वात्रिंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ३२ ॥

व्याख्यान ३३ मुं.

सातमा सिद्धप्रज्ञावक विषे.

अञ्जनचूर्णलेपादिसिद्धयोगैः समन्वितः ।

जिनेन्द्रशासने ह्यत्र, सप्तमः स्यात्प्रज्ञावकः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ अंजन, चूर्ण अने दोष विगेरे सिद्ध करेला योगोए करीने सहित जे होय, तेने आ जिनैन्द्रना शासनने विषे सातमा प्रजावक कहेला ठे. अर्थात् शासननी उन्नतिने माटे अंजनादिकनो उपयोग करे, ते सिद्ध प्रभावक कहे-वाय ठे. ” आ श्लोकनो भावार्थ श्री पादलिप्तसूरिना दृष्टांतवने दृढ करवामां आवे ठे.

पादलिप्तसूरिनुं दृष्टांत.

अयोध्या नगरीमां नागहस्ती नामना सूरिनी पासे पद्मिना नामनी श्राविकाणा पुत्रे आठ वर्षनी वये दीक्षा ग्रहण करी. एकदा ते कुहक (बाळक) साधु श्रावकने घेरणी कांजी (जातनुं ओसामण) बहोरी लावीने गुरु पासे आवी लजा रखा. तेने गुरु महाराजे पूज्युं के ‘ हे वत्स ! तूं आलोचना जाणे ठे ? ’ (अहीं गुरुने प्रश्न करवानो हेतु ए हतो के कांजी सर्व जातनी अचित्त नथी, माटे आ कांजी सचित्त अचित्तनो विचार करीने लाव्यो ठे कें नहीं ? ए प्रश्ननुं तात्पर्य ठे.) ते सांभळीने कुहक के कहुं के ‘ हे पूज्य गुरु ! हुं आलोचना जाणुं हुं, तेमां (आलोचना शब्दमां) आ ए उपसर्ग ठे, अने तेनो अर्थ—इषदर्थे क्रिया-योगे मर्यादाऽजिविधौ च यः । एटले थोडुं, चोतरफ, मर्यादा, अजिविधि विगेरे थाय ठे तथा क्रियानो साथे पण ते आवे ठे, अने लोचना एटले जोडुं ते. अर्थात् चोतरफ जोडुं ते आलोचनानो अर्थ हुं जाणुं हुं. अने

अंबंतं वड्डीए, अपुष्पियं पुष्पदंतपंतीए ।

नवसादिकंजियं नवहु हूइ कुंरुएणमह दिन्नं ॥^१

दाक्ष वर्णना वस्त्रवाळी अपुष्पित (रूतुमां नहीं आवेडी) अने पुष्पनी कळीसमान दांतवाळी नवोढा स्त्रीए आ नवी मांगेरना जातनी कांजी मने प्रफुल्लित मनयी आपी ठे. ” आ प्रमाणे शृंगारनां वचनो सांजळी गुरु क्रोध करी वाड्या ‘ अरे पलित्त (प्रलित्त) एटले प्रकर्ष करीने (पापणी) लिपायेला ! तूं ए श्रुं बोले ठे ? ’ ते वखते ते कुहक साधु गुरुना चरणकमळमां नमन (वंदना) करीने बोड्यो—

गुरुचरणे नमिजं, विन्नवड देह पसिजण ।

अहियं एगं मत्तं, जेणं हवेमि पादित्तं ॥

“ हे पूज्य ! मारापर कृपा करीने पदित्त शब्दमां एक कानो वधारी आपो, के जेथी हुं पादित्त (पादलिप्त) थाजं. ” अर्थात् पाद एट्ठे पगे, लिप्त एट्ठे लेपायेडो, अर्थात् पगे लेप करवाथी आकाशो उनी शकाय तेवी विद्यावालो थाजं. ते सांभळीने तेनी बुद्धिथी प्रसन्न थयेत्ता गुरुए तेने पादलेपनी विद्या आपी अने अनुक्रमे तेने योग्य जाणी सूरिपद आपी तेहुं पादलिप्त सूरि एवं नाम स्थापन कर्युं.

पादलिप्ताचार्य विहार करतां अन्यदा खेटकपुरमां आव्या. त्यां जीवाजी-वोत्पत्ति प्राभृत, निर्मित प्राभृत, विद्या प्राभृत, अने सिद्धि प्राभृत ए चार पाहुना^२ तेमने मळ्या. पडी सूरि हमेशां पादलेप विद्याए करीने पांचे तीर्थोंए जइ त्यां रहेव जिनविंवोने वंदना करीने पडी नोजन करवा द्याग्या.

एकदा सूरि ठंकपुरे आव्या. त्यां जेणे घणा लोकोने वश कर्या ठे एवो नागार्जुन नामनो योगी सूरि पासे आवी विद्या शीखवानी इच्छाए श्रावक थडने निरंतर तेमना चरणनी सेवा करवा द्याग्यो. निरंतर गुरुना चरणकमलमां वंदना करवाथी औपधीओना गंधवने तेणे एकसोने सात औपधीओ ओळखी लीधी. पडी ते सर्व औपधीओने जळ साथे मेळवी वाटीने तेनो पगे लेप करी आकाशमां उरवा द्याग्यो. पण थोडे दूर उनीने पाछो जे ते स्थाने ते परवा द्याग्यो. तेथी तेना शरीरे चाठां पड्यां. ते जोडने एकदा गुरुए तेने पूछ्युं के ‘ हे नञ ! आ तारा शरीरे क्त शेनां ठे ? ’ त्यारे ते योगीए गुरु पासे सत्य वात कही वतावी. ते सांभळीने तेनी बुद्धिथी रंजित (आनंदित) थयेत्ता गुरुए तेने शुद्ध (सत्य) श्रावक वनाय्यो. पडी विहार समये गुरुए तेने कथुं के “ हे श्रावक ! जो तारे आकाशमां उरवानी इच्छा होय तो ने एकसोने साते औपधीओने साठी चोखाना ओसामणमां एकत्र करीने तेनां लेप करजे, जेथी तने स्वप्नना नहीं घाय. ” आ प्रमाणेना गुरुवचनथी तेनो मनोरथ पूर्ण थयो एट्ठे ते पण स्वस्थाने गयो.

एकदा ते नागार्जुने घणा अव्यनो व्यय करीने सुवर्णसिद्धि निपजावी.

पछी गुरुनो उपकार संजारीने तेनो बढावो बाळवा माटे तेना रसनी एक कुंपी ब्र-
ह्मने पोताना. शिष्यद्वारा गुरुने ते जेट तरीके मोकडी. ते जोड़ गुरुए ते शिष्यने
कहुं के ' अमे तृणने तथा सुवर्णने समान गणीये ढीये, माटे आ अनर्थकारक
रसनी अमे इच्छा राखता नथी. ' एम कहीने गुरुए राख मंगावी ते सर्व रस रा-
खमां नांखी दीथो अने ते कुंपीमां पोतानुं मूत्र जरनीने ते कुंपी पाडी आपी. ते
ब्रह्मने ते शिष्ये नागार्जुन पासे आवी सर्व वृत्तांत कहुं. ते सांजळीने क्रोधधी
आरक्त थयेदा योगीए विचारुं के ' अहो ! ते साधु केवा अविवेकी छे ? ' एम
कही तेणे ते कुंपीने एक पथरपर पठानी फोनी नांखी. क्षणवारमां ते शिष्या सु-
वर्णमय थइ गइ. ते जोड़ने आश्चर्य पायेदा योगीए विचारुं के ' अहो !

मया वद्वेशसहस्रेण, रससिद्धि विधियत ।

अमीषां तु स्वभावेन, स्ववपुस्थैव लिख्यते ॥

“ में हजारो वद्वेश सहन करीने आ रससिद्धि उत्पन्न करी, अने आ
गुरुना तो शरीरमां ज ते सिद्धि स्वभावधी ज रहेदी छे. ” त्यारपडी नागार्जुने
ते कटपवृद्ध समान गुरुनी वंदना अने स्तुति वने करीने चिरकाळ सेवा करी.

ते समयमां शास्त्रिवाहन राजानी सनामां चार ऋषिओ दाख दाख
श्लोकना ग्रन्थ रचीने राजा पासे आवीने बोल्या के ' हे राजा ! अमारा ग्रन्थ
तमे सांजळो. ' राजाए जवाब आप्यो के ' एकरा मोटा ग्रन्थो सांजळवानो मने
अवकाश नथी. ' त्यारे तेओ पचास पचास हजार श्लोकना ग्रन्थ करीने आव्या.
त्यारे पण राजाए तेदवा मोटा ग्रन्थ सांजळवानी अशक्ति जणावी. त्यारे तेओ
तेथी अर्धा ग्रन्थ करी लाव्या. एम ठेवट ओठा करतां करतां एक एक श्लोक
करीने लाव्या. तो पण राजाए सांजळवानी ना कही. त्यारे तेओ एक एक पाद
करीने आव्या. ते बखते राजाए सांजळवानी हा कही. त्यारे प्रथम आत्रेय
नामना ऋषि चिकित्सा (वैदक) शास्त्रनां रहस्य रूप एक पाद बोल्या. ' जीर्ण
जोजन मात्रेयः ' आत्रेय कहे छे के एक वार जमेहुं जीर्ण थया पछी (पच्या पडी)
बीजुं जोजन करवुं. बीजा कपिले कहुं ' कपिलः प्राणिनां दया ' प्राणी मात्र पर
दया राखवी एज खरो धर्म छे. एम कपिले धर्मशास्त्रनो सार कह्यो. बीजा बृह-
स्पतिए नीतिशास्त्रनो सार आ प्रमाणे कह्यो ' बृहस्पतिरविश्वासः ' बृहस्पति कहे-

ढे के कोइने विश्वास करवो नहीं. चौथा पंचाद्वे कामशास्त्रहुं रहस्य आ प्रमाणे जणाव्युं ' पञ्चाद्वः स्त्रीषु मार्दवम् ' पंचाद्व कहे ढे के ' स्त्रीओने विषे मृदुता (कोमलता) राखवी. आ प्रमाणे चार द्वाख श्लोकहुं रहस्य मात्र एकज श्लोकमां बतावी आप्युं. ते सांजळीने राजाए तेमने सारुं सन्मान आपीने बारंवार तेमनी प्रशंसा करी. ते वखते राजानी राणी जोगवती बोली के—

ता गरुयंति वाइंदगयधरा मयजरेण दुपिच्छा ।

जावन्न पायद्वित्तयं, पंचवयणनाज समुद्वसई ॥१॥

जावार्थ—“ ज्यांसुधी पादद्विप्ताचार्य रुपी सिंहनुं द्वांगूद्व (पूबहुं) उद्वदासपाम्युं नथी (सिंह नाद थयो नथी), त्यांसुधी ज मदना समूह वडे गर्विष्ठ थयेला दुःप्रेक्ष्य एवा मोटा वादीओ रुपी हस्तीओना समूहो गर्जना करे ढे. ”

ते सांजळीने राजाए पोताना प्रधानेने मोकड़ी पादद्विप्ताचार्यने तेमाव्या. तेओ सूरिने द्वाइने आवता हता, ते वखते सर्वे विद्वानोए एकठा थइने एक धृतथी भरेदो थाळ सूरिनी सामे मोकड्यो. ते जोइने सूरि महाराजे तेमां एक सोय नांखीने ते थाळ पाडो मोकड्यो. ते जोइने राजाए पंक्तिते तेनो जाव पूछ्यो. त्यारे तेओ बोल्या के “ हे राजा ! धीना थाळनी जेम आ नगर विद्वानोथी पूर्ण ढे, माटे तमारो प्रवेश तेमां शी रीते थशे ? एवो अमारो जाव हतो. तेमां सोय नांखीने सूरि ए थाळ पाछो मोकड्यो, तेमणे ए अभिप्राय जणाव्यो के जेम धीना थाळमां सूद्धमताने लीधे आ सोयनो प्रवेश थयो, तेम हुं पण आ नगरमां प्रवेश करीश. ” ते सांजळी राजा आश्चर्य पाम्यो. पडी सर्वे पंक्तितो सहित राजा सूरिनी सामो गयो. अने तेमने महोत्सव पूर्वक पुरी प्रवेश कराव्यो. पडी गुरुए निर्वाणकद्विका, प्रश्न प्रकाश, विगेरे शास्त्रो वनावी राजाने संभळाव्यां. तेथी राजा प्रसन्न थइ जैनी थयो. तथा सर्वे ब्राह्मणो पण पोतानो गर्व तजीने श्रीगुरुना चरणकमळमां भ्रमररूप थया. सूरि पण जैनशासननी प्रज्ञावना करी शत्रुंजय गिरिपर जइ वत्रीश दिवसहुं अनशन करीने स्वर्गे गया.

“ आ प्रमाणे श्री पादद्विप्ता सूरिनी अमृत समान कयातुं श्रोत्ररूप पात्रवने पान करीने (सांजळीने) शक्तिवान माणसोए अंजन विगेरेना गुणोबेन शासननो

महिमा वधारवो. ”

आ दृष्टांत दर्शन सप्ततिका ग्रंथमां वधारे विस्तारवाळुंछे त्यांणी जाणी हेवुं.

॥ इत्युपदेशभासादे तृतीयस्तंजे त्रयस्त्रिंशत्तमं व्याख्यानम् ॥ ३३ ॥

व्याख्यान ३४ मुं.

आठमा कविप्रज्ञावक विषे.

अत्यद्भुतकवित्वस्य, कृतौ शक्तिर्नवेद्यदि ।

सम्यक्त्वे स कविर्नाम, प्रोक्तोऽष्टमः प्रज्ञावकः ॥ १ ॥

नावार्थ—“ जो अति अद्भुत कविता करवानी शक्ति होय, तो ते समकितने विषे कवि नामनो आठमो प्रभावक कहेलो ठे. ”

कवि वे प्रकारना ठे. सत्य अर्थनुं वर्णन करनार अने असत्य अर्थनुं वर्णन करनार. तेमां जिनमतना रहस्यने जाणीने सद्भुत अर्थवाळा शास्त्रना रचनारने सत्यार्थनुं वर्णन करनार जाणवा. ए प्रमाणेना सत्यार्थवाळा श्रीहेमचंद्रसूरिए त्रैलोक्य शब्दाकारुष चरित्र, अने शब्दानुशासन व्याकरण विंगेरे मळी त्रण करोरु ग्रंथ वनाव्या ठे. श्री उमास्वाति वाचके तत्त्वार्थ विंगेरे पांचसो ग्रंथ रच्या ठे. वादी देवसूरिए चोराशी हजार श्लोकप्रमाण स्याष्टाद रत्नाकर ग्रंथ वनाव्यो ठे. श्री हरिश्चंद्रसूरिए चौदसोने चुमाळीश ग्रंथो रच्या ठे. श्री हरिश्चंद्रसूरिनी कथा नीचे प्रमाणे—

श्री हरिश्चंद्रसूरिनी कथा.

चित्रकूट (चित्तोमगढ)मां हरिभञ्ज नामे एक ब्राह्मण रहेतो हतो, ते चौद विद्यामां निगुण हतो, सर्व शास्त्रार्थने जाणनार हतो, तेथी जाणे पोतानुं

पेट फाटी जाय तेवी वीक राखतो होय तेम पोताना पेटपर झोढानो पाटो बांधी राखतो हतो अने ' जो हुं कोझुं वोढेहुं न समजुं, तो हुं तेनो शिष्य थाजुं ' एवी प्रतिज्ञा करीने ते फरतो हतो. एकदा ते नगरमां फरतो हतो तेवामां याकिनी नामनी साध्वीना मुखवी तेणे आ प्रमाणेनी एक गाथा सांजळी—

चक्रिडुगं हरिपणगं, पणगं चक्रीण केसवो चक्री ।

केसव चक्री केसव, दुचक्री केसि अ चक्री अ ॥ १ ॥

जावार्थ—“ प्रथम वे चक्रवर्ती, पडी पांच वासुदेव, पडी पांच चक्री, पडी एक वासुदेव, पडी एक चक्री, पडी एक केशव (वासुदेव), पडी एक चक्री, पडी एक केशव, पडी वे चक्री, पडी एक केशव अने पडी एक चक्री—ए प्रमाणे वार चक्री अने नव वासुदेव आ चौवीशीमां थयेझा ठे. ”

आ गाथा सांजळीने तेनो अर्थ नहीं समजवाधी ते हरिजिछे साध्वी पासे जड्ने कहुं के ' हे माता ! आ गुं चिकचिक करो ठे ? ' साध्वीए जवाव आप्यो के ' जे नहुं होय ते चिकचिक शब्द करे ठे; परंतु आ तो जुनुं ठे. ' ते सांजळीने हरिजिछे विचार्युं के ' अहो ! आ साध्वीए मने उत्तर आपतांज जीती वीथो. ' पडी तेणे साध्वीने कहुं के ' हे माता ! आ गाथानो अर्थ मने कहो. ' त्यारे ते वोढ्या के ' मारा गुरु तमने तेनो अर्थ कहेगे. ' तेणे पूज्युं के ' ते गुरु क्यां ठे ? ' त्यारे साध्वी तेने दड्ने गुरु पासे गया. त्यां देरासर हुतुं, तेनी अंदर प्रथम तेओ गया. त्यां श्री वीतराग देवनी मूर्ति जोड्ने हरिजिछे स्वयमेव स्तुति करी के—

वपुरेव तवाचष्टे, भगवन् वीतरागताम् ।

न हि कोटरसंस्थेऽग्नौ, तरुर्ज्वति शाड्वलम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे जगवान ! तमारुं शरीरज (मूर्तिज) तमारा वीतरागपणाने वतावी आपे ठे, केमके वृक्षना कोटरमां जो अग्नि रहेझो होय तो ते नवपद्वव देखायज नहीं. ”

ए प्रमाणे स्तुति करीने ते गुरु पासं गया. गुरुने नमन करीने तेणें गाथानो अर्थ पूछ्यो, त्यारे गुरुए तेनो अर्थ कयो. एट्ठे प्रथम प्रतिज्ञायी बंधायेझा ते हरिजिछे गुरु पासे दीक्षा वीधी. त्यां तेणे जैनशास्त्रोनो अन्यास कयों. तेथी तेनुं

समकित दृढ थयुं. अनुक्रमे तेने योग्य जाणी गुरुए आचार्य पद आप्युं. ते हरिजङ्ग सूरिणें आवश्यक निर्धुक्तीनी मोटी वृत्ति (टीका) करी, तेमां ' चक्रिङ्ग ' ए गाथानुं सारी रीते विवरण (स्पष्टीकरण) कयुं ठे.

एकदा हरिजङ्गसूरिना हंस अने परमहंस नामना वे शिष्यो जेओ जैन दर्शनमां सारा विद्वान थया हुता, तेमणें सूरिने विज्ञप्ति करी के " हे पूज्य! बौद्ध धर्मना शास्त्रनुं रहस्य जाणीने अमे तेमनो पराजय करीए माटे अमने तेमनी पासे जणवा जवानी आज्ञा आपो. " सूरिणें कह्युं के ' जळे, वेषान्तर करीने जाओ. ' ते सांजळीने ते वन्ने वेष परावर्त्तन करीने बौद्धलोकोनी शाळामां जइ अ-
ज्यास करी तेमना शास्त्रना मर्मने जाणनारा थया. एकदा ते बौद्धना गुरुने तेमनी क्रिया प्रवृत्ति जोवाथी तेओ श्वेतांवरी ठे एवी शंका आवी; तेथी तेमनी खात्री करवा माटे ज्यारे सर्व ठात्रो अज्यास करता हुता, ते वखते शाळाना दाद-
रना पगथीया उपर खमी वमे अर्हंतुं विंव चित्थुं. पळी जती वखते सर्वे ठात्रो ते विंवपर पग मूकी मूकीने उत्तर्या, परंतु पेला वे जणें तो ते विंवना कंठपर प्रथम त्रण रेखा करी, पळी तेपर पग मूकीने उत्तर्या. पण ते वन्नेने जय द्वाग्यो के ' जरूर आपणने तेओए श्वेतांवरी जाण्वा ठे, माटे हवे आपणें अर्हीं रहवुं योग्य नथी. ' एम विचारिने ते वन्ने पोतानां पुस्तको दइने त्यांथी नाठा. तेनी खबर थतां गुरुना कहेवाथी त्यांना बौद्ध राजाए तेमनी पाळळ सैन्य मोकड्युं. तेमां हंस सैन्यनो घणो जाग दण्णी नाख्यो; परंतु ठेवट घणुं सैन्य एकहुं थयुं अने तेणें हंसने मारी नाख्यो. बीजो जे परमहंस हुतो ते नासीने चित्रकूटनी नजीक आवी कोइ स्थाने विश्राम माटे मुइ गयो. त्यां आवीने ते बौद्धना सैन्य तेने पण मारी नाख्यो.^१ ते वृत्तांत जाणीने हरिजङ्गसूरिने महा कोप थयो, तेथी उकाळ्ळेला तेवना कदाहमां ते चौदसो ने चुमाळीश बौद्धोने होमवा माटे आकर्षण करवा सारु तेओ मंत्रजाप करवा द्वाग्या, ते वृत्तांत तेमना गुरुए जाण्यो; तेथी गुरुए वे साधुओने नीचेनी गाथाओ दखी आपी तेमनी पासे मोकड्या. तेओए आवीने ते गाथाओ सूरिने वांची संजळावी—

गुणसेन अग्निसम्मा, सीहाणंदाय तह पित्रा पुत्ता ।
 सिद्धि जाद्विणी माइ सुत्रो, धण धन्नसिरिमो अ पइजज्झा ॥ १ ॥
 जय विजयाय सहोयर, धरणो दच्छी अ तह पइजज्झा ।
 सेण विसेणा पित्तिअ, उत्ता जंमंमि सत्तमए ॥ २ ॥
 गुणचंद वाणमंतर, समराइच्च गिरिसेण पाणो उ ।
 एक्कस्स तत्रो मुक्को, ऽणंतो वीअस्स संसारो ॥ ३ ॥
 जह जदइ जदं दोए, कुसत्थपवणाहत्रो कसायग्गी ।
 तं जुत्तं न जिणवयणअमिअसित्तोवि पज्जलइ ॥ ४ ॥

भावार्थ—“ गुणसेन राजाए अग्निशर्मा ऋषिने मासङ्कपणना पारणातुं निमंत्रण आप्पुं हतुं, पण कारणे लीधे ते तेने पारणुं करावी शक्यो नही, तेथी अग्निशर्माए तेनापर वैरज्ञाव राख्यो ने नियाणुं कर्हुं ए पहेलोभव. वीजा जवमां सिंहराजाने आणंद (अग्निशर्माना जीव) नामना पुत्रे जेर दइने मायों. वीजा जवमां शीखी पुत्रने जाद्विणी माताए जेर आपीने मायों. चौथा जवमां धन्नाने धनश्री स्त्रीए मायों. पांचमा जवमां जयने विजयभाइए मायों. छठा जवमां धरण नामना पतिने द्वाद्विमीवती स्त्रीए पीमा करी. सातमा जवमां सेननो विसेन नामना पित्राइ जाइए पराजव कर्हो. आठमा जवे गुणचंद्र विद्याधरने वाणमंतरे पीमा करी. अने नवमा जवे समरादित्य (गुणसेननो जीव) मोक्के गया तथा गिरिसेन (अग्निशर्मानो जीव) चंमाल थइ अनंत संसार जटक्यो. माटे हे जइ ! जेम दोकमां कुशास्त्ररूपी पवनथी आहत थयेदो-हणाएदो-वृद्धिपामेदो कषायरूपी अग्नि जळने (जरु-मूर्खने) पण वाळे ठे, तेम जिनवचनरूप अमृतथी सिंचायेदो तमने युक्त नथी. ”

आ प्रमाणे सांजळीने, श्री हरिचंद्र सूरि ते पापकर्मथी निवृत्त थया, अने मनथी कोदो पापना प्रायश्चित्त तरीके ते बौद्ध जेट्ठा एट्ठे चौदसो ने चुमाळीश ग्रंथो नवा करवानुं तेमणे कबुद्ध कर्हुं. तेमां प्रथम उपरनी चार गाथाने अनुसरिने क्रोधनो सर्वथा निरास करनारुं श्री समरादित्य केवळीनुं चरित्र मागधी गाथाबंध रच्युं.

मालपुर नामना नगरमां धन नामे एक श्रेष्ठी रहेतो हतो. ते जैन धर्मी हतो. ते नगरमां सिद्ध नामनो एक राजपुत्र (रजपूत-क्षत्रिय) रहेतो हतो. ते जुगारी दोको साथे जुगार रमतां हारी गयो. तेने आपवानुं धन तेनी पासे नहो-
तुं, तेथी ते दोकोए तेने एक मोटा खाडामां नांखी दीधो. तेनी धनश्रेष्ठीने खबर पमतां तेणे तेहुं देवुं आपी दइने तेने छोडाव्यो. पढी श्रेष्ठीए तेने पोताने घेर नोकर तरीके राख्यो. अनुक्रमे ते बुद्धिमान सिद्धकुमारने श्रेष्ठीए पोतानो सर्व कार्यभार सोंप्यो अने तेने एक कन्या साथे परणाव्यो. पढी ते सिद्धकुमार श्रेष्ठीनुं सर्व काम करीने घणी रात्री गये घेर सुवा जतो. एकदा ते घणो मोनो [असूरो] सुवा ग-
यो. ते वखते निद्रा पामेदी तेनी माए तथा स्त्रीए कहुं के “ आटलो बधो मोनो केम आव्यो? अत्यारे हवे कोइ बारणा उघामतुं नथी, तेथी ज्यां उघामा बारणां होय त्यां जा. ” ते सांजळीने सिद्धकुमार ‘ बहु सारं ’ कह्यो गाममां जमवा द्या-
ग्यो. तेवामां श्री हरिजिह्म सूरिनो उपाश्रय उघाडो जोयो. तेथी ते सूरि पासे न-
यो. त्यां तेणे प्रतिबोध पामीने दीक्षा ग्रहण करी. पढी अनुक्रमे शास्त्रनो अन्यास करी ते सारो विधान थया पढी तर्कशास्त्रनी जिघृक्षावाळा तेणे बौद्ध धर्मनुं रद्द-
स्य जाणवा माटे हरिजिह्म सूरिनी आज्ञा मागी. त्यारे सूरिए तेने कहुं के “ जो कदाच बौद्धना संगथी तारुं मन फरी जाय अने ते धर्मपर श्रद्धावाळुं थाय, तो तारे अमारो वेष पाडो आपवा माटे अमारी पासे आववुं. ” सिद्ध मुनि ते वात अंगीकार करीने बौद्ध दोको पासे जणवा गया. त्यां बौद्धोए कुतर्कथी तेहुं मन फेरवी नाख्युं. एटवे ते वेष पाडो आपवा माटे सूरि पासे जवा चाह्या. ते वखते बौ-
द्धोए पण तेने कहुं के “ जो कदाच तमारुं मन हरिजिह्म सूरि फेरवी नांखे, तो अमारो वेष पाडो आपवा अहीं आववुं. ” तेमनी वात पण कबूल करीने ते ह-
रिभिह्म सूरि पासे आव्या. एटवे सूरिए तेनो कुतर्क दूर करीने फरी समकित पमा-
दयुं. त्यारे बौद्धनो वेष पाडो आपवा गया. ते वखते पण सूरिए कहुं के “ जो कदाच तारुं मन फरी जाय, तो अमारो वेष पाडो आपवा अहीं आवजे. ” ते क-
बूल करीने सिद्ध मुनि बौद्ध पासे गया. एटवे फरीथी तेओए कुतर्कोथी तेहुं मन फेरवुं. तेथी ते मुनिवेष पाडो आपवा सूरिपासे आव्या. ते वखते पण बौद्धोए पो-
तानो वेष पाडो आपवा आववानुं कबूल करावी रजा आपी. एवी रीते तेणे एकवीर वारजाव आव करी. त्यारे सूरिए ‘आ विचारो मिथ्यादृष्टि थइने दुर्गतिमां न पने.’

व्याख्यान ३९ मुं. बीजा अतिशयवाळा कविनुं स्वरूप. (१७७)

एष विचारिने अत्यंत तर्कमय द्वाद्वितविस्तरा नामनी शक्रस्तवनी टीका र-
चीने तेने वांचवा आपी. ते वांचीने संतोष पामी द्द समकितवाळा थयेद्या ते
बोध्या के—

‘नमोऽस्तु हरिञ्जयाय, तस्मै प्रवरसूरये ।

मदर्थं निर्मिता येन, वृत्तिर्द्वाद्वितविस्तरा ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जे गुरूए मारे ज माटे द्वाद्वितविस्तरा नामनी वृत्ति रची
ते हरिञ्ज नामना श्रेष्ठ सूरिने मारो नमस्कार हो. ”

पढी ते सिद्ध मुनिए सोळ हजार श्लोकना प्रमाणवाळी उपमितिप्रव-
प्रपंच नामनी कथा वनावी. प्रांते ते वने सूरि स्वर्गे गया.

“ शास्त्ररूप मंदिरनुं निर्माण करवामां सूत्रधार समान जे श्री हरिञ्ज-
सूरि कुदेव अने कुशास्त्रनो त्याग करी पूज्य पदने पास्या, ते गुरु महाराज अमने
कविताना विषयमां सारी शक्ति आपो. ”

इत्युपदेशप्रासादे तृतीयस्तंभे चतुस्त्रिंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ३४ ॥

व्याख्यान ३५ मुं.

हवे बीजा अतिशयवाळा कविनुं स्वरूप कहे ठे.

सातिशयाढ्यकाव्यानां, जाषणे कुशली भवेत् ।

सोप्यत्र शासने ज्ञेयो, विस्मयकृत्प्रज्ञावकः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जे अतिशयवाळां काव्यो कहेवामां कुशळ होय तेने, पण आ जैनशासनने विषे विस्मयकारक प्रज्ञावक जाणवो, ” आ विषयपर श्री मान-तुंगसूरिनो प्रबंध ठे ते आ प्रमाणे—

मानतुंग सूरिनो प्रबंध.

धारा नगरीमां वाण अने मयूर नामना वे पंडितो हता, तेमां वाण म-यूरनो साळो थतो हतो, तेवा नजीकना संबंधी ठतां तेओ परस्पर एक बीजानी स्पर्धा करता हता, अने पोतपोतानी विद्वत्ता देखानीने ते वने राजसज्जामां प्रतिष्ठा पामेव्हा हता, एक वखत वाण पोतानी वेहेनने मळवा माटे मयूरने घेर गयो, त्यां रात्रीए मोरुं थवाथी तेनेज त्यां बहार ओशरीमां सूतो, मयूर पोतानी स्त्री सहित अंदरना जागमां सूतो, रात्रिमां दंपतीने परस्पर कांश्क प्रेमकव्ह थवाथी स्त्री रीसाइ गइ, तेणीने मयूर घणी रीते समजाववा लाग्यो, आस्त्री रात्री तेने मनाववामां ज व्यतीत थइ परंतु ते स्त्री समजी नहीं, (आ सर्व हकीकत बहार सूतेवो वाण सांजळतो हतो) ठेवट प्रातःकाळ थवा आव्यो, त्यारे मयूरे पोतानी पत्नीप्रत्ये मानत्याग करवा माटे कहुं के—

गतप्राया रात्रिः कृशतनु शरी शीर्यत इव
प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घूर्मित इव ।

प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि क्रुधमहो

अर्थ—“ हे कृशतनु स्त्री ! (जेवुं शरीर कृश ठे एवी) रात्रि बगज-ग पूर्ण थवा आवी ठे, चंद्र पण व्हीण थया जेवो थयो ठे, आ दीवो पण निद्राने वश थवाथी घूर्मित थयो होय तेम जांखो देखाय ठे, तेमज हुं तने ठेवटे प्रणाम पण करुं बुं, तो पण तुं हजु मानने ठोरती नथी; अहो ! तारो क्रोध ते केवो ठे ? ”

आटव्हा त्रण पद सांजळतांज वाण बोव्ही उळ्यो के—

कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ॥ १ ॥

“ हे चंमिका ! (क्रोधी स्त्री !) स्तननी पासे रहेवाथी तारुं हृदय पण तेना जेवुंज महा कठण जणाय ठे, ”

આ પ્રમાણે પોતાના જાણના મુલ્યથી ચોરું પાદ સાંજલવાથી ક્રોધ અને હજા પામેલી તે પતિવ્રતા ત્રીણે તેના જાણને શાપ આપ્યો કે ‘તું કુટ્ટી થા.’
 એટલે તરતજ વાળ કુટ્ટી ઘડ ગયો. પ્રાતઃકાલે તે વન્ને પંડિતો રાજસજામાં એકઠા થયા, તે વસ્ત્રો મયૂરે વાળને કુટ્ટી કહીને બોલાવ્યો. તેથી વાળ અત્યંત હાજિત થયો. એટલે સજામાંથી હટીને નગરીની બહાર જઈ તેણે એક મોટો સ્તંભ લોહનો. તેની સાથે એક કાઠ બાંધી નીચે એક મોટો લાકો લોહી તેમાં ચેરના અંગારા નાંચ્યા. પછી તે સ્તંભની ઢોચ પર બાંધેલા લાકાના સાથે એક સર્કિલ બાંધી તેમાં તે બેઠો, અને નવા શ્લોકોબને સૂર્યની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. તેમાં એક શ્લોક બોલીને સીંકાની એક દોરી કાપી નાંચી. એવી રીતે પાંચ શ્લોક બોલીને તેણે પાંચ દોરીઓ કાપી નાંચી. ઢેવડ ઠપે શ્લોકે ઠપી દોરી કાપતાં સીકું તમામ જુટી જવાથી તે ચેરના અંગારામાં પડવાની તૈયારીમાં હતો, તેવામાં સૂર્યે પ્રત્યક્ષ ઘડને તેનો દેહ વ્યાધિ રહિત મુવર્ણ જેવો કર્યો. પછી ત્રીજે દિવસે વાળ પંડિત મોટા આમંત્રરથી રાજસજામાં આવી મયૂરને કહેવા લાગ્યો કે “હે હુલ પક્ષી ! ગરુડની પાસે કાલા કાગલાની જેમ મારી પાસે તારી શી શક્તિ છે ? જો હોય તો મારી જેમ પ્રત્યક્ષ દેશ્વાન. મારી શક્તિ તો મેં તને પ્રત્યક્ષ દેશ્વાની છે.” તે સાંભળીને મયૂર બોલ્યો કે “નિરોગીને વૈધનું શું કામ છે ? તોપણ તારું વચન કુંઠિત કરવા માટે હું તૈયાર છું.” એમ બોલીને તરતજ તેણે ઢરીવને પોતાના હાથ પગ કાપી નાંચ્યા. પછી ચંડીદેવીની સ્તુતિ કરતાં પ્રથમ શ્લોકનો ઠઠો અક્ષર બોલતાં જ ચંડીદેવી પ્રસન્ન થઈ, અને તેના હાથ પગ સાજા કરી આજી શરીર વજ્રમય બનાવ્યું. તે જોઈ રાજાએ આશ્ચર્ય પામી મયૂરને ઘણું માન આપ્યું.

તે વસ્ત્રો જૈનધર્મના ધેથી બ્રાહ્મણોએ રાજાને કહ્યું કે “જો જૈનોમાં કોઈપણ આવો પ્રજાવવાલો હોય, તો શ્વેતાંવરો (જૈનો)ને આ દેશમાં રહેવા દેવા, નહીં તો તે સર્વેને દેશ બહાર કાઢી મૂકવા જોઈએ.” આજી વચન માનતુંગ આચાર્યના સાંજલવામાં આવ્યું. તેથી તેને જૈનશાસનનો પ્રજાવ બનાવવાની ઇચ્છા થઈ. એટલે તે સૂરિએ રાજસજામાં આવી રાજા પાસે પોતાના શરીર પર જુમાલીશ વેનીઓ નંતાવી. તથા એક ઓરમામાં ત્રીજો ઓરનો ત્રીજામાં ત્રીજો એમ જુમાલીશમા ઓરડામાં પોતે રહ્યા. અને તે દરેક ઓરને તાલ્લાં મરાવ્યાં. પછી સૂરિએ મહામર સ્તોત્ર રચ્યું. તેના દરેક શ્લોકે એક એક વેની જુટવા માંડી અને એક એક તાલું જુટી

एक एक ओरनो लघइवा मांड्यो. ठेवट चुमाळीशमा श्लोके सर्व वेनीओ. तथा सर्व ताळां तुटी गयां. एट्ठे सूरि महाराज सज्जामां आवी पहोंच्या. तेथी जैन-शासननो मोटो प्रजाव प्रकट थयो.

आ-विषय उपर वप्पजट्ट सूरिनो पण प्रबंध ठे. ते आ प्रमाणे—

वप्पभट्ट सूरि प्रबंध.

मोढेरा गाममां श्री सिद्धसेन सूरि श्री वीरस्वामीने वांदवा पधार्या, ते व-
खते तेमनी पासे एक छ वर्षनो बाळक आव्यो. तेने सूरि महाराजे पूछुं के 'तुं
कोण ठे ? अने अहीं केम आव्यो ठे ?' त्यारे ते बाळक बोळ्यो के " पांचाळ
देशमां कुंव नामे एक गाम ठे. त्यां वप्प नामे एक कृत्रिय वसे छे, तेने जट्टी ना-
मनी स्त्री ठे. तेमनो हुं सूरपाळ नामे पुत्र बुं. हुं मारा पिताना शत्रुने हणवा मोटे
तैयार थयो. ते वखते मारा पिताए मने अटकाव्यो, अने पोते शत्रुने हणवा गया.
तेथी मने घणो क्रोध चड्यो. तेथी मारी माताने पण कहा विना हुं रीसाइने अ-
हीं आव्यो बुं. " ते सांजळीने सूरिए विचारुं के ' आ बाळकतुं तेज (प्रताप)
मानुषी (मनुष्य जेवुं) नथी पण कोइ दैवी अंश (शक्ति) वाळो जणाय छे. '
एम विचारीने गुरुए तेने कछुं के ' हे वत्स ! त्यारे तुं अमारी पासे रहे. ' ते सांज-
ळीने ते बाळक तेमनी पासे रह्यो. सूरिए तेने जणाववा मांड्यो. ते हमेशां एक ह-
जार श्लोक कंठे करवा लाग्यो. तेनी एवी तीव्र बुद्धि जोइने गुरु बहुत प्रसन्न थ-
या. पढी तेना मावापने समजावीने गुरुए तेने दीक्षा आपी. ते वखते तेना मावापे
पोतातुं नाम राखवा प्रार्थना करी. तेथी गुरुए तेतुं वप्पजट्टी नाम राख्युं. पढी ए-
कदा गुरुए तेने सरस्वती देवीनो मंत्र आप्यो. तेनो तेणे यथाविधि जाप कर्यो, ते-
थी देवी प्रत्यक्ष थइ तेने वरदान आपीने अदृश्य थइ.

एकदा वप्पजट्टी मुनि देवकुळ (देरासर) मां जइ प्रभुनी स्तुति करवा
हता. ते वखते तेमनी पासे गोपगिरि (ग्वाहरीयर गढ) ना राजा यशोवर्मानो पुत्र
आम नामनो कुमार पोताना पितानी शिक्षार्थी रीसाइने क्रोधघी आव्यो. त्यां दे-
वकुळमां वप्पजट्टीनी पासे प्रशस्ति काव्यो वांचवा लाग्यो. आम कुमार काव्यनो
रसिक होवाथी वप्पजट्टीनी साथे तेने प्रेम बंधायो. पढी ते वप्पजट्टीनी साथे उ-
पाश्र्वपमां आह्यो. त्यां गुरुना पूछवाथी तेणे पोतातुं दृष्टांत कछुं. तेमां पोतातुं नाम

लेवानी जरूर पत्नी, ते वखते तेणे खमीवने पोतानुं नाम दखीने गुरुने जणाव्युं, पण पोताना मुखयी तेणे पोतानुं नाम द्वाधुं नहीं, तेथी गुरु घणा प्रसन्न थया. प-
ढी वप्पजट्टीनी साथे तेने पण गुरुए शास्त्रनो अन्यास कराववा मांड्यो. एकदा
आम कुमारे पोताना मित्र वप्पजट्टी मुनिने कहुं के ' हुं ज्यारे राज्य पामीश त्यारे
ते राज्य हुं तमने आपीश. ' पढी केटकेक काळे आम कुमारने राज्य मळ्युं. त्यारे
तेणे वप्पजट्टीने तेमाव्या अने सिंहासनपर वेसवा मोटे प्रार्थना करी. त्यारे वप्पज-
ट्टी बोढ्या के " अमने सूरिपद मळ्या पढी सिंहासनपर वेसवानो अधिकार ठे,
ते पहेळां अमारार्थी वेसी शकाय नहीं. " ते सांजळीने राजाए श्री सिध्दसेन
गुरु पासे प्रार्थना करी तेमने सूरिपद अपाव्युं. पढी वप्पजट्टी सूरिने सिंहासनपर
वेसामीने राजाए प्रार्थना करी के ' हे स्वामी ! आ राज्य आप ग्रहण करो. '
सूरि बोढ्या के ' हे राजा ! अमे अमारा देहने विषे पण निःस्पृह छीये, तो प-
छीं अमारे राज्यने शुं करहुं ? ' ते सांजळीने राजा अत्यंत आश्चर्य पाम्यो. पढी
गुरुना उपदेशार्थी राजाए एकसो आठ हाथ उंचो एक जैन प्रासाद कराव्यो, अ-
ने तेमां अठार भार सुवर्णनी श्री महावीर स्वामीनी मूर्ति स्थापन करी.

एकदा राजाए पोतानी राणीने म्द्वान मुखवाळी जोडने ते विषे गुरुने
समस्या पूढी के ' अज्जवि सा परितप्पइ, कमलमुही अप्पणो पमाएण ' (ते क-
मळना सरखा, मुखवाळी स्त्री हजु सुधी पण पोतानाज प्रमादार्थी परिताप पामे
ठे.) ते सांजळीने जेने सरस्वती देवी प्रसन्न थयेद्व ठे, एवा आचार्य बोढ्या के
' पुव्व विबुधेण तए, जा से पच्छाइयं अंग ' (हे राजा ! आजे तमे प्रातःकाळे
राणीनी पहेळां जाग्या हता, ते वखते राणीनुं, कोइ अंग उघाहुं थयुं हतुं, ते
अंग तमे ढांक्युं तेथी तेणी हजु सुधी म्द्वानमुखवाळी ठे.) ते सांजळीने राजा
आश्चर्य पामी द्रज्जित थयो. पढी फरीथी एकदा राजाए पगळे पगळे मंद मंद
चाद्वती राणीने जोडने सूरिने पूज्युं के ' बाद्धा चंकमती पए पए कीस कुणइ मु-
हं तंग ' (हे पूज्य ! ते स्त्री चाद्वती वखते पगळे पगळे मुखने वांकुं करे ठे, तेनुं
शुं कारण ?) त्यारे गुरु बोढ्या के ' मूणं रमणपएसे मेहद्विया विवइ नहंपति '
(हे राजा ! खरेखर तेणीना रमण प्रदेशे—गुहस्थाने नखडत थयेद्व ठे, ते
स्थाने तेणीनी कटीमेखळा घसाय छे, तेथी ते चाद्वती वखते मुखने मचकोने ठे.)
ते सांभळी राजाना मनमां कांइक कोप उत्पन्न थयो. तेथी गुरुर तेनो अनादर

थयो. राजानो गुप्त कोप जाणीने सूरिए पोताना उपाश्रयना दरवाजापर एक श्लोक
लखी त्यांथी विहार कयों. ते श्लोक आ प्रमाणे हतो—

आम स्वस्ति तवास्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिं प्रच्युता-
वर्तिष्यन्त इमे कथं कथमपि स्वप्नेऽपि मैवं कृथाः ।

श्रीमत्ते मणयो वयं यदि नवहृदयप्रतिष्ठस्तदा

के शृंगारपरायणाः क्षितिचुजो मौढ्यौ करिष्यन्ति न ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे आम राजा ! तारुं कव्याण थाओ. (अहीं अन्योक्ति-
थी राजापर घटावे ठे.) मणिओ रोहणगिरिने कहे ठे के—हे रोहणगिरि !
तारुं कव्याण थाओ. अने माराथी बुटा पनेवा आ मणिओ हवे क्यां जशे ?
तेमनी शी दशा थशे ? एम तुं स्वप्नमां पण धारीश नहीं. केमके ताराथी प्रतिष्ठा
पामेवा अमे श्रीमान् मणिओ छीये. तेथी अद्वंकार करवाना दावसु एवा क्यां
राजाओ अमने पोताना मुकुटपर धारण नहीं करे ? वधा करशे. ” (आ अन्यो-
क्तिथी आम राजाने सूरिए समजावुं के—तारी ‘पासेथी बुटा पड्या पढी अ-
मारुं शुं थशे ? एम तारे कदी धारुं नहीं. केमके अमे मणि जेवा ठीये, तो पढी
अमने घणा राजाओ मान आपशे. इत्यादि.)

त्यांथी विहार करीने श्री वप्पभट्टी सूरि गौरुदेशमां गया. त्यां धर्मराजा
राज्य करतो हतो. सूरिने आवेवा जाणीने राजाए पोताना नगरमां रहेवा मोटे घ-
णा आग्रह पूर्वक प्रार्थना करी, ने त्यां राख्या. तेना आग्रहथी ज्यां सुधी
आमराजा पोते बोलाववा न आवे त्यां सुधी त्यांथी विहार न करवो एवी प्रति-
ज्ञा करीने सूरि त्यां रखा.

अहीं आमराजाने खबर थया के ‘ गुरु महाराज चारपर एक श्लोक ल-
खीने विहार करी गया ठे. ’ ते जाणीने तेणे ते श्लोक वांच्यो. त्यारे तेना मनमां ते
अति दुःखी थयो. एकदा आमराजा वनमां गयो हतो. त्यां एक कृष्ण सर्प तेनां
जोवामां आव्यो. ते सर्पतुं मुख राजाए दढ मूठीथी पकरी तेने एक वस्त्रमां दांकी
सभामां आवीने राजाए सर्व पंडितोने समस्या पूढी के—

शास्त्रं शास्त्रं कृषिर्विद्याऽन्यथा यो येन जीवति ।

शस्त्र, शास्त्र, कृषि (खेती), विद्या अथवा बीजुं कांड के जेनावने जे (मनुष्य) जीवे ठे. (अर्थात् आ वधानुं शुं करुं ? एवो प्रश्न आ समस्यामां ठे.)

आ समस्या कोइपण पंक्ति राजाना अभिप्राय प्रमाणे पूर्ण करी नहीं, त्यारे राजाए पट्टह वगनाव्यो के “ आ समस्याने जे कोइ मारा मनना अजिप्राय प्रमाणे पूर्ण करशे, तेने वद्ध सोनामहोर इनाम मळशे.” ते सांजळीने कोइ एक द्यूतकारे (जुगारीए) सूरि पासे जघने ते समस्या पूछी. एटवे सरस्वतीनी कृपाधी सूरि ते आ प्रमाणे पूर्ण करी—

सुगृहीतं च कर्तव्यं, कृष्णसर्पमुखं यथा ॥ १ ॥

ते शस्त्र विगोरेने (आजीविकाना हेतुरूप ठे तेओने) कृष्ण सर्पना मुखनी जेम सारी रीते ग्रहण करवां. (एटवे के राजाए जेम कृष्ण सर्पनुं मुख सारी रीते ग्रहण कर्युं. तेम शस्त्रादिक आजीविकाना कारणेने पण सारी रीते ग्रहण करवां.) के जेथी आजीविका बराबर चाखी शकशे.

पछी ते द्यूतकारे आमराजा पासे आवीने ते समस्या पूर्ण करी. ते सांजळीने राजाए ते द्यूतकारेने अत्यंत आग्रहणी धमकी आपीने पूछ्युं के ‘ आ समस्या कोणे पूर्ण करी ? सत्य बात कहे. ’ त्यारे तेणे खरी बात जाहेर करी. ते सांजळीने राजाने विचार थयो के “ गुरु आटझावधा दूर छे, तोपण तेणे कृष्ण सर्पनी बात कही, तो मे जे तेमनापर वहेम राख्यो हतो ते केवळ खोटोज ठे. ” इत्यादि विचार आववाथी राजाने घणोज पश्चात्ताप थयो. पछी गुरुने बोझावी द्वाववा-माटे आमराजाए पोताना प्रधानोने मोकड्या, अने तेमनी साथे एवुं कहे-वराव्युं के—

ढायाकारण शिर धर्या, पत्त वि जूमि पमंत ।

पत्तह एहु पमत्तणं, वरतरु कांड करंत ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे गुरु ! वृद्धोए मुसाफरोने छाया करवा माटे पोताना शिरपर पांदरुने धारण कर्या. ते पांदरुं त्यांथी जूमिपर खरी पमे, तो तेमां वृद्ध शुं करे ? ते तो पत्रनुंज पमवापणुं ठे ”

इत्यादि अन्योक्तिवने गुरुने विद्वप्ति करवा प्रधानोने मोकड्या. प्रधानोए

ते प्रमाणे गुरुने जइ विज्ञप्ति करी. त्यारे गुरुए कहुं के “ तमार आमराजा पास जइने आ प्रमाणे कहेवुं—

अस्मान्निर्यदि कार्यं वस्तदा धर्मस्य नृपतेः ।

सच्चायां उन्नमागत्य, स्वयमापृच्छयतां दुतम् ॥ १ ॥

जाते प्रतिज्ञानिर्वाहे, यथायामस्तवान्तिकम् ।

प्रधानाः प्रदिताः पूज्यैरिति शिक्षापुरस्सरम् ॥ २ ॥

जावार्थ—“ हे आम राजा ! जो तारे अमारुं काम होय, तो तारे जाते धर्म राजानी सच्चायां गुप्त रीते आवी अमने आमंत्रण करवुं. तेम थवाथी अमारी प्रतिज्ञा पूर्ण थशे, एट्ठे अमे तमारी पासे आवशुं. आ प्रमाणे शिक्षा आपीने पूज्य गुरुए प्रधानेने पाठा मोकव्या. ”

पढी प्रधानोए आवीने गुरुहुं वाक्य आम राजाने संभळावुं. एट्ठे तरतज गुरुना दर्शन माटे उत्कंठित थयेदो आम राजा उंटपर चढीने धर्मराजाना नगरमां आव्यो. पढी प्रातःकाले राजा अने सूरि सहित सर्व सच्चा भराइ हती, ते वखते स्थगीधरहुं रूप धारण करीने आम राजा पोताना घणा माणसोने साथे दइ राज-सच्चायां आव्यो. तेने दूरथी ज जोइने सूरिए धर्मराजाने कहुं के ‘ एते आमनृपा नराः—आ सर्वे आमराजाना माणसो अमने बोढाववा माटे आवे ठे. ’ तेद्वामां ते सर्वे सच्चायां दाखल थया, तेमां प्रथम स्थगीधर (आमराजा) हतो. तेने जोइने सूरि बोढ्या के ‘ आगच्छाम=आम आवो. (तेनो गूढ अर्थ—हे आमराजा ! तमे आवो, ए हतो.) ’ एम बोढी तेने सन्मान आप्युं. एट्ठे ते स्थगीधर गुरु नजीक वेजो. पढी दूते गुरुना हाथमां विज्ञप्तिपत्र आप्यो, ते गुरुए धर्मराजाने बताव्यो. पढी धर्मराजाए दूतने पूछुं के ‘ तमारा आमराजा केवा रुप रंगवाळा ठे ? ’ त्यारे ते बोढ्यो के ‘ हे राजा ! जेवा आ स्थगीधर ठे, तेवाज ठे ’ पढी स्थगीधरना हाथमां बीजोरुं हतुं, ते जोइने गुरुए पूछुं के ‘ आ तमारा हाथमां शुं ठे ? ’ तेणे जवाब दी-थो के ‘ बीजोरा (बीजो—रा एट्ठे राजा, अर्थात् हुं बीजो राजा बुं.) ’ पढी दूते आढकी (तुअर) नां पांदढांमां वीटेल पत्र देखाड्यो. ते जोइने राजाए गुरुने पू-छुं के ‘ ए शुं ठे ? ’ त्यारे गुरुए स्थगीधरनी सन्मुख अंगुलि करीने कहुं के

‘तुअरिपत्र’ (तुवेरनां पांदडांमां वींढेलो कागळ-तेनो बीजो अर्थ तुं अरि एतळे तारा शत्रुनो पत्र के० कागळ ठे.)

आ प्रमाणे सर्व गृहार्थी जणाव्युं, पण सरस्वपणाने बीये धर्मराजा कां-
ड पण समज्यो न्हों. ठेवट आमराजा सत्तामांची उडीने धर्मराजानी वेड्याने बेर
पोतानुं एक कंकण (कहुं) आपीने रात्रिवासो रवो. प्रातःकाळे वेड्याने बेरची
नीकटो बीजुं कंकण राजघारना घारपाळने आपीने आमराजा पोताना नगर त-
रफ चाड्यो.

बीजे दिवसे राजसत्तामां जड गुरुए धर्मराजाने कहुं के ‘हे राजा! अमारी
प्रतिज्ञा पूर्ण घड छे माटे हवे अमे आम राजा पासे जड्युं.’ ते सांजळीने धर्म-
राजाए पड्युं के ‘हे गुरु! आम राजा आआविना आपनी प्रतिज्ञा शी रीते पूर्ण
घड?’ त्यारे गुरुए ‘आम जाते आव्यो हतो.’ एम कहीने सर्व गुह्य वाक्योनो
बीजो अर्थ राजाने समजाव्यो. तेज वखने वेड्याए तथा घारपाळे पण आवीने आ-
मराजानां नामवाळां वने कंकण धर्मराजानी पासे रजु कर्या. तेची धर्मराजाने ते वा-
तनी खात्री घड. धर्मराजाए गुरुने कहुं के ‘हे गुरु! हुं वचनना ठळयी (कप-
टयी) छेतरायो हुं.’ पडी धर्मराजानी रजा झडने गुरु विहार करी आम राजाने
रस्तामांज मळ्या. अने तेपनी साये ग्वाडीयर गया. त्यां प्रचमनी जेम आम-
राजाए जक्तिपूर्वक गुरुने बहुमानची राख्या.

एकदा त्यां रुंचनुं दोळुं आव्युं. तेमां एक मुंदर मातंगी वाळा अति म-
धुर स्वरे गायन करवा लागी. ते जोडने आमराजा कामानुर थडवोव्यो के—

वक्त्रं पूर्णशशी सुधाधरद्वता दन्ता मणिश्रेणयः

कान्तिः श्रीर्गमनं गजः परिमलस्ते पारिजातद्रुमः ।

वाणी कामडुघा कटाक्षद्वहरी सा काक्षकूटच्छटा

तत्किं चन्द्रमुखि त्वदर्थममरैरामन्धि दुग्धोदधिः ॥१॥

जावार्ध—“चंद्र समान मुखवाळी हे स्त्री! तारुं मुख पूर्णिमाना चंद्र

જેવું છે, તારા અધરો સુધા (અમૃત) સમાન છે, તારા દાંત મણિની પંક્તિ જેવા છે, તારી કાંતિ લક્ષ્મીના જેવી છે, તારી ગતિ (ચાલ) ઔરાવણ હાથીના જેવી છે, તારા શ્વાસનો ગંધ પારિજાત વૃક્ષ જેવો છે, તારી વાણી કામધેનુ જેવી છે, અને તારા નેત્રના કટાક્ષની લહેર કાલકૂટ વિષની ઝડા જેવી છે (કામી પુરુષોને હત-પ્રહત કરનારી છે.) તો હે મુગ્ધા ! શું તારે માટેજ દેવતાઓ, ક્ષીર સમુદ્રનું મંથન કર્યું છે ? અર્થાત્ દેવોએ ક્ષીરસમુદ્રનું મંથન કરીને જે રત્નો, કાઢ્યાં છે, તે સર્વ તારા શરીરના અવયવોમાં જોવામાં આવે છે. ”

તે સાંજળીને સૂરિય વિચાર્યું કે અહો ! મહા પુરુષોની મતિ પણ કેવી વિપર્યાસ પામે છે ? ’ પઢી ગાયન વંધ થયું, અને સત્તા વિસર્જન થઈ. પરંતુ રાજાનું ચિત્ત તે માતંગીપર મોહ પામેલું હતું, તેથી તેણીની સાથે રહેવા માટે તેણે ગામની વહાર એક પ્રાસાદ ત્રણ દિવસમાં તૈયાર કરાવ્યો. તે પ્રાસાદ કરાવવાનો હેતુ સમ-જીને ગુરુએ વિચાર્યું કે “ અહો ! આ રાજા મારો સંગ ઢતાં પણ કુકર્મમાં પ્રવર્તે છે તેથી તે અવગચ્છ નરકે જશે. માટે કોઈપણ યુક્તિથી તેને પ્રતિવોધ કરું કે જેથી તે આવા નરકના હેતુરૂપ કુકર્મથી અટકે. ” એમ વિચારીને સૂરિય રાત્રે ગુપ્ત રીતે જ-ઈને તે નવા પ્રાસાદના ભારવટપર સ્થળીથી તેને પ્રતિવોધ કરવા માટે જલ્લ ઉપરની અન્યોક્તિવાળા શ્લોકો લખ્યા—

શૈલ્યં નામ ગુણસ્તવૈવ જવતિ સ્વાભાવિકી સ્વચ્છતા

કિં બ્રૂમઃ શુચિતાં જવન્તિ શુચયસ્ત્વત્સજ્જતોઽન્યે યતઃ ।

કિં ચાતઃ પરમસ્તિ તે સ્તુતિપદં ત્વં જીવિતં દેહિનાં

ત્વં ચેત્રીચપથેન ગચ્છસિ પયઃ કસ્ત્વાં નિરોધ્યું ક્ષમઃ ॥૧॥

જાવાર્થ—“ હે જલ્લ ! તારામાં શીતતા ગુણ એકાંતે રહ્યો છે. તારી સ્વચ્છતા (નિર્મલતા) સ્વાભાવિક જ છે. તારી નિર્મલતા વિષે વધારે શું કહીએ ? પણ તારા સંગથી વીજા લોકો પણ નિર્મલ-પવિત્ર થાય છે. વલ્લો તું પ્રાણીઓના જી-વીતનો આધાર છે તો તેથી વધારે તારી શી સ્તુતિ અમારે કરવી ? પરંતુ હે જલ્લ ! જો તુંજ નીચ માર્ગે જઈશ, તો પઢી તને રોકવાને કોણ સમર્થ છે ? ”

લલ્લિજ્ઞઃ જાણ જાણે, મહલ્લિજ્ઞઃ નિઅકુલ્લક્રમો જાણ ।

कंठद्विए वि जीए, तं न कुट्टीण्हिं कायब्बं ॥ ३ ॥

भावार्थ—“ जे अकार्य करवाची द्योक्तां द्यज्जा पमाय ठे, अने जे अकार्य करवाची पोताना कुळनो क्रम मल्लीन घाय ठे, तेवुं अकार्य कुट्टीन माणसेए कंठे प्राण आवे (मरवानी तैयारी घाय) तो पण करवुं नहीं.” विगेरे.

प्रातःकाळे राजा ने प्रासाद जोवाने माटे गयो. त्यां तेणे ते श्लोको जोग्या, बांच्या, अने पत्नी विचार करवा द्याग्यो के—‘ मारा मित्र विना मने आवो बोध कोण आपे ? अरे हुं केवुं अकार्य करवा तैयार थयो ? धिक्कार ठे मारा जीवितने ! हवे हुं गुरुने शी रीते माहं मुख वतावुं ? माटे हवे तो मारा आ कळंकित जन्मने ज धिक्कार ठे. ’ इत्यादि घणी रीने पश्चात्ताप करीने राजाए अग्निमां प्रवेश करवानो निश्चय कर्यो. प्रधानादिकोए ते वात नूरिने आवीने करी. त्यारे गुरु महाराज राजा पासे आवी बोड्या के “ हे राजा ! आम आत्महत्या करवाची शुं फळ मळवानुं ठे ? मनची बांवेवुं कर्म मनची ज नाग पामे ठे. अथवा आ विषे तुं स्मार्त धर्मवाळा ब्राह्मणोने पूजी जो. केमके स्मृतिजोमां पण पापनुं प्रायश्चित्त आपेवुं ठे. ” ते सांजळीने राजाए ब्राह्मणोने बोड्यावीने तेवुं प्रायश्चित्त पळवुं. त्यारे ते ओ बोड्या के—

आयःपुत्तल्लिकां वह्निध्मातां तद्धर्णरूपिणीम् ।

आश्लिष्यन्मुच्यते सद्यः, पापाच्चांमाद्वीसंजवात् ॥ १ ॥

भावार्थ—“ द्योदानी पुतळीने अग्निमां तपावी अग्निना वर्ण जेवी द्वाव करीने तेने आश्लिष्यन करे, तो चंमाद्वीना स्पर्शची उत्पन्न थयेद्या पापची माणस तत्काळ मुक्त घाय ठे. ”

ते सांजळीने राजा तेम करवा तैयार थयो. त्यारे गुरुए तेने कथुं के “ हे राजा ! तें तो संकल्प मात्रची पाप कथुं ठे. कांड तेनो संगम कर्यो नची, तेची ते पश्चात्ताप करवाचीज मुक्त थयुं ठे. तो हवे पतंगीयानी जेम फोगट मृत्यु करवाची शुं फळ ठे ? हवे तुं चिरकाळ नृयी जैनधर्मनुं आचरण कर के जेची आन्मातुं कड्याण घाय. ” ते सांजळीने गुरुनुं वचन मान्य करी राजा पोताने घेर आव्यो.

एकदा राजाए गुरुने पळवुं के ‘ हे गुरु ! हुं पूर्व जेवे कोण हतो ? ’ त्यारे गुरुए कथुं के ‘ आ प्रश्ननो जवाव हुं काळे आपीश. ’ एम कहीने गुरु उ-

पाश्र्वे आब्या. रात्रे सरस्वती देवीने पूढीने गुरुए राजानो पूर्वजन्व जाणी द्वीधो. पढी प्रातःकाळे सजामां गया. त्यारे गुरुए राजाने तेनो पूर्वभव आ प्रमाणे कसो के “ हे राजा ! पूर्वजन्वे तुं तापस हतो. तें काळिंजर नामना गिरिना तट उपर शाब्द वृद्धनी नीचे रहीने एकांतर उपवास करवावने दोढसो वर्ष सुधी उग्र तपस्या करी होती. त्यांथी आयुषनो क्षय थये, मृत्यु पामीने तुं राजा थयो ठे. आ वातनी प्रतीति करवी होय तो ते वृद्धनी नीचे हजु सुधी तारी जटा पमेढी छे. ” ते सांजळीने राजाए पोताना सेवकने मोकळी ते जटा मगावी. ते जोडने राजाने खात्री थइ. तेथी ते शुष्क श्रावक धर्म पाळवा लाग्यो. पढी गुरुना उपदेशाथी मोटा आमंवर सहित ते राजाए सिद्धाचळनी यात्रा करी, अने ते वखते दिगंवरीओए दबावेढा गिरिनार तीर्थने वाळी श्वेतांवरनुं तीर्थ कर्युं.

आम राजाए राज्यनुं न्यायथी प्रतिपादन करी नमस्कारनुं ध्यान करवामां तत्पर थइ उत्तम धर्माने साध्यो. अने कविनी सजामां सूर्यसमान एवा गुरु पण आयुषने क्षये स्वर्गे गया. आ कथा पूर्वसूरिण रचेली चतुर्विंशति प्रबंधमां सविस्तर आपेढी ठे.

“ कोइथी बोध न पामे एवा आम राजाने प्रतिबोध पमाओ, कवितादिकना गुणे करीने ब्राह्मण वर्गनो पराजय करी, विद्वानोना चक्रवर्ती वप्पजही सूरि शासननी उन्नति करी स्वर्ग सुखने पाम्या. ”

इत्युपदेशप्रासादे तृतीयस्तंजे पंचत्रिंशत्तमं

व्याख्यानम् ॥ ३५ ॥

व्याख्यान ३६ सुं.

समकितना पांच नूषणमांना पहेंडा स्वैर्य नामना नूषण विषे.

धर्मांगमेतिर्भूष्यन्ते, भूषणानीति कथ्यते ।

सुरादिभ्योऽप्यङ्गोभत्वं, तत्रायं स्वैर्यभूषणम् ॥ १ ॥

भावार्थ—“स्वैर्यादिके करीने कर्म तरी अंग गोजा पाये डे, मांड ने नूषण कहेवाय डे. तेमां देवादिकर्या पर जोळ न घामगे, ए पहेंडुं स्वैर्य नामनुं भूषण (समकितुं करेणुं) कहेवाय डे. ”

आ स्वैर्य नामना नूषण पर सुद्धसाहुं चरित जाण्डुं. ते आ यमाणे—

तद्दर्शनं क्लिपिस्ता सुद्धसापयेत्, प्रादाजिनोऽपि महिमानममानमस्य ।
नैर्मध्यतःशशिकला न च केतकीत्वमादातुडां चहरसूर्ध्विभारगंगा ॥

भावार्थ—“अष्टौजि एडुं ते समजित ते सुद्धसार ज घान कर्तुं डे के जेदी वेदीनी निर्मज्जाने दीवे साङ्गा श्री महावीर स्वामीए पर ते सुद्धसानो अत्यंत महिमा व्हायो. पर ते योग्य डे केमेने महादेवना मस्तक पर चंडनी रेखा. केतकीनी माडा अने गंगा नदी ए वग. रहेडां डे; पर तेमां निर्मज्जाने दीवे जेदी गंगा गोजे डे, तेवी चंडरेखा के केतकीनी माडा गोजेदी नदी. ”

सुद्धसा चरित्र.

ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य अने शूद्रादिक अनेक जनांची गरूर अने श्री-मंद घोडेची विराजमान एवा रमणीक गरूरुह नगरने विषे श्रेष्ठिक राजा राज्य करवा हवा, ते समये ते नगरमां नाग सतधि नामे एक थावक रहेते हवो. तेने सुद्धसा नाम्नी पत्नी हवी. ते सुद्धसा मीडादिक एलोपी युक्त हवी. परंतु दैव-योगे तेने कांड पर संगत क्युं नहोतुं. एकदा बीजाना पुत्रोने जोजेने वेदीनो पवि नाग सतधि शोक्यतुर दये. ते जोजेने सुद्धसार क्युं के “हे न्वनी ! तेने खेद

न करो. आपणो मनोरथ धर्मेना आराधनथी फळीजूत थशे.” ए रीते पतिने शांति करीने सुखसा निरंतर जिनेश्वरनी त्रिकाळ पूजा करवा लागी, ब्रह्मचर्य पाळवा लागी अने हमेशां आचाम्ब (आंबेदा) करवा लागी.

एकदा शक्र इन्द्रे पोतानी सजामां ते सुखसाना सत्त्वनी श्लाघा करी. ते सांजळीने इन्द्रनो सेनापति हरिणैगमेषी तेणीनी परीक्षा करवा माटे वे साधुतुं रूप धारण करी सुखसा पासे आवीने वोढ्यो के ‘ हे श्राविका ! रोगी साधुओंने माटे औपधमां दक्षपाक तेदोनो खप ठे माटे ते आपो. ’ ते सांभळीने हर्ष पामेदी सुखसा घरमां जइ दक्षपाक तेदोनो सीसो दावीने तेने बहोराववाजाय ठे तेद्वामां ते देवे दैवी शक्तिथी तेणीना हाथमां रहेदो सीसो पृथ्वी पर पानी फोमी नांख्यो. एद्वे सुखसा फरीथी बीजो सीसो दावी, ते पण देवे फोमी नांख्यो. ए प्रमाणे तेणीए सात सीसा आण्या. ते साते ते देवे फोडी नांख्या; तो पण तेणीनो जाव विद्वकुद खंडित थयो नही. ते जोइने प्रसन्न थयेदो ते देव प्रत्यक्ष थइने वोढ्यो के “ हे भडे ! हुं हरिणैगमेषी देव तारी परीक्षा करवा माटे आव्यो हतो. तारो दृढ जाव जोइने हुं तारा पर प्रसन्न थयो छुं; माटे तुं मारी पासे कांक्ष वरदान माग. ” तयारे सुखसा वोढी के ‘ हे देव ! जो तमे प्रसन्न थया हो तो मारे पुत्र नथी ते आपो. ’ ते सांजळीने ते देवे हर्षथी वत्रीश गुटिका (गोळीओ) आपी अने कहुं के ‘ आमथी एक एक गोळी खावी. एद्वे तेथी एकेक पुत्र थशे. ’ एम कहीने फोडेला सीसा पाछा हता तेवा करीने ते देव स्वर्गे गयो.

पढी सुखसा ज्यारे ऋतुस्नात थइ तयारे तेणीए विचार कयों के “ आ गुटिका एक एक खावाथी वत्रीश वखत गर्भनां तथा सूतिकानां दुःखने सहन करवां पमशे. माटे एक साथे ज वत्रीशे गुटिका खाइ जाळं तो वत्रीश दक्षणावाळो एकज पुत्र थाय. ” एम धारीने सर्व गुटिकाओ खाइ गइ. तेथी तेने एक साथे वत्रीश गर्भ रहा. ते गर्भोना अत्यंत नारने दीधे सुलसाने बहु व्यथा थवा लागी. एद्वे तेणे कायोत्सर्ग करीने ते देवतुं स्मरण कथुं. तरतज ते देव प्रत्यक्ष थइ तेणीनी व्यथा दूर करीने वोढ्यो के “ हे सुखसा ! तें आ अघटित कार्य कथुं ठे, केमके वत्रीश गोळी एक साथे खावाथी तने एक साथे वत्रीश पुत्रो थशे, अने तेओनुं आयुष्य सरखुं होवाथी ते सर्वे समकाळे ज मृत्यु पामशे. परंतु भवितव्यता दुर्लभ्य ठे. कहुं ठे के—

गुणाजिरामो यदि रामनञ्जो, राज्यैकयोग्योऽपि वनं जगाम ॥

विद्याधरश्रीदशकन्धरश्च, प्रचूतदारोऽपि जहार सीताम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“अनेक गुणोत्थी सुंदर अने राज्यने ज योग्य एवा रामचंद्रने पण वनमां जवुं परुथुं. तथा विद्याधर एवा दशकंधर (रावण)ने घणी सुंदर स्त्री ओ हती ठतां तेणे सीतातुं हरण कथुं. (आ सर्व नवितक्यताने क्षीधेज थयुं.)

आ प्रमाणे कहीने ते देव स्वर्गे गयो. सुद्वसाए गर्जस्थिति पूर्ण थये वत्रीश पुत्रो एक साथे प्रसव्या. नाग सारथिए ते पुलोनो जन्मोत्सव कयों. अनुक्रमे ते पुत्रो युवावस्थाने पाम्पा. त्यारे तेने वत्रीश वत्रीश कन्याओ परणावी. ते सर्वे श्रेणिक राजाना अंगरक्षक सेवको थया.

एकदा कोड एक तापसी चेटक राजानी सुज्येष्ठा नामनी पुत्रीतुं चित्र दइने श्रेणिक राजानी सभामां आवी. राजाने ते चित्र जोइने तेणीने परणवानी इच्छा थइ. तेथी राजाए ते विषे अजयकुमारने आज्ञा करी. एटवे अजयकुमारे गांधीना वेपे चेमा राजानी विशाला नगरीमां जइ राजाना अन्तःपुरनी पासे छु-कान मांकी. पडी ज्यारे सुज्येष्ठानी दासी तेनी छुकाने कांइ वस्तु लेवा आवे त्यारे अजयकुमार श्रेणिक राजाना चित्रनी पूजा करे. ते जोइने एकदा दासीए तेने पूज्युं के ‘आ कोहुं रुप (चित्र) ठे ?’ त्यारे तेणे ‘श्रेणिक राजानुं ठे’ एम कथुं. ते सांजळीने दासीए अजयकुमार पासेथी ते चित्र मागी दइने सुज्येष्ठा-ने वताव्युं. ते जोइने सुज्येष्ठा अत्यंत कामातुर थइने बोली के ‘हे दासी ! आ राजा मारो पति थाय, तेवी तुं कांइ पण युक्ति कर.’ ते सांजळीने दासीए ते वात अभयकुमारने जणावी. त्यारे अजये तेणीना अन्तःपुरथी आरंजीने राज-गृह नगर सुधी सुरंग करावी. पडी ते रस्ते पिताने अमुक दिवसे त्यां आववानुं जणाव्युं. तेज वखते श्रेणिक राजा पोताना वत्रीश अंगरक्षकोने दइने त्यां आ-वी पहेँच्या. ते खबर जाणी मोहित थयेद्वी सुज्येष्ठा श्रेणिकनी साथे जवाने तै-यार थइ. ते वखते नेनी नानी वेन चेद्वणा बोली के ‘हे वेन ! मारो पण एज स्वामी थाओ.’ एम कही ते वने वहेनो सुरंगना द्वार पासे आवी. तेवामां सुज्येष्ठा पोताना आचूषणनो कंमोयो (दावमो) चढी गइ हती. ते लेवा जवा उत्तमुक थ-इ, अने बोली के “हे वहेन ! हुं मारो अदंकारनो कंमोयो लेवा जाउं लुं, मां-

रा विना तुं आगळ जइश नहीं. ” एम कहींने सुज्येष्ठा पाडी गइ. ते वखते सु-
दसना पुत्रो के जेओ श्रेणिक राजानी साथे आव्या हुता तेओए राजाने कहुं
के ‘ हे स्वामी ! अहीं शत्रुना घरमां घणीवार रहेवुं योग्य नथी. ’ ते सांजळीने
राजा चेंदणाने दइने चावता थया. थोनीवारे सुज्येष्ठा पोतानो कमीयो दइने आ-
वी. पण राजाने के पोतानी वहेनने के कोइने जोयां नहीं. तेथी इर्ष्याने क्षीधे ते-
णीए पोकार कयों के ‘ दोनो, दोनो, मारी बेन चेंदणाने कोइ हरी जाय छे. ’ ते
सांजळीने चेटक राजानुं सैन्य तरतज आव्युं. अने ते सुरंगमां श्रेणिकनी पाठळ
परुथुं. ते सैन्य श्रेणिकनी नजीक आवी पहुँच्युं एटवे त्यां युद्ध थयुं. तेमां चे-
टक राजाना सेनापति वैरंगिके सुदसना एक पुत्रने हण्यो एटवे तेज वखते बीजा
(वाकीना) एकत्रीश पुत्रो पण मृत्यु पास्या. श्रेणिक राजा उतावळो चाव्ती पो-
ताना नगरमां आवी पहुँच्यो. अने तरतज तेणे चेंदणानुं पाणिग्रहण कयुं.

अहिं पोताना वत्रीशे पुत्रोनुं मरण सांजळीने नाग सारथि तथा सुदसा
अत्यंत रुदन करवा द्याग्या. ते वखते अजयकुमारे तेमने कहुं के—“ जैनधर्मना
तत्त्वे जाणनारा तथा अनित्यादिक जावनाना जावनारा एवा तमारे अविवेकी
मनुष्योनी जेम शोकसागरमां परवुं युक्त नथी. कहुं छे के—

कुशकोटिगतोदकबिन्दुवत्, परिपक्वद्रुमपत्रवृन्दवत् ।

जलबुद्बुदवच्छरीरिणां, क्वाणिकं देहमिदं च जीवितम् ॥१॥

जावार्थ—“ दर्जना अग्र भागपर रहेला जळना बिंदुनी जेम, वृक्षना परि-
पक्व थयेला पत्रसमूहनी जेम अने जळना बुद्बुद (परपोटा) नी जेम प्राणीओ-
नो आ देह तथा जीवित क्वाणजंगुर छे. ”

ते सांभळीने नाग सारथि तथा सुदसा शोक रहित थया.

एकदा चंपा नगरीमां श्रीमहावीर स्वामीने नमीने अंवर नामनो
परित्राजक जे जैन धर्म पास्या हुतो ते राजगृही नगरी तरफ चवट्यो. ते वखते
श्री जिनेश्वरे तेने कहुं के—“ हे परित्राजक ! तमे राजगृही नगरीए जाओ छो
तो त्यां सुदसा आविका रहे छे, तेने अमारो धर्मज्ञाज कहेजो. ” ते प्रभुनुं वाक्य
अंगीकार करी अंवर परित्राजके राजगृही नगरीए आवी विचार कयों के—
“ जगवाने पोते जे सुदसाने धर्मज्ञाज कहेवराव्यो छे, तेणीनी धर्ममां स्थिरता

કેવી ઢે ? તેની હું પરીક્ષા કરું. ” એમ વિચારીને તે પરિત્રાજકે નગરની પૂર્વદિશાના દરવાજા વહાર વૈક્રિય દ્વિવિધી ચાર મુખવાળા, હંસના વાહનવાળા, અને બેના અર્ધાંગમાં સાવિત્રી રહેલી ઢે, એવું સાક્ષાત્ બ્રહ્માનું સ્વરૂપ કર્યું. તે જોડેને નગરના સર્વ લોકો તે બ્રહ્માને વંદના કરવા ગયા, પરંતુ જૈન ધર્મમાં રૂઢ અનુરાગવાળી સુલસા ઘણા મનુષ્યોના કઢ્યા ઢતાં પણ ત્યાં ગઈ નહિં. પછી વીજે દિવસે દક્ષિણ દિશાના દરવાજા વહાર તે પરિત્રાજકે વૃષભના વાહનવાળા, અર્ધા અંગમાં પાર્વતીને ધારણ કરનારા તથા આજ્ઞા શરીરે અસ્મધી શોભિત એવા શંકરનું સ્વરૂપ વિકુર્ચ્યું. ત્યાં પણ સુલસા વિના સર્વ લોકો તેને વાંદવા ગયા. પછી ત્રીજે દિવસે પશ્ચિમ દિશાના દરવાજા વહાર ગરુડના વાહનવાળા, ચાર હાથવાળા અને સુંદર સ્ત્રીઓથી પરિવરેલા કૃષ્ણનું સ્વરૂપ વિકુર્ચ્યું. ત્યાં પણ એક સુલસા વિના સર્વ લોકો તેને વાંદવા ગયા. પછી ચોથે દિવસે ઉત્તર તરફના દરવાજા વહાર સમવસરણમાં વિરાજેલા તીર્થંકરનું રૂપ વિકુર્ચ્યું, તો પણ તે સુલસા તેને વંદના કરવા ગઈ નહિં. ત્યારે તેને બોલવાવા માટે તેણે કોઈ માણસને મોકલ્યો. તે માણસે જઈને સુલસાને કહ્યું કે “ આપણા નગરની વહાર પચ્ચીશમા તીર્થંકર સમવસર્યા ઢે, તેને વાંદવા માટે કેમ જતા નથી ? ” તે સાંજળીને સુલસા બોલી કે “ હે જ્ઞાણ ! તે જિનેશ્વર નથી પણ કોઈ પાશંકી પચ્ચીશમા તીર્થંકરનું નામ ધારણ કરીને લોકોને ઢેતરે ઢે.” એવી રીતે તે સુલસા લેશ પણ ધર્મથી ચલિત થઈ નહિં. પાંચમે દિવસે તે અશંક પરિત્રાજક શ્રાવકનો વેષ ધારણ કરીને સુલસાને ઘેર ગયો. એટલે સુલસાએ તેનો સારી રીતે સત્કાર કર્યો. પછી તેણે સુલસાને કહ્યું કે “ હે સુલસા ! તમે પુણ્યશાળી ઢો, કેમકે મારે મુખે પરમાત્મા શ્રી મહાવીર પ્રજ્ઞા તમને ધર્મજ્ઞાન કહેવરાવ્યા ઢે.” તે સાંજળીને હર્ષિત થયેલી સુલસા ડાઙી થઈ ભક્તિથી પ્રજ્ઞાની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગી.

મોહમદ્ભવલમર્દનવીર, પાપપંકગમનામલનીર ।

કર્મરેણુહરણૈકસમીર, ત્વં જિનેશ્વરપતે જય વીર ॥૧॥

જ્ઞાવાર્થ—“ મોહરૂપી મદ્ભવના સૈન્યનું મર્દન કરવામાં શૂરવીર, પાપરૂપી પંકને ધોવામાં નિર્મલ જલ સમાન અને કર્મરૂપી રજનું હરણ કરવામાં વાયુ સમાન એવા હે શ્રી જિનેશ્વર પતિ ! હે મહાવીર સ્વામી ! આપ જયવંતા વર્તો.”

आ रीते स्तुति करती सुखसानो प्रशंसा करीने ते परिव्राजक पोताने स्याने गयो.

शीलगुणधी शोजती सुखसा सद्धर्मतुं आराधन करीने स्वर्गे गइ. त्यांघी चवीने आ जरतहेत्रने विषे आवती चोवीशीमां निर्मम नामनो पंदरमा तीर्थंकर थशे.

“ श्री वर्धमान स्वामीना मुख थकी स्थिरता, उदारता अने महार्थताथी भरेतुं, त्रण जगतने आश्चर्य करनारुं आ निर्मळ सुखसातुं चरित्र सांजळीने हे भव्य प्राणीओ ! तमे पण आ श्रेष्ठ धर्मेने विषे स्थिरता राखो, के जेथी समकितवने विभूषित थयेदा तमे मुक्ति रुपी खोना आदिंगन सुखने पामो. ”

उत्पुपदेशप्रासादे तृतीयस्तंभे षट्त्रिंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ३६ ॥

व्याख्यान ३७ मुं.

प्रज्ञावना नामना बीजा नूषण विषे.

अनेकधर्मकार्येण, कुर्यात्तीर्थोन्नतिं सदा ।

प्रज्ञावनाख्यं विज्ञेयं, द्वितीयं सम्यक्चनूषणम् ॥१॥

जावार्थ—“ धर्मेना अनेक कार्यो करवा वके निरंतर तीर्थनी (जैन शासननी) उन्नति करवी. ते प्रज्ञावना नामतुं समकिततुं बीजुं नूषण जाणवुं. ”
आनो भावार्थ देवपाळ राजाना प्रबंधधी जाणवो.

देवपाळ राजानी कथा.

अचलपुरमां सिंह नामे राजा राज्य करतो हतो. ते नगरमां जिनदत्त नामे एक श्रेष्ठी हतो. ते राजानो मानीतो हतो. ते श्रेष्ठीने देवपाळ नामनो एक

चाकर हतो. ते हमेशां वनमां श्रेष्ठीनी गायो चारवा जतो हतो. एकदा वर्षाकृतुमां देवपाळे नदीना कांठा पर श्रीयुगादि जिनेश्वरुं सूर्यनी कांति जेवुं प्रकाशित बिंब जोयुं. ते जोडने तेणे एक घासनी कुंपरी करी तेमां ते बिंब पधरावी पुष्पादिकधी पूजा करी नियम ग्रहण कर्यो के ' आजधी हमेशां आ प्रभुनी पूजा कर्या बिना मारे नोजन करवुं नहिं. ' एवो नियम द्दष्टने ते पोताने स्थाने गयो. पडी एकदा घणी वृष्टिने द्दधि नदीमां पूर आव्युं तेधी ते देवपाळ नदीने सामे कांठे जड शक्यो नहिं. तेधी प्रभुना दर्शन न थवाधी शोक करतो ते घरे पाडो गयो. त्यां श्रेष्ठीए तेने नोजन करवानुं कहुं. त्यारे तेणे पोतानो नियम कहीने नोजननी ना पाडी. ते सांजळीने हर्षित थयेद्दा श्रेष्ठीए तेने कहुं के ' आपणा गृहचैत्यनी पूजा करी दे. ' ते सांजळीने तेणे गृहचैत्यनी पूजा करी पण नोजन कर्युं नहिं. एम करतां सात दिवस बीती गया. तो पण नदीनुं पूर उतर्युं नहिं. तेधी ते सातदिवस सुधी नोजन रहितज रह्यो. आठमे दिवसे पूर उतर्युं त्यारे प्रातःकाळे देवपाळ ते पर्णेकुटीमां आदिनाथनी पूजा करवा गयो. त्यां तेणे एक जयंकर सिंहने जोयो. पण तेनाधी जरा पण मर्या बिना तेनी शीयाळनी जेम अवगणना करीने तेणे प्रभुनी पूजा करी. पडी ते बोव्यो के—

त्वद्दर्शनं विना स्वामिन्ममाञ्जूत्सप्तवासरी ।

अकृतार्था यथारण्यञ्जूमिरुहफलावलिः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे स्वामी ! आपना दर्शन विना अरण्यमां रहेद्दा वृक्षोना फळ समुदायनी जेम मारा सात दिवसो अकृतार्थ (निष्फल) गया. ”

ते वखते तेना सत्त्व अने जक्तिधी प्रसन्न थयेवो कोइ देव बोव्यो के ' हे जद्र ! हुं तारा पर प्रसन्न थयो हुं माटे तुं वरदान माग. ' त्यारे देवपाळे कहुं के ' हे देव ! जो प्रसन्न थया हो तो मने आ नगरुं राज्य आपो. ' ते सांजळीने देव बोव्यो के ' आजधी सातमे दिवसे तने अवश्य राज्य मळसे. ' एम कहीने देव अदृश्य थयो. देवपाळे पण पोताने स्थाने जड नोजन कर्युं.

सातमे दिवसे ते गामनो अपुत्रीयो राजा मरण पाव्यो. तेधी प्रधान बिगेरेए पंचदिव्य प्रकट कर्या. ते फरतां फरतां अरण्यमां ज्यां देवपाळ दोर चारतो हतो त्यां आव्यां. एट्ठे हाथीणीए देवपाळ पर कळश दोव्यो. तेधी प्रधानोए

તેને રાજ્યાન્નિષેક કરી ગાદીપર બેસાડ્યો. તે દેવપાલ રાજા થયો, પરંતુ તે મધ્યમ ચાકર હતો, તેથી તેની આજ્ઞા કોઈ માનતું નહિં. તેથી તેણે રોદ યુક્ત થઈ રાજ્ય આપનાર દેવને સંભાર્યો. તે પ્રકટ થયો, ઇચ્છે તેને કહ્યું કે “હે દેવ ! મારે સમારું આપેલું રાજ્ય જોડતું નથી, મને પાછું ચાકરપાણું આપો, કેમકે જ્યાં મારી આજ્ઞા કોઈ માને નહિં, ત્યાં રાજ્યને શું કરવું ? ” તે સાંજળીને દેવે કહ્યું કે “હું કહું તેમ તું કર, ઇચ્છે તારી આજ્ઞા સર્વ કોઈ માનશે. તારે કુંજાર પાસે માટીનો એક મોટો હાથી જેવડો હાથી કરાવવો, પછી તેના પર બેસીને ફરવું, ઇચ્છે સૌ કોઈ તારી આજ્ઞા માનશે.” દેવપાલે તે પ્રમાણે કર્યું. ઇચ્છે દિવ્ય પ્રજાવથી તે માટીનો હાથી ગંધ હસ્તિની જેમ માર્ગમાં ચાલવા લાગ્યો. તે જોઈ સર્વે લોકો આશ્ચર્ય પામી તેની આજ્ઞા માનવા લાગ્યા. પછી તે દેવપાલ રાજા પોતાના પૂર્વના સ્વામી શ્રેષ્ઠીને પ્રધાનપદ આપ્યું, અને નદીને કાંઠે કુંપત્રીમાં સ્થાપન કરેલા વિંબને લાવી ગામમાં એક મોટો જગ્ય પ્રાસાદ કરાવી તેમાં સ્થાપન કર્યું. તે જિનવિંબની ત્રિકાલ પૂજા કરીને તે દેવપાલ રાજા પૂજા જિનશાસનની પ્રજાવના કરી.

તે દેવપાલ રાજા પૂર્વના રાજા સિંહની પુત્રી સાથે પરણીને તેણીની સાથે જોગવિદ્વાસ કરવા લાગ્યો. એકદા તે રાણી રાજાની સાથે પોતાના મહેલમાં ગો-ચરમાં ભજી હતી, તેવામાં એક વૃષ્ઠ પુરુષ પોતાને માથે કાષ્ઠનો ચારો લઈને મહેલ પાસેથી નીકળ્યો. તેને જોઈને રાણી તરતજ મૂર્છા પામી. રાજા પૂજા શીત ઉપચાર કરીને તેણીને સજ્જ કરી. ત્યારે તેણીએ તે વૃષ્ઠને મહેલમાં બોલાવી તેની સમક્ષ પોતાનું વૃત્તાંત રાજાને કહી સંભળાવ્યું કે “હે સ્વામી ! હું પૂર્વજન્મે આ પુરુષની સ્ત્રી હતી. તે વખતે મેં તમે જે વિંબની પૂજા કરોછો તેજ વિંબની પૂજા કરી હતી. તે પૂજાના પ્રજાવથી આ બે હું રાજપુત્રી થઈને આપની રાણી થઈ હું. પૂર્વજન્મે મેં આ પુરુષને ઘણું કહ્યું હતું પણ તેણે વીલકુલ્લ ધર્મ અંગીકાર કર્યો નહિં, તેથી તે હજી સુધી આવી અવસ્થા જોગવે છે.” તે સાંજળીને તે વૃષ્ઠ કાષ્ઠવાહક કાંઈક ધર્મનો રાગી થયો.

દેવપાલ રાજા પૂજા અનુક્રમે પરમાત્માની પૂજા પ્રજાવના કરીને તીર્થંકર નામ કર્મ ભગર્જન કર્યું. અને માંતે પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને સ્વર્ગ ગયો.

“રંક પવો દેવપાલ પણ જિનેશ્વરની પૂજાના પ્રજાવથી તેજ જન્મે અશ્વ હસ્તી વિગેરે સૈન્યથી વ્યાપ્ત એવું રાજ્ય પામ્યો અને જિનમતની પ્રજાવના કરવાથી તીર્થંકર

व्याख्यान ३८ मुं. समकितना क्रियाकुशलता नामना त्रीजा नूषण विषे. (३७७)

नाम कर्म उपार्जन कर्तुं. तेवी रीते अन्य नव्य प्राणीओए पण जिनधर्मनो प्रज्ञावना करवी, जेथी अक्षय सुख प्राप्त थाय. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे तृतीयस्तंभे सप्तत्रिंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ३७ ॥

व्याख्यान ३८ मुं.

क्रियाकुशलता रूपी त्रीजा नूषण विषे.

कौशल्यं विद्यते यस्य, क्रियास्वावश्यकदिषु ।

छितीयेतरमाचर्यमेतत्सम्यक्त्वनूषणम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ आवश्यकदिक क्रियाओने विषे जेनी कुशलता होय ते समकितनुं त्रीजुं नूषण (नूषणवान्) कहेवाय ठे. तेनुं नव्यप्राणीए आचरण करुं. ” आ संबंधमां उदायी राजानी कथा ठे. ते नीचे प्रमाणे—

उदायी राजानी कथा.

राजगृह नगरमां कोणिक राजानी राणी पद्मावतीए पूर्णसमये पुत्रने जन्म आप्यो. तेनुं नाम उदायी पारुनुं. एकदा कुणिक राजा पोतानो मावो जंघा उपर उदायी कुमारने बेसानी जोजन करवा बेठो हतो. तेणे अर्थुं जोजन कर्तुं एट्टामां ते वाळके घीनी धारानी जेम राजानी थाळीमां मूत्रनी धारा करी. ते वखते वत्सलताने लीधे राजाए ते वाळकने मूत्रवाज दीधो, जरा पण हल्लाव्यो नहिं. केमके हल्लाववाथी मूत्रनो निरोध थाय. अने तेथी व्याधि उत्पन्न थाय. पढी राजाए ते मूत्रवाळुं जोजन हाथवमे काढी नांखी वाकीनुं जोजन कर्तुं. ‘ अहो ! मोहनो विद्यास केवो ठे ? ’ पढी स्नेहथी परवश थयेला राजाए पोतानी माता चेद्वणाने कहुं के “ हे माता ! आ पुत्रनापर मारो जेवो स्नेह ठे, तेवो स्ने-

ह कोइनो हतो नहिं, छे नहिं, अने थशे पण नहिं. ” ते सांजळीने चेल्लणा देवी बोव्या के “ हे वत्स ! तारो स्नेह शी गणत्रीनो ठे ? जेवो स्नेह तारा पि-
तानो तारापर हतो, ते स्नेहना करोममे अंशे पण तारो तारा पुत्रपरनो स्नेह नथी. ”
कोणिके पूछुं ‘ हे माता ! मारापर मारा पितानो स्नेह केवो हतो ? ’ त्यारे चेल्ल-
णा बोव्या के “ हे वत्स ! ज्यारे तुं मारा गर्भमां हतो, त्यारे मने तारा पितानां
आंतरमां खावानो दोहद थयो हतो. ते कोइ प्रकारनी युक्तिथी अजयकुमारे ता-
रा पितानुं रक्षण करीने पूर्ण कर्यो हतो. पछी पूर्ण समये तारो जन्म थयो त्यारे
‘ आ पुत्र तेना पितानुं अहित करनार थशे ’ एम धारीने में तने तरतज दासीने
आपी उद्यानमां तजी दीधो. त्यां एक कुकमाए तारी टचली आंगळीने चांचथी
करमी. ते आंगळीमां कीमा पम्वाथी ते पाचवाळी थइ गइ. में तने तजी दी-
धानो वृत्तांत तारा पिताना जाणवामां आव्यो. एटले तेणे मारी निर्जर्त्सना करी
पोतेज तने उद्यानमांथी पाठो बइ आव्या. पछी स्नेहने आधीन थयेला तारा पि-
ता सर्व राजकार्यनो त्याग करी तारी आंगळीनी सारवार करवा लाग्या. परंतु ते आं-
गळीनी असह्य व्यथाने दीधे तुं घणोज रोवा लाग्यो. एटले तारा पिताए ते आंगळी
पोताना मुखमां राखी, त्यारे तुं रोतो बंध थयो. अने तने कांइक पीमानी शांति
थइ. आ रीते रात दिवस ते आंगळी पोताना मुखमांज राखीने तारा पिताए तने
आराम उपजाव्यो. ते वखते में तारा पिताने घणी रीते वार्यो, पण तेणे मारुं क-
हेवुं मान्युं नहिं. एवो तारापर तेनो अपूर्व स्नेह हतो. ” इत्यादि हकीकत सांभ-
ळीने कुणिक राजा घणो पश्चात्ताप करवा लाग्यो. पछी पोताना पिताने पोते पांज-
रामां पूरीने राज्यपर वेठो हतो तेथी तेने पांजरामांथी मुक्त करवाना हेतुथी ते हाथमां
एक मोटो दंरु बइने पांजरा तरफ दोड्यो. तेने तेवी रीते यमराजनी जेम आवतो
जोइने ते कुपुत्रना हाथथी अपमृत्युए मरवा करतां जातेज मरवुं उचित धारी श्रे-
णिके तरतज तादपुट विषनुं आस्वादन कर्युं. तरतज ते मृत्यु पाम्या. पिताने आत्म-
घातथी मृत्यु पामेला जोइ पोताना दुराचरणनी निंदा करतो अने पिताना स्नेह-
नुं स्मरण करतो कुणिक अत्यंत विद्याप करवा लाग्यो. रात दिवस महा शोक क-
री अत्यंत दुःखने अनुजवता कुणिकराजाने जोइने मंत्रीओए तेनो शोक ओढो
करवा माटे राजगृहीथी राजधानी फेरवीने चंपानगरी नामनी नवी राजधानी व-
सावी. त्यां रहेवाथी कुणिकनो शोक ओढो थयो.

व्याख्यान ३८ मुं. समकितना क्रियाकुशलता नामना त्रीजां नूपण विषे. (३०ए)

कुणिक राजा महा बळवान हतो. तेणे अनुक्रमे दक्षिण जरतार्थना सर्व राजाओने जीती व्हीधा. पळी पोताना बळथी तेणे कर्त्रिम चौदे रत्नो बनाव्यां, अने ' हुं आ जरतक्षेत्रमां संवृत नामनो तेरमो चक्रवर्ती यथो हुं ' ए रीते गर्वथी बोद्धवा द्वाग्यो. पळी वैताढ्य पर्वतनी तमिस्रा गुहाना छार पासे जइ तेणे छारना बंध कमारु पर जोरथी दंरुनो प्रहार कर्यो. ते जोइ ते गुफाना अधिष्ठायक कृतमाळ देवने अति क्रोध चड्यो. तेथी तेणे तेने तेजद्वारे वाळीने नसम करी नांख्यो. पळी मंत्रीओए तेनी गादी पर वाळक छतां पण उदायी कुमारने स्थापन कर्यो. ते उदायी पण निरंतर पिताना स्नेहनुं स्मरण करी शोकातुर रहेवा द्वाग्यो. तेथी तेना शोकने दूर करवाना हेतुथी मंत्रीओए नवी राजधानी करवानो विचार करी शिष्य शास्त्र-मां निपुण एवा शिष्यीओने राजधानीने योग्य एवा क्षेत्र (जूमि) नी शोध करवा माटे मोकळ्या. ते शिष्यीओ पण उदयवाळी जूमिने शोधतां शोधतां गंगा नदीने कांठे आव्या. त्यां अर्णिकासुत नामना महामुनिए काळ कर्यो हतो. तेनां अस्थि ते स्थाने पड्यां हतां. तेना पर एक पाटल नामनुं वृक्ष उग्युं हतुं. ते वृक्ष पर पोपट वेठा होता. ते पोपटना मुखमां आवी आवीने पतंगीआओ स्वयमेव पमता होता. ते जोइने ते शिष्यीओए विचार कर्यो के " जेम आ पतंगीआओ पोतानी मेळेज पोपटोना आहार माटे आवे ठे तेम जो अहीं नगर कर्तुं होय, तो तेना राजा पासे पण शत्रुओनी लक्ष्मीओ आयास विनाज जोगववा दायक थाय, अर्थात् प्राप्त थाय. " एम विचारीने ते शिष्यीओए ते ज स्थाने राजधानीनुं खात मुहूर्त करीने पाटल वृक्षना नामथी पाटलीपुर नामनुं नगर बसाव्युं. पळी उदायी राजा त्यां आवीने राज्य करवा द्वाग्यो.

ज्यारथी उदायी राजा पाटलीपुरमां आव्यो त्यारथी तेना प्रताप रुपी सूर्यना उदयने नही सहन करता शत्रु राजाओ घुबरुनी जेम अंध थइ गया. उदायी राजाए प्रतिदिन दान, युष् ने धर्मनो घणो विस्तार कर्यो. जैनधर्मनी पृथ्वी-पर सर्वत्र प्रजावना करी. सद्गुरु पासे वार व्रतो अंगीकार कर्यो. ते व्रतना खंमन-मां कदापि पण प्रवर्त्यो नही. तेनुं समकित अत्यंत दृढ हतुं. चार पर्वणीने विषे कायम चतुर्थ (उपवास) करी, देवगुरुने वंदना करी, छ आवग्यकनी क्रिया करी, पौषध ग्रहण करीने आत्माने पवित्र करतो हतो. तेणे अंतःपुरमां ज पौषध-शाळा करावी हती. तेमां राजिने समये विश्रांति लाडने साधुनी जेम संधारो करतो

હતો. આ પ્રમાણે તે જૈનધર્મની સર્વ ક્રિયાઓમાં અત્યંત કુશલ થયો હતો.

ઉદાયી રાજાએ રણસંગ્રામમાં કોઈ રાજાને માર્યો હશે, તેનો પુત્ર પિતાનું વેર લેવા માટે અહર્નિશ ચિંતા કર્યા કરતો હતો. પણ ઉદાયી રાજાને મારવાને તે શક્તિમાન થયો નહોતો. ઠેવટ અન્ય સ્થાન નહીં પામવાથી તે હજ્જયિનીમાં જઈને ત્યાંના રાજાની સેવા કરવા લાગ્યો. એકદા તેણે અવંતિના રાજાને વિક્લમ્પિ કરી કે “હે સ્વામી ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો આપના શત્રુ ઉદાયી રાજાને હું મારી નાહું. પરંતુ જો હું તેમ કરું તો મારા પર કૃપા કરીને આપે મને મારા પિતાનું રાજ્ય પાહું મેલ્લવામાં મદદ કરવી.” તે સાંજઠીને તે રાજાએ હર્ષથી તેનું વચન કબૂલ કર્યું. પછી તેને કેટલુંક ધન્ય આપીને ત્યાંથી વિદાય કર્યો. તે રાજપુત્ર પાટલીપુરમાં જઈને ઉદાયી રાજાનો સેવક થઈ નિરંતર તેનાં ઇદ્ર જોવા લાગ્યો. પરંતુ તે કોઈ પણ ઇદ્ર પામ્યો નહીં. પરંતુ રાજાના ગૃહને વિષે નિરંતર અસ્વસ્થિત ગતિએ જતા આવતા જૈન મુનિઓને તેણે જોયા; બીજા કોઈનો તેમાં પ્રવેશ થતો દીઠો નહીં. પછી ઉદાયી રાજાના ગૃહમાં પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છાવાળા તે રાજપુત્રે કપટથી મુનિ થવાનો વિચાર કરીને ગુરુ પાસે જઈ વંદના કરીને વિક્લમ્પિ કરી કે “હે પૂજ્ય ! હું સંસારથી વૈરાગ્ય પામ્યો છું, માટે મારા પર અનુગ્રહ કરીને મને દીક્ષા આપી કૃતાર્થ કરો.” તે સાંજઠીને તે કૃપાહુ મહાત્માએ તેનો હૃદયગત જાવ જાણ્યા વિના તેને દીક્ષા આપી. તે માયાવીએ કપટથી પોતાના ઓઘામાં ગુપ્ત રીતે એક કંકલોહની ઝરી સંતામી રાખી હતી. એવી રીતે માયાથી તેણે સોઠ વર્ષ સુધી વ્રતનું પાલન કર્યું, તો પણ તેની માયા કોઈના જાણવામાં આવી નહીં. કહું કે—

દત્તં પ્રધાનં શ્રામણ્યં, ન તચ્ચાલ્લક્ષિ કેનચિત્ ।

સુપ્રયુક્તસ્ય દંત્રસ્ય, બ્રહ્માપ્યન્તં ન ગચ્છતિ ॥ ૧ ॥

જાવાર્ય—“ ભત્કૃષ્ટ ચારિત્ર આપ્યું, તોપણ તેની માયા કોઈ એ જાણી નહીં. કેમકે અત્યંત ગુપ્ત કરેલા કપટને બ્રહ્મા પણ જાણી શકતા નથી. ”

કપટમાંજ મનની એકાગ્રતાને રાખતા અને અસ્થિર ચિત્તવાળા તે માયાવી સાધુએ યથાસ્થિત વ્રતનું ચિરકાલ પાલન કર્યું. તોપણ કાંગરુ મગની જેમ

तेनो एक बाळ पण दयाना रसथी आई थयो नहीं. एकदा गुरु पाटलीपुरे पधार्या. तेमहुं आगमन सांजळीने उदायी राजा गुरुने वांदवा आव्यो. अने गुरुने तथा वीजा साधुओने वंदना करी पढी गुरुना मुखथी व्याख्यान सांजळी पोताने स्थाने गयो. अन्यदा पर्वणीने दिवसे राजा प्रातःकाळे उठी विधिपूर्वक प्रतिक्रमण करी अष्ट प्रकारी जिनपूजा करी गुरु पासे गयो. त्यां गुरुने चारसो ने ओगणत्रीश स्थानकवने उपशोभित द्वादशवर्त वंदना करी, अतिचार आव्होवी, गुरुने खमावीने चतुर्थ (उपवास) हुं पचखण्ण वीधुं. पढी सायंकाळे पोताना अंतःपुरनी पौषधशाळांमां पौषध ग्रहण करवाना इच्छाथी राजाए गुरुने बोलाव्या. कहुं ठे के—

जं किंचि अणुछाणं, आवस्सयमाइयं चरणहेउ ।

तं करणं गुरुमूढे, गुरुविरहे ठवणापुरओ ॥ १ ॥

जावार्थ—“ चरणना हेतुरूप जे कांइ आवश्यकदिक अनुष्ठान करवुं होय ते गुरुनी समझ करवुं. गुरुने अजावे स्थापनाचार्यनी पासे करवुं. ”

राजाना आमंत्रणथी सूरि महाराज महेद्वामां आव्या. अने सोळ वर्षथी चारित्र लइ विनयथी गुरुनी एकांत सेवा करनार ते मायावी विनयरत्न नामना साधुने साथे दंड गया. पढी राजाए गुरुने अजिबंदना करी शास्त्रोक्त विधिपूर्वक पौषध दंड गुरु साथेज प्रतिक्रमण कयुं. अने पहेलो प्रहर वीत्या पढी प्रतिद्वेखना करी संयारो पाथरीने ते पर कुकुटनी जेम चरणने संकोचीने सुइ गयो. सूरि पण धर्म संजळावीने वीजे पहेरे सुइ गया. ते समये पेडो छुष्ट मायावी कपटथी थोमीवार सुइ रही ‘ आज पिताना वैरीतुं वेर देवानो समय ठे ’ एम विचारी निझावश थयेझा राजाना कंठपर कंकडोहनी ठरी मूकी दीधी. पढी ते पापी अजव्य पौषधशाळांमांथी नीकळी स्थंदिज जवानुं मीप वतावी छारपाळोए नहीं रोकवाथी राजमहेलमांथी नीकळी अनुक्रमे नगरनी पण बहार नीकळी चादततो थयो. अहीं राजाना कंठमांथी रुधिरनो प्रवाह नीकळ्यो. ते गुरुना संयारा सुधी आव्यो. साक्षात् जाणे आपत्तिनोज प्रवाह होय, तेवा ते रुधिरना स्पर्शथी गुरु महाराज जागृत घड गया. पढी तेवी रीते मृत्यु पापेझा राजाने जोड गुरुए विचार कयों के “ अहो ! ते छुरात्माए जिनशासनने मलिन करनार अने

युगना अंतसुधी अपकीर्ति करावनार आवुं महा दुष्ट कार्य कयुं; पण हवे हुं आ-
त्मघात करीने श्री अरिहंत दर्शननी म्दानीतुं रक्षण करुं. ” एम विचारीने स-
रिए जवचरिम पचख्खाण करीने तेज ठरी पोताना कंठपर मूकी. जेथी तत्काळ
देह ठोमीने स्वर्गे गया. प्रातःकाळे राजसेवकोए तेहुं अमंगलिक कार्य जोडने पो-
कार कयों. जेथी सर्व एकत्र थड गया. तपास करतां जणायुं के पेढा दुष्ट
साधु वेषधारीए आ अकार्य कयुं डे. तेनी घणी शोध करी, पण तेनो पत्तो द्वा-
ग्यो नहीं.

पेढो दुष्ट अभव्य त्यांथी नाशीने उज्जयिनीए पहुँच्यो. अने त्यांना रा-
जाने पोते उदायी राजाने मारीने आव्या संबधी सर्व वृत्तांत यथास्थित कही व-
ताव्युं. ते सांजळीने ते राजाए तेनो अत्यंत तिरस्कार करी कहुं के “ अरे दुष्ट !
तने धिक्कार छे, अरे अप्रार्थ्य (मृत्यु)ना प्रार्थनारा ! काळी चौदशना जन्मेद्वारा
महा पापी ! तारुं मुख काळुं कर. हे पापीष्ट ! धर्मना मीषधी धर्म करता एवा उ-
दायी राजानो तें घात कयों ! आवुं अधर्म कार्य करनार तुं मारा देशमांथीज चा-
द्यों जा. ” इत्यादि अत्यंत निर्जर्त्सना करीने तेने पोताना देशमांथी काढी मूकयो.
' पापी पुरुषोने कोइ पण स्थाने इच्छितनी सिद्धि यतीज नथी. ' ते दुष्ट अभव्य
हतो तेथी वार^१ वर्ष सुधी आगमतुं श्रवण कयुं, करान्युं, अनेक प्रकारनी धर्म-
क्रिया करी, परंतु ते सर्व निष्फळ गयुं.

उदायी राजा तथाप्रकारनी धर्मक्रियामां कुशळ होवाथी मृत्यु पामीने
देवद्वोकमां गयो. तेनी गादीपर नंद राजा थयो.

“आ प्रमाणे घणी पृथ्वीने जोगवनार श्री उदायी राजाना आश्चर्यकारक
मनोहर चरित्रने कमळनी जेम कर्णमां धारण करीने हे पंक्ति पुरुषो ! श्री जैन-
धर्मनी सर्व क्रियाने विषे कुशळतानो विस्तार करी समकितने शोचावो, के जेथी
तमने मनवांछित लक्ष्मी आनंदथी आर्द्धिगन आपे. ”

१ प्रथम सोळवर्ष लखेला छे.

॥ इत्युपदेशप्रासादे तृतीयस्तंजे अष्टविंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ३८ ॥

વ્યાખ્યાન ૩૯ મું.

અરિહંતાદિકને વિષે અંતરંગ નક્તિ રૂપ ચોથા નૃષણ વિષે.

યથાર્હમર્હદાદીનાં, યદ્વક્તિરાન્તરીયકી ।

અલંકારશ્ચતુર્થઃ સ્યાત્સમ્યક્ત્વગુણદ્યોતકઃ ॥ ૧ ॥

નાવાર્થ—“ યથાયોગ્ય અર્હદાદિકની જે અન્યંતર નક્તિ કરવી, તે સમ્યક્ત્વ ગુણને ડ્યોત કરનાર ચોથું ભૂષણ કહેવાય છે. ”

ધર્મ પર અંતરંગ પ્રીતિ વિષે એક સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત છે તે આ પ્રમાણે—

એક સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત.

રાજપુર નગરમાં અમિતેજ નામે રાજા હતો. તે નગરમાં એક પરિવાજક મંત્રનો જાણનારો હતો. તે વિદ્યાના વલ્લ્થી નગરમાં સર્વત્ર ચોરી કરતો હતો અને લોકોની રૂપવંત સ્ત્રીઓનું હરણ કરતો હતો. કહું છે કે—

જં જં પાસઈ જુવમણતેણિં, અલિહલસામલકુંતલવેણિં ।

જાલત્થલઅઢમિસસિકરણિં, મયણંદોલત્તોલિયસવણિં॥૧॥

રૂવલિણિજિયસુરવરતરુણિં, રઙ્ગસસાયરતારણતરણિં ।

તણુપહદાસીકયનવતરણિં, તં તં સામિય હરઙ્ગ સ રમણિં॥૨॥

નાવાર્થ—“ અમરાના સમૂહ જેવો જેનો ગ્યામ કેશપાસ છે, જેણીનું ક-પાલ અઢમીના ચંદ્ર જેવું શોજે છે, કામદેવના આંદોલન (હીંચકા) જેવા જેણીના કર્ણ છે, જેણી પોતાના સ્વરૂપથી દેવાંગનાઓને જીતી લીધી છે, જે ક્રીનારસના સાગરને તરવામાં પ્રવહણ સમાન છે, જેણે શરીરની કાંતિથી નવા ડગતા સૂર્યને પણ દાસરૂપ કર્યો છે, એવી જે જે યુવતી સ્ત્રીઓને તે જોતો, તે તે સ્ત્રીઓનું તે હરણ કરતો હતો. ”

તેના દુઃખથી વ્યાકુલ થયેલા પૌરજનોએ રાજાને વિદ્વક્તિ કરી, ત્યારે રાજા પોતે તે ચોરની શોધ કરવા નીકળ્યો. પાંચમે દિવસે રાતે રાજાએ કોઈ પુરુ-

પને ગામમાંથી સુગંધી વસ્તુઓ, તેલ અને તાંબૂલ ધોરે લેતાં જોયો. તેજ પુરુષને ચોર જાણીને રાજા તેની પાઠલ ચાલ્યો. તે પુરુષ અરણ્યમાં જઈ એક મોટી શિલા-થી ઢાંકેલા પોતાના ગુપ્તગૃહમાં જવા માટે તે શિલાને ઉપાડવા જતો હતો, તેટલામાં રાજાએ સ્વરૂપ વળે તેનો શિરચ્છેદ કર્યો. પછી રાજાએ પૌરજનોને બોલાવીને તે ગુપ્તગૃહમાંથી સૌ સૌની વસ્તુઓ આપી. તથા સર્વ સ્ત્રીઓને વહાર કાઢી જેની હતી તેને સોંપી. તેમાં એક સ્ત્રી તે પરિત્રાજકના કામણથી અસ્થિ મજ્જા પર્યંત તેના પર રાગી થઈ હતી, તેથી તેણીએ પરિત્રાજકની પાઠલ બઢી મરવાનો નિશ્ચય કર્યો, પણ પોતાના સ્વામી પાસે રહેવાની તેણીની ઇચ્છા થઈ નહીં. તેવામાં કોઈ મંત્ર જાણનારે તેના સ્વામીને કહ્યું કે “ જો તે પરિત્રાજકના અસ્થિને પાણી-માં વાટીને તેણીને પાવામાં આવશે તો તે પરિત્રાજકે કરેલું કામણ દૂર થશે અને સ્વસ્થતા પામશે. ” તે સાંજઢીને તે સ્ત્રીના નર્તારે તેમ કર્યું. એટલે તેણીનો સ્નેહ પરિત્રાજક પરથી ઉતરી ગયો અને પોતાના નર્તાર પર થયો.

આ દૃષ્ટાન્તનો ઉપનય (તાત્પર્ય) એ છે કે જેમ તે સ્ત્રીએ પરિત્રાજકની ઉપર દૃઢ અનુરાગ કર્યો હતો, તેવો દૃઢ અનુરાગ જો જૈનધર્મ પર કરવામાં આવે, તો અવશ્ય મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થાય.

આ સંબંધમાં જીર્ણ શ્રેષ્ઠીની કથા છે તે નીચે પ્રમાણે—

જીર્ણ શ્રેષ્ઠીની કથા.

ધ્યાતઃ પરોક્ષેઽપિ જિનસ્ત્રિજન્મત્યા, જીર્ણાન્નિધશ્રેષ્ઠિવદિષ્ટસિદ્ધ્યૈ।
સિન્ધુપ્રવૃદ્ધ્યૈ કુમુદૌઘલક્ષ્મ્યૈ, ચકોરતુષ્ઠ્યૈ વિધુરચ્રગોઽપિ ॥૧॥

જાવાર્થ—“ જેમ વાદલમાં રહેલો પણ ચંદ્ર સાગરની વૃદ્ધિને માટે, કુસુ-દના સમુદ્રની લક્ષ્મી માટે (તેના વિકાસ કરવા માટે) અને ચકોર પક્ષીની પ્રીતિને માટે થાય છે તેમ પરોક્ષ રહેલા જિનેશ્વરતું પણ મન, વચન કાયાવળે શુદ્ધ ચક્તિથી ધ્યાન કર્યું હોય, તો તે જીર્ણશ્રેષ્ઠીની જેમ ફળસિદ્ધિને માટે થાય છે.”

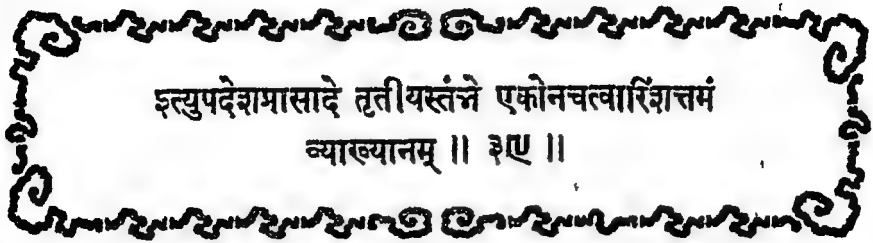
વિશાલા નગરીના ઉદ્યાનમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી ચાતુર્માસી તપ કરીને પ્રતિમા ધારણ કરી રહ્યા હતા. તે નગરના રહેવાસી જીર્ણશ્રેષ્ઠીએ પ્રત્નુને જોઈ વિહ્-સિ કરી કે “ હે પ્રત્નુ ! આજે પારણા માટે મારે ઘેર લાજ દેવા પધારજો. ” એમ

कहीने ते श्रेष्ठी पोताने घेर गयो. जोजन समये तेणे घणी वार सुथी प्रभुनी राह जोड पण प्रभु तो आव्या नहीं. त्यारे बीजे दिवसे 'आजे ठवतुं पारणुं हशे' एम धारी प्रभु पासे जड बोड्या के 'हे कृपासागर स्वामी ! आजे मारा घरने अने मने पवित्र करवा पधारजो.' ते वखते स्वामी तो मौन धारीनेज रहा. (कांइ बोड्या नहीं.) ए रीते ते जीर्णश्रेष्ठी हमेशां आवीने जिनेश्वरने निमंत्रण करतो हतो. तेम करतां चातुर्मास पूर्ण थयुं त्यारे चातुर्मासने अंते तेणे विचार कयों के 'अवश्य आजे जिनेश्वरने पारणानो दिवस होवो जोडए' एम धारी तेणे प्रभुने कथुं के "दुर्वार संसार रूपी व्याधिने दूर करवामां धन्वंतरी वैद्य समान हे स्वामी ! कृपा दृष्टिची मारा सामुं जोडने आजे तो जरूर मारी विज्ञप्ति मनमां अवधारजो." एम कहीने ते पोताने घेर गया. मध्यान्ह समये हाथमां मोतीनो घाळ द्वाद प्रभुने वधाववा माटे घरना छार पासे उजा रही विचार करवा द्वाग्या के "आजे विश्व-वंशु जगवान अहीं पधारशे, तेमने हुं परिवार सहित वंदना करीश, पत्नी प्रभुने हुं घरमां पधरावीश, पछी श्रेष्ठ जोजन अने जळवरे हुं तेमने प्रतिज्ञाजीश अने बाकी रहेतुं अन्न हुं खाइश." इत्यादि मनोरथनी श्रेणीपर आरुढ यइने तेणे वारमा देवद्वोकने योग्य एवं कर्म उपार्जन कथुं. तेवामां श्री जगवान् अभिनव नामना श्रेष्ठीने घेर जिज्ञा माटे पधार्या. ते श्रेष्ठीने घेर समय थइ जवाथी सौ जमी रहा हता तेथी कांइ अन्न नहीं होवार्थी थोमा बाकी रहेता अरुदना बाकळा वहोराव्या. ते दानना प्रजावर्धी त्यां पंच दिव्य प्रकट थयां. ते वखतं दुन्दुभिनी शब्द सांभळीने जीर्णश्रेष्ठीए विचार कयों के "मने धिक्कार ठे, हुं अधन्य तुं, के जेथी मारे घेर प्रभु पधार्या नहीं." एम विचारतां तेना ध्याननो जंग थयो.

अन्यदा ते गाममां कोइ ज्ञानी मुनि पधार्या. तेनी पासे राजाए कथुं के "हे पूज्य ! मारुं नगर धन्य छे के ज्यां श्री महावीर प्रभुने पारणुं करावनार जाग्यशाळी अजिनव श्रेष्ठी वसे ठे." ते सांजळीने ते मुनि बोड्या के "हे राजा ! एम न बोडो. जो के ते अजिनव श्रेष्ठीए प्रभुनी अव्यक्तिकरी ठे, परंतु जावजक्ति तो जीर्णश्रेष्ठीएज करी ठे. माटे खरो पुण्यवान तो जीर्णश्रेष्ठी ठे. जो जीर्णश्रेष्ठीए ते समये जावना जावतां देवदुंजिनो शब्द सांजळ्यो न होत, तो तेज वखते तेने उज्जळ एवं केवळज्ञान प्राप्त थयुं होत." आ प्रमाणे गुरुनुं वाक्य सांजळीने राजा विगेरे द्वोको देवगुरुनी नक्तिने विषे आदरवंत थइ पोताने

સ્થાને ગયા.

“ શ્રી પ્રજ્ઞને વિષે જતિયુક્ત ચિત્તવાળો જીર્ણશ્રેષ્ઠી વારમા સ્વર્ગનું સુખ જોગવીને અનુક્રમે શિવપદ (મોક્ષ)ને પામશે. ”

ઇત્યુપદેશપ્રાસાદે તૃતીયસ્તંજે ઇકોનચત્વારિંશત્તમં
વ્યાખ્યાનમ્ ॥ ૩૯ ॥

વ્યાખ્યાન ૪૦ મું.

પાંચમા તીર્થસેવારૂપ સમકિતના જૂષણ વિષે.

તીર્થાનાં સતતં સેવા, સંગઃ સંવિઙ્ગચેતસામ્ ।

કથિતા તીર્થસેવા સા, પંચમં બોધિજૂષણમ્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ નિરંતર તીર્થોની સેવા કરવો, તથા સંવિઙ્ગ છે ચિત્ત જેતું એવા મુનિઓનો સંગ કરવો, તે તીર્થસેવા નામનું પાંચમું સમકિતનું જૂષણ કહેલું છે. ”

જેનાથી સંસારરૂપી સાગર તરી શકાય છે તે તીર્થ કહેવાય છે. શ્રી શકું-જય, અષ્ટપદ વિગેરે તીર્થો છે. તેની નિરંતર (અશ્રાંતપણે) સેવા પટલે યાત્રા કરવી. સંવિઙ્ગચિત્તવાળા સાધુઓનો સંસર્ગ કરવો. કહ્યું છે કે—

સાધૂનાં દર્શનં પુણ્યં, તીર્થજૂતા હિ સાધવઃ ।

તીર્થં ફલતિ કાલેન, સાધવસ્તુ પદે પદે ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ સાધુઓનું દર્શન પુણ્યરૂપ છે, કેમકે સાધુઓ જંગમતીર્થરૂપ છે. સ્થાવર તીર્થ તો કાલે કરીને ફલદાયક થાય છે, પણ જંગમ તીર્થ સાધુઓ તો પગલે પગલે ફલદાયી થાય છે. ”

आ प्रमाणे सत्तीर्थनी सेवा मोटो गुण उत्पन्न करे ठे. परंतु अप्रशस्त तीर्थनी सेवा कांडपण गुणकारक थती नथी. ते उपर एक दृष्टांत कहे ठे—

लौकिक तीर्थसेवापर तुंवनीनो दृष्टांत.

न श्लाघ्यतीर्थैरमद्वीजवन्ति, जीवा दुरन्तैर्दुरितैः प्रक्षिप्ताः ।

मीष्टा सुतीर्थे स्नपितापि मातुर्वाग्भिस्तनूजेन न तुंविकासीत्॥१॥

जावार्थ—“ दुरन्त पापोधी क्षिप्त थयेला जीवो प्रशस्त तीर्थो करवाथी पण निर्मळ थता नथी. माताना वचनथी पुत्रे सुतीर्थमां स्नान कराव्युं तोपण तुंवनी (कम्बी तुंवनी) मीठी थइ नहीं. ”

विष्णुस्थळ नगरमां गोमती नामे एक सार्थवाहनी स्त्री परम श्राविका हती. तेने गोविंद नामनो पुत्र हतो. ते गाढ मिथ्यात्वी हतो. माताए तेने जैन धर्म पमाडवा माटे घणो घणो प्रतिबोध कयों, पण तेणे मिथ्यात्वनो त्याग कयों नहीं. एकदा गोविंद तीर्थयात्रा करवाने जवा तैयार थयो. त्यारे तेने तेनी माताए कहुं के “ हे वत्स ! गंगा, गोदावरी, त्रिवेणीसंगम, प्रयाग, विगेरे लौकिक तीर्थमां जळ, दर्ज अने माटी विगेरे वसे स्नान करवाथी हिंसा, असत्य, चोरी, विगेरेथी बंधायेळां पापोनो नाश थतो नथी. ” आ प्रमाणे अनेक रीते उपदेश आप्या छतां ते पुत्रे पोतानो आग्रह मूक्यो नहीं, त्यारे तेने बोध करवा माटे एक कडवी तुंवनी आपीने कहुं के “ हे पुत्र ! सर्व तीर्थोमां तारी साथेज विधि पूर्वक आ तुंवडीने पण स्नान करावजे. आटवुं मारुं वचन तारे अवड्य करवुं. ” ते सांजळीने मातानुं वचन अंगीकार करी पोतानी इच्छा प्रमाणे गोविंद तीर्थ यात्रा करवा नीकळयो अने घणा तीर्थोमां माताना कक्षा प्रमाणे तुंवनीने पण पोतानीज जेम स्नानादिक कराव्युं. अने पोते केटलेक ठेकाणे मुरुन करावी हाथ उपर घणी ठापो मरावी पोताना नगरमां पाडो आव्यो. पडी पोताने घेर आवी माताने विनय पूर्वक वंदन करी तुंवनीनुं दृष्टांत कहीने ते माताने आपी. जोजन वखते गोविंद जमवा वेडो, त्यारे माताए पेढी कम्बी तुंवनीनुं शाक करीने तेने पीरस्युं. गोविंदे ते शाक द्वेशमात्र चाख्युं के तरतज ते बोव्यो के ‘ अरे ! आ तो शाक कम्बुं फेर जेवुं ठे, ते खाइ शकाय तेवुं नथी. ’ त्यारे माता बोळी के “ हे पुत्र ! जे तुंवनीने तें सर्व तीर्थोमां स्नानादिक कराव्युं ठे, ते तुंवनीना शाकमां कम्वाश क्यांथी ? ” गोविंद बो-

व्यो—‘ हे माता ! जळमां नवराववाथी तेनी अंतरनी करवाश शी रीते जाय ? ’
माताए कहुं “ हे वत्स ! ज्यारे आनो कड दोष पण गयो नहीं, त्यारे हिंसा, मृ-
षावाद, चोरी, मैथुन विगोरेथी आत्माने द्यागेद्व पाप समूह मात्र स्नान करवाथी
शी रीते जाय ? ” आ प्रमाणेनुं मातानुं वचन सत्य मानीने गोविंदे माता साथे
गुरु पासे जइ श्रावक धर्म अंगीकार कयों. प्रांते ते गोविंद शत्रुंजय तीर्थपर सिद्धि
मुखने पाम्यो.

आ प्रसंग उपर बीजो पण एक प्रबंध ठे ते नीचे प्रमाणे—

सुतीर्थनी यात्रा पर त्रिविक्रमनी कथा.

श्रावस्ती नगरीमां त्रिविक्रम नामे राजा हतो. ते एकदा अराण्यमां गयो
हतो. त्यां एक पक्षीने तेना माळामां रहीने विरस शब्द करतुं सांजळीने अपशु-
कन थयुं जाणी राजाए तेने वाण वने प्रहार कयों. एटवे तरतज ते पक्षी पृथ्वी
पर पनी तरफडीया मारवा लाग्युं. ते जोइने राजाने तेना पर बहु अनुकंपा आवी.
तेथी ते पश्चात्ताप करतो त्यांथी आगळ चाब्यो. थोरे दूर जतां एक महामुनिने
जोइ तेमने नमन करीने राजा तेमनी पासे वेठां. ते वखते मुनिए तेने आहिंसा
धर्मनो उपदेश कयों. ते सांजळीने राजाए विचार्युं के “ अहो ! में जे हिंसातुं
कार्य कयुं ते कोइना जाणवामां नहेतुं, तोपण आ मुनिए जाणी वीधुं. तो ते पा-
पनो नाश करवा माटे आवा ज्ञानी मुनिनी पासे दीक्षा ग्रहण करुं. ” एम विचा-
रीने मुणनी जेम राज्यनो त्याग करी राजाए ते मुनि पासे दीक्षा वीधी. अ-
नुक्रमे उग्र तपस्या करवाथी ते राजर्षिने तेजोद्वेग्या उत्पन्न थइ. पढी ते पृथ्वी
पर यथेष्ट विहार करवा लाग्या.

पेढो पक्षी मरण पामीने जिव्ह थयो. एकदा ते राजर्षिने विहार करता
देखीने ते जिव्हले पूर्वना वैरने वीधे तेना पर क्रोधयुक्त थइ यष्टि वने प्रहार कयों.
तेथी राजर्षिने पोताना मुनिपणाने जूळी जइने तेजोद्वेग्या वने ते जिव्हने वाळी
दीधो. ते मृत्यु पामीने कोइ वनमां सिंह थयो. त्यां पण एकदा ते राजर्षिने जोइ
ते सिंह पूंढरुं उद्याळतो तेनी सामे धस्यो. ते वखते पण मुनिए तेजोद्वेग्याथी
तेने वाळी नांख्यो. त्यांथी मरीने ते सिंह हाथी थयो. ते हाथी एकदा ते मुनिने
जोइ तेनी सामे दोड्यो. तेने पण मुनिए वाळी नांख्यो. पढी ते हाथी वननो

सांढ थयो, तेने पण मुनिए वाळी दीधो. त्यांथी ते सांढ सर्प थइ मुनिने करमवा दोळ्यो. ते वखते पण मुनिए तेने हण्यो. त्यार पळी ते सर्प ब्राह्मण थयो. ते मुनिनी घणी निंदा करवा द्याग्यो. अनुक्रमे तेने पण मुनिए वाळी नस्म कर्यो. 'अहो ! निर्विवेकीने संवर क्यांथी होय ? '

आ प्रमाणे ते मुनिए ममता रहित ठां सात हत्याओ करी. योगीश्वर यइने पण आवां पाप कर्मो कर्यो. ' अहो ! कर्मनी गति केवी विचित्र ठे ? ' पळी ते ब्राह्मण यथाप्रवृत्तिकरणे दीधे शुज्ज कर्मना उदयथी वाराणसी पुरीमां महाबाहु नामे राजा थयो. ते राजा एकदा पोताना महेद्वनी वारीमां उभो हतो ते वखते कोइ मुनिने जता जोइने इहापोह करवाथी तेने जातिस्मरण उत्पन्न थतां तेणे पोताना साते भवो जोया. एट्ठे ' अहो ! ते मुनिने हुं पापनुं कारण थयो. ' एम विचारी ते मुनिनी शोधने माटे तेणे अर्थो श्लोक करी ते श्लोक पूरो करनारने दाख सोनामहोर आपवानी उदयोपणा करावी. ते अर्थो श्लोक आ प्रमाणे—

“ विहगः शवरः सिंहो, छीपी संढः फणी छिजः । ”

आ अर्धा श्लोकने पूर्ण करवा माटे सर्व जनो निरंतर हावता चालता पण वोढ्या करता हता. परंतु कोइए ते श्लोक पूर्ण कर्यो नहीं. अन्यदा तेज राजर्षि फरता फरता वाराणसी नगरी पासे आव्या. त्यां गाम बहार कोइ एक गोवाळना मुखथी तेणे ते अर्थो श्लोक सांजळ्यो. एट्ठे क्णवार विचार करीने मुनिए आ प्रमाणे उत्तरार्थ पूर्ण कर्तुं के—

“ येनामी निहताः कोपात्, स कथं जविता हहा ॥ ”

ते उत्तरार्थ सांजळीने कोइ गोवाळे राजा पासे जइ ने श्लोक पूर्ण करी आप्यो. अने ' आ समस्या में पूर्ण करी. ' एम धृष्टताची तेणे राजाने कथुं. ते सांजळीने राजाए विस्मित थइ तेने दवावीने पूज्युं त्यारे तेणे ते मुनिनुं नाम लइ सत्य वात कही. पळी राजा ते मुनि पासे गयो अने तेमने खमाव्या. साते भवनी वात राजाए तेमने निवेदन करी. एट्ठे मुनिए पण राजाने खमाव्यो. ए रीते ते वक्षेए परस्पर पोतपोताना अपराधनी निंदा गर्हा करतां प्रीतिथी चिरकाळ सुधी वातो करी.

ए समयमां ते नगरीए कोइ केवळज्ञानी मुनि पधार्या. तेमने वंदना करीने ते बनेए पोतपोताना पापनी आदोयण मार्गी. त्यारे केवळी बोदया के 'तमारुं पाप शत्रुंजय तीर्थे गया बिना उग्र तपोथी पण नाश घामे तेम नथी.' ते सांजळी-ने राजाए दीक्षा लीधी. पढी ते बने जणा शत्रुंजयादिक तीर्थोनी यात्रा करी जा-वथी संयमनुं प्रतिपादन करी हत्यादिक पापनो नाश करीने शत्रुंजय तीर्थे सिद्धि-पदने पाम्या.

“आ प्रमाणे समकितना ठेह्या नूषण—तीर्थसेवानी प्रशंसा सांजळीने हे नव्य जीवो ! कुबिकल्पना समूहनो त्याग करीने सुतीर्थनी सेवा करो. ”

इत्युपदेशप्रासादे तृतीयस्तंजे चत्वारिंशत्तमं व्याख्यानम् ॥ ४० ॥

व्याख्यान ४१ मुं.

समकितना पांच लक्षणमांना पहेला शम नामना लक्षण विषे.

शमैः शाम्यति क्रोधादीन्नपकारे महत्यपि ।

लक्ष्यते तेन सम्यक्त्वं, तदाद्यं लक्षणं ज्ञेयम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“जे मोटा अपकार करनार उपर पण शमभाव राखीने क्रो-धादिकने शांत करे, तेनामां शम नामनुं पहेलुं लक्षण कहीए. तेनाथी समकित ओळखाय ठे. अर्थात् एवो शम जेनामां होय ते समकितवंत ठे एम जाणी शकाय ठे. ”

आ प्रसंग उपर कुरुघट मुनिनो प्रबंध ठे ते नीचे प्रमाणे—

कुरगरु मुनिनी कथा.

बिशाला नगरीमां कोइक आचार्यना शिष्य मासक्षणेने पारणे एक क-

व्याख्यान ४१ मुं. समकितना पहेळा शम नामना ल्हण विषे. (३५१)

द्वक साधुनी साधे स्थिन्न जता हुता. मार्गमां प्रमादने द्वीधे ते तपस्वीना पण तळे एक नानी देवकी आववाधी मरी गइ. ते जोडने शुद्धक साधु ते वखते कांड पण न बोलनां मौन रखा. प्रतिक्रमण वखते ते तपस्वीए ते पापनी आलोयण द्वीधी नहीं. त्यारे तेने शुद्धक साधुए याद आयुं के “ हे तपस्वी ! तमे पेत्रुं पाप त्रिकरण शुद्धि पूर्वक केम आबोचता नयी ? ” ते सांजळीने ते तपस्वीए विचारुं के “आ छुष्ट बुद्धिवाळो शुद्धक साधु सर्व साधु समझ मारुं वगोणुं करे छे माटे तेने हुं हणुं. ” एम विचारीने तपस्वी मुनि तेने मारवा दोड्या. क्रोधधी अन्ध धयेळा ते तपस्वीने वचमां थांजळो आववाधी तेनी साधे ते जोरधी अधमाया, एट्ठे तरतज मूर्खा खाइने मृत्यु पाम्या. क्रोधने द्वीधे व्रतनी विरावना करवाधी ते मरीने ज्योतिषी देवता धया. त्यांयी आयुष्य पूर्ण धये चवीने दृष्टिविष सर्पना कुळमां देवताधिष्ठित सर्प धया. ते सर्पना कुळमां बीजा सर्वे सर्पे पूर्वजवमां पापनी आबोचना नहीं करवाधीज उत्पन्न धयेळा हुता. ते सर्वे जातिस्मरण उत्पन्न धवाथी आहार शुद्धि करता हुता. तेमने जोडने आ नवा सर्पने पण पूर्वे मुनिना जवमां करेळी आहार गवेषणाने संनारतां जातिस्मरण उत्पन्न धयुं. तेवी ‘ मारी दृष्टिची कोडपण जीवोनो नाश न थाओ ’ एम विचारीने ते सर्प आखा दिवस विद्यमांज मुख राखीने रहेतो हतो, अने रात्रे प्राप्नुक वायुनुंज नक्षण करतो हतो.

एकदा कुंज नामना राजानो पुत्र सर्पदंशधी मृत्यु पाम्यो. तेवी ते राजा सर्व सर्पजातिपर क्रोध उत्पन्न धवाथी सर्प मात्रने मराववा लाग्यो. जे कोड माणस जेड्या सर्पने मारीने द्यावे, तेने राजा तेड्या दीनार (महोर) आपे तेम तेणे जाहेर कर्युं. ते समये केड्याक दोको सर्पने आकर्षण करवानी विद्या (मंत्र)नो अभ्यास करवा लाग्या. एकदा कोड मनुष्य ते दृष्टिविष सर्पना विद्य पासो आवी सर्प-विद्यानो मंत्र जणवा लाग्यो. तेवी ने सर्प विद्यमां रही शक्यो नहीं. तेणे विचार कर्यो के ‘ मने जोडने अन्य जीवोनो नाश न थाओ ’ एम विचारी तेणे पोतानुं मुख विद्यमांज राखी पूत्रुं वद्दार काढ्युं. ते पूत्रुं हिंसकोए ठेयुं. फरीवी सर्प पात्रळनो जाग जरा जरा वद्दार काढवा मांड्यो. एट्ठे ते पण हिंसके काप्यो. एम करतां ते सर्पना आखा शरीरना ककना करी नांख्या. ते वखते ते सर्प विचारवा लाग्यो के “ हे चेतन ! आ देहना ककना चवाने मीपे नाग छुप्कर्मनाज ककना

थाय ठे. मोटे हे जीव ! परिणामे हितकारक एवी आ व्यधाने तुं समता पूर्वक सहन कर. " एम शुज ध्यान ध्यातां ते सर्प मरण पामीने तेज कुंज राजानी राणीनी कुक्षिमां अवतर्यो.

नाग देवताए राजाने स्वप्नमां आवीने कहुं के ' हवेथी तुं सर्पनो घात करीश नहीं, तने पुत्र थशे. ' त्यार पढी राजाए सर्पनी हिंसानो त्याग कर्यो. अनुक्रमे समय पूर्ण थतां राणीए पुत्र प्रसव्यो. राजाए स्वप्नने अनुसारे तेनुं नागदत्त एवुं नाम पारुथुं. ते कुमार अनुक्रमे युवावस्था पाम्यो. त्यारे एक वखत ते महेद्वनी वारीमां जजो हतो, ते वखते त्यांथी एक मुनिने जता जोड़ने तेने जातिस्मरण उत्पन्न थयुं. तेथी वैराग्य पामीने ते कुमार महा प्रयत्नथी माता पितानी आझा दइ सुगुरुनी समिपे दीक्षा ग्रहण करी.

ते साधु तिर्यच योनिमांथी आवेदा हता तेथी तेमज ह्युधावेदनीयनो उदय थवाथी पोरिसीनुं पण प्रत्याख्यान करी शकता नहीं. तेथी तेने गुरुए कहुं के " हे वत्स ! तुं मात्र एक क्षमातुंज परिपूर्णपणे पावन कर, तेम करवाथी तुं सर्व तपनुं फळ पामीश. " ते सांजळी ते गुरुनी आझा प्रमाणे वर्तवा द्याग्या. ते साधु हमेशां प्रातःकाल थतांज एक गुरुक प्रमाण कूर (चोखा) द्यावीने वापरता हता त्यारेज तेने कांश्क ज्ञांति थतो हती. तेथी लोकमां तेनुं कूरगुरुक एवुं नाम पारुथुं.

ते गच्छमां चार तपस्वी साधुओ हता. तेमां पहेदा साधु मासोपवासी हता, बीजा वे मासना उपवासी हता, त्रीजा त्रण मासना उपवासी हता, अने चौथा चार मासना उपवासी हता. ते चारे तपस्वीओ कूरगुरु मुनिने नित्यजोजी कहोने तेनी निंदा करता हता. एकदा शासनदेवीए त्यां आवी कूरकुरुक मुनिने वंदना करी तथा अनेक प्रकारे तेनी प्रशंसा करी. पढी सर्व साधु समझ कहुं के ' आ गच्छमां आजथी सातमे दिवसे प्रथम एक मुनिने केवल ज्ञान थशे. ' ते सांजळी पेदा चारे तपस्वीओ बोख्या के ' हे देवी ! अमारो अनादर करीने ते आ कूरगुरुक साधुने केम वंदना करी ? ' त्यारे देवी बोली के ' हुं जावतपस्वीने बांछुं हुं. ' एम कहोने ते देवी पोताने स्थाने गइ.

सातमे दिवसे कूरगुरु मुनिए शुद्ध आहार द्यावीने गुरुने तथा पेदा तप-

વ્યાખ્યાન ૪૧ મું. સમકિતના શમ નામના પદ્ધતિ ભૂષણ વિષે. (૨૨૩)

સ્ત્રીઓને દેસાહ્યો. તે વચ્ચે પેટા તપસ્ત્રીઓના મુશ્કેલી ક્રોધથી શ્લેષ (વચ્ચે)
આવ્યો. તે તેમણે તે આહારમાં નાંચ્યો. તે જોઈ કુરુગુણ વિચાર કર્યો કે—

ધિહિમાં પ્રમાદિનં સ્વલ્પતપઃકર્મોઽજિજ્ઞાસતઃ સદા ।

વૈયાવૃત્યમપિ હ્યેષાં ,મયા કર્તુ ન શક્યતે ॥ ૧ ॥

“ મને પ્રમાદિને ધિક્કાર છે. હું નિરંતર જરા પણ તપસ્યાથી રહિત હું, તે-
મજ આ તપસ્ત્રીઓની વૈયાવૃત્તિ પણ હું કરી શકતો નથી. ” ઇત્યાદિ
આત્મનિંદા કરતાં અને નિઃશંકપણે તે આહાર વાપરતાં શુદ્ધધ્યાનમાં આરુઢ થ-
યેટલા તે મુનિને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થયું. તે વચ્ચે દેવોએ તેનો મહિમા કર્યો. તે જો-
ઈને પેટા ચારે તપસ્ત્રીઓએ વિચાર કર્યો કે “ અહો ! આ મુનિજ સ્વેચ્છા જાત-
તપસ્ત્રી છે અને આપણે તો દ્રવ્ય તપસ્ત્રી છીએ. ” એમ વિચારીને તે ચારે તપસ્ત્રી-
ઓએ તે કેવળીને સ્તુતિ કરી. તે વચ્ચે મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિથી સ્તુતિ કરતાં
તે ચારેને પણ સમકાળે ચરમ જ્ઞાન (કેવળ જ્ઞાન) પ્રગટ થયું. અનુક્રમે તે પાંચે
કેવળી મોક્ષપદને પામ્યા.

“ શાંતિ, ક્રમા, ક્રાંતિ, શમ વિગેરે નામથી આ ગુણને સૂત્રને વિષે સમ-
કિતના પ્રથમ લક્ષણ તરીકે વર્ણવેલો છે. તે શમગુણ ધર્મને વિષે પ્રથમ છે,
અને ઘેટલા જ્ઞાનને આપનાર છે. માટે હે નવ્ય જીવો ! તમે શમતા ગુણને ધારણ
કરો. ”

સ્ત્યુપદેશપ્રાસાદે તૃતીયસ્તંજે એકચત્વારિંશત્તમં
વ્યાખ્યાનમ્ ॥ ૪૧ ॥

व्याख्यान ४२ सु.

समकितना बीजा संवेग नामना लक्षण विषे.

दुःखत्वेनानुमन्वानः , सुरादिविषयं सुखम् ।

मोक्षाभिद्वाषसंवेगाज्चितो हि दर्शनी जवेत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जे पुरुष देवादिकना सुखने पण दुःख रुपे माने, अने मोक्षना अजिद्वाष रुप संवेग सहित होय, ते समकितवान कहेवाय ठे. ”

आ संबंधमां निर्ग्रंथ मुनिनो प्रबंध ठे ते नीचे प्रमाणे—

निर्ग्रन्थ (अनाथी) मुनिनी कथा.

राजगृह नगरमां श्रेणिक राजा राज्य करता हता. ते नगरनी बहार उपवनमां क्रीडा करतां राजाए एक मुनिने समाधिमां तत्पर जोया. ते मुनिनुं शरीर अति कोमल हतुं, अने तेनुं रुप जगतने विस्मय करे तेनुं सुंदर हतुं. तेमने जोडने राजाए विचार्युं के—

अहो अस्य मुने रूपमहो द्वावण्यवर्णिका ।

अहो सौम्यमहो द्धान्तिरहो जोगेष्वसंगता ॥ १ ॥

जावार्थ—“ अहो ! आ मुनिनुं रुप ! अहो ! आना द्वावण्यनी वर्णिका ! अहो ! आनी सौम्यता ! अहो ! एनी क्षमा ! अने अहो ! आनी जोगमां पण असंगता. ” अर्थात् ए सर्व अप्रतिम ठे.

आ प्रमाणे विचारी तेमने ध्यानमां तत्पर जोड राजाए तेमना चरणकमलमां प्रणाम करीने पूछ्युं “ हे पूज्य ! आवी युवावस्थामां तमे आवुं छुष्कर व्रत केम ग्रहण कर्तुं ? तेनुं कारण कहो. ” त्यारे मुनि बोध्या के—

मुनिराह महाराज, अनाथोऽस्मि पतिर्न मे ।

अनुकंपाकराभावान्त्तारुण्येऽप्याहतं व्रतम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ मुनि कहुं के हे महाराजा ! हुं अनाथ हुं. मारो कोइ स्वामी नथी. मारापर अनुकंपा करनारनो अजाव होवाथी में युवावस्थामांज व्रत-ग्रहण कर्तुं ठे. ”

ते सांजळीने हास्य करता श्रेणिक राजाए कहुं के—
वर्णादिनामुना साधो, न युक्ता ते ह्यनाथता ।
तथापि ते त्वनाथस्य, नूनं नाथो जवाम्यहम् ॥ १ ॥
जोगान् जुंक्ष्व यथास्वैरं, साम्राज्यं परिपादय ।
यतः पुनरिदं मर्त्यजन्मातीव हि दुर्लभम् ॥ २ ॥

जावार्थ—“ हे साधु ! आ तमारुं रूप विगेरे जोतां तमे अनाथ ठो ए वात युक्त जणाती नथी. तोपण जो तमे अनाथ हो, तो हुं तमारो नाथ थवा तै-यार हुं. तमे यथेच्छ जोग जोगवो, अने मारा साम्राज्यतुं प्रतिपादन करो. आ मनुष्य जन्म फरीने मळवो अत्यंत दुर्लभ ठे. अर्थात् आवी युवावस्था जोग जोगव्या बिना निष्फल जवा देवी योग्य नथी. ”

ते सांजळीने मुनि बोव्या के “ हे राजा ! तमे पोतेज अनाथ ठो तो मा-रा नाथ शी रीते थइ शकशो ? ” आ प्रमाणेनुं कोइ पण वखत नहीं सांभळेहुं वाक्य सांजळीने राजाए आश्चर्य पापीने पूछुं के “ हे मुनि ! तमारे तेम कहेवुं योग्य नथी. केमके हुं अनेक हस्तीओ, अश्वो, रथो अने स्त्रीओ विगेरेनुं प्रति-पादन करुं हुं, तेथी हुं तेओनो नाथ हुं; मने तमे अनाथ केम कहो ठो ? ” त्यारे मुनि पण कांइक हास्य करतां बोव्या के “ हे राजा ! तमे अनाथ अने स-नाथनो मर्म जाणता नथी. माटे ते विषे हुं तमने माराज दृष्टांतथी समजावुं हुं ते सांजळो—

कौशांबी नगरीमां महीपाद नामे राजा मारा पिता छे, तेनो हुं पुत्र हुं. मने बाढ्यावस्थामां ज नेत्रनी पीना थइ. अने तेनी पीमाथी मारा आखा शरी-रमां दाहज्वर पेदा थयो. मारी व्यथा दूर करवा माटे अनेक मंत्रवादीओए तथा वैद्योए अनेक उपायो कर्या परंतु तेओ मारी व्यथा दूर करी शक्या नहीं. मारा पिताए मारे माटे पोतानुं सर्वस्व आपी देवानुं क्युद्ध कर्तुं, परंतु मने दुःखथी मुक्त

કરી શક્યા નહીં, માટે હું અનાથ બું. મારા પિતા, માતા, આતા, વહંગ, અગ જા વિગેરે સર્વ સ્વજનો મારી પાસે વેસીને રુદન કરતા હતા અને જોજનનો પણ ત્યાગ કરીને મારી પાસે જ નિરંતર વેસી રહેતા હતા પરંતુ તેઓ મારા દુઃખનો નાશ કરી શક્યા નહીં. તેજ મારી અનાથતા છે. ત્યારપછી મેં એવો વિચાર કર્યો કે “આ અનાદિ સંસારમાં મેં આ કરતાં પણ અધિક વેદનાઓ અનેક વચ્ચે સહન કરી હશે, પણ આજે આટલી વેદના પણ હું સહન કરી શકતો નથી; તો હવે આગામી કાલે અનાદિ સંસારમાં હું આવી વેદના કેમ સહન કરી શકીશ ? માટે જો હું ક્ષણવાર પણ આ વેદનાથી મુક્ત થાઉં, તો તરતજ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરું, કે જેથી આગામી કાલે આવી વેદના સહન કરવી પડે નહીં.” હે રાજા ! આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં હું સુડ ગયો અને તરતજ મારી વેદના શાંત થઈ ગઈ. તેથી યોગ ને ક્ષેમનો કરનાર હોવાથી આ આત્મા જ નાથ છે એવો નિશ્ચય કરીને મેં પ્રાતઃકાલે સ્વજનોને સમજાવો તેમની રજા લઈને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું, છે. તેથી હવે હું મારો તથા વીજા ત્રસાદિક જીવોનો પણ નાથ થયો બું. કેમકે યોગ ક્ષેમ કરનાર માત્ર આત્મા જ છે. વહી હે રાજા ! વીજી રીતે પણ અનાથતા કહેલી છે, તે સાંજલો—

પ્રવ્રજ્ય યે પઞ્ચ મહાવ્રતાનિ, ન પાલયન્તિ પ્રચુરપ્રમાદાત ।

રસેષુ શુદ્ધા અજિતેન્દ્રિયાશ્ચ, જિનૈરનાથાઃ કથિતાસ્ત એવ૥૧૥

જાવાર્થ—“ જેઓ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને અતિ પ્રમાદને લીધે પાંચ મહાવ્રતોનું પાલન કરતા નથી, રસોને વિષે શુદ્ધ રહે છે, અને ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખતા નથી તેઓને જ શ્રીજિનેશ્વરે અનાથ કહેલા છે. ”

નિરર્થકા તસ્ય સુસાધુતા હિ, પ્રાન્તે વિપર્યાસમુપૈતિ યોઽવમ્ ।

ન કેવલં નશ્યતિ ચેહલોકસ્તસ્યાપરઃ કિંતુ જીવો વિનષ્ટઃ ॥૩૥

જાવાર્થ—“ જે સાધુ અન્તે વિપરીત આચરણ કરે છે, તેનું સાધુપણું નિર્ધારક છે. અને તેથી માત્ર આ લોકજ તેનો નાશ પામે છે એમ નહીં, પણ તેનો પર-વ પણ નાશ પામે છે. ”

નિરાશ્રવં સંયમમાત્મબુદ્ધ્યા, પ્રપાલ્ય ચારિત્રગુણાન્વિતઃ સન્ ।

ક્ષિપ્ત્વાષ્ટકર્માણ્યસ્તિ સાધુરૂપૈતિ નિર્વાણમનન્તસે. સ્વયમ્ ॥૩॥

જાવાર્થ—“ ચારિત્રના ગુણોથી યુક્ત એવો સાધુ આત્મવૃદ્ધિથી આશ્રવ રહિત સંયમનું પ્રતિપાદન કરીને સમગ્ર આગે કર્મનો ક્ષય કરી, અનંત સુખવાળા નિર્વાણ (મોક્ષ) પદને પામે છે. ”

આ પ્રમાણે મુનિનાં વાક્ય સાંજલીને શ્રેણિક રાજા અત્યંત સુશી થયો અને હાથ જોડીને તેણે કહ્યું કે “ હે મુનિરાજ ! તમે મને જે સનાય અને અનાય પાણાનું રહસ્ય કહ્યું તે સ્વેચ્છા સત્ય છે. તેમાં જરા પણ અસત્ય નથી. હે મુનિ ! તમે મનુષ્ય જન્મ પામ્યા તે સફળ છે. જગતને વિષે તમેજ ઉત્તમ જ્ઞાન પામ્યા છો. વળી તમે શ્રી જિનેશ્વરના ધર્મને વિષે રહ્યા છો, તેથી તમે જ સનાય છો અને તમેજ ધંધુ યુક્ત છો. વળી તમેજ સ્વેચ્છા ચારિત્ર લીધું ત્યારથી સ્થાવર અને જંગમ એવા અનાય પ્રાણીઓના નાથ થયા છો. તેથી હું મારા અપરાધનો નાશ કરવા સારુ તમને સમાધાનું લઉં. વળી તમારા ધ્યાનમાં વિઘ્નકારી પ્રશ્ન પૂછીને મેં જે દૂષણ કર્યું છે તે સર્વ મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. ” આ પ્રમાણે કહી જતી પૂર્વક તે મુનિની સ્તુતિ કરીને સર્વ રાજાઓમાં ચંદ્ર સમાન શ્રેણિક રાજા ધર્મમાં અનુરક્ત થઈ પોતાના અંતઃપુર અને પરિવાર સહિત પોતાની નગરીમાં આવ્યો.

અમિત ગુણ સમૂહથી સમૃદ્ધ એવા તે નિગ્રન્ય મુનિ પક્ષીની જેમ પ્રતિવંધ રહિતપણે પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરી ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત થઈ અને ઝગ્ર એવા ત્રણ દંડથી વિરામ પામી, મોહાદિકનો નાશ કરી, સંવેગના પ્રજાવથી અનુક્રમે અક્ષય સુખવાળા મોક્ષપદને પામ્યા.

॥ ઇત્યુપદેશમાસાદે તૃતીયસ્તંત્રે દ્વિચત્વારિંશત્તમં
આચાર્યનામ્ ॥ ૪૨ ॥

व्याख्यान ४३ मुं.

त्रीजा निर्वेद नामना लक्षण विषे.

संसारकारकागार—विवर्जनपरायणा ।

प्रज्ञा चित्ते नवेद्यस्य, तन्निर्वेदकवान्नरः ॥१॥

भावार्थ—“ संसाररूपी कारागृहहुं वर्जन करवामां तत्पर एवी जेना चित्ते विषे दृढ बुद्धि होय ठे, ते पुरुष निर्वेदवान् कहेवाय ठे. ”

सिद्धान्तमां कहुं ठे के “ निव्वेएणं जंतं जीवे किं जणइ ” हे जगवान ! निर्वेदधी जीव शुं उपार्जन करे ? भगवंत कहे ठे के “ निव्वेएणं ते दिव्वमाणुस्सतिरिच्छएसु कामजोगेसु विरज्जमाणे निव्वेयं हव्वमाणञ्जइ । सव्वविसएसु विरज्जइ । सव्वविसएसु विरज्जमाणे आरंजपरिगहपरिचायं करोति । आरंभपरिगहपरिचायं करमाणे संसारमगं वोच्छिदंति सिद्धिमग्गपरिवन्ने य जवति ” “निर्वेद थकी देव, मनुष्य अने तिर्यच संबंधी कामजोगेने विषे वैराग्य पामी खरा निर्वेदने प्राप्त थाय ठे, अने सर्व विषयोमां विरक्ति पाये ठे. सर्व विषयोमां विरक्ति थवाथी आरंजपरिग्रहनो परित्याग करे ठे. आरंजपरिग्रहनो परित्याग करवाथी संसारमार्गेनो उच्छेद थाय ठे, अने सिद्धि (मोक्ष) मार्गेनी प्राप्ति थाय ठे. ” आ प्रसंग उपर हरिवाहन राजानो प्रबंध छे ते नीचे प्रमाणे—

हरिवाहन राजानी कथा.

जोगावती नामनी पुरीमां इन्द्रदत्त नामे राजा हतो. तेने हरिवाहन नामनो पुत्र हतो. ते हरिवाहनने एक सुधारनो पुत्र तथा एक श्रेष्ठीनो पुत्र एम बे मित्रो हता. ते वन्ने मित्रोनी साथे हरिवाहन स्वेच्छाए क्रीडा करतो हतो. ते जोइ राजाए एकदा छुर्वचनथी तेनो तिरस्कार कयों. एद्वे तिरस्कारहुं दुःख सहन न थवाथी हरिवाहन पोताना वन्ने मित्रो सहित मावापना स्नेह्नो त्याग करीने त्याथी चाद्री नोकळ्यो. चाद्वतां चाद्वतां ते त्रणे मित्रो एक मोटा अरण्यमां जइ पहाँच्या. त्यां तेमणे सुंदने उढाळतो एक मदोन्मत्त हाथी तेमना तरफ आवतो

दीडो. तेथी सुधारनो अने वणिकनो पुत्र तो तेना नयथी कागमानी जेम नागी गया. अने राजपुत्र तो शूरवीर हतो, तेथी तेणे ते मत्त हाथीने सिंहनाद बने चेष्टा रहित करी दीधो. पड्डी पोताना वत्तो मित्रोनी शोध करतो ते राजपुत्र आगळ चाब्यो. परंतु तेमनी शुद्धि तेने मळी नहि. अनुक्रमे जमतां जमतां तेणे एक मनोहर सरोवर जोयुं. ते सरोवरमां स्नान करी राजपुत्र तेनी उत्तर दिशामां रवेड्या एक उद्यानमां पेडो. ते उद्यानमां सुंदर कमळथी सुशोभित एक वाव दीडी. एटवे तेमां ते कौतुकथी उतर्यो. ते वावना मध्य जागमां एक छार हतुं. तेमां ते पेडो तो त्यां एक यक्षनुं मंदिर जोयुं. तेवामां रात्री समय घडजवाथी राजपुत्र ते यक्षना मंदिरमांज सूतो. घोमीवारे नूपुरना रण रण शब्द करती केटवीएक अप्सराओ त्यां आवीने ते यक्षनी पासे नृत्य करवा लागी. नृत्य करी रखा पड्डी श्रमनो नाश करवा माटे ते अप्सराओ पोताना घणा किंमती वत्तो त्यांज उतारी वावमां नावा पमी. ते वखते राजपुत्रे यक्षमंदिरनुं छार उघाकी ते सर्वे वत्तो उपानी वीधां, अने मंदिरमां पेसी छार बंध करी दीधां. पेड्डी अप्सराओ स्नान करी बहार नीकळीने जुए छे, तो त्यां पोतानां वत्तो दीडां नही. तेथी तेओ परस्पर बोड्डी के “ खरेखर आपणां वत्त कोड धूतें हरी वीधां जणाय छे, परंतु ते आपणाथी पण नय पाम्यो नथी तेथी ते दंरुथी साथी शकाशे नही. ” एम विचारी साम (मीष्ट) वाक्योथी तेने द्योन्न पमानीने ते अप्सराओ बोडवा लागी के ‘ हे उत्तम पुरुष ! अपारां वत्तो आप. ’ राजकुमारे अंदरथी ज जवाव आप्यो के ‘ प्रचंरु वायु तमारां वत्तो हरण करी गयो हथे, माटे तेनी पासे तमे जाओ. ’ ते सांजळीने तेना साहसथी संतुष्ट थयेड्डी अप्सराओ बोड्डी के “ हे वत्स ! अमे तारा साहसथी प्रसन्न थड्डी माटे आ खरुगरत्न तथा आ दिव्य कंचुक तने आपीए डीए ते छे ने अपारां वत्तो आप. ” ते सांजळीने राजपुत्रे छार उघाकी तेमनां वत्तो आपी कृपा मागी. देवीओ ते वन्ने चीजो तेने आपीने स्वस्थाने गड.

पड्डी कुमार त्यांथी आगळ चाब्यो. मार्गमां एक निर्जन नगर जोयुं. ते नगरमां कौतुकवी फरतो फरतो ते राजगृहनी समिपे पड्यो. अने तेनी सानमी नृमिका पर चली गयो. त्यां तेणे कमळना सरखा द्योचनवाळी एक सुंदर कन्याने दीडी. तेतुं दिव्य स्वरूप जोडने कुमारें विचारुं के—

किमेषा प्रथमा सृष्टिर्विधात्रा रक्षिता ध्रुवम् ।

एतां दृष्ट्वा यथा नारीमन्या नारीः सृजाम्यहम् ॥१॥

जावार्थ—“ शुं आ नारीने जोड़ने हुं बीजी नारीओ सरजीश एम धारीने विधाताएं आ कन्यारूप प्रथम सृष्टि रची एने अहीं राखी मूकी हरो ! ” अर्थात् आ कन्यातुं रूप एवुं सुंदर छे के आने जोड़नेज बीजी स्त्रीओ सरजो होय एम जणांय ठे. एट्ठे बीजी स्त्रीओ आना करतां ओढी रूपवंत देखाय ठे.

आ प्रमाणे विचारतो राजपुत्र ते कन्या पासे गयो. एट्ठे तेणीए तेने आसन नांखी आप्युं. तेपर राजपुत्र वेठो. पढी ते कन्याने शोकातुर जोड़ने तोणे पृच्छुं के ‘ हे भद्रे ! तुं शोकातुर केम ठे ? ’ त्पारे ते कन्या बोली के “ हे जाग्र-शाळी ! हुं विजय राजानो पुत्री अनंगद्वेखा नामे हुं. एकदा हुं मारा महेद्वना गो-खमां वेठी हती, ते वखते मने जोड़ने कोइ विद्याधरे मारुं हरण करी अहीं आ पुर वसावीने मने राखी ठे. अने ते मारी साथे लग्न करवा मोटे विवाहनी सामग्री देवा गयो ठे. ते आजेज अहीं आवीने मने बळात्कारे परणवानो ठे. परंतु पहेलां मने एक ज्ञानी मुनि कहुं हतुं के “ हे राजपुत्री ! तारो पति हरिवाहन नामे राज-पुत्र थशे ’ ते मुनिनी वाणी अन्यथा थाय ठे. तेथी मारा मनमां अति खेद थाय छे. ” ते सांजळी कुमार बोव्यो के “ हे सुंदर श्रुट्टीवाळी स्त्री ! तुं खेद करीश नहीं. ” आ प्रमाणे कुमार तेनी साथे वातचित करे छे, तेवामां ते विद्याधर त्यां आवी पहुँच्यो. कुमारने जोड़ने क्रोध युक्त थयेवो विद्याधर तेनी साथे युध्ध करवा लाग्यो. परंतु कुमारे अप्सराओए आपेक्षा जगतजेतु खड्गरत्न वने तेने जीती दीधो. एट्ठे ते बोव्यो के “ हे साहसिक शिरोमणि ! हुं तारा पराक्रमधी खुशी थयो हुं. मोटे आ स्त्री अने आ पुर तने सोंपुं छुं. तेने तुं सुखेथी नोगव. हुं मारे स्थाने जाउं छुं. ” एम कही ते विद्याधर स्वस्थाने गयो. पढी ते विद्याधरनी लावेदी विवाहनी सामग्री वने हरिवाहन ते राजकन्याने परणी तेने पेवो दिव्य कंचुक आपी, ते नगरमां घणा लोकोंने वसावी, त्यां राज्यतुं पावन करवा लाग्यो.

एकदा हरिवाहन राजा प्रियानी साथे नर्मदा नदीने किनारे जइ उत्तम वस्त्रोंने किनारा पर मूकी जळक्रीमा करवा लाग्यो, एवामां पेवो दिव्य कंचुक के जे वस्त्रोनी साथे किनारापरज मूकेवो हतो तेने पद्मराग मणिनी कांति युक्त होवाथी

मांसनी भ्रांति ए कोइ मत्स्य आवीने गळी गयो. ते जोइ राजा विगेरे खेदयुक्त थया. धणी शोध करतां पण ते मत्स्य हाथ झाल्यो नही. एट्ठे राजा विगेरे स्वस्थानके गया.

पेडो मत्स्य फरतो फरतो वेनातटे गयो. त्यां कोइ मच्छीमारनी जाळमां ते पकसाइ गयो. तेने विदारतां तेना उदरमांथी पेडो कंचुक नीकळ्यो. ते कंचुकने मच्छीमारे पोताना राजाने जेट कयों. ते जोइ राजाए विचार्युं के “ विश्वने मोह पमाडनारी आ कंचुकने पहेरनारी कोण हशे के जेनो कंचुक पण मने मोह पमा-
के ठे ? ते स्त्री कया उपायथी मने मळी शके ? ” इत्यादि चिंतामांमग्न थइ गयेझा राजाए पोताना प्रधानने कथुं के “ जो मारा जीवितहुं तमारे प्रयोजन होय तो सात दिवसमां आ कंचुकने पहेरनार स्त्रीनी शोध करी लावो. ” ते सांजळीने मंत्रीए दीर्घ विचार करी राजेश्वरी देवीनी आराधना करी. एट्ठे देवीए प्रगट थइने वरदान मागवानुं कथुं. मंत्रीए कथुं के “ आ कंचुकने पहेरनारी स्त्रीने लावी मारा राजाने आपो. ” ते सांजळीने देवीए कथुं के “ हे सचिव !

उदेति यदि वारुण्यां, जानुश्रंगारमुक् शशी ।

तथापि सा सती शीघ्रं, प्राणान्तेऽपि न द्रुम्पति ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जो कदाच सूर्य पश्चिम दिशामां उदय पांम अने कदाच चंद्र अंगारानो वरसाद करे तोपण ते सती स्त्री प्राणनो नाश घाय तोपण पोतानुं शीघ्र मूके तेम नथी. ”

तोपण हे सचिव ! तारो स्वामी कदाग्रह मूकतो न हांय तो हुं तेने लावी आपुं हुं. पण फरीधी आ कार्य माटे तारे मारुं स्मरण करवुं नही. ” एम कहीने तरतज ते स्त्री पासे जइ तेनुं हरण करी राजा पासे मूकीने ते अट्ठय थ-
इ गइ. राजाए ते अनंगद्वेखानुं स्वरूप जोइ मोह पामी तेणीनी अनेक प्रकारे प्रार्थना करी. तयारे ते बोझी के ‘ हे राजा ! हुं प्राणनो नाश थजे तोपण शीघ्रनुं खंरुन करीश नही. ’ ते सांजळी राजाए विचार कयों के “ स्त्रीओ स्वजावयीज मुख वने ना ना कहे ठे. परंतु आ मारे आधीन ठे तेथी धीरे धीरे तेणीना हट चित्तने पण हुं प्रसन्न करीश. नितिशास्त्रमां पण सहसा कोइपण कार्य करवुं नही एम कहेहुं ठे. ” एम विचारी तेणीने एकांत स्थळे राखी राजा पोताने स्थाने ग-

यो. अनंगद्वेखा हृदयमां पोताना चर्तारुं स्मरण करती त्यां रही.

अहीं अरण्यामां हाथीधी त्रास पापीने नासी गयेला पेला वे मित्रो जे राजकुमारधी जूदा परी गया हता तेओए फरतां फरतां वनमां वंशनी जाळमां वेसीने मंत्र साधन करता एक साधकने जोयो. साधके पण ते वने साहसिक पुरुषोने जोड़ने कहुं के “ हे कुमारो ! तमे जो मारा उत्तरसाधक थाओ तो मारं कार्य सिद्ध थाय. ” ते सांजळीने ते वनेए हा कही. एटद्वे ते साधके पोतानी विद्या तेमना सहायधी सिद्ध करी. विद्या सिद्ध यवाधी संतुष्ट थयेला ते साधके ते वनेने अदृश्यअंजनी, शत्रुसैन्यमोहिनी अने विमानकारिणी ए त्रण विद्या आपी. त्यांधी फरतां फरतां ते वने वेनातटे आव्या. त्यां दोकोना मुखधी ‘ पो-ताना मित्र हरिवाहननी प्रियाने त्यांना राजाए हरण करावी हरिवाहनने शोका-तुर करी मूक्यो ठे. ’ इत्यादि बात सांजळीने मित्रनो विरह दूर करवा माटे ते व-ने मित्रो अंजनना प्रयोगधी अदृश्य थइ अनंगद्वेखानी पासे गया. ते वखते अनं-गद्वेखा पटमां चित्रेला पोताना पति हरिवाहनना चित्रपर दृष्टि राखीने वेठी ह-ती. ते जोड़ने ते वनेए ते चित्रपट अदृश्यपणेज दइ दीधुं. ते आश्चर्य जोड अनं-गद्वेखाना नेत्रोमां अश्रु नराइ गयां अने बोली के—

अपराधं मया किं ते, यच्चित्रितमपि प्रियम् ।

जहर्ष्य मम हत्याया, अपि त्वं न बिभेषि किम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे विधाता ! में तारो शो अपराध कयों ठे ? के जेधी चि-त्रेला पतिने पण तें हरण कयों ? आधी मारा आत्मानी हत्या थशे. तेधी पण शुं तने काइ नय द्वागतो नथी ? ”

ते सांजळी तेणीने दुःखी जोड़ ते मित्रोए प्रगट थइ तेणीने चित्रपट आ-पी पोतारुं वृत्तांत निवेदन कथुं. ते सांजळी पोताना पतिना मित्रो जाणीने ते बो-ली “ हे भाइओ ! तमो मारा दियर छो तो मने शोकधी मुक्त करो. ” ते सां-जळीने तेणीने धीरज आपी ते वने त्यांधी कांइक संकेत करीने नीकळी गया. पढी पोते मंत्रवादी ठे एवी तेओए लोकमा पोतानी प्रसिद्धि करी. अने राजा पासे जड़ने बोल्या के “ हे राजा ! अमे मंत्रवादी डीए. अमारा सरखुं कार्य बतावी अपारी खात्री करो. ” राजाए तेमने कहुं के “ आ कंचुकने पहेरनारी रूपवती

स्त्री जन्म सुधी मारे वश थइंन रहे, एवुं तमे करो. ” ते सांजळी तेमणे राजाने एक तिद्वक करी तेणीनी पासे मोकड्यो. एटळे प्रथमना संकेत प्रमाणे राजाने आवतो जोइ तेणीए उजा थइ आसन विगेरे आपी सन्मान कर्युं. ते जोइ तेने पोताने आधीन थयेद्वी जाणी राजाए वारंवार तेना शरीरनो संग करवानी याचना करो. त्यारे ते बोद्वी के “ हे राजा ! हुं हवे तमारे आधीन हुं. परंतु में अष्टापद गिरिनी यात्रा करवानो नियम करेद्वो छे, माटे ते यात्रा कर्या पछी हुं इच्छित सुख जोगवीश. ” ते सांजळीने ते कामांध राजाए मधुर वचनथी पेढा मंत्रवादीओ पासे अष्टापदनी यात्रा कराववानी प्रार्थना करी. त्यारे तेओए मंत्रशक्तिथी विमान वनाव्युं. ते जोइ राजाए अनंगद्वेखाने कहुं के “हे प्रिया ! आ विमानमां वेसी तारो अजिग्रह पूर्ण करी जद्वदीथी आव, अने मारो मनोरथ पूर्ण कर. ” त्यारे ते बोद्वी के “ हे राजा ! हुं ते अजाण्या पुरुषो साथे जाउं हुं माटे तमारी वे कन्याओने मारी साथे मोकड्यो, तो तेनी साथे सुखे वार्ताविनोद थइ शके. ” ते सांभळीने राजाए पोतानी वे कन्याओने तेनी साथे मोकड्वी. पछी जे विमानमां ते वने मित्रो वेग हाता तेमां वने कन्याओ साथे अनंगद्वेखा पण वेगी. एटळे तरतज विमान आकाशमां उंचे चरुचुं. थोके दूर जइने ते वने मित्रोए राजाने कहुं के “ हे छुष्ट राजा ! आ त्रणे स्त्रीओनी आशा हवे तारे मूकीज देवी. ” ते सांजळी राजा विद्वखो थइ गयो, तेनो कांइ पण उपाय रह्यो नहीं.

हवे मित्रना दुःखनो नाश करवा माटे ते वने मित्रोए हरिवाहन राजानी पासे जइ ते विमान उतार्युं. तेमां वने मित्रोने तथा प्रियाने जोइने हरिवाहन अत्यंत आनंद पाग्यो. पछी राजाए तथा मित्रोए परस्पर पोतपोतानुं वृत्तांत कही संभळाव्युं. वे कन्याओने हरिवाहने वने मित्रोने परणावी.

अन्यदा इन्द्रदत्त राजाने पोताना कुमारनी तथा तेना मित्रोनी शोध मळतां तेमने पोताना राज्यमां बोलाव्या अने हरिवाहन कुमारने राज्यपर स्थापन करी पोते वैराग्य रंगी प्रव्रज्या ग्रहण करी. केद्वेक दिवसे इन्द्रदत्त मुनिन कर्मक्षय दवायी केवळज्ञान उत्पन्न थयुं. एटळे ते भांगावर्ती नगरीए सप्तवसर्था. ते वखने हरिवाहन राजाए परिवार सहित उद्यानमां जइ केवळाने वंदना करी. केवळीए आ प्रमाणे धर्मदेशना आपी—

विषयामिषसंबुद्धा, मन्यन्ते शाश्वतं जगत् ।

आयुर्जदधिकद्वोद्वोदमादोकयन्ति न ॥ १ ॥

जावार्थ—“ विषयरूपी मांसमां दुब्ध थयेदा प्राणीओ आ जगतने शाश्वत—विनाश न पामे तेवुं माने ठे, परंतु समुज्जना कद्वोल जेवा चपळ आयुष्यने जोता के जाणता नथी. ”

इत्यादि धर्मदेशना सांभळीने राजाए केवळीने पूज्युं के ‘ हे स्वामी ! मारं आयुष्य केटवुं वाकी ठे ? ’ केवळीए जवाव आप्यो के ‘ हे राजा ! तारं आयुष्य मात्र नव प्रहरनुंज वाकी ठे. ’ ते सांभळीने मरणथी जय पामेदा ते राजांनुं अंग कंपवा दायुं. त्यारे मुनीश्वर बोव्या के “ हे राजा ! जो तुं मृत्युनी चिंताथी जय पामतो हो, तो तुं प्रव्रज्या अंगीकार कर. केमके—

अंतोमुहुत्तमित्तं, विहिणा विहिया करेइ पव्वज्जा ।

डुक्काणं पज्जंतं, चिरकादकयाइ किं जणिमो ॥ १ ॥

जावार्थ—“ एक अन्तर्मुहूर्त मात्र पण जो विधि पूर्वक ग्रहण करेद्वी प्रव्रज्या सारी रीते पाळी होय तो ते सर्व दुःखोनो अंत (नाश) करे ठे, तो पळी चिरकाळ दीक्षातुं पावन कथुं होय, तो तेने माटे तो शुं कहेवुं ? ” अर्थात् तेनुं फळ तो सर्व दुःखनो नाश करनार थाय ज एमां आश्रय नथी.

आ प्रमाणे ज्ञानीनुं वचन सांभळीने राजाए, स्त्री तथा मित्रो सहित तरतज दीक्षा ग्रहण करी. पळी ते राजपि ‘ एगोहं नल्लि मे कोइ ’ ‘ हुं एकद्वोज हुं, मारं कोइ नथी. ’ इत्यादिक शुज ध्यान ध्यातां मृत्यु पामीने सर्वार्थसिद्धि विमानमां देवपणे उत्पन्न थया, त्यांथी चवीने महाविदेह क्षेत्रमां उत्पन्न थइ मोक्षपद पामशे. तेना मित्रो तथा अनंगद्वेखा विगोरे पण देवगति पामीने अनुक्रमे मोक्षसुख पामशे.

“ श्री जिनेन्द्रना मार्गने विषे ‘ निर्वेद ’ शब्दनो अर्थ ‘ संसारपर विरागता ’ एवो करेद्वो छे. ते निर्वेदरूप भावसिंहनो आश्रय करनार हरिवाहन

व्याख्यान ४४ सुं. अनुकंपा नामना चोथा ब्रह्मण विषे. (२३५)

राजा शीघ्र सर्वार्थ सिद्धि विमानने पाम्या. तेवी रीते अन्य जव्य प्राणीओए निर्वेदने विषे दृढता राखवी. "

इत्युपदेशप्राप्तादे वृत्तीयस्तंजे त्रयश्चत्वारिंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ४३ ॥

व्याख्यान ४४ सुं.

अनुकंपा नामना चोथा ब्रह्मण विषे.

दीनहुःस्थित दारिद्र्य प्राप्तानां प्राणिनां सदा ।

हुःखनिवारणे वाञ्छा, सानुकंपाजिधीयते ॥ १ ॥

जावार्थ—“ दीन, हुःखी अने दारिद्र्यने पामेझा प्राणीओनां हुः-
खांतुं निवारण करवानी निरंतर जे वांछा (इच्छा) करवी ते अनुकंपा कहे-
वाय डे. ”

कार्या मोक्षफलद्वे दाने, पात्रापात्रविचारणा ।

दयादानं तु सर्वज्ञैर्न क्वापि प्रतिषिध्यते ॥ २ ॥

जावार्थ—“ जेतुं फळ मोक्ष डे, एवा सुपात्र दानयां पात्र अपात्रनो वि-
चार करवो, पण दयादान (अनुकंपादान) करवा मोटे तो तीर्थकरोए कोड पण
स्याने निषेध कर्को नवी. ”

निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु, दयां कुर्वन्ति साधवः ।

न हि संहरति ज्योत्स्नां, चन्द्रश्चंजालवेदमनि ॥ ३ ॥

जावार्थ—“ साधुजनो (सज्जनो) निर्गुण प्राणीओनी उपर पण द-

યા કરે છે, કેમકે ચંડ પોતાનો પ્રકાશ ચંદ્રાલના ઘરપરથી કાંઈ લેઈ લેતો નથી. ”
તે તો સર્વત્ર એક સરખો પ્રકાશ આપે છે; તેમ સજ્જનો પણ ગુણી અને નિર્ગુણી
સર્વનાપર દયા કરે છે.

આ વિષય હપર એક પ્રબંધ છે તે સંબંધમાં કહું છે કે—
અપકારેऽપિ કારુણ્યં, સુધીઃ કુર્યાદ્વિશેષતઃ ।
દન્દશૂકં દશન્તં શ્રીવીરઃ પ્રાબોધયદ્યથા ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ બુદ્ધિમાન પુરુષો અપકાર કરનાર પર પણ વિશેષે કરીને
અનુકંપા (દયા) કરે છે. જુઓ શ્રી મહાવીર જગવાને દંશ દેતા સર્પને પણ બોધ
કર્યો હતો. ” આ સંબંધ નીચે પ્રમાણે—

ચંરુકૌશિકની કથા.

શ્રી મહાવીર સ્વામી ઢબસ્થપણામાં કનકચંદ્ર નામે તાપસોના આશ્રમમાં
ચંરુકૌશિક નામના સર્પને પ્રતિબોધ કરવા માટે ગયા હતા. તે સર્પના પૂર્વ જન્મ
સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે—એક તપસ્વી મુનિ હ્રુદ્ધક સાધુને સાથે લઈ પારણાને માટે
ગોચરી કરવા ગયા હતા. ત્યાં માર્ગમાં તપસ્વી મુનિના પગ તલે એક નાની દેરુકી
દવાઈને મરણ પામી. તેની આલોચના પ્રતિક્રમણ વચ્ચે તેણે કરી નહીં, પટલે
પેટા હ્રુદ્ધક સાધુને તેને ‘ દેરુકી ચંપાઈ ગયાની આલોચણ કેમ લેતા નથી ? ’
એમ કહી સ્મરણ કરાવ્યું. તે વચ્ચે તે હ્રુદ્ધકપર ક્રોધ આવવાથી તે તપસ્વી સાધુ
તેને મારવા દોડ્યા. રસ્તામાં સ્તંત્ર આત્મો આવવાથી તે સાથે અફલાઈને તે તપસ્વી
મુનિ મૃત્યુ પામ્યા, અને જ્યોતિષિમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચંચીને કનકચંદ્ર
નામના તાપસના આશ્રમમાં પાંચસો તાપસોના અધિપતિ ચંરુકૌશિક નામે તાપસ થયા.

એકદા કેટલાક રાજપુત્રોને તે આશ્રમના ફલ્લો તોરતા જોઈને ક્રોધથી તે-
મને મારવા માટે હાથમાં પરશુ (કુદામી) લઈને તે ચંરુકૌશિક તાપસ દોડ્યો.
માર્ગમાં મોટા અન્ધકૂપમાં પડી તેજ પરશુવડે મૃત્યુ પામી તેજ નામથી દૃષ્ટિવિષ
સર્પ થયો.

તે સર્પને પ્રતિબોધ કરવાની ઇચ્છાથી વીજા લોકોએ નિપેધ કર્યા હતાં પણ
પ્રજુ તેજ રસને જડ તે ચંરુકૌશિકના રાફના પાસે કાયોત્સર્ગ કરી ઝંજા રહ્યા.

तेमने जोड़ने क्रोधथी ज्वलित थयेदो चंरुकौशिक सर्प सूर्यनी सन्मुख जोड़ जोड़ने मुखमांथी ज्वाळा मूकवा द्वाग्यो. परंतु ते ज्वाळाओधी प्रजुने कांड़ पण थयुं नहीं. तयारे तेणे प्रजुना पग पर रूख दीधो तेथी प्रजुना पगमांथी गायना दूध जेवुं श्वेत शोणित नीकळवा द्वाग्युं. ते जोड़ने तेमज प्रजु बोव्या के ' हे चंरुकौशिक ! बोध पाम, बोध पाम, ' ए वचन सांजळीने इहापोह करतां तेने जातिस्मरण ज्ञान थयुं. तेथी पश्चात्ताप करता ते सपें प्रजुने त्रण प्रदक्षिणा दड़ वंदना करीने अनशन ग्रहण कर्युं. पढी ' बीजा जंतुओ मारा विपनी ज्वाळाथी मृत्यु न पामो. ' एम विचारिने तेणे पोतानुं मुख राफढानी अंदर विद्वामां राख्युं. दोकोने ते वातनी खबर थतां सर्वे दोको ते रस्ते नीकळवा द्वाग्या. धी दूध विंगेरे वेचवा जनारी महीयारीओए ते सर्पनी पूजा निमित्ते तेनापर घृतनुं सिंचन कर्युं. तेथी असंख्य कीर्तीओ त्यां उत्पन्न थड़ अने सर्पनुं शरीर चादणीनी जेम असंख्य षिड्ढालुं करी दीधुं. ते दुःखथी अत्यंत पीरु पामतां ठतां पण प्रजुनी दृष्टिरूप अमृतथी सिंचातो ते सर्प शुच ध्यान पूर्वक पंदर दिवसनुं अणसण पाळी मृत्यु पामीने सहस्रार देवदोकमां देवता थयो. त्यांथी चवीने तो थोरा भवमांज मोक्ष मुखने पामशे. इति.

आ विषयमां एक बीजुं पण दृष्टांत ठे, ते संबंधमां कथुं ठे के—
तथा चौराऽन्यराज्ञीजिल्लेभे वस्त्राद्यलंकृतः ।

न रतिं लघुराज्ञ्या तु, प्रदत्ताभयतो यथा ॥ १ ॥

जावार्थ—“ कोड़ एक चोर नानी राणीए अपावेद्वी अजय दानथी जेवुं सुख पाम्यो, तेवुं सुख बीजी राणीओए (सेंकनो रुपियाना खर्च वने) वस्त्रादिकथी शोचाव्या ठतां पण पाम्यो नहोतो.” ते द्रष्टांत नीचे प्रमाणे —

चार राणीओनुं दृष्टांत.

वसंतपुरमां अरिदिमन नामे राजा हतो. ते एकदा पोतानी चार राणीओ सहित महेलना गवाक्षमां बेसी क्रीडा करतो हतो. तेवामां एक चोरने वध्यस्थान तरफ दड़ जवातो तेमणे जौयो. ते जोड़ राणीओए पूज्युं के ' आणे शो अपराध कयों ठे ? ' ते सांजळीने एक राजसेवक बोव्यो के ' तेणे चोरी करी ठे, तेथी तेने वध्यस्थान तरफ दड़ जाय ठे. ' ते सांजळीने मोटी राणीए राजाने कथुं के —“ हे स्वामी ! में तमारी पासे पृर्वे एक वरदान थापण रूपे राखेवुं ठे,

ते वरदान आजे मांगुं तुं के एक दिवस आ चोरने मुक्त करी मने सोंपो.” राजाए ते बात कबूख करीने ते राणीने सोंप्यो. ते राणीए हजार महोरनो खर्च करी ते चोरनो स्नान, जोजन, अलंकार, अने वस्त्रो विगेरेथी सत्कार कयों. अने संगीत विगेरे शब्दादिक विषयोथी तेने आखो दिवस आनंदमां राख्यो. बीजे दिवसे ते ज प्रमाणे लक्ष सुवर्णनो खर्च करी बीजी राणीए ते चोरतुं पावन कयुं. बीजे दिवसे बीजी राणीए कोटी ड्यूनो व्यय करी ते ज रीते तेनो सत्कार कयों. चौथे दिवसे छेद्वी नानी राणीए राजा पासे वरदान मांगी तेनी अनुमतिथी अनुकंपा वहे ते चोरने मरणना जयथी मुक्त कराव्यो; बीजो कांइ पण सत्कार कयों नहीं. मोटी त्रण राणीओए तेनी मक्करी करी के “आ नानीए आने कांइ पण आप्युं नहीं. तेम तेने माटे तेणीए कांइ खर्च पण कयों नहीं. त्यारे तेणे चोरनो शो उपकार कयों?” नानी राणी बोली के—‘तमारा त्रणे करतां में वधारे उपकार कयों छे. तेम कांइ पण उपकार कयों नथी.’ आ प्रमाणे ते राणीओ वच्चे उपकारना विषयमां मोटो विवाद थयो. त्यारे तेनो न्याय करवा माटे राजाए ते चोरने ज बोलावीने पूछुं के—‘तारा पर आ चारेमांथी कोणे वधारे उपकार कयों?’ ते सांजळी चोर बोळ्यो के—“हे महाराजा ! मरणना जयथी पीडा पापेला में स्नान जोजनादिक सुखनो कांइ पण अनुभव कयों नथी. वाघनी सामे बांधेला छीला जवने खानारा वकरानी जेम में तो केवल त्रणे दिवस दुःखनो ज अनुभव कयों छे. अने आजे तो शुष्क, निरस अने तृण जेवो सामान्य आहार करवाथी पण वणिकने घेर बांधेला गायना वाठरमानी जेम जिंदगी प्राप्त थवाथी केवल सुखनो ज अनुभव कहां तुं. अने तेथी ज आजे हर्षथी नृत्य कहां तुं.” ते सांजळीने राजाए अजयदाननी प्रशंसा करी.

आ दृष्टान्तनुं तात्पर्य ए छे के “जेम राजानी नानी राणीए चोरने मृत्युना दुःखमांथी वचावीने महान् उपकार कयों, तेवी रीते आस्तिक मनुष्योए निरंतर प्राणीओ पर अनुकंपा करवी. तेम करवाथी समकितनुं चायुं लक्षण जे अनुकंपा ते शुष्क रीते प्रगट थाय छे.”

इत्युपदेशप्रासादे तृतीयस्तंने चतुश्चत्वारिंशत्तमं व्याख्यानम्॥४४॥

વ્યાખ્યાન ૪૫ મું.

આસ્તિક્યતા નામના પાંચમા લક્ષણ વિષે.

પ્રત્યુન્નિર્જાષિતં યત્તત્તત્ત્વાન્તરશ્રુતેઽપિ હિ ।

નિઃશંકં મન્યતે સત્યં, તદાસ્તિક્યં સુલક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ વીજા તત્ત્વ (મત) નું શ્રવણ કર્યા બતાં પણ ‘ પ્રત્યુજે કહ્યું છે તે જ સત્ય છે ’ એમ જે નિઃશંકપણે માને છે તે આસ્તિક્ય નામનું ચોથું લક્ષણ જાણવું. ” આ વિષય પર પદ્મશેખર રાજાની કથા છે તે નીચે પ્રમાણે—

પદ્મશેખર રાજાની કથા.

પૃથ્વીપુરનો પદ્મશેખર નામે રાજા વિનયંધર સૂરિથી પ્રતિવોધ પામીને જૈન-ધર્મી થયો હતો. અને જૈનધર્મના આરાધનમાં તત્પર હતો. તે રાજા સત્તા સમક્ષ નિરંતર લોકો પાસે ગુરુનું આ પ્રમાણે વર્ણન કરતો હતો—

નિવર્તયત્યજનં પ્રમાદતઃ, સ્વયં ચ નિષ્પાપપથે પ્રવર્તતે ।

ગૃણાતિ તત્ત્વં હિતમિચ્છુરક્લિનાં, શિવાર્થિનાં યઃ સ ગુરુર્નિગદ્યતે ॥૧॥

જાવાર્થ—“જે ગુરુ અન્ય જનોને પ્રમાદથી નિવૃત્તિ પમાડે છે, અને પોતે નિષ્પાપ માર્ગમાં પ્રવર્તે છે, તથા હિતની ઇચ્છાવાળા જે ગુરુ મોકળા અજિદ્વાપી પ્રાણીઓને હિતકારી તત્ત્વનો ઉપદેશ કરે છે, તે સુગુરુ કહેવાય છે.”

વંદિજ્જમાણા ન સમુક્કસંતિ, હિલ્લિજ્જમાણા ન સમુજ્જલંતિ ।

દમેતિ ચિત્તેણ ચરંતિ ધીરા, મુળી સમુગ્ધાશ્ચરાગદોસા ॥૨॥

જાવાર્થ—“ જેઓ વંદના કરાયા સત્તા બલ્યુક (ઘુસી) થતા નથી અને હીંચના કરાયા સત્તા સ્વેદ પામતા નથી તથા જેઓ ચિત્ત વમે ઇન્દ્રિયોનું દમન કરે છે, ધીરતા ગુણને ધારણ કરે છે, અને જેઓ રાગદ્વેષનો નાશ કરે છે, તેઓજ મુનિ કહેવાય છે. ”

ગુરુ વે પ્રકારના હોય છે. તપસ્યાયુક્ત અને જ્ઞાનયુક્ત. તેમાં જે તપસ્યાયુક્ત હોય છે, તે વરુના પાંદડાની જેમ કેવળ પોતાના આત્માને જ જવસાગરથી તારે છે. અને જે જ્ઞાનયુક્ત હોય છે તે વહાણની જેમ પોતાને તથા વીજા અનેક જીવોને તારે છે.

ઈત્યાદિક ગુરુના ગુણોનું વર્ણન કરીને તે રાજાએ ઘણા લોકોને ધર્મમાં સ્થાપન કર્યો. પરંતુ તે નગરમાં એક જય નામનો વણિક નાસ્તિક મતવાળો રહેતો હતો, તે એમ કહેતો કે “ ઇન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયમાં સ્વાત્તાવિક રીતે જ પ્રવૃત્ત થાય છે; તે કોઈથી રોકી શકાતી જ નથી. તપસ્યા કરવી તે તો કેવળ આત્માનું શોષણ કરવાનું છે. તેથી કાંઈ પણ ફલ મળતું નથી. સ્વર્ગ તથા મોક્ષ કોણે જોયાં છે ? તે સર્વ અસત્ય છે. કહું છે કે—

હત્થાગયા ઇમે કામા, કાલિયા તે અણાગયા ।

કો જાણઈ પરે લોણ, અત્થિ વા અત્થિ વા પુણો ॥૧॥

જાવાર્થ—“ આ કામ જોગ તો હાથમાં આવેલા છે અને તપસ્યાદિથી મળવા ધોરેલા સુખ તો અનાગત કાલમાં પ્રાપ્ત થવાના છે; પણ કોણ જાણે છે કે પરલોક છે કે નહીં ?” એટલે પ્રાપ્ત થયેલાને ઢોરી દડને આગલ મલ્લશે કે નહીં તેવી શંકામાં કોણ પડે ?

મોટે જે છે તે અહીં જ છે. સ્વર્ગ, મોક્ષ, પુણ્ય, પાપ વિગેરે સર્વ માનવા યોગ્ય નથી. ” આ પ્રમાણે લોકો પાસે ઉપદેશ કરીને તે જય વણિકે ઘણા લોકોને જરમાવ્યા હતા. એ રીતે તે નગરમાં પુણ્ય અને પાપનો ઉપદેશ આપવામાં કુશલ એવા તે રાજા અને વણિક વન્ને પ્રત્યક્ષ સુગતિ અને દુર્ગતિના માર્ગ રૂપ દેખાતા હતા.

એકદા રાજાએ જય વણિકનું સ્વરૂપ જાણ્યું, તેથી તેને વરાવર શિક્ષા આપવા મોટે ગુપ્ત રીતે પોતાના સેવક પાસે પોતાનો લઙ્ક મૂલ્યનો દાર તે વણિકના ઘરમાં તેના ઘોણાના દાવડામાં નખાવ્યો. પછી આજ્ઞા નગરમાં પટ્ટ વગાડી સર્વ લોકોને જણાવ્યું કે—“ રાજાનો દાર કોઈ ચોરો ગરું છે, તે જો કોઈ તરતમાં જ લાવોને રાજાને આપશે, તો તેને કાંઈ પણ શિક્ષા કરવામાં આવશે નહીં. અને જો પછી કોઈના ઘરમાંથી નીકળશે, તો તેનો સત્તત દંડ થશે. ” આ પ્રમાણે આધોષણ કરાવી. પણ કોઈએ દાર લાવોને આપ્યો નહીં. પછી રાજાના હુકમથી રાજ-

सेवकोए गापना दरेक घरनी जमती देवा मांसी. अनुक्रमे शोध करतां करतां जय वणिकना घरमांथी ते हार नीकळ्यो एट्ठे राजपुरुषो तेने बांधीने राजा पासे लाव्या. राजाए तेनो वध करवानो हुकम कर्यो. ते वखते तेने कोइए ठोमाव्यो नहीं, परंतु तेना स्वजनो राजानी घणी प्रार्थना करवा लाग्या. त्यारे राजाए कहुं के “ जो मारे घेरथी तेझनुं संपूर्ण जरेलुं पात्र दज्जे ते चाझे, मार्गमां जरा पण तेझनुं विंहु पमवा न दे, अने आखा नगरमां फरीने अहीं मारी पासे आवे, तो हुं तेने मरणनी शिक्षाथी मुक्त करूं, ते विना तेने मुक्त करीश नहीं. ” ते सांजळीने जयश्रेष्ठीए मरणना जयने दीधे तेम करवानुं अंगीकार कर्तुं. पडी पद्मशेखर राजाए आखा नगरमां सर्व लोकोंने हुकम कर्यो के “ मार्गमां ठेकाणे ठेकाणे वीणा, बांसळी अने मृदंग विगेरे वाजित्रो बगरावो, अति मोह उत्पन्न करनार अने सुंदर वेष धारण करनार वेड्याओना हाव, जाव अने कदाक पूर्वक नृत्य, गान विगेरे करावो, तथा सर्व इंद्रियोने सुख उपजे तेवा प्रेक्षणको स्थाने स्थाने रचावो. ” राजानी आज्ञा प्रमाणे आखा नगरमां अनेक जातनी ध्वजा विगेरेथी शोभा करीने लोकोंए अनेक प्रकारना नाटको विगेरेथी आखुं शहेर मनोहर करी दीधुं. पडी जयश्रेष्ठीना हाथमां तेझथी परिपूर्ण जरेलुं पात्र आप्थुं. ते पात्रमां ज वरावर दृष्टि राखीने ते चाव्यो. जो के तं संगीतादिक इंद्रियोना विषयनां घणो रसिक हतो, परंतु मृत्युना जयथी तेणे मननी एकाग्रता तेझना पात्रपर ज राखी हती. तेनी वजे पमखे राजाना सुभटो उघाडी तरवारे चाबता हता अने “ जो पात्रमांथी एक विंहु पण पमशे, तो तरतज आ खड्गथी शिरच्छेद थशे ” एवी धमकी आपता हता. एवी रीते आखा शहेरमां फेरवीने ते सुजटो तेने राजा पासे लाव्या. ते वखते राजाए कांइक हास्य करीने कहुं ‘ हे श्रेष्ठी ! मन अने इंद्रियो अति चपळ ठे, तेने तें शी रीते रोक्क्यां ? ’ त्यारे श्रेष्ठी बोव्यो के ‘ हे स्वामी ! मरणना जयथी रोक्क्यां. ’ राजाए कहुं “ ज्यारे एक ज जवना मरणना जयथी तें प्रमादनो त्याग कर्यो, त्यारे अनंता मरणथी जय पामेझा साधु विगेरे उत्तम जनो शी रीते प्रमाद करे ? माटे हे श्रेष्ठी ! मारुं हित वचन सांजळ—

अनिर्जितेन्द्रियग्रामो, यतो दुःखैः प्रवाध्यते ।

तस्माज्जयेदिन्द्रियाणि, सर्वदुःखविमुक्तये ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जेणे इंद्रियोनो समूह जीत्यो नथी, ते पुरुष दुःखोथी पी-

માય છે; માટે સર્વ હુઃખની મુક્તિ થવા સારુ ઇન્દ્રિયોનો જય કરવો. ”

ન ચેન્દ્રિયાણાં વિજયઃ, સર્વથૈવાપ્રવર્તનમ્ ।

રાગદ્વેષવિમુક્ત્યા તુ, પ્રવૃત્તિરપિ તજ્જયઃ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિનો સર્વથા રોધ કરવો તેજ કાંઈ ઇન્દ્રિયોનો જય નથી, પરંતુ રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરીને ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિ કરવી તે પણ ઇન્દ્રિયજય કહેવાય છે. ”

હતાહતાનીન્દ્રિયાણિ, સદા સંયમયોગિનામ્ ।

અહતાનિ હિતાર્થેષુ, હતાન્યહિતવસ્તુષુ ॥ ૨ ॥

જાવાર્થ—“ સંયમધારી યોગીઓનાં ઇન્દ્રિયો હતા (સંધેલાં) અને અહતા (પ્રવર્તોવેલાં) બંને પ્રકારનાં હોય છે. તેમાં હિતકારી કાર્યને વિષે અહતા હોય છે, અને અહિતકારી વસ્તુને વિષે હતા-સંધેલાં હોય છે. ”

આ પ્રમાણે સાંજલીને જયશ્રેઢી પ્રતિબોધ પામ્યો, અને જિનેશ્વરના ધર્મનું તત્ત્વ સમજીને શ્રાવક ધર્મ પામ્યો. એમ અનેક જનોને ધર્મમાં સ્થાપન કરીને પદ્મશે-
ખર રાજા સ્વર્ગે ગયો.

“ ગુણવાન एवा आस्तिक पुरुषोए निर्मल अंतःकरणधी आ पद्मशेखर
राजानुं चरित्र जाणीने जिनेश्वरना मतने विषे शुच आस्था (श्रद्धा) धारण
करवी. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे तृतीयस्तंत्रे पंचचत्वारिंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ४५ ॥

સ્તંત્ર ૩ જો સંપૂર્ણ.

श्री उपदेशप्रासाद

स्तंभ ४ थो.

व्याख्यान ४६ मुं.

समकितनी ब यतनामांनी पहेली वे यतना विषे.

अन्यतीर्थिकदेवानां, तथान्यैर्गृहीतार्हताम् ।

पूजनं वन्दनं चैव, विधेयं न कदापि हि ॥ १ ॥

अर्थ—“ अन्य तीर्थीओना देवोतुं तथा अन्ये गृहण कोट्ठ अरीहंतनी मूर्त्तिओतुं पूजन वंदन कदापि करवुं नही. ”

जावार्थ—“ अन्य तीर्थीओना शंकरादिक देवोतुं पूजन वंदन विगेरे कदापि करवुं नहीं, ते पहेली यतना. तथा सांख्य, बौद्धादिक अन्य दर्शनीओए ग्रहण कोट्ठी जिनप्रतिमातुं पूजन वंदन विगेरे कदापि न करवुं, ते बीजी यतना. अन्य मंतीओए ग्रहण कोट्ठी जिनप्रतिमातुं पूजनादिक करवार्थी अन्यमंतीओना प्रसंग वने अनेक दोषनी वृष्टि घाय, माटे तेतुं वंदनादिक वर्जवुं. ” आ पतना पर संग्रामसूर राजानी कथा छे ते नीचे प्रमाणे—

संग्रामसूर राजानी कथा.

पद्मिनीखंरु नामना नगरमां संग्रामदृढ नामे राजा हतो. तेने संग्रामसूर नामे पुत्र हतो. ते ह्मेशां शिकार करी अनेक प्राणीओनो वध करतो हतो. तेने तेना पिताए घणी रीते समजाव्यो तोपण तेणे पोतानो कदाग्रह ओड्यो नहीं. त्वारे तेनो निरस्कार करीने तेने नगर वहार काढी मृक्यो. पट्टे ते कुमार गाय व-

હાર એક પરં વસાવીને ત્યાં રહ્યો. પડી હમેશાં પ્રાતઃકાળે કૂતરાઓને લઈને તે વનમાં જઈ પ્રાણીઓનો વધ કરી પ્રાણવૃત્તિ કરવા લાગ્યો. એકદા કૂતરાઓને ત્યાં રાखीને સંગ્રામસૂર કોઈ ગામ તરફ ગયો. તે વખતે તે ઉદ્યાનમાં કોઈ સૂરિ મહારાજ સમવસર્યા. અવસર જોઈને તે સૂરિ તે કૂતરાઓને પ્રતિવોધ કરવા માટે મધુર વચનથી કહ્યું કે—

खणमिच्छसुखकज्जे, जीवे निहणंति जे महापावा ।

हरिचंदणवणखंमं, दहंति ते ढारकज्जम्मि ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“જે મહા પાપી પ્રાણીઓ ક્ષણ માત્રના સુખને માટે વીજા-જીવોને હણે છે, તેઓ રક્ષા (રાખ) ને માટે હરિચંદન વૃક્ષોના વનને બાળે છે, એમ જાણવું. ”

આ પ્રમાણે સાંજલીને તે કૂતરાઓએ પ્રવોધ પામીને જીવન પર્યંત પ્રાણી-વધનો નિયમ ગ્રહણ કર્યો. સંગ્રામસૂર પરગામથી પોતાને ઘેર આવ્યો, ત્યારે તેણે પ્રાણીઓના વધને માટે કૂતરાઓને મૂક્યા. પણ તે કૂતરાઓ તો જરા પણ આગલ ચાલ્યા નહીં, ચિત્રમાં આલેખેલા હોય તેમ સ્તંભ થઈને ઉઠ્યા રહ્યા. તે જોઈને તેણે તેના રક્ષકોને આપ ધવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે “હે સ્વામી ! અમે વિશેષ કારણ કાંઈ પણ જાણતા નથી, પરંતુ તેમની ચેષ્ટાથી એમ જણાય છે કે—અત્રે એક સાધુ આવ્યા હતા, તેના વચનથી તેઓ પ્રતિવોધ પામ્યા છે. ” તે સાંજલીને સંગ્રામસૂરે વિચાર કર્યો કે ‘ અહો ! મને ધિક્કાર છે, કે, હું પણ જેવો પણ નહીં ! ’ એમ વિચારીને તે ગુરુ પાસે ગયો. ત્યાં તેણે નીચે પ્રમાણે ધર્મ શ્રવણ કર્યો.

देवो जिणोऽठारसदोसवज्जिओ, गुरु सुसाहु समदोढकंचणो।

धम्मो पुणो जीवदयाइ सुंदरो, सेवेह एयं रयणत्तयं सया॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ અઢાર દોષથી રહિત જે જિનેશ્વર તેજ દેવ, પથ્થર અને કાંચનમાં સમાન બુદ્ધિવાળા જે સુસાધુ તેજ ગુરુ, અને જીવદયા વિગેરેથી સુન્દર એવો જે ધર્મ તેજ ધર્મ. એ પ્રમાણેના રત્નત્રયનું તું સદા સેવન કર. ”

તે સાંજલી સંગ્રામસૂરે શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. તે જાણી રાજાએ તેને નગરમાં બોલાવી યુવરાજ પદે સ્થાપન કર્યો.

व्याख्यान ४६ मुं. समकितनीं अ-यतनामांथी पहेव्नी वे यतना विषे. (५४५)

हवे कुमारनो मित्र मतिसागर चिरकाळधी अव्य उपार्जन करवा समुद्र-स्ते गयो हतो, ते घणुं धन उपार्जन करीने आव्यो, त्यारे प्रथम मित्रने मळवा माटे गयो. तेने कुमारे कुशल वार्ता पूढीने पढी छीप समुद्र विगेरेमां कांड, आश्चर्य जोयुं होय तो ते कहेवा कथुं. त्यारे मतिसागर बोव्यो के " हे मित्र ! हुं वहाणमां वेसीने समुद्रमां जतो हतो, त्यारे में जरतखंमनी मर्यादामां एक उंचा कटपट्टणी शाखापर हींचको बांधीने ते हींचका रूप पट्यंकपर रहेव्नी एक सुंदर स्त्रीने जोड. ते स्त्री समग्र स्त्रीओना तिन्नकरूप हती, अने पोताना संगीत शब्दधी तेणी-ए किंनरी अने देवांगनाओने पण किंकर (दासी) रूप वनावी दीधी हती. तेवी रूप अने द्वावण्यवती स्त्रीने जोडने कौतुकधी में-मारुं वहाण तेणीनी तरफ हंकार्युं. परंतु हुं तेणीनी पासे पहेचुं एट्टामां तो ते मारा मनोरथनी साधेज कटपट्टा सहित समुद्रमां निमग्न थड गड. ते आश्चर्यकारक वनाव जोडन हुं घणुं विस्मय पाव्यो. हे मित्र ! आज में ते आश्चर्य तमारी पासे निवेदन कर्युं ठे. " ते सांज-ळीने कामदेवना वाणधी जेतुं अंग जर्जरित थयुं छे, एवो कुमार मित्रने साधे द्वा-डने वहाणमां वेसी समुद्रना ते जागमां आव्यो. एट्टे तेणे पण दूरधी तेणीने ते-ज रीते क्रीडा करती जोड. कुमार तेणीनी पासे गयो, तेट्टामां ते स्त्री प्रथमनी जेम समुद्रमां पनीने अट्टय थड गड. ते जोड साहसिक कुमारे हाथमां उघाहुं खड्ड दडने तेणीनी पाडळ जंपापात कर्यो. एट्टे ते कुमार जळकांत मणिधी व-नावेव्ना सात माळना प्रासाद उपर पड्यो. पढी धीमे धीमे नीचे उतरनीने कुमार नीचेना माळमां आव्यो. त्यां कटपट्टणी शाखा साधे बांधेव्ना पट्यंकमां अत्यंत सुंदर अने सूक्ष्म वस्त्रधी आखुं शरीर दांकीने मुनेव्नी ते स्त्रीने कुमारे जोड. तेणे वस्त्र जरा उंचुं वर्युं, एट्टे तरतज ते स्त्रीए उज्जी थडने कुमारने तेज पट्यंकपर वे-साड्यो. पढी तेणीए कुमारने तेनुं कुळ, नाम विगेरे पूज्युं. तेनो यथास्थित जवाव आपीने कुमारे तेणीने तेनुं वृत्तांत पूज्युं. त्यारे ते पण पोतानुं यथास्थित स्वरूप क-हेवा लागी.

वैताड्य पर्वतनी दक्षिण श्रेणीमां विद्युत्पन्न नामे राजा ठे. तेनी हुं मणि-मंजरी नामनी पुत्री हुं. एकदा मारा पिताए मने योग्य वयमां आवेव्नी जोडने कोड नैमित्तिकने पूज्युं के ' मारी पुत्रीने योग्य पति क्यारे मळशे ? ' त्यारे नैमित्तिके कथुं के ' हे राजा ! समुद्रमां जळकांत मणिनो महेद्व करावीने कटपट्टणी शाखा

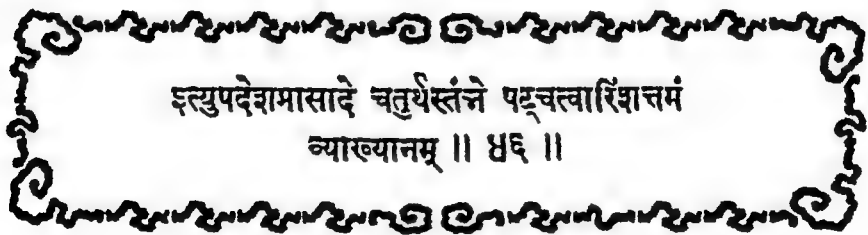
साथे पद्वंक बांधी त्यां तमारी पुत्रीने राखो. त्यां सूरसेन^१ राजानों पुत्र संप्रामसूर आवशे, ते तेनो पति थशे. ' आ प्रमाणे ते निमित्तिये कलायी मारा पिताए ते प्रमाणे सर्व करावी मने अहीं राखी. अहीं रहतां मने घणे दिवसे तमारं दर्शन थयुं.

आ प्रमाणे ते वने परस्पर प्रेमवार्ता करता हता, तेवामां हाथमां उघाको तरवार धारण करीने ताद्व तमोद्व वृद्धना पांदमा जेवो श्याम अने जयंकर कपाल वाळो एक राक्षस एकदम प्रगट थइ कुमार प्रत्ये बोव्यो के " हे कुमार ! हुं सात दिवसथी चूख्यो हुं, तुं मारा जड्यने परणवाने केम इच्छे ठे ? " एम कहीने ते राक्षसे मणिमंजरीने जांजर सहित पगेथी गळवा मांकी. ते जोइं कुमारे तेना पर जोंरथी खड्गनो प्रहार कर्यो. परंतु ते खड्ग राक्षसने कांइ पण इजा कर्या बिना बे ककमा थइ गथुं. त्यारे कुमारे तेनी साथे बाहुयुष् करवा मांरथुं. तेमां राक्षसे ते कुमारने नूमिपर पांकीने बांधी लीधो. पढी राक्षसे तेने कथुं के ' हे राजपुत्र ! जो तारे तारी प्रियाने ठोरुववी होय, तो मने बीजी कोइ स्त्री अथवा तारी स्थूदकाया नामनी दासी खावा माटे आप. कदी तेपण तुं न करी शके तो मारा गुरु चरक परित्राजकने तुं प्रणाम कर अथवा मारा प्रासादमां विष्णुनी मूर्ति साथे जिनप्रतिमा पण ठे तेने प्रणाम करीने तुं पूजा कर. अथवा मारी ज प्रतिमा करावी तेतुं हमेशां पूजन कर. नहीं तो आने हुं आखी खाइ जइश. " ते सांजळी कुमार बोव्यो " हे राक्षस ! मारा जीवितनो अंत थाय, तोपण जिनेश्वरने अने सुसाधुने मूकीने हुं बीजाने नमस्कार करीश नहीं. तेमज कारण बिना स्थावर जीवनी पण हिंसा हुं करतो नथी तो बीजा जीवोनी हिंसा करवा देवानी तो वातज शा माटे करवी ? हे देव ! तारे पण ते प्रमाणे बोद्वहुं योग्य नथी. " ते सांजळीने राक्षस बोव्यो के " हे राजपुत्र ! त्यारे तुं आ जिनाद्वयने विषे चाद्व, त्यां वीतरागनुं विंव ठे, तेनी तुं पूजा कर. " ते वात कबूद्व करी कुमार हर्षथी जिनाद्वयमां गयो, तो ते विंव बौष्क लोकोए पूजेतुं हतुं, तेथी तरतज कुमार त्यांथी पावो वळीने बोव्यो के ' हे देव ! शिरच्छेद थाय तोपण हुं तारं वचन कबूद्व करीश नहीं. ' तेवो तेनो हद निश्चय सांजळीने राक्षस मणिमंजरीने पगेथी गळवा लाग्यो. ते वखते ते वाळा अत्यंत-करुण स्वरे विद्वाप करवा लागी के ' हे प्राण-

प्रिय ! हे नाथ ! मारुं मरणथी रक्षण करो, रक्षण करो. ' ए प्रमाणे विद्वाप कर-
ती ते वाळाने कंठ पर्यंत गळीने राक्षसे कुमारने कहुं के " हे मूर्खशिरो-
मणि ! जो तुं दासीने पण आपवा ना कहेतो होय तो ठेवट एक वक्रो ज
आप, नहीं तो आ स्त्रीनुं नक्षण करीने पढी तारुं पण नक्षण करीश. "
ते सांभळी कुमार वोढ्यो " कटपांत काळे पण तारा कहेवा प्रमाणे करनार नथी,
तो शामाटे तुं वारंवार पूज्या करे ठे ?" आ प्रमाणे तेना दृढ निश्चयथी संतुष्ट थ-
येढ्यो ते राक्षस तरतज पोतानुं दिव्य रूप प्रगट करीने वोढ्यो के " हे साहसिक-
शिरोमणि ! देवेंडे करेढी तारी प्रशंसाने नहीं मानतो हुं तारी परीक्षा करवा आ-
व्यो हतो, तारा प्रसादथी मने पण समकित प्राप्त थयुं छे. " एम कही ते देव ते-
मना गांधर्व दग्गन करो स्वर्गे गयो. पढी कुमार पण मणिमंजरीने महोत्सव पूर्वक
परणी पोताने नगरे आव्यो.

कुमारने राज्य पर वेसानीने तेना पिताए दीक्षा ग्रहण करी. संग्रामसूर
राजा पण श्रावक धर्मनुं प्रतिपादन करी पांचमा देवद्वोकमां देवता थयो. त्यांथी
च्यवी एक अवतार धारण करी मोक्षपदने पामशे.

" राजाओने विषे श्रेष्ठ एवो संग्रामसूर राजा वे यतनाने विषे सावधान
चित्तवाळो थइने कष्टमां पण अहिंसादिक नियमो पाळी पांचमा देवद्वोके गयो. "

इत्युपदेशमासादे चतुर्थस्तंजे पट्चत्वारिंशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ४६ ॥

व्याख्यान ४७ मुं.

बाकीनी चार यतना विषे.

मिथ्यात्वद्विसचित्तानां, संदापादापवर्जनम् ।

सकृच्छा बहुवारं वा, न यच्चेदशनादिकम् ॥ १ ॥

જાવાર્થ—“ મિથ્યાત્વે કરીને લીસ છે ચિત્ત જેનાં એવા ચરકાદિક તાપ-સોને ‘તમે કુશલ છો?’ એમ સ્નેહ પૂર્વક વારંવાર પૂછવું તે સંઘાપ અને એક વાર પૂછવું તે આઘાપ-તે વ્રનેતું વર્જવું તે ત્રીજી તથા ચોથી યતના જાણવી. તેમજ તે મિથ્યાત્વીઓને એકવાર અથવા વારંવાર અશનાદિક આપવું નહીં, તે પાંચમી તથા ષઠી યતના જાણવી. ”

ઉપાસક દર્શાંગ સૂત્રમાં શ્રી ભગવાને સમક્ષિત ગ્રહણ કરનારને આ પ્રમાણે વર્તવા કહ્યું છે કે “નો મે કપ્પફ અજ્જપન્નઈ અન્નહત્થિયદેવયાણિ વા અન્નહત્થિય-પરિગાહિયાણિ અરિહંતેષ્યાણિ વા વેદિત્તણ વા નમંસિત્તણ વા પુલ્લિં અણાદ્વત્તેણં આદ્વવિચણણ વા સંઘવિચણવા તેસિં અસણં વા પાણં વા દાઝો અણુપ્પયાઝો વા—

इत्यर्थः—“आजयी आरंजीने मारे अन्य तीर्थिकोना हरिहरादिक देवोने तथा अन्यतीर्थिकोए ग्रहण करेदां अरिहंतना विंबोने वांदवा न कढेपे, नमन करवुं न कढेपे; पूर्वें नहीं बोद्धावेला एवा ते मिथ्यात्वीओनी साथे मारे आघाप के संघाप करवो न कढेपे, तथा तेओने अशन, पान बिगरे एकवार आपवुं के वारंवार आपवुं न कढेपे. ”

આ પ્રસંગ ઉપર સદ્દાલપુત્ર શ્રાવકતું દૃષ્ટાંત છે, તે ઉપાસક દર્શાંગ સૂત્રથી અહીં દર્શ્યું છે.

સદ્દાલપુત્રની કથા.

પેદ્ધાસપુર નામના નગરમાં મંચલ્લીપુત્ર (ગોશાલ) ના મતને માનનારો સદ્દાલપુત્ર નામનો શ્રાવક રહેતો હતો. તે પાંચસો કુંજારની હુકાનોનો સ્વામી હતો. તેની પાસે લાખ કરોડ સોનામહોરો હતી, અને તે દસહજાર ગાયોનો પોષક હતો. તેને અગ્નિમિત્રા નામની પત્ની હતી. એકદા તે શ્રેષ્ઠિની પાસે આવી આકાશમાં અદૃશ્ય રહીને એક દેવે કહ્યું કે “હે શ્રેષ્ઠી ! કાલે આ નગરમાં મહામાહન અરિ-હંત સર્વજ્ઞ પધારશે, તેની તારે કટ્યાણકારક અને મંગલકારક દેવ સ્વરૂપજ છે એમ ધારી સેવા કરવી. ” એમ કહીને તે દેવ ગયો ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે “ખરે-ખર મારો ધર્મગુરુ ગોશાલોજ મહામાહન અને સર્વજ્ઞ છે, તેથી તેજ કાલે પધાર-શે. હું તેની અશનાદિકવસ્તુ સેવા કરીશ. ”

પછી વીજે દિવસે પ્રાતઃકાલે ગોશાલને વદલે શ્રી મહાવીર સ્વામીનું આગમન સાંભળીને તે ઘણો હર્ષિત થયો. અને મહોત્સવ પૂર્વક તેમને વાંદવા ગયો.

दूरधीज प्रातिहार्यादिकनी शोभा जोडने- 'अहो ! मारा गुरुनी शक्ति अचित्य जणाय ठे. ' एम. विचारीने प्रभु पासे जइ तेमने वंदना करीने पासे वेठो. प्रभुए देशना दीधी ते सांजळी. पत्नी प्रभुए पूज्युं के ' हे सदाशिव ! काळे तने देव-ताए जे कथुं हुतुं ते सांजरे ठे ? ' ल्यारे ' हा ' कहीने तेणे विनंति करी के ' हे प्रभु ! मारी कुंजारनी छुकाने आप पधारो, जेथी हुं आपनी सेवा करूं. ' प्रभु पण त्यां पधार्या.

एकदा माटीनां वासणोने तुरुकामां मूकेझां जोडने जिनेश्वरे तेने पूज्युं के ' हे श्रेष्ठी ! कथा उपायथी आ वासणो वनाव्यां ? ' ते बोळ्यो ' हे स्वामी ! मा-टीनो पिरु करी चक्रपर मूकीने आ वासणो तैयार करेझां ठे. ' प्रभुए पूज्युं ' हे नज ! आ वासणो तुं उद्यमथी तैयार करे छे के उद्यम विना ? ' आ प्रमाणे जगवाने प्रश्न कर्यो. ल्यारे गोशाळाना मनमां रहेळो ते नियतिवादी होवार्थी ' उद्योगवमे वने ठे ' एवो उत्तर आपे तो पोताना मतनी कृति थाय अने बीजा म-ततुं प्रतिपादन थाय तेथी तेणे ' उद्यम विना थाय ठे. ' एवो जवाव आप्यो. प्रभुए फरीथी प्रश्न कर्यो के " हे सदाशिव ! कदाच कोइ माणस आ तारां वा-सणो चोरीने दड जाय, अथवा नांगी नांखे, अथवा तारी स्त्री साये जोग विद्या-स कोरे, तो तेनो तुं शुं दंड करे ? " तेणे जवाव आप्यो के ' हे जगवान ! ते मा-णसना प्राण हुं अकाळेज नाश पमारुं, तेने अत्यंत तर्जना करूं. ' ल्यारे स्वामी बो-ळ्यो के " आ प्रमाणे तुं उद्यमनी परतंत्रताथीज सर्व कार्य करतां उतां ' उद्यमवि-नाज थाय ठे ' एम जे बोळे ठे ते मिथ्या ठे. एकांतपणे मानेवुं सर्व असत्य ठे अने स्याद्यादपणे जे मानवापां आवे तेज सत्य ठे. " इत्यादि जगवाननी यु-क्तिथी प्रतिबोध पामेद्या ते श्रेष्ठीए पोतानी स्त्री सहित जिनेश्वरनी पासे पांच अ-णुवत अने सात शिझावत रूप श्राव्य धर्म अंगीकार कर्यो. पत्नी श्री जिने-श्वरे अन्यत्र विहार कर्यो.

अन्यदा सदाशिवपुत्रे जगवंतनो धर्म स्वीकार्यानी वात सांजळीने गोशाळो तेने घेर आव्यो. तेने जोइ सदाशिवपुत्र मांन धारीने वेसीज रवो. उजा घडने आव-कार पण आप्यो नहीं. ते वखत दज्जा वमे मंखझीपुत्रे जगवानना गुणुं आ प्रमाणे वर्णन कथुं के—' हे देवानुप्रिय ! अहीं महामाहन पधार्या हना ? ' ते सांजळी सदाशिवपुत्रे पूज्युं—' तमे कोने महामाहन कहो छे ? ' गोशाळए जवाव

आप्यो के—“ हे सदाशिवपुत्र ! सूक्ष्म अने वादर बने प्रकारना जीवोनी हिंसाशी विरमेझा होवार्थी श्री महावीर ज महामाहून ठे. हे श्रमणोपासक ! अर्हीआं महा-गोप, महा सार्थवाह, महा धर्मकथक, अने महा निर्यामक आव्या हता ? ” ते सांज-ळीने श्रेष्ठीए पूठयुं—‘ तमे आ कोतुं वर्णन कर्युं ? ’ गोशाळाए जवाब आप्यो के ‘ में आ सर्व वर्णन त्रिशद्वाना पुत्र श्री महावीर स्वामीतुं कर्युं छे. ’ ते सांभळीने हर्षित थयेझा श्रेष्ठिए बहुमानपूर्वक गोशाळाने कहुं के—‘ तमे ते मारा गुरु साथे वाद करी शकशो ? ’ गोशाळे जवाब दीधो—“ हे जद्र ! हुं तेमनी साथे वाद करवा समर्थ नथी. केमके तारा ते धर्मगुरु तो मने एक ज वचनमां जीती छे तेवा छे. ” ते सांजळी सदाशिवपुत्रे कहुं के—“ तमे ते सर्वज्ञतुं यथार्थ वर्णन कर्युं छे, तेथी हुं तमने सत्कार पूर्वक अशन, वस्त्र विंगेरे आपुं लुं, परंतु धर्मबुद्धिथी आपतो नथी. ” आ प्रमाणेना अनेक युक्तियुक्त वाक्योथी तेने प्रजुना धर्ममां दृढ जाणीने गोशाळे विस्तार थइ त्यांथी अन्यत्र विहार कर्यो.

एकदा एक निष्ठावाळो सदाशिवपुत्र श्रावधर्म पाम्या पढी पंदर वर्षे पौषध लइने पौषधशाळामां रह्यो हतो. ते वखते रात्रीए हाथमां तीक्ष्ण खड्ग धारण करीने कोइ देव पिशाचतुं रूप लइ त्यां आवी उपसर्ग करवा लाग्यो. तेना घरमांथी एक एक पुत्रेन लावीने शस्त्रबडे तेने कापी तेना रुधिर वने पौषधमां बेठेझा ते श्रेष्ठीना शरीरपर सिंचन करवा लाग्यो. तोपण श्रेष्ठिने तेनापर जरा पण क्रोध आव्यो नहीं तेम ते जय पण पाम्यो नहीं. ते जोइ पिशाचे तेने कहुं के—“ हे मृत्युनी प्रार्थना करनार ! हजु पण जो तुं धर्मनो त्याग नहीं करीश तो हुं तारी समझ तारी स्त्रीनो पण घात करीश. ” आ प्रमाणे वारंवार कहेझा तेना वाक्यो सांजळीने श्रेष्ठीए विचार कर्यो के—‘ खरेखर आ कोइ अनार्य (पापो) जणाय छे, माटे तेने हुं पकमी दळं. ’ एम विचारी मोटो पोकार करी तिरस्कार पूर्वक तेने पकडवा जाय छे तेवामां ते देव अदृश्य थइ गयो. ते वखते पोताना पतिना मुखथी पोकार सांज-ळीने तेनी स्त्री तरतज पौषधशाळामां आवी, अने पतिने पोकार करवानुं कारण पूठयुं. एटझे तेणे यथार्थ वृत्तांत कहुं. ते जाणीने ते बोझी के—“ हे स्वामी ! तमारा पुत्र विंगेरे सर्व कुटुंबने कोइए हएया नथी, ते सर्व आपणा घरमां सुतेला छे. माटे कोइ देवतानो करेझो आ उपसर्ग छे एम जणाय छे. परंतु तमे व्रतनो जंग कर्यो ते योग्य न कर्युं, माटे ते पापनी आसोयणा करो. ” ते सांजळीने श्रेष्ठीए

लगेला दोषनी आक्षेपणा प्रतिक्रमणा करी. अनुक्रमे श्रावकनी अग्यार प्रतिमा वहन करी सौधर्म देवलोकमां चार पट्टयोपपन्ना आयुष्यवाळो देवता थयो. त्यांथी चवीने महाविदेह क्षेत्रमां उत्पन्न थड सिद्धिपदने पामशे. (आ कथा उपासक दशांगमांथी त्खी छे.)

“ શ્રી જિનેન્દ્રના વાક્યથી જેનું ચિત્ત બોધ પામ્યું છે, જેણે ગોશાઢાના પઢ્ડનો ત્યાગ કર્યો છે અને જે સમ્યક્ત્વની યતનાઓ ધારણ કરવામાં પ્રવીણ છે તેઓ સદાશ્વપુત્ર શ્રાવક સ્વર્ગે ગયો. ”

इत्युपदेशप्रासादे चतुर्थस्तंजे सप्तचत्वारिंशत्तमं व्याख्यानम् ॥४७॥

व्याख्यान ४८ मुं.

८ आगार त्रिषे.

आगाराः षड्विधाः प्रोक्ता, अपवादे जिनादिभिः।

राजगुरुवृत्तिकान्तारगणदेववद्वैर्युताः ॥ १ ॥

જાવાર્ય—“ શ્રી જિનેશ્વરેણ અપવાદ માગેં ઢ પ્રકારના આગાર કહેલા ઢે. રાજાની આજ્ઞાથી, ગુરુજનની આજ્ઞાથી, આજિવીકાને માટે, સમુદાયના કહેવાથી, દેવના વચ્ચાત્કારથી અને કોઈ વચ્ચવાનના વચ્ચાત્કારથી—એ પ્રમાણે ઢ પ્રકાર છે. ”

समकितने विषे आ आगारो अपवाद मार्गेन आपेक्षा अे, पण उत्सर्ग मार्गे आपेक्षा नथी. कथं अे के—

उस्तगसुत्रं किञ्चि, किञ्चि अ अववायं भवे सुत्तं ।

तदुज्जयसुत्तं किंचि, सुत्तस्स जंगा मुणेयव्वा ॥ १ ॥

जावार्थ—कोइक सूत्र उत्तर्गनुं ठे, कोइक सूत्र अपवादनुं ठे, अने कोइक सूत्र उत्तर्ग तथा अपवाद ए वन्नेने दागु पने ठे. ए प्रमाणे सूत्रना त्रण जांगा समजवा.

माटे गुणनो विजाग जोइने वन्ने पङ्कनी सेवा करवी. (वन्ने पङ्को ग्रहण करवा.) कहुं ठे के—

तम्हा सव्वाणुज्जा, सव्वनिसेहो य पवयणे नत्थि ।

आयं वयं तुद्विज्जा, दाहोकेखिव्व वाणियओ ॥ १ ॥

जावार्थ—“ तेथी करीने जिन प्रवचनने विषे कोइ पण कार्यनी सर्वथा आङ्गा के सर्वथा निषेध कहेल नयी. परंतु दाजनी आकाङ्क्षा (इच्छा) राखनारा वणिकनी जेम आय ने व्ययनी (लाज ने हानीनी) तुद्वना (सरस्वामणी) करीने विशेष दाजवाळा कार्यनो स्वीकार करवो. ” अर्थात् जेमां व्यय करतां दाज वधारे मळे तेम होय ते कार्य करवुं.

उत्तर्ग मार्गमां सर्वथा तो यथाख्यात चारित्रवाळानो जे निरतिचार (अतिचार रहित) मार्ग ठे ते ज ठे, परंतु हाद्वनां रामयमां तेवा प्रकारना संघयणादिकना अज्ञावने दीधे तेवा प्रकारनो उत्तर्ग मार्ग पाळी शकाय नहीं, तेथी अपवाद मार्गनुं पण सेवन करीने पछी आलोचनादिबडे आत्मानी शुद्धि करवी.

प्रथम राजाजियोग नामनो आगार कहे-छे.—

दाक्षिण्येन क्षितीशस्थ, बद्धाघ्रा वाक्यतोऽथवा ।

कुदृष्टीनां नमस्कारो, राजाजियोग उच्यते ॥ १ ॥

जावार्थ—“ राजानी दाक्षिण्यता वडे, तेना बद्धात्कारथी अथवा तेना वचनथी कुदृष्टीओ (मिथ्यान्वीओ) ने नमस्कार करवो पने ते राजाजियोग कहे-वाय छे. ”

आ प्रसंग उपर कार्तिक श्रेष्टीनुं दृष्टांत ठे ते नीचे प्रमाणे—

कार्तिक श्रेष्ठीनुं दृष्टान्तः.

पृथ्वीचूषण नगरमां श्री मुनिसुव्रत स्वामीधी धर्मनो प्रतिबोध प्रामेद्धो कार्तिक नामे श्रेष्ठी रहेतो हतो. एकदा ते नगरमां गैरिक नामनो तापस आव्यो. ते कायम मासोपवास करीने पारणुं करतो हतो. तेना एक कार्तिक शेठ विना बीजा सर्व दोको जक्त थइ गया, एट्ठे ते तापस कार्तिक शेठ उपर गुस्से थयो. एकदा राजाए ते गैरिकने पोताने त्यां पारणुं करवा माटे निमंत्रण कर्तुं. त्यारे तेणे कर्तुं के “ हे राजा ! जो कार्तिक श्रेष्ठी मने पीरसे, तो हुं तमारे घेर पारणुं करवा आवुं. ” राजाए ते बात कबूझ करी. पत्नी श्रेष्ठीने बोझावीने राजाए कर्तुं के ‘ मारे घेर तुं गैरिकने पीरसीने जमारु. ’ श्रेष्ठीए कर्तुं के ‘ हे राजा ! आपनी आज्ञाथी हुं जमाकीश. ’ रायाजियोगेण आगार होवाथी राजाना आग्रह वरे निषिध्य कार्य करवामां व्रतनो जंग थतो नथी, एम मानीने श्रेष्ठीए हा पानी. पत्नी गैरिकने जो-जन कराववा ते राजाने त्यां गयो. तेने पीरसतां तापसे पोताना नाक पर आंगळी घंसीने इसारो कर्तुं के ‘ तारुं नाक कपायुं. ’ ते जोड श्रेष्ठीए विचार कर्तुं के “ जो प्रथमथी ज दीक्षा ग्रहण करी होत तो आ तापस मारो पराजव करी शकत नही. ” एम विचारीने तेणे एक हजार ने आठ वणिकपुत्र (वाणोतर) सहित दीक्षा ग्रहण करी.

अनुक्रमे छादशांगीनो अज्यास करी चार वर्ष संयम पाळी सौधर्मेन्द्र थया. गैरिक तापस पण मरण पामी पोताना धर्मने प्रजावे तेज सौधर्मेन्द्रनो औरावण हाथी^१ थयो. तेणे विभंगज्ञान वरे कार्तिक शेठने ओळखीने नासवा मारुथुं. एट्ठे तेने पकळीने इन्द्र तेनापर चड्या. इन्द्रने जय पमारवा माटे ते औरावणे पोतानां वे रूप कर्तुं, त्यारे इन्द्रे पण वे रूप कर्तुं. हाथीए चार रूप कर्तुं, त्यारे इन्द्रे पण चार रूप कर्तुं. उवट इन्द्रे अवधिज्ञानथी जोयुं तो ते हाथीने गैरिक तापसनो जीव जाण्यो, तेथी इन्द्रे तेनी तर्जना करी, एट्ठे तेणे पोतानुं स्वाभाविक रूप कर्तुं. त्यांथी चवीने ते इन्द्र महाविदेह क्षेत्रमां मनुष्य घड सिद्धि पढने पाय-शे. आ कथा जगवती सूत्रमां विस्तारथी आपेव्ही छे.

१ देवयोकमा निर्जित होता नथा पा नेव पाजशास्त्र अभिरेगित देवने ईशनी आज थनां ईशवन्त तर्थांनुं रूप विबुधीने परज बजाववी पटे छे

इति कार्तिक श्रेष्ठी दृष्टांतः

केट्टाएक राजानी आझा ठतां पण पोताना व्रतनो जंग करता नथी, ते पर कोशा गणिकानी कथा ठे ते नीचे प्रमाणे—

कोशा गणिकानी कथा.

पान्नीपुरमां अनुपम रूप, लावण्य अने कलाकुशळतादिक गुणरत्नोता कोश (जंनार) समान कोशा नामनी वेद्या रहेती हती. तेने प्रतिबोध करवा माटे गुरुनी आझा ब्रह्मे स्तूत्रज्ञ मुनि तेने घेर आवी चातुर्मास रखा हता. वेद्याए तेमने वश करवा माटे अनेक प्रकारना हाव, जाव, विभ्रम, विज्ञास विगेरे कर्षा. पण तेथी तेमनुं चित्त किंचित् पण चक्षित थयुं नही. ठेवट मुनिए तेने प्रतिबोध पमाड्यो. तेथी तेणीए वार व्रत लेतां चोथा व्रतमां राजानी आझाथी आवेना पुरुष बिना बीजा पुरुषनो संग नहीं करवानो नियम लीधो.

एकदा कोशाए दीधेन्न व्रतनो जंग करवा माटे नंदराजाए रूपमां कामदेव समान अने अति कामानुर एवा एक रथकार (सुधार) ने तेनी पासे मोकड्यो. ते रथकारे कोशाना मननुं रंजन करवा माटे त्याज उजा रहीने धनुर्विद्यानी निपुणताथी एक पडी एक वाण मूकी झांवी लाकणीनी जेप बवेना बाणना अग्रजांगयी आंवांनी टोचनी हुंघ तोळीने ते हुंघ पोताना हाथमां ब्रह्म कोशाने आपी. तेपज पोतानी वाणीनी सर्व प्रकारनी चतुराई अने सर्ग प्रकारनुं बळे बतावुं. ते सर्व जोडने विषयमां विरक्त थयेळी कोशा बोळी के—

वरं ज्वलदयःस्तंजपरिरंभो विधीयते ।

न पुनर्नरकद्वाररामाजघनसेवनम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ तपावेला दोढाना स्तंजनुं आदिंगन करवुं सारुं, पण नरकना द्वार समान स्त्रीना जघननुं सेवन करवुं सारुं नही. ”

इत्यादिक वैराग्यना वचनो कहीने पडी तेना गर्वनो नाश करवा माटे सरसननो ढगझो करी, तेनी उपर एक सोय मूकी, ते सोयना अग्रभाग पर एक पुष्प मूकी, ते पुष्प पर नृत्य करती बोझी के—

ન ડુક્કરં અંબયદ્વંવતોરુનં, ન ડુક્કરં સરિસવનચ્ચિયાણં ।

તં ડુક્કરં તં ચ મહાણુજાવં, જં સો મુણી પમયવણમ્મી વુચ્છો ॥૧॥

જાવાર્થ—“આંવાની હુંવ તોડવી ડુક્કર નથી, તેમજ સરસવના ઢગલા-પર નાચ કરવો તે પણ ડુક્કર નથી; પરંતુ મહાનુજાવ શ્રી સ્વૂક્કજન્નર મુનિ પ્રમાદના અથવા પ્રમાદના વનમાં પ્રમાદી ન થયા, તેજ એક ડુક્કર છે. ”

ગિરૌ ગુહાયાં વિજને વનન્તરે, વાસં શ્રયન્તો વશિનઃ સહસ્રશઃ ।
હંમ્યેઽતિરમ્યે યુવતીજનાન્તિકે, વશી સ એકઃ શકટાલ્લનંદનઃ ॥૨॥

જાવાર્થ—“પર્વતની ગુફામાં અને નિર્જન વનમાં નિવાસ કરનારા હજારો મનુષ્યો જિતેન્દ્રિય હોઈ શકે છે, પરંતુ અતિ મનોહર હવેલીમાં સુંદર યુવ-તિજનની સાથે વસીને તો માત્ર એક શકટાલ્લનંદનીના પુત્ર શ્રી સ્વૂક્કજન્નર જ જિતેન્દ્રિય રહ્યા છે. ”

ફલ્યાદિક શ્રી સ્વૂક્કજન્નર મુનિની પ્રશંસા કરીને તેણીએ તે રથકારને પ્રતિ-વોધ પમાડ્યો. તેથી તે રથકારે વિષયથી પરાઈમુખ થઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અને અનુક્રમે સ્વર્ગ સુખ પ્રાપ્ત કર્યું. કોશા પણ ચિરકાલ જૈનધર્મની પ્રભાવના કરીને સ્વર્ગ સુખ પામી.

“કોશા વેડયાની જેમ સ્વર્ધર્મમાં રાગી પણ જે મનુષ્યો રાજાની આજ્ઞા ઠતાં પણ સ્વર્ધર્મનો ત્યાગ કરતા નથી તથા જેઓ અન્ય જનોને પોતાની બુદ્ધિથી પ્રતિ-વોધ પમાડે છે તેઓ ચરેચરા મુક્તિ માર્ગના મુસાફર જાણવા.”

॥ ઇત્યુપદેશમાસાદે ચતુર્થસ્તંજેઽષ્ટચત્વારિંશત્તમં

વ્યાખ્યાનમ્ ॥ ૪૮ ॥

बीजा गणान्जियोग आगार विषे.

समुदायो जनानां हि, स एवोक्तो जिनैर्गणः ।

क्रियते तस्य वाक्येन, निषिद्धमपि सेवनम् ॥ १ ॥

गणान्जियोग आगारो, द्वितीयोऽयं निगद्यते ।

केचिदुत्सर्गपद्मस्या, नैवं मुञ्चत्यन्निग्रहम् ॥ २ ॥

भावार्थ—“ मनुष्योना समुदायने जिनेश्वरोए गण कहेलो छे. ते गणना वाक्यथी निषिद्ध कार्यहुं पण सेवन काहुं पने ते बीजो गणान्जियोग नामनो आगार कहेवाय छे. उत्सर्ग पद्ममां दृढ एवा कइलाएक गणान्जियोगथी पण पोताना अन्निग्रहने ओढता नयी. ” आ प्रसंग उपर सुधर्म राजानी कथा छे ते नीचे प्रमाणे—

सुधर्म राजानी कथा.

पंचाक्ष देशमां सुधर्म नामे राजा हतो. ते जैनधर्ममां दृढ हतो. एकदा राजा पासे आवीने दूते कहुं के—‘ हे देव ! महावन्न नामनो चोर दोकोने बहु पीसा करे छे. ’ राजाए जवाव आप्यो के—‘हुं जाते त्यां जइने तेनो निग्रह करीश. केमके

तावज्जन्ति मातंगा, वने मदभरादसाः ।

शिरोविद्वग्मन्त्राङ्गूलो, यावन्नायाति केसरी ॥ १ ॥

जावार्थ—“ज्यां सुधी पूंठराने मस्तक पर राखीने केसरीसिंह आय्यो न-होय (दृष्टि पम्यो न होय) त्यां सुधीज वनने विषे मदना समूहथी आळसु थयेला हाथीओ गर्जना करे छे. ”

एम कह्नीने सैन्यना जारथी पृथ्वी तळने पण नमावतो सुधर्म राजा ते चोरनो निग्रह करवा गयो. त्यां क्रीमा मात्रथी ज ते चोरनो पराभव करीने राजा

पोताना नगर तरफ पाडो फर्यो. नगरमां प्रवेश करती बेळाप नगरनो मुख्य दरवाजो एकाएक तुटी पड्यो. ते जोडने अपशुक्ल घया जाणी राजा पाडो बळी गामनी बहार ज रह्यो. मंत्रीओए जलदीची नवां दरवाजो कराव्यो. ते पण प्रवेश वखने पकी गयो. एदळे बीजो दरवाजो कराव्यो. ते पण तेज रीते पकी गयो. ते जोड राजाए मंत्रीने पूव्हुं के ‘ आ दरवाजो बारंवार केम पकी जाय ठे ? ’ मंत्रीए कहुं “ हे देव ! जो पोताना हाच्यो एक पुरुवने हणीने तेनुं बळिदान आपो, तो आ दरवाजानो अध्यक्ष यज्ञदेव प्रसन्न थाय; बीजी रीते पूजा, नवेच के बळिदानची ते संतुष्ट थाय तेम नची. ” आ प्रमाणे चार्वाक मनवाळा मंत्रीनुं वचन सांजळीने राजा बोड्यो “ जे नगरमां जवा माटे जीववय करवो परे, ते नगरमां जवानुं मारे शुं प्रयोजन छे ? केमके जे अशंकार पहेरवाची कान तुटी जाय, ते अशंकार शा माटे पहेरवो ? राजनीनिमां पण आ प्रमाणे कहुं छे—

न कर्तव्या स्वयं हिंसा, प्रवृत्तां च निवारयेत् ।

जीवितं वल्लमारोग्यं, शश्वच्छाञ्जन्महीपतिः ॥१॥

जावार्थ—“ जीविने, वळने अने आरोग्यनाने निरंतर इच्छता राजाए पोने हिंसा करवी नहीं अने यनी हिंसानुं पण निवारण कहुं. ”

राजानो आवो निश्चय जाणीने मंत्रीए समग्र पौरजनाने वांझावीने कहुं के “ हे झोको ! सांजळो, जो राजा एक मनुष्यनो वय करी बळिदान आपे, तो आ दरवाजो स्वर थाय तेम ठे. ते वात में राजाने जाहेर करी, त्यारे तेणे मने जवाव आप्यो के “ हुं जीवहिंसा करीश नहीं, करावीश नहीं, अने तेम करवा अनुमोदन पण आपीश नहीं. तो हवे तमारा सौना विचारमां जेम आवे तेम करो. ” ते सांजळीने मद्दाजने राजा पास आवी कहुं के “ हे. स्वामी ! अमे वहुं कहुं पण आपे मान रहेवुं. ” राजाए कहुं “ जो प्रजा कांस्पण पाप करे, तो ते-नो उघो जाग राजाने आवे ठे. कहुं ठे के—

यथैव पुण्यादिसुकर्मजाजां, पष्ठांशजागी नृपतिः सुवृत्तः ।

तथैव पापादिकुकर्मजाजां, षष्ठांशजागी नृपतिः कुवृत्तः ॥१॥

जावार्थ—“ जेम पुण्यादिक सुकर्म करनारा मनुष्योना पुण्यनो उघो भा-

ગ રાજાને મળે છે, તેમજ પાપાદિક કુકર્મ કરનાર મનુષ્યોના પાપનો પણ છંદો ભાગ રાજાને મળે છે. ”

ફરીથી મહાજને કહ્યું કે “ હે સ્વામી ! તે પાપનો જાગ સઘળો અમારે માથે, તેમાં આપનો ભાગ નહીં. ” इत्यादि कहीने महा प्रयत्ने राजानी पासે मौन रहेवा हा पन्नावी. पढी महाजने पोतपोताना घरमांथी द्रव्य काढीने एकहुं करी तेनो सुवर्णमय एक पुरुष बनाव्यो. ते सुवर्णना पुरुषने एक गामामां नांखी गाममां फेरवी आघोषणा करावी के “ जो कोइ माता पोताना पुत्रने पोताना हाथे विष खवरावे अने तेनो पिता पोताने हाथे तेनुं गळुं मरनी नांखे, तो तेने आ सुवर्णमय पुरुष तथा एक करोड सोनामहोर मळशे. ”

હવે તે નગરમાં એક મહા દરિદ્રી વરદત્ત નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને રુદ્રદત્તા નામની સ્ત્રી હતી. તે વંને અતિ નિર્દય હતા. તેમને સાત પુત્રો હતા. ઉપર જણાવેલી આઘોષણા સાંજલીને વરદત્તે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે “ હે મિયા ! નાના પુત્રને આપીને આ વધું દ્રવ્ય આપણે ગ્રહણ કરીએ, કેમકે ધનનું માહાત્મ્ય લોકોત્તર છે. કહ્યું છે કે—

पूज्यते यदपूज्योऽपि, यदगम्योऽपि गम्यते ।

વંચતે યદવંચોઽપિ, તત્પ્રજાવો ધનસ્ય ચ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ અપૂજ્ય ઢતાં પણ પૂજાય છે, અગમ્ય ઢતાં પણ ગમન કરાય છે અને અવંચ ઢતાં પણ વંદન કરાય છે, તે સર્વે ધનનોજ પ્રજાવ છે. ”

તે સાંજલીને નિર્દયપણાને લીધે તેણીએ પણ પતિનું વાક્ય અંગીકાર કર્યું. પછી તે બ્રાહ્મણે પરુહ ઢવીને કહ્યું કે ‘ મને આ દ્રવ્ય આપીને આ પુત્રને લઈ જાઓ. ’ ત્યારે લોકોએ કહ્યું કે “ જ્યારે તારી સ્ત્રી વિષ આપશે અને તું તેનું ગળું મરની નાંખશે ત્યારે તને આ ધન મળશે; તે વિના મળશે નહીં. ” તે વાત પેલા બ્રાહ્મણે અંગીકાર કરી. તે વચ્ચે પોતાના માવાપતું વાક્ય સાંજલીને તે નાના પુત્ર રુદ્રદત્તે વિચાર કર્યો કે ‘ અહો ! સંસાર કેવો સ્વાર્થી છે કે દ્રવ્યને માટે પોતાના પુત્રને પણ મારી નાંખવા તૈયાર થાય. ’

પછી તે પુત્રને તેણે મહાજનને સોંપ્યો. મહાજન તેને પુષ્પાદિકથી શણગારી

राजा पासे दइ गया. राजाए हसते मुखे आवता ते बाळकने जोड़ने पूछुं के 'हे बाळक ! तूं केम हसे ठे ? शुं तूं मरणथी पण व्हीतो नथी ?' ते बाळक बोव्यो के " हे राजा ! सांजळो.

तावद्भयाद्धिभेतव्यं, यावद्भयमनागतम् ।

आगतं तु जयं दृष्ट्वा, सोढव्यं तमशंकितैः ॥ १ ॥

भावार्थ—“ ज्यां सुधी जय प्राप्त थयुं न होय, त्यांसुधीज जयथी विहि-
वुं, परंतु जयने आवेलुं जोड़ने तो तेने निःशंकपणे सहनज करवुं. पडी जय
राखवो निष्फट्ट छे. ”

वळी हे राजा ! दताना अंकुरथी हंसोनी जेम ज्यारे शरण करवा दाय-
कथीज जय प्राप्त थाय, त्यारे पडी क्यां जवुं ? ” ते सांजळी राजाए हंसतुं वृत्तां-
त पूछुं. त्यारे ते बाळके हंसनी कथा आ प्रमाणे कही—

कोइ एक अरण्यमां मानस सरोवरनी पाळ पर एक सीधो अने लंचो
वृद्ध हतो. ते वृद्ध पर घणा हंसो रहेता हता. एकदा ते वृद्धना मूळमां एक दतानो
अंकुर जोड़ वृद्ध हंसे बीजा हंसोने कथुं के “ हे पुत्र पौत्रो ! आ दताना अंकुरेने
तमे सर्वे चांचवने कापी नांखो, जेथी सर्वेथुं मरण न थाय. ” ते सांजळीने जुवा-
नीया हंसो हसीने बोव्या के “ अहो ! आ वृद्ध मरणथी केवा वीए ठे ? सर्वे
काळ जीववानी इच्छा करे ठे. आ अंकुराथी आपणने शो जय थवानो ठे ? ”
ते जाणी वृद्ध हंसे विचारुं के “ अहो ! आ जुवानीया मूर्ख जणाय ठे. पोताना
हितने के अहितने पण जाणता नथी. कथुं ठे के—

प्रायः संप्रति कोपाय, सन्मार्गस्योपदर्शनम् ।

निदूननासिकस्येव, विशुद्धादर्शदर्शनात् ॥ १ ॥

भावार्थ—हादना वखतमां सत्यमार्गनो उपदेश करवो, ते घणुं करीने
कोपने माटेज थाय छे. जेनी नासिका कपाड गड होय, तेवा मनुष्यने जो
निर्मळ अरिसो देखानीए, तो ते कोपने माटेज थाय छे. ” वळी—

उपदेशो न दातव्यो, यादृशो तादृशो नरे ।

पश्य वानरमूर्खेण, सुगृही निर्गृही कृता ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जेवा तेवा (मूर्ख) माणसने उपदेश आपवो नही. केमके जुओ ! तेवो विचार कर्या विना उपदेश आपवाथी मूर्ख वानरे सुघरीने घर विनानी करी नांखी. ” ते दृष्टांत आ प्रमाणे ठे.

एक वृद्ध पर एक सुघरी सुंदर माळो वनावीने तेमां सुखे रहेती हती. एकदा वर्षाऋतुमां घणीज वृष्टि थती हती तेवामां आम तेम जमतो, शीतळ वायु-थी कंपतो अने दांतने ककमावतो एक वानर त्या आवी पहुँच्यो. तेने तेवो छुःखी थतो जोइ सुघरीए कहुं के “ हे वानर ! आवी वर्षाऋतुमां आम तेमकेम जमे ठे ? अमारी जेम घर करीने केम रहेतो नथी ? ” ते सांजळीने वानर बोळ्यो—

सूचीमुखे दुराचारे, रे रे पंक्तिमानिनि ।

असमर्थो गृहारंजे, समर्थो गृहजंजने ॥ १ ॥

जावार्थ—“ सोयना सरखी तीक्ष्ण मुखवाळी, दुराचारी अने पंक्ति-मानी एवी हे सुघरी ! हुं घर वनाववाने तो असमर्थ हुं पण घर जांगवाने तो समर्थ हुं. ”

एम कही एक फडंग मारी ते वानरे तेणीनो माळो वरिंखी नांखी एक एक तणने जूदी जूदी दिशाओमां फेंकी दीधां. पढी ते सुघरी बीजे स्थाने जेने सुखेथी रही. ”

आ प्रमाणे विचारी ते वृद्ध हंस मौन धारीने रह्यो. केटलेक काळे ते द्यता वधीने झामनी आसपास बीटाइ चोतरफ फेलाइ गइ, अने अनुक्रमे वृद्धनी टोच सुधी पहुँची गइ. एक दिवस कोइ पारधीए आवी ते लताने पकनी वृद्ध पर चमी वधे पाश पाथरी दीधो. रात्री थतां सर्वे हंसो सुवा माटे ते वृद्ध पर आग्या. एट्ठे ते सर्वे पाशमां सपनाइ गया. तेथी तेओ पोकार करवा लाग्या. त्यारे वृद्ध हंसे कहुं के ‘ पहेळां मास वचन तमे मान्युं नहीं तेथी आ मृत्यु प्राप्त थयुं. ’ तेओ बोल्या “ हे पिता ! द्यतानो अंकुर शरणने माटे राख्यो हतो, ते ज अंकुर मरणने माटे थइ पड्यो. हवे तमे आमांथी जीववानो उपाय वतावो. कहुं ठे के—

चित्तायत्तं धातुवद्धं शरीरं, नष्टे चित्ते धातवो यान्ति नाशम् ॥

तस्माच्चित्तं यत्नतो रक्षणीयं, स्वस्थे चित्ते बुद्ध्यः संजवन्ति॥१॥

भावार्थ—“ आ सप्तधातुथी बंधायेहुं शरीर चित्तने आधीन ठे, चित्त नाश पामवाथी धातुओ नाश पामे ठे. तेथी करीने चित्तनुं यत्नथी रक्षण करवुं. केमके चित्त स्वस्थ होवाथी बुद्धिओ उत्पन्न थाय ठे. ”

वृद्ध हंसे कहुं के “हे पुत्रो ! तमे वधा प्रातःकाळे मरेलानी जेवा तदन स्तब्ध थइ जजो, किंचित् पण हाद्वशो चालशो नहीं, एट्ठे तमने मरेला धारी एमनेएम पारधी नीचे नांखी देशे. नहींतो तमारां गळां मरनीने मारी नांखी पढी नीचे नांखशे. ” सर्वे हंसोए वृद्धना कहा प्रमाणे कब्रुद्ध कर्युं. प्रातःकाळे पारधी आबीने जुए ठे तो सर्वेने मरेलां जाण्या. एट्ठे विश्वासथी सर्वेने जाळमांथी काढी नीचे नांख्या. वधा हंसो नीचे नखाइ रक्षा त्यारे पेला वृद्ध हंसे इशारो कर्यो. एट्ठे सर्वे उठी उठीने पद्मायन करी गया अने चिरकाळ जीवता रक्षा. ते वरते वृद्धहंसे कहुं के—

दीर्घकालं वयं तत्थ, पायवे निरुवद्धवे ।

मूलाओ उट्टिया वट्ठी, जायं सरणतो जयम् ॥ १ ॥

भावार्थ—“ अमे दीर्घकाल सुधी ते उपद्रव रहित एवा वृक्ष उपर रक्षा, पण पढी ते वृक्षना मूळमांथीज वेला उठी (जेथी अमे मरणना जयमां आबी पड्या) मोटे शरणथकीज जय थयुं. ”

आ प्रमाणेनी वार्ता कहिने इच्छदत्ते कहुं के “ हे राजा ! आ जगतनो एवो नियम ठे के—पिताथी ताप पामेझो पुत्र माने शरणे जाय, माताथी उछेग पामेझो पुत्र पिताने शरणे जाय, वन्नेथी परिताप पामेझो राजाने शरणे जाय, अने राजाथी पण उछेग पामेझो होय तो ते महाजनने शरणे जाय ठे. हवे एयां माता पोतेज विप आवे ठे, पिता गेहुं मरने ठे, राजा ते कार्यमां प्रेरणा करे ठे अने महाजनो ज्य आनीने ते कार्य करावे छे, तो पढी कोनुं शरणे हेवुं ? केमके—माता पिताए पुत्रने आपी दीधो, राजा शत्रु यइने घात करवा वेओ, देवता पळीदाननी इच्छा राखे ठे, तो हवे सोको शुं करे ? मोटे हे राजा ! हवे मारे जय राखीने शुं करवुं ? हवे तो राजी खुशीथी यमराजाना अतिथि थवुं तेज योग्य ठे. ”

આ પ્રમાણેનાં તે બાલકનાં વચનો સાંજળીને રાજાએ કહ્યું કે “હે બાલક ! હું તને ઢોમી મૂકું હું, તને જે મારે તે મારો શત્રુ છે. તું સુખેથી જીવતો રહે. મારે આ નગર વિગેરેનું કાંઈપણ પ્રયોજન નથી. ” એમ કહીને રાજાએ આજ્ઞા નગરમાં પોતાના સેવક પાસે અમારી પટ્ટા વગાડાવ્યો. આ પ્રમાણેનું રાજાનું ધૈર્ય જોઈને તરતજ એક દેવ પ્રગટ થઈ બોલ્યો કે “ હે રાજા તારા ધૈર્યની શક્તિ કરેલી પ્રશંસા સાંજળી તેની પરીક્ષા કરવા માટે મેં આ દરવાજો ત્રણવાર પામી નાંખ્યો હતો, પરંતુ તારા ધૈર્યથી હું સંતુષ્ટ થયો હું. ” એમ કહી રાજાને પ્રણામ કરી દરવાજો હતો તેવો કરી દઈ રાજાની પ્રશંસા કરતો તે દેવ સ્વસ્થાને ગયો.

“ સુધર્મ રાજાએ સર્વ જનોના આગ્રહથી પણ હિંસાવાહું વાક્ય કબૂલ કર્યું નહીં, પ્રાંતે વૈરાગ્યથી ચારિત્ર ગ્રહણ કરીને તે રાજા મોકસૂંખને પામ્યો. ”

॥ ઇત્યુપદેશપ્રાસાદે ચતુર્થસ્તંત્રેણકોનર્પચાશત્તમં
વ્યાખ્યાનમ્ ॥ ૪૯ ॥

વ્યાખ્યાન ૫૦ મું.

વૃત્તિકાંતાર નામના આગાર વિષે.

હુર્નિકારણ્યસંપર્કે, જીવનાર્થ વિધીયતે ।

મિથ્યાત્વં સ ચ કાન્તારવૃત્તિનામ નિગદ્યતે ॥ ૧ ॥

જાનાર્થ—“ હુકાલને વિષે અન્નાદિકને અજાણે તથા અરણ્યમાં ભૂલા પક્ષી જલ ફલ વિગેરેના અજાણે જીવવાને માટે જે કાંઈ મિથ્યાત્વનું સેવન કર્યું પડે તે ‘ કાંતારવૃત્તિ ’ નામનો આગાર કહેવાય છે. ”

उत्सर्ग अपवादने जाणनार कोइ संविद्ध पुरुष पण जीवितने राखवा माटे मिथ्यात्व सेवे के नियमजंगादि करे ते वृत्तिकांतार नामनो त्रीजो आगार कहेवाय-
ठे. केटझाएक उत्सर्ग मार्गमां दृढ रहेनारा तो अच्चंकारी जट्टानी जेम कष्टमां पण स्वधर्मने ठोरता नथी. ते दृष्टांत आ प्रमाणे—

अच्चंकारी जट्टानी कथा.

क्षितिप्रतिष्ठित पुरमां 'धना' नामनो श्रेष्ठी हतो. तेने 'जट्टा' नामनी स्त्रीथी आठ पुत्रो उपर एक 'जट्टा' नामनी पुत्री थइ हती. एकदा श्रेष्ठीए तेना उपरना अतिशय प्रेमथी स्वजनोने एकठां करीने कथुं के—'आ मारी पुत्रीने को-
इए चुंकारो पण करवो नहीं.' तेम कहेवाथी ते पुत्रीने सौं 'अच्चंकारीजट्टा' कहे-
वा द्वाग्या. एकदा तेणीने मनोहर युवावस्था पामेझी जोइने राजाना मंत्रीए तेना पिता पासे तेनी मांगणी करी. त्यारे श्रेष्ठीए कथुं के—“जे पुरुष मारी पुत्रीतुं वचन उल्लंघन करे नहीं तेने मारे मारी पुत्रो आपवानी छे.” ते सांजळी मंत्रीए तेनुं वचन कबुद्ध कथुं. एटझे शुच दिवसे श्रेष्ठीए तेमनां लग्न कर्या. तेनी साथे विषयसुखनो अनुभव करतां केटझाक दिवसो व्यतीत थया. एकदा तेणीए मंत्रीने कथुं के—“हे प्राणनाथ ! तमे राज्यना मोटा अधिकारी ठो, परंतु जो मारी साथे प्रीति राखवानी इच्छा होय तो तमारे सूर्य अस्त थया पड़ी क्याइ पण जवुं नहीं. एम करझो तोज मारी प्रीति रहेसो.” ते सांजळीने मंत्रीए तेणीनुं वाक्य अंगी-
कार कथुं.

एक दिवस राजाए मंत्रीने पूछुं के 'हे मंत्री ! तमे हमेशां वहेझा घेर केम जाओ छो ?' त्यारे मंत्रीए सत्य वात जाहेर करी. ते सांजळीने राजाए विनो-
दने माटे कांइ मीप करीने मंत्रीने राजीना वे प्रहर सुधी रोकी राख्यो, पड़ी रजा आपी. मंत्री घेर जइने जुए छे तो वारणुं बंध हतुं. तेयो ते बोड्यो के “हे प्रिया ! छार उचार. आजे राजानी आझाथी आटझो चित्रंव घयो ठे, मारी म-
रजीथी रोकायो नथी, माटे पराधीन एवा मारा पर कोप करोश नहीं.” आप्रमाणे वारंवार कहेवाथी जट्टाए कोप करीने एकठम छार उवाडथुं. अने पड़ी मंत्रीनी दृष्टीने ठेतरीने ते तरतज घर बहार नीकळी पिताना घर तरफ चाझी. मार्गमां चो-
रोए तेणीने पकनी अने तेणीना बल्लो तथा आचूपणो दइ लइने तेणीने पट्टी-
पतिने सोंपी. पट्टीपतिए तेणीनुं मनोहर रूप जोइ जोगने माटे घणी प्रार्थना करी,

परंतु तेणीए हा पामी नहीं. तेथी पद्धीपतिए तेणीने घणुं दुःख देवा मांरुं. त्यारे ते वोढी के—“मारा प्राणनो नाश थरो, तोपण हुं मारुं शीद्व खंमन करीश नहीं. तुं फोगट फांफां शा माटे मोरे ठे ?” एम कहां ठतां पण पद्धीपति समज्यो नहीं. त्यारे तेने बोध करवा माटे तेणीए एक कथा कही.

“कोइ एक तेजोद्वेश्यानी सिद्धिवाळो तापस कोइ वृक्ष नीचे वेठो હતો. तेना मस्तक पर एक वगद्वीए चक्र करी. तेथी कोप करीने ते तापसे ते पद्धीपर तेजोद्वेश्या मूकी तेने बाळी नांखुं. पञ्जी तेणे विचारुं के ‘जे कोइ मारी अवज्ञा करशे तेने हुं तेजोद्वेश्याथी बाळी नांखीश.’ एम विचारिने ते तापस जिज्ञाने माटे कोइ श्रावकने घेर गयो. ते श्रावकनी पतिव्रता स्त्री पोताना पतिनी सेवामां व्यग्र होती. तेथी ते तापसने जिज्ञा देवा जरा विज्ञंव करीने आवी. एटवे कोप करीने तेणे तेणीना पर तेजोद्वेश्या मूकी, परंतु शीलना प्रजावथी ते बळी नहीं. ते वखते तेणीए कहुं के ‘हे तापस ! हुं ते वगद्वी नथी.’ ते सांजळी विस्मय पामीने तापसे पूछुं के ‘अरण्यमां थयेद्वी ए वात नें शी रीते जाणी ?’ तेणीए कहुं के ‘आ प्रश्ननो जवाब तने वाराणसीपुरीनो कुंभार आपशे.’ ते सांजळीने तापसे त्यां जइ ते कुंजारने पूछुं. त्यारे ते वोढ्यो के ‘ते स्त्रीने तथा मने शीद्वना प्रजावथी ज्ञान उत्पन्न थयुं ठे तेथी अमे वनेए ते वात जाणी ठे. माटे हे तापस ! तुं पण शीद्व पाळवामां यत्न कर.’ ते सांजळीने तापस आश्चर्य पामी शीद्वनी प्रशंसा करी त्यांथी स्वस्थाने गयो.”

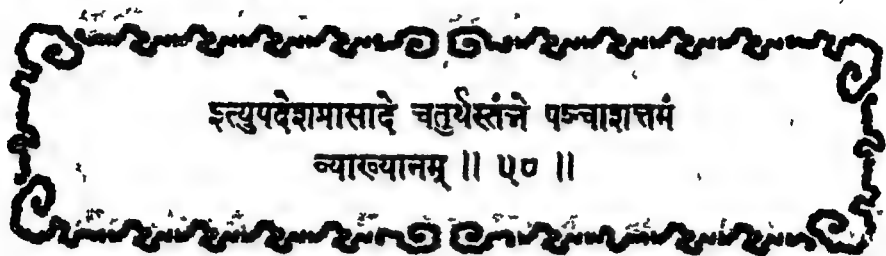
आ प्रमाणेनी वार्ता सांजळीने पद्धीपति जट्टाना शापथी जय पामी तेनाथी विरक्त थयो. पञ्जी तेणे तेणीने कोइ माणसने वेचाती आपी दीधी. ते माणसे तेणीने बव्वर कुझमां जइने नीच जातिमां वेची. तेणे पण जोगने माटे प्रार्थना करी. ते तेणीए मानी नहीं. त्यारे ते कारक वोढ्यो के ‘जो तुं अन्न वस्त्रादि सुखने इच्छती होय, तो मारुं कहेवुं कबूल कर.’ ते सांभळीने ते जट्टा व्रत संवंधी बीजा आगारने जाणती होती, तोपण तेणीए पोतानो निश्चय ठोढ्यो नहीं. तेथी क्रोध पामीने तेणे तेणीना शरीरमांथी रुधिर काढी एक वासणमां नांखुं. ते रुधिरमां उत्पन्न थयेझा कृमिना रुधिरथी ते वल्ल रंगवा द्वाग्यो. ए प्रमाणे वारं-वार रुधिर काढवाथी तेणीने पांशुरोग थयो. तोपण तेणीए शीद्वनुं खंमन कयुं नहीं.

अन्यदा ते जट्टानो भाइ धनपाळ वेपारने माटे ववर कुळमां आव्यो. तेणे फरतां फरतां पोतानी व्हेनने जोडने ओळखो. तेणे ते कारुक्ने घणुं धन आपीने तेनी पासेची पोतानी व्हेनने ठोमावी. पडी पोतानी व्हेनने झडने धनपाळ पोताना नगरमां आव्यो. जट्टाना पनि तेनी वधी हकीकत सांजळी, पटले ते तेणीने पोताने घेर बड गयो अने सर्व गृहकार्यनी स्वामिनी करी. जट्टाए कोपनुं अत्यंत मातुं फळ अनुभवेतुं होवायी ' हवे प्राणांते पण कोप न करवो ' एवी प्रतिज्ञा करी.

एकदा ते नगरना उपवनमां मुनिपति नामना मुनि कायोत्सर्गे रखा होता. तेवामां कोइ प्रकारना अग्निची ते मुनिनुं शरीर दाजी गयुं. दाजेझा मुनिना शरीरनी चिकित्सा (औषध) करवा माटे कुंचिक श्रेष्ठीए बीजा वे मुनिने दक्षपाक तेद्वेवा माटे अचंकारीने घेर मोकट्या. ते मुनिओए तेणीने घेर जडने तेद्वे माग्युं. त्यारे हर्षित थडने अचंकारीए दासीने कथुं के ' हे दासी ! तेद्वेनो घमो लाव. ' आ समये स्वर्गमां झडे सभा सप्तक अचंकारीनी प्रशंसा करी के " हाद्वेमां पृथ्वीपर अचंकारी भट्टाना जेवुं कोइ पण कृपावान नयो. " झडना आ वाक्यपर श्रद्धा नहीं राखनार कोइ नास्तिक देव तेणीने घेर आव्यो. अने दासी तेद्वेनो कुंच लावनी हती ते कुंचने दैवी शक्तियी पाकीने फोकी नांख्यो. त्यारे अचंकारीए क्रोध कर्या शिवाय बीजो घमो लाववानुं कथुं. तेपण देवे फोकी नांख्यो. ए प्रमाणे बीजो घमो पण फोकी नांख्यो. एटले अचंकारी पोतेज चांथो घमो लेवा उठी. ते घडो तेणीना शीलना प्रभावची ते देवना फोकी शक्यो नहीं. ते घमामांथी अचंकारीए मुनिने तेद्वे वहेराव्युं. मुनि बोल्या के ' हे भडे ! अमारें माटे तारा अण घमाओ फुटी गया, तेथी तने घणुं लुक्कान थयुं ठे, तोपण तारे दासीपर कोप न करवो. ' ते सांजळीने अचंकारी कांझक हास्य करती बोली ' हे पूज्य ! में क्रोधनुं अने माननुं फळ आ जवमांज अनुजव्युं ठे. ' एम कहीने मुनिना पृष्ठवाची तेणीए पोतानुं सर्व वृत्तांत कही संजळाव्युं. ते सांजळीने अदृश्य रदेवो देव प्रत्यक्ष थयो अने इंजे कोरेवी प्रशंसा कही बतावी. पडी जांगी नांखेझा जणे घडा सारा करी तेणीनी प्रशंसा करी तथा सुवर्णनी वृष्टि करीने ते देव स्वस्थाने गयो. आ सर्व जोडने पेझा मुनिओ पण नेणीनी प्रशंसा करता स्वस्थाने गपा अने ते तेद्वेची दग्ध थपेझा मुनिने सज्ज कर्या.

અશંકારી મંદ્રા ગર્વનો ત્યાગ કરી, શ્રાધ્ધર્મનું પ્રતિપાત્ન કરી, સમાધિ-
થી મરણ પામીને દેવતાનાં મુલો અતુજવી ઢેવટ મોક્ષપદને પામશે.

“ આ અશંકારીની કથા સાંજલીને જે મુબુઝિમાન હુઃસ્વર્માં પણ ધર્મનો
ત્યાગ કરે નહીં તે પુરુષ થોડાં કાલમાં મોક્ષ લેક્ષ્મીને પામે. ”

ઇત્યુપદેશમાસાદે ચતુર્થસ્તંત્રે પચ્ચાશત્તમં
વ્યાખ્યાનમ્ ॥ ૫૦ ॥

વ્યાખ્યાન ૫૧ મું.

ગુરુનિમ્નહ નામના આગાર વિષે.

પિતૃમાતૃકક્ષાચાર્ય, મિથ્યાત્વજનકિચેતસઃ ।

કારયન્તિ યથેચ્છં તે, તદ્ગુરુનિમ્નહો જવેત્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ પિતા, માતા અને કક્ષાચાર્ય જો મિથ્યાત્વથી વાસિત ચિત્ત-
વાળાં હોય (મિથ્યાત્વી હોય), અને તેથી તેઓ પોતાની ઇચ્છાથી કાંઈપણ નિ-
ષિદ્ધ કાર્ય કરાવે, તો તે ગુરુનિમ્નહ કહેવાય છે. અર્થાત્ ગુરુનિમ્નહથી નિયમનો જંગ
કરવો પમે તો તેનો દોષ લાગતો નથી. કારણ કે તે આગાર રાખેલામાં આવે છે. —

ગુરુનિમ્નહ પદને ગુરુના આદેશથી નિયમ જંગાદિ કરવું પમે તે, ગુરુ કો-
ને કહીય ?

માતા પિતા કક્ષાચાર્ય, एतेषां ज्ञातयस्तथा ।

वृक्षा धर्मोपदेष्टारो, गुरुर्वर्गः सतां मतः ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ માતા, પિતા, કક્ષાચાર્ય, પોતાનો જ્ઞાતિવર્ગ, વૃક્ષજનો તથા
ધર્મનો છપદેશ કરનાર—આટલા ગુરુ કહેવાય છે. એમ સંતપુરુષો માને છે. ”

આ ગુરુવર્ગમાંથી જેઓ મિથ્યાદૃષ્ટિના જન્મ હોય, અને તેમના વાક્યથી

निषिद्धतुं, सेवन करतुं पने तो तेथी व्रत जंग थतो नथी. तोपण केटद्वाएक आना अपवाद मार्गनो त्याग करीने उत्सर्ग पङ्कनोज स्वीकार करे ठे. अर्थात् तेवा गुरुवर्गना कथनथी पण ग्रहित नियमादिनो जंग करता नथी. आ-संबंधमां सुद्धसतुं दृष्टांत हे ते नीचे प्रमाणे—

सुद्धसनी कथा.

राजगृही नगरीमां अत्यंत निर्दय, अज्ञव्य अने ह्मेशां पांचसो पामानो वध करनार काद्वशौकरिक नामनो कसाइ रहेतो हतो. एकदा त्रेणिक राजाए पोतानी नरक गतितुं निवारण करवा माटे तेने एक कूचामां नांख्यो. तो त्या पण तेणे माटीना पांचसो पामा बनावीने तेनो वध कर्यो. त्यारे राजाए तेना द्वाय पग बांधीने कूचामां नांख्यो. ते वखते तेणे मनथी कल्पना वडे सेंकडो पामाओ बनावीने तेनो वध कर्यो. ए प्रमाणे ह्मेशां जीवहिंसा करतां तेणे अत्यंत पाप कर्म उपार्जन करी सातमी नरकतुं आयुष्य बांधुं. मृत्यु समय नजीक आवतां ते काद्वशौकरिक रोगथी अत्यंत पीमा पापवा द्वाग्यो. त्यारे तेना पुत्र सुद्धसे पिताने शान्ति थवा माटे मनवांजित खान पान, सुंदर गीत गान, सुकुमार पुण्यशय्या, अने सुगंधी चंदननो बेय बिगेरे घणा उत्तम उपचारो कर्यो. तोपण तेनाथी तेने जरा पण सुख थयुं नही. परंतु उद्धटो वधारे दाह थवा द्वाग्यो. तेथी सुद्धसे अजयकुमार पासे जइ ते वृत्तांत जणाव्युं. ते सांजळी अजयकुमारे कथुं—“ते तारो पिता नरकमां जवानो ठे, तेथी नरकनी आनुपूर्वी तेनो सन्मुख आवेव्ही ठे. माटे सुखना उपचारो मात्र दुःखना ज कारण-चूट थाय ठे. तो हवे तारे निरस जोजन आपतुं, खारं जळ पीवा देतुं, गभेरा अने कूतराना शब्दो संजळाववा, तीक्ष्ण कांठानी शय्या पर सुबारुचो अने अशुचीतुं विद्वेषन करतुं. इत्यादि विरुद्ध उपचार करवाथी तेने सुख थक्के.” आ प्रमाणे अजयकुमारना कहेवाथी सुद्धसे तेवा उपचार कर्यो, तेथी काद्वशौकरिकने कांडक सुख उत्पन्न थयुं. ठेवट ते मृत्यु पापीने सातमी नरके गयो. तेना पुत्र सुद्धसे फळ प्रत्यक्ष जोयुं तेथी अने अजयकुमारना उपदेशथी ते श्री महावीरस्वामीनो बार व्रतधारी भावक थयो.

एकदा सुद्धसने तेनी माता, न्हेंन बिगेरे स्वजनोए मळीने कथुं के ‘तुं तारा पितानी जेम पापकर्म कर.’ त्यारे ते बोळ्यो के ‘हूं तेहूं, पापकर्म कदी पण

કરીશ નહીં. કેમકે તે પાપનો જોક્તા હુંજ થાહું. ' તે સાંજઢીને તેઓ બોલ્યા કે ' ઘનની જેમ ત પાપસમૂહને પળ અમે વહેંચી દેશું. ' ત્યારે સુલસે એક કુહાનાથી પોતાના પળ પર ઘા કર્યો અને તેની પીનાથી પૃથ્વી પર પડી ગયો. પછી તે બોલ્યો કે ' તમે પાપ વહેંચી દેવા કહો છો તો હમણાં આ મારી પીના વહેંચી દ્યો, કેમકે મને ઘણું દુઃખ થાય છે. ' ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે ' તે કાંઈ વહેંચી દેવાય નહીં, તે તો જે કરે તેજ ભોગવે. ' ત્યારે સુલસ બોલ્યો કે ' જ્યારે તમે આ પ્રત્યક્ષ પીડાને પળ વહેંચી દાડ શકતા નથી ત્યારે પાપ શી રીતે વહેંચી દેશો ? ' એમ કહી તેઓને નિરુત્તર કરી દીધા અને જાંદગી પર્યંત જીવવધ કર્યો નહીં. કશું છે કે—

અવિ ઇચ્છિય મરણં, ન પરપીનં કરંતિ મણસા વિ ।

જે સુવિશ્યસુગાડપહા, સુરિયસુત્રો જહા સુલસો ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“ કાલસૌકરિકના પુત્ર સુલસની જેમ જેઓને સુગતિનો માર્ગ સુવિદિત છે, તેઓ મરણને ઇચ્છે પરંતુ મનથી પળ પરને પીના કરે નહીં.”

અનુક્રમે સુલસ શ્રાદ્ધધર્મનું પ્રતિપાલન કરીને સ્વર્ગે ગયો. ઇતિ સુલસ કથા. આ સંવંધમાં એક વીજું દૃષ્ટાંત છે તે નીચે પ્રમાણે—

આરોગ્યદિજનું દૃષ્ટાંત.

ઉજ્જયિની નગરીમાં એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે વાલ્યાવસ્થાથીજ અત્યંત રોગી હોવાથી સૌ કોઈ તેને રોગદિજ કહીને બોલાવતા હતા. લોકોના મુલ્લથી પોતાનું તેનું નામ સાંજઢીને તે બ્રાહ્મણ હમેશાં રેવદ પામતો હતો. એકદા ધર્મદેશના કરતા મુનિના મુલ્લથી તેણે સાંજઢ્યું કે—

આયુર્ગલ્લત્યાશુ ન પાપબુદ્ધિર્ગતં વયો નો વિષયાજિલાષઃ ।

યત્નશ્ચ ભૈષજ્યવિધૌ ન ધર્મે, સ્વામિન્મહામોહવિરુમ્બના મે ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“આયુષ્ય ગઢી જાય છે પણ પાપ બુદ્ધિ ગઢતી નથી, યુવાવસ્થા જાય છે પણ વિષયનો અભિલાષ જતો નથી અને ઔષધ કરવામાં યત્ન થાય છે પણ ધર્મને વિષે યત્ન થતો નથી. માટે હે સ્વામી ! હે જિનેશ્વર ! મને મહામોહની વિરુમ્બના છે. ”

अनित्यानि शरीराणि, विज्जवो नैव शाश्वतः ।

नित्यं सन्निहितो मृत्युः, कर्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥ ३ ॥

भावार्थ—“ शरीर अनित्य (क्षणजंगुर) छे, वैजव निरंतर रहेवानो नथी, अने मृत्यु निरंतर पासे ज रहेहुं छे. माटे प्राणीए धर्मनो संग्रह करवो. ”

आ प्रमाणे मुनिनी वाणी सांजळी प्रतिबोध पावेझा ते ब्राह्मणे तेज वखते तेमनी पासे श्रावकना वार व्रत ग्रहण कर्यां, ते व्रतोतुं शुद्ध पावन करवायी तथा शुद्ध श्रावक थवायी मोटा मोटा ढोको तेना व्याधिने माटे अनेक प्रकारनी चिकित्सा करवानुं कहेवा लाग्या. तोपण ते औषध नहीं करतां व्याधिनी पीमाने सहन करवा लाग्यो. ते पोताना आत्माने कहेतो हतो के—

पुनरपि सहनीयो, दुःखपाकस्त्वयार्य ।

न खद्बु जवति नाशः, कर्मणां संचितानाम् ॥

इति सह गणयित्वा, यद्यदायाति सम्यक् ।

सदसदिति विवेकोऽन्यत्र न्यूनः कुतस्ते ॥ १ ॥

भावार्थ—“ हे जीव ! फरीधी पण तारे आ दुःखविपाक सहन करवो ज परुशे, केमके संचय करेझां कर्मनो नाश थतो नथी. एम धारीने सुख के दुःख जे जे प्राप्त थाय तेने तुं सम्यक् प्रकारे सहन कर. केमके आ प्रमाणेनो सत् असत्नो विवेक फरीधी तने बीजा जन्मे क्यांथी प्राप्त घशे ? ”

आ प्रमाणे दृढ चिचावाळा ते ब्राह्मणनी एक वखत इंद्रे प्रशंसा करी के “ अहो ! आ रोगघिज महा सत्ववाळो छे. केमके तेना गुरु जनोए अनेक प्रकारनी चिकित्सा करवा मांकी, तोपण तेनी अपेक्षा राख्या बिना ते रोगनी व्ययाने ज सहन करे छे. ” ते सांजळीने इंद्रना ते वचन पर श्रद्धा नहीं आववायी कोइ बे देवो वैद्यनुं स्वरूप धारण करीने तेनी पासे आवी बोल्या के “ हे रोगी ब्राह्मण ! अमे तने रोगघी मुक्त करीए, परंतु तारे रात्रे मद्य मांस माखण बिगोरेतुं भोजन करवुं परुशे. ” आ प्रमाणे वैद्यनुं वाक्य सांजळीने तेणे विचार कर्यो के “ ब्राह्मणना कुठ्ठां उत्पन्न थयेझा अने वळी विशेषे करीने हाज्ञ जिनधर्मने पावेझा एवा मारे आ निर्दित कर्मनो त्याग करवो ते ज श्रेष्ठ छे. केमके तेहुं कर्म ब्राह्मिकमां अने

होकोचरमां वनेमां निधे. ” एम विचारीने ते रोगी ब्राह्मणे वैद्योने कहुं के “ हे वैद्यो ! हुं बीजा औषधयी पण चिकित्साने इच्छतो नथी, तो पढी आवा सर्व धर्ममां असेव्य पदार्थेंतुं सेवन करीने तो हुं शी रीते ज चिकित्सा करावुं ? कहुं के—

मध्ये मांसे-मधुनि च, नवनीते तक्रतो बहिः ।

उत्पद्यन्ते विद्वीयन्ते, सूक्ष्माश्च जन्तुराशयः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ मद्यमां, मांसमां, मधमां अने ढाशथी छूटा पमेढ्रा माखण-मां ढाणे ढाणे सूक्ष्म-जन्तुनो समूह उत्पन्न थाय हे. अने नाश पामे हे. ”

सप्तग्रामे च यत्पापमग्निना जस्मसात्कृते ।

तदेवं जायते पापं मधुबिन्दु प्रजङ्गणात् ॥ २ ॥

जावार्थ—“ अग्निवने सात गाम वाळीने जस्म-करवाधी जेटुं लागे तेदुं पाप मधुं एक बिंदु जङ्गण करवाधी लागे हे. ”

यो ददाति मधु श्राद्धे, मोहितो-धर्मलिप्सया ।

स याति नरकं घोरं, खादकैः सह लंपटैः ॥ ३ ॥

जावार्थ—“ जे पुरुष धर्म थवानी इच्छाथी मोह पापीने श्राद्धमां मध आपे हे, ते पुरुष तेना लंपट खानाराओजी. साथे घोर नरकमां जाय. हे. ”

आ प्रमाणे तेनां वचनो सांजळीने ते वैद्योए तेना-स्वजनो पासे बात करी. त्यारे तेओ एकठा थडने शास्त्रनी युक्तिथी तेने चिकित्सा कराववानी प्रेरणा करवा लाग्या. तेओए कहुं के—

शरीरं धर्मसंयुक्तं, रक्षणाय प्रयत्नतः ।

शरीराच्छ्रवते धर्मः, पर्वतात् सलिलं यथा ॥ १ ॥

जावार्थ—“ धर्मना साधनभूत शरीरतुं प्रयत्नथी रक्षण करवुं, केमके जेम पर्वतथी पाणी श्रवे हे तेम शरीरथी धर्म सवे छे (थाय हे). ”

आ प्रमाणे पिता विगेरे स्वजनोए तेने घणी रीते समजाव्यो, तोपण ते धर्ममां दृढ होवाथी देहादिकनी आशा राख्या विना मात्र मोक्ष सुखनीज अजि-दापामां चुस्त रह्यो. तेणे देहनी पीमाने अंगे कहुं के—

आपदर्थे धनं रक्षेद्द्वारान् रक्षेष्टनैरपि ।

आत्मानं सततं रक्षेद्द्वारैरपि धनैरपि ॥ १ ॥

जावार्थ—“ आपत्तिने माटे धननी रक्षा करवी, धनवने स्त्रीतुं रक्षण करवुं, अने स्त्री तथा धनवने करीने पण निरंतर आत्मानुं रक्षण करवुं. ”

धर्मिष्ठ पुरुषोने देह ने धन समान ठे, अने आत्मा देहथी विशेष छे. माटे देहनी पीडानी उपेक्षा करीने पण आत्मानुं रक्षण करवुं. ”

आ प्रमाणे ते ब्राह्मणनी पोतानी प्रतिज्ञायां निश्चलता जोडने ते वने देवो अत्यंत हर्षित थया. पत्नी ‘अहो ! सात्विक शिरोमणि ! अहो ! सत्यप्रतिज्ञावान् !’ एम कहेंता ते वने देवोए पोतानुं रूप प्रगट कर्युं. अने इंछे करेदी तेनी प्रशंसानुं वर्णन करी सर्व रोगने हरण करनारा रत्नोष्ठी तेनुं घर जरपूर करीते देवो स्वस्थाने गया. ते रत्नोष्ठा प्रजावथी औपध विना ज तेनुं शरीर आरोग्य थड गयुं. तेथी तेनुं नाम सर्वत्र ‘आरोग्यद्विज’ एवुं प्रसिद्ध थयुं.

“आ प्रमाणे ते ब्राह्मणे गुरुनिग्रहरूप आगारने जाणतां ठतां पण धर्मेनी दृढता मूकी नहीं अने ग्रहण करेद्या नियमो निरतिचार पाळी स्वर्ग सुखने पाम्यो. प्राप्ति मोक्ष सुखने पाम्यो.”

॥ इत्युपदेशप्रासादे चतुर्थस्तंभे एकपञ्चाशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ५१ ॥

व्याख्यान ५२ मुं.

देवाभियोग नामना आगार विषे.

कुत्रदेवादिवाक्येन, यन्मिथ्यात्वं विधीयते ।

स सम्यक्त्वरतानां च, जवेत्सुराभियोगकः ॥ १ ॥

જાવાર્થ—“ કુલદેવાદિકના વચને કરીને જે કાંઈ મિથ્યાત્વનું સેવન કર-
તું પને તે સમ્યક્ત્વધારીને દેવાજિયોગ નામનો આગાર કહેવાય છે. ”

ચૂલ્હનીપિતા નામના શ્રાવકની જેમ કેટલાક વ્રત ગ્રહણ કર્યા પછી દેવા-
દિકના ઉપસર્ગથી ચપલતા પામે છે, પરંતુ તેથી તેમને મહા દોષ લાગતો નથી.
મિથ્યાક્રુષ્કત વિગેરે આપવાથી તે દોષ જલ્દી નિવૃત્તી પામે છે; કેટલાક ઉત્સર્ગ
માર્ગમાં સ્થિત રહ્યા થકા નમિ રાજર્ષિની જેમ ચલિત થતા જ નથી. તેની કથા
આ પ્રમાણે—

નમિ રાજર્ષિની કથા.

અવન્તિ દેશમાં સુદર્શન નામના નગરને વિષે મણિરથ નામે રાજા હતો.
તેનો નાનો નાફ યુગવાહુ યુવરાજ પદ પર હતો. તે યુગવાહુને મદનરેખા નામની અતિ
સ્વરૂપવાન સ્ત્રી હતી. એકદા મદનરેખાને જોઈને મણિરથ રાજા કામાતુર થયો. તેથી
તે એકદમ મનમાં બોલી ઊઠ્યો કે—

દૃષ્ટ્વા યદુપસંપત્તિં, સ્વાત્મન્યેવ સ્મરો જ્વલન્ ।

વૃથા પુનઃ પ્રવાદોઽયં, લોકે દગ્ધો હરેણ યત્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“ જે સ્ત્રીની રૂપ સંપત્તિ જોઈને મારા આત્માને વિષે જ કામદેવ
વલ્લવા લાગ્યો છે, તો ‘ શંકરે કામદેવને વાલી નાંખ્યો છે ’ એમ જે લોકમાં કહે-
વાય છે તે વૃથા જ છે. ”

પછી મણિરથ મદનરેખાને વશ કરવા માટે નિરંતર દાસી ઘારા પુષ્પ, તાં-
બૂટા, વસ્ત્ર તથા અન્નકાર વિગેરે મોકલવા લાગ્યો. તેને ‘ આ જેઝની પ્રસાદી છે ’
એમ માની મદનરેખા ગ્રહણ કરવા લાગી. એકદા રાજાના કહેવાથી દાસીએ મ-
દનરેખા પાસે રાજાની ડચ્છા જણાવી. તે સાંજલીને મદનરેખા બોલી કે “ હે
દાસી !

જગત્પ્રસિદ્ધો નારીષુ, શીલ્પમેવ મહાગુણઃ ।

તસ્મિન્ બ્રુસે વૃથા સર્વં, ગતે જીવે શ્વાંગિનઃ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ સ્ત્રીઓને વિષે શીલ્પરૂપી જ મહાગુણ જગત્પ્રસિદ્ધ છે, તે

शीघ्रनो दोष थाय, तो पत्नी जीव विनाना जरीरनी जेम ते वीओनो जन्म व्हाज डे. ”

माटे नमारे पृथ्वीपनिने आहुं अयोग्य वचन मारा मल्ये कहेंतुं योग्य न-
थी. ” एम कही दासीने तेणीए विदाय करी, दासीए तेज प्रमाणे राजा पासे
जड्जे कहुं. ते सांजळी रागवी खुब्य चयेझा राजाए विचार कर्थो के “ मारा वं-
हुने मारी नांखीश तो पत्नी ते मारे कवजे आवगे, ते विना मारुं कार्य सिद्ध थडो
नहीं. ” एम विचारीने राजा वंहुनो वव करवानो उनाय शोधवा झायो.

एकदा वसंत ऋतुमां क्रीना करवा माटे युगवाहु पोतानी प्रियाने साचे
लड्जे उद्यानमां गयो. त्यां चित्काळ मुघी क्रीडा करीने रात्रीए पण त्यांज (उ-
द्यानमां) कदली गृह्णी अंदर प्रिया सहिन नुड गयो. ते अवसर जोड्जे राजा
गुप्त रीते खड्ग बड्जेने ते कदलीगृहमां पेओ. त्यां युगवाहुने प्रिया सहिन निद्रावश
चयेझो जोयो. एड्जे तत्तज कुल्लमर्यादाहुं उड्गयन करी, यज धर्म अनं ब्रज्जादिक-
नो पण त्याग करी, राजाए खड्गवने वंहुनो शिरच्छेद कर्थो. ‘ कामदेवनो उदय
एवोज होय डे. ’ पत्नी राजा पोताना घर तरफ चाड्यो. राजाए पोताना वंहु पर जे
वखवे खरुगनो प्रहार कर्थो, तेज वखवे मदनेखा जागृत घड गड, तेणीए जाहुं तो
राजाए ज ते अकृप्य कर्तुं दीहुं एड्जे ते मौन रही. राजाना गया पत्नी पोताना प-
तिनो अवसान समय जाणी विज्ञाप कर्तो ते गद् गद् कंठे बोझी के—

त्वं वृथा मा कृथाः खेदं, महात्ताग मनागपि ।

सर्वत्र प्राक्कृतं कर्म, प्राणिनामपराध्यति ॥ १ ॥

जावार्थ—“ हे प्रिय ! हे महात्ताग्यवान ! तमे जरा पण वृथा खेद कर-
शो नहीं. कैमके पूर्व करेलां कर्मां ज सर्वत्र प्राणीओनो अपराध करे छे. ”

तस्मान्मनः समाधेहि, विधेहि शरणं जिनम् ।

समत्वं मुञ्च मेत्रीं च, कुरु सर्वेषु जन्तुषु ॥ २ ॥

जावार्थ—“ तेची करीने हे प्राणेश ! तमे तमाग मनने समाधिमां गत्वो,
जिनेश्वरुं शरण करो, ममनानो त्याग कगे अने सर्व जंतुओने विषे मैत्री जाव
धरावो. ”

इत्यादि प्रियानां वचनोष्णी कोपने शांत करी पंचपरमेष्ठी मंत्रनुं स्मरण करतो ते युगवाहु मरण पामीने पांचमा देवद्वोक्तमां देव थयो.

पछी मदनरेखा जेउनी वद निष्ठा जाणीने पोताना शीतलतुं रक्षण करवा माटे पोताना युवान पुत्रनो तथा धन विगेरेनो त्याग करीने गर्जवती छतां पण रात्रीमांज त्यांथी चाद्वती थइ. चाद्वतां चाद्वतां ते एक मोटा जयंकर अरण्यमां आवी पनी. ते वनमां सिंह अने शार्ङ्गद्व विगेरेना जयंकर शब्दोष्णी त्रास पामेद्वी ते सतीए त्यांज पुत्रनो प्रसव कर्यो. पछी ते वाळकने रत्नकंबलमां वींटी, पोताना पत्तिना नामनी मुद्रिका ते वाळकनी आंगळीमां पहेरावीने, पोताना वस्त्रोनी तथा देहनी शुद्धि करवा माटे नजीकना एक सरोवरमां गइ. ते सरोवरमां रहेला जळहस्तीए तेने पोतानी संहवने पकरीने आकाशमां उठाळी. ते वखते आकाशमार्गे कोइ खेचरेंद्र नंदीश्वर छीपनी यात्रा करवा विमानमां वेसीने जतो हतो. तेणे तेणीने जीव्जी द्योधी अने पोताना विमानमां वेसाफी. त्यारे ते मदनरेखाए रुदन करतां पुत्र प्रसवनी अने ते पुत्रने मार्गमां मूकी आआनी वात ते विद्याधरना राजा पासे कंही. ते सांजळीने तेणे विद्याना बळथी ते पुत्रनुं स्वरूप जाणीने कहुं के “ हे जदे ! तूं चिंता न कर, विपरीत शिक्षा पामेझा अश्वथी हरण करायेझा मिथिला नगरीना राजा पद्मरग्रे तारा पुत्रने दइने पोतानी पुत्र रहित प्रियाने आप्यो छे. माटे हवे तूं ते संबंधो विवादनो त्याग करी मने पति तरीके अंगीकार कर. ” ते सांजळीने मदनरेखा बोझी के “ हे पूज्य ! प्रथम मने नंदीश्वरनी यात्रा करावो. पछी हुं तमारो मनोरथ पूर्ण करवानो यत्न करीश. ” ते सांजळीने विद्याधरेंद्र तेणीने नंदीश्वर छीपे दइ गयो. त्यां वावन जिनेश्वरना त्रिबोने वंदना करीने ते विद्याधर तथा मदनरेखा त्यां रहेझा मणिचूर नामना चक्रवर्ती राजर्षि पासे आवी तेने वंदना करी तेनी पासे वेठा.

हवे पांचमा देवद्वोक्तमां उत्पन्न थयेलो युगवाहु देव अवधिज्ञानथी पोतानो पूर्वजत्र जाणीने त्यां आव्यो. अने प्रथम मदनरेखाने वंदना करीने पछी तेणे मुनिने वंदना करी. ते जोइने मणिप्रज विद्याधरे तेन कहुं के “ तमे विवेकी थइने प्रथम आ स्त्रोने वंदना करीने पछी मुनिने वंदना करी तेनुं शुं कारण ? एवं अयोग्य आचरण तमे केम कर्तुं ? ” एम कहीने तेने उपासंज दीधो त्यारे चरणश्रमण मुनिए ते देवना पूर्वजवतुं स्वरूप मणिप्रजने कही संजळावीने कहुं के—

“हे विद्याय गता !

धर्माचार्यननुत्पत्त्य, नृणामत्रेयिवानयम् ।

युक्तं मुनिं विद्यायादौ, नतामैनां महास्ततीन् ॥ १ ॥

भावार्थ—“आ देव देवता, धर्मचर्यहं स्मर्य करीने जीवन्मयो आ-
ही आलो डे, मेरी मुनिने हार्य करीने ने प्रथम आ महास्ततीने नम्यो, ने मेरे
युक्त करी डे, ” केवले—

यतिना श्रावकेणाय, योऽर्हत्तमे स्थिरीकृतः ।

त एव तस्य जायेत, धर्माचार्यो न संशयः ॥ २ ॥

भावार्थ—“मुनिद्वय अथ अथने मेरे नैवर्त्तनं स्थिरी करे होय,
ने मेरे धर्मचर्य करेवय डे, मेरा ज्ञान संशय नहीं, ”

आ समरेती हकीकत मांसकीने ने विद्याय देवने समझे, पती ने
देव मन्त्रोक्तने कर्त्तनीने सिद्धि करीने सूची, ह्यं देवता युक्तें हकी के-
वले ने स्वयं विनयशी श्रद्धापी ने वेदार्थ पार ने वेदप्रतिनी गये दीक्षा
प्रद्वार करी.

मन्त्रोक्तने युक्तें तत्त्व तमि मन्त्रहंने महिम्नर अनुक्तें सुवचन्य पा-
मने, गये सिद्धिपारि ने एक ह्वार ने अत कमजो पलावी, पती पद-
व्य नमस् तमि मन्त्रार्थ वेचनीने दीक्षा प्रद्वार करी.

अही ने सुवीर महिम्नर गताइ देवता तत्त्व कलने लक्ष्मी गये
नेत्र शरीर कृत्य समेत देवरी, गौडगतायने स्मर्य पचीने ने वेदी नमने गये,
अने गवयने अविनीर्य सुवचनं मेरे सुव संयुक्त गये.

एतत्त तमिगवयने पद हकी वंश संतने कर्त्तनीने तमी गये, नेत्र
नेत्र पदनी वचनं नहीं, ने तमने नमने वंशगत्य ताता सीमन्तं आ-
लो, एतत्त ने हकीने वंशगत्य पदनी करीने, ने वचनी तमिगवने तत्त्व व-
तां नेत्र सुव मेतली वंशगत्य गये देवने हकी नमने, एतत्त नेत्र हकी आ-
पवनी ता नहीं, ने मांसकीने तमिगव सुव तत्त्व गये ह्यं आलो, अने वं-
शगत्य नमने गये हकीने पदने, आ युक्तें मन्त्रोक्त अर्चने मांसकीने, ने

थी ते त्यां आवीने नमिने कहेवा द्वागी के ' हे वत्स नमि ! मोटा जाइ साथे युद्ध करवुं तने युक्त नथी.' ते सांजळी विस्मय पामेळा नमिए पूछुं के 'शी रीते चंद्रयशा मारो वंधु थाय ?' त्यारे आर्याए पोतानी सर्व वार्तातेने कही संजळावी. ते सांजळी नमिराजाए पिताना नामनी मुझिका जोइ. तेथी तेने वधारे निश्चय थयो. एट्ठे ते युद्धथी निवृत्त यझे चंद्रयशा पासे गयो अने तेने सर्व वृत्तांत कही. पत्नी वने जाइओ परस्पर प्रीतिवाळा थया. अनुक्रमे चंद्रयशाए नमिकुमारने पोतानुं राज्य सोंपीने व्रतनी इच्छाथी दीक्षा अंगीकार करी.

वने राज्योनुं अखंड पावन करतां अन्यदा नमिराजाना देहमां ८ मासनी स्थितिमाळो महा दाहज्वर उत्पन्न थयो. अनेक वैद्योए अनेक प्रकारे चिकित्सा करो, तोषण ते शांत थयो नहीं. एकदा कोइ वैद्यना कहेवाथी तेने विद्वेषन करवा माटे सर्व राणीओ चंदन घसवा द्वागी. ते वखते राणीओना हाथमां रहेळां कंकणो परस्पर अथरावाथी बहु शद्ध करवा द्वाग्या. ते शद्ध राजाथी सहन थयो नहीं, एट्ठे तेना हुकमथी राणीओए एक एक कंकण राखीने बीजां सर्व कंकणो काढी नांखयां. राजाए पूछुं के ' हवे कंकणनो शद्ध केम संजळानो नथो ? ' त्यारे ते राणीओए एक एक कंकण घतावुं. ते जोइने चारित्रावरण कर्मनो वंध तुटवाथी नमिराजाने एवो अध्यवसाय उदय आव्यो के—

वदयावद्विदृष्टान्ताज्जीवो बहुपरिग्रही ।

दुःखं वेदयते नूनं, वरमेकाकिता ततः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ कंकणसमूहना दृष्टांतथी एवं सिद्ध थाय ठे के घणा परिग्रहने धारण करनारो जीव निश्चये दुःखनेज अनुजवे ठे. माटे एकदा रहेवुं तेज श्रेष्ठ ठे. ”

आ प्रमाणे एकाकी विचरवानुं ध्यान करतां राजा निष्ठावश थयो. स्वप्नामां पोताने मेरुपर्वतपर रहेळो ने श्वेत हाथीपर चढेळो जोयो. स्वप्नमांथी जाग्रत थतां ' आवो सुवर्ण पर्वत में पूर्वे कयांक जोयो ठे ' एम उहापोह करतां ते राजाने जातिस्मरण ज्ञान उत्पन्न थयुं अने पूर्वजव दीओ. ते पूर्वभवे अगणित पुण्यवाळुं चारित्र पाळवाथी अनुपम लक्ष्मीवाळा पुष्पोत्तर विमानमां देवता थयो हतो. ते वखतें जिनेश्वरना जन्मकव्याणक माटे त्यां आवेळो होवाथी तेणे सुवर्णमय मेरु पर्वत जो-

बोद्धा के—

सुवर्णरूपस्स उ पव्वया जवे, सिया हु केत्ताससमा असंख्या ।
नरस्स बुद्धस्स न तेहि किञ्चि, इच्छा हु आगाससमा अणंतिआ । १ ।

जावार्थ—“सुवर्णना अने रुपाना कैलास पर्वत जेवना असंख्य पर्वतो होय, तो तेथी पण लुब्ध पुरुषने संतोष थतो नथी. केमके इच्छा आकाशनी जेवी अन्त रहित ठे. ”

इत्यादि उत्तराध्ययन सूत्रमां कहेली अनेक युक्तिओथी मुनिए ते विप्रने निरुत्तर कयों. ठेवट तेमनुं चित्त कौज पामे तेम नथी, एम जाणीने इंजे ब्राह्मणना रुपनो त्याग करी पोतानुं स्वरूप प्रगट करी तेमने प्रणाम करीने स्तुति करी के—

अहो ते निज्झओ कोहो, अहो माणो पराजिओ ।

अहो निरक्कया माया, अहो दोहो वसंकिओ ॥ १ ॥

जावार्थ—“ अहो ! तमे क्रोधने जीती लीधो ठे, अहो ! तमे माननो पराजय कयों छे, अहो ! तमे मायानो तिरस्कार कयों ठे, अने अहो ! तमे दोचने वश करी लीधो ठे. ”

इत्यादि बहु प्रकारे स्तुति करीने स्वर्गपति स्वर्गमां गया. अने नमिराजर्षि अनुक्रमे केवलज्ञान पामीने मोक्षपदने पाम्या.

“ प्रत्येक बुद्ध नमिराजर्षिण शक्रनी युक्तिओथी पण धर्मनो त्याग कयों नही, तेथी तेमनी ज्ञातासूत्रने विषे श्री महावीरस्वामीए पण प्रशंसा करेली ठे, ते राजर्षि अमोने सुखने अर्थे थाओ. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे चतुर्थस्तंभे द्विपञ्चाशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ५२ ॥

व्याख्यान ५३ मुं.

वद्वान्जियोग नामना बेल्ला आगार विषे.

वहूनां हठवादेन, वद्वान्ना त्यक्तसेवनम् ।

एवं वद्वान्जियोगः स्यात्, षमते त्रिंशिका मताः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ घणा लोकोना हठवादधी अगवा कोइना वळात्कारधी त्या-
ग करेद्वानुं सेवन करुं पमे ए वद्वान्जियोग आगार कहेवाय ठे. आ ठए आगा-
रोने बींभीओनी संझा आपेव्ही ठे. ”

केट्टवाएक उत्सर्ग मार्गमां स्थित रहेद्वान् मनुष्यो बीजाना वळात्कारधी पण
पोताना ग्रहण करेद्वान् व्रतने मूकता नथी. ते उपर सुदर्शन श्रेष्ठीनी कथा ठे ते
आ प्रमाणे—

सुदर्शन श्रेष्ठीनी कथा.

चंपापुरीमां ऋषजदास नामे श्रेष्ठी हुतो. तेने अर्हदासी नामनी शीक्षवती
स्त्री हती. एकदा माघ मासमां सुजग नामनो शेठनी जॅसो चारनार नोकर शेठना
दोर चारीने सायंकाळे घर तरफ आवतो हुतो, तेवामां मार्गने विषे कोड वस्त्र रहित
अने टाढने सहन करता मुनिने काजसग ध्याने उजेद्वान् जाया. तेमने जोइने ते
मुनिनी प्रशंसा करतो ते सुजग शेठने घेर आव्यो. पढी बीजे दिवसे प्रातःकाळे
वहेलो उठीने शेठनी जॅसो लइने ते वन तरफ चाव्यो. ते वखते पण तेज स्थाने
तेज रीते कायोत्सर्गे रहेद्वान् पेद्वान् मुनिने जोइने सुजग तेनी पासे जइ पगे द्वागीने
वेडो. थोरी वारे सूर्योदय थतां ते चारण मुनि ‘ नमो अरिहंताणं ’ एम बोझी
आकाशमां उत्पती गया. ते जोइने सुजगे ‘ नमो अरिहंताणं ’ ए आकाशगामी
विद्यानो मंत्र छे एम जाणीने ते पद याद राखी बीधुं. पढी एक दिवस ते सुजग
अरिहंतनी पासे ते पदनुं ध्यान करतो वेडो हुतो. ते जोइने श्रेष्ठीए पूछुं के ‘ तुं
आ मंत्र क्यांथी जीख्यो ? ’ त्यारे सुजगे ‘ मुनि पासेधी शीख्यो ’ एम कही सर्व
वृत्तांत कथुं. ते सांजळी संनुष्ट थइने श्रेष्ठीए तेने आखां नवकार मंत्र शीखव्यो,

તેથી તે મંત્રનું તે હ્રમેશાં ધ્યાન કરવા હામ્યો.

અનુક્રમે વર્ષાકાલ આવ્યો. તે વખતે પણ સુજગ ઘેર ચારવા જતો હતો. એક દિવસ અત્યંત વૃષ્ટિ થવાથી પૃથ્વી સમુદ્રની જેમ જલમય થઈ ગઈ. જેસોને ઢાંફને પાઠા વલ્તાં વચ્ચે મોટી નદી હતી. તેમાં ઘણું પૂર આવેલું હતું. તે જોઈ આકાશમાં હલવાની બુદ્ધિથી નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરીને તેણે નદીમાં પડતું મૂક્યું. તે વખતે એક સ્ત્રીનો વાગવાથી તે મૃત્યુ પામીને તેજ શ્રેષ્ઠીને ઘેર સુદર્શન નામનો પુત્ર થયો. તે સુદર્શન યુવાવસ્થા પામ્યો, ત્યારે તેને શ્રેષ્ઠીએ કોઈ શ્રેષ્ઠીની મનોરમા નામની કન્યા પરણાવી.

સુદર્શનને રાજાના પુરોહિત અને કપિલની સાથે ગાઢ મૈત્રી હતી. એકદા કપિલના મુખથી સુદર્શનના રૂપાદિક ગુણની પ્રશંસા સાંજલીને તેની સ્ત્રી કપિલા તેના પર અનુરક્ત થઈ. એક દિવસ એકાંતનો વખત જોઈને તે સુદર્શનને ઘેર ગઈ, અને તેને કહ્યું કે ‘આજે તમારા મિત્રને શરીરે ઠીક નથી, માટે તેની સ્વરૂપ દેવા માટે તમે જલદી મારે ઘેર ચાલો, તે બોલાવે છે.’ એમ કહી તેને પોતાને ઘેર તેની ગઈ. ત્યાં ગુપ્ત ગૃહમાં તેને ઢાંકી જઈ વારણાં બંધ કરી ઢાંજાનો ત્યાગ કરીને તેણે જોગની પ્રાર્થના કરી. ત્યારે પરસ્ત્રીને વિષે નપુંસક જેવા સુદર્શને પોતાના શીલનું રક્ષણ કરવા માટે કહ્યું કે ‘હે મુખે ! હું તો નપુંસક છું. તું મારી પાસે ફોગટ શા માટે પ્રાર્થના કરે છે ?’ એમ કહી તે ત્યાંથી નીકળી પોતાને ઘેર ગયો.

એકદા રાજા પુરોહિત અને સુદર્શનને સાથે ઢાંકેને ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવા ગયો. તે વખતે વાહનમાં બેસીને અંજયા રાણી પણ કપિલાને સાથે ઢાંકે ઉદ્યાનમાં ગઈ. તેવામાં કપિલાએ એક સ્ત્રીને ઠ પુત્રો સહિત માર્ગે ચાલી જતી જોઈને ‘આ સ્ત્રી કોણ છે ?’ એમ અંજયા રાણીને પૂછ્યું. ત્યારે રાણી બોલી કે “આ તો સુદર્શન શેઠની સ્ત્રી છે. તેને તું ઓળખતી નથી ? આછાં તેણીના પુત્રો છે.” તે સાંજલીને કપિલાએ કહ્યું કે-‘શેઠ તો નપુંસક છે. તેને પુત્રો ક્યાંથી ?’ એમ કહી પોતાનો સર્વ દૃષ્ટાંત રાણી પાસે કહ્યો. તે સાંજલી રાણી બોલી કે ‘તું તો મૂર્ખ છે. તે શેઠે કપટ કરીને તને છેતરી.’ કપિલા બોલી કે “હે દેવી ! તમારી ચતુરાઈ તો હું ત્યારે જ જાણું કે જ્યારે તેની સાથે તમે એકપણ વખત ક્રીડા કરો.” તે સાંજલીને રાણીએ તે વચન અંગીકાર કર્યું. પછી એકદા રાજા વિગેરે સર્વે ક્રીડા કરવા ઉદ્યા-

नमां गया हता. अजया राणी महेलमां एकडी हती. ते वखते तेणे पंनिता नाम-
नी पोतानी धात्रीने सुदर्शनने तेनी लाववानुं कथुं. ते धात्री सुदर्शनने घेर गइ.
तो एक शून्ध घरमां सुदर्शनने कायोत्सर्ग रहेल दीठो. तेने धात्रीए उपाडीने रथ-
मां नांखे. पडी तेनापर उत्तम वल्ल ओढानीने कामदेवनी मूर्तिना मीषथी तेने
राणीना महेलमां लइ गइ. त्यां एकांतमां राणीए हावजाव पूर्वक कामविकार दे-
खानी तेनी घणी प्रार्थना करी. परंतु सुदर्शननुं मन जरा पण क्षोज पाम्युं नहीं.
त्यारे राणीए पोताना स्तननो स्पर्श थाय तेवो रीते तेना आखे अंगे गाढ आ-
क्षिगन कथुं. तोपण तेनुं मन क्षोज पाम्युं नहीं. छेवट ते राणी थाकी गइ त्यारे
तेणीए पोकार करी सीपाइओने बोझाव्या. अने 'आ सुदर्शन मने वळात्कार करवा
अहीं आव्यो ठे ' एम कथुं. सीपाइओ सुदर्शनने पकनीने राजा पासे लइ गया.
राजाए सुदर्शनने पूज्युं. पण तेणे राणीपरनी दयाने लीधे काइपण कथुं नहीं.
त्यारे तेने ज दूषित धारी राजाए क्रोधथी ' आने विरुंवना पूर्वक आखा नगरमां
फेरवी शूळीए चमावीने मारी नांखे ' एवी आज्ञा करी. सीपाइओ ते प्रमाणे
करी तेने गाममां फेववा लाग्या. ते वखते सुदर्शननी स्त्रीए तेने तेवी अवस्थामां
दीठा. तेथी तरतज घर देरासरमां जइ पतिनुं कथंक उतरे त्यां सुधीने माटे कायो-
त्सर्ग करीने ते श्री जिनेश्वर पासे उज्जी रही. अहीं राजसेवकोए सुदर्शनने गाम-
मां फेरवी गाम वहार लइ जइने शूळीपर चमाव्यो. एट्टे ते शूळी तेना शीयळ-
ना प्रजावथी सुवर्णनुं सिंहासन थइ गइ. त्यारे सिपाइओए तेनो वध करवा माटे
खड्गना प्रहारो कर्या. तेमां कंठमां प्रहार कर्या, त्यारे तेना कंठमां हार थइ गया,
मस्तकपर कर्या त्यारे मुगुट धयो, कानपर कर्या त्यारे कुंडळ थयां, हाथ पग पर प्र-
हार कर्या त्यारे कर्मां थइ गयां. ते जोड आश्रय पामीने ते आश्रयकारक वनाव
सीपाइओए राजाने निवेदन कर्यो. ते सांजळी राजा तरतज त्यां आव्यो अने
सुदर्शनने सत्कार पूर्वक हाथीपर बेसानी मोटा उत्सव साये पोताने घेर लइ गयो.
ते हकीकत जाणीने तेनी स्त्रीए कायोत्सर्ग पायों. पडी राजाए आग्रह पूर्वक सुद-
र्शनने सत्य बात पूडी. त्यारे तेणे राणीने अजय वचन अपावी वधी बात कही.
पडी राजाए सुदर्शनने हाथीपर बेसाडीने तेने घेर मोकड्यो.

आ वृत्तांत जाणीने अभया राणी गळे फांसो बांधीने मृत्यु पामी. अने
पंनिता पाटलिपुरे कोड वेडयाने घेर जइने रही. अनुक्रमे सुदर्शन शेठे बैराग्य पा-

मी दीक्षा दीधी. बिहार करतां करतां ते पाटलिपुर आव्या. त्यां पंकिताए व्हों-
राववाना मीषे पोताने घेर लइ जइने बारणां बंध करी तेनी घणी कदर्थना करी.
परंतु ते मुनि जरापण चलित थया नहीं. ठेवट सायंकाळे पंकिताए तेने ठोनी
मूक्या. एठ्ठे ते मुनि गाम बहार नीकळी वनमां जइ स्मशान चूमिने विषे प्रतिमा
धारण करीने उभा रह्या. त्यां व्यंतरी थयेझी अभया राणीए पूर्व जवना वैरथी
अनुकूळ तथा प्रतिकूल अनेक उपसर्गों कर्या, तोपण ते मुनिनुं चित्त किंचित् पण
चलित थयुं नहीं ; तेओ तो शुज ध्यानमांज स्थिर रह्या. अनुक्रमे शुक्लध्यानना
योगथी तेमने केवळज्ञान उत्पन्न थयुं. देवोए केवळनो महिमा कर्यो. तेमणे देशना
दीधी. तेमनी देशना सांजळीने अजया तथा पंकिता प्रतिबोध पामी समकितधा-
री थइ. सुदर्शन केवळी चिरकाळ सुधी केवळी पर्यायनुं पावन करी प्रति मोक्ष
पदने पाम्या.

“ सुदर्शननी जेम वळाजियोगथी पण जेओ स्वधर्मने विषे हठ रहेवे ते-
ओ. सदृशनवने जगतमां प्रधान थइने अल्पकाळमां उत्कृष्ट संपत्तिने पामे वे. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे अतुर्थस्तं ज्ञे त्रिपञ्चाशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ५३ ॥

व्याख्यान ५४ मुं.

समकितनी ठ जावनाओ विषे.

मूलं द्वारं प्रतिष्ठानमाधारो ज्ञाजनं निधिः ।

द्विविधस्यापि धर्मस्य, षमेता बोधिजावनाः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ मूल, द्वार, प्रतिष्ठान, आधार, ज्ञाजन अने निधि ए ठ व-
ने प्रकारना धर्मने विषे बोधिनी जावना कहेली वे. ”

मूत्रं सर्वज्ञधर्मज्ञोद्धारं मुक्तिपुरस्य च ।

जिनोक्तधर्मयानस्य, प्रतिष्ठानं सुनिश्चलम् ॥ १ ॥

आधारो विनयादीनां, धर्मांमृतस्य जाजनम् ।

निधिर्ज्ञानादिरत्नानां, सम्यक्त्वमिति जावयेत् ॥ २ ॥

जावर्थ—“ समकित एज सर्वज्ञ जापित श्रावक अने साधु ए वने प्रका-
रना धर्म रूप वृक्षतुं मूळ ठे. केमके ते मूळ निश्चल होय तोज स्वर्ग मोक्षादिक फल
प्राप्त थाय ठे, ए पहेली जावना. समकित ए मोक्षरूप पुरतुं द्वार ठे. केमके सम-
कित रूप द्वार विना मोक्षपुरनी अंदर प्रवेश थइ शक्तो नथी. सामान्य नगरने विषे
पण दरवाजा विना प्रवेश थइ शक्तो नथी, ए बीजी जावना. जिनेश्वरे कहेंदा धर्म
रूपी वाहनतुं समकित ज प्रतिष्ठान (निश्चल पीठ) ठे. ते प्रतिष्ठान निश्चल होय
तो धर्म रूपी यान चिरकाळ टकी शके ठे, ए बीजी जावना. समकित विनयादि
गुणोनो आधार (अवस्थान) ठे. ते आधार विना विनयादिक गुणो स्थिर थता
नथी, ए चौथी जावना. समकित ए धर्म रूपी अमृततुं पात्र ठे. केमके ते पात्र
विना ते धर्म रूपी अमृत रही शक्तुं नथी, ए पांचमी जावना. तथा समकित ए
ज्ञान, दर्शन अने चारित्र रूपी रत्नोतुं निधान (जंमार) ठे. निधान विना बी-
जां रत्नो जेम जाळवी शक्तां नथी तेम समकित विना ज्ञानादिक त्रण रत्नो र-
ही शक्तां नथी, ए छठी जावना. आ प्रमाणे छ जावना जाववी. ” आ संव-
धमां विक्रम राजानी कथा छे ते नीचे प्रमाणे—

विक्रम राजानी कथा.

कुसुमपुरने विषे हरितिलक नामे राजा हतो. तेने गौरी नामनी राणी
हती अने विक्रम नामे पुत्र हतो. ते कुमार युवान थयो त्यारे तेने राजाए ब्रवीश
राजकन्याओ परणावी. ते स्त्रीओनी साथे विक्रम कुमार दोगुंदक देवनी जेम ए-
कांत सुखनो अनुभव करवा लाग्यो.

एकदा अशुभ कर्मना वशथी कुमारने अकस्मात् कास, श्वास अने ज्वरा-
दिक व्याधिओनो उपपन्न थयो. तेना निवारण माटे घणा मंत्र, नंत्र. अने औष-
धादिके उपचारो कर्षा. परंतु कोइ पण रीते रोगनी शांति थइ नही. ठेवटे

વ્યાધિની અસહ્ય પીમાથી તેણે ધનંજય નામના યક્ષની રોગશાંતિ માટે સો પામના વલિદાનની માનતા કરી. તે પણ નિષ્ફળ ગઈ. એકદા તે નગરના ઉદ્યાનમાં વિમલ નામના કેવલી સમવસર્યા. તે સ્વર વનપાલના મુખથી સાંજલીને રાજા કેવલીને વંદના કરવા જવાને તૈયાર થયો, ત્યારે કુમાર બોલ્યો કે “ હે પિતા ! મને પણ ત્યાં જઈ જાઓ, જેથી મુનિના દર્શનવશે મારા રોગની શાંતિ તથા પાપનો ક્ષય થાય. ” તે સાંજલીને રાજા તેને સાથે જઈ ગયા. મુનિને વંદના કરી તેમના મુખથી ધર્મદેશના સાંજલ્યા પછી રાજાએ પોતાના કુમારને મહા વ્યાધિ થવાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે કેવલી બોલ્યા કે—

“ પૂર્વે આ કુમાર પદ્મ નામે રાજા હતો. તે અન્યાયનું મંદિર હતો. એકદા શિકાર કરવાને માટે તે વનમાં ગયો હતો. ત્યાં પ્રતિમા ધારણ કરીને ઝંજેલા કોઈ સાધુને જોઈને તેણે કારણ વિના વૈરને ચિંતવી તે મુનિને શર વશે હણ્યા. તે પાપ-કર્મ જોઈને તેના ધાર્મિક પ્રધાનોએ તેને પાંજરામાં નાંખ્યો અને તેની ગાદીએ તેના પુત્રને સ્થાપન કર્યો. મુનિ તો કાલ કરી શુદ્ધ ધ્યાનને યોગે સર્વાર્થસિદ્ધિ નામના વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા. કેટલાક દિવસો પછી પદ્મ રાજાને પાંજરામાંથી ઢોમી, કાઢી મૂક્યો. તે ફરતો ફરતો કોઈ વનમાં ગયો. ત્યાં આમતેમ જમતાં તેણે એક મુનિને દીઠા, ઇટલે ઘેસથી તેને પણ તારુના કરી. મુનિએ તેને જ્ઞાનથી હુરાચરણી જાણીને તેજોલેશ્યાવશે વાલી દીધો. તે મરીને સાતમી નરકે ગયો. ત્યાંથી, આયુષ્યનો ક્ષય થયે સ્વયંનૂરમણ સમુદ્રમાં મત્સ્યપણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી પાંચે સાતમી નરકે જઈ ફરીથી મત્સ્ય થઈ ઢાંઢી નરકે ગયો. એ પ્રમાણે દરેક નરકમાં વેગે ત્રણ ત્રણ વાર ભ્રમણ કરીને કુદેવમાં ઉત્પન્ન થઈ, પૃથ્વી, અપ, તેજસ્ વિગેરેમાં, અનંત-કાયાદિકમાં અને તિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થઈ મહા પીડાઓને સહન કરતાં તે પદ્મ રાજાના જીવે અનંતી અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણીઓ વ્યતીત કરી. પછી અકામ નિર્જરા વશે તેના કર્મ હલકા થવાથી તે કોઈક શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર થયો. તે જન્મમાં તેણે તાપત્તી દીક્ષા લીધી. ત્યાંથી મરીને આ તારો પુત્ર થયો છે. હે રાજા ! માત્ર થોડા અવશેષ રહેલા મુનિઘાતના પાપથી તેને આ રોગો ઉત્પન્ન થયા છે. ”

આ પ્રમાણે સાંજલતાં પણ કંપારો આવે તેવો પોતાનો પૂર્વ જન્મ સાંજલીને સ્ફાપોહ કરતાં તે કુમારને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. પછી કુમારે મુનિને કહ્યું કે—

મિચ્છત્તમોહમૂઢો, જીવ નુ મં કત્થ કત્થ નહ જમિઓ ।
ઢેયણ્ઢેયણ પમુહં, કિં કિં દુક્કં ન પત્તોસિ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ મિથ્યાત્વ મોહથી મૂઢ વનેલો આ મારો જીવ ક્યાં ક્યાં જન્મ્યો નથી ? (સર્વ યોનિમાં જન્મ્યો ઢે.) અને જુદા જુદા જન્મોમાં ઢેદન નેદન વિગેરે કયા કયા દુઃખોને પામ્યો નથી ? (સર્વ દુઃખો પામ્યો ઢે.) ”

માટે હે પૂજ્ય ! મારા પર કૃપા કરો. સંસારરૂપી કૂવામાંથી ધર્મરૂપી રજ્જુ-વને મને લેંચી કાઢો (મારો હપ્તાર કરો.) ” તે સાંજઢીને મુનિષ દયાવને ઢ જાવનાથી યુક્ત ઇવા સમક્તિનું વર્ણન કર્યું. તેથી તે સમક્તિ સહિત શ્રાવક ધર્મનો અંગીકાર કરી પોતાના નગરમાં ગયો.

ઇકદા પેઢ્ઢા યક્ષે પ્રકટ થડને કુમારને કશું કે “હે કુમાર ! મારી શક્તિથી તારા વ્યાધિ નાશ પામ્યા છે, માટે મને સો પાના આપ. ” કુમારે હસીને જવાવ આપ્યો કે “ મારો રોગ તો કેવઢી જગવંતની કૃપાથી ગયો ઢે, માટે તું પાના માગતાં કાંડ શરપાતો નથી ? હું ઇક કુંચુવાની પણ હિંસા કરતો નથી, તો તું આ શું માગે ઢે ? ” તે સાંજઢીને યક્ષ ક્રોધથી વોઢ્યો કે ‘ અરે ! ઢીક ઢે, ત્યારે હવે મારું વઢ તને વતાવીશ, જોજે. ’ ઇમ કહીને તે અદશ્ય થયો.

ઇકદા કુમાર વનને વિષે રહેઢ્ઢા જિનાલ્લપમાં જડ પ્રત્નની પૂજા કરીને ઘર તરફ આવતો હતો. તે વાતને માર્ગમાં તે યક્ષ કુમારના વે પગ પકડી તેને જૂમિ પર પડાહીને વોઢ્યો કે ‘ અરે ! કેવ હજુ સુધી તું તારો આગ્રહ મૂકનો નથી ? ’ કુમારે જવાવ આપ્યો “ હે યક્ષ ! તું જીવહિંસા કરવી ઢોની દે. કશું ઢે કે—

શ્લોકાર્થેન પ્રવક્ષ્યામિ, યદુક્તં અન્યકોટિજિઃ ।

પરોપકારઃ પુણ્યાય, પાપાય પરપીરુનમ્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ જે વાત કરોઢ પ્રંયે કરીને કહી ઢે, તે વાત હું અર્પી શ્લોક-થીજ કહું હું કે—જે પરોપકાર ઢે તે પુણ્યને માટે ઢે, અને પરને પીઢા કરવી તે પાપને માટે છે. ”

હેમધેનુધરાદીનાં, દાતારઃ સુઢ્ઢજા જુત્તિ ।

દુર્લભઃ પુરુષો ઢોકે, યઃ પ્રાણિષ્વભયપ્રદઃ ॥ ૨ ॥

જાવાર્થ—“ સુવર્ણ, ગાયો અને પૃથ્વી વિગેરેનું દાન કરનાર પૃથ્વીપર સુ-
લજ છે, પણ જે પ્રાણીઓને અજયદાન આપે છે તે પુરુષ આ લોકમાં હુર્લજ છે.”

આ પ્રમાણે કુમારનું સાહસ જોઈને યજ્ઞ બોલ્યો કે—“ જો તું જીવહિંસા
ન કરે તો તું માત્ર મને પ્રણામ જ કર, તેથી જ હું સંતુષ્ટ થઈશ. ” તે સાંજઠી કુ-
મારે કહ્યું કે—“ પ્રણામ ઘણો જાતનાં થાય છે. તેમાંથી તું કઈ જાતના પ્રણામ
ફરકે છે ? પ્રણામના જ્ઞેદ આ પ્રમાણે છે, તે તું સાંજઠ. હાસ્ય પ્રણામ, વિનય પ્ર-
ણામ, પ્રેમ પ્રણામ, પ્રજ્ઞ પ્રણામ અને જાવ પ્રણામ—એ પાંચ પ્રકારના પ્રણામમાં મ-
હકરીથી કે હીંમનાથી જે પ્રણામ થાય, તે હાસ્ય પ્રણામ કહેવાય છે; પિતા વિ-
ગેરે ગુરુજનને જે પ્રણામ થાય, તે વિનય પ્રણામ છે; મિત્રાદિકને જે પ્રણામ થાય, તે
પ્રેમ પ્રણામ છે; રાજા વિગેરેને પ્રણામ કરીએ, તે પ્રજ્ઞ પ્રણામ છે. અને દેવ ગુરુને જે
પ્રણામ કરીએ તે જાવ પ્રણામ કહેવાય છે. તું આ પ્રણામોમાંથી કયા પ્રણામને
યોગ્ય છે ? ” યજ્ઞ બોલ્યો કે—“ હે કુમાર ! તું મને ઠેઠા જાવ પ્રણામ કર, કેમકે
આ જગતની ઉત્પત્તિ, સંહાર અને પાલન તથા સંસારથી નિસ્તારણ વિગેરે સર્વ
મારા હાથમાં છે. ” તે સાંજઠી કુમાર બોલ્યો કે—“ હે યજ્ઞ ! પ્રથમ તું જ જવ-
સાગમાં ડૂબેલો છે તો તું બીજાને શી રીતે તારીશ ? કેમકે—

જહ લોહસિન્ના અપ્યં પિ, બોલ્લહ તહ વિદ્વગ્ગ પુરિસસ્સ ।

ઇય સારંજો ગુરુ, પરમપ્પાણં ચ બોલ્લેઈ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ જેમ લોહાની શિન્ના (જલમાં) પોતાને તથા પોતાને વઠ-
ગેન્ના પુરુષને પણ ચૂમાને છે, તેમ આરંજવાળા ગુરુ પણ પોતાને તથા પરને જવસા-
ગમાં વોલે છે—ચૂમાને છે. ”

આ પ્રમાણે યુક્તિથી રાજકુમારે યજ્ઞને પ્રતિબોધ પમાડ્યો. ઇટલે તે સંતુષ્ટ
થઈને કુમારપર પુષ્પટ્ટિ કરીને ‘ સંકટ સમયે મને યાદ કરજે ’ એમ કહી
અદ્યય થયો.

એકદા કુમારે યક્ષની સહાયથી હુર્જય એવા કલિંગ દેશના રાજાને યુષ્કમાં
જીતી લીધો અને પછી નિષ્કંટક રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. કેટલોક કાલ વ્યતીત
થયે વિક્રમ રાજા એક દિવસ રાજવાસીમાં ફરવા જતો હતો. જતી વખત
માર્ગમાં એક શ્રેણીને ઘેર મહેત્સવ-થતો જોઈ તે પણ આનંદ પામ્યો. પછી ક્રીના

करीने पाओ वळयो, त्यारे तेज श्रेष्ठीने घेर माणसोने रुदन करता जोडने राजाए कोडने तेतुं कारण पूछुं. त्यारे तेणे कहुं के—

“ हे स्वामी ! आ श्रेष्ठीने घेर पुत्रनो जन्म थयो हतो, तेथी महोत्सव थतो हतो, पण जन्म्या पळी तरतज ते पुत्र मरण पाम्यो, तेथी तेना कुटुंबीओ रुदन करे ठे. ” ते सांजळीने विक्रम राजाने वैराग्य उत्पन्न थयो. तेणे विचार्युं के—

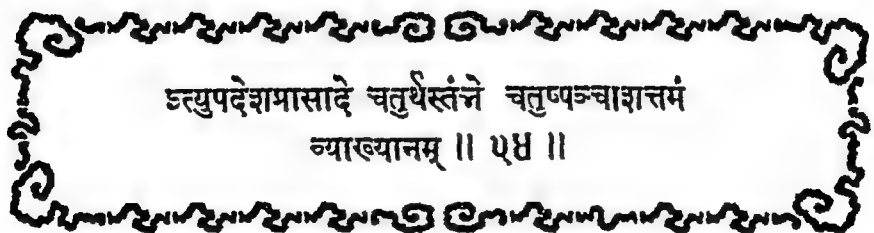
बाह्यादपि चरेद्धर्ममनित्यं खलु जीवितम् ।

फलानामिव पक्वानां, शश्वत्पतनतो जयम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ आ जींदगी अनित्य ठे, तेथी बाह्यावस्थाधीज धर्मतुं आचरण करवुं, केमके पाकेळां फळनी माफक जीवने निरंतर पनी जवानो (मृत्युनो) जय रहेवो ठे. ”

आ प्रमाणे विचारीने राजाए पोताना पुत्रने राज्य परवेसानी दीक्षा ग्रहण करी. अनुक्रमे केवळज्ञान पामी मोक्षपदने पाम्या.

“ विक्रम राजानी जेम शुज जावना वमे समकितनुं सेवन करवुं. केमके तेम करवार्थी तेथी जावना वमे वने लोकमां शुजनो उदय धाय ठे. ”

इत्युपदेशप्राप्तादे चतुर्थस्तंजे चतुष्पञ्चाशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ५४ ॥

व्याख्यान ५५ मुं.

समकितनां ठ स्थानकमांना प्रथमनां वे स्थानक विषे.

अनुत्तवसिद्धो जीवः, प्रत्यङ्गो ज्ञानचक्षुषाम् ।

ज्ञायतेऽनेकवाञ्छाज्जिरस्तिस्थानं तदेव हि ॥ १ ॥

જાવાર્થ—“ જ્ઞાનરૂપી નેત્રવાળાઓને (કેવલજ્ઞાનીઓને) પ્રત્યક્ષ એવો જીવ અનુજવ સિદ્ધ છે. તેમજ તે જીવ અનેક વાંઝાથી જણાય છે (સિદ્ધ થાય છે.) તે પહેલું ‘અસ્તિસ્થાન’ કહેવાય છે.”

કેટલાક મિથ્યાત્વીઓ ‘જીવ છે જ નહીં’ એમ માને છે. તેઓ એવું અનુમાન કરે છે કે—આત્મા પાંચે ઇન્દ્રિયોથી પ્રત્યક્ષપણે ગ્રહણ કરી શકાતો નથી. તેથી આકાશના પુષ્પની જેમ તે (આત્મા) છે જ નહીં. આવા નાસ્તિક વાદીને આચાર્ય જવાવ આપે છે કે—ગોતાના જ્ઞાનથી જ અનુજવાતો આત્મા સિદ્ધ છે. કેમકે કેવલજ્ઞાનીને તો તે પ્રત્યક્ષ છે અને ઢાંચોને અનુમાનથી સિદ્ધ થાય છે. અનેક પ્રકારની વાંઝનાઓથી તથા સુખ દુઃખાદિકની કલ્પના જાંઘથી નિશ્ચય થઈ શકે છે કે તે વાંઝાનો તથા કલ્પનાઓનો કરનાર આત્મા છે. તે વિષે અનુમાન આ પ્રમાણે થઈ શકે છે. સુખ, દુઃખ અને ઇચ્છા વિગેરેનો કારણજૂત હોવાથી આત્મા છે. જે જે વસ્તુ કાર્ય અને કારણજૂત છે, તે તે વસ્તુ ઢતીજ હોય છે. જેમ ઘટ કાર્ય અને તેનું કારણ માટીનો પિંડ તે જેમ ઢતી વસ્તુ છે, તેજ પ્રમાણે આ આત્મા કારણ અને સુખ દુઃખાદિક તેનાં કાર્યો છે; તેથી આત્માની સિદ્ધિ થાય છે. જેઓની આવી સમ્યક્ બુદ્ધિ છે તેઓમાં સમ્યક્ત્વનું પ્રથમ સ્થાનક છે. એમ જાણવું. આ પ્રમાણે જીવનું હોવાપણું જે માનવું તે પહેલું ‘અસ્તિસ્થાન’ કહેવાય છે.

હવે વીજું જીવનું નિત્યત્વસ્થાન કહે છે—

अव्यस्यापेक्षया नित्यो, हि व्ययोत्पादवर्जितः ।

पर्यायापेक्षयाऽनित्यः, सद्भावेन च शाश्वतः ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ દ્રવ્યની અપેક્ષા નાશ અને ઉત્પત્તિ રહિત એવો નિત્ય આત્મા છે, પર્યાયની અપેક્ષા અનિત્ય છે, અને સદ્ભાવ વડે તે આત્મા શાશ્વત છે.”

આ આત્મા અવ્યયની અપેક્ષા વિનાશ અને ઉત્પત્તિ રહિત છે. એટલે આત્મા કદાપિ ઉત્પન્ન થતો નથી તેમજ વિનાશ પણ પામતો નથી. અહીં કોઈ શંકા કરે કે ‘આટલુંજ કહેવાથી તો આચાર્યે આત્માનું નિત્યપણું એકાંતે અંગીકાર કર્યું.’ તો તેના નિરાકરણને માટે ઉત્તરાર્થમાં કહે છે કે પર્યાયનયની અપેક્ષા આત્મા અનિત્ય છે અને સત્તા કરીને શાશ્વત છે. કેમકે પૂર્વે કરેલાનું તથા કરાવેલાનું તેને સ્મરણ

ગ્યાહ્યાન ૫૫ મું. સમક્તિના ઢ સ્થાનકમાંના પ્રથમના વે સ્થાનક વિષે. (૫૮૯)

થાય છે, તે આવી રીતે કે ‘ મેં પૂર્વ જન્મે જે અરિહંતનું વિંચ કરાવ્યું હતું, તેજ આ વિંચ છે.’ એ પ્રમાણે આ જન્મને વિષે તે વિંચ જોવાથી તેનું સ્મરણ થાય છે, અને જાતિ-સ્મરણ જ્ઞાન બપડે છે. જીવના પર્યાય વદગ્રાતા હોવાથી વીજા જન્મમાં ગમન કરવા વડે તે સાંદિ સાંત જાગે અનિત્ય જણાય છે. અર્થાત્ આત્મા નિત્ય છે અને તેના પર્યાયો અનિત્ય છે, એમ જાણવું.

વઠી હ્ય કદાપિ પર્યાય રહિત હોતું જ નથી. તે વિશે પૂર્વસૂત્રિણ કયું છે કે—
પર્યાયવિચ્યુતં હ્યવ્યં, પર્યાયા હ્યવ્યવર્જિતાઃ ।

કદાપિ કેન કિંરૂપા, દૃષ્ટા માનેન કેન વા ॥ ૧ ॥

જ્ઞાવાર્થ—“ પર્યાય રહિત હ્યવ્યને તથા હ્યવ્ય રહિત પર્યાયને કોઈ પણ વસ્તુ કોઈ પણ રૂપે કોઈએ જોયા છે ? અથવા કોઈ પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ કર્યા છે ? નથી જ કર્યા, કેમકે પર્યાય વિનાનું હ્યવ્ય અને હ્યવ્ય વિનાના પર્યાય હોતા જ નથી.”

વઠી સદ્જાત્ર એટલે સત્તાને આશ્રયીને આત્મા શાશ્વત છે. એટલે આદ્યંત રહિત કેવલ સ્થિર સ્વભાવપણાએ કરીને ધ્રુવ છે. આ પ્રમાણે નિશ્ચલ કરેલા મનવાલાને સમક્તિનું વીજું સ્થાનક છે એમ જાણવું. આ પ્રસંગ ઉપર ઇંદ્રજૂતિનો પ્રવંધ છે તે નીચે પ્રમાણે—

ઇંદ્રજૂતિ (ગૌતમ) નો પ્રવંધ.

મગધ દેશના ગોવર નામના ગામમાં વસુભૂતિ નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને પૃથ્વી નામની પત્ની હતી અને ઇંદ્રજૂતિ નામનો પુત્ર હતો. તે પોતાની શુ-ષ્ઠિર્થો વ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્ય, અર્થશાસ્ત્ર, વેદ, પુરાણ અને ઉપનિષદ વિગેરે સર્વ-શાસ્ત્રમાં વિદ્વાન થયો હતો, પરંતુ તેને વેદનો અર્થ વિચારતાં જીવના હોવાપણા વિષે સંશય થયેલો હતો, પણ તે પોતે સર્વજ્ઞ હોવાનો ઝોલ ધારણ કરતો હતો, તેથી કોઈને પૂછીને પોતાના સંશયનો સુદાસો કરી શકતો નહોતો.

એકદા તે ઇંદ્રજૂતિ શ્રી મહાવીર સ્વામીના સપ્તમરણને વિશે આવ્યો, તે વસ્તુને પ્રમુખે તેને બોલાવ્યો અને જ્ઞાનવ્રતે તેના મનનો સંશય જાણીને કયુ કે “ હે ઇંદ્રજૂતિ ! તું જીવનો અભાવ સ્થાપન (સિદ્ધ) કરે છે અને તેમાં પૃથ્વીયુક્તિઓ કરે છે કે ઘટ, પટ, લઘુકુટ વિગેરે પદાર્થોની જેમ જીવ પ્રત્યક્ષ દેસાતો નથી, માટે તે સસજ્ઞાનાં

શીંગડાની જેમ છે જ નહીં. આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી આત્મા નથી એમ સિદ્ધ થાય છે. વ્હી અનુમાન પ્રમાણથી પણ આત્મા સિદ્ધ થઈ શકતો નથી. કેમકે અનુમાન પ્રમાણ પણ પ્રત્યક્ષ પૂર્વક જ પ્રવર્તે છે. પ્રથમ મહાનસ (રસોક્તા) વિગેરેમાં ધુમાડો જોડને અગ્નિની સિદ્ધિ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી કરી હતી, તેથી ત્યારપછી ડ્યાં ધુમાડો હોય ત્યાં અગ્નિ હોય એવી વ્યાપ્તિનું જ્ઞાન થાય છે, અને ત્યાર પછી કોઈ પર્વતાદિકમાં ધુમાડો જોવાથી તેમાં અગ્નિ સિદ્ધ કરવા માટે અનુમાન કરવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે અહીં આત્માનો સિદ્ધિ કરવા માટે આત્મારૂપ ક્ષિતિનો સાથે તેના કોઈ પણ ક્ષિતિ (ચિન્હ)ની પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સિદ્ધિ થતી નથી, કે જે ચિન્હ જોડને વ્યાપ્તિનું જ્ઞાન થાય અને ત્યાર પછી અનુમાન કરી શકાય. વ્હી આગમથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતો નથી, કેમકે સર્વે મતના આગમો પરસ્પર વિરુદ્ધ છે. એક શાસ્ત્રમાં એમ પણ કહ્યું છે કે—

एतावानेव लोकोऽयं यावानिन्द्रियगोचरः ।

જઝે વૃક્ષપદં પશ્ય યદ્દદન્ત્યબહુશ્રુતાઃ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“કોઈ નાસ્તિકે રેતીમાં પોતાના હાથવડે વરુનાં પગલાં જેવી રેલાઓ કરીને, પછી તેને બધા માણસો આ વરુનાં પગલાં જણાય છે એમ કહેતાં જોડ પોતાની વહેનને કહ્યું કે—હે પ્રિયા ! આ છુનિયા જેટલી ઇન્દ્રિયોથી ગ્રાહ્ય છે તેટલોજ છે, તેથી વધારે કંઈ નથી. જો આ અવહુશ્રુતો મારી કરેલી રેલાને વરુનાં પગલાં કહે છે; તેમ તેઓએ શાસ્ત્રોમાં વધું કપોલ કલ્પિત જ દર્શાવ્યું છે. અર્થાત્ અનેક પ્રકારના ત્યાગ નિયમાદિ વતાવનારા શાસ્ત્રો મુગ્ધ જનોને છેતરવા માટે રચેલાં છે. ” વ્હી તે બ્રાહ્મણે વીજો શ્લોક કહ્યો કે—

पिब खादं च चारुद्वोचने, यदतीतं वरगात्रि तन्न ते ।

ન હિ જીરુ ગતં નિવર્તતે, સમુદયમાત્રમિદં કલ્પેવરમ્ ॥ ૨ ॥

જાવાર્થ—“હે સુંદર નેત્રવાલી ! તું મરજી પ્રમાણે સ્નાન પાન કર. હે સુંદર દેહવાલી ! જે ગયું તે તારું નથી (અર્થાત્ તે ફરીથી મલ્લવાનું નથી). કેમકે હે જીરુ (વીકળ સ્ત્રી) ! ગયેલું પાણું આવતુંજ નથી. અને આ શરીર તો માત્ર પંચ મહાગુણનો સમુદાય જ છે. અર્થાત્ શરીરનો નાશ થયે સર્વનો નાશ થાય-

વ્યાખ્યાન ૫૫ મું. સમકિતના છ સ્થાનકમાંના પ્રથમના વે સ્થાનક વિષે. (૩૫૧-)

છે. પરલોક વિગેરે સર્વ અસત્ય છે. તેથી શ્વાયં પીયું ને જોગવ્યું તેજ સ્વં છે.” (આ-
પમાણે નાસ્તિકો માને છે.)

તેમજ વેદમાં પણ કહ્યું છે કે “ ન હિ વૈ સશરીરસ્ય પ્રિયાપ્રિયોરપહતિ-
સ્તિ, અશરીરં વા સંતં પ્રિયાપ્રિયે ન સ્પૃશતઃ ” । “ શરીરવાળા જીવને પ્રિય કે
અપ્રિયનો નાશ (અજાવ) નથી. શરીર વિનાના જીવને પ્રિય કે અપ્રિય સ્પર્શ
કરતા નથી. ” (અહીં પ્રિય ઇટ્થે છુત્ત અથવા પુણ્ય અને અપ્રિય ઇટ્થે છુત્ત
અથવા પાપ સમજવું.)

વળી કપિઙ્ગના મતવાળા કહે છે કે—“ અસ્તિ પુરુષઃ । અકર્તા નિર્ગુ-
ણો જોક્તા ચિદ્રૂપઃ ઇત્યાદિ ” પુરુષ—આત્મા છે. તે આત્મા અકર્તા છે (કર્તા
નથી), નિર્ગુણ છે (સત્વાદિક ગુણવાળો નથી) પણ જોક્તા અને ચૈતન્ય સ્વ-
રૂપ છે. ઇત્યાદિ.

આ પ્રમાણે શાસ્ત્રો પણ પરસ્પર વિરુદ્ધ કહેતા હોવાથી આત્મા સિદ્ધ
થતો નથી.

તેમજ આ ત્રણ જીવનને વિષે એવો કોઈ પણ પદાર્થ નથી, કે તે પદાર્થની
જેવો જીવ કહીને ઉપમાન પ્રમાણથી પણ આત્મા સિદ્ધ કરી શકાય. તેથી સર્વ
પ્રમાણોથી અતીત એવો આત્મા (જીવ) છેજ નહીં એમ સિદ્ધ થાય છે.”

હે ઇન્દ્રભૂતિ ! આત્મું જે તારું સમજવું છે તે અયુક્ત છે. હે આયુષ્મન !
તેં આત્મા ઇન્દ્રિયોત્કે અગ્રાણ હોવાથી તે (આત્મા) નથી એમ કહ્યું, પણ જેમ
તારા મનનો સંશય મેં જાણ્યો તેમજ હું પ્રત્યક્ષ રીતે સર્વજ્ઞ જીવને જોઈએ. કેવલ
હું જ જોઈ હું એમ નથી પરંતુ તું પણ ‘ અહં ’ (હું) એવો શબ્દ બોલી તારા દે-
હમાં આત્મા રહેલો છે એમ વતાવી આપે છે. ઠાં તેનો તું અજાવ કહે છે તેથી
‘ મારી માતા વંધ્યા છે ’ એ વાક્યની જેમ તારા પોતાના જ વાક્યમાં દોષ આવે છે.
વળી સ્મરણ, કાંઈપણ જાણવાની ઇચ્છા, કોંઈપણ કાર્ય કરવાની ઇચ્છા, વ્યાક
જવાની ઇચ્છા, સંશય વિગેરે જ્ઞાન વિશેષ, એવા જીવના જ ગુણો છે. અને તેથી તે
સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષ છે. માટે તેનો તું સ્વીકાર કર.

વળી અનુમાન પ્રમાણથી પણ આત્મા સિદ્ધ થાય છે.—દેહાદિક ઇન્દ્રિ-
યોનો જે અધિષ્ઠાતા તથા જોક્તા છે તે જીવ જ છે. જેનો જોક્તા ન હોય તે જો-

ગ્ય પણ ન હોય, ગધેશના શીંગડાની જેમ. આ શરીરાદિક જોગ્ય છે તો તેનો જોક્તા પણ કોઈ હોવો જ જોઈએ. વળી હે ગૌતમ ! તને જીવ વિષે સંશય થવાથી તારા શરીરમાં જીવ છે એમ નિર્ણય થાય છે. (કેમકે તને સંશય થયો, તે કોને થયો ?) જ્યાં જ્યાં સંશય હોય, ત્યાં ત્યાં તે (સંશયવાળો) પદાર્થ હોવો જ જોઈએ. જેમ કોઈ પુરુષ દૂરથી જામનું ટુંટું અને માણસ જોયેલ હોવાથી ફરીને જ્યારે એવું દૃષ્ટિએ પડે છે ત્યારે તે તેમાં માણસનાં અને જામનાં ટુંટાનાં—વન્નેનાં લક્ષણો વિચારે છે કે શું આ તે જામનું ટુંટું છે કે પુરુષ છે ? પછી અન્વય વ્યતિરેક ધર્મે વિચારી, પછી તે હપર બસવાથી આ સ્થાણ (જામનું ટુંટું) છે એમ સિદ્ધ કરે છે. અથવા હસ્તપાદાદિક અવયવોથી અને હાલવા ચાલવાથી માણસ છે એમ સિદ્ધ કરે છે. તેવી જ રીતે આત્મા અને દેહ એ બન્ને પદાર્થો ળતા હોય તો જ સંશય થાય છે, પણ વેમાંથી એક પદાર્થ ન જ હોય, તો તેવો સંશય પણ થતો નથી. આ પ્રમાણે અનુમાન પ્રમાણથી પણ તું જીવની હયાતી અંગીકાર કર.

તેમજ વળી હે ગૌતમ ! સર્વે શાસ્ત્રો (આગમો) પરસ્પર વિરુદ્ધ હોવાથી કયું પ્રમાણ અને કયું અપ્રમાણ ? એવો તને જે સંદેહ થાય છે તે પણ અયુક્ત છે. કેમકે સર્વે આગમો આત્માની હયાતીનું તો સ્થાપન કરે છે જ.

શબ્દ પ્રમાણ (વ્યાકરણ) વાળા શાબ્દિકો કહે છે કે—

વ્યુત્પત્તિમત્સાર્થકં શુદ્ધપદં તદ્વસ્તુજવત્યેવ યથા તપન ।
વ્યુત્પત્ત્યાદિરહિતો યત્ શબ્દઃ તદ્વસ્તુ નાસ્ત્યેવ યથા મિત્યહવિ-
ત્યાદયઃ ।

“ જે વ્યુત્પત્તિવાળું, સાર્થક એક પદ હોય તે પદાર્થ હોય જ. જેમ તપ-તીતિ તપન—તાપ પમારે તે તપન કહેવાય; એ વ્યુત્પત્તિથી તપન શબ્દે સૂર્ય એવો પદાર્થ એમ સિદ્ધ થયું. તથા જે વ્યુત્પત્તિ વિગેરે વિનાનો શબ્દ હોય, તે પદાર્થ ન હોય; જેમ મિત્ય, હવિત્ય વિગેરે. તેવી જ રીતે અતતીતિ આત્મા—જાવાંતરમાં જે નિરંતર ગતિ કરે, તે આત્મા. એમ આત્મા શબ્દ શબ્દપ્રમાણથી પણ સિદ્ધ થાય છે. વળી કહું છે કે—

પરમાનન્દસંપન્નં, નિર્વિકારં નિરામયમ્ ।

આભ્યાસ ૫૫ મું. સમક્તિના ઠ સ્થાનકમાંના પ્રથમના વે સ્થાનકવિષે. (૫૫૩)

ધ્યાનહીના ન પર્યન્તિ, નિજદેહે વ્યવસ્થિતમ્ ॥ ૧ ॥

જ્ઞાવાચ્ય—“ પરમ આનંદથી યુક્ત, વિકાર રહિત અને નિરામય એવો આત્મા પોતાના દેહમાં જ રહ્યો છે. તોપણ તેને ધ્યાન રહિત પુરુષો જોઈ શકતા નથી. ”

ઉત્તમા દ્યાત્મચિન્તા ચ, મોહચિન્તા ચ મધ્યમા ।

અધમા કામચિન્તા ચ, પરચિન્તાઽધમાધમા ॥ ૨ ॥

જ્ઞાવાચ્ય—“ આત્માની ચિંતા-આત્માના હિતાહિતનું ચિંતન-વિચાર કરવો તે ઉત્તમ છે, મોહનો ચિંતા એટલે સાંસારિક અનેક કાર્યોનો ચિંતા કરવી તે મધ્યમ છે, કામનો એટલે ઇંદ્રિયોના વિવિધાદિકનો ચિંતા કરવી તે અધમ છે, અને પારકો ચિંતા કરવી તે અધમાધમ છે. ”

નલ્લિન્યાં ચ યથા નીરં, નિન્નં તિષ્ઠતિ સર્વદા ।

અયમાત્મા સ્વજ્ઞાવેન, દેહે તિષ્ઠતિ સર્વદા ॥ ૩ ॥

જ્ઞાવાચ્ય—“ નલિનો (કપલિની)ને વિષે જેમ જઠ હમેશાં જૂઝું જ રહે છે તેમ આ આત્મા પોતાના સ્વજ્ઞાવથી જ નિરંતર દેહને વિષે (જૂઝો જ) રહે છે. ”

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! સર્વ શાસ્ત્ર સંમત એવા જીવનો જેઓ અજ્ઞાત કહે-
 છે તેઓ મિથ્યાવાદી જ છે. માટે અનંત જીવોથી જરેખું આ વિશ્વ છે એમ તું અંગીકાર કર.

બહી હે ગૌતમ ! “આત્માની જેવો કોઈ પદાર્થ નથી માટે હપમાન પ્રમાણથી પણ આત્મા સિદ્ધ થઈ શકતો નથી ” એમ જે તું માને છે તે પણ અયોગ્ય છે. કેમકે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય એ ત્રણે પદાર્થો એક જીવના પ્રદેશ જેટલાજ પ્રદેશ પ્રમાણવાળા છે. તેથી તેનો ઉપમા આપી શકાય છે. (આ વિશે હરિન્દ્ર સૂરિનું પદ્મ દર્શન સમુચ્ચયની વૃહદ્વૃત્તિમાં વિસ્તારથી કહેયું છે. ત્યાંથી જોઈ લેવું.) બહી હે ગૌતમ ! જેવો તારા દેહમાં આત્મા છે, તેવો જ વીજાના દેહમાં પણ છે. કેમકે હર્ષ, શોક, સંતાપ, છુલ્લ, દુઃખ વિગેરે વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ સર્વ દેહોમાં જણાય છે. બહી આત્મા કુંપુ (કુંપવો) જેવો બ-

ફને મોટો હાથી બેઠો પળ થાય છે. ફંદ્ર થફને તિયેંચ પળ થાય છે. તેથી બેની શક્તિ ચિંતવી ન શકાય તેવો તે અચિંત્ય, શક્તિમાન, વિમુ (સમર્થ), કર્તા, જોક્તા, જ્ઞાતા અને કર્મથી જિજ્ઞાસિત સ્વરૂપવાલો છે.

વળી તું વિજ્ઞાનઘન વિગેરે વેદ વાક્યના પદોનો અર્થ બે કરે છે તે અયોગ્ય છે. તું કહે છે કે “ વિજ્ઞાનઘન વૈ તેન્યો જુતેષ્ઠઃ સમુત્થાય (ઉત્પન્ન) તતસ્વાન્યેવ (મહાજૂતાન્યેવ) અનુવિનયતિ તદા વિજ્ઞાનઘન આત્મા નયતિ । અત એવ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ, પ્રાગેવ સર્વનાશ નષ્ટત્વાત્ ”—“ ઘણા વિજ્ઞાનવાલો આ આત્મા આ પંચમહાજૂત થકી ઉત્પન્ન થફને પછી તેજ મહાજૂતોમાંજ નાશ પામે છે. ઇટલે ગાઢ વિજ્ઞાન સ્વરૂપ આત્મા નાશ પામે છે. માટે પરજવમાં જાય છે એવી તેની સંજ્ઞા રહેતી નથી. કેમકે પૂર્વ જવે જ તેનો સર્વથા નાશ થયો છે.” આ પ્રમાણે તું અર્થ કરે છે તે યુક્ત નથી. અમે કહીએ છીએ તે પ્રમાણે ધાર ઇટલે ચિરોધ આવશે નહીં—વિજ્ઞાન ઇટલે જ્ઞાન અને દર્શનનો ઉપયોગ. તેણે કરીને ઘન (નિર્ભ્ર-ગાઢ) એવો જીવ આ જ્ઞેયજાવના પરિણામને પામેલા મહાજૂત (ઘટાદિક) થકી ઉત્પન્ન થફને ઇટલે ઘટાદિકના જ્ઞાનરૂપ ઉપયોગ વડે ઉત્પન્ન થફને, તેજ ઉપયોગમાં આવેલા ઘટાદિકનો નાશ થવાથી કાલના ક્રમે કરીને (એક કાલે એક વસ્તુનો ઉપયોગ, બીજે કાલે બીજી વસ્તુનો, એ રીતે) બીજી વસ્તુનો ઉપયોગ થયે સતે પ્રથમ વસ્તુનો ઉપયોગ નાશ પામે છે, પણ આત્માનો સર્વથા નાશ થતો નથી. કેમકે આ એકજ આત્મા ત્રણ સ્વજાવવાલો છે, તે આ પ્રમાણે—પૂર્વવસ્તુના ઉપયોગનો નાશ થવાથી વિનાશી, બીજી વસ્તુના જ્ઞાનનો ઉપયોગ થવાથી ઉત્પન્ન સ્વજાવવાલો, અને અનાદિકાલથી પ્રવૃત્ત થયેલા સામાન્ય વિજ્ઞાનની સંતતિથી અચિનષ્ઠ ધ્રુવ સ્વજાવી આત્મા છે. આ પ્રમાણે બીજી સર્વ વસ્તુઓ પણ ત્રણ સ્વજાવવાલી જાણવી. હવે ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ ઇટલે બીજી વસ્તુના ઉપયોગ વચ્ચે પૂર્વ વસ્તુનું જ્ઞાન ઇટલે સંજ્ઞા હોતી નથી, કેમકે હાલ બીજી વસ્તુનો ઉપયોગ વર્તે છે—તેની સંજ્ઞા છે. હે ગૌતમ ! આ યુક્તિઓથી ‘ જીવ છે ’ એમ તું અંગીકાર કર.”

આ પ્રમાણે ત્રણ જગતના સ્વરૂપને જાણનાર જગવાને સર્વ જીવોને પ્રતિબોધ કરવાના ઉપાયની નિપુણતાથી ગૌતમનો સંશય દૂર કર્યો, ઇટલે પચાસ વર્ષની વયે પહોંચેલા તે ગૌતમે શુદ્ધ સ્વ ધર્મનો ત્યાગ કરી પાંચસો શિષ્યો સહિત જગવાન પાસે

व्याख्यान ५५ मुं. समकितना ठ स्थानकमांना प्रथमना वे स्थानक विषे. (५५)

दीक्षा ग्रहण करी. पञ्च जगवाने तेने प्रथम गणधरने पदे स्थापन कर्यो. सात हाय उंचा देहवाळा, अनेक लब्धिओधी युक्त, शुद्ध चारित्र्युं पावन कारवायी मनःपर्याय ज्ञान पामेन्ना, ह्यायोपशम समकितयो युक्त, यावज्जीव ठठ तप करनार, विषय अने कषायनो जय करवा रूप गुणने पामेन्ना ईड्मचूति (गौतम) गणधरे त्रीश वर्ष सुधी श्री महावीर प्रभुनी सेवा करी.

एकदा श्री महावीर स्वामीए पोताना निर्वाणनो समय नजीक जाणीने गौतमना पोतानो प्रत्येना रागनो नाश करवा माटे तेमने (गौतम गणधरने) देवशर्मा नामना ब्राह्मणने प्रतिबोध करवा माटे मोक्षया. तेमना गया पञ्च प्रभुए सोळ प्रहर सुत्री एक धाराए देशना आपी. देशनाने अंते जगवान अविनाशी मोक्षपद पा-
म्या. गौतम गणधर देवशर्माने प्रतिबोध करी जिनेश्वर पासे पाडा आवता हुता, तेवामां मार्गमां प्रभुना मोक्ष कड्याणकने माटे आवेन्ना देवताओना मुखयी जगवा-
ननुं निर्वाण जाणी वज्रना प्रहारयी हुणाया होय, तेम महा दुःखी थयेन्ना चि-
त्तयी विचार करवा लाग्या के—“ अहो ! कृपासागर प्रभुए आ शुं कथुं ? के जेथी आवा समये मने दूर मोक्षयो ? शुं मने पोतानो साये बड गया होत तो मोक्षनो मार्ग सांक्रमो थड जात ? हे व्रण जगत्मां सूर्य समान प्रभु ! हवे मारा प्रश्नना जवाव कोण आपशे ? ” इत्यादि विचार करीने ते वारंवार ‘ महा-
वीर ’ ‘ महावीर ’ ए शब्दनो मोटे स्वरे जाप करवा लाग्या. एम करतां तेमना कंठ अने ताळु सुकाड गयां. एड्डे पञ्च ‘ वीर ’ ‘ वीर ’ अने ठेवट एकज्जा ‘ वी ’
शब्दनोज उच्चार थवा लाग्या. ते वखते पोते छादशांगीना जाण होवाया एक ‘ वी ’
शब्दे करीने ज सर्व शास्त्रोना अर्थने पगड करवानो शक्तिने धारण करनार श्री गौ-
तम गणधरने ‘ वी ’ शब्दयो शरु थता अनेक सारा शब्दो स्मरणमां आय्या. ते आ
प्रमाणे—हे वीतराग ! हे विबुद्ध ! हे विषयत्यागी ! हे विज्ञानी ! हे विकारजी-
त ! हे विद्वेषी (गयो ठे छेप जेपनो एवा) ! हे विशिष्ट श्रेष्ठ ! हे विश्वगति ! हे
विमोहो (गयो ठे मोह जेनो एवा) ! इत्यादि शब्दो याद आवां तेनांना प्रथम
‘ वीतराग ’ शब्दनो अर्थ विचारतां तेमनो सर्व मोह—राग जडो रडो, अने त-
त्काळ केवळज्ञान उत्पन्न थयुं. देवताओए केवळनो महिमा कर्यो. सुवर्णकनठ
विगेरेनो रचना करी. पञ्च तेनापर वेसोने अनेक नय्य जीवोने प्रतिबोध
करी चार वर्ष सुधी केवळी अवस्थाए विचारो मांते साधनंत सुख (मोक्ष) ने

पाम्या.

“ निर्मल केवलज्ञानवने उत्तम एवा प्रथम गणधर गौतम के जे जिनेश्वर पासेयी जीवनो निश्चय जाणीने प्रतिबोध पाम्या, ते गणनाथनी हुं मनोहर स्तुति करुं हुं. ”

॥ इत्युपदेशभासादे चतुर्थस्तंजे पञ्चपञ्चाशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ५५ ॥

व्याख्यान ५६ मुं.

समकितना त्रीजा तथा चोथा स्थानक विषे.

शुजाशुजानि कर्माणि, जीवः करोति हेतुजिः ।

तेनात्मा कर्तृको ज्ञेयः , कारणैः कुंभकृद्यथा ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जेम कुंजार माटी, चक्र अने चीवर (दोरो) विगरे कार-
णोधी घरानो कर्ता ठे तेम जीव कषायादिक बंधना हेतुओ वने शुज अने अ-
शुज कर्मो करे ठे. माटे आत्मा कर्ता कहेवाय ठे. ” आ जीव कर्ता ठे एवुं सम-
कितनुं त्रीजुं स्थानक जाणवुं.

हवे चोयुं जोक्ता स्थानक कहे ठे—

स्वयं कृतानि कर्माणि, स्वयमेवानुज्यूयते ।

कर्मणामकृतानांच, नास्ति भोगः कदापि हि ॥ २ ॥

जावार्थ—“ पोते (आत्माए-जीवे) करेदां कर्मो (कर्मोनुं फल) पोते
ज जोगवे ठे. केमके नहीं करेदां कर्मोनी जोग (अनुभव) कदापि धतोज नथी.”
आ जीव जोक्ता ठे एवुं समकितनुं चोयुं स्थानक जाणवुं. आ प्रसंग उपर अग्नि-

चूति गणधरुं दृष्टांत ठे ते नीचे प्रमाणे—

अग्निचूतीनुं दृष्टांत.

मगध देशना गोवर गाममां वसुभूति ब्राह्मणनी पृथ्वी नामनी स्त्रीथी वी-
जो अग्निचूति नामनो पुत्र थयो हतो. ते पण सोमजट्टने घेर यज्ञ कराववा पोताना
पांचसो शिष्यो सहित गयो हतो. ते वखते पोतानी पहेद्यां तेना मोटा चाइ इन्ज-
चूति जिनेश्वर पासे गया हता, तेमणे पराजय पामी प्रभु पासे दीक्षा दीथी ते ह-
कीकृत जाणीने अग्निचूतिए विचार कयों के “ मारो चाइ इन्जभूति त्रण चूव-
नने पण पुर्जय ठे, तेने कोइ इंद्रजाळीए ठळथी (कपटथी) ठेतयों जणाय ठे
अने जगतना गुरु एवा मारा चाइतुं चित्त अमित करी दीधुं लागे छे. तेथी हवे
हुं जइने तेनो युक्तिया पराजय करूं. अरे ! मारा चाइनी मोटा चूझ छे के ते स-
र्वज्ञोमां सूर्य जेवा मने अहीं मूकीने एकजा गया. अने इंद्रजाळीके पण आ केतुं
अकार्य कथुं के पोतानी शक्ति जाण्या बिना सिंहने आक्षिपन दीधुं ? पण हवे
मारे तेनी पासे जन्नदी जवुं जोइए. ” आ प्रमाणे वाणीनो आरंवर करतो अ-
ग्निचूति पोताना पांचसो शिष्याने साथे लइने जिनेश्वर पासे गयो. ते वखते. जिने-
श्वरे तेने ‘हे गौतम अग्निचूति ! आव.’ एम तेना नाम गोत्रकयन पूर्वक बोझाव्यो.
ते सांजळीने अग्निभूतिए विचारुं के “ हुं जगतमां प्रसिद्ध हुं, तेथी मने कोण
न ओळखे ? परंतु जो मारा मननो संशय कहीने तेनो खुजासो करे, तो मने वि-
स्मय थाय. ” ए प्रमाणे ते विचार करतो हतो, तेवामां जगवान बोझ्या के “ हे
अग्निभूति गौतम ! तने ‘ कर्म छे के नही ? ’ एवो संशय ठे, परंतु ते तारो सं-
शय अयोग्य ठे, तुं वेदना पदोनो अर्थ बराबर जाणतो नथी तेथी तने एवो सं-
शय थयो ठे. ते वेदना पदो आ प्रमाणे ठे. “ पुरुष एवेदं सर्वं यद्धंत यच्च नाव्यम् ।
उतामृतत्वस्थेऽनो यदन्तेनाति रोहति । यदेजति यत्रेजति यद्वरे यदन्तके यदन्तर-
स्य सर्वस्यास्य बाह्यत इत्यादि ” आनो अर्थ तुं एवो करे ठे के “ पुरुष एवञ्चे आ-
त्मा. एवनो अर्थ निश्चय ठे, अने ते कर्मनो व्यावृत्ति (निषेध) ने माटे ठे. आ
सर्व प्रत्यक्ष देखातुं चेतन तथा अचेतन, जे थड गयुं अने जे थवानुं (मुक्ति तथा
संसार). उतनो अर्थ समुच्चर ठे. अमृतत्वस्य एवञ्चे मृत्युधर्म रहित एवा मोक्षनो
इशान-प्रभु ठे. जे कांइ आहारादिकयो वृद्धि पामे ठे, पशु विगरे जे कांइ चा-

હે છે, પર્વત વિગેરે જે ચાલતા નથી, મેરુ વિગેરે જે દૂર છે, અને જે સમોપે છે તે સર્વ આત્મા જ છે. જે આ ચેતન તથા અચેતન સર્વની મધ્યે તથા તે સર્વની વહાર છે તે સર્વ પુરુષ (આત્મા) જ છે. ” આ પ્રમાણે અર્થ કરીને તું કર્મનો અજાવ સિદ્ધ કરે છે તે અયુક્ત છે. કેમકે કેટલાંક વેદનાં વાક્યો વિધિવાદ કરે છે, કેટલાંક અર્થવાદ કરે છે, તથા કેટલાંક અનુવાદ કરનારાં હોય છે. તેમાં ‘અગ્નિ-હોત્રં जुहुयात् स्वर्गकामः’—સ્વર્ગની इच्छावाळाए अग्निहोत्र करवो. इत्यादि वाक्यो विधिवाद करनारां છે. અર્થવાદનાં વાક્યો સ્તુત્યર્થક અને નિંદાર્થક એવા બે પ્રકારનાં હોય છે. તેમાં ‘પુરુષ એવ’ इत्यादि वाक्यो आत्माना स्तुत्यर्थक છે. અને ‘જીવ-હિંસાનું કારણ હોવાથી યજ્ઞકર્મ ન કરું’ ए निंदार्थक वाक्य છે. તથા ‘ઘાદશ માસા સંવત્સરોऽग्निरुष्णोऽग्निर्हिमस्य भैषजं’—વાર માસનું વર્ષ છે, અગ્નિ હ્રણ છે, અગ્નિ હિમનું ઔષધ છે; इत्यादिक वाक्यो अनुवादवाळां છે, કેમકે તે વાક્યો લોકપ્રસિદ્ધ અર્થને જ કહેનારાં છે. હવે ‘પુરુષ એવ’ इत्यादि स्तुत्यर्थक वाक्यो जाति विगैरेना मदनो त्याग करवा माटे છે અને અદૈતવાદના પ્રતિપાદક છે. एट्ठो ज्यां जोइए त्यां आत्मा ज છે, માટે મદનો ત્યાગ કરવો એ એનું તાત્પર્ય છે.

વળી હે ગૌતમ ! આત્મપણાએ કરીને સરસ્વા એવા સર્વ આત્માનું આ જે દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ, નારકી, રાજા, અને રંકપણારૂપ વિચિત્રપણું પ્રત્યક્ષ છે તે નિહેતુક નથી; તેનું કારણ હોવું જ જોઈએ. કારણવિના જો આવી વિચિત્રતા હોય તો તે સદા એક સરસ્વી હોવો જોઈએ અથવા ન હોવી જોઈએ. પણ તેમ તો નથી. આ તો વદન્નાયા જ કરે છે. માટે એ સર્વ વિચિત્રતા કર્મથી જ થયેલી છે એમ અવશ્ય માનવું પમશે. કહ્યું છે કે—

नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा हेतोरन्यानपेक्षणात् ।

“અન્ય હેતુની અપેક્ષા નહોય તો નિત્ય સત્ત્વ અથવા અસત્ત્વપણું હોવું જોઈએ. ” તેમ નથી તેથી, જે કાંઈ તે વિચિત્રતાનો હેતુ છે તેજ કર્મ છે.

પૌરાણિકો પણ કર્મનું પ્રતિપાદન કરે છે. તેઓ કહે છે કે—

यथा यथा पूर्वकृतस्य कर्मणः , फलं निधानस्य इवावतिष्ठते ।
तथा तथा तत्प्रतिपादनोद्यता, प्रदीपहस्तेव मतिः प्रवर्तते ॥१॥

જાવાર્થ—“ જેમ જેમ નિધાનની પેઠે પૂર્વે કરેલા કર્મનું ફલ પ્રાપ્ત થાય-

ढे, तेम तेम ते कर्मतुं प्रतिपादन करवा तैयार थयेझी मति जाणे हाथमां दीवो ल-
झे ज आवती होय, तेम प्रवर्ते ढे. ” वळी

यत्तत्पुराकृतं कर्म न स्मरन्तीह मानवाः ।

तदिदं पांडवज्येष्ठ दैवमित्यभिधीयते ॥ ३ ॥

जावार्थे—“ हे युधिष्ठिर ! पूर्वे कोळा जे कर्मने मनुष्यो आ जवमां सं-
जारी शकता नथी (मनुष्योने स्मरणमां आवता नथी), ते कर्म ‘दैव’ ए शब्दयो
कहेवाय ढे. ”

वळी हे अग्निजूति ! ते कर्म मूर्तिमान ढे एम मान. केमके कर्मने अपूर्ण
मानवाथी आकाशादिकनी जेम तेनाथी आत्माने अनुग्रह उपवातनो (सुख दुः-
खनो) संजव घटे नह्णीं. वळी ए कर्मोनी साये आत्माने अनादिकाळथी संबंध
(संशोग) ढे एम पण जाण. केमके जो तेनो संबंध सादि मानीए तो मुक्त जीवोने
पण कर्मनो संबंध थवो जोडए, केमके सादि संजव मानवाथी संसारी जीव पहेझां
कर्म रहित हतो, अने पडी अमुक काळे कर्म सहित थयो, तो मुक्त जीव पण कर्म
रहित थया पडी तेने पण अमुक वळते कर्मनो संबंध थवो जोडए अने तेम थवाथी
मुक्त जीवो अमुक्त थवो, माटे तेम मानवुं इष्ट नथी; तेथी प्रवाहे करीने जीव कर्मनो
संबंध अनादि ढे एम जाण. अह्णीं कोइ एवी शंका करे के ‘ ज्यारे जीव कर्मनो
संबंध अनादि ढे, त्यारे तेनो वियोग शो रीते थइ शके ? केमके जे अनादि होय,
ते अनंत पण होय. जेम काळ अनादि ढे तेम अनंत पण ढे. ’ आ शंकानो जवाव
ए ढे के जेम सुवर्ण अने पाषाणनो संबंध अनादि ढे, तोपण तेवा प्रकारनी साम-
ग्रीने योगे अग्निमां मूकीने धपवाथी सुवर्ण अने पाषाण जूदा पने ढे, तेम जीव
पण ध्यानरूपी अग्निना योगे अनादि संबंधवाळा कर्मथी जूदो पने ढे, एम मिश्र
थाय ढे.

वळी हे आयुष्मान् ! जो कर्म न होय, तो धर्म, अधर्म, दान, अदान,
शीळ, अशीळ, तप, अतप, सुख, दुःख, स्वर्ग, नरक विंगेरे सर्व व्यर्थ थाय, माटे
तुं तारो पद्म ठोमीने ‘ कर्म ढे ’ एम अंगीकार कर.

अह्णीं कोइ शंका करे के ‘ जगत् विंगेरे सर्व वस्तुओनो कर्ता इश्वर एक जे, तो
शामाटे वंध्याना पुत्रनी जेम अदृष्ट कर्मनी कल्पना करवी ? ’ आवी शंका तदन असत्य

હે. કેમકે જો જગતનો કર્તા ફશ્વર હે, તો તે મૂર્તિમાન હે કે અમૂર્ત હે ? જો મૂર્તિ-
માન હોય, તો તે કુંજકાર વિગેરેની જેમ દેખાતો કેમ નથી? અને જો અમૂર્ત હતો જ
જગતને સરજે હે, તો તેને શરિરાદિકના અજાવને લીધે જગતને સરજવાનું સામર્થ્ય
ક્યાંથી હોય ? માટે શુનાશુજ કર્મનો કર્તા જીવ જ હે, અને જોક્તા પણ જીવ
જ હે. તે વિષે આગમમાં પણ કહ્યું હે કે “ જીવે ણં જંતે કિં અત્તકમે દુસ્કે પર-
કમે દુસ્કે ઝજયકહે દુસ્કે ? ગોયમા ! અત્તકહે નો પરકમે તઝજયકમે । હે જ-
ગવાન ! શું જીવ પોતે કરેલાં દુઃખો જોગવે હે કે વીજાણે કરેલાં કે પોતે તથા
વીજાણે-ઝજયે કરેલાં દુઃખો અનુજવે હે ? હે ગૌમ ! જીવ પોતે કરેલાં દુઃખો
જ અનુજવે હે. પણ વીજાણે કરેલાં કે વજ્રેણ કરેલાં દુઃખો જોગવતો નથી. ” મા-
ટે જીવ પોતે કરેલાં કર્મોને પોતે જ જોગવે હે.

વલ્લી હે અગ્નિભૂતિ ! તારા મનનો સંશય જેમ મેં જાણ્યો તેમ હું જ્ઞાનાવ-
રણાદિક આટે કર્મો પ્રત્યક્ષ જોઈ હું, માટે તું કર્મનો સ્વીકાર કર. જીવ, કર્મ
વિગેરે કોઈપણ વસ્તુ મારે અદ્વય નથી. તેમ જ વેદને વિષે પણ “ પુણ્યં પુણ્યેન
કર્મણા, પાપં પાપેન કર્મણા-શુજ કર્મથી પુણ્ય અને અશુભ કર્મથી પાપ વંધાય હે. ”
આ પ્રમાણે કહ્યું હે. માટે આગમ (વેદ) થી પણ કર્મ સિદ્ધ થાય હે, તેથી તું તે-
નો સ્વીકાર કર.

આ પ્રમાણે જગવાનના હપદેશથી પ્રતિવોધ પામેલો અગ્નિચૂતિ પોતાનો
ગર્વ ઝોળીને વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ અહો ! મારું મોટું ભાગ્ય હે, કે જેથી મને
વિશ્વને વિષે પૂજા, ગાઢ અજ્ઞાનનું હરણ કરામાં સૂચ સમાન તથા અનંત ગુણો-
વને યુક્ત એવા ગુરુ પ્રાપ્ત થયા. ” એમ વિચારી આનંદથી પાંચસો શિષ્યો સહિત
ઠેંતાલીશ વર્ષની ઊંમરે તેણે (અગ્નિભૂતિ) પ્રજુ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી
દશ વર્ષ સુધી ઝઘસ્યપણે વિહાર કરી કેવલ જ્ઞાન પામ્યા અને સોઠ વર્ષ સુધી
કેવલોપર્યાયને જોગવી સિદ્ધ પદને પામ્યા. (અહીં કર્મનો સિદ્ધિપર ઘણી યુ-
ક્તિઓ હે, તે વિસ્તારની અપેક્ષા વાળાં શ્રી જિનજઙ્ગણિ ક્રમાશ્રમણે કરેલી મ-
હાજ્ઞાપ્યની મોટી વૃત્તિમાંથી જાણી લેવી.)

“ શ્રી જિનેશ્વરના વાક્યથી કર્મ વિષેનો સંદેહ ઠેડીને વીજા ગણપર
અગ્નિચૂતિ ચારિત્ર ગ્રહણ કરી અને ત્રસાદિક જીવોને વિષે દયામય આગમની પ્ર-

व्याख्यान ५७ मुं. समकितना पांचमा तथा छठा स्थानक विषे. (३०१)

रूपणा करी मुक्तिपदने पास्या. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे चतुर्यस्तंजे षट्पञ्चाशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ५६ ॥

व्याख्यान ५७ मुं.

समकितना पांचमा तथा छठा स्थानक विषे.

अज्ञावे बन्धहेतूनां, धातिकर्मक्षयोद्भवे ।
केवळे सति मोक्षः स्याच्छेषानां कर्मणां ज्ञये ॥ १ ॥
सुरासुरनरेन्द्राणां, यत्सुखं शुवनत्रये ।
तत्स्यादनन्तज्ञागोऽपि, न मोक्षसुखसंपदाम् ॥ २ ॥
अनन्तसुखसंपूर्णं, निर्वाणपदमज्ञयम् ।
नाद्यनन्तं प्रवाहेण, ज्ञापितं विश्ववेत्तुजिः ॥ ३ ॥

ज्ञाचार्य—“ कर्मना बंध हेतुओनो अज्ञाव धवायी अने धाति कर्मोनो
क्षय धवायी केवळज्ञान थया पडी वाकीना अज्ञाति कर्मोनो क्षय धये मोक्ष प्राप्त
थाय ठे. त्रण जगतमां सुर, अमुर अने नरेंडोने जे सुख ठे, ते सर्व सुखने एकत्र
करीए तो ते मोक्षसुखनी संपदाने अनंतपे जागे पण धाय नहीं. विश्वना सर्व ज्ञा-
वने जाणनारा जिनेश्वरोए निर्वाण (मोक्ष) पदने अनंत सुखयी संपूर्ण, अक्षय
(अविनाशी) अने प्रवाहनी अवेक्षाए अनादि अनंत कहेंतुं ठे. ” आ ‘निर्वाण
ठे’ ए नामहुं समकितहुं पांचहुं स्थानक जाणहुं.

हवे ठहं मोक्षोपाय (मोक्षनो उपाय) ठे ए नामहुं ठहं स्थानक कहे छे.
ज्ञानादयस्त्रयः शास्त्रे, मोक्षोपायाः प्रकाशिताः ।

इति सम्यक्स्वरत्नस्य, षट् स्थानानि विचिन्तयेत् ॥१॥

જાણાર્થ—“ શાસ્ત્રોને વિષે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ મોક્ષના ઉપાયો કહેલા છે. આ પ્રમાણે સમક્ષિત રૂપી રત્નના ૬ સ્થાનોનું વિચિત્તવન કરવું. ” આ સંબંધમાં પ્રજ્ઞાસ ગણધરનું દૃષ્ટાંત છે તે નીચે પ્રમાણે—

प्रभास गणधरनो प्रबंध.

રાજપૃથ્ઠ નગરમાં વજ્ર નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને અતિજન્મના નામની સ્ત્રી હતી. તેમને પ્રજ્ઞાસ નામનો પુત્ર હતો. તે વેદ, સાંખ્ય, મોમાંસા, ન્યાય, યોગ-ચાર વિગેરે શાસ્ત્રોમાં નિપુણ થવાથી અહંકારના પ્રસવને આજ્ઞા જગતમાં પોતાની શિવાય વીજા સર્વને મૂર્ખ માનવા લાગ્યો.

અહીં ચંપાપુરીમાં સોમ વિપ્રને ત્યાં યજ્ઞ થતો હતો. તેમાં ઇંદ્રજૂતિ વિગેરે વિદ્વાનો આવેલા હતા. તેમાં આ પ્રજ્ઞાસ પણ આવેલો હતો. તે વચ્ચે ઇન્દ્રજૂતિ વિગેરે જે જે વિપ્રો શ્રી મહાવીર સ્વામી પાસે ગયા, તે તે સિંહને જોડને મૃગની જેમ પોતાના અહંકારનો ત્યાગ કરીને પ્રજ્ઞાના ચરણરૂપ માનસ સરોવરમાં હંસપણાને પામ્યા. તે વાત જ્ઞાનોના મુખથી સાંજળીને પ્રભાસ વિચાર કરવા લાગ્યો કે “સ્વેચ્છા આત્મરૂપ ધારણ કરીને સાક્ષાત્ત્વે શિવ જ પોતાના ધામથી અહીં અમને પવિત્ર કરવા આવેલા જણાય છે, નહીં તો તેની આદ્યત્વી વધી શક્તિ ન હોય. માટે હું પણ તેની પાસે જઈને તેની વિદ્યતા, દેહકાંતિ અને ચતુરાઈ વિગેરે જોઈ તો સ્વર્ગ. ત્યાં જવાથી મને તો વધે પ્રકારેલાજ છે. એક તો મારી જ્ઞાતિના મોટા પંક્તિ ત્યાં ગયા છે તેથી મારે પંક્તિભેદ રાખવો યોગ્ય ન હોવાથી જવું યોગ્ય છે. અને વીજું જો કદાચ કોઈપણ પ્રકારની યુક્તિથી છુણાદાર ન્યાયે હું તેને જીતી જાઉં તો સર્વ દ્વીજોમાં હું શ્રેષ્ઠપદ પામું. ” આ પ્રમાણે વિચારીને તે પ્રભાસ શ્રી જિનેશ્વર પાસે આવ્યો. તેને જોઈ પ્રજ્ઞા વોટ્યા કે “ હે આયુષ્યમાન પ્રજ્ઞાસ ! તું એમ માને છે કે—મોક્ષ છે કે નહીં ? તને આવો સંશય થવાનું કારણ પરસ્પર ચિરુદ્ધ એવા વેદ વાક્યો છે. વેદમાં કશું છે કે “ જરામયં વા એતત્સર્વં યદગ્નિહોત્રં । તથા—સૈષ ગુહા દુરવગાહા । તથા—એ બ્રહ્મણી પરમપરં ચ, તત્ત્વં પરં સર્વં જ્ઞાનમનન્તરં વ્રજેતિ ” । આ પદોનો અર્થ તું આવો કરે છે—જે અગ્નિહોત્ર છે તે યાવજીવ કરવાનું છે. આ અગ્નિહોત્રની ક્રિયા માણીવધના હેતુજૂત હોવાથી તે શવદ્ધ એટલે પાપવ્યાપાર રૂપ છે, તે-

धी ते स्वर्ग फळ ज आपी शके, पण मोक्षरूप फळ आपी शके नहीं. अने ए पदमां यावज्जीव ते करवानुं कहुं ठे तेथी वीजो एवो कोड काळ वाकी रहेतो नयी के जे काळे मोक्षना हेतुचूत वीजी क्रिया करी शकाय. माटे साधनना अज्ञावे साध्य (मोक्ष)नो पण अज्ञाव ठे. एम सिद्ध धाय ठे. वीजा वाक्यमां—ते आ गुहा (मोक्षरूपी गुहा) संसारनी, आसक्तिवाळा जीवोने छुरवगाहा (छुःखे करीने प्रवेश करी शकाय तेवी) ठे. तथा ब्रह्म वै ठे. पर अने अपर. तेमां परब्रह्म ते सत्य (मोक्ष) अने अपर ब्रह्म ते ज्ञान ठे. आ प्रमाणे वेद पदोनो अर्थ करीने तुं एम विचारे छे के—प्रथमना वेद वाक्ययी मोक्ष नधी एम सिद्ध धाय ठे, अने वीजा पदोधी मोक्ष ठे एम सिद्ध धाय ठे. आ प्रमाणे अर्थ करवायी तने संशय धयो ठे के आ वाक्योमां क्या वाक्यने प्रमाण गणवुं ? परंतु हे प्रजास ! ए वेद पदोनो अर्थ हूं कहुं तुं ए प्रमाणे करवो. जे अग्निहोत्र ठे ते यावज्जीव करवो. तेमां जे वा शब्द कहेझो छे तेथी एम समजवुं के मुमुक्षु पुरुषोए मोक्षना साधनभूत क्रियानुष्ठान करवुं. आ अर्थ योग्य ठे. तथा हे सौम्य ! तुं एम पण माने ठे के दीवां बुजाइ जाय छे तेम जीवतुं निर्वाण धाय छे? ते वावतमां केट्झाक सौगतो कहे ठे के—

दीपो यथा निर्वृतिमज्युपैति, नैवावनीं गच्छति नान्तरिक्षम् ।

दिशं न कांचिद्धिदिशं न कांचित्, स्नेहज्ञयात्केवलमेति शान्तिम्॥१॥

जीवस्तथा निर्वृतिमज्युपैति, नैवावनीं गच्छति नान्तरिक्षम् ।

दिशं न कांचिद्धिदिशं न कांचित्केशज्ञयात्केवलमेति शान्तिम्॥२॥

जावार्थ—“ जेम दीवो निर्दृष्टि पामे ठे (ओझाड जाय ठे) त्यारे ते पृथ्वी पर कोइ जग्याए जतो नधी, आकाशमां जतो नधी, कोड दिशामां जतो नधी, तेमज कोइ विदिशामां जतो नधी; परंतु स्नेह (तेझ) नो नाश धवाधी (धइ रहेवायी) केवल शांतिने ज पामे छे. तेवी रीने जीव निर्दृष्टि पामे ठे त्यारे ते पृथ्वी पर क्यांड जतो नधी, आकाशमां जतो नधी, कोड दिशामां जतो नधी, तेमज कोड विदिशामां जतो नधी; परंतु वझेगनो (कर्मनो अथवा संसारनो) क्षय धवाधी केवल शांतिने ज पामे ठे. ”

आम मानवुं ते असत्य ठे. केमके जैन शासनमां कहुं ठे के—

કેવલસચ્ચિદ્દર્શનરૂપાઃ સર્વાર્ત્તિહુઃસ્વપરિમુક્તાઃ ।

મોદન્તે મુક્તિગતા જીવાઃ ક્ષીણાન્તરારિગણાઃ ॥૧॥

જાવાર્થ—“ ક્ષીણ થયા છે અન્યંતર શત્રુ સમૂહ જેના ઇવા જીવો મુક્તિમાં ગયા હતાં સર્વ આર્તિ ને હુઃસ્વથી મુક્ત થઈને કેવલ સત્ ચિત્ (જ્ઞાન) દર્શન રૂપે હર્ષ પામે છે. ”

દીપતું હદાહરણ સર્વથા નાશ તરીકે આપ્યું છે તે યોગ્ય નથી. તેનું કારણ એ છે કે—દીપકના અગ્નિનો કાંઈ સર્વથા નાશ થતો નથી. પરંતુ તે અગ્નિ અન્ય પરિણામ પામે છે. જેમ દૂધનું પરિણામ દહીં વિગેરે થાય છે તેમ અથવા અન્ય પરિણામ પામીને ચૂર્ણ રૂપ થયેલા ઘટનો જેમ સર્વથા નાશ નથી તેમ દીપકના અગ્નિનો પણ સર્વથા નાશ થતો નથી. અહીં કોઈ શંકા કરે કે “ જો દીપકના અગ્નિનો સર્વથા નાશ ન થતો હોય, તો તે અગ્નિ ઓલવાયા પછી કેમ સાક્ષાત્ દેખાતો નથી ? ” એનો ઉત્તર એ છે કે—દીપક ઓલવાયા પછી તરત જ તે અગ્નિ અંધકારના પુદ્ગલ રૂપ પરિણામને પામે છે તેથી તે દેખાતો નથી. કેમકે તે અતિ સૂક્ષ્મતર પરિણામને પામે છે. જેમ ઘસાતું અતિ સૂક્ષ્મ ચૂર્ણ થઈને પૃથ્વી સાથે મળી જવાથી તે વિઘ્નકુલ દેખાતું નથી તેમ. અથવા આકાશમાં થયેલા ગ્યામ વાદળાં અન્ય પરિણામ પામીને અતિ સૂક્ષ્મતર થઈ જવાથી જોવામાં આવતાં નથી, તેમ દીપકનો અગ્નિ પણ અન્ય પરિણામ પામવાથી દેખી શકાતો નથી. કેમકે પુદ્ગલના પરિણામો અતિ વિચિત્ર છે. જેમ સુવર્ણનાં ઝીણાં પાનાં કપી હોય તો તે ચક્રથી જોઈ શકાય છે. પણ તેને શુષ્ક કરવા માટે અગ્નિમાં નાખ્યાં અને તે સુવર્ણનો રસ થઈ ઢોલાઈને જસ્મ સાથે મળી ગયો, ત્યારે તે ચક્રથી જોઈ શકાતું નથી. પરંતુ સ્પર્શથી સુવર્ણ છે એમ જાણી શકાય છે. તેને પણ અત્યંત ચૂર્ણ કરી સૂક્ષ્મ રંજની સાથે મેલવીએ તો તે કિંમત વિનાનું અને નહીં જેવું જ થઈ જાય છે. પણ સ્વરી રીતે તો તે સુવર્ણ રહેતું જ છે, નાશ પામી ગયું નથી. કેમકે તેનો ફરીથી જૂદો પ્રયોગ કરીએ તો પાતું તે હાતું તેવું સુવર્ણ કરી શકાય છે. ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારની વિચિત્રતા પુદ્ગલોમાં રહેલી છે. તે પોતાની બુદ્ધિથી જાણી લેવી. દીવાના પુદ્ગલો પણ પ્રથમ ચક્રથી ગ્રાહ્ય હતા, તે ઓલવાયા પછી તરત જ અંધકાર મય થઈ ગયા હતાં ઘ્રાણેન્દ્રિય (નાસિકા) વડે ગ્રહણ થઈ શકે છે. જેમ જૂદા

પરિણામને પામેલો દીપક નિર્વાણ શબ્દથી વોડાય છે, તેમ જીવ પણ કર્મ રહિત થઈને એકલો, મૂર્તિ રહિત, સંપૂર્ણ જીવસ્વરૂપની પ્રાપ્તિરૂપ અવ્યાવાધ પરિણામને પામવાથી નિર્વાણ—નિવૃત્તિ પામ્યો એમ કહેવાય છે.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—શદ્ધાદિક વિષયનો ઉપનોગ ન હોવાથી તથા શરીર અને ઇન્દ્રિયો ન હોવાથી મોક્ષમાં સુખનો પણ અજ્ઞાત જ હોવો જોઈએ. તેનો ઉત્તર એ છે કે—મુક્તિ પામેલા જીવોને વચનથી અગોચર એવું અતિ ઉત્કૃષ્ટ અકૃત્રિમ સ્વાત્માવિક સુખ છે. (આ અનુમાન પ્રમાણમાં પ્રતિજ્ઞા—સાધવા દ્વાયક વાક્ય છે.) પ્રકર્ષ જ્ઞાન થવાથી જન્મ, જરા, વ્યાધિ, મરણ, અરતિ, ચિંતા અને ઉત્સુકતા વિગેરે નિઃશેષ (સમગ્ર) વાધાથી રહિત છે માટે. (આ હેતુ છે.) તેવા પ્રકારના ઉત્કૃષ્ટ મુનિની જેમ. (આ ઉદાહરણ છે.) હવે સાંસારિક સુખની છુઃખ પણે ઘટના કરે છે—આ સંસારમાં પુષ્પમાળા, ચંદન, સ્ત્રીસંજોગ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતા સુખ તથા ચક્રવર્તી વિગેરેની પદવીનું પુણ્યફલનું સુખ નિશ્ચયથી જોઈએ તો છુઃખ જ છે. (પ્રતિજ્ઞા) તે સુખ પરિણામે વિનાશી હોવાથી તેમજ તે સુખ કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલું હોવાથી. (હેતુ) જેમ સ્વરજવાળા પ્રાણીને સ્વરજનું સુખ તથા રોગી માણસને અપથ્ય આહારનું સુખ પરિણામે છુઃખ રૂપ છે તેમ. (ઉદાહરણ) સાંસારિક સુખો છુઃખ રૂપ જ છે. કયું છે કે—

નમ્રઃ પ્રેત ઇવાવિષ્ટઃ, કુણન્તીમુપગુહ્ય તામ્ ।

ગાઢાયાસિતસર્વાંગઃ, કઃ સુધી રમતે કિઙ્ચ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ નમ્ર થઈને અને પ્રેત વલ્લગેઝઝૂહોય તેની જેમ કામાવિષ્ટ થઈને સીત્કાર શદ્ધ કરતી સ્ત્રીને આલિંગન આપી સર્વ અંગોને અત્યંત પ્રયાસ પમારુતો પુરુષ તેણીની સાથે જે ક્રીના કરે છે તેવી ક્રીના કોણ શુષ્કિમાન કરે ? કેમકે તેમાં શું સુખ છે ? અર્થાત્ કાંઈપણ સુખ નથી.” માત્ર મોહાધીનપણાથ છુઃખને અનુજવતો સતો સુખ માને છે. વઢી કયું છે કે—

જુક્તાઃ શ્રિયઃ સકલ્લકામકુધાસ્તતઃ કિં

સંપ્રીણિતાઃ પ્રણયિનઃ સ્વધનૈસ્તતઃ કિમ્ ।

દત્તં પદં શિરસિ વિહિષતાં તતઃ કિં

કટપં સ્થિતં તનુભૂતાં તનુજિસ્તતઃ કિમ્ ॥ ૩ ॥

જાવાર્થ—“ સકલ મનોરથને પૂર્ણ કરનારી લક્ષ્મીને કદિ જોગવી તો તેથી શું ? પોતાના ધન વને પ્રેમી જનોને પ્રસન્ન કર્યા તો તેથી શું ? શત્રુઓનાં મ-સ્તકપર પગ મૂક્યો તો તેથી શું ? અને આને આ દેહવસ્ત્રે કદિ પ્રલયકાળ પર્યંત રહ્યો (જીવ્યો) તો તેથી પણ શું ? ” કેળકે પરિણામે તો તે સર્વ નિષ્ફલ અને વિ-નાશી છે એ ચોક્કસ વાત છે.

ઇત્યં ન કિંચિદપિ સાધનસાધ્યજાતં

સ્વપ્નેન્દ્રજાલસદૃશં પરમાર્થશૂન્યમ્ ।

અત્યન્તનિર્વૃત્તિકરં યદપેતવાધં

તદ્વદ્વા વાઙ્મત જના યદિ ચેતનાસ્તિ ॥ ૩ ॥

જાવાર્થ—“ આ પ્રમાણે પરમાર્થ રહિત સ્વપ્ન અને ઇન્દ્રજાલના જેવું સુ-ખ જોગવીને જો કાંઈપણ સાધનથી સધાતું સાધ્ય નીપજાવ્યું નહીં તો તે વધું નકા-મું છે. માટે હે જીવ્ય જીવો ! જો તમારામાં ચેતના (બુદ્ધિ) હોય, તો અત્યંત નિર્વૃત્તિ કરનાર અને વાધા રહિત એવા વ્રહ્મ (મોક્ષ) ની વાંગ કરો. ”

આટલા માટે સંસારનાં સર્વ સુખો તત્ત્વતઃ દુઃસ્વરૂપજ છે. તે વિષે મહાજા-ગ્યમાં કહ્યું છે કે—

વિસયસુહં દુઃખં ચિય, દુઃખપન્નિયારઓ તિગિચ્છ વ્વ ।

તં સુહમુવયારાઓ, ન ય ઉવયારો વિણા તત્થ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ દુઃખના પ્રતિકાર રૂપ જ માત્ર હોવાથી વિષય સુખ તે દુઃ-ખ રૂપ જ છે. કોઈ, અન્તર્ગત, વિગેરે વ્યાધિઓ જેમ ક્વાથ પાન, ઢેદન, મંજન વિગેરે ચિકિત્સા કરવાથી મટે છે, અર્થાત્ દુઃખ રૂપ પ્રતીકારથી મટે છે તેમ વિ-ષય સુખ પણ માત્ર હુધા, તૃપ્તા, કામવિકારાદિ દુઃખોના પ્રતિકારરૂપ હોવાથી તે દુઃખ જ છે. છતાં લોકમાં તે સુખના નામથી બોલાય (ઓલવાય) છે તે માત્ર ઉપચારથી જ બોલાય છે, પરંતુ તેજો ઉપચાર પારમાર્થિક સુખ વિના કોઈ પણ સ્થા-ને ઘટતો નથી. ” જેમ કોઈ માણવક (મનુષ્ય) ને સિંહ વિગેરે નામથી બોલાવીએ તો

તેથી લોક રુઢિએ તેઓ તેવા નામથી ઓઠાયા છે સ્વરા પાળ તેથી તે સિંહનો શ-
બ્દ સાંજલતાં લોકોને જયાદિક ઉત્પન્ન થતા નથી. તેમ વિષય સુખ પાળ વાસ્તવિક
સુખ હપજાવનાર નથી, માત્ર તેનું નામ જ સુખ છે, સુખ શબ્દથી તે ઓઠાયા છે.
પારમાર્થિક સુખ તો એક મોક્ષમાં જ રહેલું છે. તે સુખને કોઈની હપમા આપી શ-
કાય તેમ નથી. (નિરુપમ છે.) તથા તે સુખ પ્રતિકાર રહિત સત્ય જ છે.

વહી હે પ્રજાસ ! વેદમાં પાળ સંસાર અને મોક્ષનું સ્વરૂપ વતાવેલ છે. તે
આ પ્રમાણે “ ન હ વૈ સશરીરસ્ય પ્રિયાપ્રિયયોરપહતિરસ્તિ । અશરીરં વા વસંતં પ્રિ-
યાપ્રિયે ન સ્પૃશત ઇતિ ” ન એ અવ્યય નિષેધને માટે છે. હ અને વૈ એ વે પાળ અ-
વ્યય છે. તેનો અર્થ ‘ જેથી કરીને ’ એવો થાય છે. શરીરની સાથે જે રહે તે સશ-
રીરી-જીવ, તે (જીવ)ને પ્રિય અપ્રિય એટલે સુખ દુઃખની અપહતિ એટલે તે-
નો વિનાશ નથી. (અર્થાત્ શરીર સાથે રહેલો જીવ સુખ દુઃખ પામે છે.) અને
શરીર રહિત એટલે મુક્તિની અવસ્થામાં રહેલા (લોકાગ્રમાં રહેલા) ને તે પ્રિય
તથા અપ્રિય (સુખ દુઃખ) સ્પર્શ કરતા નથી. (મોક્ષમાં પ્રિયાપ્રિય નથી. અર્થા-
ત્ ત્યાં આત્મા સ્વસ્વરૂપે જ રહે છે). અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે કે—તે મોક્ષ સુખ શી
રીતે પમાય ? તેનો જવાબ એ છે કે—જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર વિના થીજા ક-
શાથી તે પ્રાપ્ત થતું નથી. તે વિષે દર્શન સમ્પત્તિકામાં કહ્યું છે કે—

સમ્મત્તનાણચરણા, સંપુન્નો મોક્કસાહણોવાઓ ।

તા ઇહ જુત્તો જત્તો, સસત્તિઓ નાયતત્તાણં ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન અને સંયમ સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરવા તે જ મોક્ષ
સાધવાનો હપાય છે. તે હપાય આ નરભવને વિષે જ સાધવા યોગ્ય છે. કારણકે ત-
ત્ત્વના જાળ પુરૂષો સ્વશક્તિવમે અહીં જ તેને મેલવે છે. ”

થે ધર્મશીલ્લા મુનયઃ પ્રધાનાસ્તે દુઃખહીના નિયમે જવન્તિ ।

સંપ્રાપ્ય શીઘ્રં પરમાર્થતત્ત્વં, વ્રજન્તિ મોક્કં ત્વિદમેકમેવ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ જેઓ ધર્મશીલ (ધર્મનું પ્રતિપાલન કરનાર) પ્રધાન મુ-
નિઓ હોય છે, તેઓ નિશ્ચે દુઃખ રહિત થાય છે. તેઓ શીઘ્રપણથી પરમાર્થ ત-
ત્ત્વને પામીને એક ચિદ્રૂપ એવા મોક્ષ પ્રત્યે જાય છે. ”

ઇત્યાદિ જગવાનના મુખથી શુક્તિ શુક્ત વચનો સાંજલીને પ્રગત્ત થયેલા
પ્રજાસે પોતાનો સંશય દૂર થવાથી પોતાના ત્રણસો શિષ્યો સહિત જગવાન પાસે દીક્ષા

ग्रहण करी. तेणे सोळ वर्षना गृहस्थपर्यायनो त्याग करीने सर्व विरति अंगीकार करी. पढी आठ वर्ष सुधी ठगस्थ पर्याय पाळीने आवरण रहित अव्याबाध केवळ ज्ञान पाम्या. केवळी अवस्थामां सोळ वर्ष विचरी अनेक जव्य जीवोने प्रतिबोध पमाफी जे सुखने माटे उद्योग कर्षो हतो ते मोक्ष सुख प्राप्त कर्षु. (आ प्रमाणे संक्षेपथी सर्व गणधरोतुं वर्णन जाणवुं.)

परिनिव्वुआ गणहारा, जीवते णायए नवजणाओ ।

इंद्रजुति सुहम्मो य, रायगिहे निव्वुए वीरे ॥ १ ॥

जावार्थ—“नव गणधरो महावीर स्वामीनी हयातिमां निवृत्ति पदने पाम्या अने इंद्रजुति तथा सुधर्मा स्वामी राजगृही नगरीमां वीर जगवान निवर्ण पाम्या पढी मोक्ष पदने पाम्या. (आ प्रमाणे आवश्यक निर्युक्तिमां कहुं ठे).

मास पाजवगया सव्वे वि य सव्वत्थियसंपन्ना ।

वज्जरिसहसंघयणा समचउरंसावसंठाणा ॥ २ ॥

जावार्थ—“सर्वे गणधरो सर्व द्विधिथी युक्त, वज्रकृष्णनाराच संघयणवाळा, समचतुरस्र संस्थानवाळा, अने अंते एक मासतुं पादपोषण अनशन करीने मोक्ष सुखना मेळवनारा थया ठे. ”

“वाढ्यावस्था (सोळ वर्षनी वय) ने विषेज चारित्र ग्रहण करी प्रचुनी पद्धेज्ञां निवृत्ति सुख पामनार मुनि श्रेष्ठ प्रज्ञास गणधर अमारा प्रचूत (घणा) उदयने माटे थाओ. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे चतुर्थस्तंजे सप्तपञ्चाशत्तमं
व्याख्यानम् ॥ ५७ ॥

सम्यक्त्वना समसठ जेदनुं विवरण.

संपूर्ण.

વ્યાખ્યાન ૫૮ મું.

સમકિતના કેટલાયક અન્ય પ્રકારો કહે છે—

સમ્યક્ત્વં ચૈકથા જીવે, તત્ત્વશ્રદ્ધાનતો જીવેત્ ।

નિશ્ચયવ્યવહારાગ્યાં, દર્શનં દ્વિવિધં મતમ્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ તત્ત્વશ્રદ્ધાન રૂપ જીવને વિષે એક પ્રકારનું સમકિત છે. અને નિશ્ચય તથા વ્યવહારે કરીને સમકિત બે પ્રકારનું માનેલું છે. ”

પાઠલા વ્યાખ્યાનોમાં વતાવેલા સમકિતના ૬૭ જેદો પૈકી એકસઠ જેદો વ્યવહાર સમકિતમાં અન્તર્ગત થાય છે અને બેઢલા છ જેદો નિશ્ચય સમકિતમાં અંતર્જાવ પામે છે.

સમકિતના પાંચ પ્રકાર છે તે આ પ્રમાણે—

આદાવૌપશમિકં ચ, સાસ્વાદનમથાપરમ્ ।

દ્વાયોપશમિકં વેથં, ક્ષાયિકં ચેતિ પઞ્ચધા ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ પહેલું ઔપશમિક, બીજું સાસ્વાદન, ત્રીજું દ્વાયોપશમિક, ચોથું વેથ (વેદક) અને પાંચમું ક્ષાયિક. એમ પાંચ પ્રકારે સમકિત છે. ”

૧ તેમાં ઔપશમિક સમકિત—જેની કર્મગ્રંથિ જેદાયેલી છે (ગ્રંથિજેદ કરેલો છે) એવા શરીરી (મનુષ્ય) ને સમ્યક્ત્વનો પ્રથમ લાજ થતી વચ્ચે પહેલા અંતર્મુદૂર્તમાં થાય છે. અથવા ઉપશમ શ્રેણી પર ચનેલાં ઉપશાંતમોહીને મોહના ઉપશમથી ઉત્પન્ન થયેલું તે પણ ઔપશમિક સમકિત કહેવાય છે. તે પણ અંતર્મુદૂર્ત જ રહે છે.

૨ સમકિત પામ્યા પછી તત્કાલ અનંતાનુવંધી કપાયના હૃદયથી સમકિતનું ધમન કરતાં તે સમકિતના રસનો દોશમાત્ર આસ્વાદ પામે છે, તે બીજું સાસ્વાદન નામનું સમકિત કહેવાય છે. આ સમકિત જગન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ઠથી ૮ આવડીકા સુધી રહે છે.

૩ મિથ્યાત્વ મોહનીયના ઉદયમાં કોટલાકનો ક્ય અને કોટલાકનો અપ-શમ કરવાથી જે સમ્યક્ત્વ ગુણ પ્રાપ્ત થાય, તે ક્ષાયોપશમિક સમકિત કહેવાય છે.

૪ ક્ષપક શ્રેણીપર ચમેલા દેહીને અનંતાનુવંધી ચાર કષાયનો ક્ય થયા પછી મિથ્યાત્વ મોહની અને મિશ્ર મોહનીનો સારી રીતે પરિપૂર્ણ ક્ય થયે હોય સમ્યક્ત્વ મોહનીના ઢેહ્યા અંશને જોગવતી વચ્ચે ક્ષાયિક સમકિતની સન્મુખ થનારને વેદક સમકિત થાય છે.

૫ સમકિત મોહની, મિશ્ર મોહની ને મિથ્યાત્વ મોહની તથા અનંતાનુવંધી ચાર કષાય, ૫ સાત પ્રકૃતિનો ક્ય થવાથી જીવને જે તત્ત્વશ્રદ્ધા થાય છે તે પાંચમું ક્ષાયિક સમકિત છે.

આ સમકિત ગુણથી ત્રણ પ્રકારનું પળ છે—રોચક, દીપક અને કારક. તેમાં સિદ્ધાન્તને વિષે કહેલા તત્ત્વો અપર હેતુ તથા અદાહરણ વિના જે દૃઢ આસ્થા થાય, તે રોચક સમકિત કહેવાય છે. આ સમકિત અપર કૃણા અર્ધચક્રીનો પ્રબંધ છે તે નીચે પ્રમાણે—

કૃણા વાસુદેવનો પ્રબંધ.

દારકા નગરીમાં એકદા વર્ષાઋતુમાં શ્રી નૈમિનાથ જગવંત સમવસર્યા. તેમને વંદના કરીને શ્રીકૃણે પૂજ્યું કે ‘ હે સ્વામી ! વર્ષાઋતુમાં મુનિઓ કેમ વિહાર કરતા નથી ? ’ પ્રજુષ જવાબ આપ્યો કે, “ હે કૃણ ! વર્ષાઋતુમાં પૃથ્વી ઘણા જંતુઓથી વ્યાપ્ત થાય છે તેથી તે કાલે વિહાર કરતાં તે જીવોનું રક્ષણ થઈ શકે નહીં, માટે મુનિ વિહાર કરતા નથી. ” તે સાંજલીને કૃણે પણ અંતઃપુરમાં જ ચાર માસ રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો. કેમકે રાજસજામાં જવાથી ઘણા સજાસદોને આવડું પડે એટલે ધોના માનીઓ વિગેરેના જવા આવવાથી ઘણા જીવોનું મર્દન થાય.

તે નગરીમાં એક વીરક નામનો સાલ્લી રહેતો હતો. તે કૃણનો જન્મ હતો. તેને કૃણના દર્શન કરીને જમવાનો નિયમ હતો. તેથી જ્યારે કૃણ ચાર માસ અંતઃપુરમાં રહ્યા ત્યારે તેમનું દર્શન નહીં થવાથી તે વીરક હમેશાં ત્યાં આવી રાજદારની પુષ્પાદિકથી પૂજા કરીને ચાલ્યો જતો, પરંતુ જોજન કરતો નહીં, વસ્ત્રો વદતો નહીં, હજામત કરાવતો નહીં અને નવ પળ દેવરાવતો નહીં. આ પ્રમાણે તેણે ચાર માસ સુધી કર્યું. વર્ષાકાલ પૂર્ણ થયે જ્યારે કૃણ અંતઃપુરની બહાર નીકળ્યા ત્યારે

वीरके आवीने नमन कर्छुं. तेने जोइने राजाए पूछुं के 'हे वीरक ! तूं आवो कृश केम देखाय ठे ? ' ते सांजळी प्रतीहारे कहुं के " हे स्वामी ! आपहुं दर्शन आदक्षा दिवस नहीं थवाथी तेणे जीजन विगेरे कर्छुं नथी, तेथी ते आ आवो दुर्वळ थइ गयो ठे. " ते सांजळीने कृष्ण तेनापर तुष्टमान थया, अने ते वीरकने सर्वत्र थ्यां पोते होय, त्यां आववानी बुट आपी. पढी ते नेमिनाथने बांदवा गया, त्यां जगवानना मुखथी धर्मोपदेश सांजळीने कृष्ण कहुं के " हे प्रभु ! जागवती दीक्षा के अन्य व्रतो ग्रहण करवाने हुं समर्थ नथी तोपण हुं एट्ठो नियम करुं हुं के जे कोइ दीक्षा लेवा तैयार थरो, तेनो हुं महोत्सव करीश. " आ प्रमाणे अजिग्रह झडने कृष्ण वासुदेव पोताने घेर गया.

एकदा विवाहने योग्य वये पहुँचेली पोतानी कन्याओ कृष्णने प्रणाम करवा आवी. त्यारे वासुदेवे ते पुत्रीओने पूछुं के " हे पुत्रीओ ! तमे राणीओ थवा इच्छो ठो, के दासीओ थवा इच्छो ठो ? तमारा मननो जे मनोरथ होय ते कहो. " त्यारे ते कन्याओ बोली के ' हे पिता ! आपना प्रसादथी अमे राणीओ थवा इच्छीए ढीये. ' ते सांजळी कृष्ण बोल्या के " हे पुत्रीओ ! जो तमारी एषी ज इच्छा होय, तो श्री नेमिनाथ पासे जइ दीक्षा ग्रहण करो. " ते सांजळीने ते सर्वे कन्याओए प्रभु पासे जइ चारित्र ग्रहण कर्छुं. एकदा एक राणीए पोतानी पुत्रीने शीखवुं के " तूं तारा पिता पासे प्रणाम करवा जाय, त्यारे तने जो ते राणी के दासी थवाहुं पूछे, तो तारे एनो जवाव आपवो के—हुं दासी थवा इच्छुं हुं. " अन्यदा प्रणाम करवा जतां कृष्ण ते पुत्रीने पूछुं, त्यारे तेणीए मातानी शिखामण प्रमाणे जवाव दीधो. ते सांजळीने कृष्ण विचार कर्छो के " आ पुत्रीनी जेम बीजी पुत्रीओ पण संसारमां पमरो, माटे जो हुं आने खरेखरी दासी ज वनाहुं तो पढी बीजी पुत्रीओ संसारमां पने नहीं. " एम विचारीने तेणे एकांतमां वीरक साखवीने पूछुं के " हे वीरक ! तें पहेलां कोइ पण वखत कांइ अद्भुत कार्य कर्छुं होय ते कहे. " वीरक बोळ्यो के " हे स्वामी ! में कांइ तेहुं अद्भुत कार्य तो कर्छुं नथी, परंतु एक वखत हुं शरीरचिंता करवा गयो हतो त्यां एक बोरमीना जावनी टोच पर रहेला काकीमाने में एक ज पथर मारीने पृथ्वी पर पानी दीधो हतो; तथा वर्षाऋतुमां गामाना पैमाना चीन्नामां जराइ रहेहुं पाणी में गावा पगघी रोकी दीधुं हतुं; अने पग झइ झीधो त्यारे पढी नदीनी जेम तेनो प्रवाह चाख्यो

हूतो. तथा एक वखत पांजणीना वासणमां माखीओ गुंजारव करती हूती, तेने में ते वासणना मुखपर हाथ मुकीने रोकी (रुंधी) दीधी हूती. " आ प्रमाणे सांजळीने कांइक हास्य करी कृष्ण सजामां गया. त्यां सर्व सजासदो समकू ते बो-
छ्या के " हे सजासदो ! वीरक साळवीहुं पराक्रम अति अद्भुत थे तेथी तेहुं कु-
ळ पण उंचुं थे. सांभळो—

येन रक्तस्फटो नागो, निवसन् बदरीवने ।

पातितः क्षितौ शस्त्रेण, क्षत्रियः सैष वै महान् ॥ १ ॥

येन चक्रकृता गंगा, वहन्ती कलुषोदकम् ।

धारिता वामपादेन, क्षत्रियः सैष वै महान् ॥ २ ॥

येन घोषवती सेना, वसन्ती कलशीपुरे ।

धारिता वामहस्तेन, क्षत्रियः सैष वै महान् ॥ ३ ॥

नावार्थ—“ बदरीना वनमां रहेला रक्तफणावाळा नागने (काकीमाने)
जेणे शस्त्रवने मारी पृथ्वी पर पानी नांख्यो, ते आ वीरक महा क्षत्रिय थे. वळी
जेणे चक्रथी पामेझी गंगा नदी के जे मोळुं पाणी वहेती हती, तेने मावा पगवने रो-
की दीधी ते आ वीरक महा क्षत्रिय थे, तथा कलशीपुरमां (कळशामां) रहेली अने
घोष (शब्द) करती सेनाने जेणे एक मावा हाथथीज रुंधी दीधी ते आ वीरक
खरेखर महा क्षत्रिय थे. ” तेथी आ मारी केतुमंजरी नामनी पुत्रीने ते योग्य वर
थे. ” एम कहीने कृष्णे ते वीरक साथे तेनी इच्छा नहीं ठतां पण केतुमंजरीने
परणावी. वीरक पण कृष्णना जयथी तेणीने परणीने पोताने घेर बड जड तेणीनी
दासनी जेम सेवा करवा लाग्यो. घणा दिवसो गया पत्री एकदा कृष्णे वीरकने
पूछुं के ‘ मारी पुत्री तारी आज्ञां प्रमाणे वर्तें ठे के नहीं ? ’ वीरकने जवाब आ-
प्यो के ‘ हे राजा ! हुंन आपनी पुत्रीनी आज्ञा प्रमाणे वर्तुं लुं. ’ ते सांजळीने
कृष्णे कृत्रिम क्रोध करी तेने बहु धिक्कार्यो. तेथो ते वीरकने घेर जडने तेणीने कथुं
के “ अरें स्त्री ! तूं केम बेठी छे ? खेळ तैयार कर, घरमांथी वासीहुं काद, पाणी
नरी लाव, अने जडदीथी रसोइ तैयार कर. ” आ प्रमाणे कोइ वखत नहीं
सांजळेलां वाक्यो सांजळीने ते बोली के ‘ हे स्वामी ! हुंन आमांतुं कोइ पण काम

जाणती नथी.' ते सांजळीने वीरके दोरनी वने तेणीने खूब मारी. तेथी ते रोती रोती पिता पासे गइ अने पिताने सर्व वात कही. त्यारे ते बोव्या के ' तें दासी-पणुं माग्युं हतुं तेथी में तने दांसीपणुं आप्युं छे.' ते बोव्या " हे पिता ! हवे हुं तेने घेर नहीं जडं, परंतु आपना प्रसादथी हुं राणी थइश." त्यारे कृष्णे वीरक साळवीनी रजा दड्ढे तेणीने प्रवज्या अपावी. आ प्रमाणे कृष्णे घणा जीवोने दीक्षा अपावी परंतु पोते अप्रत्याख्यानी कपायना उदयथी व्रतादिकहुं ग्रहण करी शक्या नही.

एकदा श्री नेमिनाथ जिनेश्वर रैवतक गिरिपर समवसर्या, ते वखते कृष्ण परीवार सहित प्रचुने वांदवा गया. त्यां अढार हजार साधुओने तेणे छादशावत्त वंदनवने वंदना करी. बीजा राजाओ तो थाकी जइने थोडा थोडा साधुओने वंदना करी विराम पास्या, पण वीरक साळवीए कृष्णनी साथे छेवट सुधी सर्व मुनिओ-ने झव्य वंदना करी. प्राते वंदनाना परिश्रमने दीधे कृष्णनां गात्रो परसेवाथी आ-र्ज थइ गया. सर्व मुनिने वंदना करीने कृष्णे प्रभु पासे जइने कहुं के " हे जगवंत ! तणसोने साउ युद्धो करतां पण मने आटवो श्रम लाग्यो नहोतो. " त्यारे जगवा-नू बोव्या के " हे कृष्ण ! तमने आजे घणो द्वाज थयोडे. तमे आजे सात कर्म प्रकृतिनो क्य करीने क्वायिक समकित उपार्जन क्युं छे तथा आवती चोवीशीमां पहेलेथी गणतां वारमा अने छेवटथी गणतां तेरमा अमम नामना तीर्थकर थवानुं कर्म उपा-र्जन क्युं छे तथा सातमी नरकहुं आयुष्य वांध्युं हतुं ते बीजी नरकहुं रहुं छे. " ते सांजळीने कृष्ण बोव्या के ' हे जगवंत ! फरीथी सर्व मुनिओने वंदना करीने तण नरकहुं आयुष्य पण तोमी नांखुं. ' जिनेश्वर बोव्या के ' हे कृष्ण ! ते समये जे तमारो तइन निःस्पृह जाव हतो ते हवे जतो रहो छे तेथी फरीने वंदना करतां ते द्वाज मळे तेम नथी, पण जगतना उत्तम पदार्थो सर्व तमने प्राप्त थया छे, तेथी हवे तेनाथी अधिक शेनी इच्छा छे ? वळी बीजी नरकहुं आयुष्य तो निदान (नियाणुं) करीने वांधेजा वासुदेवपणानी साथे ज रहेयुं छे. तेथी तेनो अजाव तो थवानो ज नथी. क्युं छे के ' अनियाणकमा रामा ' इत्यादि-वळदेव नियाणुं कर्षा विना थाय छे अने वासुदेव तो अवश्य नियाणुं करवाथी ज थाय छे, ते ओछामां ओझ बीजी नरके तो अवश्य जाय ज छे, मोटे ते बीजी नरकहुं आयुष्य नूटे तेम नथी. " आ प्रमाणे प्रचुना मुख्यी सांजळीने प्रचुनुं वाक्य मन्य मानता

कृष्ण पोताने घेर गया.

अहीं कोइने शंका थाय के—त्रीजी नरकमां उत्कृष्टं आयुष्य सात साग-
रोपमनुं कहेलुं ठे अने नेमिनाथथी आरंजीने आवती चौबीसीमां बारमा अमम
जिनेश्वर थाय, त्यां सुधीनुं अंतर तो अरुताळीश सागरोपमनुं थाय छे; तो पछी
सात सागरोपम वाळा एक जवमां तेढ्यो काल केम व्यतित थाय के जेथी कृष्ण
नरकथी नीकळीने तीर्थकर थइ शके ? अहीं एवो जवाब ठे के—“श्री हेमचंद्र
सूरिण करेखा नेमिनाथना चरित्रमां श्रीकृष्णना पांच जव कहेला ठे. तत्त्व तो
केवळी जाणे, तथा वसुदेव हिंमि नामना ग्रंथमां एम कहुं ठे के—कृष्ण त्रीजी
नरकमांथी नीकळीने भरतक्षेत्रने विषे शतद्वार नगरमां मांरुद्धिक राजा थइ दीक्षा
ग्रहण करी, तीर्थकर नाम कर्म उपार्जन करीने वैमानिक देवता थइ त्यांथी च्यवी,
बारमा अमम नामे तीर्थकर थशे. ” आ प्रमाणे श्री कृष्ण वासुदेव शुद्ध श्रद्धा
गुणथी जवनो पार पामशे.

आ रोचक गुण (समकित) श्रेणिक राजा विगेरेने पण तीर्थकरादि पद
आपनार तरीके प्रसिद्ध ठे.

“ पृथ्वी पर देवताओ तथा मनुष्यो जेमना गुणोनुं वर्णन करे ठे, एवा
कृष्ण त्रिकरण शुद्धिथी श्री जैन शासनने विषे जक्तिवाळा थया ठे. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे चतुर्थस्तंभेऽष्टपंचाशत्तमं

आख्यानम् ॥ ५८ ॥

व्याख्यान ५९ सुं.

कारक समकित विषे.

तथा कार्यं गुरोर्वाक्यं, यथा प्रवचनाच्छ्रुतम् ।

तपोव्रतादिकं सर्वं, सेवनात् कारको मतः ॥ १ ॥

जावार्थ—“जे प्रमाणे प्रवचन (सिद्धांत)ची सांजळ्युं होय, ते प्रमाणे गुरुनुं वाक्य अंगिकार करुं अने तप, व्रत विगेरे सर्व आचरण करुं. तेम कर-वाची कारक समकित कहेवाय ठे.” आ संबंधमां काकजंघ ने कोकाशनी कथा ठे ते नीचे प्रमाणे—

काकजंघ अने कोकाशनी कथा.

सोपारक नगरमां ‘विक्रम’ नामे राजा હતો. ते नगरमां ‘सोमिन्न’ नामे एक रथकार (सुधार) હતો. ते सर्व रथकारोनो अग्रेसरी (उपरी) હતો. ते सो-मिन्नने ‘देविन्न’ नामનો पुत्र હતો. तथा તે જ સોમિન્નની દાસીને વ્રાત્મણથી उत्पन्न થયેલો ‘कोकाश’ नामનો पुत्र હતો. તે સોમિન્ન પોતાના પુત્ર દેવિન્નને હમેશાં મોટા પ્રયાસથી પોતાની વિદ્યા શીખવતો હતો. ક્યું ઢે કે—

पितृजिस्तान्तिः पुत्रः, शिष्यश्च गुरुशिक्षितः ।

घनाहतं सुवर्णं च, जायते जनमएकनम् ॥ १ ॥

जावार्थ—“માવાપથી તારુન કરાવેલો પુત્ર, ગુરુથી શિક્ષા અપાવેલો શિષ્ય અને ઘણથી ટીપાવેલું સુવર્ણ—ए व्रणे द्योक्तां शोभाने पापं ठे.”

સોમિલ પોતાના પુત્રને ઘણી મહેનત લાડને શીખવતો હતો, પરંતુ તેને કાંઈ પણ આવડ્યું નહીં. અને દાસીપુત્ર કોકાશ તેનો ચાકર હોવાથી તેની પાસે બેસી રહેતો હતો તે માનતાથી જ સર્વ કલાઓને માત્ર સાંજલીને શીખી ગયો. તેમજ ગુરુ (સોમિલ) કરતાં પણ વધારે કુશલ થયો. કેટલોક કાલે સોમિલ રથકાર મરણ પા-

म्यो त्यारे तेने स्थाने तेनो पुत्र देविद्व मूर्ख होवाथी कोकाशने ज राजाए स्थापन कयों. कहुं ठे के—

दासेरोऽपि गृहस्वाम्यमुच्चैः काममवाप्तवान् ।

गृहस्वाम्यपि दासेरमहो प्राच्यशुजाशुजे ॥ १ ॥

जावार्थ—“ कोकाश दासीपुत्र ठतां पण मोटा गृहना स्वामीपणाने पाम्यो. अने देवीद्व गृहस्वामी ठतां पण दासहुं आधीनपणुं पाम्यो. अहो ! पूर्वना शुजाशुज कर्म केवा विचित्र ठे ?”

अन्यदा कोकाशे गुरुना मुखथी धर्मदेशना सांजळी. तेथी ते जैनधर्म पाम्यो अने तेनुं द्द चित्ते आराधन करवा लाग्यो.

मादव देशमां उज्जयिनी नगरीमां विचारधवद्व नामे राजा हतो. तेनी पासे चार नर रत्नो हता. तेमां एक सूपकार रत्न (रसोयो) हतो ते खानारनी जेवी इच्छा होय, तेवी ज रसोइ करतो. तेमज ते रसोइ जम्या पडी तेज क्कोण (सरतज), क्कोण पडी, अथवा एक पहोरे, अथवा एक दिवसे, अथवा एक पखवामीये, अथवा एक मासे, अथवा एक वरसे एम ज्यारे चूख द्दगारुवानी इच्छा होय तेज वखते भूख लागे. पण तेथी पहेद्वानं अथवा पडी क्षुधा लागे एहुं बनतुं नही. तेवी ते रसवती वनावतो हतो. बीजुं नररत्न शय्यापाळ हतो. ते शय्याने एवी पांथरतो के तेमां सुनारनी इच्छा घमनीए, पोहोरे के ज्यारे जागवानी होय त्यारे ते ज क्कोण ते सुनार कोइनो प्रेरणा विना ज जागृत थाय. बीजुं नररत्न अंगमर्दक हतो. ते एक शेर तेद्वथी मांडीने पांच शेर, दश शेर सुधी तेद्व अंगमां मर्दन करीने समावतो हतो अने पडी जेटहुं तेद्व समाव्युं होय तेद्व वहुं पाहुं काढी आपतो. परंतु समावतां के पाहुं काढतां तेने शरीरे जरा पण दुःख उत्पन्न थतुं नही. चौथुं नररत्न जामगारिक (जंमारी) हतो. ते एवी रीते जंमार वनावतो के तेमां राखेहुं धन तेनां विना बीजो कोइ जोइ के द्दइ शके नही. तेम ज ते जंमारमां कोइ खातर पानी शके नही अने अग्नि लागी शके नही. आं चार नररत्नोथी चितित कार्य करतो विचारधवद्व राजा अत्यंत सुखमां दिवसो निर्गमन करतो हतो. एकदा तेनु चित संसारथी वैराग्य पाम्युं. तेथी ते दीक्षा देवा तैयार थयो. परंतु तेने पुत्र न होवाथी कोइक गोत्रीने राज्य सोंपीने दीक्षा देवानो ते विचार

करतो हतो.

तेवा समयमां पाटव्हीपुरना राजा 'जितशत्रु' ए चार नररत्नो देवानी ड्य्छाथी विचारधवळनी राजधानी लज्जयिनी नगरीने अकस्मात्पधेरो घाव्यो. ते व-
खते काकताक्षीय न्याये विचारधवळ राजा शूलना महा रोगथी पीका पामी समाधि-
वमे मृत्यु पाय्यो. 'महाशूल विगेरे व्याधिओ घाणुं करीने मृत्युरूप नाटकनी नांदी
समान ठे.' कशुं ठे के—

शूल विस अहि विसूइअ, पाणि अ सत्यग्नि संजमेहिं च ।

देहंतरसंकमणं, करेइ जीवो मुहुत्तेण ॥ १ ॥

जावार्थ—“ शूलरोगथी, विष जङ्गणथी, सर्प दंशथी, विसूचिकाथी,
जळमां कुववाथी, शस्त्रना वागवाथी अने अग्निना उपद्रवथी तेमज ससंजमथी
जीव एक मुहुत्ते मात्रमां बीजा देहनी अंदर संक्रमण करे ठे. अर्थात् मृत्यु पामी-
ने बीजा देहने धारण करे ठे. ”

विचारधवळ राजातुं मृत्यु थवाथी तेना मंत्रीओए नायक विनातुं सैन्य
नकामुं जाणी जितशत्रु राजाने ज जेटनी जेम ते पुरी सोंपी दीधी. एटवे जित-
शत्रु राजा ते राज्य पण जोगववा द्वाग्यो. पळी ते चारे नररत्नोनी तेणे परीक्षो
करी. तो जेवा तेणे सांभळ्या हता तेवा ज ते नररत्नो जणाया. एकदा राजाए अं-
गमर्दक रत्ननी पासे अंगमर्दन करावीने पळी तेमांथी समग्र तेन्न पाळुं काढती बे-
ळाए अंगमर्दकने आझा करीने पोतानी एक जंघामां पांच कर्प जेय्हुं तेन्न बाकी
रखाव्युं. पळी सजामां जइने कशुं के “ जो कोइ बीजो अंगमर्दक अभिमान धरा-
वतो होय तो तेणे मारी जंघामांथी बाकी रहेलुं तेन्न काढी आपवुं. ” ते सांज-
ळी बीजा अंगमर्दकोए घणा उपायो कर्था पण तेओ एक विंहु पण काढी शक्या
नहीं. तेथी तेओ जंखवाणा थड चाड्या गया. बीजे दिवसे अंगमर्दक रत्नने राजा-
ए ते जंघातुं तेन्न काढवा आझा करी. पण अंगमर्दक रत्न बीजे दिवसे तेन्न काढी
शक्यो नहीं. केमके ते ज दिवसे तेन्न काढवानी तेनी शक्ति हती. राजानी जं-
घामां रहेलुं तेन्न कुवानी ढाया कुवामां ज रहे तेम त्यां ज स्थित थयुं तेथी तेनी
जंघा कागढाना वर्णे जेवी श्याम वर्णाळी थड गइ. तयारथी लोकमां तेनुं काकजंघ
एवुं नाम प्रसिद्ध थयुं राजा जेवाना पण तेवा उपनामो लोको पामे ठे. केमके 'ज-

ગતને મુઠે ગરણું બાંધી શકાતું નથી. ' વઢી સારાં' ડપનામો નઠારાં ડપનામોની જેવા પ્રસિદ્ધ થતા નથી. જુઓ માપતુષ, કુરગઢૂક, સાવધાચાર્ય, રાવણ વિગેરે નામો જેવા પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે તેવા સારા નામો પ્રસિદ્ધિ પામ્યા નથી.

અકદા કોકણ દેશમાં નિર્ધન ઢોકોનો સંહાર (નાશ) કરવામાં મહારાક્ષસ જેવો મોટો ઢુષ્કાલ પડ્યો. તેથી ધનિક ઢોકો પણ નિર્ધન જેવા થયા, અને રાજા પણ રંક જેવા થઈ ગયા. કહ્યું છે કે—

માનં મુઞ્ચતિ ગૌરવં પરિહરત્યાયાતિ દીનાત્મતામ્
લજ્જામુત્સૃજતિ શ્રયત્યદયતાં નીચત્વમાલંબતે ।

ભાર્યા બન્ધુસુતાસુતેષ્વપકૃતીર્નાનાવિધાશ્ચેષ્ટે

કિં કિં યન્ન કરોતિ નિન્દિતમપિ પ્રાણી ક્રુધાપીડિતઃ॥૧॥

જાવાર્થ—“ ઢુષ્કાલમાં ક્રુધાર્થી પીડા પ્રાપેદ્વા ઢોકો માનનો ત્યાગ કરે છે, ગૌરવ (મોટાઈ) મૂકી દે છે; દીનતા ધારણ કરે છે, લજ્જાનો ત્યાગ કરે છે, નિર્દયતાનો આશ્રય કરે છે, નીચપણાનું અવલંબન કરે છે, જાર્યા, બંધુ, પુત્ર અને અને પુત્રીને વિષે નાના પ્રકારના અપકાર કરવાની ચેષ્ટા કરે છે. અર્થાત્ તેઓના ઢુઃખની દરકાર કરતા નથી. તથા ક્રુધાપીડિત મનુષ્ય વીજાં પણ કયા કયા નિંદિત કાર્યો કરતો નથી ? સર્વ કરે છે. ”

આવા જન્યંકર ઢુષ્કાલના સમયમાં કોકાશ પોતાના કુટુંબનો નિર્વાહ નહીં થઈ શકવાથી સ્વદેશ છોડી લજ્જયિની નગરીમાં કુટુંબ સહિત આવ્યો. ત્યાં કોઈની સહાય વિના રાજાને મઢી શકાય તેમ નહોતું. તેથી વિચાર કરીને, ઢેવટે તે કોકાશે કાઢના ઘણા પારેવા બનાવ્યા. તેને કારિગરીથી અવી સ્ત્રીઢીઓ મારી ઢતી કે તે પારેવા ઢૂનીને રાજાના ધાન્યના કોઢારમાં જઈ જીવતા પારેવાની જેમ ચાંચવળે ચોસ્યા ઢાલ વિગેરે તમામ જાતનું અનાજ પોતાના કાઢશરીરમાં જેટલું માય તેટલું જરીને પાઢા કોકાશ પાસે આવતા. પઢી તે અનાજ તેમાંથી કાઢીને તે વળે કોકાશ પોતાના કુટુંબનું જરણ પોષણ કરતો. અકદા ધાન્યના રક્કોષ સાત્રા પારેવાની જેમ ઢાણાર્થી જરેદ્વા તે કાઢકપોતરુપ ચોરોને ધાન્યના કોઢારમાંથી નીકલતા જોયા. તેથી આશ્ચર્ય પામીને તે આરક્કો તે પારેવાની પાછલ તપાસ કરવા

गया. तो ते पारेवाओने कोकाशना घरमां पेसता जोया. तेथी तेओ ते कोकाशने पकनीने राजा पासे दइ गया. राजाए तेने पूछुं. त्वारे तेणे सत्य हकीकत कही आपी. कशुं ठे के—

सत्यं मित्रैः प्रियं स्त्रीजिरद्वीकं मधुरं छिषा ।

अनुकूलं च सत्यं च, वक्तव्यं स्वामिना सह ॥ १ ॥

जावार्थ—“ मित्रो पासे सत्य बोझुं, स्त्रीनी पासे प्रिय बोझुं, शत्रु पासे असत्य पण मधुर बोझुं, अने राजा पासे अनुकूल तेमज सत्य वचन बोझुं. ”

तेनी कळाकुशळता सांजळीने राजाए हर्षित थइ पूछुं के ‘ तुं बीजी पण कांइ कळा जाणे ठे ? ’ कोकाश बोझ्यो—“ हे स्वामी ! रघुकारनी सर्व कळाओ हुं जाणुं हुं. आपणी इच्छा प्रमाणे गति करे तेवा मोर, गरुड, पोपट, हंस विगेरे पक्षिओ द्वाकनाना वनावुं हुं के जेनी उपर रथनी जेम वेसीने पृथ्वी-नी जेम आकाशमां पण कीद्विज्ञादिकना प्रयोगथी जवाय अवाय. ” ते सांजळी-ने कौतुकप्रिय राजाए कशुं के “ मारे माटे तेवो एक गरुड वनाव के जेनापर बे-सीने आकाशमां रही आखा चूमरुळनी शोना जोडं. ” आ प्रमाणेनी राजानी आझा घतां कोकाशे तेवो गरुड वनाव्यो. ते गरुडने जोवाथी ज राजाए प्रसन्न थइ-ने तेना आखा कुटुंवनो सारी रीते निर्वाह थाय तेवो वंदोवस्त करी आप्यो. तेथी तेओ सुखेथी त्यां ज रहा. कशुं ठे के—

द्ववणसमो नत्थि रसो, विस्मणसमो अ वंधवो नत्थि ।

धम्मसमो नत्थि निहि, कोहसमो वेरिणो नत्थि ॥ १ ॥

जावार्थ—“ द्ववण जेवो बीजो कोइ (उत्तम) रस नथी, विज्ञान (कळा-हुमर) जेवो कोइ बांधव नथी, धर्म समान बीजो कोइ निधि (जंगार) नथी, अने क्रोध समान बीजो कोइ वैरी नथी. ”

एक दिवस कोकाशने साथे दइने राजा विष्णुनी जेम पोतानी राणी स-हित गरुड पर आरुढ थइ आकाश मार्गे चाव्यो. घणा देशेने लक्ष्मणनकरी नरुष पुरनी उपर आख्या, त्वारे राजाए कोकाशने ते नगरुं नाम विगेरे पूछुं. त्वारे तेणे गुरुना मुखेथी पूर्वे दृष्टांत सांजळ्युं हुतुं तेथी ते बोझ्यो के “ हे स्वामी ! आ

नगरतुं नाम जरूच ठे. आ पुरमां पहेलां श्री मुनिसुव्रत स्वामीए साठ योजन दूर रहेला प्रतिष्ठान पुरधी एक-रात्रीमां ज आबीने यज्ञमां होमवाने तैयार करेदो अश्व, के जे पोतानो पूर्व जवनो मित्र हतो, तेने प्रतिबोध पमाड्यो हतों. अने तेने जैन धर्ममां दृढ कर्यो हतो. जेथी ते अश्व मृत्युपामीने सौधर्म देवदोकमां सामानिक देवता थयो हतो. तेणे तरनज अवधिज्ञान वरुं पूर्वनी हकीकत जाणी एटवे ते अहीं (जरूचमां) आव्यो. अने जिनेश्वरना समवसरणने स्थाने तेणे जिन-भासाद बनावी तेमां प्रभुतुं विंव पधरावी तेनी सन्मुख पोतानी अश्व मूर्ति उची राखी अने अश्ववबोध नामतुं तीर्थ स्थापन कर्युं. ” आ प्रमाणे वातो करतां अने विविध देशोतुं अवदोकन करतां तेओ द्वांका नगरी उपर आव्या, त्यारे राजाए तेतुं नाम विगेरे कोकाशने पूंयुं. कोकाश बोड्यो के “ हे स्वामी ! आ द्वांका नगरी ठे. अहीं पहेलां रावण नामे राजा थइ गयो. तेनी समृद्धितुं वर्णन दोकमां (लोकिक शास्त्रोमां) एवुं संजळाय ठे के—ते रावणे नव ग्रहोने पोताना पलंगे बांध्या हता, यमराजाने बांधीने पाताळमां नख्यो हतो, वायुदेव तेने घेर वासीतुं वालतो हतो, चारे मेघो तेने घेर गंध युक्त जळनी दृष्टि करता हता, यमराज पोताना पा-मा उपर जळ जरीने द्वावतो हतो, साते मातृका देवीओ तेनी आरती उतारती हती, शेषनाग तेना मस्तक पर उत्र धारण करतो हतो, सरस्वती तेनी पासे वीणा बगाडती हती, रंजा नामनी अप्सरा नृत्य करती हती, तुंबर (देव) गंधर्व गा-यन करतो हतो, नारद तेतुं दूतपणुं करतो हतो तेमज ताल बगावतो हतो, सूर्य ते-नी रसोइ करतो हतो, चंद्रमा अमृत दृष्टि करतो हतो, मंगळ (ग्रह) जेशो दो-नारो हतो, बुध अरिसो देखावतो हतो, गुरु (बृहस्पति) घड़ीयाळ बगावतो हतो, शुक्र (शुक्राचार्य) तेनो मंत्री हतो, शनि तेना पृष्ठ जागनो रक्षक हतो, अठ्याशी हजार ऋषिओ पाणीना परबनी रक्षा करता हता, विष्णु तेनी पासे मसाद धारण करता हता अने ब्रह्मा तेना पुरोहित हता. आबी समृद्धिवाळो ठतां पण ते रावण परस्त्रीतुं हरण करवाथी दुःख पाम्यो. ” आ रीते वातो करता ते पाछा वळी पोताना नगरमां आव्या.

अन्यदा पश्चिम दिशामां गया. त्यां सिप्ताचळ अने गिरनार तीर्थ देखी तेतुं वर्णन कर्युं. ए ज प्रमाणे उत्तर दिशा तरफ गया. त्यारे कोकाशे अष्टापद ना-मनो कैलास पर्वत, शाश्वत सिद्धायतनो तथा जिनेश्वरना कल्याणकना स्थानको दे-

खाइया. हस्तिनापुर आवतां तेनुं वर्णन कर्तुं के " हे स्वामी ! अहीं सनत्कुमार विगेरे पांच चक्रवर्तीओ तथा पांच पांरुवो थया ठे. श्री ऋषभदेव स्वामीनुं वरसी-तपनुं पारणुं पण अहीं थयुं ठे. शांतिनाथ आदि त्रण जिनेश्वरना मोक्ष कव्याणक बिना बाकीना चार चार कव्याणको अहीं थया ठे. विष्णुकुमारे उत्तर वैक्रिय शरीर अहीं कर्तुं हतुं, तथा कार्तिक श्रेष्ठीए एक हजार ने आठ पुरुषो सहित अहींज दीक्षा दीधी हती. विगेरे अनेक शुभ कार्यो अहीं थयेझां ठे." आ प्रमाणे हमेशां नवां नवां तीर्थोनुं महात्म्य संजळावीने कोकाशे राजाने जैन धर्म पर रुचिवालो कर्यो. पत्नी एकदा कोकाश राजाने ज्ञानी गुरु पासे बइ गयो. गुरुए धर्मोपदेश करतां कर्तुं के " गृहस्थीओने माटे समकित सहित पांच आणव्रत, त्रण गुणव्रत अने चार शिक्षाव्रत मळी चार व्रतो कहेझां छे. बीजा धर्मना नियमो ग्रहण करवाथी तेना फळमां सामान्य वर्षानी जेम कदाच संदेह रहे ठे पण आ जैन धर्मनुं फळ तो पुष्करावर्त मेघनी जेम मळे ज छे-निष्फळ जतुं ज नथी. " इत्यादि धर्मोपदेश सांजळीने राजाए समकित सहित चार व्रतो ग्रहण कर्यो. तेमां ठठा दिग्विरति व्रतमां एक दिवसे दरेक दिशाए एक सो योजनथी वधारे दूर जवुं नहीं एवो नियम दीधो.

एकदा राजा यशोदेवी नामनी पोतानी पट्टराणी सहित काष्ठ गरुड पर बेसी फंरवा जवा तैयार थतो हतो. ते हकीकत जाणीने विजया नामनी बीजी राणीए सपत्नी (शोक्य) परना छेपने दीधे पोताना खानगी माणस पासे ते गरुडनी एक मूळ खीझी काढी नखावी तेने स्वाने बीजी तेवीज नवी खीझी स्थापन करावी. ते वातनी कोझने खबर परी नहीं. कर्तुं ठे के—

उन्मत्तप्रेमसंरंभादारजन्ते यदंगनाः ।

तत्र प्रत्यूहमाधातुं, ब्रह्मापि खड्गु कातरः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ उन्मत्त प्रेमना वेगधी स्त्रीओ जे कार्यनो आरंज केठे ते कार्यमां विघ्न झाववाने ब्रह्मा पण समर्थ यतो नथी ”

पत्नी राजा राणीसहित गरुड पर बेठो. अने कोकाशे गरुडने आकाशमां लडाव्यो. घणा दूर गया पत्नी राजाए दिग्विगति त्रययाद आवाथी कोकाशने पूछुं के ' हे मित्र ! आपणे केठे दूर आव्या ? ' कोकाश बोड्यो ' हे स्वामी !

આપણે વસો યોજન દૂર આવ્યા ઢીએ. ' તે સાંજઠીં છેલ્લું યુક્તથડ રાજાએ કહ્યું કે હે મિત્ર ! મરુતને જલદી પાછો વાલ, પાછો વાલ, કેમકે જાણ્યા પછી નિષિદ્ધ આચરણ કરવાથી તો મૂલ વ્રતનો જંમ થાય છે અને અજાણતાં વ્રતનો જંગ થવાથી અતિચાર લાગે છે તો તે પ્રતિક્રમણાદિક કરવાવડે શુદ્ધ થઈ શકે છે. અહો ! કૌતુક જોવાનું જેને પ્રિય છે એવા મને ધિક્કાર છે કે જેથી મેં આત્મહિત પણ જાણ્યું નહીં. " આ પ્રમાણે જાણે પોતાનું સર્વસ્વ ગયું હોય તેમ રાજા શોક કરવા લાગ્યો. તે વચ્ચે કોકાશે મરુતને પાછો વાલવા માટે ટીકી સ્ત્રી પકડી કે તરત જ તે સ્ત્રી અન્ય છે એમ જાણીને તે ચિંતાતુર થઈ બોલ્યો " હે દેવ ! હુદ્-વના વશથી કોઈ છુટે આ સ્ત્રી વદલી નાંચી છે, હવે તે સ્ત્રી વિના મરુત પાછું વળી શકશે નહીં, માટે હવે તો થોડે દૂર જઈને નીચે ઉતરીયે તો ટીક થાય કેમકે જો અહીં જ ઉતરશું તો આ શત્રુનું રાજ્ય હોવાથી અનર્થનો સંજવ થશે. " તે સાંજઠીં રાજાએ કહ્યું કે " હે મિત્ર ! અનંત જવ સુધી હુઃખ આપનાર વ્રતજંગ કરવા સ્વ વાક્ય તું કેમ બોલે છે ? અનાભોગાદિકથી (અજાણથી) કદિ નિષિદ્ધનું સેવન થયું હોય તો વ્રતનું માલિન્ય થવારૂપ અતિચાર લાગે છે, અને જાણીજોડને જો વ્રતનું ઉલ્લંઘન કરીયે તો વ્રતનો જંગ જ થાય છે. અતિચારથી સંનિત થયેલું વ્રત તો કાંચા ઘમ્તની જેમ પાછું સાંધી શકાય છે પણ અનાચારથી થયેલ વ્રતજંગ તો પાકા ઘમ્તની જેમ સાંધી શકાતો નથી. માટે અહીંથી એક પગલું પણ આગલ વધવાનું કરીશ નહીં. કહ્યું છે કે—

જલધૂલીધરિત્ર્યાદિરેલાવદિતરે નૃણામ્ ॥

પરં પાષાણરેલેવ, પ્રતિજ્ઞા હિ મહાત્મનામ્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ સામાન્ય જનોની પ્રતિજ્ઞા જલ, ધૂલ અને પૃથ્વી વિગેરેમાં કરેલી રેલા જેવી છે. (તરત જંગ થાય તેવી હોય છે.) પણ મહાત્માઓની પ્રતિજ્ઞા તો પથ્થરની રેલા જેવી ઘટલે તેનો જંગ જ ન થાય તેવી હોય છે. ”

વળી હે કોકાશ ! વ્રતના ઉલ્લંઘનનું ફલ તો કહુ હવના આસ્વાદની જેમ હમણાં જ પ્રાપ્ત થયું છે, માટે તે જ સ્ત્રીથી જો વળે તો વાલ, નહીં તો અહીં જ ઉતરી પડવું યોગ્ય છે. " તે સાંજઠીં રાજાની દૃઢતાની વારંવાર પ્રશંસા કરતો કોકાશ મરુતને પાછો વાલવા પ્રયાસ કરવા લાગ્યો. તેવામાં તો તે મરુતની

बन्ने पांखो मळी गइ अने ते नीचे पड्यो, परंतु सारा जाग्यने योगे ते गरुड एक सरोवरमां पड्यो, तेथी कोइना अंगने कांड पण इजा थड नही, पछी राजा, राणी अने कोकाश गरुड सहित सरोवरने कांडे आव्या, तेनी नजीकमां ज कांचनपुर नगर जोडने कोकाशे राजाने शीखामण आपी के “ हे स्वामी ! आप सावधान थइने अहीं ज कोइ न जाणे तेम लुपा रहो, हुं गाममां कोइ रथकारने घेर जइ न-वी खीझी करीने आवुं लुं. ” एम कहीने जय रहीत कोकाश राजाना मानीता रथकारने घेर गयो अने तेनी पासे खीझी करवा माटे विशंप प्रकारना ओजार माग्या, एटझे ते रथकार एक रथनुं पैरुं करतो हतो ते परनुं मूकीने तेना मागेळा ओजार द्यावी आपवा धरनी अंदर गयो, ते ओजार दइने आव्यो तेद्वामां तो कोकाशे रथनुं पैरुं तेना करतां घाणुं ज सुंदर दीव्यचक्र (पैरुं) वनाव्युं के जे पै-रुं हाथमांथी नीचे मुक्तां ज धक्को मार्या विना तेनी मेळे चाडे, ते रथकारे आवी असाधारण कळा जोड मनमां विचार्युं के “ नकी आ कोकाश ज ठे, तेना विना बीजो आ पृथ्वी पर आवी दीव्य कळावाळो कोण ठे ? कोड ज नथी. ” आ प्र-माणे निश्चय करी ते रथकार कांडक मीप करीने त्यांना राजा पासे गयो, अने ते-ने कहुं के “ हे राजा ! पुण्य योगे मारे घेर अकस्मान कोकाश आवेझो ठे. ” ते सां-जळीने राजाए पोताना सेवकोने मोकझी कोकाशने बोझावी पूर्युं के ‘ तारो राजा क्यां ठे ? ’ त्यारे बुद्धिमान कोकाशे मरणना जयथी तेम ज कांडक मनमां विचार करीने पोताना राजानुं ठेकाणुं कही दीधुं, एटझे कनकमज्ज राजाए सैन्य सहित काकजंघ राजा पासे जइ तेने बांधी दइने विमंवना पूर्वक काष्ठना पांजरामां नांख्यो, कडिंग देशनो राजा तेनापरना वरने द्वाधे तेने खावानुं पण आपतो नही, तेथी घणा माणसोने दया आववाथी राजाना जयने द्वाधे कागमाने बळिदान आपवा-ने मीपे तेमने पिरु (बळिदान) आपवा द्याग्या, ए प्रमाणे काकविंमथी प्राणवृ-त्तिने करतो अने कोइपण वखन जेणे स्वप्नमां पण दुःख जोर्युं नथी एवो काक-जंघ राजा आवा कष्टेन समये पण धीरज राखी पोताना पूर्व कर्मने ज निंदतो सतो दिवसो निर्ममन करवा द्याग्यो, ते पोताना आत्माने कहेतो के—

को इत्थ सया सुहिओ, कस्स व दळ्ळी धिराइ पिम्माइं ।

को मच्चुणा न गहिओ, को गिछो नेव विसएसु ॥ १ ॥

જાવાર્થ—“ આ વિશ્વમાં નિરંતર સુખી કોણ છે ? કોની લક્ષ્મી અને પ્રેમ સ્થિર રહ્યાં છે ? મૃત્યુએ કોને ગ્રહણ કર્યો નથી ? અને વિષયોમાં કોણ આસક્ત થયો નથી ? ”

કેટલોક દિવસે રાજા કોકાશનો વધ કરવા તૈયાર થયો. ત્યારે પૌરજનોએ રાજાને કહ્યું કે “હે સ્વામી ! આ અકાર્ય કરવું આપને યોગ્ય નથી. એક સ્ત્રીલીને માટે થઈને આશો પ્રાસાદ કોણ તોમી પાડે ? ઉત્તમ પુરુષો તો ગુણોને વિષે પક્ષપાત રાખીને તેમાં સ્વપરનો વિજાગ ચિંતવતા જ નથી. કહ્યું છે કે—

सर्वेषां बहुमानार्हः, कलावान् स्वपरोऽपि वा ।

विशिष्य च महेशस्य, मह्यो महिमाप्तिकृत् ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ કલાવાન પોતાનો હોય કે પારકો હોય, તો પણ તે સર્વને વહુમાન કરવાને યોગ્ય છે. જુઓ ચંદ્ર કલાવાન હોવાથી શંકરે તેને પર ન ગણતાં પોતાના જાલસ્થલમાં સ્થાન આપ્યું છે. ”

આ પ્રમાણે પૌરજનોહું કહેવું સાંજલીને રાજાએ કોકાશનો સત્કાર કરી તેને કહ્યું કે “ હે કલ્પકુશલ ! મારે માટે એક કમલના આકારે ગરુડની જેવું આકાશગામી ઘર બનાવ. તેને સો પાંચમીઓ કર અને દરેક પાંચમીઓ ઉપર મારા પુત્રોને રહેવા યોગ્ય મંદિરો બનાવ. તેના મધ્યમાં કર્ણિકાને સ્થાને મારે રહેવા યોગ્ય સુવન કર અને તે જુવનની સન્મુખ પ્રધાનો વિગેરે પરિજનોની બેઠક બનાવ. આવી રીતે દેવવિમાનની જેવું જુવન બનાવ. ” તે સાંજલીને જીવનની આશાવાળા થયેલા કોકાશે પોતાનો અજિપ્રાય ગુપ્ત રાખીને ‘ આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે ’ એમ કહી પોતાના મનોરથને સિદ્ધ કરવા માટે અને વહારથી રાજાનું ચિત્ત પ્રસન્ન કરવા માટે તેણે કહ્યું તેવું કમલગૃહ બનાવ્યું. પછી તેણે કાકજંઘ રાજાને ગુપ્ત રીતે કહ્યું કે “ હે સ્વામી ! તમે ચિંતાનો ત્યાગ કરીને શ્રી જિનેશ્વરના જ ધ્યાનમાં તત્પર રહો. હું થોડા દિવસમાં શત્રુને વિરૂંધનામાં નાંરું હું. ” એમ કહી કોકાશે ગુપ્ત રીતે કાકજંઘના પુત્રને સૈન્ય સહિત બોલાવ્યો. તેના નજીક આવ્યાના સ્વંર મલ્તાં તે જ દિવસે શુભ મુહૂર્ત કહીને કનકપ્રજ્ઞ રાજાને પરિવાર સહિત તે કમલગૃહમાં બેસવા કહ્યું. રાજા પણ તે જોઈને ગર્વથી સૌધર્મ ફળના જુવનનો પણ તિ-

रस्कार करतो आनंद पाम्यो. पड्डी सर्वने ते पद्मगृहमां दाखव करीने प्रफुल्ल मुखधी कोकाश बोव्यो के “ हे राजा ! तमे सर्वे पोतपोताना स्थानपर सावधान थडने बे-सी जाओ. हुं खीडीना प्रयोगधी हमणां आ विमान आकाशमां उरानो तमने कौतुक देखारुं लुं. ” ते सांजळीने चूख्या माणसो जोजन माटे वेसी जाय, तेम तेओ कौतुक जोवाने माटे पोतपोताने स्थाने वेसी गया. पड्डी कोकाश कांङ्क मी-षधी ते कमळगृहनी वहार नीकळी बोव्यो “ हे मूढ लोको ! जुओ ! मारा स्वा-मीनी विरुंवना करवानुं फळ ! ” एम कहीने तेणे खीडी फेरवी के तरत ज नि-झाधी घूर्णायमान थयेला नेवनी पेडे ते आखुं जुवन कमळनी जेम वीरुड गयुं अने तेमां रहेला सर्वे लोको जमरानी जेम हाहारव करवा लाग्या. अर्दीं कमळ अने जमरा उपर अन्योक्तिधी कहेलो श्लोक घटी शके छे. ते आ प्रमाणे छे—

रात्रिर्गमिष्यति नविष्यति सुप्रजातं

जास्वानुदेष्यति हसिष्यति पंकजश्रीः ।

इत्थं विचिन्तयति कोशगते छिरेफे

हा हन्त हन्त नदिनीं गज उज्जहार ॥ १ ॥

जावार्थ—“ कोइ एक जमरो एक कमळमां पेसी तेनो रस चूसतो हतो, तेवामां रात पड्डी, अने कमळ वीरुड गयुं. त्यारे अंदर रहेलो जमरो विचार कर-वा लाग्यो के ‘ रात्रि जती रहेशे अने सारो प्रातःकाल थशे तथा सूर्यनो उदय थशे, त्यारे आ कमळनी शोभा खीझशे (कमळ उघरुशे एटछे हुं नीकळी ज-इश). ’ एम कोशमां रहेलो जमरो विचार करतो हतो तेदवामां तो खेदकारक बात बनी के कोइ हाधी त्यां पाणी पीवा आव्यो, तेणे ते कमळने तोनी नाख्युं अने खाइ गयो. ” जेधी जमरानी धारणा मननी मनमां रही. तेम अर्दीं पण कौ-तुक जोवाने मिपे देवजुवन जेवा जुवनमां पेडेला राजा विगेरेनी कौतुक जोवानी इच्छा मननी मनमां रही अने उज्जटा कष्टमां आवी पड्या.

ए वखते कोकाशना करी राखेला संकेत प्रमाणे काकजंघ राजानो पुत्र सै-न्य सहित त्यां आवी पहुँच्यो. तेणे कनकपत्र राजाना मुजयने जीनीने पोताना

मातापिताने पांजरामांथी बहार काढ्या. पढी कोकाश सहित सौ पोताने नगरे गया. काकजंघ राजाए पोतानी व्रतमां बांधेली अवधि उपरांतनो ते देश होवाथी पोताने ताबे कयों नहीं.

काकजंघ राजाए राज्यतुं पाद्वन करतां गरुनी खीझी बदलवानो प्रपंच पोतानी ज बीजी राणीनो हतो, एम जाण्या ठतां गंभीरताने बीधे प्रगट कयों नहीं. कहुं ठे के—

अर्थनाश मनस्तापं, गृहे दुश्चरितानि च ।

वञ्चनं चापमानं च, मतिमान्न प्रकाशयेत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ धननो नाश, मननो संताप, घरमां चालतुं दुराचरण, बंधन (कोड़नाथी उगाइ गया हइए ते), अने अपमान (कोड़ए कयुं होय ते) ए-टद्दां वानां बुद्धिमान पुरुषे कोड़नी पासे प्रकाशित करवां नहीं. ”

अहीं परिवार सहित कनकप्रज राजाने कमळगृहमांथी बहार काढवा माटे घणा उपायो करवामां आव्या. दोको एकठा थइने ते कमळगृहने जांगी नांखवा माटे कुहाडा विगेरेना प्रहार तेना पर करवा द्याग्या. परंतु ते कमळगृह न उघरतां तेनी अंदर रहेला राजा विगेरे सर्वने तेना प्रहारनी पीना थवा द्यागी. ठेवटे तेमने कांइ पण उपाय सूझ्यो नहीं त्यारे ते दोकोए अवंतीमां आवी को-काशनी पासे पोताना राजाना जीवितनी जिझा मांगी. त्यारे कोकाशे तेओने क-हुं के “ तमारो राजां अमारा राजानी दासनी जेम सेवा करे, तो तेने मुक्त करूं. ” ते सांजळी दोकोए नेम करवुं कबूल कयुं. पढी कोकाशे, त्यां जइने ते कमळगृह उघारुथुं, एटले सर्वे बहार नीकळ्या. कनकप्रज राजाए कोकाशनो पितानी जेम सत्कार कयों. पढी कोकाश पोताना नगरमां आव्यो.

एकदा काकजंघ राजा अने कोकाश गुरु पासे गया. त्यां तेमणे धर्मदेशना सांजळीने पोतानो पूर्वजव पूछ्यो. त्यारे गुरु बोल्या के “ हे राजा ! पूर्वे तुं गजपुर-नो राजा हतो. अने आ कोकाश ते ज गाममां ब्राह्मण जातिनो जैन धर्मी सूत्रधा-र हतो. तेना वचनथी तें तेनी पासे अनेक जैन प्रासादो कराव्या. एकदा ते ज गा-ममां कोइ बीजा गामथी एक जैन सूत्रधार आव्यो. ते पण पोतानी कळामां कुश-ळतावाळो हतो. तेनी कळापर ड्य्या आववाथी तारा प्रथमना सूत्रधारे तारी पासे

तेनी जाति नीच ठे इत्यादि कहीने तेनी निंदा करी. कहुं ठे के—

कळावान् धनवान् विघ्नान् क्रियावान् धनमानवान् ।

नृपस्तपस्वी दाता च स्वतुल्यं सहते न हि ॥ १ ॥

जावार्थ—“ कळावान, धनवान, विघ्नान, क्रियावान, धनना अभिमान-वाळो, राजा, तपस्वी अने दातार—एओ पोतानी सरखाने सहन करता नथी—जोइ शकता नथी. ”

पोताना सूत्रधारना कहेवार्थी तें पण ते नवा आवेद्या सूत्रधारने ठ घडी मु-
धी कारागृहमां राख्यो. पण पडी ते कार्य अघटित ह्यागतां तेने मुक्त कर्यो. ते पा-
पनी आलोचना कर्या विना तमो वन्ने मरण पामीने सौधर्म देवज्ञोक्तां देवता थया.
त्यार्थी चवीने आ जवे पण तमे राजा अने रथकार थया ठो. कोकाशे जाति मद
कर्यो हतो, तेथी आ जवे ते दासीपुत्र थयो. अने पेक्षा परदेशी सूत्रधारने ठ घडी
केदखानामां राख्यो हतो तेथी आ जवे तमे वन्ने ठ मास मुधी केदखानामां ते-
म ज प्रतिबंधमां रह्या. ”

आ प्रमाणे ज्ञानीना वचनो सांजळीने काकजंघ राजाए पोताना पुत्रने
राज्य पर स्थापन करी कोकाश सहित दीक्षा ग्रहण करी. अनुक्रमे केवळ ज्ञान
पामी ते वन्ने मोक्षपदने पाय्या.

“ जगतप्रसिद्ध काकजंघ राजा कोकाशनी बुद्धिधी धर्मेनी दृढता मेळवी
कारक समकित धारण करी अर्तांजिय ज्ञान पामीने मोक्षे गया. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे चतुर्थस्तंभे एकोनपष्ठितमं
व्याख्यानम् ॥ ५६ ॥

व्याख्यान ६० मुं.

दीपक समकित विषे.

मिथ्यादृष्टिरजव्यो वा, स्वयं धर्मकथादिजिः ।

परेषां बोधयत्येवं, दीपकं दर्शनं जवेत् ॥ १ ॥

जावार्थ—“ मिथ्यादृष्टि के अभव्य पोते धर्मकथादिके करीने बीजाने बोध पमाने, ते मिथ्यादृष्टिने दीपक समकित कहेवाय ठे. ”

अहीं आ प्रमाणे भावना जाणवी—अनादि सांत जांगे प्रथम गुणस्थानके वर्ततो कोइ मिथ्यादृष्टि जीव कोइ पण पुण्यने योगे श्रावकना कुळमां उत्पन्न थाय, त्यां कुळाचारने लीधे गुरु विगेरे सामग्री पामीने मोटाइ पामवानी इच्छाए करीने अथवा मत्सर, अहंकार के हठ विगेरेए करीने जिनबिंव, जिनचैत्य विगेरे श्रावकने उचित एवां सारां कार्यों करे; परंतु ते देवादिकना सत्य स्वरूपने जाणतो नथी, तेम ज ग्रंथि भेद पण कर्यों नथी, तेथी सम्यक्ज्ञाव विना ज ते सुकृत्यो करे ठे. आ प्रमाणे प्राणी अनंतीवार तेवां सुकृत्यो करे ठे, परंतु तेथी विशेष प्रकारने लाज पतो नथी. आगममां कहुं ठे के—

पाएणांत देउल पडिमाओ कराविआओ जीवेण ।

असमंजसवित्तीए न हु सुओ दंसणलवो वि ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जीवे प्राये करीने अनंतीवार चैत्यो तथा प्रतिमाओ करावी छे, पण ते असमंजस वृत्तिथी (मिथ्यादृष्टिथी) करावेदी होवाथी शुद्ध दर्शन (समकित)नो एक लेश पण पाम्यो नथी. ” (आ गाथा दर्शनरत्नाकरनी ठे.)

वळी अनादि अनंत जांगे प्रथम गुणस्थानके वर्ततो कोइ अजव्य जीव घणीवार गुर्वादिक सामग्री पाम्या ठतां पण कदापि कोइ पण जवमां सास्वादन स्वजावने (बीजा गुणस्थानकने) पण पामतो नथी. ते विषे त्रण ज्ञुवनना शरण गूत श्री तीर्थंकर महाराजे कहुं ठे के—

काले सुपत्तदाहां, सम्म विसुद्धं वोहिद्वान्नं च ।

अंते समाहिमरणं, अन्नव्वजीवा न पावंति ॥ १ ॥

इंदत्तं चक्कीत्तं, पंचुत्तरसुरविमाणवासं च ।

द्वोगंतियदेवत्तं, अन्नव्वजीवा न पावंति ॥ २ ॥

उत्तरनरपंचुत्तर^१ तायतीसा य पुव्वधर इंदा ।

केवद्विदिस्सिय सासणि जस्सणि जस्सा य नोऽन्नव्वा ॥३॥

ज्ञावार्थ—“ समये सुपात्र दान, सम्यक् प्रकारे विशुद्ध बोधिद्वान्न तथा अंते (मृत्यु समये) समाधि मरण एट्ठां वानां अन्नव्य जीवो पामता नथी. इन्द्र-पणुं, चक्रवर्तीपणुं, पांच अनुत्तर विमाननो वास, लोकांतिक देवपणुं, एट्ठां वानां पण अन्नव्य जीवो पामता नथी. शङ्खाका पुरुषपणुं, नारदपणुं, त्रायत्रिंशत् देवपणुं, चौद पूर्वधारीपणुं, इन्द्रपणुं, केवली पासे दीक्षा तथा शासनना जङ्ग अथवा जङ्घिणीपणुं एट्ठां वानां पण अन्नव्य जीवो पामता नथी. ”

संगम य कात्तसूरि कविता अंगार पात्तया दो वि

नोजीवगुठमाहित उदायिनिवमारओ अन्नव्वा ॥ १ ॥

ज्ञावार्थ—“ एक रात्रीमां श्री महावीर स्वामीने एकवीश प्राणांत उपसर्ग करनार संगम देव, कात्तसौकरिक कसाइ, कपिला दासी, अंगारमर्दक आचार्य वे पात्तक (पांचसो मुनिने पीत्तनार पात्तक तथा कृष्णनो पुत्र पात्तक), नोजीवनो स्थापक गोष्ठामाहित तथा उदायीराजानो मारनार विनयरत्न साधु-एट्ठा आ चौवीशीमां अन्नव्य थया छे. ”

चार सामायिक (समकित, श्रुत, देश विरति, सर्व विरति,) मां अन्नव्य प्राणी कदाच उत्कृष्ट पापे तो श्रुत सामायिक पापी शके छे. तेथी अधिक बीजा त्रण सामायिकनो दान तेने मळतो नथी.

उपर कहेत्ता जव्य तथा अन्नव्य वने प्रकारना जीवो मिथ्यात्ववने युक्त

१ उत्तर नर एट्ठे लोत्तार पुण्य शालाका पुण्य जगत्त छे. तेना सम्मा ७० नी ४४ सेनेगी सेने समजालुं नथी ६३ शालाका पुण्य उपगंत ११ ४४ गो नी ७४ थान ने नव नाग गो नी ८३ धात्र नाग मित्तरीमा एम गणेल छे.

છતાં પણ ધર્માદિકની પ્રરૂપણા કરીને તથા હંચા પ્રકારની સમિતિ ગુપ્તિ ધારણ કરીને વીજાઓને પ્રતિવોધ પમાડે છે, તથા શાસનને દીપાવે છે. તેથી કારણને વિષે કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી તેમને દીપક સમક્તિ કહેવાય છે. આ પ્રસંગ ઉપર અંગરમદકાચાર્યનો સંબંધ છે તે નીચે પ્રમાણે—

અંગારમદક સૂરિનો પ્રવંધ.

ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત પુરને વિષે શ્રી વિજયસેન સૂરિના શિષ્યે એકદા રાત્રી મધ્યે સ્વપ્નમાં પાંચસો હાથીઓથી યુક્ત એક સૂકર જોયો, તે વાત તેણે પ્રાતઃકાળે ગુરુને કહી, તે સાંજઢી ગુરુ બોલ્યા કે ‘ આજે કોઈ અજ્ઞવ્ય ગુરુ (આચાર્ય) પાંચસો શિષ્યો સહિત અહીં આવશે. ’ પછી તે જ દિવસે રૂઢ નામના આચાર્ય પાંચસો શિષ્યો (સાધુઓ) સહિત તે જ ગામમાં આવ્યા, તે દિવસે વિજયસેન સૂરિએ તેમની અજ્ઞાનાદિકથી જત્તિ કરી, પછી બીજે દિવસે પોતાના શિષ્યોને તે રૂઢાચાર્યની અજ્ઞવ્યતાની યાત્રી કરાવવા માટે લઘુનીત કરવાને સ્થાને ગુપ્ત રીતે કોયડા પથરાવ્યા. રાત્રે તે રૂઢાચાર્યના શિષ્યો માત્રું પરઠવવા ગયા, તે વખતે પગતલે કોયડા દવાવાથી ચમચમ શઢ થવા લાગ્યો. તે શઢ સાંજઢીને તે સાધુઓ કોયડાને નહીં જાણવાથી જીત્રોનું મર્દન થાય છે એમ જાણીને વારંવાર પશ્ચાત્તાપ કરી પોતાના આત્માની નિંદા કરવા લાગ્યા અને તે પાપનું પ્રતિક્રમણ કરવા લાગ્યા. પછી રૂઢાચાર્ય પોતે લઘુનીત કરવા ડઢ્યા, તેણે પણ ચમચમ શઢ સાંજઢ્યો. તેથી તેના પર વારંવાર જોરથી પગ મૂકી શઢ કરાવતા બોલ્યા કે ‘ અહો ! આ અરિહંતના જીવો પોકાર કરે છે. ’ આ વાક્ય વિજયસેન સૂરિએ પોતાના શિષ્યોને પ્રત્યક્ક સંજઢાવ્યું. પછી પ્રાતઃકાળે સૂરિએ રૂઢાચાર્યના શિષ્યોને કહું કે “ આ તમારો ગુરુ અજ્ઞવ્ય હોવાથી સેવવા યોગ્ય નથી. કેમકે—

સપ્પો ઇક્કં મરણં, કુગુરુ ઢિંતિ અનંતાઈ મરણાઈ ।

તો વર સપ્પં ગહિયં, મા કુગુરુસેવણા નદા ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ સર્પ (કરડ્યો હોય તો) એક જ વખત મરણ આપે છે પણ કુગુરુ તો અનંતભવ સુધી અનંતા મરણ આપે છે. તેથી સર્પને ગ્રહણ કરવો શ્રેષ્ઠ છે; પણ કુગુરુની સેવા કરવી શ્રેષ્ઠ નથી. ”

અસંજયં ન વંદેજ્ઞા, માયરં પિયરં ગુરું ।

સેવણાવિય સિદ્ધાણં, રાયાણં દેવયા પિ વા ॥ ૨ ॥

જાનાર્થ—“ સંયમ વિનાના (અસંયતિ-વિરતિ રહિત) માતા, પિતા, ગુરુને વંદના કરવી નહીં અને નેવા અસંયતિ ઝેઠ, રાજા, અથવા દેવતાની સેવા પણ કરવી નહીં. ”

ભઠાચારો સૂરિ, જઠાચારાણુવિક્ષત્રો સૂરિ ।

ઉન્મમ્ગાદિત્રો સૂરિ, તિન્નિ વિ મન્ગા પળાસંતિ ॥ ૩ ॥

જાનાર્થ—“ જઠ્ર આચારવાલો સૂરિ, જઠ્ર આચારવાલાને નહીં અટકાવનાર સૂરિ અને ઉન્માર્ગની પ્રરૂપણા કરનાર સૂરિ—એ ત્રણે ધર્મ માર્ગનો નાશ કરનારા છે. ”

વહારથી આચાર પાલનારાને માટે શ્રી અનુયોગદાર સૂત્રમાં કહ્યું છે કે “ જેઓ સાધુના ગુણોથી મુક્ત એવા સાધુ ક્રિયાઓ કરે છે તેઓ છ જીવનિકાય પર દયાવાળા હોતા નથી, અશ્વની જેવા ચપલ હોય છે, હાથીઓની જેવા નિરંકુશ (મદોન્મત) હોય છે, શરીરને ઘઠારી મઠારી મસલી સમારી રાત્રે છે અને ધોયેલાં ધુપેલાં હજ્જવલ વસ્ત્રો પહેરે છે અને જિનેશ્વરની આજ્ઞાનું હઠ્ઠન કરી સ્વચ્છંદપણે વિચરે છે. તેઓ વસ્ત્રે વસ્ત્રે જે આવશ્યક ક્રિયા કરે છે તે હોંકોચર હવ્ય આવશ્યક કહેવાય છે. ઇત્યાદિ. ” વળી શ્રી મહાપના સૂત્રની વૃત્તિમાં પણ કહ્યું છે કે—

પરમત્થ સંથવો વા સુદિઠ પરમત્થસેવણા વા વિ ।

વાવન્ન કુદંસણ વજ્જણાય સમ્મત્તસદ્દહણા ॥ ૧ ॥

જાનાર્થ—“ પરમાર્થ સંસ્તવ, મુદ્દિઠ પરમાર્થ સેવના. વ્યાપ્ત દર્શનીતું વર્જન તથા કુદર્શનીતું વર્જન—આ ચાર સમક્ષિતની મદ્દહણા છે. (આ ચારે સદ્દહણાનું વર્ણન દુષ્ટાંત સાથે પહેલાં સ્થંત્રમાં આવી ગયેલ છે.)

તેથી કરીને મિથ્યાદિષ્ટિની સેવના કરવાથી આત્મગુણની હાની થાય છે—પતન થાય છે. કહ્યું છે કે—

जं तवसंयमहीणं नियमविह्वलं च बंजपरिहीणं ।

तं सेलसमं अयतं बुद्धंतं बोद्धव्यं अन्नं ॥ १ ॥

जावार्थ—“ जे तप संयमथी रहित छे, नियम विनाना छे, अने ब्रह्मचर्यथी रहित छे तेवा अयत—अविरति जीवो पथ्थरना वहाण समान होवार्थी पोते बुझे छे अने बीजाने पण बुझाये छे. ”

अहीं आवश्यक नियुक्तिनी बृहद्वृत्तिमां कहेछुं एक दृष्टांत बहु उपयोगी छे. ते ए छे के—कोइ एक साधुओना समुदायमां एक साधु श्रमणगुण रहित रहतो. ते हमेशां गोचरी बिगरेनी आद्वोचनाने वखते वारंवार पोताना आत्मानि निंदा करतो सतो प्रतिक्रमण करतो हतो. तेने जोइने घणा मुनिओ तेनी प्रशंसा करता हता. एकदा कोइ सम्यक् ज्ञानवाळा संवेगी साधु त्यां आव्या. तेमणे तेनो प्रपंच जाणीने बीजा साधुओने कहुं के “ एक समृद्धिवाळो गृहस्थ दर वर्ष पोताना घरमां सर्व रत्नादिक जरी पुण्यने माटे ते घर वाळी देतो हतो. ते जोइने सर्व दोको तेनी प्रशंसा करता हता के ‘ अहो ! आ गृहस्थनुं रत्नादिक पर केवुं निद्वोजीपणुं छे ? ’ अन्यदा तेणे रत्नादिकथी जरीने पोतानुं घर अग्निथी सळगाव्युं. ते वखते प्रचंड वायु वावार्थी अग्निनी ज्वाला एट्ठी वधी वृद्धि पामी के आखुं नगर वळीने जस्स थइ गयुं. तेथी राजाए ते गृहस्थने दरिद्री करी (सर्वस्व दइ दइने) नगर बहार काढी मूक्यो. बीजा कोइ नगरमां कोइ वणिक ते प्रमाणेज पोतानुं घर वाळवा तैयार थयो. तेनी खबर थतां तेनुं परिणाम अशुभ जाणीने राजाए प्रथमथी ज तेने गाम बहार काढी मूक्यो, तेथी आखा नगरना दोको सुखी थया. हे मुनिओ ! ते ज प्रमाणे आ साधु पण बहारथी वधो आरुंवर करे छे, ते तमोने पण अनर्थकारक छे, माटे तेनी श्लाघा के सेवा करवी बीलकुल योग्य नथी. तेनो परिचय पण हानीकारक छे. ” ते सांजळीने वधा साधुओ ते बाह्याचारीनो त्याग करीने पोतपोताना धर्मध्यानमां तत्पर थया.

माटे हे साधुओ ! तमे पण आ अज्ञव्य गुरुनो त्याग करी शुद्ध चारित्र्यनुं पावन करो. ” ते सांजळीने रुद्राचार्यना शिष्यो विस्मय पामी विचार करवा दाय्या के “ अहो ! आ रुद्राचार्यनो कोइ अद्वौकिक क्रियादंज छे के जेथी आद्वैत वखत सुधी आपणा जाणवामां पण ते आव्यो नहीं. अने तेथी ज तेनी

આપણે આઘ્રી મુદત સુધી સેવા કરી.” આ પ્રમાણે વિચારીને તેઓએ તે અન-
વ્ય ગુરુનો ત્યાગ કર્યો. અને સંયમનું પ્રતિપાલન કરીને સ્વર્ગે ગયા.

ત્યાંથી ચર્ચીને તે પાંચસો દિલીપ રાજાના પુત્રો થયા. તે પુત્રો યુવાવસ્થા
પામ્યા, ત્યારે હસ્તિનાપુરમાં કોઈ રાજપુત્રીનો સ્વયંવર થતો હતો ત્યાં ગયા. તે વ-
ચને રુદ્રાચાર્ય (અંગાર મર્દક)નો જીવ ઘણા જીવોને વિષે ધ્રમણ કરીને હંટ થ-
યો હતો. તે હંટ પર ઘણો જાર જરીને તેનો સ્વામી તે જ ગામ પાસેથી નીકળ્યો.
તે હંટને જારને લીધે વરામા મારતો જોડેને તે પાંચસો કુમારો વિચાર કરવા લાગ્યા
કે “ અહો ! આ હંટ પૂર્વ કર્મને યોગે આ જન્મમાં અનાથ અને અશરણ થઈને મ-
હા હુઃખ પામે છે. શ્રી દેવેન્દ્ર આચાર્યે કર્મગ્રંથમાં કહ્યું છે કે—“ તિરિયાહ
ગૂઢહિયઓ સઠો સસદ્ગો. ફત્યાદિ—ગૂઢ હૃદયવાળો, શબ્દવાળો અને શાઠ-
તાવાળો પ્રાણી તિર્યંચનું આયુષ્ય વાંધે છે. વિગેરે ” એ રીતે ચિંતવતા તે
પાંચસો કુમારોને જાતિસ્પરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેથી તેઓએ પોતાનો પૂર્વજન્મ
દીઠો દૃષ્ટો તેને પૂર્વ જન્મનો હપકારી ગુરુ જાણીને તેના સ્વામી પાસેથી ધન
આપી છોડાવ્યો અને હુઃખ રહિત કર્યો. પછી તે સર્વે કુમારો આવું જન્મનાટક જો-
ઈ ચારિત્ર ગ્રહણ કરી કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા.

“ અંગાર મર્દક આચાર્ય વહારથી વિરાગતા ધરાવતો હતો. તેના
પાંચસો શિષ્યોએ મોક્ષનું સાધન કર્યું પણ તે તો જન્મમાં જટક્યો. માટે દીપક
સમકિતવાળાની સેવા કરવી નહીં. અને શુદ્ધમતિવાળા જીવોએ શુદ્ધ શ્રદ્ધા
ધારણ કરવી. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे चतुर्थस्तंभे पठितम्
व्याख्यानम् ॥ ६० ॥

વ્યાખ્યાન ૬૭ મું.

સમકિતનું વસ્તુ સ્વરૂપ.

મિથ્યાત્વપુદ્ગલાજ્ઞાવાત્ પ્રદેશાઃ સન્તિ ચાત્મનઃ ।

તે સર્વે સ્વસ્થતાં નીતે સમ્યક્ત્વં વસ્તુ તદ્ભવેત્ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ આત્મપ્રદેશસાથે રહેલા મિથ્યાત્વમોહનીના પુદ્ગલોનો અજ્ઞાવ (ક્ષય) થવાથી આત્માના સર્વે પ્રદેશો જે સ્વસ્થતાને પામે છે તે વસ્તુતાણે સમકિત કહેવાય છે. ”

અહીં શ્લોકમાં મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો કહ્યા તેના ઉપલક્ષણથી અનંતાનુબંધિ કષાયના જે પુદ્ગલો છે તે પણ ગ્રહણ કરવા, તેનો ક્ષયોપશમાદિકે કરીને અજ્ઞાવ થવાથી મલીનતાને અજ્ઞાવે ઊગ્વલ થયેલા વસ્ત્રની જેમ, જીવના પ્રદેશોને વિષે નિર્મલતા રૂપ જે શ્રદ્ધાગુણ પ્રગટ થાય છે તે જ વસ્તુતાણે સમકિત કહેવાય છે. એ આ શ્લોકનો જાવાર્થ છે.

અહીં શિષ્ય શંકા કરે છે કે—જીવ મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોના જ ત્રણ પુંજ કરે છે. શુદ્ધ, અર્ધ શુદ્ધ તથા અશુદ્ધ. તે આ રીતે—કોઢવા ફોતરાં સહિત હોય છે, તેને ઢાળ વિગેરે લગામી ફોતરા કાઢી શુદ્ધ કોઢવા કરવામાં આવે છે. તેમાં જેના તદ્દન ફોતરાં નીકળી જાય તે શુદ્ધ, જેના અર્ધા ફોતરાં નીકળી જાય—અર્ધા રહે તે અર્ધ શુદ્ધ, અને જેના એમના એમ ફોતરાં રહે તે અશુદ્ધ. એ રીતે ત્રણ પુંજ કરે છે. તે વિષે કહું છે કે—

દંસણમોહં તિવિહં સમ્મં મીસં તદ્દેવ મિચ્છત્તં ।

સુદ્ધમદ્ધવિસુદ્ધમવિસુદ્ધં તં હવઃ્ કમસો ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ દર્શન મોહનીયના ત્રણ પ્રકાર છે. સમ્યક્ત્વ, મિથ્ય અને મિથ્યાત્વ. તેમાં પહેલો શુદ્ધ, બીજો અર્ધવિશુદ્ધ અને ત્રીજો અવિશુદ્ધ એમ અનુક્રમે ત્રણ પુંજ હોય છે. ”

तो एक सरखा ज मिथ्यात्वना पुद्गलो साधक बाधक बने प्रकारना गुण-
ने विषे शी रीते प्रवर्ती शके ? जो वे वस्तु जिन्न जिन्न होय, तो तेम घटी शके.
जो एम कहो के ते मिथ्यात्वना पुद्गलोमांथी मदनपाणुं (मेझापणुं) जतुं रहुं ते-
थी ते शुद्ध सम्यक्त्व मोहनीय थाय ठे तो पढी तेमां मदन (मेझा) पाणुं शुं ?
अर्थात् मेझापणुं क्यां रहुं के जेथी ते मिथ्यात्वना पुद्गलो कहेवाय ? ”

आ शंकानो गुरु जवाव आपे छे के—चार प्रकारना (चोत्राणीया) म-
हारसने स्थाने रहेवा (चोत्राणीया रसवाळा) मिथ्यात्वना पुद्गलो मिथ्यात्वरूप
बाधकपणाने तथा विजावपणाने पामी शके ठे. परंतु कौदराना फोतराना त्यागनी
जेम ते पुद्गलोमांथी महारसना अज्ञावे करीने अनिष्टति करण करवाथी एक वा-
णीयो रस कर्यो. तेथी यथार्थ वस्तु परिणामनो व्याघात न करे एवं समकित मो-
हनीय थाय ठे. तेमां कांङ्क शंकादिक उत्पन्न थाय ठे तेथी तेने मोहनीय कहुं ठे.
ते समकित मोहनीयनो सर्वथा क्षय थषाथी चरमदर्शन (क्षायिक समकित) थाय
ठे. तेमां कदापि शंकादिक अतिचार लागता ज नथी. आ रीते पुद्गलो
भिन्न जिन्न नहीं छतां पण तेना त्रण प्रकार थाय ठे. तेमां कांङ्क शंका करवा
जेवुं नथी. ”

हवे समकित दृष्टिनुं ज्ञान तेज ज्ञान कहेवाय ठे ते विषे कहुं छे के—
सदाद्यनन्त धर्माढ्यमेकैकं वस्तु वर्तते ।

तत्तथ्यं मन्यते सर्व श्रद्धावान् ज्ञानचक्षुजिः ॥ १ ॥

जावार्थ—“ दरेक वस्तु सत्, असत्, विगेरे अनंत धर्म युक्त ठे ते सर्व
ज्ञानचक्षुए करीने श्रद्धावान् सत्य माने छे. ”

एकान्तेनैव ज्ञापन्ते वस्तुधर्मान् यथा तथा ।

तस्मादज्ञानता ज्ञेया मिथ्यात्विनां निसर्गजा ॥ २ ॥

जावार्थ—“ मिथ्यात्वीओ सर्व वस्तुना पृथक् पृथक् धर्मेने जेप तेम (को-
ङ्क युक्तिथी) एकांतपणे ज कहे ठे. माटे ते मिथ्यात्वीओनी स्वाभाविक ज अ-
ज्ञानता ठे एम जाणवुं. ”

दरेक तस्तु सत् असत् विगेरे अनंत धर्म युक्त ठे. जेप एक घट रूपी वस्तु

હે તે પોતાના રક્તપણાદિક ગુણે કરીને સત્ હે અને વીજા પટાદિકના ધર્મે કરીને અસત્ છે આદિ શબ્દથી અહીં પુદ્ગલોની સાથે એકપણું (અનિન્નપણું) હે, વ્યવહારથી માનેલું હે કે ઘટ હે, નિશ્ચયથી તો પટ, લકુટ (લાકડી), શકટ, સુવર્ણ વિગેરે ધર્મ યુક્ત હે. તેથી આ ઘટ ચૂર્ણ રૂપ થયો હતો કંદાચિત્ તે તે જાવને પણ પામે હે. તેવી રીતે જીવ પણ ગાયપણું, હાથીપણું, સ્ત્રીપણું, પુરુષપણું વિગેરે પામે છે તે વ્યવહારથી જાણવું; નિશ્ચયથી તો પૂર્વે કહેલા સર્વ ધર્મથી યુક્ત અને અચ્છેદ્ય, અજેદ્ય વિગેરે ગુણ યુક્ત હે. આ પ્રમાણે સર્વે સમક્તિને જ્ઞાન હોય હે પણ વીજાને તેવું જ્ઞાન હોતું નથી, અજ્ઞાન હોય છે. મહાજ્ઞાણ્યમાં કહ્યું હે કે—

સદસદવિસેસણાઓ જવહેજ જહદ્વિઓવલંજાઓ ।

નાણફલાજાવાઓ મિચ્છદિષ્ટિસ્સ અન્નાણં ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ મિથ્યાત્વીનું જ્ઞાન સત્ અસત્ વિગેરે વિશેષ ધર્મથી યુક્ત એવા વસ્તુના પરિજ્ઞાન રહિત હોય હે, જવના હેતુચૂત હે એટલે કે તે સત્તાવન વંધના હેતુને યથાર્થપણે જાણતો નથી; યદ્દૃષ્ટાપણું—સ્વેચ્છાચારીપણું હે અને જ્ઞાનનું ફળ જે વિરતિ તેનો અજ્ઞાવ હે. તેથી મિથ્યાદૃષ્ટિનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાન જ જાણવું. ”

હવે સમક્તિ સતે જ બુદ્ધિના આઠ ગુણ પણ હોય હે તે વિષે કહે હે.

અદ્યૌ બુદ્ધિગુણાઃ સન્તિ શુશ્રૂષાશ્રવણાદયઃ ।

સમ્યક્ત્વવાન્ તદાલ્ભ્યઃ સ્યાદિત્યાહિતં ચિદાત્મજિઃ ॥૧॥

જાવાર્થ—“ શુશ્રૂષા, શ્રવણ વિગેરે બુદ્ધિના આઠ ગુણો હે. તે ગુણો સમક્તિવાનને હોય હે. એ જ્ઞાની પુરુષોએ કહ્યું હે. ” તે આ પ્રમાણે—

શુશ્રૂષા એટલે સાંજલવાની ઇચ્છા. તે વિના શ્રવણાદિક ગુણો પ્રાપ્ત થતા નથી. વીજો ગુણ શ્રવણ એટલે શાસ્ત્રાદિક સાંજલવું તે. શ્રવણ કરવાથી જ મોટા ગુણ પ્રાપ્ત થાય હે. તે વિષે પોરુશક્રમાં કહ્યું હે કે—

ક્ષારાંજસ્ત્યાગતો યદ્દન્મધુરોદકયોગતઃ ।

વીજં પ્રોહમાદત્તે તદ્દત્તત્ત્વશ્રુતેર્નરઃ ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—“ સ્વારા જલનો ત્યાગ થવાથી અને મીઠું જલનો યોગ થવાથી

बीज अंकुराने पामे ठे. ते ज प्रमाणे तत्त्वतुं श्रवण करवायी माणस बोधीबीज-
ना अंकुरने पामे ठे. ”

कारांजस्तुव्य इह च, जवयोगोऽखितो मतः ।

मधुरोदकयोगेन, समा तत्त्वश्रुति स्मृता ॥ १ ॥

नावार्थ—“ अर्हो खारा जळ जेवो समग्र जवयोग जाणवो अने मीष्ट
जळना योग समान तत्त्वज्ञानतुं श्रवण समजवुं. ”

बीजो गुण ग्रहण एट्ठे श्रवण करेत्ता शास्त्रतुं ग्रहण करवुं. चोथो गुण
धारण एट्ठे ग्रहण करेत्ताने भूलवुं नहो. पांचमो गुण उहा एट्ठे ते संवंधी वि-
चार करवो ते सामान्य ज्ञान. षष्ठो गुण अपोह एट्ठे अन्वयव्यतिरेकादिके विशेष
विचार करवो ते विगेष ज्ञान. सातमो गुण अर्थविज्ञान एट्ठे उहा अने अपोहना
योगयो मोह, संदेह, विपर्यास (उल्टी मति) विगरेनो नाश थवावने जे ज्ञान
प्रगट् थाय ते. अने आठमो गुण तत्त्वज्ञान एट्ठे ‘ आ आम् ज ठे ’ एवो निश्च-
य थवो ते. आ आठ बुद्धिना गुणो छे, ते आठे गुणोथी युक्त दर्शन (संप्रकित) हो-
य ठे. केमके तेथी (संप्रकितथी) सर्व पदार्थना परमार्थनी पर्यालोचना थड शके ठे.
ते विषे सुबुद्धि मंत्रीतुं दृष्टांत छे ते नीचे प्रमाणे ठे—

सुबुद्धि मंत्रीतुं दृष्टान्त.

चंपा नगरीमां जितशत्रु नामे राजा हतो. तेने सुबुद्धि नामे मंत्री हतो.
ते जैनधर्मी हतो. एकदा राजा मनोहर पद् रसमय स्वादिष्ट रसवती करावीने घणा
सामंत, मंत्री विगेरे सहित जोजन करवा वेत्तो. जमतां जमतां स्वादलुब्ध राजा
“ अहो ! आ रसवती केवी स्वादिष्ट ठे? अहो ! आनी मुगंध केवी सरस ठे ? ”
इत्यादि वाक्योथी बारंवार तेनी प्रशंसा करवा लाग्यो. ते वखने सुबुद्धि मंत्री वि-
ना बीजा सर्वे सामंतो विगेरे पण रसोऽना स्वाद विगेरेनी प्रशंसा करवा लाग्या.
सुबुद्धि तो सारी के नवळी कांड पण बोड्यो नहि. तेथी राजाण तेने पृच्छुं के
“ हे मंत्री ! तमे केम आ रसोऽनी कांड पण प्रशंसा करता नथी ? शुं तमने आ
रसोऽ सारी नथी द्यागती ? ” मंत्रीण कथुं के “ हे स्वामी ! मने शुज के अशुज
वस्तु जोऽने कांडपण विस्पय धतो नथी. केमके पुद्गळो स्वभावची ज धर्मीमां
मुगंधी, यडीमां दुर्गंधी, धर्मीमां मुरस. धर्मीमां नीरम थड जाय ठे. तेथी तेनी

प्रशंसा करवी के निंदा करवी युक्त नथी. " राजाने तेना वचन पर विश्वास आव्यो नहीं. एक दिवस राजा सर्व परिवार सहित उद्यानमां जतो हतो. त्यां मार्गमां एक नगर फरती खाइ हती ते आवी. तेमां जळ थोडुं हतुं, तेथी ते जळमां कीना पळ्या हता, दुर्गंध मारतुं हतुं अने सूर्यना तापथी उकळी गयेलुं हतुं. तेनी दुर्गंधी राजाए तथा बीजाओए नासिकाने वस्त्रथी ढांकी दइने ते पाणीनी दुर्गंधता विषे निंदा करी के ' अहो ! आ जळ महा दुर्गंधी ठे. ' ते सांजळी मंत्रीए कहुं " हे राजा ! आ जळनी निंदा करवी युक्त नथी. केमके आ ज जळ काळे करीने प्रयोग वसे दुर्गंधी ठतां पण सुगंधी थइ जाय छे. " ते सांजळी राजाए तेना वाक्यने स्वीकार्युं नहीं. पळी मंत्रीए गुप्त रीते पोताना खानगी माणस पासे ते खाइतुं जळ मंगावी वस्त्रथी सारी रीते गळीने एक कोरा माटीना घनामां नांख्युं. पळी तेमां निर्मळी (कतक) फळनुं चूर्ण नांखी ते जळने निर्मळ कर्युं. पाळुं फरीथी गळीने बीजा कोरा घनामां नांख्युं. ए प्रमाणे एकवीस दिवस सुधी ते जळने गळी गळीने जूदा जूदा घनामां नांख्युं. एदवे ते जळ तदन स्वच्छ, स्वादिष्ट अने शीतळ तथा सर्व जळ करतां अधिक सुंदर थइ गयुं. पळी तेमां सुगंधी प्रदार्थ नांखी तेने सुवासित कर्युं. पळी ते जळ मंत्रीए राजाना जळरक्कने आपीने कहुं के ' आ जळ वखत आव्ये राजाने पीवा आपवुं. ' पळी राजाए ज्यारे पीवा माटे जळ माग्युं त्यारे तेणे ते जळ आप्युं. ते जळनुं पान करी तेमां अद्वौकिक गुणो जोइ राजाए पूछ्युं के ' आपुं अद्भुत स्वादिष्ट जळ क्यांथी ? ' जळरक्कने जवाब आप्यो के ' हे स्वामी ! आ जळ मंत्रीए मने आप्युं ठे. ' राजाए मंत्रीने पूछ्युं, त्यारे मंत्रीए कहुं के ' हे स्वामी ! जो मने अन्नय आपो तो आ जळनी हकीकत कहुं. ' ते सांजळी राजाए तेने अन्नय आप्युं, त्यारे मंत्रीए कहुं के ' हे राजा ! पेढी खाइतुं आ पाणी ठे. ' ते सांजळी राजाए ते वात मानी नहीं. त्यारे मंत्रीए राजानी समझ ते खाइतुं जळ मंगावी पूर्वे कहेळी विधि प्रमाणे ते जळने स्वादिष्ट बनाव्युं. ते जोइ राजा विस्मय पाप्पी वोढ्यो के ' हे मंत्री ! आवी रीति तें क्यांथी जाणी ? ' मंत्रीए कहुं " हे देव ! जिनागम सांभळवार्थी अने सर्दहवार्थी आ सर्व पुद्गळना परिणामनी खबर पके छे. हे राजा ! पुद्गळोनी, अचित्य शक्ति ठे. अनेक प्रकारे परिणाम पामवानो तेनो स्वज्ञाव छे. पण ते वधा स्वज्ञाव तीरो जावे वतें छे. ते सर्व स्वज्ञावोने ज्ञानीओ ज्ञानथी जाणी शके ठे. अन्नस्थ जीवो, ज्ञानावरणीयादिक.

कर्मों वरुं आवरण पामेझा होवाथी सम्यक् प्रकारे जाणी शकता नथी. तो पण तेओ शास्त्रना ते वचनोने अवश्य सदहे छे.

वळी हे राजा ! आ जगतमां वस्तुनी अनुपलब्धि (अप्राप्ति) वे प्रकारे होय छे. एक तो सत् (उती) वस्तुनी अप्राप्ति अने बीजो असत् (अछती) वस्तुनी अप्राप्ति. तेमां ससन्नानां शक्तिमां, आकाशतुं पुष्प विंगेरे असत् वस्तुनी अप्राप्ति कहेवाय छे. एटवे ते वस्तुओ छुनियामां छे ज नहीं. बीजी सत् (उती) वस्तुनी अप्राप्ति ते आठ प्रकारनी छे. तेमां अति दूर रहेझी वस्तुनी प्राप्ति न था-य ते पहेझो प्रकार छे. तेना पण देश, काल अने स्वभाव ए त्रण जेद छे. जेम कोड माणस बीजे गाम गयो, तेथी ते देखातो नथी. तेथी ते माणस शुं नथी ? छे, पण देश थकी अति दूर रहेझो होवाथी तेनी प्राप्ति थती नथी. ए प्रमाणे समुझने पेहेपार मेरु विंगेरे छे, ते सत् उतां पण दूर होवाथी देखाता नथी. तथा कालथी दूर होय ते पण देखाता नथी. जेम मृत्यु पामेला पोताना पूर्वजो तथा ह-वे पडी थवाना पञ्चनाभ जिनेश्वर विंगेरे कालथी दूर होवाने बीधे देखाता नथी. बीजो प्रकार स्वभावथी दूर होय ते पण देखाता नथी. जेम आकाश, जीव, भूत, पिशाच विंगेरे देखाता नथी. ते पदार्थो छे पण चर्मचक्षु गोचर थड शकता नथी. आ त्रण जेद पहेला विप्रकर्ष (दूर) नामना प्रकारना छे. बीजो प्रकार अति स-पीप जे वस्तु होय, ते पण देखाती नथी. जेम नेत्रमां रहेझुं काजळ देखानुं नथी, ते शुं नथी ? छे ज. इन्द्रियनो यात थवाथी वस्तु देखाय नहीं ते बीजो प्रकार छे. जेम अंध, बधिर विंगेरे माणस रूप, शब्द विंगेरे जोड सांजळी शकतो नथी. तो तेथी शुं रूप, शब्द विंगेरे नथी ? छे ज. तथा मनना असावधानपणाथी वस्तु देखाय नहीं, ते चौथो प्रकार छे. जेम अस्थिर चित्तवालो मनुष्य पोनानी पास घडने जना हार्थाने पण जोड शकतो नथी. तो शुं हाथी त्यांथी गयो नथी ? गयो छे. तथा अति मूर्खपणाथी वस्तु देखाय नहीं ते पांचमो प्रकार छे. जेम के जाळीयानी अंदर परना सूर्यना किरणोमां रहेझी अमरेण (रजकणो) तथा पर-माणु अणुक विंगेरे तेमज सूक्ष्म निगोदना जीवो विंगेरे देखाता नथी. तेथी शुं ते नथी ? छे ज. तथा कोड वस्तुना आवरणथी कोड वस्तु देखाय नहीं ते छठो प्रकार छे. जेम चिंतने अंतरे रहेझी वस्तु देखाती नथी. तो ते वस्तु शुं नथी ? छे. चंड मंडळनो पाठळनो जाग देखानो नथी. केमके ते आगळना जागथी

વ્યવહિત થયેલો છે. તેમજ શાસ્ત્રના સૂક્ષ્મ અર્થ પણ મતિની મંદતાને લીધે જાણી શકાતો નથી. તથા એક વસ્તુ વરુ વીજી વસ્તુનો પરાન્નવ થવાથી તે (વીજી) વસ્તુ દેખી શકાતી નથી તે સાતમો પ્રકાર છે. જેમ સૂર્યાદિકનાં તેજથી પરાન્નવ પામેલા ગ્રહ, નક્ષત્રો આકાશમાં પ્રકટ થતાં પણ દેખાતા નથી. તેમજ અંધકારથી પરાન્નવ પામેલો ઘમો દેખાતો નથી. તો શું તે વસ્તુ નથી ? છે જ, તથા સમાન વસ્તુ સાથે મળી જવાથી જે દેખાય નહીં તે આઠમો પ્રકાર છે. જેમ કોઈના મગના ઢગલામાં એક મુઠી આપણા મગ નાંખ્યા અથવા કોઈના તલના ઢગલામાં આપણે તલ નાંખ્યા તે આપણે જાણીએ ઢીયે, તો પણ આપણે નાંખેલા મગ અથવા તલ દેખાતા નથી. (જૂદા પડી શકતા નથી.) તેમજ જલમાં નાંખેલું લવણ, સાકર ચિગેરે જુદું દેખી શકાતું નથી. તો તેથી શું તે જલમાં લવણ કે સાકર નથી ? છે જ. આ પ્રમાણે આઠ પ્રકારે થતી વસ્તુની પણ અપ્રાપ્તિ થાય છે. એ પ્રમાણે પુદ્ગલ તથા જીવ વિગેરેમાં અનેક સ્વજ્ઞાવો વિદ્યમાન છે, તે અનુક્રમે પ્રકટ થાય છે, પરંતુ તે સર્વ સ્વજ્ઞાવોની વિપ્રકર્ષાદિક કારણોને લીધે પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. એમ સર્વત્ર જાણવું.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે “ઉપર વતાવેલા પ્રકારોમાં દેવદત્ત ત્રિગેરે દેશાંતર ગયેલા દેખાતા નથી એમ કહું, તેઓ જો કે આપણને અદૃશ્ય છે, તો પણ તેઓ જે દેશમાં ગયા છે તે દેશના લોકોને તો તેઓ પ્રત્યક્ષ છે, તેથી તેઓની સત્તા (હોવાપણું) માનવામાં અમને વાંધો નથી. પણ જીવાદિક તો કોઈ પણ કદાપિ દેખી શકતાં નથી, તો તે જીવાદિક છે એમ શી રીતે માની શકાય ? ” આનો જવાબ એ છે કે “જેમ પરદેશ ગયેલા દેવદત્તાદિક કેટલાકને પ્રત્યક્ષ હોવાથી તેમનું હોવાપણું માની શકાય છે, તેમ જીવાદિક પદાર્થો પણ કેવલીને પ્રત્યક્ષ હોવાથી તેમનું હોવાપણું માની શકાય છે. અથવા પરમાણુઓ નિરંતર અપ્રત્યક્ષ છે તો પણ તેના (પરમાણુના) કાર્યથી તેમની સત્તા (હોવાપણું) અનુમાનથી સિદ્ધ થાય છે, તેમ જીવાદિક પણ તેના કાર્યથી અનુમાન વરુ સિદ્ધ થાય છે. ”

આ પ્રમાણે સિદ્ધાન્તના વાક્યની યુક્તિઓથી સુબુદ્ધિ પ્રધાને રાજાને પ્રતિવોધ પમાડ્યો. તેથી રાજા દેશવિરતિ (વાર વ્રત) અંગીકાર કરી શ્રાવક થયો. પછી કેટલેક કાલે રાજા તથા પ્રધાને મત્રજ્યા ગ્રહણ કરી. અને અનુક્રમે મોક્ષ પદને પામ્યા. કહું છે કે—

जियसत्तु पन्निबुद्धो, सुबुद्धिवयणेण उदयनायंमि ।

तद्दोवि समणसिंहा, सिद्धा इकारसंगधरा ॥ १ ॥

जावार्थ—“ सुबुद्धिमंत्रीना वचन वने जळना दृष्टांतधी जीतशत्रु राजा प्रतिबोध पाम्यो. अने ते वने श्रमणसिंहो अगीयार अंगने धारण करी सिद्धि-पदने पाम्या.”

“ आ चार स्तंजमां (प्रथम खंरुमां) समग्र बुद्धिना निधानरूप सम-कितने घणा प्रकारे दृष्टांतो सहित देखारुं अ. ते समकिन मोझना सर्व शुच हेतु-ओमां मुख्य (प्रथम) अ. माटे पाठकोए (जणनारे, जणावनारे, सांजळनारे) ते समकितनी प्राप्ति माटे सतत् उद्योग करवो. ”

॥ इत्युपदेशप्रासादे चतुर्थस्तंजे एकपट्टिमं
व्याख्यानम् ॥ ६१ ॥

॥ इति चतुर्थं स्तंजः ॥

खास खरीदो ने बांचो.

जैन वर्गमां हाक्षमां पुस्तको प्रसिद्ध करवानुं काम घणुं संतोषकारक चा-
 झवा द्वागुं ठे. जुदी जुदी चार पांच संस्थाओइ ते काम उपाकी दीधुं ठे. श्रीमंत
 गृहस्थो ते कार्यमां पोताना अव्यनो व्यय करवा द्वाग्या छे. गुजराती जापाना बांच-
 नाराओने माटे नीचेना पुस्तको अमूल्य द्वाज आपनारा ठे.

१	उपदेश प्रासाद जापांतर	जाग १ दो (स्तंज १ थी ४)	१-८-०
२	„	जाग २ जो (स्तंज १ थी १)	१-८-०
३	„	जाग ३ जो (स्तंज १ थी १ ४)	१-८-०
४	„	जाग ४ थो (स्तंज १ थी १ १)	२-०-०
५	„	जाग ५ मो (स्तंज २ थी २ ४)	२-०-०

आ पांच जागमां थडने ३६० व्याख्यानो ठे. ते दरेक व्याख्यान उपदेशक
 होवा साथे कथाओवाळा होवाथी रसिक ठे. समकित अने श्रावकनां व्रतो उपरांत
 बीजी अनेक बावतो समावेदी ठे. तेनी खरी खुबी बांचवाथीज जाणी शकाय
 तेम ठे. आ पांचे जाग जेगा खरीदनारना रु. ७-८-० लेवामां आवे छे.

६ उपदेशमाळा मूळ सहित जापांतर (७० कथाओ सहित) कीं. रु. १-८-०
 (बुकनुं प्रमाण घणुं मोटुं होवा उतां अन्य सहाय मळेदी होवाथी किमत
 बहुज ओडी राखवामां आवी ठे. ग्रंथ अपूर्व ठे.)

७	श्री त्रिपट्टि शब्दाका पुरुष चरित्र जापांतर	(पर्व १ लुं-२ जुं)	२-४-०
८	„	(पर्व ३-४-५-६)	२-४-०
९	„	(पर्व ७ मुं)	१-४-०
१०	„	(पर्व ८ मुं-९ मुं)	१-१२-०
११	„	(पर्व १० मुं)	१-८-०

आ पांच जागमां २४ तीर्थंकर, १२ चक्रवर्ती, ९ वामुदेव, ९ बळदेव
 अने ९ प्रतिवामुदेव मळी ६३ महापुरुषोना चरित्रो बीजी अनेक कथाओ सहित
 तेमज उपदेशथी जरपर ठे. पांचे जाग जेगा खरीदनारना रु. ८ लेवामां आवे ठे.

१२ श्री अध्यात्म कटपट्टम (विवेचन साथे) बीजी आवृत्ति कीं. रु. १-४-०

आ ग्रंथ उपदेशथी जरपर छे. ७५ फारमनी बुक उतां किंमत पढत

પ્રમાણે જ રાખવામાં આવી છે. ટુંકાં વસ્તુમાં બીજી આવૃત્તિ કરવી પડી છે.

૧૩ ચરિતાવલી	જાગ ૧ લો.	૧-૦-૦
૧૪ "	જાગ ૨ જો.	૧-૦-૦
૧૫ "	જાગ ૩ જો.	૧-૦-

આ ત્રણે જાગમાં અનેક ચરિત્રો, વાર વ્રત ઉપર કથાઓ વિગેરે રસિકરસિક વિજાગ જ હુંટીને દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

૧૬ પ્રતિક્રમણના હેતુ. (તેના આઠ પર્યાય ઉપર આઠ કથાઓ સહિત) ૦-૬-૦

૧૭ શ્રી વિજયચંદ કેવલી ચરિત્ર જાણાંતર (આઠ પ્રકારની પૂજા ઉપર આઠ કથાઓ તેમજ બીજી કથાઓ યુક્ત) ૦-૬-૦

૧૮ પ્રબોધ ચિંતામણિ જાણાંતર (આગામી ચોવીશીમાં થનારા ગણધરે કહેલું પોતાનું પૂર્વ વૃત્તાંત, મોહ વિવેકનું સ્વરૂપ) ૦-૬-૦

૧૯ શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્ય જાણાંતર (શ્રી ધનેશ્વરસૂરિ વિરચિત દશ હજાર શ્લોકના ગ્રંથનું જાણાંતર. ઘણું રસીક ને ઉપદેશક) ૨-૬-૦

૨૦ શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સજ્જાનો જ્યુવીલી અંક (સ્વાસ વાંચવા લાયક અને અનેક પ્રકારનો ધર્મો લેવા યોગ્ય) ૦-૧૨-૦

આં શિવાય બીજી પણ અમારી સજ્જા તરફથી ડપાયેલી ૫૦ ઉપરાંત શુકો છે, તે તેનું લીસ્ટ મંગાવીને સ્વરીદ કરવા યોગ્ય છે.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સજ્જા.

જાવનગર.

